

III 2145

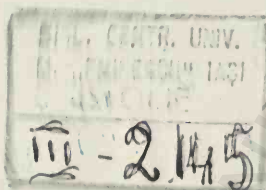
Gh. Iacob

ECONOMIA ROMÂNIEI (1859-1939)

FAPTE, LEGI, IDEI

EDITURA FUNDAȚIEI „AXIS”
UNIVERSITARIA 4

IAȘI – 1996

Gh. Iacob

**ECONOMIA ROMÂNIEI
(1859-1939)**

Gh. Iacob

ECONOMIA ROMÂNIEI

1. Valentin M. Mădăraș, Elemente de economie românească, Editura Fundației Axei, 1994
2. Vasile Miftoș, Teoria și metoda în știința socială, 1992
3. George Cliveti, Limbajul științelor economice, Editura Istorică, 1994

FAPTE, LUCRURI, IDEI

Gh. Iacob

EDITURA FUNDAȚIEI AXIS

ISBN 973-9663-4-9

EDITURA FUNDAȚIEI

UNIVERSITARIA 4

UNIVERSITARIA

IAȘI - 1998

În aceeași colecție au mai apărut:

1. Valentina AGRIGOROAIEI, *Eléments pour une morphosyntaxe du verbe français*, 1994
2. Vasile MIFTODE, *Teorie și metodă în asistența socială*, 1995
3. Gheorghe CLIVETI, *Liberalismul românesc. Eseu istoriografic*, 1996

EDITURA FUNDAȚIEI „AXIS”

ISBN 973-96653-4-9

© All rights reserved to:

Gh. Iacob

III 2.149
UNIVERSITATEA ALEXANDRU D. CUZA IAȘI
BIBLIOTECĂ
Prof. univ. dr. I. Aghion
Gh. Iacob

ECONOMIA ROMÂNIEI (1859-1939)

FAPTE, LEGI, IDEI

B. C. U. IASI

785328

Qui
Prof. univ. dr.,
I. Ciuperea,
Alocat științ
și recuperată
febr-197 facor

EDITURA FUNDATIEI „AXIS”

UNIVERSITARIA 4

IAȘI - 1996

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. I. Agrigoroaiei

Prof. univ. dr. V. Nechita

7.02.2014

Ado/De 35328

Sponsor:

PA & CO

Oituz

Culegere, tehnoredactare
computerizată și copertă:

M. Rusanovski
și Al. Cvasnăi

NEUS

CUPRINS

Argument	IX
----------------	----

Partea I FAPTE

SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ ÎNTRE MEDIEVAL ȘI MODERN	3
1. Unitatea economică – coordonată a istoriei românilor în Evul Mediu.	3
2. Consecințe economice ale dominației și ocupației străine	5
3. Reforme și revoluție. Formarea pieței moderne	8
CONFRUNTĂRI POLITICO-ECONOMICE ASUPRA MODERNIZĂRII ROMÂNIEI.	12
1. Industrializarea	13
2. Problema agrară	23
3. Democratizarea societății	36
EVOLUȚIA SOCIAL-ECONOMICĂ	41
1. Agricultura.	41
2. Industria	52
3. Capitalul străin.	71
4. Transporturile. Poșta și telecomunicațiile.	76
5. Bugetul.	88
6. Comerțul exterior.	98
LOCUL ROMÂNIEI ÎN EUROPA.	114
Perioada 1878-1914.	114
Perioada interbelică	124
TRĂSĂTURI ALE MODERNIZĂRII.	136
1. Strategia modernizării.	136
2. Interdependența național / modernizare.	138
3. Cheia modernizării – raportul industrie / agricultură.	144
4. Realizarea unui ritm accelerat.	147
5. Confruntarea cu intense presiuni străine	148

Partea a II-a
LEGISLAȚIE

Lege pentru reglarea proprietății rurale, din 15 august 1864	157
Lege de măsuri generale spre a veni în ajutorul industriei naționale, din 12 mai 1887	165
Regulament pentru aplicarea legii intitulată: „Măsuri generale pentru a veni în ajutorul industriei naționale”, din 29 iulie 1887	166
Legea minelor, din 21 aprilie 1895 (cu modificările din 19 aprilie 1900)	170
Lege pentru încurajarea industriei naționale, din 14 februarie 1912	184
Regulament de aplicare a legii pentru încurajarea industriei naționale, din 11 octombrie 1912	192
Lege pentru reforma agrară, din 17 iulie 1921	198
Legea minelor, din 4 iulie 1924	208
Lege privitoare la comercializarea și controlul întreprinderilor economice ale statului, din 7 iunie 1924	214
Legea regimului apelor din 27 iunie 1924 cu modificările, din 28 aprilie 1926	222
Legea energiei, din 4 iulie 1924	226
Lege pentru înființarea Societății Naționale de Credit Industrial, din 23 iunie 1923 cu modificările din 28 mai 1926	234
Lege pentru fabricarea de locomotive și vagoane C.F.R., din 13 martie 1927	236
Lege pentru utilizarea personalului românesc în întreprinderi, din 16 iulie 1934	238
J. C. M. relativ la regimul comerțului exterior, din 7 martie 1935	241
Lege pentru modificarea art. 81 din legea minelor, din 20 aprilie 1935	243
J. C. M. pentru regimul comerțului exterior, din 11 iunie 1935	245
J. C. M. pentru reglementarea proporțiilor de supuși străini la întreprinderile mici, din 18 iunie 1935	246
Decizie privitoare la fondurile mărunte ale Ministerului Apărării Naționale, din 19 iunie 1935	247
Lege pentru prelungirea termenului de aplicare a legii din 1912 pentru încurajarea industriei naționale, din 8 aprilie 1936	248
Lege pentru înființarea Consiliului superior economic și organizarea Camerelor profesionale, din 29 aprilie 1936	249
Decret-Lege pentru înființarea de fabrici pentru produse nefabricate în țară, din 1 august 1936	252

Cuprins

Decret-Lege pentru prelungirea și completarea legii încurajării industriei naționale, din 12 noiembrie 1936.	253
Decret-Lege pentru reducerea impozitului cifrei de afaceri și acordarea unor avantaje fabricilor de armament, din 14 noiembrie 1936.	254
Decret-Lege pentru scutirea de taxe Primei Fabrici Metalurgice Române în vederea armamentului, din 14 noiembrie 1936.	255
Decret-Lege pentru scutirea de taxe Uzinele Metalurgice Copșa-Mică și Cugir, în vederea armamentului, din 14 noiembrie 1936.	255
Decret-Lege pentru scutirea de taxe a firmei S.E.T. în vederea armamentului, din 14 noiembrie 1936.	256
Lege privitoare la organizarea și încurajarea agriculturii, din 22 martie 1937.	256
J. C. M. pentru înființarea industriei de cauciuc „Banloc”, din 26 martie 1937.	261
Lege pentru scutirea de taxe a mașinilor, părților și accesoriilor de mașini, interesând apărarea națională, importate în executarea unor contracte încheiate cu Ministerele Apărării Naționale sau Aerului și Marinei, din 1 aprilie 1937.	262
Decizie pentru condițiile de înființare de noi fabrici, din 20 mai 1937.	263
Decret-Lege pentru scutiri de taxe la import a batozelor de treerat și a mașinilor de semănat, din 9 iulie 1937.	264
Decret-Lege pentru scutiri de vamă și taxă ad-valorem a 200 tractoare agricole, din 7 octombrie 1937.	265
Decret-Lege pentru prelungirea de termene a întreprinderilor de produse nefabricate în țară, din 26 octombrie 1937.	265
Decret-Lege pentru prelungirea legii de încurajarea industriei naționale, din 14 decembrie 1937.	266
Decret-Lege pentru organizarea Consiliului superior economic, din 3 iunie 1938.	267

Partea a III-a

I D E I

Dionisie Pop Marțian (1829-1865)	
CAUZA PRINCIPALĂ A NEPUTINTELOR NOASTRE ECONOMICE ȘI SOCIALE.	273
Mihail Kogălniceanu (1817-1891)	
CONVENȚIA COMERCIALĂ DIN 1875 CU AUSTRO-UNGARIA.	283
Bogdan Petriceicu Hasdeu (1838-1907)	
OPINIILE UNOR ECONOMIȘTI STRĂINI DESPRE AGRICULTURĂ ȘI INDUSTRIE.	289
Petre S. Aurelian (1833-1909)	
CUM SE POATE FONDA INDUSTRIA ÎN ROMÂNIA.	293

Alexandru D. Xenopol (1847-1920)	
STUDII ECONOMICE	304
Vintilă I.C. Brătianu (1867-1930)	
PETROLUL ȘI POLITICA DE STAT	315
MEMORIU ADRESAT COMITETULUI CENTRAL AL PARTIDULUI NAȚIONAL-LIBERAL ÎN ȘEDINȚA DIN 23 SEPTEMBRIE 1930.....	339
I.G. Duca (1879-1933)	
DOCTRINA LIBERALĂ	352
Ștefan Zeletin (1882-1934)	
ORIGINEA ȘI FORMAREA BURGHEZIEI ROMÂNE	361
NEOLIBERALISMUL	377
Virgil Madgearu (1887-1940)	
DOCTRINA ȚĂRĂNISTĂ	395
EVOLUȚIA ECONOMIEI ROMÂNEȘTI DUPĂ RĂZBOIUL MONDIAL (Introducere)	421
PERSPECTIVELE ECONOMIEI ROMÂNEȘTI	437
Mihail Manoilescu (1891-1950)	
NEOLIBERALISMUL	471
TEORIA PROTECȚIONISMULUI ȘI A SCHIMBULUI INTERNAȚIONAL (Prefață la ediția germană)	495
TEORIA ȘI PRACTICA PROTECȚIONISMULUI	500
ANTAGONISMUL INTERESELOR ȘI COLABORAREA INTERNAȚIONALĂ	507
TEORIA DIVIZIUNII INTERNAȚIONALE A MUNCII ȘI PREJUDECĂȚILE EI	515
PRODUCTIVITATEA ȘI RENTABILITATEA	523
Mitiță Constantinescu (1890-1946)	
SINTEZA REALITĂȚILOR IMPORTULUI	536
CARACTERISTICILE ȘI SINTEZA REALITĂȚILOR EXPORTULUI	538
BALANȚA SCHIMBURILOR ȘI A PLĂȚILOR	542
REORGANIZAREA ȘI DIRIGUIREA EXPORTULUI	552
COMPLEXUL INDUSTRIAL	555
ORGANUL CENTRAL DE DIRIGUIRE ȘI COORDONARE	561
ÎNCHEIERE	575
Victor Scărlătescu	
LIBERTATE ECONOMICĂ ȘI INTERVENȚIONISM DE STAT (Introducere)	578
Președinții Consiliului de Miniștri (1862-1940)	597
Indice de nume	599

Argument

Lucrarea se adresează studenților de la facultățile de științe economice, istorie, filosofie, drept, dar și tuturor celor interesați de studierea economiei și gândirii economice românești.

De altfel, prin maniera în care este concepută, cartea are caracter de *noutate*, încercând să răspundă la necesitatea interdisciplinarității dintre istorie și științele economice.

Se dorește o viziune globală asupra procesului istoric, acordând o egală atenție faptelor, legislației și ideilor economice, în încercarea de a facilita înțelegerea coordonatelor istoriei naționale în epoca modernă, a locului și rolului națiunii române în istoria Europei și a lumii.

În baza cercetării unei bogate bibliografii – cuprinzând fonduri de arhivă, dezbatere parlamentare, discursuri politice, presă, bibliografie străină etc. –, s-a făcut un *efort de reinterpretare* a unor probleme privind strategia modernizării, doctrinele politice și economice, stadiul de dezvoltare a societății românești, locul României în Europa și în lume.

Prin modul de tratare a problematicii, cartea se dorește și un îndemn pentru eliminarea „clișeeelor”, a „șabloanelor” în prezentarea istoriei noastre, pentru crearea în rândul studenților a deprinderii de a interpreta fapte, legi și idei economice.

Secolul al XIX-lea, cunoscut ca „secolul naționalităților”, a însemnat pentru Principatele Române, apoi pentru România, o perioadă de adevărată „renaștere”. *Procesul de modernizare, de integrare în Europa vremii*, pregătit de revoluția lui Tudor, de revoluția de la 1848, a fost instituționalizat în timpul domniei lui Al. I. Cuza, când s-a trecut la transpunerea în viață a proiectelor și programelor anterioare, în care organizarea modernă este orientată spre împlinirea obiectivelor naționale.

Cucerirea independenței de stat a creat condiții favorabile pentru intensificarea procesului de modernizare, prin consolidarea sistemului politico-instituțional, adoptarea unei legislații de protecție și încurajare a industriei naționale, promovarea unei politici vamale în conformitate cu interesele economiei naționale ș.a.

După 1878, obiectivul suprem l-a constituit desăvârșirea unității național-statale, întregul proces de dezvoltare a țării având acest țel final. Ritmul înalt de modernizare, afirmarea României în sud-estul Europei și, în general, pe continent, intensificarea luptei naționale – atât în țară cât și în provinciile aflate sub dominație străină – vor crea premisele pentru împlinirea idealului național.

1918 se constituie ca un corolar al luptei poporului român pentru unitate și independență și, totodată, ca deschizător de noi perspective pentru dezvoltarea națiunii române. Desăvârșirea unității de stat și transformările care au însoțit-o au avut importante consecințe în direcția constituirii unei societăți democratice. S-a ridicat pe o treaptă superioară comunitatea de viață economică și spirituală, s-a realizat cadrul național pentru dezvoltarea mai rapidă a economiei naționale.

Anii 1954-1938 reprezintă o perioadă de încununare a procesului de modernizare a României, instituționalizat cu opt decenii în urmă.

Împlinirile, ca și limitele procesului de modernizare, jalonează etapele parcurse în efortul de reducere a distanței față de statele dezvoltate ale continentului, evidențiază ritmul integrării României în Europa.

O problemă esențială care s-a impus a fi discutată a fost aceea a preocupărilor privind *strategia dezvoltării țării*, a manierei și măsurii în care forțele politice au influențat stabilirea acestei strategii, apoi, transpunerea în viață; de aici, evident, a decurs problema rolului principalelor partide la construcția societății moderne.

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, dezvoltarea social-economică și politică a României urma coordonatele pe care se înscrisese după Unirea de la 1859 și apoi cucerirea independenței de stat, dezvoltare înscrisă în limitele unei *strategii*, stabilită într-un complex de factori politico-economici.

Ambele partide politice de guvernământ erau de acord cu procesul de modernizare. Burghezia concepea acest proces în conformitate cu interesele sale, care corespundeau necesităților de dezvoltare a țării. Partidul Național-Liberal a acționat pentru dezvoltarea industriei, pentru afirmarea elementului național, pentru consolidarea independenței economice a țării, condiție a unei reale independențe politice. De cealaltă parte, moșierimea și conservatorii, clasă și partid în defensivă, concepeau modernizarea ca un proces lent, care să nu afecteze structurile de bază, să nu le pericliteze pozițiile economice și politice.

Pentru perioada interbelică există un acord aproape general în rândul cercetătorilor privind *existența unei strategii a modernizării*, chiar dacă nu întotdeauna se utilizează această terminologie. Preocuparea explicită pentru definirea doctrinelor poli-

tice, afirmarea neoliberalismului și țărănismului, activitatea teoretică concretizată în numeroase volume și studii aparținând unor personalități precum Ștefan Zeletin, Virgil Madgearu, Mihail Manoilescu, Ghe. Tâșcă, I.N. Angelescu, Victor Skivescu, Mișu Constantin și alții reprezintă manifestări ale preocupărilor privind *strategia modernizării României*.

Intrucât este prezentat un *bogat material statistic*, atragem atenția asupra unui *anumit grad de relativitate a datelor*, fapt subliniat, de altfel, și de către specialiștii în statistică, istorici, economiști. Acesta este determinat de: — proveniența informațiilor, din țări sau de la instituții internaționale diferite; — metodologia de calcul, care poate varia și de la o etapă istorică la alta; — unele posibile „aretusuri” sau „acțiuni cosmetice” etc.

Cu toate aceste *limite* — firești într-o anumită măsură —, materialul statistic prezintă o *mare relevanță pentru stabilirea reperelor și coordonatelor procesului de modernizare a României, pentru cunoașterea locului României în Europa*.

Având în vedere gradul înalt de semnificație a acestor statistici — fiind, deci, ușor de „citit” și de către publicul cititor de istorie, nu numai de către cei avizați — ne-am propus, din capul locului, *limitarea comentariilor*; de altfel, acestea ar fi mărit și mai mult volumul lucrării.

Am făcut, totuși, o serie de observații și sugestii, oferind o orientare pentru înțelegerea și interpretarea faptelor istorice.

Am considerat utilă selectarea celor mai importante legi economice din perioada 1859-1939, care conturează un adevărat „scaj” al modernizării României, al integrării în Europa vremii. O atenție specială merită opera legislativă a guvernelor liberale, dominată de preocupările pentru protecția și încurajarea industriei naționale. Legislația adoptată de-a lungul celor opt decenii dovedește capacitatea și responsabilitatea factorilor politici în opera de construcție a societății românești moderne. Dincolo de confruntările politice — uneori dure, chiar violente —, determinate de interese politico-economice diferite, liderii principalelor partide politice au demonstrat o deosebită capacitate politică în efortul de a armoniza interesul național cu cel de partid. Astfel se poate explica o anumită continuitate în activitatea de conducere a treburilor publice în România acestor decenii.

Analiza legislației economice oferă, totodată, numeroase elemente de „interferență” cu problematica actuală a evoluției economiei românești.

Din această perspectivă, semnificații cu totul deosebite prezintă textele aparținând unor reprezentanți ai gândirii economice din secolul al XIX-lea și mai des din prima jumătate a secolului al XX-lea. Unele sunt cunoscute, fiind reeditate înainte sau după 1989, altele se înfățișează — după știința noastră — pentru prima dată publicului cititor. Alegerea textelor a fost dificilă, încercând să satisfacă interesul general cu cel special al studenților care parcurg discipline privind această problematică. Re-

zultatul a fost creșterea volumului de texte selectate, în defavoarea unui anumit echilibru dorit pentru carte. O satisfacție aparte avem pentru includerea unor scrieri aparținând lui Mihail Manoilescu, Mitiță Constantinescu, Victor Scărlătescu, mai puțin sau chiar deloc cunoscute.

Parcursarea faptelor, legislației și ideilor economice din „epoca modernizării României” oferă unele învățăminte pentru perioada actuală, în care au loc ample și intense confruntări asupra viitorului națiunii române. A fost un imbold în plus pentru realizarea demersului nostru.

În încheierea acestor rânduri, aducem cele mai alese mulțumiri generoșilor sponsori – *Paulina și Constantin Cășuneanu* din Oituz, județul Bacău –, cu ajutorul cărora a devenit posibilă apariția acestei cărți.

Iasi, 1 octombrie 1996

GH. IACOB

Partea I

FAPTE

SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ ÎNTRE MEDIEVAL ȘI MODERN

1. UNITATEA ECONOMICĂ – COORDONATĂ A ISTORIEI ROMÂNILOR ÎN EVUL MEDIU

O concluzie a istoricilor¹ care au studiat problematica dezvoltării poporului român în Evul Mediu este aceea că, deși Țările Române au avut un statut politic propriu, aflându-se perioade lungi de timp sub dominații străine diferite, deși parte din teritoriul românesc a fost sub ocupație străină, *s-a manifestat o unitate românească medievală*.

La temelia acestei realități istorice s-au aflat: – unitatea spațiului geografic locuit de români; – originea, limba și religia comună; – unitatea de viață spirituală; – comuniunea de viață economică; – unitatea de interese politico-militare și altele.

Referindu-se la unitatea vieții economice, N. Iorga scria²:

„pe o bază de interese comune – nu mai vorbim de Moldova și Muntenia, care formau economic o singură țară – *cea dintâi unire a românilor a existat*, când în capul cărturarilor nu răsărise această idee, *în unitatea perfectă a vieții economice*, așternută pe unitatea perfectă a vieții generale, și Ardealul a intrat și el în această viață prin intercirculația românească: un singur corp, un singur sistem, am zice vânos, prin care străbătea același sânge viu”.

Intensitatea legăturilor economice dintre cele trei țări este dovedită de privilegiile comerciale acordate de către domnitorii români, de numeroase mărturii ale vremii, de informațiile privind încasările de la vămile dintre cele trei țări.

Un prim document cunoscut privind privilegiile comerciale acordate brașovenilor a fost emis de către Vladislav I, domn al Țării Românești, la 20 ianuarie 1368³. Și Mircea cel Bătrân a acordat largi privilegii negustorilor brașoveni, printr-un act din august 1413, care a fost „repetat, textual ori în substanța lui” de urmașii săi până la mijlocul secolului al XV-lea⁴.

¹ Vezi: Radu Manolescu, *Unitatea economică a Țărilor Române în evul mediu (secolul XIV-XVI)*, în volumul *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, București, 1968; N. Stoicescu, *Unitatea românilor în Evul Mediu*, București, 1983; I. Toderascu, *Unitatea românească medievală*, I. București, 1988, II. Iași, 1994; C-tin Stoide, I. Caproșu, *Relațiile economice ale Brașovului cu Moldova*, Chișinău, 1992 ș.a.

² N. Iorga, *Elementele economice în cultura românească*, în volumul *Conferințe și prelegeri*, București, 1943, p.53, apud N. Stoicescu, *op.cit.*, p.17.

³ I. Toderascu, *op.cit.*, I. p.105.

⁴ *Ibidem*, p.106.

Și domnitorii Moldovei au acordat privilegiile comerciale transilvănenilor. Începând cu Alexandru cel Bun și până la Ștefan cel Mare sunt cunoscute 10 privilegii de comerț pentru negustorii de la Sibiu și Brașov. La 13 martie 1458, Ștefan cel Mare reînnoia „tuturor brașovenilor și neguțătorilor și întregii țări a Bârsei...” privilegiul cel vechi de la Alexandru cel Bun, ca „să vie în bună voie la țara noastră cu marfa lor... câtă vor avea. Și să fie volnici și slobozi să umble prin toată țara domniei mele, și prin orașe și prin târguri, ca să-și vândă marfa lor”¹.

Cu unele întreruperi sau scăderi determinate de conjunctura internațională, stări conflictuale sau de situația economică dintr-o țară sau alta, relațiile economice dintre Țările Române se desfășoară la un înalt nivel în întregul Ev mediu. Spre exemplu, în anul 1717, la vămile Transilvaniei cu Țara Românească și Moldova s-a încasat aproximativ 83% din totalul taxelor vamale ale Transilvaniei². Chiar Cancelaria autentică transilvănească din Viena recunoștea „legătura strânsă care există între marele principat al Transilvaniei și țările vecine, Moldova și Țara Românească, și nevoia imperioasă de a importa de acolo cantități mari din materiile prime de care are nevoie principatul Transilvaniei”³. Iar în anul 1837, 97,8% din totalul exportului și 91,8% din totalul importului Transilvaniei reveneau Principatelor Române și provinciilor Imperiului Otoman⁴.

Legăturile economice dintre cele trei Țări Românești au fost favorizate de existența a numeroase drumuri, care străbăteau trecătorile și pasurile Carpaților, între care⁵: Drumul Văii Jiului; Drumul Oltului; Drumul Brașovului, Rucărului sau Dâmboviței; Drumul Prahovei, zis și al Timișului; Drumul Teleajănilor; Drumul Buzăului; Drumul Giuzului sau al Trotușului; Drumul Ghimesului; Drumul Tulgheșului; Drumul Bârgăului; Drumul Rodnei; Pasul Prislopului și altele.

De asemenea, drumurile și vadurile de la Dunărea de Jos au favorizat legăturile economice dintre cele trei Țări Românești și Dobrogea.

Aceste drumuri făceau legătura între principalele centre comerciale din cele trei țări: Argeș, Râmnicu Vâlcea, Pitești, Slatina, Craiova, Câmpulung, Târgoviste, Câmpina, Gherghița, București, Buzău, Târgu de Floci, Brăila și altele în Țara Românească; Câmpulung, Suceava, Trotuș, Bacău, Roman, Iași, Vaslui, Bârlad, Huși, Tecuci, Hârlău, Dorohoi, Botoșani și altele în Moldova; Caransebeș – în Banat; Cluj, Sighisoara, Medias, Cetatea de Baltă, Făgăraș, Orăștie, Sebeș, Hateg, Miercurea, Lipova, Lugoj, Turda, Baia Mare, Timișoara și altele în Transilvania.

¹ I. Toderașcu, *op.cit.*, p.109.

² N. Stoicescu, *op.cit.*, p.20.

³ *Ibidem*, p.19.

⁴ *Ibidem*, p.20.

⁵ I. Toderașcu, *op.cit.*, p.98-101.

Între toate aceste centre, Brasovul, Sibiuul și Bistrița erau „orașe comerciale mijlocitoare, redistribuitoare de produse în negoțul dintre Țările Române...”¹.

În privința *structurii comerțului* dintre cele trei țări, Transilvania exporta în Moldova și Țara Românească: postavuri, pânzeturi, îmbăcrăminte, încălțăminte, piese de harnasament, metale brute, obiecte de metal (arme, de uz casnic, argintărie), materiale de construcții, sticlărie, hârtie etc. Și importa din cele două țări extracarpătice: animale mari și mici, piei, peste, vin, ceară, lână. De menționat că „schimbul cu *produse cerealiere* se realiza în raport de împrejurări (secetă, război, jafuri) în ambele sensuri”².

Într-o listă de mărfuri³ ce sunt aduse din Principatele Române în Imperiul Habsburgic sunt menționate, ca figurând în tariful vamal din anul 1818: piei de diverse animale, unt, ceară, sămânță de în, morun, caviar roșu, vinuri, rachiu, oțet, săpun, lână etc.; lista mărfurilor transilvănene care treceau în Țara Românească, Moldova și Turcia cuprindea: lăzi, scaune, mese, ploști, încălțăminte, funii pentru corăbii, smoală, stofă, pânzeturi diferite, cuie, potcoave, hârtie de scris, sticle, geamuri, coase etc.

Schimburile comerciale dintre cele trei Țări Române erau însoțite de un „schimb de iscusință meșteșugărească”⁴. Documentele medievale oferă numeroase exemple de solicitări din partea domniei sau a unor boieri din Moldova și Țara Românească pentru trimiterea de meșteșugari (pietrari, zidari, tiglari s.a.) din Transilvania. Altfel, tineri din țările extracarpătice învățau meserii în Transilvania, dar sunt și situații când tineri din Transilvania învățau meserii în Moldova și Țara Românească.

Unitatea de viață economică a Țărilor Române în Evul Mediu a creat premisele pentru formarea pieței naționale în Epoca Modernă. Legăturile economice care se realizau prin treceri permanente de negustori și meșteșugari dintr-o parte în alta a Carpaților au contribuit la menținerea conștiinței de neam a românilor.

2. CONSECINȚE ECONOMICE ALE DOMINAȚIEI ȘI OCUPAȚIEI STRĂINE

Poporul român s-a format și a continuat să viețuiască de-a lungul secolelor într-un spațiu geopolitic deosebit de complex, „în calea tuturor răutăților”, cum scria cronicarul. Prin acest spațiu în care se află așa numita „poartă a migrațiilor” au trecut valurile populațiilor migratoare.

¹ I. Toderașcu, *op.cit.*, p.104.

² *Ibidem*, p.113.

³ C-tin Stoile, I. Caprosu, *op.cit.*, p.139.

⁴ I. Toderașcu, *op.cit.*, p.121.

După formarea statelor feudale românești, pericolele veneau din partea Regatului ungar, tătarilor, Regatului polon, iar apoi, timp de cinci secole, din partea Imperiului Otoman. În ultima parte a Evului Mediu și până la mijlocul secolului al XIX-lea spațiul locuit de români a fost aprig disputat de imperiile vecine, habsburgic, otoman și țarist.

În această „vâltoare a istoriei” statele de la sud de Dunăre sunt transformate în pașalâcuri, iar la 1541 parte a Ungariei devine, de asemenea pașalâc, cealaltă fiind ocupată de habsburgi. La sfârșitul secolului al XVIII-lea și Polonia este împărțită – în trei rânduri – între Rusia, Prusia și Austria.

Țările Române au avut enorm de suferit de pe urma dominației sau ocupației străine, a numeroaselor războaie purtate de imperiile vecine pe teritoriul românesc. Unele orașe-cetăți, cu teritoriul din jurul lor, au fost transformate în raiale: Tumu (1417-1829); Giurgiu (1417-1829); Brăila (1540-1829); Chilia și Cetatea Albă (1484-1538), fiind incluse în raiaua Tighina (1538-1812). Dobrogea a fost inclusă în Imperiul Otoman – în diferite structuri administrative – după 1417 (după unele surse spre mijlocul secolului al XV-lea) până la 1878. Banatul și Vestul Transilvaniei au fost transformate în pașalâcuri: pașalâcul Timișoarei (1552-1718) și pașalâcul Orașului (1660-1686).

Cu toate aceste vitregii ale istoriei, în spațiul locuit de români au continuat să existe, de-a lungul Evului Mediu, *state românești, independente sau autonome*. Independența a fost dobândită de voievozii întemeietori, Basarab I și Bogdan I și apărute de marii domnitori Mircea cel Bătrân, Alexandru cel Bun, Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Mihai Viteazul și mulți alții.

Când presiunile externe au depășit posibilitățile de rezistență, Țările Române au acceptat suzeranitatea unor mari puteri, suzeranitate care a evoluat de la răscumpărarea independenței, prin plata unui tribut, până la acceptarea unor obligații politice, militare și mai ales economice.

Țările Române și-au păstrat *autonomia, ființa statală*, ca rezultat, în primul rând, al rezistenței armate; numeroase bătălii pentru apărarea gliei strămoșești stau mărturie în acest sens. Totodată, efortul militar a fost însoțit de abilitatea politică a unor domnitori sau mari boieri din Sfatul Țării. Atunci când autonomia nu putea fi salvată cu sabia sau ascuțișul minții, Țările Române și-au asumat mari obligații economice, mai ales față de Imperiul Otoman. În explicarea menținerii statelor românești pe harta Europei, mai trebuie avut în vedere și confruntarea dintre marile puteri vecine pentru dominarea acestui spațiu, iar mai apoi, din a II-a jumătate a secolului al XVIII-lea și implicarea puterilor occidentale.

Din perspectiva *statutului internațional al Țărilor Române* în Evul Mediu, semnificații deosebite prezintă raporturile cu Imperiul Otoman. Acestea au fost reglementate în baza unor „înțelegeri”, cu valoare de tratare, cunoscute în istoriografie sub denumirea de *capitulații*¹ (de la lat. *capitula* – articol). După cum aprecia Mihai

Maxim „aceste acte erau în fapt emise de Poartă în urma unor negocieri cu «beneficiarii»”, iar „din punct de vedere al conținutului, ele erau acte contractuale, exprimând, potrivit practicii medievale, drepturi și obligații reciproce”¹.

Conținutul acestor capitulații – care a variat mult în timp, atât în formă, cât și în prevederi, poate fi sintetizat astfel: Țările Române se obligau să plătească tribut, să accepte monopolul economic otoman și alte obligații economice; domnia era confirmată de sultan, iar politica externă a Țărilor Române nu trebuia să fie potrivnică Porții. Imperiul Otoman, ca putere suzerană, garanta integritatea teritorială a Țărilor Române și protecția de eventuali agresori. Poarta nu se putea amesteca în treburile interne ale Țărilor Române, nu permitea turcilor să se așeze pe teritoriul românesc și nici să ridice moschei.

Deși au existat numeroase încălcări ale capitulațiilor – unele foarte grave – trebuie subliniat că între autonomia Țărilor Române și situația de pașalâc a statelor de la sud de Dunăre și a Ungariei era o foarte mare diferență.

De altfel, pe plan internațional, capitulațiile au fost recunoscute în cursul tratativelor de pace de la Karlowitz (1669), Focșani (1772), iar mai apoi și la Conferința de la Paris, din anul 1858.

Cea mai importantă prevedere a capitulațiilor se referă la obligația Porții de a respecta și apăra integritatea teritorială a Țărilor Române.

Sub presiunea celorlalte imperii, Poarta nu și-a respectat obligațiile. În urma războaielor ruso-austro-turce, desfășurate în cea mai mare parte pe teritoriul românesc, Principatele Române au devenit „moneda de schimb” între cele trei imperii. Într-o astfel de conjunctură, în urma unui adevărat târg, însoțit de amenințări militare, mitui, trădări etc., în 1775 partea de nord-vest a Moldovei – numită apoi Bucovina – a fost cedată Imperiului Habsburgic, iar în anul 1812, partea dintre Prut și Nistru a Moldovei – numită apoi Basarabia – a fost cedată Imperiului Țarist.

Ce a însemnat din punct de vedere economic dominația și ocupația străină asupra Țărilor Române este aproape imposibil de calculat. Totuși, un grup de cercetători – istorici, economiști, arhiviști – au încercat să calculeze – numai pe bază de documente cunoscute – la ce sumă s-a ridicat tributul plătit Imperiului Otoman, câte venituri au strâns habsburgii din teritoriile românești ocupate, ce pagube au provocat armatele rusești în timpul deselor ocupații ale Principatelor Române².

Pentru a oferi un grad mai mare de sugestie, diversele sume plătite de-a lungul secolelor – în galbeni, bani roșii, ducați, florini, aspri etc. – au fost transformate într-o monedă de echivalență, „leu-aur” = 0,3225 grame aur.

¹ Vezi pe larg: M. Maxim, *Din istoria relațiilor româno-otomane* – „Capitulațiile”, „Anale de istorie”, 6/1982.

² *Ibidem*, p. 40.

² „Anale de Istorie”, 2/1981.

Spațiul nu ne permite prezentarea întregului material documentar, fapt ce ar putea spori gradul de credibilitate. Ne limităm doar la cifrele totale.

Imperiul Otoman a primit ca tribut din Țara Românească, Moldova și Transilvania, apoi din România (de la 1859 la 1877) o sumă de 1.058.305.780 lei aur, ceea ce înseamnă 341.021 kg. aur¹. Și trebuie avut în vedere că tributul reprezenta – după opiniile medievistilor² – aproximativ 1/10 din ceea ce primea sau lua Imperiul Otoman din Țările Române.

Imperiul Habsburgic, apoi Austro-Ungaria și-au exercitat dominația asupra Transilvaniei (1687-1918)³, Banatului (1718-1918), Bucovinei (1775-1918) și Olteniei (1718-1739). Obligațiile față de stat (diferite impozite) ca și contribuțiile militare (bani, produse etc.) au însumat în total pentru aceste provincii 2.400.000.000 lei aur sau 857.500 kg. aur.

Obligațiile economice impuse Țărilor Române de către armatele țariste de ocupație (aproximativ 25 de ani în perioada 1769-1854) sunt greu de calculat din cauza sărăciei informațiilor. În baza datelor cunoscute, suma acestor obligații se ridică la 200.000.000 lei aur, adică 64.516 kg. aur⁴.

Rolul de „strajă a Europei” asumat de Țările Române a permis țărilor din Centrul și Vestul Europei să aibă o „dezvoltare firească”, stânjenită doar de luptele interne pentru putere sau dintre state pentru retrasarea hotarelor.

Uriasele pierderi provocate Țărilor Române de dominația și ocupația străină, de numeroasele războaie purtate pe teritoriul românesc au determinat un ritm lent de dezvoltare economică a societății românești. În zorii Epocii moderne nivelul de dezvoltare a Țărilor Române era cu peste un secol în urma civilizației occidentale.

Pornind de la această realitate istorică, Epoca modernă a însemnat pentru Țările Române un adevărat „marș forțat”, în încercarea de reducere a distanței față de Occidentul dezvoltat.

3. REFORME ȘI REVOLUȚIE. FORMAREA PIEȚEI MODERNE

Perioada cuprinsă între mijlocul secolului al XVIII-lea și mijlocul secolului al XIX-lea în istoria poporului român s-a aflat sub semnul reformelor și mișcărilor revoluționare. Revoluția română de la 1848 reprezintă un moment de maximă afirmare a națiunii române, iar programul de la 1848 a trasat direcțiile procesului de modernizare a societății românești în următoarele decenii.

¹ „Anale de Istorie”, 2/1981, p.88.

² Opinia aparține istoricului ieșean Gh. Pungă.

³ Documentația se oprește în anul 1899.

⁴ „Anale de Istorie”, 2/1981, p.88.

Perioada domniilor fanariote (1711/1716-1821) a fost și încă este intens dezbătută în istoriografia noastră, aprecierile situându-se pe un teren foarte larg. O concluzie echilibrată întâlnim la Vlad Georgescu. Este și motivul pentru care o redăm în întregime:

„Cuvintele aspre pe care cei mai mulți dintre pământeni le-au avut pentru fanariotism nu trebuie să ne facă să credem că domnii investiți de sultani după 1711/1716 ar fi fost doar simple unelte primitive ale pașahului, lipsite de orice cultură și preocupați numai de grăbnice câștiguri materiale; unii au fost într-adevăr astfel, dar alături de ei întâlnim și domni care fără să-și uite interesul și nevoia de galbeni, au încercat totuși să cârmuiască cu înțelepciune, înțelegând, că în fond, buna stare a țării nu poate fi decât în folosul și al cârmuitorului.

Influențați de ideile epocii luminilor și de modelele europene ale despotilor luminați, ei au căutat să introducă și în principate reforme sociale și administrative modernizatoare, care să întărească puterea centrală, să ordoneze administrația și să aducă turbulenta boierime pământească sub ascultarea domniei”¹.

Între domnitorii reformatori s-au aflat Constantin Mavrocordat (care a domnit de 6 ori în Țara Românească și de 4 ori în Moldova), Alexandru Ipsilanti, Scarlat Callimachi, Ion Caragea și alții, care au făcut eforturi pentru codificarea legislativă și alcătuirea unor coduri moderne, inspirate după coduri străine, mai ales după opera legislativă a lui Napoleon I.

Astfel au apărut: *Pravilniceasca condică* (la 1780, din inițiativa lui Alexandru Ipsilanti), *Codul Calimah* (1817) și *Legiuirea Caragea* (1818).

„Codurile s-au dovedit a fi într-adevăr folositoare, ele aplicându-se neîntrerupt până în 1865; au fost probabil împlinirea cea mai de durată a despotilor luminați fanarioti, una din puținele pe care partida națională victorioasă la 1821 nu a dorit să o înlăture”².

Revoluția de la 1821, care a readus pe tronurile Principatelor Române domnitorii pământeni, a impulsionat preocupările reformatoare. Reprezentanții partidei naționale din Țara Românească și Moldova au redactat zeci de memorii și proiecte de reformă, de apeluri și proclamații, în care se propuneau „scenarii” pentru modernizarea societății românești³.

¹ Vlad Georgescu, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, Oakland, S.U.A., 1984, p. 113.

² *Ibidem*, p. 115.

³ *Ibidem*, p. 125.

Tratatul de la Adrianopole (1829), prin desființarea monopolului economic otoman, a deschis calea pentru dezvoltarea economiei de schimb în Principatele Române, pentru stabilirea unor raporturi directe cu Occidentul, pentru integrarea treptată în Europa modernă.

Desființarea vămilor interne din Principate (după 1831), apoi desființarea vămilor dintre Moldova și Țara Românească (începând cu 1 ianuarie 1848), menținerea unor largi legături economice cu Transilvania vor contribui la realizarea treptată a pieței naționale.

Expresie a dezvoltării unitare a națiunii române, programul revoluției de la 1848 a sintetizat obiectivele procesului de modernizare a societății românești. Deși revoluția română a parcurs etape diferite în cele trei țări, deși au fost elaborate mai multe programe – la Iași, Blaj, Brașov, Islaz, Lugoj, Cernăuți – obiectivele naționale, burghezo-democratice și social-economice erau asemănătoare.

În afara împrumutării țăranilor – cu sau fără despăgubire – sunt prevăzute numeroase măsuri privind dezvoltarea industriei, comerțului, băncilor, transporturilor etc. Spre exemplu, în programul de la Iași se prevedea, între altele¹:

art. 14: „Îmbunătățirea portului Galați, ca cel mai mare canal al înfloririi comerțului și agriculturii țării”;

art. 17: „Informarea unui tribunal de comerț la Iași; codul de comerț al Franței, consfințit de Regulament, să fie tălmăcit în limba țării”;

art. 18: „Banii de rezervă să fie întrebuințați în formarea unei bănci de scont pentru înlesnirea neguțătorilor în înflorirea comerțului” s.a.

Înfrângerea revoluției române de la 1848, prin intervenția militară a imperiilor vecine, a determinat amânarea împlinirii idealului național și menținerea unui ritm lent pentru procesul de modernizare.

Abia prin reformele din anii domniei lui Alexandru Ioan Cuza s-au creat condițiile necesare înfăptuirii pieței moderne. Prin *reforma agrară* din anul 1864 au fost împrumutări² 515.422 țărani cu 1.894.927 ha, iar 106.714 țărani au cumpărat loturi mici, însumând o suprafață de 546.593 ha.

„Suprimarea relațiilor feudale și eliberarea țăranilor, eliberarea moșiilor de servituțile feudale au dus la constituirea unei piețe a forței de muncă pentru capitalism și a îngăduit lărgirea pieței interne a dezvoltării mai rapide a capitalismului în general, în agricultură, în special, prin utilizarea mai largă a muncii salariate, accentuarea caracterului comercial”³.

¹ Cornelia Bodea, *1848 la Români. O istorie în date și mărturii*, I. București, 1982, p.360.

² Gh. Platon, *Istoria modernă a României*, București, 1985, p.197.

³ *Ibidem*.

În aceeași direcție a avut efecte importante *Legea administrativă de organizare a comunelor rurale și urbane*, prin care comuna devenea independentă (satele nu mai aparțineau moșiilor), având personalitate juridică și posibilitate de autoconducere prin Consiliul comunal.

„În felul acesta comunele lărgeau activitatea producției libere și a pieței, se creau condiții de dezvoltare a transporturilor și comunicațiilor, de eliminare a îngrădirilor și monopolurilor impuse comunelor, târgurilor și formelor de comerț vechi (bâlciiuri, iarmaroace), se eliminau barierele piețelor locale, pentru formarea pieței naționale moderne”¹.

În *instituționalizarea procesului de modernizare a României*, un rol deosebit de important îi revine Constituției de la 1866, care, între altele, garanta proprietatea privată și de stat. Prin art. 19 și 20 ale Constituției se prevedea²:

„Proprietatea de orice natură, precum și toate creanțele asupra Statului sunt sacre și neviolabile”.

„Proprietatea dată țăranilor prin legea rurală și despăgubirea garantată proprietărilor prin lege nu vor putea fi niciodată atinse”.

În noul context istoric *s-au intensificat și diversificat legăturile economice dintre România și provinciile aflate sub dominația străină, în primul rând cu Transilvania*³.

Dezvoltarea producției de mărfuri, joncțiunea căilor ferate, perfecționarea legislației au favorizat schimburile economice dintre România și provinciile locuite de români din Austro-Ungaria. Deși aceste legături economice – având tradiții seculare – au fost stânjenite de dualismul austro-ungar (1867), apoi de războiul vamal dintre România și Austro-Ungaria (1886-1891), dezvoltarea treptată a economiei capitaliste în România, ca și în provinciile aflate sub dominație străină a fost însoțită de creșterea nivelului și gradului de complexitate a raporturilor economice dintre toate teritoriile locuite de români.

Formarea pieței interne moderne a asigurat premisele economice pentru desăvârșirea unității național-statale a poporului român în cursul anului 1918.

¹ Ilie Puia, *Permanențe economice românești*, București, 1992, p.107.

² Textul Constituției de la 1866, în C. Bacalbașa, *Bucureștii de altădată (1878-1884)*, București, 1993, p.249.

³ Vezi pe larg: V. Axenciuc, I. Tiberian, *Premisele economice ale formării statului național unitar român*, București, 1979, p.86-140.

CONFRUNTĂRI POLITICO-ECONOMICE ASUPRA MODERNIZĂRII ROMÂNIEI DE LA 1866 LA 1914

Una dintre concluziile esențiale desprinse din majoritatea lucrărilor de referință asupra epocii noastre moderne, este aceea că secolul al XIX-lea se caracterizează printr-o permanentă și intensă confruntare de idei privind organizarea României moderne, privind direcțiile, căile, ritmul dezvoltării, deci *strategia construcției societății noastre moderne*. În cadrul acestei confruntări s-au conturat două curenți de idei, liberalismul și conservatorismul, care vor domina frontul ideologic până la primul război mondial.

Delimitarea celor două curenți de idei – liberalismul și conservatorismul – a fost urmată de cristalizarea unor *doctrine*, liberală și respectiv conservatoare.

Cucerirea independenței de stat, cu toate consecințele pentru viața economică și social-politică a țării, deschide o nouă etapă în această luptă; se constată acum o creștere continuă a intensității confruntării dintre cele două partide politice, confruntare finalizată de dezbaterile asupra realizării celor două mari reforme – agrară și electorală – care a dus la victoria liberalilor și la dispariția de pe scena politică a țării a conservatorilor. Împlinirile din viața economică, intensificarea ritmului de dezvoltare, au creat noi necesități – în continuă multiplicare – în evoluția societății. În estimarea importanței acestor transformări trebuie avut, totodată, în vedere faptul că, raportul național/modernizare prezintă o deosebită complexitate; soluționarea problemelor social-economice și politice din România condiționa crearea premiselor desăvârșirii unității de stat.

În acest context deosebit de complex, urmare a consolidării poziției burgheziei, Partidului Național-Liberal îi revine un rol tot mai important în viața politică. O dovadă concludentă este și aceea că, spre deosebire de perioada anterioară, când conservatorii – având sprijinul suveranului și beneficiind de poziția favorabilă a puterilor europene, dominate de guverne conservatoare – obținuseră o serie de succese în raport cu liberalii, între care și o lungă guvernare între anii 1871-1876, în noile condiții create de independență – atât pe plan intern, cât și extern – P.N.L. va beneficia de cea mai lungă perioadă de guvernare din istoria noastră modernă (neegalată, de altfel, până la al doilea război mondial). Faptul nu a fost întâmplător; în noua etapă a construcției societății moderne, direcțiile programatice urmărite de liberali erau mult mai aproape de necesitățile reale ale societății, decât cele propuse de conservatori.

Noile condiții create de cucerirea independenței au influențat și evoluția forțelor conservatoare. Participând la opera de consolidare a noii orânduiri, conservatorii au încercat să orienteze modernizarea într-un cadru, care să nu le periclitaze pozițiile

economice și politice; de acord cu necesitatea modernizării, Partidul Conservator vedea realizarea acestui deziderat într-o manieră care să nu schimbe raportul de forțe politico-economice din stat. Obligați să ducă o politică de concesi, de preîntâmpinare a convulsiunilor sociale, conservatorii concep construcția noii societăți în limitele doctrinei lor, care presupunea, în primul rând, menținerea statu-quo-ului social, economic și politic, adică menținerea marii proprietăți și a poziției dominante a mosierimii în viața politică. Transformările de tip capitalist vor afecta, evident, și mosierimea, dar mentalitatea va rămâne aceea de mari proprietari, cărora le revenea sarcina conducerii treburilor politice. Rezistența lor se va intensifica, ajungând la forme dramatice; obligați mereu să se adapteze, conservatorii vor reuși să reziste câteva decenii; în momentul în care ritmul evoluției societății va depăși posibilitățile lor de adaptare, vor fi nevoiți să părăsească scena politică a țării.

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, dezvoltarea social-economică și politică a României urma coordonatele pe care se înscrisese după Unirea de la 1859 și apoi cucerirea independenței de stat, *dezvoltare înscrisă în limitele unei strategii, stabilită într-un complex de factori politico-economici*.

Prin urmare, ambele partide politice de guvernământ erau de acord cu modernizarea țării. Diferența, însă, poziția în privința direcțiilor, căilor și mai ales, asupra ritmului modernizării.

Confruntarea politico-economică dintre Partidul Național-Liberal și Partidul Conservator s-a desfășurat asupra problemelor fundamentale ale dezvoltării țării: industrializarea, problema agrară, democratizarea societății.

1. INDUSTRIALIZAREA

*Conceptia liberalilor asupra industrializării*¹ este integrată în viziunea lor generală asupra dezvoltării social-economice a țării, sintetizată în deviza „Prin noi însine”. Teza dezvoltării prin forțe proprii, ca singură cale a consolidării întregii economii și a independenței economice a țării este exprimată înainte de cucerirea independenței, dar în noile condiții ea devine un adevărat *leit-motiv* al politicii liberale, fapt firesc pentru o burghezie în plin efort de sporire a forței sale politico-economice. Deși istoriografia plasează în momente diferite sintetizarea politicii liberale în lozinca „Prin noi însine”, după opinia noastră, întreaga politică liberală – înainte,

¹ Vezi pe larg: Gih. Platon, V. Russu, Gih. Iacob, V. Cristian, I. Agrigoroaiei, *Cum s-a înfăptuit România modernă. O perspectivă asupra strategiei dezvoltării*, Iași, 1993, p.174 și urm.

dar mai ales după 1877 – urmează această direcție de acțiune. O demonstrează numeroasele luări de poziție ale liderilor, prevederile din programele partidului, legislația adoptată, întreaga concepție asupra dezvoltării industriei, capitalurilor străine, politicii vamale. Astfel, spre exemplu, *Expunerea de motive a proiectului intitulat Măsuri generale spre a veni în ajutorul industriei naționale*, adus în fața Parlamentului, în februarie 1886, promulgat ca lege în 1887, menționa:

„Astăzi nu mai este trebuință de a dovedi că dacă se va mărgini toată activitatea numai la agricultură, poziția noastră va fi în curând cu desăvârșire compromisă... Trebuie cu orice preț să creem o industrie națională. Numai cu acest preț vom scăpa de ruina economică, care aduce în genere și ruina politică...”¹.

Dintre liderii liberali, o bogată activitate teoretică – într-o anumită măsură și practică – în sprijinul industrializării a desfășurat P.S. Aurelian. El a militat pentru dezvoltarea industriei în baza unui plan sau program economic, care să stabilească prioritățile, eficiența investițiilor, să evite erorile care puteau afecta întreaga economie națională. A militat, de asemenea, pentru înlăturarea Convenției cu Austro-Ungaria și adoptarea unei politici de protecție și încurajare a industriei naționale². Aceeași vehementă în susținerea necesității industrializării exprimă și intervențiile lui V. Lascăr, unul dintre colaboratorii politici ai lui P.S. Aurelian. Pentru a ajunge din urmă lumea civilizată, pentru a nu fi victima celor mai zdraveni „trebuie – declara fruntașul liberal – o vreme drapelist – să ne înarmăm și să luptăm cum luptă Europa civilizată” și „cu orice preț să ne punem pe picior de egalitate cu celelalte țări europene”³, fiind „datori să facem toate sacrificiile ca să întemeiem o industrie națională”⁴.

Un alt susținător de seamă al tezei „Prin noi înșine” a fost Vintilă I. Brătianu; în numeroase discursuri parlamentare, cărți și broșuri, liderul liberal a dezvoltat pe larg necesitatea creerii unei industrii naționale, având la bază forțele naționale, numai astfel fiind posibilă limitarea sau „liberarea noastră de sub dependența străinătății”⁵.

Preocuparea pentru industrializare este reflectată și în *programele* partidului. Astfel, în *Manifestul* din 11 septembrie 1888, se scria că „Silințele noastre vor fi în sensul protecției industriei și agriculturii, a legilor a căror necesitate se va simți pentru a

¹ D.A.D., 1884/1885, ședința din 26 februarie 1885, p.1106, apud *Istoria Parlamentului și a vieții parlamentare din România până la 1918*, București, 1983, p.262.

² C. Murgescu, *Mersul ideilor economice la români*, I. București, 1987, p.352 și urm.

³ V. Lascăr, *Discurs în Senat*, 15 februarie 1906, în *Discursuri politice*, II, 1912, București, p. 1073.

⁴ Idem, *Discurs în Senat*, 14 ianuarie 1897, în *Discursuri...*, I, p. 236

⁵ Vintilă I. Brătianu, C. Halăceanu, *Politica de stat în industria petrolului*, București, 1911, p. 102.

provoca cât mai mult dezvoltarea economică ce avem în vedere; ...credem cu totul utilă înființarea unui credit industrial¹. Programul adoptat la Iași, în 1892, reafirma hotărârea partidului pentru ocrotirea intereselor economice naționale², iar Manifestul-program din 1911 însera chiar un capitol intitulat „*Industria națională și soarta lucrătorilor*”, care prevedea necesitatea încurajării, în continuare, a capitalului și inițiativei românești, asigurarea unei participări mai active la muncă și conducere a elementului românesc, organizarea creditului industrial, dezvoltarea învățământului tehnic și comercial. Meseriilor și industriei casnice le era afectat un capitol special. De astă dată se aprecia că industria trebuie să depășească stadiul de „necesar al agriculturii, devenind o ramură care să egaleze pe cea agricolă”³.

În privința legislației, dintre guvernele liberale, mai fertile au fost cele din perioadele: 1876-1888 și 1901-1904. În prima perioadă au fost adoptate *Legea pentru încurajarea industriei zahărului*, *Legea pentru încurajarea fabricării de țesături*, *sfoară etc.*, *Legea pentru scutirea tăbăcarilor de vamă la importul tananților*; deosebit de importantă fiind adoptarea *Tarifului vamal general* (1886) și a *Măsurilor generale pentru a veni în ajutorul industriei naționale* (1887), care au contribuit substanțial (conform ultimei legi, cine înființa o fabrică cu minim 25 de lucrători și 50.000 de lei capital, beneficia timp de 15 ani de scutire de vamă pentru importul de mașini, de reduceri la transportul pe căile ferate, de priorități pentru furnituri către stat etc.), la progresul industriei, facilitând, în același timp, consolidarea pozițiilor economice și politice ale burgheziei.

Trebuie remarcat efortul de desprindere treptată de vechiul regim economic, prin legi și măsuri de protecție pentru diverse produse, încununat de noul tarif vamal, adevărată *declarație de independență economică* și de legea de încurajare a industriei din anul 1887. Având în vedere posibilitățile și necesitățile țării, liberalii au protejat și încurajat în primul rând industria de fabrică, care abia se dezvoltă în România. Este o primă condiție în încercarea de a contracara concurența străină; mica industrie, meseriile rămăneau o sarcină de perspectivă.

În guvernarea dintre anii 1901-1904, este de remarcat adoptarea unui nou tarif vamal, prin care protecția vamală creștea de la 8,38% (în perioada 1901-1905) la 11,03% pentru perioada 1906-1910⁴, care favoriza, în continuare, consolidarea pozițiilor burgheziei autohtone. În aceeași perioadă s-a votat *Legea meseriilor*, care asigura un nou cadru organizatoric meseriilor – inclusiv protecția față de concurența străină.

¹ Manifestul P.N.L. din 11 septembrie 1888, în D.A. Sturdza, *Partidul Național-Liberal de la 1876 la 1888*, București, 1888, p.72.

² Programul Partidului Național-Liberal, București, 1892, p.44.

³ P.N.L. – Manifestul-program al partidului, București, 1911, p.10-12.

⁴ M. Iosă, Traian Lungu, *Viata politică în România. 1899-1910*, București, 1977, p.106.

Mărirea capacității industriale a țării, atenuarea dependenței economice față de străinătate era văzută printr-o creștere, dar și judicioasă exploatare a bogățiilor naturale proprii; de aceea, în atenția liberalilor un loc aparte revenea industriei petroliere, domeniu în care România ocupa un loc important în Europa și în lume. La sfârșitul secolului, Emil Costinescu atrăgea atenția, în Parlament, că petrolul urma să devină în scurt timp „afacerea cea mai importantă a țării, după agricultură”¹. Urmărind punerea în valoare a acestei bogății, liberalii recomandau studierea tuturor rezervelor existente, crearea unei legislații adecvate, o colaborare cu capitalurile străine avantajoasă pentru stat și întreprinzătorii autohtoni.

Oamenii politici liberali erau obligați ca în stabilirea atitudinii față de capitalul străin să țină seama de marile necesități ale statului român, aflat în plin proces de modernizare (dezvoltarea mijloacelor de comunicație, asigurarea utilajelor pentru industrie, înzestrarea armatei, dezvoltarea învățământului, etc.), de insuficiența rezervelor financiare interne, ca și de tendința posesorilor autohtoni de capital de a se îndrepta către sectoarele economice cu investiții mici și profituri imediate. Astfel, în preajma izbucnirii primului război mondial, consecință a prezenței în economia românească a capitalului străin – prin împrumuturi de stat sau investiții particulare – situația se prezenta astfel²:

Împrumuturi de stat	1.652 miliarde lei
Investiții industriale	1.045 miliarde lei
Capitaluri bancare de exploatare	500 milioane lei
Capitaluri de exploatare în societăți de asigurări	147 milioane lei

De reținut că în domeniul extractiei și prelucrării petrolului, al exploatării forestiere era investit aproximativ 82% din totalul capitalului social, 18% fiind plasat în celelalte ramuri.

Deși a fost nevoită să accepte participarea, chiar masivă, a capitalului străin la dezvoltarea economică a țării, burghezia autohtonă nu putea fi de acord cu practicile monopolurilor internaționale, cu tendința acestora de a acapara întreaga viață economică a țării, de a exercita presiuni economice și, nu de puține ori, politice. Liderii P.N.L. au acuzat permanent tendința capitalurilor străine de a secătui avuția națională, intenția statelor din care proveneau acestea de a se amesteca în treburile interne, pericolul reprezentat de marile monopoluri pentru independența economică și politică a statului român.

¹ D.A.D., 1899/1900, ședința din 26 noiembrie 1899, p.49.

² *Progresul economic în România*, București, 1977, p.151.

Ca urmare, P.N.L. era de acord cu participarea capitalurilor străine la dezvoltarea industrială a țării, cu respectarea însă a unor condiții: investițiile străine trebuiau să pună în valoare averea și munca națională, folosul fiind de partea statului, a populației și, bineînțeles, a burgheziei autohtone. Referindu-se la această problemă, D.A. Sturdza declara:

„Numai munca noastră poate da capitalurilor străine însușirea de a ne crește averea. De aceea am fugit de Rockefeller, fiindcă el venea cu capitaluri mari, dar el vroia numai el să aibă toate profiturile... Era un pericol de existență ca piața economică română să o domine chiar în România seful unui trust american...”¹

Și I.I.C. Brătianu a precizat în mai multe rânduri concepția partidului său asupra colaborării cu capitalul străin.

„Partidul liberal – declara el în Adunarea Deputaților, la 1 decembrie 1900 – nu a fost nici în declarațiunile sale, nici în întreaga sa politică, contra introducerii capitalurilor străine. Desmintirea acestei legende o dă istoria noastră economică întreagă... Dar noi am zis totdeauna că statul are dreptul și datoria de a se preocupa pentru ce scop vin aceste capitaluri străine... Dacă vin pentru a pune în valoare munca și bogăția națională, asociindu-se cu dânsa și lăsând în schimb o valoare echivalentă, o valoare comparabilă cu aceea pe care o ia afluența lor, e desigur în interesul statului, și orice om de stat trebuie să se grăbească ca să încurajeze venirea lor. Dacă însă întreprinderile au ca scop să speculeze și să sece, oricare bogății, fără a lăsa valoarea corespunzătoare în loc, desigur nu e o politică sănătoasă a statului ca să le încurajeze”².

Conștienți de faptul că „o industrie nu poate fi o realitate națională, dacă nu participă în mod efectiv capitalul național sau cel puțin naționalizat”³, liberalii vor acționa pentru consolidarea pozițiilor capitalurilor autohtone, pentru limitarea largirii sferei de influență a capitalurilor străine. Rezistența față de presiunile trustului Standard-Oil, apoi față de cele ale unui grup financiar din Germania și Franța (în anul 1905), atitudinea manifestată în legătură cu concesionarea iluminatului capi-

¹ D.A. Sturdza, *Discurs în Adunarea Deputaților*, ședința din 1 decembrie 1901, în D.A. Sturdza, G.D. Palade, *Discursurile...*, p.83.

² Apud I. Bulei, *Sistemul politic al României moderne. Partidul Conservator*, București, 1987, p.270-271.

³ I.I.C. Brătianu, *Discurs la întrunirea liberală de la Craiova*, 24 iunie 1909, în *Discursurile...*, III, București, 1939, p.147-148.

talei (în anul 1906) semnifică poziția burgheziei române de apărare a intereselor economice naționale¹.

Între mijloacele importante ale politicii de protecție și încurajare a industriei naționale se afla și *politica vamală*. Liberalii au promovat în întreaga perioadă aflată în atenția noastră – aplicând măsuri efective după expirarea Convenției cu Austro-Ungaria – o politică vamală protecționistă.

„Politica economică – spunea Vintilă I. Brătianu – nu mai poate fi aștăzi decât o politică națională, mai cu seamă într-o țară mică, ca a noastră. Trebuie să știm să profităm de toate forțele noastre naționale”².

Liberalii atrăgeau atenția că politica protecționistă a fost și ea adoptată de toate statele care-și construiau o industrie proprie, care erau deci în prima etapă a edificării capitalismului; chiar și statele dezvoltate adoptaseră, când interesele le-au cerut, o politică protecționistă:

„...toate țările care azi se fălesc de a fi liber schimbiste au fost odinioară, când așa le cerea interesul, protecționiste. Nu mai vorbim de Franța, care e așa chiar astăzi...”³.

Era sugerat, deci, faptul că liberschimbismul era impus de statele cu industrii puternice, cărora le convenea „să lupte cu cei mai slabi în condiții de absolută libertate”⁴.

Așa cum se arată într-un articol publicat în „Voința Națională” (din februarie 1906), necesitatea dezvoltării unei industrii naționale, prin protecție, era impusă de contextul relațiilor internaționale. Concepția P.N.L. asupra politicii vamale ne este dezvăluită și de raportul întocmit de I.I.C. Brătianu asupra noului tarif vamal din 1904, care trebuia să aibă la bază: fixarea unor taxe care să apere industriile existente, „și mai cu seamă pe meseriași și industria casnică”; să favorizeze nasterea unor industrii noi; să „silească” industriile să consume cât mai multe materii prime din țară; să fie taxate mai puțin articolele de larg consum și mai mult cele de lux⁵. Ace-

¹ Vezi I. Bulei, *Sistemul politic...*, p.280-281, 290-191.

² Vintilă I. Brătianu, *Discurs în Adunarea Deputaților*, sedința din 3 decembrie 1903, în *Scriseri și cuvântări*, I. București, 1937, p.145.

³ Rusia și neatrănarea economică, în „Voința Națională”, XXIII, nr. 6275, din 12/25 aprilie 1906.

⁴ I.I.C. Brătianu, *Discurs în Adunarea Deputaților*, sedința din 18 martie 1905, în *Discursurile...*, II, p.129.

⁵ I.I.C. Brătianu, *Raport asupra noului tarif vamal*, prezentat în Adunarea Deputaților, sedința din 11 martie 1904, apud N. Filipescu, *Discursuri politice*, II, București, 1915, p.248.

lasi om politic sustinea necesitatea studierii cu atentie a nivelului de protectie stabilit, caci o protectie exagerata putea deveni o piedica in calea dezvoltarii industriei, prin micșorarea consumului intern, iar mentinerea unor preturi ridicate putea conduce la „o prea mare concurenta interioara, pentru o industrie incapabila de a exporta”¹. Este de retinut faptul ca tariful vamal adoptat in 1904, cu toate modificarile intervenite in anii 1906, 1911, 1912, 1913 va sta la baza politicii de industrializare pana la primul razboi mondial.

Problema industrializarii a reprezentat pentru mosierime si *Partidul Conservator* un adevarat test de rezistenta si adaptabilitate la noile cerinte ale dezvoltarii tarii; urmare a necesitatii imperative de modernizare a structurii social-economice, *Partidul Conservator* nu s-a opus industrializarii tarii, dar a conceput si orientat – in masura in care l-a putut influenta – acest proces in functie de interesele mosierimii, de principiile doctrinei conservatoare. O demonstreaza prevederile programatice, pozitia fata de legislatia adoptata de liberali, propriile masuri legislative, numeroasele luari de pozitie ale liderilor conservatori.

*Programa*le partidului ofera informatii lacunare asupra orientarilor conservatoare privind industrializarea; cele din anii 1881, 1888 si 1910 cuprind doar masurile referitoare la organizarea meseriilor si meseriasilor. Abia in anul 1911, P.P. Carp includea, in programul publicat inainte de deschiderea Parlamentului, pe langa o noua lege a meseriilor si legea incurajarii industriei nationale.

Realizarile legislative, desi putine la numar, sunt importante; este vorba de *Legea minelor* din 1895 si *Legea incurajarii industriei nationale*, adoptata in anul 1912.

Prima a reglementat raporturile dintre proprietarii de pamanturi bogate in resurse minerale si posesorii de capitaluri, autohtoni sau straini, creind cadrul juridic si economic pentru industria extractiva. Fara indoiala, aceasta lege, raspunzand unei necesitati stringente, a contribuit la o puternica crestere a industriei extractive; aprecierea este sustinuta si de faptul ca legea, cu o serie de modificari, s-a mentinut pana in anul 1924. In acelasi timp, insa, trebuie subliniat ca si de aceasta data, raportul intre interesele generale ale societatii (dezvoltarea industriei, cu care partidul conservator era, in principiu, de acord) si cele de clasa (apararea intereselor mosierimii) a inclinat mult catre al doilea factor; ca urmare, multe dintre articolele legii poarta pecetea doctrinei conservatoare. In acest sens, se evidentiaza urmatoarele prevederi: proprietarii de pamanturi cu subsol bogat beneficiau de posibilitatea colaborarii cu posesorii de capital interesati sa investeasca sau primeau o importanta redevanta; prin derogarea prevazuta pentru petrol, asphalt si ozocherita, decizia asupra exploatarii, odata cu beneficiile, ramaneau proprietarilor si nu statului; aceasta prevedere a avut drept consecinta o puternica penetrare a capitalului strain (fata de care partidul con-

¹ I.L.C. Bratianu, *Proiectul de lege pentru incurajarea industriei nationale*, Bucuresti, 1910, p.4-5.

servator manifesta o largă deschidere), care nu a întâmpinat o politică de rezistență din partea statului, ci a putut profita de colaborarea și interesele marilor proprietari sau de slăbiciunea economică a micilor proprietari. Poziția importantă dobândită de capitalul străin în economia României, în special în cea patolieră, se explică în mare măsură prin prevederile acestei legi, adoptate de guvernul conservator.

Și modificarea, în 1912, a *Legii de încurajare a industriei naționale* corespundea unor necesități reale, care nu fuseseră satisfăcute de legea din 1887, ale cărei prevederi au fost mereu prelungite. Între problemele nerezolvate se aflau și cele referitoare la perioada de care se bucurau de încurajare întreprinderile și mai ales la mărimea lor, pentru că legea din 1887, după cum este cunoscut, nu prevăzuse avantaje pentru întreprinderile mici și mijlocii; de asemenea, dezbateri s-au desfășurat în legătură cu importul de materii prime (legea din 1887 scutise de taxe vamale și o serie de materii prime importate).

Ca și Legea minelor, legea din 1912 a contribuit substanțial la dezvoltarea industriei, mai ales prin încurajarea întreprinderilor mici și mijlocii; totodată, trebuie observat că maniera în care au fost stabilite prevederile de încurajare demonstra intenția de a susține primatul agriculturii în raport cu industria, de a favoriza moșierimea. Astfel, erau încurajate întreprinderile care foloseau materii prime provenind din agricultură (și subsol) și întreprinderile mici, care în marea lor majoritate se bazau pe produsele agriculturii¹. Această lege, ca și cea a meseriilor, evidențiază consecvența doctrinei conservatoare; conform principiilor enunțate de către junimisti, încă din anul 1888, trebuiau evitate convulsii sociale prin intervenții „de sus”, măsuri care se refereau în principal la țărănime și meseriași.

Preocupările programatice și legislația adoptată indică concepția conservatorilor asupra orientării procesului de industrializare; elemente edificatoare oferă poziția Partidului Conservator în privința raportului industrie/agricultură, admiterii capitalurilor străine, politicii vamale. Pornind de la interesele marilor proprietari, optica Partidului Conservator asupra raportului industrie/agricultură înclină hotărât spre al doilea factor; atenția principală era acordată ramurilor prelucrătoare a materiilor prime interne și mai ales aceloră oferite de agricultură. De acord cu dezvoltarea unei industrii naționale, conservatorii o vedeau realizată doar atunci când urmau a fi depășite dificultățile legate de capital, materii prime, energie, mână de lucru etc.; de aceea și-au exprimat dezacordul, uneori violent, cu sacrificiile creării unei industrii prin protecție și încurajare, sacrificii resimțite ca proprietari de moșii (este vorba de contramăsurile țărilor capitaliste față de importul cerealelor românești) și, în oarecare măsură, în calitate de consumatori (a unor produse obținute adeseori la preturi mai mari decât cele din import).

¹ *Istoria Parlamentului...*, p.338.

Cu prilejul discutării Legii minelor – în Adunarea Deputaților, la 11 aprilie 1895 – N.C. Filipescu caracteriza industria ca fiind „artificială, creată prin mijloace factice, prin prime și taxe vamale...”¹. Și la discutarea noului tarif vamal, într-un discurs pronunțat în Senat, la 15 aprilie 1904, Ion N. Lahovary aprecia „că nu am ajuns încă la acea fază a dezvoltării noastre care să facă... industria să se nască în mod natural cu oarecare ajutoare și dovadă este că toate industriile care s-au născut n-au trăit decât în mod artificial, cu sacrificii mari, pe care le-a impus atât statul, cât și consumatorii...”². Pentru fruntasul conservator, foloasele industrializării sunt „o iluzie”, căci ar fi fost mai convenabil să fie importate unele produse decât să fie produse în țară, concluzia fiind că „este mai bine ca țara aceasta să fie agricolă, decât să devie industrială”³. Iar Scarlat Arion declara deschis că:

„Interesele agriculturii sunt sacrificate intereselor unor industrii care oricâte încurajări li se vor da nu vor putea să se dezvolte decât cu foarte, foarte multă anevoință”⁴.

O altă motivație a susținerii unei dezvoltări lente a industriei o constituia teama – limpede exprimată – față de pericolul concentrării unei mari mase de muncitori la orașe⁵. Așa se explică și prevederile sociale din Legea minelor și din cea a meseriilor, care urmăreau, în spiritul intervenției „de sus”, preîntâmpinarea convulsiunilor sociale, care ar fi periclitat siguranța claselor dominante.

În concordanță cu optica lor generală asupra industrializării, neavând investiții prea mari în industrie, beneficiind însă de efectele prezenței *capitalurilor străine*, conservatorii manifestau o atitudine diferită de cea a liberalilor și în această problemă. Pentru ei, banii nu au miros, nu au nici naționalitate, și în consecință, „fără să amestecăm chestiuni de amor propriu național în chestiuni bănești”⁶, industria națională era „industria făcută pe pământul României de oricine, național sau străin”⁷. Și întrucât economia românească avea mare nevoie de capital – căci nici un popor „n-a ajuns deodată și prin propriile sale forțe la înălțimea civilizației”⁸ – și

¹ N. Filipescu, *Discursuri politice*..., I, p.177.

² I.N. Lahovary, *Discurs în Senat*..., ședința din 15 aprilie 1904, p.4-5.

³ *Ibidem*, p.36.

⁴ I. Bulei, *Sistemul politic*..., p.270.

⁵ I.N. Lahovary, *Discurs în Senat*, ședința din 5 aprilie 1904, p.4-5.

⁶ Gh.Gr. Cantacuzino, *Discurs în Adunarea Deputaților*, ședința din 25 ianuarie 1900, în *D.A.D.*, 1899/1900, p.442.

⁷ I.N. Lahovary, *Discursuri parlamentare*..., II, București, 1915, p.331.

⁸ M.Gh. Cantacuzino, *Discurs în Adunarea Deputaților*, ședința din 15 martie 1900, în *D.A.D.*, 1899/1900, p.1068.

dezvoltarea unei industrii mari era imposibilă fără capital străin, a pune piedici și condiții echivala cu frânarea conștientă a dezvoltării economiei naționale. Pentru P.P. Carp, capitalurilor străine trebuiau puse doar două condiții: de a nu se acorda posesorilor drepturi politice și nici de proprietate asupra pământului.

Aceste două condiții formulate de liderul partidului, cu prilejul discutării Legii minelor, reprezintă componente esențiale ale doctrinei conservatoare; ele exprimă legătura indestructibilă dintre interesele moșierimii (teama că posesorii de capital străin ar putea să deposedeze de moșii pe autohtoni, obținând apoi și influență în viața politică) și doctrina conservatoare. Ca urmare, P.P. Carp făcea apel la partide și guverne de a deschide larg portile capitalurilor străine, căci – după cum reafirma după aproape zece ani – „nu vom putea face nici un pas, nu vom face, vă afirm, nici un progres fără capitaluri străine”¹. Și Gh. Gr. Cantacuzino, C. Arion, M. Gr. Cantacuzino, Take Ionescu se pronunțau pentru deschiderea largă față de capitalurile străine, în care vedeau o condiție esențială a propășirii țării².

În același context, partidul moșierilor aprecia necesară protecția, prin *politica vamală*, doar pentru ramurile industriale legate direct de agricultură, sacrificiile statului și consumatorilor pentru dezvoltarea mării industrii fiind apreciate ca exagerate. Astfel, noul tarif vamal adoptat de conservatori în anul 1891, deși extindea tariful stabilit la 1886 și opentru alte țări europene (în afară de Austro-Ungaria), stabilea un nivel de protecție destul de modest. În perioada acelei guvernări, la discutarea Proiectului de lege pentru modificarea unor articole din tariful general – în decembrie 1893 – P.P. Carp, ministrul domeniilor, motiva modificările introduse prin necesitatea de a susține cerealele românești pe piața externă. Pentru industrie nu era bună soluția adoptării unui tarif vamal rigid, de protecție în bloc, ceea ce putea provoca un război vamal, la care România nu ar fi făcut față; era recomandată protecția pe produse:

„...trebuie să avem un tarif vamal – declara P.P. Carp, în ședința Adunării Deputaților din 17 decembrie 1893 – astfel întocmit încât să lase un joc pentru protecția activității industriale și, totodată, să fie așa de modest încât să poată fi primit de toată Europa”³ (subl.ns. Gh.I.).

Situându-se cu consecvență pe aceeași poziție, modificările aduse de liberali tarifului vamal în anul 1904 au fost combătute de conservatori. Take Ionescu aprecia

¹ P.P. Carp, *Discurs în Adunarea Deputaților*, ședința din 15 martie 1904, în C. Gane, *P.P. Carp și locul său în istoria politică a țării*, 1936, p.309-310.

² Vezi: Gh. Platon, V. Russu, Gh. Iacob, V. Cristian, I. Agrigoroaiei, *Cum s-a înfăptuit România modernă*, p.188 și urm.

³ G. Tașcă, *Politica economico-socială a lui P.P. Carp*, București, 1938, p.28.

noul tarif, ca promovând o politică vamală ultra-protectionistă, caracterizându-l ca un tarif de război¹. Acuzând excesul de protectionism al noului tarif vamal, și N. Filipescu – în discursul din Adunarea Deputaților la 11 martie 1904 – aprecia că ar fi trebuit protejate „industriile agricole” și nu acele industrii de la oras „care au nevoie de vesnică protecție”, fiind imposibil de imaginat menținerea unei Româнії protectioniste într-o Europă dominată de liber-schimbism². Din perspectiva a aproape trei decenii de politică vamală protectionistă, senatorul conservator N. Enășescu aprecia că „trista experiență” a transformării industriale a țării s-a dovedit un lux pe care nu și-l pot permite decât țările bogate, industriile bazate pe capital străin fiind o nenorocire, o nouă cauză a sărăciei poporului. El acuza pe liberali de satisfacerea, prin promovarea politicii protectioniste, a unor interese personale, urmărind în special întărirea propriilor lor poziții economice³.

Industrializarea a reprezentat o direcție principală de acțiune pentru modernizarea întregii structuri social-economice, aflându-se în centrul dezbatelor cercurilor politice, ale opiniei publice etc. Atitudinea și acțiunea partidelor politice de guvernământ semnifică poziția lor asupra căilor, direcțiilor și ritmului dezvoltării țării în aceste decenii. Cei mai fermi susținători – și cu realizări deosebite – au fost liberalii, care vedeau în dezvoltarea unei industrii naționale, în conformitate cu deviza lor „Prin noi înșine”, condiția consolidării independenței țării, a propriilor lor poziții economice și politice, a asigurării premiselor economice pentru desăvârșirea unității național-statale. Conservatorii au susținut industrializarea, în principiu, dar o concepeau în funcție de interesele clasei marilor proprietari; dovadă – poziția asupra raportului industrie/agricultură, a participării capitalului străin la viața economică, ideea că industria rămânea o sarcină a viitorului, politica vamală promovată.

2. PROBLEMA AGRARĂ

Problema agrară a reprezentat incontestabil, o adevărată „piatră unghiulară” a vieții social-economice și politice din România în epoca modernă.

Subliniem mai întâi unitatea componentelor sale de ordin social, economic, politic, național; de aici, necesitatea unei *abordări globale*, de a avea mereu în vedere toate aspectele sale, chiar dacă discuția insistă doar asupra unuia dintre ele.

¹ Istoria Parlamentului..., p. 353.

² N. Filipescu, *Discursuri politice*, II, p. 273-277.

³ *Dezbatările Senatului. Constituanta, 1914/1915, 1915/1916*, p. 106.

Structura proprietății la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea o găsim menționată în mai multe surse ale vremii; datele nu concordă, dar nici diferențele nu sunt prea mari. Conform informațiilor furnizate de G.D. Creangă, 4.171 proprietăți depășind 100 ha, însumau 3.810.351 ha (54,72%), iar 920.739 țărani – cu proprietăți până la 10 ha – dețineau 3.153.645 ha (45,28%)¹. Folosind alte date statistice, Mircea Iosa întocmește următorul tabel²:

Proprietatea în cifre absolute	%	Suprafața în cifre absolute	%
Până la 50 ha: 957.257	99,1	3.849.598	49,18
Peste 50 ha: 7.790	0,9	3.977.198	50,82

Autorul conchide că țăranii (99,1% dintre agricultori) posedau mai puțin de jumătate din suprafața agricolă; iar dacă la cele aproape 4 milioane ha deținute de marea proprietate, se adaugă pădurile, reiese că marii proprietari dețineau 6.450.000 ha (60%) din totalul terenului agrosilvic, iar țăranii 4.150.000 ha (39%)³.

Un alt „punct nodal” al problemei agrare îl reprezintă *legislația de excepție*, adoptată după reforma din 1864, care a funcționat, cu modificările cunoscute, până la sfârșitul perioadei aflate în atenția noastră. Referindu-se la semnificația legii tocmeilor agricole din 1866, Radu Rosetti considera că „nouăzecisicinci de sutimi ale națiunii române (se referă la românii din Regat – n.n.s. Gh.I.) erau prin această lege puse în afară de orice lege”⁴. Toate legile de învoieli agricole, prevăzând execuția excepțională, s-au caracterizat prin încălcarea principiilor constituționale, stabilind un regim inegal, care favoriza, evident, clasele dominante; ele conțineau obligații și sancțiuni pentru săteni și favorizau – și prin neclaritatea voită a unor articole – abuzurile și arbitrariul. Alături de efectele legii rurale din 1864, grava insuficiență a pământului, regimul învoielilor agricole va constitui una din cauzele mișcărilor și răscoalelor țărănești de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

Dintre *fenomenele specifice* problemei agrare în această perioadă istorică, menționăm, mai întâi, faptul că acum continuă procesul de *mărire a suprafețelor cultivate cu cereale*, în vederea asigurării exportului, dar în detrimentul pășunilor, ceea

¹ G.D. Creangă, *Proprietatea rurală în România*, București, 1907, p. XLVI- XLVII.

² M. Iosa, *Relațiile agrare din România în deceniul premergător primului război mondial*, în „Revista de Istorie”, tom XXV, nr. 2/1982, p.207.

³ *Ibidem*.

⁴ R. Rosetti, *Pentru ce s-au răscolat țăranii*, București, 1908, p.447.

ce va afecta creșterea animalelor de către țărani, care nu aveau asigurată hrana acestora. De la 1860 la primul război mondial, suprafața însămânțată cu cereale a crescut de două ori și jumătate, iar cea ocupată cu pășuni și fânețe a scăzut la jumătate.

Are loc, totodată, o continuă creștere a prețului pământului, și, în consecință, și a arenzilor, o sporire deci a obligațiilor impuse țăranilor, intensificarea muncii lor fiind principala sursă de creștere a veniturilor pentru proprietari și arendași. Pe de altă parte, *prețul muncii țăranului este foarte mic*, din cauza surplusului de forță de muncă, la care trebuie adăugate efectele condițiilor în care se făcea plata acestei munci (de cele mai multe ori în avans, adăugându-se și dobânzi ridicate).

Un alt fenomen caracteristic acestei perioade îl constituie – cum bine se știe – *trusturile arendașesti* – dintre care multe aparțineau străinilor; în 1913, 53,7% din suprafața moșiilor mai mari de 1000 ha era arendată; după alți autori, proporția era de 70%¹. Referitor la al doilea aspect, de menționat că în preajma anului 1907, aproximativ 900.000 ha erau arendate la străini, israeliți sau bulgari. „Nu exista o altă țară atunci cu o proporție atât de mare de arendași străini și nici cu o medie atât de mare... de pământ arendat”². Efectele arendașiei pentru situația țăranilor sunt evidente, având în vedere că singurul scop al arendașilor era să scoată un venit cât mai mare într-un timp cât mai scurt, obiectiv realizat prin exploatarea muncii țăranilor.

O mare amploare luase în lumea satelor *cămătăria*, afectând pe diverse căi nivelul de viață al țăranimii. Insuficiența ofertei de credit din partea statului pentru țăranime, o lăsa la discreția proprietarului sau arendașului, a căror credite erau puse la dispoziție contra muncă, care întrecea înzecit însă, – din cauza dobânzilor mari – banii împrumutați; în acest fel, cămătăria întreținea sărăcia și o agrava.

Mai trebuie avute în vedere *crizele economice și seceta*, care au bântuit mulți ani în această perioadă, fenomene care au lovit tragic țăranimea. *Foamea* obliga țăranii să-și amaneze forța de muncă pentru ani în sir, amânându-se *sine die* momentul eliberării de dependența față de proprietari sau arendași. Așa cum declara I.G. Duca, în Adunarea Deputaților la 5 ianuarie 1908, „La noi, răcoalele și foamea erau endemice. De vreo douăzeci de ani am înaintat distribuind cu o mână gloante, cu cealaltă porumb”³. Foamea devenise un flagel cronic. Folosind datele din *Anuarul Statistic al României*, publicat de Ministerul de Finanțe, în 1904, C. Stere constata că țăranul român „e tot mai flămând”. Așa cum rezultă din tabelul întocmit cu acest prilej, consumul de porumb pe cap de locuitor scăzuse de la 230 kg, în 1876 la 146 kg în anii 1901/1903⁴.

¹ M. Iosa, *op.cit.*, p.211.

² I. Bulei, *Lumea românească la 1900*, București, 1984, p.150.

³ Apud D. Hurezeanu, *Problema agrară și lupta țăranimii din România la începutul secolului al XX-lea (1904-1906)*, București, 1961, p.6.

⁴ C. Stere, *Foamea constantă și chestia agrară*, în *Idem. Scrieri*, București, 1979, p.344.

Din cele prezentate rezultă cât se poate de limpede că moștenirea trecutului a jucat un rol însemnat în evoluția problemei agrare și după legea din 1864; în același timp, raportul de forțe politice, căile și ritmul modernizării țării determinau și erau determinate, la rândul lor, de specificul relațiilor din agricultură.

După conturarea principalelor aspecte ale problemei agrare în această perioadă istorică, în prezentarea și explicarea soluțiilor oferite de partidele politice, o primă orientare ne este oferită de maniera în care acestea formulau *cauzele* problemei agrare.

În acest sens, pentru liberali, un prim moment de referință îl poate reprezenta răscoala țărănească de la 1888. Manifestul partidului către alegători, din 11 septembrie, deși recunoștea necesitatea continuării preocupărilor pentru îmbunătățirea soartei țăranilor, considera că răscoalele nu erau urmarea „existenței și cerințelor imperioase a unei chestiuni sociale”, ci a unor tulburări dinăuntru și din afara țării, având la origine interese politice¹. „Tema” agitatorilor – socialisti, ai partidului din opoziție sau străini – va constitui o permanentă în arsenalul liberal, dar și conservator în explicarea cauzelor ridicării la luptă a țăranimii. Un leit-motiv al dezbaterilor asupra cauzelor va fi precizarea că nu lipsa de pământ determina nemulțumirile și răscoala țăranilor, ci lăcomia „unora” împotriva țăranilor și slaba administrație. Cu un an înainte de marea răscoală de la 1907, se scria că la originea nemulțumirilor se afla nepotrivirea de interese dintre proprietari (arendasi) și țărani; problema agrară, „departe de a fi chestie de pământ”, era de fapt o problemă de reglementare a muncii pe baze moderne².

Există însă și intervenții ale unor lideri ai partidului, care încearcă să explice cu o paletă mai largă de argumente cauzele chestiunii agrare. M.G. Orleanu, în discursul său în Senat, la 14 decembrie 1905, aprecia că între cauzele situației din agricultură se aflau fărâmițarea pământului primit de țărani prin reformă, arenzile mari (raportul cerere-ofertă defavoriza pe țărani), politica de spoliere a trusturilor arendăsești, corupția administrației³. Și Vintilă I. Brătianu, într-un articol publicat în ziarul „Tribuna” și reluat în „Voința Națională”, încearcă să ofere explicații mai complexe; reducerea treptată a terenurilor cultivate de săteni și a pășunilor pe care le foloseau aceștia, lipsa înlesnirii de credit, inferioritatea mijloacelor de cultură, creșterea chiriei pentru pământ, sporirea impozitelor, cămătăria, spolierea practică de proprietari și arendasi, insuficiențele posibilități ale industriei de a oferi mijloace de trai celor plecați de la sate⁴.

Marea răscoală de la 1907 a obligat oamenii politici să abordeze problema agrară sub toate aspectele ei. Sintetizând opiniile liberalilor asupra cauzelor chestiunii

¹ P.N.L. Manifestul către alegători, 11 septembrie 1888... p.57-78.

² Liberali și bizantini, în „Voința Națională”, XXIII, nr. 6239, 25 august/5 septembrie 1906.

³ Supliment la „Voința Națională”, XXIII, nr. 6204, 13/26 ianuarie 1906.

⁴ Vintilă I. Brătianu, Chestia țărănească în România, în „Voința Națională”, XXIV, nr. 6489, 10-23 ianuarie 1907.

agrare, constatăm ca prioritate, dar și statistic, următoarele cauze¹: abuzurile trus-turilor arăndăsești și mai ales, cele ale străinilor; regimul nedrept al învoielilor agricole; lipsa de preocupare și abuzurile administrației, care au dus la cristalizarea ideii în conștiința țăranilor că nu pot căpăta dreptate „față de cel mai tare”; fiscalitatea excesivă; lipsa de credite ieftine, de islazuri, defectuosul drept de moștenire, lipsa de cultură a țăranilor. Într-o serie de intervenții se vorbește și despre cauzele „adâncii” ale chestiunii agrare, ce decurgeau din felul în care se realizase legea de la 1864, din structura proprietății care opunea latifundiile unei proprietăți mici, fărâmițate. Lipsa pământului nu apare menționată ca o cauză importantă, faptul demonstrând limitele în care își permiteau liberalii să propună soluții, chiar și după înăbușirea răscoalei de la 1907.

*Partidul Conservator nu recunoștea existența unei chestiuni agrare în România*². Prin prisma intereselor marilor proprietari, cauzele răscoalelor țărănești, ale sărăciei țăranimii erau circumscrise în sfera efectelor, a fenomenelor secundare sau se nega pur și simplu – chiar după 1907 – existența unor probleme social-economice acute la sate. Situația proprietății își avea originea într-un trecut îndepărtat – căci „la noi, țăranul bogat a fost întotdeauna o excepție”³, iar deosebirile dintre proprietari au fost lăsate de creator (!), la care erau trimiși cei care solicitau dreptate⁴. Dovada cea mai bună că problemele de la sate nu pot fi rezolvate prin distribuirea de pământ o constituie legea de la 1864 „care a împroprietarit pe toți țărani și n-a îmbogățit pe nici unul. Din contra, par azi mai săraci ca oricând”⁵. La baza rețelilor din agricultură se afla mentalitatea țăranilor – cultivată de liberali – că trebuie să primească pământ, devenind „cerșetori”, când umili, când amenințatori⁶.

¹ Vezi pe larg: Gh. Jacob, *Confruntări ideologice privind problema agrară. Rolul marii răscoale din 1907 în grăbirea unei reforme agrare, în 1907 în perspectiva istorică*, (coordonator I. Agrigoroaiei), Iasi, 1988.

² În acest sens, Virgil Arion, în raportul proiectului de buget pe anul bugetar 1906/1907 declara că: „... nu se poate zice că există la noi o chestiune țărănească. O chestiune țărănească presupune o situație excepțională a țăranului, care ar fi exclus de la drepturi de stat, cum era înainte de 1864. O astfel de stare nu există în România...” (*D.A.D.*, 1905/1906, sesiunea din 20 februarie 1906, p.220, apud M. Iosă, Tr. Lungu, *op.cit.*, p.156).

³ C.C. Arion, *Discurs în Adunarea Deputaților*, sesiunea din 4 mai 1893, în *D.A.D.*, 1892/1893, p.1356, apud *Istoria Parlamentului...*, p.289.

⁴ Al. Lahovary, *Discurs în Adunarea Deputaților*, sesiunea din 17 februarie 1889, în *Discursuri...* II, p.77.

⁵ Em.N. Lahovary, *Liberalii și chestia agrară*, (articole publicate în „*Timpu*” și „*Conservatorul*” 1896-1907), București, 1907, p.10.

⁶ Și Em.N. Lahovary continua astfel ideea: „La orase cer funcții, adică lefuri, pensii, burse, cantine școlare și se învătă încă de pe băncile școlii să iasă pe străzi ca să le obție mai repede...; la țară cer pământ și acolo ies la drumul mare repede.” (Em.N. Lahovary, *op.cit.*, p.65).

În arsenalul de explicații al conservatorilor pentru starea de lucruri de la sate mai întâlnim¹: slăbiciunile și abuzurile administrației; instigațiile și agitațiile liberalilor sau socialistilor; existența intermediarilor, arendași și cămătari; impozitele mari determinate de cheltuielile exagerate ale statului; lipsa de cultură a țărănimii; inalienabilitatea loturilor țărănești; lipsa unei industrii dezvoltate, care să „înghită” surplusul de forță de muncă din agricultură.

Marea răscoală de la 1907 nu a determinat schimbări notabile în viziunea conservatorilor asupra cauzelor chestiunii agrare. Ba, se putea spune, că se manifesta o constantă și mai aprigă îndărătnicie în negarea unor cauze reale, în eludarea lor. P.P. Carp, cel mai vivace apărător al latifundiilor, persista în „a găsi” cauzele relelor din agricultură în slăbiciunile și abuzurile administrației². Se știe, ca șef al opoziției conservatoare, el a adus în Parlament contraproiecte la proiectele de legi propuse de liberali. Sunt negate cauzele economice ale răscoalei, căci ea a izbucnit „într-o epocă dintre cele mai înfloritoare pe care le-au înregistrat analele țării” (referire la jubileul din 1906 – n.ns. Gh.I.) și, ca urmare, scria N. Lahovary, fost ministru al agriculturii, industriei, comerțului și domeniilor, „trebuie să căutăm aiurea, decât în mizeria țăranului cauza funestelor evenimente”³. Liderul conservator susține această idee și în Adunarea Deputaților, la 12 noiembrie 1907, cu prilejul dezbaterii proiectului de lege al învoielilor agricole, apreciind că adevăratele cauze sunt de ordin moral, mentalitatea țăranilor că pot obține pământ pe calea răscoalelor⁴. Întâlnim în continuare la conservatori încercări de a explica criza din agricultură prin rolul instigatorilor, prin defectele de caracter ale țăranilor (nepăsare, lipsă de inițiativă, neprevădere). În analiza întreprinsă asupra problemei agrare, C. Garoflid, de pe poziția moșierimii, ajunge la concluzia, „cu riscul de a fi taxat paradoxal”, că factorul principal al „chestiei țărănești” este „reaua organizare economică, care face ca munca agricolă să lucreze în pagubă, fapt care se datorește existenței unui prea mic sector de... mică proprietate”⁵.

„Nu faptul că sunt 200 sau 300.000 țărani capi de familie care nu posedă pământ e îngrijorător, ci faptul că cei 920.000 care posedă ½ din suprafața agricolă a țării, o au în bucățele nesatisfăcătoare. Avem prea mulți țărani proprietari pe întinderi prea mici de pământ”⁶.

¹ Vezi Gh. Iacob, *Confruntări ideologice privind problema agrară...*

² P.P. Carp, *Discurs în adunarea Deputaților*, sesiunea din 10 martie 1907, în C. Gane, *op.cit.*, II, p. 338.

³ I.N. Lahovary, *Chestia agrară...* p.9-11.

⁴ D.A.D., 1907/1908, p. 131-135.

⁵ C. Garoflid, *Problema agrară și deslegarea ei*, Iasi, 1917, p.3.

⁶ Idem, *Păveri în chestia agrară...* p.6.

Stăruind în continuare asupra orientărilor liberale privind *soluționarea problemei agrare*, notăm mai întâi că P.N.L. s-a declarat permanent apărător al proprietății; ca urmare, până la 1907, principala soluție formulată de liberali privind problema agrară este cea a vânzării de pământuri din domeniile statului, țărani urmând a fi susținuți de către stat, mai ales prin credite. Casa rurală va constitui obiectivul principal al liberalilor în opera de sprijinire a țărănimii pentru a cumpăra pământ. Cu prilejul discutării în Adunarea Deputaților, la 12 martie 1903, a legii băncilor populare, Vintilă I. Brătianu aprecia că, atunci când țăranul va avea credit la dispoziția lui, si-l va întrebuința bine, problema țărănească va fi rezolvată¹. Creditele oferite țăranilor trebuiau să aibă ca efect întărirea micii proprietăți, lărgirea acestui sector în raport cu marea proprietate. Trebuie să remarcăm, totodată, un alt aspect semnificativ: liberalii, ei înșiși mari sau mijlocii proprietari, apărau marea proprietate, însă o proprietate exploatată într-un mod capitalist și nu cu mijloacele proprii fostului boier, devenind acum moșier care arendează, nu investește și trăiește numai din intensificarea muncii țăranului.

Manifestul către alegători, din 11 septembrie 1888, deși venea după o răscoală de amploare, nu prevedea reforme noi, ci doar dezvoltarea și îmbunătățirea vechilor măsuri, adică: vânzarea de loturi mici din moșiile statului; cumpărarea în continuare de către stat de pământuri vândute de marii proprietari, pentru a fi revândute țăranilor; îmbunătățirea legii învoielilor agricole; credite agricole; școli regionale pentru învățământul agricol; măsuri de perfecționare a administrației la sate².

Nici *Programul liberal* din 1892 nu aduce lucruri noi în această privință. Un accent deosebit se punea doar pe necesitatea înființării și dezvoltării instituțiilor de credit, ce urmau să vină în ajutorul țăranilor³, prevedere care – așa cum s-a subliniat mai sus – va ocupa în continuare locul principal în propaganda partidului privind chestiunea agrară. Ca dovadă, în *Programul P.N.L.*⁴, din decembrie 1906, se vorbea despre „aplicarea legilor în toată întregimea lor”, stabilirea de „relații de încredere reciprocă și colaborare prietenească” între țărani și proprietari, înființarea Casei rurale, ajutorul dat țăranilor de către biserică și școală etc.; nimic despre pământ.

Cum s-au repercutat tragicele evenimente din 1907 asupra doctrinei și activității P.N.L.? În planul gândirii politice nu se remarcă, până la 1913, modificări de esență. Deși liderul partidului, I.I.C. Brătianu era conștient că „...nu se poate concepe o burghezie sănătoasă... într-o țară în care țărănimea ar fi săracită și mizerabilă” și „prin nimic asigura mai bine dezvoltarea bunei sale stări materiale și morale, decât prin

¹ Vintilă I. Brătianu, *Scrieri și cuvântări...*, I, p.123.

² P.N.L. *Manifestul către alegători, 11 septembrie 1888...*, p.75-77.

³ *Programul Partidului National-Liberal...*, p.33-36.

⁴ *Programul P.N.L. din decembrie 1906*, în *Istoricul P.N.L. de la 1848 până azi*, București, 1923, p.183 și urm.

îmbunătățirea stării țăranilor, căci în raport cu această îmbunătățire crește sfera de activitate a burgheziei noastre", în luările sale de poziție, ca și a altor fruntași ai partidului, regăsim aceleași principii enunțate și până la 1907¹: apărarea proprietății mari, dar și susținerea micii proprietăți; creșterea rolului statului în ajutorarea țăranilor; îmbunătățirea sistemului învoielilor agricole; întărirea instituțiilor de credit pentru țăranime; ridicarea nivelului cultural al țăranilor.

Nici după marea răscoală de la 1907, P.N.L. nu propune reforma agrară. Între legile adoptate s-au aflat doar: *Legea pentru învoielile agricole*; *Legea pentru mărșirea dreptului de a ține moșii în arenda*; *Legea pentru înființarea Casei rurale* s.a.

Este important de stabilit contextul în care liberalii și-au radicalizat programul în privința problemei agrare. Între factorii care explică faptul că P.N.L. a propus în toamna anului 1913 o nouă reformă agrară, se află:

– Perioada cuprinsă între 1878 și 1913 este relativ scurtă, pentru a fi permis „conccrea” condițiilor pentru o nouă reformă agrară, mai ales în contextul istoric dat; trebuie avut în vedere și numărul mare de probleme, rapiditatea apariției unor noi necesități, care s-au aflat în fața forțelor guvernante în aceste decenii.

– La fel, contextul extern nu a favorizat măsuri mai radicale. Rusia și Austro-Ungaria nu vedeau deloc cu ochi buni ritmul modernizării României și mai ales acele transformări pe care le caracterizau drept „revoluționare”.

– Chestiunea agrară era indisolubil legată de cea a democratizării societății; rezolvarea trebuia să fie comună, iar democratizarea a înregistrat același ritm lent, nefavorizând soluții mai radicale nici pentru problema agrară.

– Raportul de forțe dintre burghezie și moșierime a evoluat într-un ritm moderat în favoarea burgheziei; abia în primul deceniu, și mai ales, în preajma primului război mondial, poziția burgheziei – economică și politică – îi permitea fortarea unei noi revizuri a Constituției, pentru propunerea celor două reforme.

– Burghezia a cumpărat pământ, s-a teritorializat. Este drept, ea exploata aceste proprietăți în chip burghez, dar sentimentul de proprietate era, totuși, puternic. „Aripa moșierească” – termenul nu ni se pare corect, dar este consacrat – a partidului, în frunte cu D.A. Sturdza, era puternică, dominând partidul până la 1908. Așa se explică și poziția partidului față de votul universal în acești ani. Abia când noul val, al „tinerilor liberali”, conduși de I.L.C. Brătianu, a reușit treptat să se impună, definitiv după 1908, partidul s-a situat pe o poziție mai realistă față de problema agrară, a avut forța să propună o nouă reformă.

¹ Vezi Gh. Iacob, *Confruntări ideologice privind problema agrară...*

Prima urmare, anunțarea celor două reforme la 1913, a fost urmarea unei lungi evoluții a chestiunii agrare: o soluție radicală, o nouă reformă, însoțită de o largire a dreptului la vot, nu mai putea fi amânată, fără riscuri mari pentru statul român.

Printre factorii care au influențat direct asupra stabilirii acestui moment, s-au aflat – Eficiența slabă a legislației agrare adoptată după înăbușirea răscoalei de la 1907. Din cauza limitelor în care fusese concepută această legislație – combătând mai mult efectele decât cauzele reale – manierei în care a fost aplicată (lipsurile administrației, abuzurile proprietarilor și arendașilor) – ea nu putea rămâne mult timp ultima soluție oferită țăranilor, după evenimentele tragice de la 1907.

– Un alt factor care grăbea și obliga la luarea unor măsuri radicale era agravarea situației țăranimii, acutizarea „chestiunii” țărănești: teama de o nouă revoltă era împărtășită atât de liberali, cât și de conservatori. Situația țăranilor după 1907 se îmbunătățeste mult prea puțin, în raport cu necesitățile și jertfele de sânge făcute pentru pământ, pentru o viață mai bună.

– O atenție aparte se impune pentru contextul internațional în care s-au anunțat cele două reforme, în toamna anului 1913. Conflictul balcanic și viitoarele posibile conflicte, în oriceare măsură previzibile, din cauza situației internaționale încordate, impuneau României consolidarea situației interne, care însemna, în primul rând, rezolvarea problemei agrare, pentru a putea promova o politică externă activă, în conformitate cu interesele naționale.

Există și un alt aspect. Statele vecine și mai ales imperiile austro-ungar și turist aveau între mijloacele politicii lor externe, privind România, pe cel al speculării situației grave din lumea satelor. După cum este bine cunoscut, la 1907, imperiile vecine s-au oferit cu multă „bunăvoință” să intervină pentru a ajuta la înăbușirea răscoalei¹. Iar în timpul crizei balcanice, ziarul bulgar „Vecerna posta” scria că, în cazul unui război cu România, armata bulgară avea asigurată victoria, deoarece „țăranul român e rob și imediat ce va trece armata bulgară Dunărea, nu numai că el nu se va lupta contra noastră, ci va merge cu noi contra boierilor și exploatatorilor săi”². S-ar părea că Bulgaria, după declanșarea celui de-al doilea război balcanic, nu a concentrat trupe la Dunăre, nu numai datorită asigurărilor date de Austria, ci și faptului că s-a bîzuit pe posibilele dificultăți ale României în cazul unei mobilizări³. 1913 dovedea, încă o dată, că existența și viitorul națiunii române erau indisolubil

¹ Vezi în acest sens: Al. Marghiloman, *Note politice*, I, p. 62; Vintila I. Brătianu, *Crize de stat, 1901-1907-1913*, București, 1913, p. 20-21; *Anarhia în România*, articol din ziarul „Pester Lloyd”, reproduc în „Voința Națională” nr. 65406, 20 martie 2 aprilie 1907.

² I. Robu, *Adevărul război*, „Facla”, IV, nr. 242 februarie 1913, p. 27, apud Ecaterina Negruțzi, *Războaiele balcanice și problema agrară în România*, în „Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” Iași”, XVII, 1980, p. 417.

³ Ecaterina Negruțzi, *op.cit.*, p. 448.

legate de soarta țăranimii; în acest context, o nouă reformă agrară reprezenta singura soluție viabilă.

Pentru *Partidul Conservator*, 1907 nu a reprezentat un motiv de a-și radicaliza soluțiile propuse pentru rezolvarea problemei agrare. Ca urmare, nu surprinde faptul că în ultimile două decenii ale secolului trecut și la începutul secolului al XX-lea, „arsenalul” ideologic al conservatorilor în această privință se caracterizează prin uniformitate și consecvență. Transformările survenite în viața politică, mișcările țărești, nu vor schimba optica moșierimii și partidului conservator asupra problemei agrare; doar o vor completa și nuanța.

Sintetizând opiniile¹ exprimate de oamenii politici conservatori în privința soluționării problemei agrare – de fapt, a îmbunătățirii situației țăranimii, căci moșierii nu recunoșteau existența unei astfel de probleme – constatăm o mai mare insistență de argumentare pentru următoarele mijloace: vânzarea de pământ din domeniile statului la țărani sau obștilor sătești; inalienabilitatea pământurilor țărești; îmbunătățirea administrației, mai ales prin depolitizarea ei; măsuri generale pentru ridicarea nivelului cultural al țăranimii; crearea unor posibilități de credit țăranilor, deși mult timp acest mijloc a fost combătut. În viziunea conservatorilor, țăranimea urma să-și îmbunătățească situația social-economică „încetul cu încetul... prin muncă”.

În susținerea acestor mijloace se aduceau argumente de ordin economic; în acest sens, fărâmițarea latifundiilor era considerată o cale care periclita menținerea nivelului producției de cereale, a capacității de export, a prestigiului României pe piața internațională; marea proprietate era singura capabilă să evite aceste riscuri. Faptul se baza pe o realitate economică: mica proprietate nu avea forța organizatorică, financiară și tehnică pentru a practica o cultură intensivă. Însă, realizarea unor producții mari pentru export pe seama exploatării a 80% din populația țării, reprezenta o nedreptate mult prea gravă, pentru a mai putea continua; fără a risca efecte imprevizibile.

Aceste componente ale opticii conservatoare în privința soluționării problemei agrare se regăsesc în *documentele programatice ale partidului*. Un prim moment de referință este anul 1881, ideile incluse acum în programul cunoscut sub numele de „Era nouă” fiind reluate, într-o formă sau alta, în următoarele trei decenii. Acest program prevedea asigurarea proprietății mici a țăranilor (în sensul opririi divizării sale – n.ns. Gh.I.); o nouă organizare a comunelor pentru a realiza o mai bună administrație; modificarea legii tocmelilor agricole. Principiile acestui program vor fi reafirmate în Adunarea Deputaților, la 28 martie 1888., de către P.P. Carp, acum membru al guvernului conservator. Cu acest prilej, pentru țărani se promitea extinderea proprietății mici și o nouă lege comunală². Apoi, în toamna aceluiași an, cu prilejul

¹ Vezi Gh. Iacob, *Confruntări ideologice privind problema agrară...*

² P.P. Carp, *Era nouă. Discursuri parlamentare*, București, 1888, p.295-296.

alegerilor, guvernul junimist a lansat un apel către alegători¹, în care se promiteau înlesniri pentru înproprietărirea țăranilor, o reorganizare a administrației, care să-i protejeze de abuzurile „birocrăției inferioare”, introducerea unei mai mari „echități” în raporturile țărani-proprietari. Obiectivul guvernului era de a „stârpi și a preveni proletariatul la sate și orase”².

După venirea la conducerea partidului a lui Gh.Gr. Cantacuzino, acesta expune la Iași, în ziua de 14 mai 1899, programul partidului. Pentru țăranime se avea în vedere: aplicarea mai departe a legii de vânzare a bunurilor statului; sporirea jandarmeriei (!); se prevedea și organizarea unei anchete economice, agricole și industriale³. Aceleași principii vor fi afirmate și cu prilejul campaniei electorale de la începutul anului 1905. În programul publicat acum se promitea luarea unor măsuri de reînnoire a fondului de moșii și păduri ale statului, care să fie apoi vândute prin licitație țăranilor și alocarea de fonduri pentru organizarea sanitară a satelor; era, însă, combătută Casa rurală, organizată de guvernul liberal⁴.

După 1907, opoziția conservatorilor față de legislația propusă de liberali s-a concretizat în sase contraproiecte de lege, prezentate de P.P. Carp⁵. Argumentele conservatorilor își trăgeau seva din vechiul „arsenal” ideologic sintetizat în 1881⁶. Ei continuă să susțină că reformele făcute de liberali erau exagerate, că nu vor da roade și că rezolvarea problemei agrare se afla în măsuri de natură administrativă și culturală. În concepția conservatorilor,

„Proprietatea nu poate fi decât rodul priceperii și strădaniilor muncitorului pătruns de gândul unui destin moral în viață. Iar acest destin nu-i poate fi arătat decât prin organele de cultură ale poporului: biserică, școală și oștire”⁷.

Până în toamna anului 1913, mai trebuie notat programul publicat de P.P. Carp înaintea deschiderii sesiunii parlamentare, din anul 1911, care prevedea pentru sate: exproprierea bunurilor de mână moartă; scăderea taxelor vamale, îndeosebi pentru articolele țărănești și pentru făină; scutirea de impozite pentru țăranii care aveau mai

¹ C. Gane, *op.cit.*, I, p.381.

² *Ibidem*.

³ „Vointa Nationala”, XVI, nr. 4293 din 21 mai/2 iunie 1889.

⁴ Programul Partidului Conservator, în „Conservatorul”, V, nr. 12 din 18/31 ianuarie 1905, apud M. Iosa, Tr. Lungu, *op.cit.*, p.128.

⁵ În istorica sedință a Parlamentului din 10 martie 1907, el declarase că: „... în asteptare nu este decât un singur lucru de făcut: nu este decât represiunea. Vom aviza pe urmă.” (D.A.D., 1907/1908, p.723).

⁶ P.P. Carp, *Era nouă...*

⁷ N. Filipescu, Discursul-program rostit la adunarea generală de la 15 mai 1913, București, 1913, p.7.

puțin de 6 ha de pământ; o lege pentru încurajarea proprietății mijlocii; modificarea legii cărciumelor¹.

De la 1888 la 1912, parte din prevederile programatice s-au concretizat în proiecte de lege, unele în legi. Din legislația guvernării junimiste, menționăm *Legea pentru înstrăinarea unei părți din bunurile statului* (1889), care, cu toate limitele de conținut și lipsurile provenite din aplicare, a favorizat trecerea în proprietatea țăranilor, până la 1906, a unei suprafețe de 526.233 ha². Deși fusese anunțată și modificarea Legii învoielilor agricole, întocmindu-se și câteva proiecte, aceasta se va întâmpla în timpul „mării guvernări conservatoare”. Însă, modificările aduse acestei legi – în 1882 de către P.N.L. și în 1893 de către conservatori – desi erau favorabile țăranilor, ele deveneau aproape nule în practică, din cauza introducerii în contracte, de către proprietari și arendași, a unor prevederi arbitrare. Din legislația „mării guvernări”, mai trebuie notate: *„Legea asupra maximumului și contribuțiilor comunale și Legea jandarmeriei comunale*, care au ca efect creșterea sarcinilor financiare suportate de țăranime (și păturile sărace de la orase, în privința primei legi). Politica de sporire a impozitelor este caracteristică și guvernării dintre anii 1899-1901, efectele crizei economice fiind suportate în cea mai mare măsură de masa contribuabililor de la sate. Din legislația următoarei guvernări conservatoare (1904-1907), nu poate fi reținut decât proiectul de lege privind înființarea unei Case de asigurări țăranesti, care urma a proteja pe țărani în caz de secetă. Iar dintre reformele pe care le anunța P.P. Carp, în 1911, s-a legiferat doar vânzarea în loturi a moșiilor de mână moartă, prin care se preconiza trecerea în proprietatea țăranilor a 250.000 ha; deși votată, legea nu a fost aplicată.

Fată de reformele anunțate de P.N.L., în toamna anului 1913, Partidul Conservator și-a precizat poziția, între altele, printr-un amplu program, dezbătut și aprobat de către comitetul său executiv, în ședința din zilele de 11-14 decembrie 1913. Din expunere, se afirmă două principii – vechi de cel puțin trei decenii – și anume: că partidul conservator va sprijini orice reformă care nu va atinge dreptul de proprietate, „punct fundamental în Constituție și în starea noastră socială” și că „respinge ca o utopie primejdioasă formula că orice satean, muncitor de pământ, trebuie să fie înzestrat cu pământ”³. Utopie, pentru că nu ar fi ajuns pământul la toți țăranii, dar mai ales din punct de vedere economic, căci o astfel de măsură ar fi dus la scăderea cantitativă și calitativă a producției, și, implicit, la scăderea creditului țării. Normal era, continua expunerea programului, să se desprindă „pe cale de evoluțiune” o parte

¹ C. Gane, *op.cit.*, II, p.411-412.

² Tr. Lungu, *Viata politică în România la sfârșitul secolului al XIX-lea (1888-1889)*, București, 1967, p.85.

³ *Programul Partidului Conservator*, București, 1913, p.6-9.

din proprietatea mare, care în loturi mari, să revină țăranilor harnici, selecționați de la sine. Sursa acestor pământuri care urmau să revină proprietății micii, consta din: moși apărținând statului sau cele de mână moartă; pământuri vândute „voluntar” de marii proprietari; unele pământuri pe care proprietarii lor le-ar vinde „voios” țăranilor, dacă ar exista un institut de credit pentru a garanta plățile. Se propunea ca această garanție să fie asigurată de către „Casa Centrală a Băncilor Populare”, ale cărei obligațiuni ar fi fost garantate de către stat. După indicarea căilor de procurare a pământului, programul cuprindea două teze tradiționale ale doctrinei conservatoare: ridicarea stării culturale a țăranilor și îmbunătățirea administrației la sate, prin depolitizarea ei.

Cu acest program s-au prezentat conservatorii în alegerile pentru Constituanta. În Manifestul electoral publicat acum, ei avertizau că, votând pentru P.N.L. și, deci, pentru reformă, vor fi lipsiți de o parte din averile ce le posedă. Partidul Conservator protesta cu „ultima energie” împotriva revizuirii Constituției, pentru a se introduce principiul exproprierii¹.

Opoziția conservatorilor față de cele două reforme a luat, în continuare, o mare amploare, prin discursurile din Parlament, campaniile de presă, întrunirile publice etc. P.P. Carp, cel mai vâjnic apărător al marii proprietăți, a dezvoltat în Adunarea Deputaților concepția partidului față de problema agrară. „Exproprierea marii proprietăți însemna – aprecia el – un mare rău, care se făcea țăranilor, lucrătorilor, orașenilor, într-un cuvânt, un rău foarte mare acestei țări”². Reluând prevederile programului conservator, aprecia încă odată – a câta oară? – că întotdeauna cele mai bune rezultate au fost date de „măsurile acelea lente ce vin în ajutorul muncii latente, care fără zgomot mărește avuția națională”³. Și Uniunea Centrală a Sindicatelor Agricole (formată din mari proprietari), se pronunța pentru o soluție evolutivă, fiind împotriva exproprierii, caracterizată ca „remediu brutal”, „revoluționar” și „inutil”⁴. Motiunea votată de Uniune anunța hotărârea marilor proprietari de a se opune cu orice mijloace unei astfel de măsuri. „Ne declarăm cu totul solidari spre a lupta pe toate căile și prin toate mijloacele împotriva știrbirii inviolabilității proprietății, așa cum este prevăzută în Constituția țării, prin exproprierea pe care unele partide politice o preconizează. Căci, exproprierea pentru alte cauze decât cele de utilitate publică, constituie o mare primejdie pentru organizația noastră de stat, întrucât, de la desființarea dreptului la proprietate și până la prăpastia anarhiei nu-i decât un pas”⁵. Semnificau aceste cuvinte consecvența unui partid, care, de la intrarea în viața poli-

¹ Partidul Conservator; către alegătorii Colegiului I și II, București, 1914, p.19.

² P.P. Carp, *Exproprierea marii proprietăți*, București, 1914, p.13.

³ *Ibidem*, p.53.

⁴ *Memoriul Sindicatelor Agricole*, în „Epoca”, XX, nr. 19/20 ianuarie 1914.

⁵ *Memorialul Sindicatelor Agricole*, în „Epoca”, XX, nr. 19/20 ianuarie 1914.

tică și până în momentul dispariției sale nu a adus aproape nimic nou în privința soluționării problemei agrare. Era o dovadă elocventă a epuizării resurselor de adaptabilitate ale partidului conservator la necesitățile de dezvoltare a țării; Partidul Conservator devenise anacronic și, ca urmare, existența sa nu mai era posibilă.

*

Soluțiile propuse de liberali și conservatori pentru rezolvarea problemei agrare sunt consecința unui complex de factori social-economici și politici; în ultimă instanță, ca și în problema industrializării, atitudinea față de problema agrară semnifică poziția față de direcțiile, căile și ritmul dezvoltării țării. S-a putut observa că liberalii, deși recunoșteau gravitatea situației din agricultură, nu au promovat soluții reale decât la sfârșitul perioadei. Au propus o nouă reformă abia atunci când burghezia și partidul său politic și-au consolidat poziția, când condițiile interne și externe au impus-o la modul imperativ.

Conservatorii au demonstrat o gravă consecvență în a nega existența unei probleme agrare, a ocoli cauzele reale și, de aici, necesitatea unor soluții constructive. Nu facem abstracție de măsurile luate de partidul conservator pentru ameliorarea situației din lumea satelor; această atitudine semnifică eforturile de adaptare ale conservatorilor la noile – sau vechile, devenite acute – cerințe ale societății, eforturi care nu au putut depăși, însă, bariera intereselor economice și politice ale marilor proprietari.

3. DEMOCRATIZAREA SOCIETĂȚII

Într-o țară în care 80% din populație era constituită din țărănime, soluționarea problemei agrare presupunea, pe lângă o reasezare a structurilor social-economice și modificarea cadrului politic; o nouă împroprietărire impunea deci, și acordarea de drepturi politice efective țăranimii. Constituția de la 1866, cu modificările de la 1884 permitea doar unei elite participarea la viața politică a țării¹. După calculele realizate de M. Iosa², din întreaga populație a țării (autorul a luat în calcul cifra 6,5 milioane locuitori – n.ns. Gh.I.), participau direct la vot pentru Adunarea Deputaților 93.250 cetățeni, adică 1,3%, iar pentru Senat doar 27.260 cetățeni, adică 0,34% din totalul

¹ Vezi, pe larg: I. Agrigoroaiei, V. Cristian, Gh. Iacob, *România de la Independență la Marea Unire*, Iasi, 1989, p.115-125.

² M. Iosa, *Încercări de modificare a Legii electorale în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea*, în „Revista de Istorie”, tom XXX, nr. 8/1977, p.1419.

populației țării. Un adevărat simulacru de manifestare a voinței naționale, pe baza căruia partidele politice își asumau răspunderea și beneficiile reprezentării intereselor generale ale statului.

Această stare de lucruri era agravată de practicile politicianiste, care caracterizau atât pe liberali, cât și pe conservatori. După cum nota C. Bacalbașa,

„...regimul conservator, în ceea ce privește libertatea alegerilor, nu s-a deosebit de regimul liberal; s-au făcut după același model, tot de către administrație, tot cu tendința de a da guvernului, nu numai majorități, ci unanimități. Fără să fi degenerat în orgii electorale, este cert că și sub conservatori alegerile au fost tot atât de puțin libere ca și sub liberali”¹.

Liberalii și conservatorii își aduceau acuzații reciproce – mai ales atunci când se aflau pe băncile opoziției – în privința practicilor politicianiste. Ele reprezentau expresia contradicțiilor dintre cele două partide asupra problemelor fundamentale ale societății, dar în același timp și a disputei cotidiene în vederea pregătirii revenirii la putere, a satisfacerii diferitelor interese de partid.

Cea mai importantă direcție a procesului de democratizare a reprezentat-o lărgirea dreptului la vot, până la introducerea votului universal.

Deși votul universal se afla în dezbatere cu prilejul modificării Constituției, în anul 1884, liberalii vor formula propunerea – ca „ideal” – abia în programul adoptat în 1892:

„Sufragiul universal cu reprezentățiune proporțională este idealul Partidului Național-Liberal. Către dânsul ne vom îndruma și vom tinde a-l realiza prin reforme treptate, răspândind tot mai mult în toate păturile sociale luminile unei instrucțiuni solide și sănătoase”².

Guvernul liberal, venit la putere în octombrie 1895, nu și-a propus aplicarea acestui principiu înscris în programul dat la Iași. Totuși, în anii acestei guvernări se constată o intensificare a dezbaterilor asupra necesității introducerii votului universal. Dovadă, spre sfârșitul anului 1895, s-a constituit o comisie având ca sarcină analiza programului partidului și, în special, problema electorală. Cea mai mare parte a membrilor comisiei s-au pronunțat pentru unirea tuturor colegiilor într-unul singur

¹ C. Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, II, București, 1928, p.183; vezi și *Ibidem*, p.244.

² *Programul Partidului Național-Liberal...*, p.30.

însă alți membri – Anastasie Stolojan, Alexandru Djavara, Emanoil Porumbaru – au admis doar două colegii, iar Vasile Lascăr opta pentru colegiul unic, deocamdată la județ și comună. În dezbaterile care au avut loc în Parlament, pentru introducerea votului universal s-au mai pronunțat deputații liberali: C. Nicolaescu, Al.G. Scortescu, G.A. Scortescu, Junius Lecca, Emil Căzadini, Al. Delimarcu, Paul Gorgos. Aceste luări de poziție semnificau un curent de opinie, care câștiga teren în cadrul partidului. Cu toate acestea, poziția conducerii P.N.L., exprimată prin glasul autorizat al lui D.A. Sturdza, rămânea – în 1898 – la ideea că această reformă „este un ideal al partidului la care se va ajunge prin reforme treptate și dându-se mai întâi cultură poporului”¹, idee reluată și la 1901, când, răspunzând lui C. Mille, care susținuse introducerea reformei electorale, șeful partidului afirma că

„votul universal, fără școală bine organizată, cu lipsă de educațiune și fără o organizare a partidelor, astfel ca ele să nu mai întrebuinteze calomniia și minciuna, bâta, pietrele și ulița ca mijloace de impunere brutală a voinței lor, nu ajunge scopul ce-l avem dinaintea noastră”².

Până în toamna anului 1910, liberalii vor relua cu numeroase prelejurii chestiunea, atitudinea lor generală rezumându-se la ideea că nu sosise încă momentul reformei, întrucât masele nu erau pregătite să o primească; erau necesare măsuri de natură social-economică și culturală, care să ridice nivelul de trai al țărănimii, pentru a o pregăti să participe la viața politică a țării.

Pentru conservatori, drepturile politice prevăzute în Constituția de la 1866 erau tot – într-o primă etapă consideraseră că era chiar prea mult – ce se putea realiza în România. Acestea trebuiau întărite în practica vieții social-politice și apărate de orice încălcare sau schimbare. O lărgire a drepturilor politice nu era necesară și ar fi putut deveni chiar primejdioasă; ca urmare s-au opus modificării Constituției de la 1884. Fiind de acord, totuși, cu necesitatea perfecționării sistemului politic, ei cereau depolitizarea administrației; o făceau mai ales când erau în opoziție, dar foloseau din plin mijloacele înfierate, când veneau la putere.

Ideea introducerii votului universal era respinsă ca fiind nepotrivită și nefolositoare pentru societate. Astfel, Lascăr Catargiu declară că

¹ D.A.D., 1898/1899, sedința din 4 decembrie 1898, p.111.

² D.A. Sturdza, *Discurs în Adunarea Deputaților*, sedința din 1 decembrie 1901, D.A. Sturdza, G.D. Palade, în *Discursurile...*, p.68.

„a vorbi de sufragiul universal în țara noastră este a ne face ridicoli. Apoi când un om vine și zice că țara nici habar nu are de ceea ce face și se spune în numele ei, când acel om vine și cere sufragiul universal, aceea este tot ce poate fi mai inexplicabil”¹.

Și alți fruntași conservatori – N. Blaramberg, Titu Maiorescu, N. Filipescu, Em.N. Lahovary și, bineînțeles, P.P. Carp – respingeau din capul locului principiul votului universal.

„... mai întâi cultură și realizarea unei bunăstări economice la țară și numai după ce vom avea populația rurală cu știință de carte și mulțumită pe avutul ei, numai atunci se va putea acorda fără primejdie o lărgire a dreptului la vot” – scria ziarul „Conservatorul”, în 1910².

Motivația conservatorilor pentru respingerea votului universal era cât se poate de clară: drepturile politice impuneau drepturi social-economice, iar acestea ar fi periclitat proprietatea asupra pământului, care era privită ca „sfântă”. În acest sens, sugestive sunt opiniile exprimate după anunțarea reformelor de către liberali și apoi cu prilejul alegerilor pentru Constituantă. Programul conservatorilor, din decembrie 1913, stipula că sistemul electoral existent asigura propășirea țării, că schimbarea lui nu era cerută de vreo necesitate a momentului; era mai indicată luarea unor măsuri de ridicare a nivelului material și cultural al țărănimii, măsuri circumscrise în cadrul vechilor propuneri conservatoare. Se contesta și autoritatea P.N.L. de a legifera votul universal, reforma constituției presupunând realizarea unei înțelegeri între partide. Iar Manifestul electoral din 1914, cerea alegătorilor să nu voteze reforma, întrucât prin aceasta se anihilau singuri, cei 650.000 de cetățeni, care urmau să intre în colegiul unic, aflându-se sub influență politică a P.N.L. După ce încearcă să demonstreze că Europa tocmai urmarea să renunțe la acest sistem sau să-l transforme, că în România se manifesta de fapt principiul votului universal, se recunoștea adevărata cauză a opoziției: teama că cei 50.000 de cetățeni din colegiile I și II (de fapt, se gândeau doar la elita politică – n.ns. Gh.I.) vor fi copleșiți de cei peste 600.000 de alegători, „alcătuind cu toții un popor de calici, fără putere politică, fără putere materială, fără ideal”³.

¹ Apud I. Bulei, *Lumea românească...*, p.114.

² I. Bulei, *Sistemul politic...*, p.333.

³ *Partidul Conservator: către alegătorii colegiilor I și II*, p.11.

Cu prilejul dezbaterilor din Parlament, liderii conservatori se vor opune cu toată forța reformei electorale. Argumentele aduse își aveau originea în „arsenalul” ideologic conservator promovat de-a lungul a peste trei decenii¹. Colegiul unic era privit ca o reformă artificială, „care n-a intrat niciodată, nici în simțul, nici în conștiința maselor populare românești”, care nu avea nici o bază legală, fiind o reformă primejdioasă pentru țară, nimicind viața politică prin „decapitarea inteligenței”, acordarea puterii maselor inconștiente, prin pierderea independenței corpului electoral. Soluția era dezvoltarea pe cale evolutivă, urmând ca, odată cu ridicarea nivelului cultural și politic al țărănimii, cu îmbunătățirea administrației, să se treacă și la o reformare a sistemului electoral.

¹ Vezi, pe larg: I. Agrigoroaiei, V. Cristian, Gh. Iacob, *România de la Independență...*

EVOLUȚIA SOCIAL-ECONOMICĂ

1. AGRICULTURA

Informații interesante în legătură cu evoluția social-economică în perioada 1866-1905, oferă Leonida Colescu într-o lucrare, întocmită cu prilejul împlinirii a 40 de ani de domnie a lui Carol I. Pentru agricultură, am selectat următoarele date¹:

Suprafață / recoltă	%				
	1866	1876	1886	1896	1905
Suprafața semănturilor în total	100	154	180	213	243
Grâu	100	142	156	200	261
Porumb	100	143	171	200	204
Orz și ovăz	100	194	230	276	280
Secară, mei, hriscă	100	154	215	189	121
Alte plante	100	504	552	474	1.718*
Recolta cerealelor**					
Recolta grâului	100	116	202	386	561
Recolta porumbului	100	291	435	393	356

*) În anul 1905, cultura rapiței a fost foarte mare.

**) În anul 1866, s-a înregistrat o recoltă slabă la grâu și porumb.

Se observă o creștere constantă a suprafețelor cultivate, chiar spectaculoasă la plantele tehnice. De asemenea, o creștere semnificativă a producției de grâu și porumb.

Structura pământului agricol la 1905²:

	Suprafața (ha)	%
Arături semănate	5.476.166	46,1
Ogoare sterpe, bățături	446.864	
Sădiri și grădini de pomi	184.807	1,4
Fânețe naturale	491.126	3,8
Pășuni permanente	1.014.015	7,8
Paduri	2.282.300	17,5
Total	9.895.278	76,6

¹ L. Colescu, *Progresele economice ale României îndeplinite sub domnia M.S. Regelui Carol I.* (1866-1906), București, 1907, p.26.

² *Ibidem*, p.50.

Suprafața arăturilor se apropia de 50% din pământul agricol. Și I. Simionescu subliniază acest fapt:

„În Vechiul Regat suprafața arăturilor, de la 19,9% în 1860, a crescut la 46,1% în 1905, în dauna fânețelor și a pășunilor, scăzute de la 24% la 9%. În 1889 suprafața arată e de 5.000.000 hectare; în 1912 trece de 6.000.000¹.”

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, agricultura României avea un caracter pronunțat cerealier. S-a înregistrat o creștere continuă a suprafețelor cultivate cu cereale; între anii 1876 – 1905, o dată cu creșterea suprafețelor semănate – de la 3.400.000 hectare la 5.450.000 hectare – are loc și o creștere a ponderii cerealelor în structura culturilor, care reprezentau 82-85% din total². Între anii 1911-1915, cerealele reprezentau 84%, fânețele 9%, plantele industriale, livezile, „diverse” – 7%³. Structura cerealelor era următoarea: porumbul – 43%, grâul – 33,5%, orzul și ovăzul – 22,3%. O explicație a creșterii suprafețelor cultivate cu cereale se află în prețurile avantajoase obținute pe piața externă în acești ani. Are loc, totodată, și o creștere a producției/ha: producția de grâu era în medie de 13 hl la hectar, fiind comparabilă cu cea obținută în alte țări producătoare de cereale (13,3 hl în S.U.A., 9,6 hl în Argentina)⁴.

În privința *inventarului agricol*, avem o singură statistică, pentru anul 1905⁵. Conform acesteia, existau 10.498 mașini agricole cu aburi, dintre care 52,2% aparțineau moșierilor – cu peste 100 ha –, 39,8% erau deținute de marii arendasi, restul fiind în proprietatea a 629 de antreprenori, care închiriau mașini agricole, și a 328 agricultori cu mai puțin de 100 ha. În privința mașinilor agricole cu tracțiune animală, situația se prezenta astfel⁶:

Proprietari	Mașini de semănat	Secerători	Secerători legători	Alte mașini
Proprietari de moșii mai mari de 100 ha și arendasi	12.151	3.500	3.960	3.571
Proprietari de suprafețe mai mici de 100 ha	370	10.556	374	391

¹ I. Simionescu, *Țara Noastră*, București, 1937, p. 307.

² D. Hurezeanu, *Dezvoltarea agriculturii și lupta țăranimii pentru rezolvarea problemei agrare. Rascoala din 1907*, în: *Progresul economic în România*, București, 1977, p. 125.

³ *Anuarul Statistic al României. 1915-1916*, p.27.

⁴ V. Axenciuc, I. Tiberian, *Premise economice ale formării statului național unitar român*, București, 1979, p.248.

⁵ *Statistica mașinilor și instrumentelor agricole întreținute în 1905*, București, 1907.

⁶ *Ibidem*, p.21.

Pentru perioada 1905-1914, referitor la masinile cu abur, poate fi citată doar media importului; între anii 1902-1914 aceasta a fost de 12.514 tone, iar între anii 1911-1913, de 17.953 tone, deci o creștere de 43%. De asemenea, a crescut importul la inventarul agricol cu tracțiune animală:

Anul	Mii tone	Anul	Mii tone
1907	4.880	1911	8.323
1908	5.396	1912	9.514
1909	6.171	1913	4.651
1910	6.910	1914	5.029

Se poate, deci, constata că agricultura cunoaște în această perioadă un proces relativ intens de înzestrare cu mașini cu aburi și cu tracțiune animală. La unele categorii de mașini (secerători), dotarea este chiar comparabilă cu a statelor dezvoltate. Dotarea generală se menține, însă, insuficientă și este inegală: în 1905, din cele 10.494 mașini cu abur, 86,9 serveau la treieris, 11,2% erau mașini de bătut porumbul, existând doar 55 pluguri cu aburi². Totodată, cea mai mare parte a mașinilor – cu aburi sau cu tracțiune animală – deservea proprietățile mari și moșiile exploatate de arendasi; țăranii lucrau mari suprafețe de pământ cu unelte „clasice”.

Producția la hectar pentru anii 1911-1915 (medii) se prezenta astfel, la marea și mica proprietate³:

Cereale	Marea proprietate	Mica proprietate	Diferența (%)
Grâu	12.1 (chintale)	10.5 (chintale)	13.0
Orz	14.2	12.2	13.8
Ovăz	18.1	15.3	19.7
Porumb	15.4	12.7	17.5

O semnificație aparte prezintă, pentru această perioadă, repartitia pământului. Conform statisticilor vremii, 4.171 proprietari, deținând peste 100 hectare, aveau în stăpânirea lor 3.810.351 hectare (54,72%), iar 920.939 țărani, cu proprietăți până la 10 hectare, dețineau 3.153.645 hectare (45,28%). Din cele peste 1.000.000 de familii țărănești, 292.000 aveau până la 2 ha pământ, iar aproape 300.000 nu aveau deloc pământ⁴. Aproximativ 60% din suprafața cultivabilă mai mare de 100 hectare era exploatată de 3.332 arendasi⁵. Această structură a pământului cultivabil puneă

¹ *** *Relații agrare și mișcări țărănești în România*, București, 1967, p.24.

² *Ibidem*, p.23.

³ *** *Relații de producție în agricultură. Problema agrară în România. 1848-1945. Texte de gândire economică*, (coordonator: V. Axenciuc), București, 1989, p.184.

⁴ G.D. Creanga, *Proprietatea rurală în România*, București, 1907, p.XLIX.

⁵ I. Capreanu, *Miscarea muncitorească în luptele politice din România între anii 1900-1914*, Iași, 1983, p.17.

tărănimea într-o situație de netă inferioritate, ceea ce explică existența unei acute „probleme agrare”.

Referitor la creșterea animalelor, L. Colescu, analizând perioada 1860-1905, vorbește de o „stagnare”; o creștere semnificativă s-a realizat la cai și la ovine. Principala cauză a fost oprirea exportului de vite în Austro-Ungaria: „...de unde pe la 1866-1867 se exportau 40-60.000 de boi, la 1879 se exportau 31.000 capete, iar la 1882, îndată după închiderea frontierei Austro-Ungare, exportul a scăzut la 2.000 capete”¹. O altă explicație a ritmului mai scăzut de creștere a animalelor este transformarea unor suprafețe cu pășuni în teren arabil.

Din datele statistice, se remarcă o sporire importantă la începutul secolului al XX-lea²:

Efective	1890 (mii capete)	1916 (mii capete)
Bovine	2.545	2.872
Ovine	5.002	7.810
Porcine	966	1.382
Cabaline	595	1.218

Situația creșterii animalelor în România, în raport cu alte țări, este exprimată în următorul tabel³:

Țara	Anul	Cai		Boi		Oi		Porci	
		Mii cap.	La mia loc.	Mii cap.	La mia loc.	Mii cap.	La mia loc.	Mii cap.	La mia loc.
România	1900	864	144	2.589	431	5.655	942	1.709	285
Austria	1890	1.584	65	8.644	362	3.187	133	3.550	149
Ungaria	1895	2.308	126	6.738	367	8.123	443	7.330	400
Bulgaria	1893	344	104	1.768	534	6.868	2.075	462	140
Serbia	1895	170	74	923	399	3.094	1.338	904	391
Rusia	1892	21.742	207	32.155	306	57.005	543	11.528	110
Finlanda	1897	306	121	1.475	583	1.101	436	222	88
Franța	1899	2.917	75	13.551	350	21.358	551	6.305	163
Elveția	1896	109	36	1.307	427	272	89	567	185
Belgia	1895	272	43	1.421	224	236	37	1.163	183
Olanda	1898	280	56	1.641	326	737	147	714	142
Danemarca	1898	449	191	1.745	741	1.074	456	1.168	496

¹ L. Colescu, *Progresele economice...*, p.58 și *Statistica animalelor domestice din România*, București, 1903, p. XLIX.

² V. Axenciuc, I. Tiberian, *op.cit.*, p.248.

³ L. Colescu, *Statistica animalelor domestice...*, p.XXXV1.

Tara	Anul	Cai		Boi		Oi		Porci	
		Mii cap.	Lamia loc.	Mii cap.	Lamia loc.	Mii cap.	Lamia loc.	Mii cap.	Lamia loc.
Germania	1900	4.195	74	18.940	336	9.692	172	16.807	298
Italia	1890	720	23	5.000	158	6.900	219	1.890	57
Anglia	1899	2.028	50	11.345	282	31.680	788	4.004	100
Suedia	1898	523	104	2.582	513	1.291	256	816	162
Norvegia	1890	151	71	1.006	471	1.418	664	121	57
Japonia	1898	1.588	35	1.230	27				
Statele Unite	1899	13.538	182	43.902	590	41.883	563	38.652	520
Argentina	1895	4.447	1.111	21.702	1.425	74.380	8.600		

Se poate constata: – în privința cailor, proportional cu populația, România se situa în partea superioară a „tabloului”; – iar la numărul de bovine, ocupă o poziție apropiată de media europeană.

Informațiile statistice referitoare la perioada 1918-1938 sunt deosebit de bogate. Am încercat selectarea acelor date cu un mare grad de semnificație.

Un prim tabel se referă la repartizarea teritoriului României în anul 1937¹:

Categorii de terenuri	Cifre absolute (mii ha)	% din total
Terenuri arabile	13.941	47.30
Fânețe naturale	1.870	6.30
Pasuni	3.293	11.20
Pomi fructiferi	290	1.00
Vii	369	1.20
Teren folosit în mod agricol	19.763	67.00
Paduri	6.584	22.03
Vetrele satelor și orașelor, drumuri, diferite terenuri	1.801	6.10
Ape, bălți, inundabile	1.020	3.50
Terenuri nerecenzate	337	1.10
Total	29.505	100,00

¹ I.C. Vasiliu, *Agricultura, în Aspecte ale economiei românești*, București, 1939, p.84, apud *** *Producția agricolă, 1848-1945. Texte de gândire economică* (coordonator V. Axenciuc), București, 1989, p.117.

Evoluția suprafețelor însămânțate pe categorii de cultură în perioada 1921-1938¹:

Anii	Teren arabil	Cereale		Plante alimentare		Plante industriale		Fânete cultivate		Ogoare	
	mii ha	mii ha	%	mii ha	%	mii ha	%	mii ha	%	mii ha	%
1921-1925	11.224	9.778	87,1	375	3,3	246	2,2	468	4,2	357	3,1
1926-1930	12.669	10.823	85,4	422	3,3	390	3,1	642	5,1	392	3,1
1931-1935	13.324	11.175	83,9	480	3,6	379	2,8	727	5,5	563	4,2
1936	13.940	11.609	83,8	532	3,8	493	3,5	783	5,6	523	3,8
1937	13.941	11.488	82,4	516	3,7	503	3,6	721	5,2	712	5,1
1938**	14.785	11.272		473		481		626			

*) Procentul considerat din totalul terenurilor arabile.

**) Cifre provizorii.

Repartizarea suprafețelor arabile pe categorii de culturi și terenuri în anul 1938²:

Categorii de culturi	Intinderea (mii ha)	% din totalul terenurilor arabile
Totalul terenurilor arabile	13.940	100,00
Cereale	11.609	83,28
Ovăz	804	5,77
Grâu	3.432	24,62
Porumb	5.260	37,73
Orz	1.610	11,55
Secara	421	3,02
Altele	82	0,59
Fânete cultivate și alte culturi de nutreț	783	5,62
Alte culturi și ogoare	1.548	11,10
Plante alimentare	532	3,81
Plante industriale	493	3,54
Ogoare sterpe	523	3,75

Si în această etapă istorică, cerealele ocupă cea mai mare parte din terenul arabil; procentul este aproape identic cu cel dinaintea primului război mondial. În privința

¹ I.C. Vasiliu, *Agricultura...*, p.118.

² *Ibidem.*, p.123.

culturilor, se constată o schimbare. Dacă la 1906 suprafețele cultivate cu grâu și porumb erau aproape egale (2.023.000 ha grâu, respectiv 2.082.000 ha porumb)¹, în anul 1936 porumbul ocupa 37,73% din suprafața arabilă, pe când grâul, 24,62%. Factorii care explică răspândirea mai mare a culturii de porumb erau următorii²: – consumul populației; – consumul animalelor; – porumbul putea fi cultivat mai mulți ani pe același ogor, fără epuizarea solului; – succesul culturilor intercalate (fasole, mazăre, cartofi, dovleci etc.); – permitea esalonarea semănatului și a recoltatului; – rezistența la insecte, boli, accidente climaterice etc.

Repartizarea terenurilor agricole pe categorii, după întinderea exploatării în anul 1930³, se prezintă astfel:

Categorii	Exploatări		Suprafața totală		Suprafața cultivată	
	mii ha	%	mii ha	%	mii ha	%
Total	3.280,0	100,0	19.750,0	100,0	12.850,0	100,0
sub 5 ha	2.460,0	74,9	5.535,0	28,0	4.600,0	35,8
din care:						
sub 1 ha	610,0	18,6	320,0	1,6	275,0	2,1
1-3 ha	1.100,0	33,5	2.200,0	11,1	1.850,0	14,4
3-5 ha	750,0	22,8	3.015,0	15,3	2.475,0	19,3
5-10 ha	560,0	17,1	3.955,0	20,0	3.110,0	24,2
10-20 ha	180,0	5,5	2.360,0	12,0	1.715,0	13,3
20-50 ha	55,0	1,7	1.535,0	7,8	1.015,0	7,9
50-100 ha	12,8	0,4	895,0	4,5	540,0	4,2
100-500 ha	9,5	0,3	2.095,0	10,6	920,0	7,2
peste 500 ha	2,7	0,1	3.375,0	17,1	950,0	7,4

Se constată: – exploatările agricole mai mari de 100 de hectare reprezentau 27,7% din întreaga suprafață, mult mai puțin decât înainte de reforma agrară, dar încă destul de mult; – aceste exploatări dețineau o suprafață de teren agricol egală cu cea deținută de 74,9% din exploatările de până la 5 hectare; – cu cât exploatarea agricolă era mai mică, cu atât se însămânța mai mult din ea și, invers, cu cât exploatarea agricolă era mai mare, se semăna mai puțin.

¹ L. Colescu, *Progresele economice...*, p.50-52.

² *** *Producția agricolă. 1848-1945...*, p.124.

³ Gh. Dobre, *Producția și consumul de cereale în România interbelică (1920-1939)*, București, 1987, p.16; vezi și: *Breviaire Statistique*, Institutul Central de Statistică, București, p.129.

Înzestrarea cu unelte și mașini agricole în perioada interbelică era următoarea¹:

Masini si unelte (în bucăți)	1927	Supraf. ce revine pe unealtă (în ha)	1937	Supraf. ce revine pe unealtă (în ha)
pluguri	1.684.439	7,4	2.264.977	6,1
grape	1.098.902	11,3	2.065.542	6,6
carute	1.660.787	7,4	2.362.926	5,8
rarite	319.139	39,0	582.387	24,0
semanători	42.428	293,4	72.533	191,6
vânturatori-trioare	130.000	95,5	152.860	90,9
mașini de recoltat	55.470	224,4	86.306	161,5
mașini de treierat	12.779	982,1	14.664	724,3
tractoare	3.257	3.822,0	4.685*	2.959,6

*) În anul 1935.

Tabelul evidențiază progresele apreciabile în dotarea cu mașini și unelte agricole în raport cu perioada de până la 1914 și chiar primul deceniu postbelic; în același timp, raportul mașini-unelte agricole/hectar indică încă un grad de slabă dotare tehnică a agriculturii românești.

Producția la unele cereale în perioada 1921-1938 a evoluat după cum urmează²:

Anul	Totalul în mii chintale – Media în chintale / ha									
	Cereale		Grâu		Porumb		Orz		Seacă	
	Total	Me- dia	Total	Me- dia	Total	Me- dia	Total	Me- dia	Total	Me- dia
1921	71.277	7,8	21.381	8,6	28.104	8,1	9.853	6,3	2.307	7,1
1925	90.325	8,6	28.506	8,6	41.591	10,5	10.193	5,9	2.032	7,5
1930	121.642	11,0	35.590	11,6	45.199	10,2	23.713	12,0	4.645	11,9
1933	110.162	10,0	32.406	10,4	45.544	9,4	18.843	10,4	4.459	11,5
1934	86.461	7,8	20.834	6,7	48.462	9,6	8.713	4,9	2.110	5,7
1935	99.058	8,6	26.247	7,6	53.792	10,4	9.238	5,6	3.232	8,3
1936	121.107	10,5	35.031	10,2	56.120	10,7	16.119	10,0	4.532	10,7

¹ *Istorie economică* (sub redacția prof.univ. N. Marcu). București, 1979, p.344-345.

² M. Musat, I. Ardeleanu, *România după Marea Unire*, II, partea a doua, nov. 1933-sept. 1940, București, 1988, p.33.

Anul	Totalul în mii chintale -- Media în chintale / ha									
	Cereale		Grâu		Porumb		Orz		Secară	
	Total	Media	Total	Media	Total	Media	Total	Media	Total	Media
1921	71.277	7,8	21.381	8,6	28.104	8,1	9.853	6,3	2.307	7,1
1937	104.307	9,1	38.098	10,7	46.560	9,2	9.462	6,3	4.542	9,9
1938	119.758	10,5	47.570	12,5	52.231	9,6	8.232	6,6	5.093	10,6

Recoltele de cereale și structura lor în perioada 1920-1939¹:

Culturi	1920-1924	1925-1929	1930-1934	1935-1939
<i>Grâu</i>				
în mii q	22.013,2	28.721,1	28.153,8	38.324,3
% în total	26,3	27,4	26,0	33,9
<i>Porumb</i>				
în mii q	36.545,5	45.836,5	51.953,6	53.823,2
% în total	43,6	43,8	43,0	47,6
<i>Orz</i>				
în mii q	12.988,1	16.435,0	16.016,9	10.203,0
% în total	15,5	15,7	14,8	9,0
<i>Ovăz</i>				
în mii q	9.622,3	10.213,9	7.677,9	5.807,3
% în total	11,5	9,7	7,1	5,1
<i>Secară</i>				
în mii q	2.199,8	2.708,4	3.486,4	4.352,9
% în total	2,6	2,6	3,3	3,9
<i>Altele</i>				
în mii q	433,3	821,6	886,2	603,3
% în total	0,5	0,8	0,8	0,5
Total				
în mii q	83.802,2	104.736,5	108.174,8	111.114,0
% în total	100,0	100,0	100,0	100,0

Producția medie agricolă la cereale a crescut, variind în funcție, mai ales, de factorii climaterici, dar și de la o regiune la alta². De asemenea, se constată o creștere a ponderii grâului în totalul recoltelor de cereale.

¹ Gh. Dobre, *op.cit.*, p.31.

² Producția medie agricolă la hectar a variat de la o regiune la alta astfel: în 1938 era de 1950 kg. în Basarabia; în Muntenia - între 1600 și 2542 kg.; în Transilvania - între 1600-2000 kg.; în Moldova, 2000-2750 kg. (M. Musat, I. Ardeleanu, *op.cit.*, p.33).

Deosebit de interesante sunt informațiile privind randamentul la hectar la unele culturi cerealiere și raportarea acestora la alte țări europene¹:

Țările	1920-1924		1925-1929		1930-1934		1935-1939	
	q/ha	România 100	q/ha	România 100	q/ha	România 100	q/ha	România 100
Grâu								
România	8.68	100,0	9,2	100,0	8,5	100,0	10,4	100,0
Danemarca	28.9	334.9	28.3	307.6	28.8	323.6	27.9	287.5
Anglia	22.1	256.9	22.5	244.5	22.5	252.8	22.7	208.3
Germania	17.6	204.6	21.7	235.8	23.2	260.7	25.0	240.4
Franta	13.8	160.5	14.8	160.9	15.5	174.2	15.3	147.1
Italia	10.1	117.4	12.3	133.7	33.5	151.7	14.8	142.3
Ungaria	11.2	130.2	14.0	152.2	13.0	146.1	14.9	143.3
Polonia	10.7	124.4	12.6	136.5	11.7	131.5	12.1	116.3
Bulgaria	9.6	111.6	10.2	110.9	11.5	129.2	13.7	131.7
Iugoslavia	9.1	105.8	11.9	129.3	10.5	118.0	12.2	117.3
Orz								
România	7.9	100,0	9,2	100,0	8,6	100,0	8,0	100,0
Danemarca	23.9	302.5	27.1	294.6	27.8	323.2	29.3	366.2
Anglia	19.7	236.7	30.9	227.2	20.8	232.5	21.1	263.7
Germania	16.9	213.9	21.6	234.5	21.5	254.6	23.9	298.7
Franta	13.3	168.4	15.4	167.4	14.5	166.3	15.0	187.5
Italia	8.4	106.3	10.1	109.8	10.7	124.4	11.3	141.2
Ungaria	10.1	127.8	13.9	151.1	13.5	157.0	13.9	173.7
Polonia	11.7	148.1	11.9	129.3	11.9	138.4		11.8
Bulgaria	9.3	117.7	11.6	126.1	13.1	152.3	15.2	190.0
Iugoslavia	7.7	97.5	9.9	107.6	9.7	112.8	9.7	121.2
Porumb								
România	10.7	100,0	10.6	100,0	10.9	100,0	10.6	100,0
Italia	15.7	146.7	16.4	154.7	18.8	172.5	19.6	184.9
Franta	10.5	98.1	12.5	119.7	15.0	137.6	16.5	155.6
Ungaria	13.9	129.9	16.6	156.6	16.5	151.4	19.9	187.7
Iugoslavia	13.5	126.2	14.6	137.7	16.2	148.6	16.8	158.5
Bulgaria	9.3	86.9	9.9	93.4	12.2	111.9	12.8	115.1

Din acest tabel, ca și din alte surse, rezultă că România se găsea:

¹ Gh. Dobre, *op.cit.*, p. 43; vezi și: *Bréviaire Statistique...*, p.141.

„Într-o vădită inferioritate de producție (deși ocupă 3,2% din suprafețele mondiale și 12,7% din cele europene, totuși producția României nu reprezintă decât 2,7% din cea mondială și 8,3% din cea europeană); această situație se deduce și mai clar din randamentele cantitative medii (pe 1933-1937): a) la grâu am obținut media de 9,2 chintale pe hectar, pe când media mondială este de 9,4, iar cea europeană de 13,6 chintale; b) la secară am obținut media de 9,4 chintale pe hectar, pe când media mondială este de 10,4 iar cea europeană de 13,4 chintale; c) la orz am obținut media de 7,5 chintale pe hectar, pe când media mondială este de 10,9, iar cea europeană de 14 chintale; d) la ovăz am obținut media de 8,2 chintale pe hectar, pe când media mondială este de 11,2, iar cea europeană de 15,1 chintale; e) la porumb am obținut media de 9,6 chintale pe hectar, pe când media mondială este de 12,8, iar cea europeană de 13,9 chintale”¹.

Între factorii care explică această situație se aflau: – nivelul tehnic scăzut al agriculturii românești; – sistemul de cultivare a pământului practicat în aceste decenii: – nefolosirea îngrășămintelor chimice și insuficienta utilizare a celor organice; – nivelul scăzut al investițiilor din agricultură etc.².

Creșterea animalelor* în perioada 1929-1938 a evoluat astfel³:

Specii	Mii capete						
	1929	1931	1932	1935	1936	1937	1938
Cabaline	1.959	1.988	2.034	2.166	2.025	2.065	2.158
Bovine	4.334	4.079	4.189	4.327	4.171	4.184	4.161
Bicoli	187	189	193	193	142	185	175
Ovine	12.406	12.356	12.294	11.838	11.809	12.372	12.768
Caprine	373	425	421	409	398	408	399
Porcine	2.412	3.221	2.964	2.970	3.030	3.170	3.165

*) Nu sunt cuprinse animalele folosite de armată.

Ca și în perioada de până la 1914, se constată o creștere constantă doar la cabaline. Pe plan european, România, cu un procent de 7,3 cabaline/100 ha teren agricol, depășea Albania (2,4), Austria (3,1), Bulgaria (4,7), Iugoslavia (4,9), Cehoslovacia (5); dar era întrecută de Anglia (7,5), Polonia (9,7), Danemarca (12,1). În privința numărului de bovine, România era urmată doar de Albania, Bulgaria și Grecia⁴.

¹ M. Popa-Veres, *Comertul nostru de cereale sub aspectul vieții economice românești*, București, 1938, p.233-234, apud *** *Producția agricolă. 1848-1945...*, p.111.

² În anul 1938 ponderea investițiilor realizate în agricultură era de 10,6% din totalul investițiilor pe întreaga economie. (Gh. Dobre, *op.cit.*, p.46).

³ *Bréviaire Statistique*, p. 147.

⁴ *Dezvoltare și modernizare în România interbelică 1919-1939. Culegere de studii* (coordonatori: V. Puscas, V. Vesa), București, 1988, p.156.

2. INDUSTRIA

Datele referitoare la dezvoltarea industrială sunt deosebit de bogate și variate, selectarea lor fiind mai mult decât dificilă. S-a mai adăugat un fapt: în perioada redactării a apărut o lucrare exhaustivă¹ despre această problemă, fapt care a impus restructurarea informațiilor.

Urmărind facilitarea percepției acestei teme de către cititori, am stabilit următoarea structură: – dezvoltarea industriei până la 1914;

- dezvoltarea industriei în perioada interbelică;
- producția industrială;
- date comparative cu alte state.

Dezvoltarea industriei până la 1914

În conformitate cu *Ancheta industrială din anii 1901-1902*, industria prelucrătoare pe categorii – mare, mică și specială – după principalii indicatori, se prezenta astfel²:

Categorii	Unități		Forța motrice		Personal*	
	număr	%	C.P.	%	număr	%
Total	61.953	100,0	60.745	100,0	162.630	100,0
Industria mare** (mecanizată)	625	1,0	45.212	74,4	39.746	24,4
Industria mică*** (mestesugărească)	54.405	87,8	236	0,4	105.031	64,6
Industrii speciale**** (mori, fierăstraie, pive)	6.923	11,2	15.297	25,2	17.853	11,0

*) Cuprinde patronii, personalul administrativ, tehnic, lucrătorii și ucenicii.

**) Prin industria mare, *Ancheta industrială din anii 1901-1902* a stabilit o categorie de întreprinderi care cumulează trei elemente: 1. forța motrice în funcționarea mașinilor; 2. capitalul investit în mijloace fixe de minimum 10.000 lei; 3. personalul utilizat, cel puțin 5 persoane. Uneori, unitățile erau încadrate în industria mare chiar dacă realizau numai două din aceste condiții, însă în proporții care sa suplinească relativ capacitatea celei de a treia. S-au cuprins toate unitățile particulare, de stat și ale altor instituții publice.

***) *Ancheta* a intitulat această categorie industrie mijlocie și mică; în realitate, se justifică doar cea mică; prin ea, s-au înțeles toate unitățile de producție, de transformare a materiilor prime care nu se încadrează în criteriile industriei mari; predomină meseriile, cu ateliere mari și mai mici – particulare, de stat și ale altor instituții publice. Nu sunt cuprinse aici meseriile ambulanților – spoitori, točilari, fierari –, căi și unele servicii – de frizerie, coafură, băile publice – și, de asemenea, meseriile cu caracter agricol – lăptării, brânzării etc.

****) Privesc întreprinderi mici, în special rurale, care nu au putut fi încadrate la industria mare, neîndeplinind criteriile, dar nici la grupa meseriilor, întrucât le depășeste prin funcție și mijloace de producție.

– Industria extractivă a fost înregistrată cu 235 unități și 6.568 persoane.

¹ Victor Axenciuc, *Evoluția economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947*, I. Industria, București, 1992.

² *Ibidem*, p. 21.

Unitățile industriei mari prelucrătoare, după perioadele de înființare, în anii 1901-1902¹:

	Unități				Ponderea unităților create	
	active în 1901	create înainte de 1886	create între 1886-1892	create între 1893-1901	până la 1886	după 1886
Total	625	236	167	222	37,8	62,2

Întreprinderi industriale încurajate, pe ramuri create în perioada 1887-1911²

Anii	Total	Alimentară	Textilă confecții	Materiale de construcții	Hârtie și arte grafice	Chimică	Electrică
1887	30	2	9	13	2	4	—
1888	26	3	8	10	1	4	—
1889	12	1	5	3	3	—	—
1890	20	2	2	9	1	6	—
1891	18	1	6	10	—	1	—
1892	6	—	1	4	—	1	—
1893	29	5	4	16	1	3	—
1894	24	2	5	11	1	5	—
1895	14	4	1	7	—	2	—
1896	19	4	1	7	1	6	—
1897	14	3	4	4	1	2	—
1898	11	3	2	5	1	—	—
1899	21	3	—	9	1	8	—
1900	18	2	—	10	2	4	—
1901	27	2	5	14	2	4	—
1902	14	—	5	5	2	2	—
1903	21	3	9	6	1	2	—
1904	22	3	4	10	2	3	—
1905	42	8	8	18	3	4	1
1906	65	13	13	27	4	7	1
1907	97	21	23	42	1	10	—
1908	86	32	17	29	4	4	—
1909	60	17	8	26	2	7	—

¹ Victor Axenciuc, *op.cit.*, p. 21.

² *Ibidem*, p. 91-92.

Anii	Total	Alimentară	Textilă confecții	Materiale de construcții	Hârtie și arte grafice	Chimică	Electrică
1910	27	13	—	12	1	1	—
1911	46	11	3	23	4	5	—
Total	769	158	143	330	41	95	2

Forța motrice în industria mare prelucrătoare, pe ramuri,
în anii 1901-1902¹:

Ramura	Unități		Total C.P.
	total	cu motoare	
TOTAL	625	502	45.212
forța motrice %			100.0
Ceramică	13	13	833
Sticlă	6	6	106
Materiale de construcții	13	12	1.555
Prelucrarea metalelor	75	73	2.902
Prelucrarea lemnului	72	64	6.247
Pielărie	25	20	503
Alimentară	191	182	18.990
Textilă	31	25	1.745
Confecții	35	10	174
Chimică	105	43	1.436
Hârtie	13	12	3.965
Poligrafie	26	23	328
Diverse	20	9	6.428

Personalul din industria mare prelucrătoare, pe ramuri,
după categorii și cetățenie, în anii 1901-1902²:

Ramura	Total			Administrativ și tehnic			Lucrători		
	Români	Străini*	F.p.**	Români	Străini*	F.p.**	Români	Străini*	F.p.**
Total***	30.461	7.071	2.214	1.268	633	520	29.193	6.438	1.694
Ceramică	1.033	59	2	44	8	2	989	51	—
Sticlă	217	318	27	8	9	19	209	309	8
Materiale de construcții	700	144	5	14	19	4	686	125	1

¹ Victor Axenciuc, *op.cit.*, p. 23.

² *Ibidem*, p. 24.

Ramura	Total			Administrativ și tehnic			Lucrători		
	Români	Străini*	F.p.**	Români	Străini*	F.p.**	Români	Străini*	F.P.**
Prelucrarea metalelor	5.904	1.384	277	200	96	43	5.704	1.288	234
Prelucrarea lemnului	5.055	1.686	363	121	117	114	4.934	1.569	249
Pielarie	846	267	100	34	20	15	812	247	85
Alimentara	7.979	2.093	492	392	203	159	7.587	1.890	233
Textila	1.801	298	345	46	26	56	1.755	272	319
Confectii	1.290	281	293	33	31	41	1.257	250	252
Chimică	2.583	197	104	200	57	58	2.383	140	46
Hârtie	1.198	168	56	49	14	13	1.149	154	43
Poligrafie	1.500	81	112	93	13	15	1.407	68	97
Diverse	355	95	38	34	20	11	321	75	27

*) Persoane din alte țări, cu pasaport.

**) Fără protecție (persoane fără cetățenie română și fără pasaport al altei țări).

***) Numărul personalului este mai mic decât în media unui an, întrucât recensarea s-a făcut în lunile februarie și martie 1902, când o mare parte din întreprinderi, în special cele sezoniere, nu lucrau.

Valoarea producției* industriei mari producătoare**, pe ramuri, în anii 1901-1902¹:

Ramura	Val.prod. mii lei	%	Val.medie pe ânr. (mii lei)
Total	231.650	100,0	381,6
Ceramica	2.258	0,9	173,7
Sticla	2.245	0,9	374,2
Materiale de construcții	1.931	0,8	148,6
Prelucrarea metalelor	17.487	7,6	233,2
Prelucrarea lemnului	18.304	8,0	254,2
Pielarie	9.660	4,2	386,4
Alimentara	131.395	56,7	687,9
Textila	6.456	2,8	208,3
Confectii	8.282	3,6	236,6
Chimică	22.998	9,9	219,0
Hârtie	5.057	2,2	389,0

¹ Victor Axeneuc, *op.cit.*, p. 26.

Ramura	Val.prod. mii lei	%	Val.medie pe ântr. (mii lei)
Poligrafie	5.392	2,3	207,4
Diverse***	185	0,1	92,5

*) Calculat pe baza prețurilor cu ridicata loco fabrică; este media anuală a anilor 1899-1901.

**) Sânt cuprinse 607 întreprinderi.

***) Nu este cuprinsă valoarea energiei vândute de uzinele electrice.

Din cele prezentate se pot desprinde câteva *observații*: – industria mare utiliza 3/4 din întreaga forță motrice a industriei și reprezenta 1/4 din personalul angajat; ca număr însă, industria mare reprezenta doar 1% din total; – după 1886 (când s-a trecut la politica de protecție și încurajare a industriei), s-au înființat 62,2% dintre întreprinderile industriei mari existente la 1901-1902; dintre întreprinderile dotate cu motoare, mai bine de 1/3 aparțineau industriei alimentare; – aproximativ 1/3 din întreprinderile încurajate aparțin anilor de guvernare a P.N.L., 1907-1910; celelalte se împart relativ echilibrat între anii guvernărilor liberale și conservatoare de la 1887 la 1911; în privința mărimii personalului din industria mare, pe primul loc se afla industria alimentară (cu aproximativ 1/3 din totalul personalului), urmată de prelucrarea lemnului și prelucrarea metalelor, care își împart o altă treime din totalul personalului; ultima treime era împărțită între alte 10 ramuri; – structura personalului din industria mare ne indică faptul că 1/4 era străină; la administrativ și tehnic, peste 45% erau străini; – peste jumătate din valoarea producției industriei mari prelucrătoare era adusă de industria alimentară; urma o ramură nou creată, cea chimică, și, apoi, prelucrarea lemnului și cea a metalelor.

Dezvoltarea industriei în perioada interbelică

Dintr-un material extrem de bogat, am selectat informații mai ales pentru deceleul al patrulea.

Industria mare, pe ramuri, după indicatorii principali și structură, în anul 1930¹:

Ramura / Pondere	Într.	Capital fix mil. lei	Forța motrice C.P.	Personal	Val.prod. mil. lei
Total	3.646	40.591	492.715	174.227	48.354
%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Alimentară	991	11.281	124.875	25.196	14.134
%	27,2	27,8	25,3	14,4	29,3

¹ Victor Axenciuc, *op.cit.*, p.108.

Ramura / Ponderea	Înr.	Capital fix mil. lei	Forța mo- trice C.P.	Personal	Val.prod. mil. lei
Textila	517	5.798	43.312	34.822	7.506
%	14,2	14,3	8,8	20,0	15,5
Metalurgie și prel.metal.	435	6.282	87.190	32.220	7.661
%	11,9	15,4	17,7	18,5	5,8
Electrotehnica	20	77	2.000	797	156
%	0,5	0,2	0,4	0,5	0,3
Hârtie	154	2.297	29.934	9.185	2.228
%	4,2	5,7	6,1	5,2	4,6
Chimica	261	6.542	65.216	17.615	9.004
%	7,2	16,1	13,2	10,1	18,6
Sticla	30	516	2.335	3.309	482
%	0,8	1,3	0,5	1,9	1,0
Ceramică	31	105	491	682	76
%	0,9	0,3	0,1	0,4	0,2
Materiale de construcții	302	2.967	53.333	12.326	1.310
%	8,3	7,3	10,8	7,1	2,7
Prelucrarea lemnului	717	3.448	69.645	31.005	3.706
%	19,6	8,5	14,2	17,8	7,7
Pielărie	188	1.278	14.384	7.070	2.091
%	5,2	3,1	2,9	4,1	4,3

Industria mare, pe ramuri, după indicatorii principali și structură, în anul 1938¹:

Ramura / Ponderea	Înr.	Capital fix mil. lei	Forța mo- trice C.P.	Personal	Val.prod. mil. lei
Total	3.767	50.069	746.789	289.117	69.207
%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Alimentară	974	10.773	137.018	38.376	15.567
%	25,9	21,5	18,3	13,2	22,4
Textila	640	8.230	79.561	74.077	14.692
%	17,0	16,4	10,7	25,6	21,2
Metalurgie și prel.metal.	366	8.467	152.147	51.321	11.363

¹ Victor Axenciuc, *op.cit.*, p. 110.

Ramura / Ponderea	Într.	Capital fix mil. lei	Forța mo- trice C.P.	Personal	Val.prod. mil. lei
%	9,8	16,9	20,4	17,8	16,4
Electrotehnică	31	200	2.958	2.684	675
%	0,8	0,4	0,4	0,9	1,0
Hârtie	157	3.577	53.366	15.222	3.088
%	4,2	7,2	7,1	5,3	4,5
Chimică	397	12.326	183.393	28.298	14.155
%	10,5	24,6	24,6	9,8	20,5
Sticlă	39	561	3.216	5.691	527
%	1,0	1,1	0,4	2,0	0,8
Ceramică	34	143	1.031	1.652	149
%	0,9	0,3	0,1	0,6	0,2
Materiale de construcții	258	2.493	56.563	15.104	1.960
%	6,8	5,0	7,6	5,2	2,8
Prelucrarea lemnului	713	2.274	64.129	43.326	3.583
%	18,9	4,6	8,6	15,0	5,2
Pielărie	158	1.025	13.415	13.366	3.438
%	4,2	2,0	1,8	4,6	5,0

Forța motrice în industria mare în anii 1932-1938 (C.P.):

Ramura	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
Total	514.745	529.968	558.468	582.946	579.543	722.638	746.789
Alimentară	130.570	128.635	125.935	128.991	130.835	127.873	137.018
Chimică	65.659	83.257	89.944	99.368	77.599	182.022	183.393
Metalurgică	103.102	105.364	112.225	112.644	125.828	148.816	152.147
Textilă	42.941	44.678	49.830	51.491	58.170	66.655	79.561
Pre. lemnului	68.526	64.952	67.201	66.687	67.237	64.476	64.121
Pielărie	12.679	12.388	14.006	14.430	16.352	12.573	13.415
Hârtie	33.652	33.855	42.337	49.033	50.898	54.008	53.366
Mat. de constr.	52.720	51.966	52.238	55.124	46.865	59.246	56.563
Sticlă	2.263	2.225	2.306	2.729	2.827	3.832	3.216
Electrotehnică	2.115	2.130	1.823	1.911	1.924	2.261	2.958
Ceramică	518	518	553	538	1.008	876	1.031

¹ *Breviaire Statistique*, p. 172.

Numărul salariaților în industria mare, în anii 1932-1938:

Ramura	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
Total	152.198	184.777	208.240	230.797	260.934	278.919	289.117
Alimentară	20.720	28.254	29.828	31.334	33.146	34.724	38.376
Chimică	13.753	17.179	20.282	22.539	21.685	27.626	28.298
Metalurgică	26.083	31.319	37.796	43.705	55.861	49.529	51.321
Textilă	38.074	47.681	50.562	54.228	61.703	70.450	74.077
Preleminului	24.056	26.375	31.228	36.309	39.974	44.160	43.326
Pielarie	6.647	1.075	9.766	9.853	10.952	11.959	13.366
Hârtie	8.916	9.686	11.585	12.788	13.915	14.780	15.222
Mat.de constr.	9.807	10.690	11.051	13.226	14.910	16.065	15.104
Sticlă	2.866	4.299	4.634	4.800	5.775	6.088	5.691
Electrotehnică	592	509	621	998	1.469	1.950	2.684
Ceramica	684	710	887	1.017	1.544	1.588	1.652

Valoarea producției în marea industrie în anii 1932-1938 (mil.lei):

Ramura	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
Total	32.475	34.941	41.835	47.288	51.333	64.567	69.207
Alimentară	8.513	9.329	10.621	11.897	11.205	12.940	15.577
Chimică	7.384	6.597	8.477	9.503	8.935	14.682	14.154
Metalurgică	4.327	5.240	6.461	8.516	9.938	10.495	11.363
Textilă	6.138	7.311	8.372	8.973	11.786	14.228	14.692
Preleminului	1.508	1.481	1.902	2.198	2.499	3.532	3.584
Pielarie	4.492	1.591	1.963	1.766	2.193	2.770	3.438
Hârtie	1.834	1.903	2.283	2.488	2.569	3.163	3.088
Mat.de constr.	862	914	1.102	1.266	1.297	1.639	1.960
Sticlă	278	439	482	459	550	589	527
Electrotehnică	98	87	112	148	278	417	675
Ceramica	41	49	60	74	83	112	149

¹ *Breviaire Statistique*, p. 170.² *Ibidem*, p. 172.

Evoluția raportului producție/consum pentru industria metalurgică, în anii 1924, 1929, 1938¹:

Denumirea produselor	Producția față de consum (%)		
	1924	1929	1938
Fontă	98,30	83,40	93,30
Oțel	99,99	63,90	73,20
Lăminat	51,00	70,30	94,00
Piese forjate	65,0*	63,10	92,20
Piese turnate	62,70	62,80	96,50
Construcții metalice	76,30	83,20	66,80
Sărmă, cuie, articole de sărmă	68,30	79,70	97,60
Articole de menaj, ambalaje metalice	98,60	79,90	92,00
Mobile de metal, lăcătușerie	57,80	79,20	93,90
Vagoane și locomotive	66,0*	75,0*	97,70
Autovehicule	20,0*	10,0*	48,90
Unelte și scule	22,50	33,70	50,50
Tuburi trase	—	0,02	37,80
Produse electrotehnice	—	10,00*	28,40
Aparate și mașini	3,60	9,00	13,10
Pondere medie	50,70	53,50	71,70

*) Aproximări ale autorului lucrării citate.

Valoarea totală a investițiilor industriale din România, în perioada 1924-1939²:

Anul	Mii lei	Lire sterline	Dolari S.U.A.
1924	35.033.089	39.060.631	172.474.840
1925	43.093.591	42.718.946	206.753.300
1926	52.775.950	49.526.051	223.248.520
1927	61.592.283	75.216.192	368.418.970
1928	65.071.131	81.565.257	397.405.220
1929	68.382.577	84.050.415	409.035.630
1930	71.375.813	87.334.434	423.872.040
1931	73.870.715	127.653.820	433.079.380
1932	69.984.360	125.505.470	416.548.780

¹ Dezvoltare și modernizare în România interbelică..., p.229.

² Ibidem, p.235.

Anul	Mii lei	Lire sterline	Dolari S.U.A.
1933	69.795.506	124.412.670*	596.542.790**
1934	72.189.912	144.669.160	684.589.020**
1935	73.749.894	107.742.720	521.384.900
1936	78.966.540	113.817.440	558.857.320
1937	88.856.164	128.627.920	642.488.530
1938	95.105.046	141.420.140	661.738.420
1939	98.937.289	147.063.970	689.458.460

*) Valorile crescute în timpul crizei se explică prin scăderea cursului lirei sterline pe piața monetară.

**) În anii 1933-1934, cursul dolarului a scăzut brusc.

Repartizarea numărului de întreprinderi industriale, comerciale și de transport în municipiile României, în anul 1930¹:

Municipii	Număr locuitori	Întreprinderi
București	631.288	18.125
Chișinău	117.016	4.023
Cernăuți	111.147	3.891
Iasi	102.595	3.638
Galati	101.148	3.453
Cluj	98.569	3.036
Timisoara	91.866	3.249
Oradea	82.355	2.735
Ploiesti	77.325	2.178
Arad	77.225	1.800
Braila	68.310	2.725
Craiova	63.063	2.132
Brisov	59.234	2.224
Constanța	58.258	1.901
Satu-Mare	49.917	1.797
Sibiu	48.019	1.836
Târgu-Mures	38.116	1.839
Cetatea-Alba	33.495	1.074
Bacău	31.264	1.460
Balti	30.667	1.529

¹ Dr. S. Manuila, D.C. Georgescu, *op.cit.*, p.20.

Observații: În structura pe ramuri a industriei mari, la număr de întreprinderi pe primul loc se situează, ca și până la 1918, industria alimentară, urmată de industria lemnului, textilă, metalurgică și prelucrarea metalelor; – referitor la forța motrice a industriei mari, este interesant de urmărit evoluția din deceniul al IV-lea; la 1930, ordinea era: industria alimentară, metalurgie și prelucrarea metalelor, prelucrarea lemnului, industria chimică și altele; în anul 1938, ordinea s-a schimbat: industria chimică, metalurgia, industria alimentară, industria textilă, industria lemnului și altele; și această schimbare reflecta ritmul procesului de industrializare a țării. Pentru valoarea producției, însă, schimbările sunt mai puțin semnificative: la 1930, ordinea era: industria alimentară, industria chimică, metalurgie și prelucrarea metalelor, industria textilă; iar la 1938, industria alimentară, chimică, textilă, metalurgie s.a.: – mărimea personalului din industria mare determină următoarea ordine a ramurilor la 1930: industria textilă, metalurgie și prelucrarea metalelor, prelucrarea lemnului și abia apoi industria alimentară; – tabelul referitor la raportul producție/consum pune în evidență ritmul procesului de modernizare a industriei românești în perioada interbelică și prin aceasta reducerea dependenței economice față de străinătate. Dacă în 1924 industria metalurgică asigura doar 50,7% din necesitățile interne, în 1938 acest procent se ridică la 71,7%; iar pentru unele dintre produse (fontă, laminate, piese forjate, piese turnate, locomotive și vagoane, sârmă, cuie) se apropia de 100%. De asemenea, „pe ansamblul industriei, nevoile interne erau acoperite în proporție de aproape 80%, existând diferențe de la o ramură la alta”¹.

Ritmul dezvoltării industriale în perioada interbelică este evidențiat și de valoarea totală a investițiilor industriale, calculate în lei sau valută forte: între 1924 și 1939 aceasta a crescut de aproximativ 3 ori; – ultimul tablou prezentat oferă o imagine asupra forței economice a principalelor orașe ale țării. Din totalul de 120.627 întreprinderi comerciale, industriale și de transport, câte existau în orașele țării la 1930, 63.785 întreprinderi (52,9%) se găseau în cele 20 de municipii, iar 54.411 întreprinderi (47,1%) în celelalte 152 de orașe².

Producția industrială

Pentru perioada 1866-1914, bibliografia este mai puțin generoasă. Totuși, din lucrarea realizată de L. Colescu, am extras câteva date semnificative.

Evoluția producției de petrol și zahăr de la 1886 la 1905³:

Ramura	1866	1876	1886	1896	1905
Producția de petrol	100	155	396	1.278	8.400
Producția de zahăr	0	0	100	281	4.649

¹ Ilie Puia, Justin Tambozi, *Istoria economiei naționale*, Constanta, 1993, p. 207.

² Dr. S. Manuila, D.C. Georgescu, *op.cit.*, p.19-20;

³ L. Colescu, *Progresele economice...*, p.26.

**Dinamica producției industriale prelucrătoare, pe ramuri,
în perioada 1919-1938¹:**

	Anul							
	1919	1925	1929	1930	1935	1936	1937	1938
Indice general	27,4	78,4	100,0	96,1	123,0	125,6	133,5	136,3
Alimentara	35,0	109,1	100,0	92,0	95,5	82,4	86,1	111,6
Textila	10,9	46,9	100,0	85,6	121,5	148,9	178,4	166,5
Pielarie	31,1	90,7	100,0	87,5	127,9	133,4	133,6	134,9
Prelucr.lemnului	64,3	127,6	100,0	84,2	86,1	83,5	93,4	91,6
Hârtie	23,8	71,3	100,0	96,1	121,6	147,6	158,9	152,5
Mat.de constr.	12,6	73,0	100,0	91,6	120,8	123,5	152,8	169,0
Sticla	25,4	96,9	100,0	69,3	91,2	103,6	116,0	116,4
Chimica	31,4	84,2	100,0	116,4	112,6	96,5	107,7	121,9
Rafinarii	12,7	46,8	100,0	121,3	181,7	182,4	161,8	140,4
Metalurgică	22,9	55,2	100,0	94,3	137,9	143,3	156,7	171,6
Prelucr.metalelor	34,3	91,8	100,0	89,7	111,8	112,2	124,1	134,1

Producția de petrol brut în perioada 1921-1938²:

Anul	Productia (tone)	Valoare (lei)	Preț mediu pe tonă (lei)
1921	1.168.414	1.021.296.259	874
1922	1.372.905	1.875.861.426	1.366
1923	1.512.302	3.756.254.774	2.483
1924	1.860.471	4.584.263.454	2.464
1925	2.316.979	5.750.678.220	2.481
1926	3.244.415	7.392.769.540	2.278
1927	3.669.354	6.106.705.692	1.664
1928	4.282.377	7.345.923.066	1.715
1929	4.836.974	7.441.204.190	1.538
1930	5.792.311	6.552.118.582	1.131
1931	6.756.054	2.770.558.368	410
1932	7.348.321	2.927.209.590	398
1933	7.376.604	3.197.329.682	433
1934	8.466.205	3.078.443.805	363
1935	8.376.017	4.565.258.772	545

¹ Informații din V. Axenciuc, *op.cit.*, p.586-587.

² *Bréviaire Statistique*, p. 150.

Anul	Producția (tone)	Valoare (lei)	Preț mediu pe tonă (lei)
1936	8.703.497	5.097.903.181	586
1937	7.149.641	8.087.965.279	1.131
1938	6.594.252	4.490.905.974	681

Producția totală de cărbune în perioada 1921-1938¹:

Anul	Producția (tone)	Valoare (lei)	Preț mediu pe tonă (lei)
1921	1.804.687	929.360.456	514
1922	2.116.221	1.111.893.259	525
1923	2.521.393	1.788.182.513	709
1924	2.776.371	2.290.479.933	824
1925	2.928.850	2.292.597.155	782
1926	3.053.553	2.965.314.645	971
1927	3.223.468	2.737.926.903	849
1928	3.027.240	2.811.847.105	928
1929	3.046.027	2.556.045.866	839
1930	2.369.882	1.783.746.154	752
1931	1.918.391	1.366.881.031	712
1932	1.651.941	1.239.048.101	750
1933	1.508.456	984.982.547	652
1934	1.852.194	1.107.085.392	597
1935	1.945.053	1.206.883.908	620
1936	1.961.394	1.247.302.816	635
1937	2.183.508	1.403.742.774	643
1938	2.395.538	1.475.524.674	616

Valoarea producției miniere în perioada 1921-1938²:

Anul	Valoare (lei)	Indice (1921 = 100)
1921	2.176.225.024	100
1922	3.332.883.912	153
1923	6.118.620.290	281
1924	7.635.436.600	351

¹ Bréviaire Statistique, p. 153.

² Ibidem, p. 149.

Anul	Valoare (lei)	Indice (1921 = 100)
1925	8.875.918.223	408
1926	11.797.516.491	542
1927	10.238.172.742	470
1928	11.739.269.984	539
1929	11.725.604.743	539
1930	10.148.264.751	466
1931	5.513.564.801	253
1932	5.521.580.473	254
1933	5.507.274.006	253
1934	5.919.948.691	272
1935	7.799.339.736	358
1936	8.171.393.478	375
1937	12.267.749.073	564
1938	8.624.337.268	396

Producția de oțel în perioada 1921-1938¹:

Anul	Producția (tone)	Valoare (lei)	Preț mediu pe tonă (lei)
1925	37.706		
1926	40.946		
1927	116.707		
1928	143.511	717.556.500	5.000
1929	49.386	246.931.200	5.000
1930	128.419	567.627.600	4.420
1931	113.258	397.787.600	3.512
1932	103.046	361.498.842	3.508
1933	144.766	505.447.404	3.491
1934	175.336	573.047.280	3.268
1935	213.086	759.924.269	3.566
1936	220.082	884.352.516	4.018
1937	239.274	1.018.734.312	4.258
1938	276.532	1.255.448.186	4.540

¹ Bréviaire Statistique, p.164.

Producția de fontă în perioada 1921-1938¹:

Anul	Producția (tone)	Valoare (lei)	Pret mediu pe tonă (lei)
1921	33.362	73.396.400	2.200
1922	31.419	100.540.800	3.200
1923	39.102	182.850.624	4.676
1924	46.081	204.260.340	4.432
1925	64.273	272.939.529	—
1926	62.979	282.727.973	—
1927	63.498	284.760.662	—
1928	70.123	265.219.725	3.782
1929	72.346	264.114.811	3.650
1930	68.843	259.946.260	3.775
1931	25.894	95.281.634	3.679
1932	8.752	32.390.177	3.700
1933	2.024	6.720.175	3.320
1934	61.635	159.923.150	2.594
1935	81.989	225.391.971	2.749
1936	97.096	319.275.095	3.288
1937	127.234	436.702.929	3.432
1938	132.681	488.925.253	3.684

Producția de aur fin în perioada 1921-1938²:

Anul	Producția (kg)	Valoare (lei)	Pret mediu pe kg (lei)
1921	1.104	70.742.468	64.078
1922	1.337	148.813.903	111.304
1923	1.342	190.498.396	141.951
1924	1.311	187.572.000	143.075
1925	1.245	172.741.906	138.748
1926	1.731	253.293.329	146.327
1927	2.006	224.690.035	112.008
1928	1.809	196.704.529	108.741
1929	2.213	245.870.642	111.111
1930	*2.672	296.874.081	111.111

¹ Bréviaire Statistique, p. 163.² Ibidem, p. 158.

Anul	Productia (kg)	Valoare (lei)	Pret mediu pe kg (lei)
1931	2.741	304.521.525	111.111
1932	3.191	354.553.742	111.111
1933	4.435	492.756.173	111.111
1934	3.468	385.385.517	111.111
1935	4.671	655.112.779	141.111
1936	4.977	763.139.983	153.333
1937	5.465	837.964.845	153.333
1938	4.912	753.171.696	253.333

Producția de argint fin în perioada 1921-1938¹:

Anul	Productia (kg)	Valoare (lei)	Pret mediu pe kg (lei)
1921	2.872	8.386.882	2.920
1922	1.954	7.377.386	3.775
1923	2.341	10.532.682	4.499
1924	2.246	10.104.934	4.499
1925	2.382	10.467.721	4.394
1926	2.914	12.250.830	4.204
1927	4.376	12.472.509	2.850
1928	2.279	6.507.833	2.856
1929	2.822	7.587.871	2.688
1930	4.418	8.685.804	1.966
1931	3.554	5.608.178	1.577
1932	5.866	8.247.724	1.406
1933	10.995	16.125.666	1.466
1934	12.991	18.398.352	1.416
1935	14.677	33.812.925	2.303
1936	18.499	37.585.904	2.032
1937	25.645	52.110.640	2.032
1938	22.180	42.219.150	1.889

Observații: – Datele oferite de L. Colescu pentru perioada 1866-1905 indică creșteri spectaculoase la producția de petrol și zahăr; aceste producții erau rezultatul investițiilor de capital străin, pe de o parte, iar pe de alta, al politicii de protecție și încurajare a industriei, practică de statul român după 1886; – în dinamica producției

¹ *Breviaire Statistique*, p. 158.

industriale de la 1929 la 1939, se constată o creștere a industriei grele cu 136,3%, față de 1929, metalurgia (171,6%), materialele de construcții (169%), industria textilă (166,5%), industria hârtiei (152,5%), rafinăriile (140,4%) etc.; – producția petrolului cunoaște o creștere constantă până în anul 1936 (cu o scădere nesemnificativă în anul 1935), evoluând de la 1.168.414 tone în 1921, la 8.703.497 tone în 1936; de subliniat că, în anii crizei economice, valoarea producției a scăzut la jumătate; – producția totală de cărbune a avut o evoluție sinuoasă ca urmare a crizei economice; crește până în anul 1927, scade în anii următori, având minima în 1933; crește începând cu anul 1934, ajungând în anul 1938 abia aproape de nivelul anului 1923; – producția de oțel s-a dublat aproape între anii 1933-1938; la fel, cea de fontă a crescut de la 65:635 tone în 1934, la 132.681 tone în 1938; – după 1918, România se situează între statele europene cu importante rezerve de aur și argint.

Date comparative cu alte state

Materialul statistic consultat ne oferă, pentru unii parametri, o serie de date comparative cu alte state ale Europei și ale lumii.

Dinamica producției industriei prelucrătoare din România și alte țări, în perioada 1913-1938¹:

Anul	baza 1913 = 100						
	Mondial	România	Franta	Germania	Cehoslovacia	Ungaria	Polonia
1913	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1920	93,2	—	70,4	59,0	69,8	—	35,1
1921	81,1	47,2	61,4	74,7	100,0	64,0	46,8
1922	99,5	73,2	87,8	81,8	91,8	80,0	73,9
1923	104,5	73,2	95,2	55,4	96,7	56,6	71,2
1924	111,0	89,0	117,9	81,8	129,0	66,6	56,8
1925	120,7	92,2	114,3	94,9	136,4	76,7	63,1
1926	126,5	103,7	129,8	90,9	130,4	83,4	58,9
1927	134,5	118,8	115,6	122,1	153,8	98,7	76,1
1928	141,8	131,8	134,4	118,3	166,0	108,0	86,1
1929	153,3	136,9	142,7	117,3	171,8	113,9	85,9
1930	137,5	132,5	139,9	101,6	155,5	108,1	75,8
1931	122,5	140,6	122,6	85,1	138,5	98,6	64,4
1932	108,4	111,9	105,4	70,2	107,6	91,3	52,7
1933	121,7	136,2	119,8	79,4	101,4	101,1	59,4

¹ V. Axenciuc, *op.cit.*, p. 589.

Anul	baza 1913 = 100						
	Mondial	România	Franta	Germania	Cehoslovacia	Ungaria	Polonia
1934	136.4	167.8	111.4	101.8	113.4	114.4	68.2
1935	154.5	165.2	109.1	116.7	120.1	123.1	74.2
1936	178.1	175.0	116.3	127.5	138.3	136.6	83.3
1937	195.8	182.9	123.8	138.1	164.8	150.0	97.6
1938	182.7	177.9	114.6	149.3	145.5	143.3	105.2

Producția de petrol în România și alte țări în perioada 1857-1937¹:

Țări	mii tone							
	1857	1859	1880	1900	1913	1923	1929	1937
Total mondial	0.2	4.7	3.904	20.168	53.710	136.277	192.025	280.339
România	0.2	0.4	16	247	1.848	1.512	4.837	7.150
Statele Unite	-	0.3	3.443	8.334	34.030	100.371	138.104	172.866
Rusia	-	4.0	352	10.378	9.193	-	-	-
URSS	-	-	-	-	-	5.276	13.576	27.821
Columbia	-	-	-	-	-	61	2.911	2.831
Irak	-	-	-	-	-	-	121	4.255
Indonezia	-	-	-	426	1.526	2.833	5.239	7.262
Peru	-	-	-	37	276	752	1.855	2.309
Mexic	-	-	-	-	3.838	22.704	6.700	7.159
Iran	-	-	-	-	248	3.361	5.549	10.331
Trinidad	-	-	-	-	70	443	1.213	2.180
Venezuela	-	-	-	-	-	639	20.402	27.734
Argentina	-	-	-	-	-	-	-	2.238
Arabia Saudită	-	-	-	-	-	-	-	8

Producția mondială de petrol între anii 1931-1938²:

Continente, țări	mii tone							
	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938*
Producția mondială	189.299	180.541	197.102	208.061	226.384	246.490	279.663	272.044
Africa	290	272	239	221	182	183	173	229
America de Nord	116.877	107.776	122.679	123.105	135.094	149.056	173.233	165.017
America Centrală	6.305	6.267	6.432	7.200	7.615	7.954	9.068	8.149

¹ V. Axenciuc, *op.cit.*, p. 291.

² *Bréviaire Statistique*, p.151.

Continente, țări	mii tone							
	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938*
America de Sud	23.016	22.805	23.084	26.941	28.999	30.375	35.545	35.927
Asia (fără URSS)	12.694	13.753	14.887	16.935	19.817	21.792	25.472	25.864
URSS	22.392	21.413	21.489	24.218	25.240	27.385	27.821	28.859
Europa (fără URSS)	7.725	8.255	8.294	9.443	9.449	9.819	8.331	7.999
Albania	—	—	2.2	12	48	88	127	—
Germania	229	230	239	318	427	445	451	552
Austria	—	—	1	4	7	7	33	63
Franta	74	75	79	78	76	71	71	72
Ungaria	—	—	—	—	—	—	2	43
Italia	16	27	27	20	16	16	14	13
Polonia	630	557	551	529	515	511	501	507
România	6.756	7.348	7.377	8.466	8.376	8.676	7.153	6.603
Cehoslovacia	20	18	18	26	20	19	18	19

*) Cifre provizorii.

Combustibilul consumat, după surse, în anul 1937, în echivalent kwh:

Țara	%				
	Cărbune și similare	Lemn și similare	Petrol și similare	Gaze	Electricitate
Mondial	54,7	10,5	15,9	7,4	11,5
România	11,1	30,2	32,6	17,8	8,3
Bulgaria	43,9	43,8	6,2	—	6,1
Cehoslovacia	81,3	4,8	2,2	2,8	8,9
Franta	69,6	5,1	10,2	2,8	12,2
Germania	73,2	2,2	3,8	5,5	15,3
Grecia	57,9	4,8	27,5	0,5	9,3
Ungaria	65,3	12,7	6,5	1,2	14,3
Italia	46,3	5,3	12,9	2,6	32,9
Polonia	73,3	14,3	1,9	4,1	6,4
Iugoslavia	42,5	44,3	2,8	0,2	10,2
URSS	49,5	19,9	15,1	4,1	11,4
Europa	66,5	8,3	8,5	4,0	12,7
Statele Unite	46,2	6,1	24,4	14,1	9,2

¹ V. Axenciuc, *op.cit.*, p. 256.

Observatii: – Desi indicii privind dinamica productiei industriale au un grad mare de relativitate, trebuie subliniat ca ritmul cresterii productiei industriale din România între anii 1933-1938 era comparabil cu cel din alte tari europene; faptul era reflectat si de marimea valorii nete a productiei industriale, agricole si a constructiilor; – la productia de petrol, România s-a aflat între primii trei producatori ai lumii până la primul razboi mondial. În 1937, din datele prezentate rezultă că România se situa pe locurile 5-7 (diferentele sunt minore) în lume si pe locul al 2-lea în Europa, după U.R.S.S.; – trebuie, totodata, să avem în vedere si faptul că în privința valorii nete a productiei industriale, agricole si constructiilor pe locuitor, România se situa pe locul 17 din 18 tari europene.

La consumul de carbuni, pe locuitor, situatia se prezenta asemanător:

„În anul 1928, de pildă, consumul de carbuni pe locuitor era mai mare decât în România, după cum urmează: în Belgia de peste 23 de ori, în S.U.A. de 22 de ori, în Anglia de peste 19 ori, în Germania de peste 13 ori, în Cehoslovacia de peste 11 ori, în Franța de peste 10 ori, în Olanda de 8,4 ori, în Ungaria de 4,7 ori, în Suedia de 4,5 ori, în Polonia de 4,3 ori, în Elvetia de 3,2 ori, în Austria de 3,4 ori, în Spania de 1,2 ori si în Italia cu 60%”¹.

3. CAPITALUL STRĂIN

Abordarea problemei privind pozitia capitalului străin în economia României prezintă o serie de dificultati metodologice; nu de putine ori cifrele par sau chiar sunt contradictorii. După cum notează Victor Axenciuc:

„... calculele si evaluările asupra capitalului străin în România sunt carentate de faptul că iau în considerare numai capitalul social, care adesea este de 1-2 ori mai redus decât întregul capital în functiune; acesta mai cuprinde, pe lângă capitalul sub formă de actiuni, si celelalte fonduri proprii si toate fondurile împrumutate. Ceea ce se cere în determinarea mărimii capitalului străin este tocmai totalitatea fondurilor utilizate care circumscriu adevărata lui putere financiară de participare în România. În acest sens, istoriei economice îi rămâne o sarcină importantă de cercetare”².

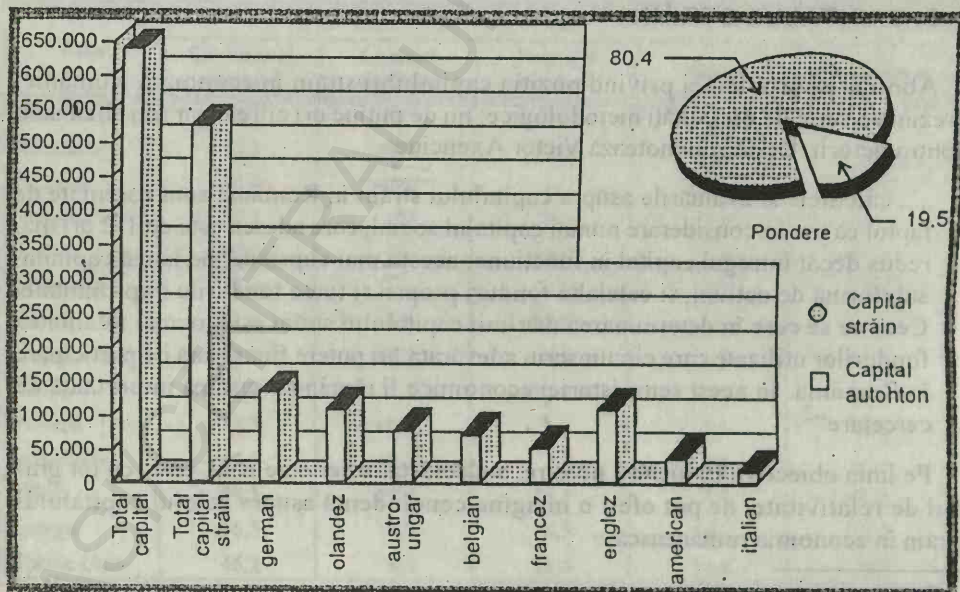
Pe linia obiectivului lucrării noastre, am selectat o serie de date, care, cu tot gradul de relativitate, ne pot oferi o imagine concludentă asupra rolului capitalului străin în economia românească.

¹ Adrian Platon, *Productia si consumul de produse petroliere si de carbuni în România interbelică*, Bucuresti, 1987, p. 108.

² Victor Axenciuc, *op.cit.*, p.453.

Capitalul străin în societățile industriale, după ramuri
și apartenență națională, în anul 1915¹:

Ramura	mii lei									
	Total capital străin	Total capital	german	olandez	austro- ungar	belgian	francez	englez	american	italian
Total	513.945	638.888	120.821	97.901	66.390	59.695	38.028	96.923	25.000	7.750
Petrolieră	370.921	403.647	110.354	97.901	—	14.395	20.350	95.421	25.000	7.500
Prel.lemnului	45.814	65.736	—	—	42.157	3.500	—	—	—	—
Electr.gaz.apă	21.954	22.798	6.874	—	—	2.840	11.238	1.002	—	—
Zahăr	36.700	39.042	—	—	5.200	26.500	5.000	—	—	—
Hârtie	6.500	14.165	—	—	6.500	—	—	—	—	—
Metalurgică	9.050	13.650	—	—	4.400	3.500	850	—	—	—
Alimentară	8.393	27.251	2.393	—	4.000	1.000	—	—	—	—
Textilă	4.660	20.551	—	—	2.000	1.460	650	500	—	50
Chimică	2.333	3.282	1.200	—	1.133	—	—	—	—	—
Mat.de constr.	2.620	9.716	—	—	—	2.500	—	—	—	—
Transporturi	5.000	19.050	—	—	1.000	4.000	—	—	—	—

¹ Informații din Victor Axenciuc, *op.cit.*, p.455.

Structura capitalului din industria petrolului, după țara de proveniență, în anii 1913 și 1938¹:

Naționalitatea capitalului	1913	1938
englez	16.15	20.62
anglo-olandez	15.64	16.21
olandez	7.18	0.56
francez	7.95	15.49
belgian	4.10	6.44
merican	6.67	10.10
german	33.33	0.38
italian	1.28	3.47
român	4.62	26.16
alte naționalități	3.08	0.57

Ponderea capitalului străin* în diferite ramuri și subramuri ale industriei românești, în anul 1929²:

Ramura	%	Ramura	%
Petrol	71	Ciment	69
Cărbune	61	Textila	56
Metalurgie	58	Zahăr	63
Lemn	49	Electrică și electrotehnică	44

*) Datele se referă la capitalul social acționar al societăților anonime.

Apartenența proprietății industriale, a firmelor sociale și individuale, în anul 1935³:

Felul firmelor	Intreprinderi		Forța motrice	
	număr	%	mii C.P.	%
Total	3.132	—	547	—
Societăți anonime	955	100	424	100
din care: autohtone	832	87	298	70

¹ Constanța Bogdan, Adrian Platon, *Capitalul străin în societățile anonime din România în perioada interbelică*, București, 1981, p.54.

² Victor Axenciuc, *op.cit.*, p. 454.

³ *Ibidem*.

Felul firmelor	Intreprinderi		Forța motrice	
	număr	%	mii C.P.	%
străine	123	13	126	30
Individuale	2.177	100	123	100
din care:				
românești	463	21	34	28
străine și ale minorităților	1.714	79	88	72

Structura capitalului din bănci¹:

Bănci cu capital autohton	milioane lei					
	1923	1926	1927	1928	1929	1930
B. Românească	2.575,7	2.879,0	3.271,8	4.001,4	3.807,0	4.068,0
B. Agricolă	711,5	803,8	786,0	864,0	837,1	483,7
B. Gen. T. Rom.	1.047,8	1.217,7	1.414,6	1.501,6	1.463,1	1.395,4
B. Comerțului	528,2	786,0	829,1	1.025,8	955,2	834,4
B. de Scont	904,1	972,0	939,9	898,7	880,5	837,0
Total	5.767,3	6.658,5	7.241,4	8.291,5	7.924,9	7.618,5

Bănci cu capital străin	milioane lei					
	1923	1926	1927	1928	1929	1930
B. de Credit Român	1.434,2	1.854,6	2.162,9	3.174,8	4.006,4	4.399,5
B. Marmorosch Blank	2.527,5	4.972,2	3.713,3	4.785,6	4.700,4	4.317,3
B. Chrissoveloni	1.111,3	1.911,0	2.211,8	2.687,5	2.816,6	2.762,0
B. Comercială	981,3	1.413,0	1.521,3	2.110,9	3.796,9	4.404,0
Total	6.054,3	10.150,8	9.609,3	12.758,8	15.320,3	15.882,8

Capitalul străin în principalele ramuri ale industriei (după capitalul social), în anul 1938²:

Ramura industrială	%	Ramura industrială	%
Petrol	70	Textila	46
Cărbuni	71	Zahar	58
Metalurgică	31	Ciment	67
Chimică	50	Ceramică-sticlă	22
Lemn	40		

¹ Dezvoltare și modernizare în România interbelică..., p.189.² Victor Axenciuc, op.cit., p. 453.

Capitalul străin în economia României, între anii 1929-1938.

Ramura	Capitalul ramurii		Capitalul străin		Ponderea	
	Anul					
	1929	1938	1929	1938	1929	1938
Marea industrie	34.1	71.6	23.8	29.0	70.0	40.5
Marile bănci	20.0	21.8	13.0	5.4	65.0	25.0
Marele comerț	13.7	17.0	6.9	6.9	50.9	43.5
Total	67.8	110.4	43.7	43.7	61.6	36.3

Capitalul străin pe ramuri industriale, în anul 1938²:

Ramura industrială	Capitalul străin din total capital social (%)
Metalurgică	31
Electrotehnică	29
Chimică	55
Alimentară	41
– zahăr	58
Textilă (confecții)	46
Lemn	40
Hârtie și arte grafice	14
Pielărie	11
Materiale de construcție	43
– ciment	67
Ceramică	22
Sticlărie	27
Total	37
Petrol	70
Carbune	71
Aur, argint	19
Total	68

Observații: – 80,4% din capitalul investit la 1915 în societățile industriale era străin; ramurile cu ponderea cea mai mare de capital străin erau: electricitatea, gaz și apă, industria zahărului și cea a petrolului; de subliniat că din 513.945.000 lei capital străin, 370.921.000 lei erau investiți în industria petrolului; – cercetătorii problemei au ajuns la concluzia că „o delimitare foarte precisă a naționalității capitalului nu se

¹ M. Mușat, I. Ardeleanu, *op.cit.*, p.70.

² *Ibidem*, p. 68.

poate face, deoarece, alături de societăți deținute în exclusivitate de capitaliștii dintr-o anumită țară, există și întreprinderi – și de regulă nu dintre cele mai nesemnificative – în care împletirea capitalului diferitelor naționalități este atât de strânsă încât separarea lor este imposibil de realizat¹; – nu e de mirare, deci, că datele privind naționalitatea capitalului străin diferă de la o sursă la alta. Câteva constante există totuși: – înainte de primul război mondial, în industria petrolului domina capitalul german, englez și olandez; în 1938, capitalul german aproape dispăruse, principalele poziții fiind ocupate de capitalul englez, olandez, francez, american; – ceea ce este deosebit de important este creșterea ponderii capitalului românesc din industria petrolului, de la 4,62% în 1913, la 26,16% în 1938; – în structura capitalului din principalele bănci, înainte de criza economică, capitalul străin era aproape de două ori mai mare decât capitalul autohton; în anul 1938, însă, ponderea capitalului străin în marile bănci a scăzut la 25%; la fel, în marea industrie, capitalul străin a scăzut de la 70% în 1929, la 40,5% în 1938; – și în anul 1939, ca și înainte de război, ponderea cea mai mare a capitalului străin era în industria extractivă (68%).

4. TRANSPORTURILE. POȘTA ȘI TELECOMUNICAȚIILE

Evoluția transporturilor reprezintă un „reper” deosebit de semnificativ pentru ritmul modernizării României. În vremea lui A.I. Cuza, „Postalionul era singurul mijloc de transport pentru depărțări. De la 1 Mai 1862 serviciul transporturilor de călători cu diligența se face în regie de stat. Pentru drumul de la București la Iași trebuiau 59 de ore cu 18 stații... Numai trecerea Siretului se săvârșea în trei ore...”².

După 7 decenii, România avea peste 10.000 km linii cale ferată și aproximativ 5.000 km linii aeriene.

Ritmul acestui proces de modernizare poate fi urmărit în tabelele pe care le prezentăm în continuare.

Principalele curse de diligențe în România la 1.04.1869³:

Cursa principală	Mijloc de deplasare	Distanța (km)	Timp de parcurs (ore)	Când se efectuează	Traseul parcurs
București-Iași	cură cu diligența	420	58	zilnic	București. Ploiești. Albești. Mizil. Buzău. Focșani. Puțu lui Haret. Adj. Bacău. Roman. Tg. Frumos. Podul Iloaiei. Iași
București-Brasov	cură cu diligența	166	23	zilnic	București. Ploiești. Câmpina. Predeal. Brasov

¹ Constanța Bogdan, Adrian Platon, *op.cit.*, p.54.

² I. Simionescu, *Țara Noastră...*, p.393.

³ Gh. Enciu, *Poșta și telecomunicațiile în România*, București. 1984, p.444-445.

Cursa principală	Mijloc de deplasare	Distanța (km)	Tim p de parcurs (ore)	Când se efectuează	Traseul parcurs
Bucuresti-Brasov	cur sa cu cariola	166	32	zilnic	
Bucuresti-Orsova	cur sa cu diligenta	357	57	zilnic	Bucuresti, Gaesti, Pitesti, Slatina, Craiova, Tintareni, Severin, Vârciorova, Orsova
Bucuresti-Sibiu	cur sa cu cariola	274	54	de 4 ori pe săptămâna	Bucuresti, Pitesti, Curtea de Arges, Râmnicu-Vâlcea, Căineni, Sibiu
Bucuresti-Giurgiu	cur sa cu diligenta	60	7	zilnic	
Bucuresti-Turnu-Magurele	cur sa cu diligenta	180		de 3 ori pe săptămâna	Bucuresti, Giurgiu, Alexandria, Piatra, Turnu-Magurele
Bucuresti-Calarasi	cur sa cu diligenta	134	34	de 3 ori pe săptămâna	Bucuresti, Olteneita, Calarasi
Bucuresti-Urziceni	cur sa cu călaret	57		de 2 ori pe săptămâna	
Iasi-Sinoutz (Bucovina)	cur sa cu diligenta	158	34	zilnic	Iasi, Podul Iloaiei, Latai, Botosani, Cucoreni, Mihaileni, Sinoutz
Iasi-Sculeni	cur sa cu cariola	22		de 3 ori pe săptămâna	
Iasi-Bolgrad	cur sa cu cariola	210		de 3 ori pe săptămâna	Iasi, Falcu, Bolgrad
Galati-Ismail	cur sa cu cariola	108		de 3 ori pe săptămâna	Galati, Bolgrad, Ismail

N o t ă :

– Prin cursele cu diligenta și cariola se transportau atât corespondența, cât și mesagerii, iar prin cele cu călăreți numai corespondența.

– Expedierile pentru străinătate se realizau prin Orsova, Sibiu, Brasov, Cernăuți.

– Diligenta era o trăsură mare, acoperită, folosită pentru transport de călători și poșta.

– Cariola era o trăsură ușoară, cu două roți, cu suspensie pe arcuri, trasă de un cal.

Ritmul construirii de căi ferate și drumuri de la 1866 la 1905:

	%				
	1866	1876	1886	1896	1905
Lungimea căilor ferate	0	100	152	306	345
Lungimea drumurilor	100	484	1.211	2.251	2.485

¹ Informații din: L. Colescu, *Progresele economice....* p.26, vezi și p.68, 70, 72.

Liniiile și stațiile de cale ferată în perioada 1869-1939¹:

Anii	Linii (km)	Stații	Halte	Anii	Linii (km)	Stații	Halte
1869	172	19	-	1909	3.186	337	11
1877	921	126	7	1916	3.169		
1880	921	135	9	1919	4.968		
1885	1.359	162	12	1924	10.925	1.302	260
1890	2.424	239	20	1929	11.130	1.322	477
1895	2.534	264	24	1934	11.213	1.332	521
1900	3.100	300	26	1939	11.410		

Ritmul construcției de căi ferate în perioada 1869-1939²:

Anul intrării în funcțiune	Linii ferate (km)	Anul intrării în funcțiune	Linii ferate (km)
1869	172,3	1887	414,6
1870	75,7	1888	124,6
1871	44,2	1889	19,1
1872	321,0	1892	67,8
1873	321,0	1893	16,2
1874	21,4	1894	7,5
1875	274,0	1895	163,5
1879	84,6	1896	140,0
1881	90,3	1898	168,8
1883	39,4	1899	40,2
1884	81,8	1900	7,2
1885	60,9	1901	72,0
1886	283,5	1902	7,3
1905	2,0	1928	14,0
1907	5,8	1929	30,0
1910	286,7	1930	5,0
1911	17,2	1931	86,0
1912	58,2	1934	7,0
1914	150,9	1936	51,0
1922	83,0	1937	81,0
1927	41,0	1938	174,0

¹ Informații din V. Axenciuc, *op.cit.*, p.323.² *Ibidem*, p.324.

Mijloace de transport pe calea ferată între anii 1873-1939¹

Anul	Locomotive	Vagoane		Automotoare
		de călători	de mărfuri	
1873	83	383	1.376	-
1878	118	404	2.128	-
1880	141	274	3.350	-
1890	302	811	6.343	-
1900	464	1.038	10.306	-
1910	691	1.198	15.175	-
1915	932	1.499	24.138	-
1919	2.281	-	-	-
1925	2.187	2.227	41.500	-
1930	2.171	2.577	43.352	20
1935	2.011	2.661	43.187	183
1938	2.067	3.127	46.663	203

Structura căilor ferate între anii 1936-1939²

Căi ferate	km			
	1936	1937	1938	1939
Normale	10.568	10.612	10.715	10.731
principale simple	3.391	3.391	3.347	3.475
principale duble	307	307	351	396
secundare simple	6.861	6.905	7.008	6.851
secundare duble	9	9	9	9
înguste	660	660	660	679

Drumurile publice, după categorii în perioada 1870-1939³

Anul	km			
	Total	Nationale	Județene	Vicinale/Comunale
1860	-	775	-	-
1880	7.881	-	-	-
1905	42.600	3.000	5.100	34.500
1923	104.987	10.864	13.212	80.911

¹ Informații din V. Axenciuc, *op.cit.*, p.325-326.² *Bréviaire Statistique*, p.177.³ Informații din V. Axenciuc, *op.cit.*, p.347.

Anul	km			
	Total	Nationale	Judetene	Vicinal/Comunale
1930	106.103	12.785	14.804	78.514
1935	108.316	13.013	32.233	63.070
1939	108.921	14.069	31.295	62.927

Numărul de autovehicule între anii 1933-1938¹:

Categorii de autovehicule	1933	1934	1935	1936	1937	1938
Total	33.586	34.590	36.286	36.713	39.453	41.180
Autotaxiuri	21.525	22.225	23.233	23.205	24.730	25.350
Autobuze	2.606	2.684	2.803	2.505	2.688	2.687
Motociclete	2.734	2.674	2.770	2.748	2.766	2.886
Alte vehicule pt. transport persoane	81	88	164	50	82	97
Autocamioane și autocamionete	5.513	5.712	6.031	6.263	7.015	7.670
Tractoare	820	861	900	1.525	1.715	2.002
Autocisterne	186	220	250	286	322	326
Autostropitori	69	72	81	83	89	116
Autopompe, autosecări				45	42	43
Alte autovehicule	52	54	54	3	1	3

Flota maritimă și fluvială la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea

În anul 1890 s-a înființat *Navigația Fluvială Română*, iar în anul 1895, *Serviciul Maritim Român*. De asemenea, la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea, s-au modernizat porturile Constanța, Brăila, Galați, Giurgiu și altele, fiind conexe la rețeaua de căi ferate. În anul 1895 s-a inaugurat Podul „Regele Carol I”, cel mai mare din Europa continentală; lucrările de construcție au fost conduse de inginerul român Anghel Saligny.

După informațiile oferite de L. Colescu, flota maritimă a României se compunea la 1905 din „9 vapoare mari cu 30.000 C.P., dintre care 5 vapoare fac cursa Brăila-Rotterdam, iar 4 fac transporturile de persoane și mărfuri între Constanța și Constantinopol, cursă care s-a prelungit de curând până la Smirna și Alexandria”². Serviciul de Navigație pe Dunăre dispunea de „23 bastimente cu o putere de 9.000 cai vapor”³.

¹ *Bréviaire Statistique*, p.185.

² L. Colescu, *Progresele economice...*, p.70.

³ *Ibidem*.

Flota maritimă și fluvială în anul 1939¹:

Categoria de vase	Număr de vase	Capacitate	Fortă motrice (C.P.)
Maritime		tone registru	
Total	26	58.214	-
De pasageri	6	11.461	-
De mărfuri	15	32.279	-
Mixte	5	14.474	-
Fluviale		tone metrice	
Total	807	519.938	33.174
De pasageri	23	1.566	9.538
Remorchere	66	2.859	22.277
Salupe	39	3.267	-
Slepuri	408	423.386	-
Tancuri	65	43.408	-
Ciamuri	52	32.868	-
Docuri	22	2.187	-
Dragi	6	205	-
Elevatoare	12	523	-
Barcaje cu motor	24	669	1.359

Flota comercială a României în raport cu a altor țări în anul 1937²:

Tara	Capacitatea flotei (mii tone registru)	%
Total	68.509,4	100,0
România*	58,2	0,1
Turcia	180,0	0,3
Iugoslavia	382,0	0,6
Spania	902,3	1,3
Danemarca	1.174,9	1,7
Suedia	1.577,1	2,3
Grecia	1.780,7	2,6
Franta	2.933,9	4,2
Olanda	2.969,6	4,4
Italia	3.424,8	5,0

¹ V. Axenciuc, *op.cit.*, p.360.² *Ibidem*, p.361.

Tara	Capacitatea flotei (mii tone registru)	%
Germania	4.482,7	6,5
Norvegia	4.833,8	7,1
Japonia	5.629,8	8,2
Statele Unite	11.361,5	16,6
Anglia, Irlanda si dominiioanele britanice	21.001,9	30,7
Alte tari	5.816,2	8,4

*) Numai tonajul maritim.

Aviația comercială în anii 1926-1927¹:

Anul	Distanța parcursă (km)	Număr pasageri	Tone marfă
1926	1.525	525	32
1927	2.150	325	85

Aviația comercială în perioada 1930-1939²:

Anul	Lungimea rețelei (km)	Avioane în serviciu (nr)	Distanța parcursă (mii km)	Timp de zhor (mii ore)	Pasageri (mii)	Posta (tone)	Mărfuri (tone)
1930	372	7	77,5	0,6	0,7	1,8	
1931	973	8	73,5	0,6	0,7	1,6	
1932	1.069	10	198,4	1,4	1,2	0,6	5,1
1933	1.862	9	243,6	2,0	1,7	0,5	3,0
1934	1.128	9	180,7	1,3	1,4	0,1	2,1
1935	1.662	14	146,8	1,1	1,0	0,4	3,4
1936	4.533	14	752,8	3,8	4,8	1,3	6,7
1937	6.822	19	1.118,0	4,9	7,6	2,0	37,8
1938	7.165	29	1.184,0	5,4	12,1	5,1	45,3
1939	8.353	25	1.225,0	5,4	15,3	9,4	76,8

¹ Informații din: V. Axenciuc, *op.cit.*, p.355.

² *Ibidem.*

Aviația comercială din România în raport cu alte țări în anul 1936:

Tara	Numărul liniilor interne	Distanța liniilor (km)	Pasageri transportați	Mărfuri transportate (tone)
România	10	4.571	5.050	30,9
Austria	10	4.633	15.467	50,0
Cehoslovacia	12	9.798	16.257	256,0
Franta	28	53.530	58.236	936,4
Germania	81	42.434	286.311	4.848,3
Polonia	14	4.275	28.005	245,8
Iugoslavia	5	1.905	4.387	6,8
Ungaria	2	853	3.451	61,0

Observații: – La distanță de aproape 6 decenii, mijloacele de transport au evoluat de la diligență la avioane, trenuri accelerate, automotoare etc.; – după cucerirea Independenței de stat, ritmul construcției de căi ferate a fost accelerat: de la 1880 la 1900 s-au construit peste 2.000 km de cale ferată; pentru comparație – deși necesitățile au fost altele –, în perioada interbelică s-au construit sub 1000 km cale ferată; – ritmul de modernizare a drumurilor publice a fost lent până la primul război mondial, dar și în perioada interbelică; – în anii de avânt economic s-a înregistrat un spor constant al numărului de autovehicule: de la 33.586 în 1933, la 41.180 în 1938; cea mai semnificativă creștere au înregistrat tractoarele: de la 820 în 1933, la 2.002 în 1938; – aviația comercială a României se putea compara cu a multor țări europene în deceniul al patrulea al secolului nostru; – în privința flotei maritime, deși s-au făcut importante investiții, România ocupa un loc modest în raport cu marile puteri maritime din Europa și din lume.

Poșta și telecomunicațiile

Ca și transporturile, dezvoltarea poștei și a telecomunicațiilor a contribuit la intensificarea ritmului de modernizare a României, de integrare între țările dezvoltate ale Europei și ale lumii.

Ritmul dezvoltării poștei și telecomunicațiilor este reflectat de următoarele statistici:

¹ V. Axenciuc, *op.cit.*, p.355.

Evoluția telegrafului în perioada 1873-1938¹:

Anul	Trasee (km)	Fire telegraf (km)	Aparate de imprimare	Oficii P.T.T.
1873	3.420	6.089	494	81
1877	3.954	7.928	424	101
1890	5.771	12.963	218	381
1900	6.972	18.023	240	
1913	9.062	25.308		
1920	20.090	73.178		
1930	14.122	65.443	1.806	6.380
1935	19.228	72.106	2.141	6.685
1938	20.786	78.436	2.376	6.681

Trasee telegrafice în anul 1876²:

București – Buzău – Focșani – Bacău – Roman – Pâncani – Fălticeni;

București – Ploiești – Predeal;

București – Găești – Pitești – Curtea de Argeș – Râmnicu-Vâlcea;

București – Giurgiu – Alexandria – Turnu-Măgurele – Islaz;

București – Pitești – Slatina – Craiova – Turnu-Severin – Vârciorova;

București – Oltenița – Călărași;

București – Buzău – Brăila – Galați;

București – Buzău – Focșani – Roman – Târgu-Frumos – Iași;

Craiova – Calafat;

Craiova – Piatra Olt – Caracal – Bechet;

Râmnicu-Vâlcea – Târgu-Jiu – Turnu-Severin;

Curtea de Argeș – Câmpulung;

Ploiești – Vălenii de Munte;

Alexandria – Roșiorii de Vede;

Galați – Tecuci – Bârlad – Vaslui – Iași;

Iași – Târgu-Frumos – Botoșani – Dorohoi – Mihăileni;

Bacău – Piatra-Neamț – Târgu-Neamț – Pâncani;

Bacău – Târgu-Ocnă – Moinești.

¹ Informații din: V. Axenciuc, *op.cit.*, p. 366-367.

² Gh. Enciu, *op.cit.*, p. 446.

Correspondență poștală internă expediată în perioada 1867-1938¹:

Anul	Total	Anul	Total
1867	1.390	1910	137.656
1877	8.104	1915	153.626
1885	12.816	1920	155.543
1890	15.053	1925	314.563
1895	41.728	1930	319.534
1900	47.107	1935	340.579
1905	192.399	1938	384.896

Correspondență poștală externă expediată în perioada 1872-1938²:

Anul	Total	Anul	Total
1872	709	1921	1.926**
1880	1.396	1925	17.816
1890	4.758	1930	21.867
1900	6.972	1935	15.612
1912	17.232*	1937	16.585
1914	13.632	1938	14.987

*) Cea mai mare cifră, până la primul război mondial.

**) Este cuprinsă numai corespondența recomandată.

Correspondență poștală externă sosită în perioada 1872-1938³:

Anul	Total	Anul	Total
1872	674	1913	15.822*
1877	1.671	1921	22.845**
1880	2.352	1929	35.416***
1890	6.122	1935	27.940
1900	9.761	1938	21.932

*) Cea mai mare cifră, până la primul război mondial.

**) Este cuprinsă numai corespondența simplă.

***) Cea mai mare cifră pentru perioada interbelică.

¹ Informații din: V. Axenciuc, *op.cit.*, p.368-369.

² *Ibidem*, p. 370-371.

³ *Ibidem*, p. 371-372.

Evoluția sistemului telefonic în perioada 1894-1938¹

Anul	Stații telefonice			Circuite telefonice	
	Oficii	Cabine	Posturi	Urban	Interurban
	Nr.	Nr.	Nr.	Km.	Km.
1894	3	10	177	404	1.599
1900	157	1.019	1.363	3.045	10.981
1905	198	2.897	4.410	9.190	28.921
1910	868	3.026	15.422	17.114	43.019
1913	1.108	3.304	17.979	39.686	55.899
1925	1.966	2.100	41.755	101.322	168.313
1930	1.358	3.313	54.191	137.981	138.364
1938	1.293	2.482	93.023		

Convorbiri telefonice raportate la 100 locuitori în România și alte țări, în perioada 1894-1938²

Anul	Număr convorbiri la 100 locuitori			
	România	Franta	Germania	Serbia/Iugoslavia
1894	1,0	115,0	635,0	
1900	25,0	496,0	1.220,0	
1905	50,0	602,0	2.001,0	89,0
1910	194,0	667,0	2.867,0	142,0
1914	335,0	1.129,0		
1930	581,0	2.009,0	3.904,0	733,0
1935	686,0	2.153,0	3.638,0	1.551,0
1938	1.084,0	2.288,0	4.336,0	1.801,0

Situația posturilor telefonice în raport cu numărul locuitorilor, între anii 1930-1938³

Anul	Posturi				Posturi la 1.000 locuitori	Număr locuitori pe post
	Automate	Baterie centrală	Baterie locală	Total		
1930	5.615	20.336	24.826	50.777	2,54	395
1931	6.372	19.534	24.144	50.050	2,50	401
1932	7.596	19.189	24.406	51.191	2,56	392

¹ Informații din: V. Axenciuc, *op.cit.*, p. 375.² *Ibidem*, p. 380.³ Gh. Enciu, *op.cit.*, p. 457.

Fap t e

Anul	Posturi				Posturi la 1.000 locuitori	Număr locuitori pe post
	Automate	Baterie centrală	Baterie locală	Total		
1933	22.520	5.480	23.613	51.613	2,58	388
1934	26.461	5.838	24.498	56.797	2,84	353
1935	31.134	6.190	25.768	63.092	3,15	318
1936	37.085	8.884	24.709	70.678	3,53	284
1937	50.337	11.484	19.384	81.205	4,60	247
1938	67.806	9.647	15.861	93.314	4,67	215

Abonamente la radio în perioada 1927-1938¹:

Anul	Numărul abonaților	
	Unități	La 1.000 locuitori
1927	7.871	0,5
1930	52.580	2,9
1935	132.289	6,9
1938	274.314	14,0

Observații: – Legăturile postale ale României cu Europa și alte continente pun în evidență ritmul și amploarea procesului de integrare a României în lumea civilizată. Dacă la 1872 erau expediate 709.000 unități postale, în 1937 numărul acestora ajunge la 14.987.000; la fel corespondența primită crește de la 664.000 unități (în 1872) la 22.131.000 (în 1937); – dezvoltarea rețelei telefonice și a radioului a cunoscut un ritm accelerat; dacă la 1900 în România se efectuau de 16 ori mai puține convorbiri telefonice la 100 de locuitori, decât în Franța, la 1913 raportul este 1: 4, în 1938, 1:2; la fel numărul abonamentelor radio a crescut între 1928 și 1938 de 17 ori; – totuși, prin comparație, trebuie arătat că în anul 1924 în S.U.A. existau 4.000.000 de receptoare, în Anglia 1,5 milioane, iar în Germania 500.000; – în România s-au realizat emisiuni „radio-telefonice” încă din anul 1921, devenind tot mai numeroase în anii 1924-1926. La sfârșitul anului 1926 existau 2.000 de posesori de receptoare². Pentru maniera în care era perceput noul mijloc de comunicație, avem și mărturia lui Mihail Sadoveanu:

„Aseară (8 martie 1926 – n.ns., Gh.I.), la un ceas destul de târziu, ne-am adunat câțiva intelectuali la profesorul și prietenul nostru, Ionel Simionescu, având

¹ Informații din: V. Axenciuc, *op.cit.*, p. 380

² Gh. Enciu, *op.cit.*, p. 328, 332.

între noi și pe Brătescu-Voinești ... Ne-am adunat ca să ascultăm un haut-parleur (receptor), un instrument ultramodern de radiofonie instalat într-o frumoasă odaie națională, conservatoare, veche și patriarhală – amintind vremurile bunicilor noastre.

Trebuie să mărturisesc că eram nou, la cea dintâi audție... Armonia și simfonia moale a orchestrei s-au izolat în urechea mea și simultan a lucit în mine conștiința minunii...

Nu-i mașină gramofonului, nu sunt umbrele cinematografului – ci e vibrația vieții, e contact direct cu omul, fratele meu din depărtare. Deci e suprimat spațiul. Dar aceasta e numai o formulă fizică... Că nu este spațiu decât pentru neștiință și nemărginirea noastră, pare evident. Că și timpul va fi fiind o convenție, iarăși se poate. Că poate noi însine de la începutul părinților celor de demult și până la cel din urmă din viitorul convențional nu suntem decât o undă, ori un fior din marele tot – iarăși de ce nu s-ar putea?... Desigur. S-ar putea auzi tot ce-i sunet. Și dacă undele acestea trec în spații infinite – atunci ce auzim noi acum sună în vesnicie; nu se stinge niciodată. Nu se vor stinge nici glasurile noastre. Și nici imaginile noastre; curând vom avea lângă aparatul radiofonic și aparatul care să ne înfățișeze imaginile și mișcarea. Lucrul e realizat în laborator... Și imaginile ca și sunetele sunt tot nemuritoare, în raport cu infinitul în timp și-n spațiu...¹

La 1 noiembrie 1928, ora 17, se inaugura postul național de radio. Cu acest prilej, Dragomir Hurmuzescu spunea:

„Radiofonia este de o mare importanță socială, cu mult mai mare decât teatrul, pentru răspândirea culturii și pentru unificarea sufletelor, căci se poate adresa la o lume întreagă, pătrunzând în coliba cea mai răzleată a sateanului. În curând va deveni criteriul de judecată a gradului de dezvoltare a unui popor”².

5. BUGETUL

O „cheie de control” pentru dinamica și dimensiunile evoluției social-economice o reprezintă, fără îndoială, bugetul. Din multitudinea de aspecte ale acestei problemă, am ales doar câteva, pe cât posibil comune pentru cele două perioade istorice.

¹ Revista „Radio Român”. I. nr.24-25. 28 martie 1926, apud Gh. Enciu, *op.cit.*, p. 329-330.

² Gh. Enciu, *op.cit.*, p. 334.

Perioada 1866-1914

Evoluția finanțelor României în perioada 1866-1905o regăsim în lucrarea întocmită de L. Colescu¹:

Finanțele statului	%				
	1866	1876	1886	1896	1905
Capital	100	642	902	1.473	1.798
Anuitați	100	360	485	693	741
Venituri bugetare	100	137	211	335	392
Cheltuieli bugetare	100	145	190	314	330
Casa de Economii: valoarea depunerilor	0	0	100	399	683

Structura bugetului la 1875²:

– Venituri: 91.441.418 lei – Cheltuieli: 97.149.551 lei

Structura impozitelor la 1905/1906³:

– Contribuțiuni directe: 42.000.000 lei

– Contribuțiuni indirecte: 85.000.000 lei

– Impozite din monopoli: 35.000.000 lei

TOTAL: 162.000.000 lei

(60% din totalul veniturilor)

Impozitul pe cap de locuitor în diverse țări la 1905/1906⁴:

Țara	Impozitul (lei)	Țara	Impozitul (lei)
Franta	85,50	Belgia	37,55
Anglia	74,00	Ungaria	34,15

¹ L. Colescu, *Progresele economice...*, p.26; referindu-se la această perioadă, I. Simionescu scrie: „În 50 de ani cheltuielile s-au marit în proporție de 1:12. Pe când bugetul Franței, în aceeași perioadă, s-a întreit, al Angliei, împătrit, al Belgiei a crescut de 6 ori, al României a devenit aproape de 30 de ori mai mare, dovedind stăruința enormă de organizare” (I. Simionescu, *Țara Noastră...*, p.399).

² Dan Berindei, *Societatea românească în vremea lui Carol I (1866-1876)*, București, 1992, p.68.

³ L. Colescu, *Progresele economice...*, p.78; în anul 1905/1906, veniturile Domeniilor Statului s-au ridicat la cifra de 29.000.000 lei, reprezentând peste 10% din totalul veniturilor bugetare. (*Ibidem*, p.80).

⁴ *Ibidem*, p.78-80. Nu în puține cazuri liderii politici încercau să argumenteze că impozitele în România erau mult mai mici decât în alte țări ale Europei. Spre exemplu, G. Pallade, Ministrul de Finanțe, arăta că impozitul funciar rural era în România de 1,83 lei, față de Prusia 1,56 lei, Austria 2,75 lei, Franța 3,08 lei, Italia 3,39 lei; la fel impozitul funciar urban era în România de 0,66 lei, față de Prusia 1,27 lei, Italia 2,87 lei, Austria 3,10 lei, Franța 3,63 lei. („Voința Națională”, XVI, nr. 4228, 28 februarie/12 martie 1899, p.1).

Tara	Impozitul (lei)	Tara	Impozitul (lei)
Austria	48,85	Bulgaria	20,30
Italia	44,80	România*	25,20
Grecia	42,00	(fără impozite județene și comunale)	

*) Dacă se adaugă și aceste impozite, sarcina totală (conform anului bugetar 1901/1902) pentru un locuitor era de 36,70 lei.

Din structura cheltuielilor bugetare pentru perioada 1864-1899¹:

Natura cheltuielilor	Suma (lei)
Căi ferate	655.461.665
Poduri de fier (peste Dunăre)	69.497.489
Gări, cantoane, ateliere	12.751.340
Material rulant, vagoane etc.	28.219.276
Docuri și antrepozite	17.156.852
Portul Constanța	8.519.914
Căi de comunicație	28.126.935
Navigație (maritimă, fluvială)	20.225.398
Construcții școlare, instituții de cultură	51.391.771
Construcții administrative	44.561.053
Construcții militare, fortificații, armament, echipament militar	266.315.804
Total	1.605.447.600

Structura bugetului în anul 1899/1900²:

Venituri	Milioane franci	Cheltuieli	Milioane franci
Impozite directe	34,0	Datorie publică	86,4
Impozite indirecte	70,0	Război	45,9
Monopoluri	53,9	Finanțe	27,4
Domenii	25,0	Instrucție publică	30,0
		Interne	18,5
...și altele		Externe	5,6
		Justiție	6,6
		...și altele	
Total	228,0	Total	228,0

¹ Dezbaterile Adunării Deputaților (în continuare D.A.D.), 1899/1900, ședința din 18 martie 1900, p.1152-1153).

² G. Benger, *La Roumanie en 1900*, Paris, 1900, p.128.

Structura cheltuielilor în anul 1900-1907¹:

Domeniul	Suma (lei)	%
Datorii publice	83.350.281	35,4
Dotatiunile	9.788.303	4,1
Ministerul de război	41.549.399	18,9
Ministerul de finanțe	27.540.357	11,7
Ministerul cultelor și instrucțiuni publice	27.771.108	11,8
Ministerul de interne	22.272.400	9,4
Ministerul de lucrări publice	7.110.000	3,1
Ministerul de justiție	6.320.720	2,7
Ministerul de domenii, agricultură, comerț, industrie	4.977.875	2,1
Ministerul de externe	1.924.823	0,8
Consiliul de miniștri	56.750	0,0
Total	235.762.018	100,0

Observații: – Bugetul cunoaște, în perioada 1866-1914, o evoluție ascendentă, exceptând anii de criză; în perioada 1864-1914 s-a realizat o creștere a veniturilor de la 60,1 milioane lei la 608,5 milioane lei, iar cheltuielile au sporit de la 62,3 milioane lei, la 512,2 milioane lei². O creștere substanțială a volumului bugetului se realizează în ultimii 7-8 ani ai acestei perioade³.

milioane lei			
Anul	Venituri	Anul	Venituri
1890/1891*	170,4	1903/1904	246,7
1898/1899*	236,8	1904/1905	231,5
1899/1900	193,9	1905/1906	232,6
1900/1901	209,5	1906/1907	236,9
1901/1902	237,2	–	–
1902/1903	248,4	1915/1916*	662,4

Conform statisticilor, până la sfârșitul secolului al XIX-lea, s-au înregistrat excedente în anii bugetari 1882/1883, 1885/1886, 1888/1889, 1894/1895, 1895/1896, 1899/1900, iar în ceilalți ani, deficit. Până la primul război mondial, se realizează excedente, ceea ce explică în mare măsură ritmul dezvoltării economiei românești în acești ani⁴; – statul a făcut cele mai mari investiții în construcția și răscumpărarea

¹ L. Colescu, *Progresele economice...*, p.88.

² *Istorie economică...*, p.198.

³ D.A. Sturdza, *Finanțele Statului în tabele*, București, 1906, p.7; pentru anii marcați cu (*) informații din: V. Axenciuc, I. Tiberian, *op.cit.*, p.264.

⁴ *Istorie economică...*, p.198.

căilor ferate, construcția podurilor și dezvoltarea navigației, construcția căilor de comunicație, înzestrarea armatei (mare parte din suma alocată s-a cheltuit pentru fortificații). Investițiile au fost reduse cu mult în anii crizei economice 1899-1903 și după marea răscălaș de la 1907; – analiza structurii cheltuielilor ne arată că statul făcea mari eforturi, sacrificii chiar, pentru a realiza un ritm înalt de modernizare economică, pentru intensificarea procesului de integrare în rândul statelor dezvoltate. Aceste sacrificii erau suportate, în primul rând, de țărănime; de reținut că obligațiile financiare ale contribuabililor au crescut de la 8,2 lei în anul 1864, la 38,7 lei în anul 1901 și 78 lei în anul 1914¹.

Perioada interbelică

O primă sinteză se referă la bugetele unitare ale României pentru perioada 1921/1922-1938/1939²:

mii lei				
Anul	Venituri	Cheltuieli	Excedente	Deficite
1921/1922	8.080,7	10.007,9	–	–
1922/1923	14.194,0	10.468,0	3.726	–
1923/1924	17.768,0	13.639,0	4.129	–
1924	27.427,0	21.404,0	6.023	–
1925	33.978,0	29.440,0	4.538	–
1926	31.224,0	28.499,0	2.725	–
1927	36.008,0	33.137,0	2.871	–
1928	32.768,0	35.224,0	–	2.456
1929	36.018,0	34.607,0	1.411	–
1930	31.155,0	34.969,0	–	3.814
1931	27.713,0	37.268,0	–	9.555
1932/1933	23.008,0	28.725,0	–	5.717
1933/1934	18.364,0	22.037,0	–	3.673
1934/1935	18.802,0	21.070,0	–	2.268
1935/1936	21.168,0	20.978,0	190	–
1936/1937	24.504,0	23.457,0	1.047	–
1937/1938	27.387,0	26.840,0	547	–
1938/1939	31.649,0	30.319,0	1.330	–

¹ *Istorie economică...*, p.198.

² Gh. Dobre, A. Platon, I. Tiriboi, *Sectorul de stat în România interbelică*, București, 1987, p.64; Vezi și: *Bréviaire Statistique*, p.233; M. Mușat, I. Ardeleanu, *op.cit.*, p.52.

Structura veniturilor fiscale bugetare guvernamentale (1924-1938/1939)¹:

Anul	Impozite directe	%			
		Impozite pe bunuri si servicii			Total resurse
		Indirecte	Monopol fiscal	Total	
1924	17,6	70,7	11,7	82,4	100,0
1925	21,2	64,2	14,6	78,8	100,0
1926	20,3	64,0	15,7	79,7	100,0
1927	25,3	61,1	13,6	74,7	100,0
1928	28,7	54,9	16,4	71,3	100,0
1929	31,4	53,6	15,0	68,6	100,0
1930	33,6	50,0	16,4	66,4	100,0
1931	37,5	44,9	17,6	62,5	100,0
1932/1933	24,9	52,9	22,2	75,1	100,0
1933/1934	19,5	60,0	20,5	80,5	100,0
1934/1935	17,4	64,1	18,9	82,6	100,0
1935/1936	16,0	69,4	14,6	84,0	100,0
1936/1937	19,4	64,2	16,4	80,6	100,0
1937/1938	19,1	66,3	14,6	80,9	100,0
- 1924-1928	22,6	63,0	14,4	77,4	100,0
- 1929-1933/1934	29,4	52,3	8,3	70,6	100,0
- 1934/1935-1938/1939	19,8	65,0	15,2	80,2	100,0
- 1924-1938/1939	23,9	60,1	16,0	76,1	100,0

Evoluția impozitelor directe în perioada 1923-1938²:

Anul	milioane lei / medii lunare				
	Imobiliare	Comercial mobiliare	Venituri din muncă	Altele (global rămășite)	Total
1924	51.3	126.1	60.1	29.7	267.2
1925	52.0	146.0	83.9	70.2	325.1
1926	55.7	159.0	112.9	80.8	408.4
1927	173.5	204.4	147.9	99.3	623.1
1928	159.9	190.2	160.6	118.8	629.5
1929	175.5	216.0	175.8	173.2	740.5
1930	153.7	221.7	213.1	168.0	756.5

¹ Gh. Dobre, A. Platon, I. Tiriboi, *op.cit.*, p.33.² *Ibidem*, p.67.

Anul	milioane lei / medii lunare				
	Imobiliare	Comercial mobiliare	Venturi din muncă	Altele (global rămășițe)	Total
1931	126,3	160,4	216,3	204,6	791,6
1932	99,2	79,8	118,6	66,1	363,7
1933	74,7	73,2	106,4	162,6	416,9
1934	75,7	70,5	108,7	110,2	365,1
1935	87,5	76,2	111,0	68,6	343,3
1936	93,5	87,1	117,3	64,3	362,2
1937	97,1	108,5	134,5	70,3	410,4
1938	120,6	149,5	215,4	100,0	585,5

Evoluția impozitelor indirecte în perioada 1923-1938¹:

Exercițiul bugetar	milioane lei / medii lunare			
	Asupra producției	Asupra circulației	Asupra consumului	Total
1923	76,6	596,6	120,0	793,2
1924	91,3	814,8	171,6	1.077,7
1925	101,0	786,4	177,3	1.064,7
1926	140,6	943,4	205,7	1.289,7
1927	177,4	1.039,1	292,2	1.508,7
1928	126,4	862,4	214,5	1.203,3
1929	148,7	839,8	278,7	1.267,0
1930	164,2	687,1	276,0	1.127,3
1931	115,1	454,3	271,5	840,9
1932	99,4	372,5	271,8	743,7
1933	136,2	320,8	338,5	795,5
1934	144,7	311,6	317,3	773,6
1935	169,8	294,3	324,1	788,2
1936	223,2	320,4	388,1	731,9
1937	326,7	360,9	432,2	1.119,8
1938	396,8	397,6	529,9	1.324,3

¹ Gh. Dobre, A: Platon, I. Tiriboi, *op.cit.*, p.69.

Cheltuieli guvernamentale centrale prevăzute
în bugetul pe anul 1938/1939¹:

Cheltuieli	%	
	I si II	general
I. Social-economice		
1. Actiuni economice	42,1	25,0
2. Educatie	30,0	17,8
3. Datoria publica	20,2	12,0
4. Actiuni sociale	6,8	4,0
5. Lucrari publice	0,9	0,6
Total I	100,0	59,4
II. Administrativ-militare		
1. Aparare nationala	61,7	25,1
2. Externe	2,8	1,1
3. Interne	17,0	6,9
4. Justitie	9,8	4,0
5. Culte si arte	8,2	3,3
6. Administratie general guvernamentala	0,5	0,2
Total II	100,0	40,6
Total general (I+II)		100,0

Cheltuielile de stat distribuite pe departamente
în exercițiile bugetare 1930-1939²:

Anul	%		Anul	%	
	Departamente social-economice	Altele		Departamente social-economice	Altele
1930	63,4	36,6	1934/1935	60,3	39,7
1931	61,2	38,8	1935/1936	63,1	36,9
1932	71,5	28,5	1936/1937	64,4	35,6
1932/1933	71,5	28,5	1937/1938	60,5	39,5
1933/1934	61,6	38,4	1938/1938	60,1	39,9

¹ Informatii din: Gh. Dobre, A. Platon, I. Tiriboi, *op.cit.*, p.19-20.

² *Ibidem*, p.21.

Structura bugetului pe ministere în anul 1938/1939¹:

Ministerul	milioane lei					
	Credite initiale	Credite definitive	Angaja- mente	Plăți efectuate	% plăți din	
					Credite definitive	Angaja- mente
Total	30.550,0	30.543,7	30.319,1	30.237,0	99,2	99,9
Finanțe	11.391,0	11.292,4	11.126,5	11.124,5	98,5	99,9
Interne	1.851,9	1.960,3	1.950,6	1.949,9	99,5	99,9
Justiție	1.087,0	1.038,2	1.032,8	1.031,7	99,4	99,9
Afacerilor externe	303,5	427,5	426,9	426,8	99,8	100,0
Agriculturii și Domeniilor	810,0	784,3	784,2	780,4	99,5	99,9
Sănătății publice	1.085,0	952,1	950,3	949,0	99,7	99,9
Muncii		55,1	47,0	47,0	85,3	100,0
Economiei naționale	159,0	203,1	203,0	202,8	99,9	99,9
Apararii naționale	5.631,4	6.957,8	6.957,2	6.943,8	99,8	99,8
Aviației și Marinei	1.119,0	1.089,5	1.085,2	1.079,0	99,0	99,4
Lucrărilor publice și Comunicațiilor	154,2	151,2	148,6	147,6	97,6	99,3
Educației Naționale	4.756,0	4.718,0	4.700,3	4.697,7	99,6	99,9
Culturii și Artelor	885,5	866,8	859,7	859,7	99,2	100,0
Președinția Consiliului de Miniștri	57,6	47,5	46,8	46,8	98,5	100,0
Fonduri pentru deschiderea de credite suplimentare și extraordinare	1.258,9					

Structura personalului ocupat în organismele centrale de stat,
în perioada 1933/1934-1938/1939² (%):

	1933/ 1934	1934/ 1935	1935/ 1936	1936/ 1937	1937/ 1938	1938/ 1939
1. Finanțe	10,2	9,3	11,3	11,4	11,1	10,6
2. Agricultură	2,7	2,5	2,5	2,7	2,7	2,6
3. Industrie-cămin	0,7	0,6	0,5	0,6	0,6	0,6
4. Lucrări publice	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2
5. Învățământ	35,9	35,9	39,9	42,1	41,9	42,3
6. Sănătate	3,5	3,3	3,8	3,7	3,7	3,9
Total	53,3	51,9	53,3	60,8	60,2	60,3

¹ *Bréviaire Statistique*, p.238.² Gh. Dobres, A. Platon, I. Tîrboi, *op.cit.*, p.22.

	1933/ 1934	1934/ 1935	1935/ 1936	1936/ 1937	1937/ 1938	1938/ 1939
7. Armata	16,5	18,1	16,7	16,6	17,8	17,9
8. Externe	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
9. Interne	23,7	26,9	19,2	15,6	15,2	15,0
10. Justiție	6,3	5,9	5,6	6,8	6,6	6,6
11. Presed. Consiliului de Miniștri	*	*	*	*	*	*
Total II	46,7	48,1	41,7	39,2	39,8	39,7
Total general	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*) Sub 0,1%.

Observații: – Desi poate părea paradoxal – fiind vorba de bani – și informațiile privind acest domeniu de activitate au un mare grad de relativitate. Motivele sunt numeroase: „Cel puțin până la reforma contabilității publice din 1929 principiul anualității bugetelor era încăleat prin sistemul așa numitelor exerciții bugetare, după care executarea fiecărui buget era prelungită încă 6 luni după expirarea perioadei calendaristice corespunzătoare (1 aprilie-31 martie până în 1923, 1 ianuarie-31 decembrie 1923-1932, apoi din nou, cu începere din 1933, 1 aprilie-31 martie). Acest fapt a făcut ca pe anumite fragmente de timp ale perioadei studiate, atât structura, cât și volumul bugetelor de stat să prezinte caracteristici neomogene, făcând adeseori aproape imposibilă analiza comparativă¹; trebuie, totodată, avut în vedere cursul leului în diferiți ani ai acestei perioade; – cu excepția anului 1928 (și aici trebuie văzut în ce măsură răspunderea revine P.N.L.), perioadele de guvernare liberală (inclusiv anii în care a guvernat Partidul Poporului), s-au finalizat cu excedente; – în privința veniturilor, cea mai mare parte a impozitelor provenea din categoria celor pe bunuri și servicii; – din bugetul prezentat ca exemplu, rezultă că sumele alocate activităților social-economice reprezentau 59,4%, din care pentru educație – 17,8%. De altfel, pentru perioada 1930-1938/1939, cheltuielile pentru departamentele social-economice au evoluat între 60,3% în 1935/1936 și 71,5% în 1932 și 1932/1933; – această orientare este confirmată și de sumele alocate ministerelor. În anul 1938/1939, ordinea era următoarea: Ministerul Finanțelor, Ministerul Apărării Naționale, Ministerul Educației Naționale; – în privința personalului ocupat în organismele centrale de stat, pe primul loc se afla Ministerul Educației Naționale: numărul personalului reprezenta 35,9% din totalul personalului în 1933/1934 și 42,3% în 1938/1939. Scăderea cea mai spectaculoasă s-a înregistrat la Ministerul de Interne: de la 23,7% în 1933/1934, la 15% în 1938/1939.

¹ Gh. Dobre, A. Platon, I. Tiriboi, *op.cit.*, p.2-3.

6. COMERȚUL EXTERIOR

„Pulsul” vieții economice al unei țări, pentru o perioadă istorică, poate fi luat cel mai bine studiind evoluția și structura comerțului exterior. Având în vedere importanța acestui „reper”, am selectat un material mai bogat, fapt ce a impus structurarea în trei părți:

- Perioada 1866-1914;
- Perioada 1918-1938 și 1901-1938;
- Date comparative cu alte țări.

Perioada 1866-1914

Iată cum se prezenta comerțul exterior la 1866¹ (cantități-valori):

	Export (tone / mil. lei noi)	Import (tone / mil. lei noi)
Cantitate	776.000,0	143.000,0
Valoare	106,5	71,5

Principalii parteneri, în acel an, erau: la *export*, Turcia (aproximativ 70% din valoarea exportului), Austria (aproximativ 20%), apoi Rusia, Franța, Anglia; la *import*: Austria (aproximativ 50% din valoarea importului), Anglia, Franța, Turcia, Rusia, Italia etc.

Structura comerțului exterior la 1871²: la *export*: materii vegetale (peste 80%), animale și produse animale (aproape 20%), minerale (aproximativ 1%); la *import*, „materii de ață și bumbac”, diferite obiecte de consum, „materii de lână”, „materii animale”, articole diverse, fierărie, materii vegetale, fructe, metale, obiecte din piele, tutun, bumbac, mătase, mașini, băuturi, hârtie și cărți etc. Pentru înțelegerea ponderii, menționăm câteva valori: „materii de ață și bumbac” – 10.825.696 lei, fierărie – 5.034.443 lei, metale – 3.512.595 lei, bumbacuri – 2.866.521 lei, băuturi – 1.525.778 lei etc.

Evoluția comerțului exterior de la 1866 la 1905³:

	%				
	1866	1876	1886	1896	1905
Valoarea importului	100	232	415	473	473
Valoarea exportului	100	202	219	278	392
Export de cereale (cantități)	100	220	271	446	483

¹ Informații din: L. Colescu, *Progresele economice...* p.12, 14.

² Dan Berindei, *Societatea românească...* p. 61-62.

³ Informații din: L. Colescu, *Progresele economice...* p.26.

După alte surse, comerțul exterior a avut următoarea evoluție, de la 1862 la 1911¹:

Anii (câte 5 ani)	Export		Import		Soldul balanței comerciale	
	mil. lei	%	mil. lei	%	(+)	(-)
1862-1866	611,6	100	355,3	100	268,3	
1872-1876	838,9	137	596,7	168	242,2	
1892-1896	1.539,2	251	1.875,6	528		336,4
1897-1901	1.290,3	218	1.588,5	447		298,0
1902-1906	1.940,3	317	1.624,3	471	326,4	
1907-1911	2.706,7	442	2.192,4	620	514,4	

Structura comerțului exterior pe țări la 1896² (valoric):

Tara	Import (franci)	Export (franci)	Total (franci)
Austro-Ungaria	109.000.000	85.800.000	194.000.000
Germania	110.000.000	12.000.000	123.000.000
Belgia	14.000.000	93.000.000	107.000.000
Anglia	76.000.000	37.000.000	113.000.000
Franta	25.000.000	7.000.000	38.000.000
Italia	14.000.000	17.700.000	31.000.000
Turcia	15.700.000	14.600.000	30.000.000
Rusia	7.900.000	4.900.000	12.800.000
Olanda	3.300.000	3.300.000	6.700.000
Elveția	4.600.000		4.600.000

Structura importului și exportului la 1905³ (valoric):

La *import*: textile și derivate – 34%; metale și fabricațiuni – 28%; făinoase și derivate (în care intră mai cu seamă orezul) – 5%; piei, curelărie, cizmărie – 3%; uleiuri, grăsimi, ceară – 3%; coloniale și fructe meridionale – 3%; produse alimentare animale – 2%.

La *export*: cereale și făinoase – 75%; fructe – 10%; lemne și fabricate din lemn – 6%; petrol – 2% etc.

¹ *Istorie economică*, p. 185; vezi și: N. Filipescu, *Finanțele noastre*, București, 1900, p. 76; V. Axenciuc, I. Tiberian, *op.cit.*, p.257.

² G. Benger, *op.cit.*, p.109.; vezi și: Arh. St. București, *Fond Președinția Consiliului de Miniștri*, dosar nr.42/1908, f.30; idem, *Fond Casa Regală*, dosar 6/1893, f.1-2.

³ L. Colescu, *Progresele economice...*, p. 68.

Structura comerțului exterior pe țări la 1913¹:

Țara	Import				Export			
	Cantitate		Valoare		Cantitate		Valoare	
	Tone	%	mii \$	%	Tone	%	mii \$	%
Austro-Ungaria	456.908	33,25	23.638	23,42	776.817	17,0	19.371	14,29
Germania	366.993	26,71	47.363	40,31	279.930	6,13	12.481	7,81
Anglia	266.790	19,42	11.147	9,45	393.313	8,61	8.698	6,69
Rusia	32.127	2,33	2.181	2,19	34.035	0,75	739	0,55
Italia	28.632	2,80	4.377	3,71	185.703	10,63	14.261	10,63
Franta	17.836	1,30	6.827	5,79	360.225	7,88	12.705	9,47
Turcia	50.561	3,67	3.051	2,50	204.626	4,48	7.370	5,49
Elveția	1.284	0,09	1.568	1,33	1.375	0,03	65	0,04
Grecia	6.210	0,45	548	0,46	28.856	0,63	1.135	0,85
Olanda	33.863	2,47	1.030	6,87	311.542	6,8	9.005	6,71
Statele Unite	41.069	2,99	6.387	5,41	332	0,01	21	0,02
Belgia	31.421	2,29	3.298	2,80	1.162.123	25,43	36.405	27,14
Egipt	1.318	0,10	84	0,07	196.194	4,29	4.739	3,53
Serbia	10.607	0,77	52	0,04	29.784	0,65	550	0,42
Spania	420	0,03	90	0,08	66.693	1,46	347	1,75
Norvegia	212	0,02	51	0,04	13.546	0,30	340	0,25
Suedia	336	0,02	63	0,05	10.033	0,22	167	0,12
Alte țări	19.220	1,40	1.338	1,13	154.861	3,39	3.755	2,80
Total	1.374.116	100,00	118.002	100,00	4.569.076	100,00	134.141	100,00

Perioada 1918-1938 și 1901-1938

Exportul cantitativ și valoric de produse agricole, în perioada 1919-1939², se situa între următorii parametri:

Anul	Cereale și derivatele lor		Animale vii		Produse alimentare animaliere		Legume, flori, plante, semințe	
	tone	mii lei	tone	mii lei	tone	mii lei	tone	mii lei
1919	2.744	2.320	1	2	142	1.232	10.694	15.459
1920	983.042	2.316.725	573	6.583	2.156	19.404	84.000	227.436
1921	1.538.856	4.171.662	51.638	744.202	6.764	246.903	94.572	382.256
1922	1.212.372	5.378.485	107.254	1.870.895	2.253	94.965	99.907	682.971

¹ L. Colescu, *Comerțul exterior...*, p.14.

² *Dezvoltare și modernizare în România interbelică...*, p.164.

Anul	Cereale și derivatele lor		Animale vii		Produse alimentare animaliere		Legume, flori, plante, semințe	
	tone	mii lei	tone	mii lei	tone	mii lei	tone	mii lei
1923	1.774.617	12.187.077	58.423	1.717.155	4.601	244.876	144.033	1.860.225
1924	1.422.113	12.266.424	70.939	2.888.801	13.729	739.082	77.379	1.351.726
1925	851.975	7.384.891	76.699	4.084.100	23.204	1.329.101	111.495	1.386.667
1926	1.787.467	14.070.026	64.536	3.020.096	33.474	1.737.400	142.704	1.529.095
1927	3.007.443	19.015.734	73.203	2.562.886	16.916	832.760	236.845	1.730.869
1928	1.053.704	7.633.279	72.065	2.124.889	16.207	731.616	181.595	1.578.449
1929	1.725.663	8.953.925	66.327	1.992.945	20.009	890.614	150.140	994.535
1930	3.237.614	9.988.537	87.188	1.878.436	29.188	1.068.141	173.261	740.253
1931	3.448.638	8.763.750	89.997	1.550.033	25.989	833.524	199.176	661.203
1932	2.624.709	5.730.178	41.013	636.935	24.187	564.759	204.500	680.247
1933	1.890.887	3.262.506	29.362	404.098	13.321	361.274	194.719	681.942
1934	1.003.152	2.381.361	50.824	629.103	14.461	391.022	219.879	853.350
1935	1.243.099	3.286.271	178	948.862	15.269	433.093	274.225	1.107.983
1936	2.072.070	6.841.483	68.291	1.082.672	22.727	664.839	255.149	1.153.998
1937	2.225.634	10.177.765	65.396	1.339.358	21.143	741.923	285.745	1.747.892
1938	1.384.816	5.257.855	58.987	1.220.869	18.922	637.879	268.054	1.459.458
1939	1.973.826	7.209.806	77.476	1.800.152	28.140	958.057	265.511	1.742.037

Greutatea specifică a exporturilor (E) și a fondului de consum intern (C) în totalul disponibilităților naționale de cereale în România interbelică:

Perioada	Total cereale		Grâu		Porumb		Orz		Ovăz		Secară		Altele	
	E	C	E	C	E	C	E	C	E	C	E	C	E	C
1920-1924	16,5	83,5	4,5	95,5	16,4	83,6	38,4	61,1	14,4	85,6	13,8	86,2	41,7	58,3
1925-1929	15,7	84,3	5,8	94,2	17,0	83,0	37,1	62,9	4,5	95,5	10,1	89,9	17,4	82,6
1930-1934	21,3	78,7	10,8	89,2	21,4	78,6	49,7	50,3	4,9	95,1	7,9	92,1	27,9	72,1
1935-1939	14,9	85,1	20,2	79,8	9,9	90,1	27,3	72,7	1,8	98,2	17,4	82,6	17,8	82,2
1920-1929	16,0	84,0	5,2	94,8	16,7	83,3	37,7	62,3	9,3	90,7	11,8	88,2	25,8	74,2
1930-1939	18,0	82,0	16,3	83,7	15,6	84,4	40,9	59,1	3,6	96,4	13,1	86,9	23,8	76,2
1920-1939	17,1	82,9	11,5	88,5	16,1	83,9	39,2	60,8	7,0	93,0	12,6	87,4	24,7	75,3

¹ Gh. Dobre, *op.cit.*, p.84.

Poziția diferitor țări, în cadrul exportului României, în anii 1929, 1934, 1938¹.

Țara	%		
	1929	1934	1938
Anglia	6,4	10,0	11,1
Austria	9,4	9,1	anexată la Germania
Belgia și Luxemburg	1,6	2,5	2,8
Cehoslovacia	6,2	5,4	9,6
Egipt	5,2	5,1	3,9
Franța	4,5	9,7	4,7
Germania	27,6	16,6	26,5
Grecia	3,5	3,7	6,8
Italia	7,7	7,7	6,2
Polonia	2,0	1,5	1,2
Turcia	1,5	0,9	0,9
Ungaria	11,1	5,5	5,1
Spania	0,6	2,2	2,0

Poziția diferitor țări în cadrul importului României, în anii 1929, 1934, 1938².

Țara	%		
	1929	1934	1938
Germania	24,1	15,5	36,8
Cehoslovacia	13,6	9,9	13,1
Austria	12,5	9,9	anexată la Germania
Anglia	7,3	16,3	8,1
Italia	6,9	7,3	5,0
Polonia	5,1	3,2	1,0
Statele Unite	6,1	4,2	4,9
Belgia și Luxemburg	3,1	5,2	5,3
Franța	5,5	11,1	7,7
Ungaria	5,0	4,1	3,6

¹ M. Musat, I. Ardeleanu, *op.cit.*, p. 84.

² *Ibidem.*

Principalele produse exportate, în perioada 1929-1939¹:

Anul	Animale vii		Pieși și produse din piele		Produse alimentare animale		Cereale și derivate		Semințe de plante		Legume și fructe		Lemn și articole de lemn		Produse petroliere	
	Mii tone	Mil. lei	Mii tone	Mil. lei	Mii tone	Mil. lei	Mii tone	Mil. lei	Mii tone	Mil. lei	Mii tone	Mil. lei	Mii tone	Mil. lei	Mii tone	Mil. lei
1929	66,3	1.992	2,0	200	20,0	891	1.726	8.954	63,3	563	108,8	718	1.979	4.679	2.881	9.629
1930	87,2	1.878	1,5	123	29,2	1.068	3.238	9.989	65,3	414	132,9	661	1.591	3.096	3.905	10.437
1931	90,0	1.550	1,4	84	26,0	834	3.448	8.764	94,8	436	127,9	458	1.438	2.375	4.697	6.832
1932	41,0	637	0,9	61	24,2	565	2.625	5.730	110,3	485	104,1	311	874	1.232	5.184	7.206
1933	29,4	404	0,8	85	13,3	361	1.891	3.263	121,8	547	84,8	260	639	1.017	5.885	7.838
1934	50,8	629	0,7	62	14,5	391	1.003	2.381	113,2	628	126,9	421	884	1.470	6.547	7.215
1935	73,2	949	2,3	83	15,3	433	1.243	3.286	148,0	822	149,5	528	895	1.458	6.613	8.661
1936	68,3	1.083	3,4	312	22,7	665	2.072	6.84	138,5	780	152,7	769	1.066	1.685	6.886	8.961
1937	65,4	1.339	1,0	542	21,1	742	2.226	10.178	166,2	1.305	153,4	861	1.176	2.829	5.669	12.792
1938	59,0	1.221	0,6	203	18,9	638	1.385	5.258	154,5	1.098	137,0	731	967	2.465	4.497	9.313
1939	77,5	1.800	0,4	139	28,1	958	1.974	7.209	159,5	1.348	127,8	739	859	2.530	4.178	11.127

Principalele produse importate, în perioada 1938-1939²:

Anul	Lână și blănuri		Fructe și alimente exotice		Textile vegetale și derivate		Fier și articole de fier		Aparate și mașini		Vehicule		Alte metale		Produse chimice	
	Mii tone	Mil. lei	Mii tone	Mil. lei	Mii tone	Mil. lei	Mii tone	Mil. lei	Mii tone	Mil. lei	Mii tone	Mil. lei	Mii tone	Mil. lei	Mii tone	Mil. lei
1929	8,3	2.067	34,8	1.123	54,6	7.639	352	4.652	51,5	4.001	16,4	1.510	13,5	994	18,5	657
1930	5,9	1.350	33,3	81	49,6	6.679	263	3.701	34,9	2.852	12,4	873	12,5	870	14,7	607
1931	4,7	853	31,8	613	47,2	4.662	144	2.311	17,5	1.650	9,5	585	8,9	814	11,4	571
1932	6,1	708	33,4	569	48,4	3.949	83	1.278	12,7	1.041	2,4	233	9,9	874	11,1	465
1933	8,0	1.014	29,4	449	51,3	3.905	112	1.250	14,5	1.096	2,4	238	9,8	329	13,4	506
1934	7,0	1.124	33,7	503	51,8	3.717	253	1.979	21,8	1.540	4,4	310	14,3	436	15,3	594
1935	4,7	662	28,9	479	42,0	2.715	219	1.879	21,6	1.676	4,3	265	12,5	493	10,2	459
1936	4,5	730	27,2	437	45,9	3.118	302	2.473	26,3	1.992	5,7	399	11,5	454	9,8	577
1937	5,9	1.245	31,1	592	59,9	4.576	298	3.548	40,6	3.863	10,3	883	16,9	1.421	11,0	670
1938	4,6	883	31,8	525	49,3	2.848	384	4.060	42,0	3.558	14,7	1.456	20,1	1.476	10,3	620
1939	3,9	710	33,5	533	41,8	2.949	345	6.763	42,8	4.339	16,7	1.767	20,5	1.739	13,5	756

¹ Bréviaire Statistique, p.189.² Ibidem, p.190.

Distribuția exportului României, între anii 1933-1939:

Țara	mii lei						
	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Total	14.170.828	18.655.734	16.756.223	21.703.391	31.568.357	21.532.580	26.809.349
Albania	4.184	6.592	7.210	20.454	26.084	15.283	13.571
Germania	1.502.504	2.263.978	2.801.925	3.854.598	6.053.678	5.707.324*	8.665.066
Anglia	2.181.777	1.368.353	1.614.629	3.132.341	2.782.774	2.386.237	3.767.953
Austria	933.364	1.242.673	2.108.063	1.874.102	2.137.930	—**	—**
Belgia	698.640	337.965	129.978	915.302	1.464.977	604.146	743.394
Bulgaria	98.826	91.137	105.558	102.634	243.453	197.458	294.847
Danemarca	177.999	89.655	45.086	565.609	550.955	314.708	206.149
Spania	248.116	306.118	283.127	83.850	596.826	424.277	25.662
Estonia	256	526	—	144	790	4	—
Finlanda	12.433	9.118	15.595	8.913	70.195	32.295	10.642
Franta	1.752.770	1.322.170	688.923	1.759.912	1.812.860	1.006.305	915.157
Gibraltar	108.079	8.407	128.914	13.235	783.658	158.960	56.646
Grecia	323.042	501.821	675.913	648.826	1.851.347	1.470.023	877.276
Olanda	1.010.319	659.090	286.060	522.515	704.233	269.769	356.979
Ungaria	561.627	750.412	1.330.761	1.041.461	1.381.994	1.106.07	817.694
Italia	1.299.869	1.057.252	2.620.504	1.331.904	2.070.716	1.340.290	3.246.274
Letonia	172	8.618	6.689	166	29.521	3.519	651
Lituanian	11.361	2.586	140	122	—	—	—
Norvegia	5.755	265	852	40.961	114.942	1.033	5.597
Polonia	238.484	204.178	163.683	219.881	364.677	259.753	112.297
Portugalia	125.771	114.645	6.265	43.300	32.540	467	250
Suedia	15.857	107.361	54.522	205.468	371.556	127.119	73.168
Elveția	91.311	198.005	601.557	686.926	871.854	540.239	652.617
Cehoslovacia	679.104	741.185	990.445	1.527.769	2.589.910	2.058.645	2.908.658
Turcia	98.672	122.055	72.821	189.275	195.264	209.419	179.910
URSS	—	3	—	8	52.178	19.944	—
Iugoslavia	184.242	151.125	180.460	198.243	433.872	316.712	431.820
Algeria	88.757	116.627	52.143	188.328	302.702	48.564	1.016
Argentina	5.792	5.520	1	2.354	34.380	24.237	8.402
Brazilia	7	3.109	273	33.047	14.654	8	40
Canada	27	80	44	16.917	541	307	670
Chile	25	42	—	—	26	—	—
China	26	2	—	—	10	—	154
Egipt	758.783	699.984	595.249	520.852	927.162	843.404	518.244

¹ Bréviaire Statistique, p. 195-196.

Țara	mii lei						
	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Statele Unite	28.999	17.156	41.652	248.147	529.909	283.142	274.506
India	66.277	39.167	4.276	4.149	23.632	1.181	22.225
Indochina	56	18.339	-	-	-	3	-
Japenia	2	220	84	19.519	57.821	28.884	1
Maroc	35.844	79.449	80.419	64.087	114.058	64.799	104.962
Mexic	2.623	264	1	10.059	21.001	5.910	122
Palestina	181.689	315.145	408.529	390.860	617.808	626.502	525.244
Alte țări	237.286	294.145	290.259	874.069	715.148	617.134	325.346
Cheltuieli cu navele	400.101	401.275	363.613	343.084	620.721	418.505	437.921

*) Inklusiv Austria.

**) Înglobată în Germania.

Țările de proveniență a importului României, între anii 1933-1939:

Țara	mii lei						
	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Total	11.741.850	13.208.543	10.847.530	12.637.698	20.284.748	18.767.830	22.890.474
Albania	89	19	3	3	7	10	-
Germania	2.180.594	2.047.857	2.580.424	4.566.178	5.853.483	6.907.873*	9.000.137
Anglia	1.743.986	2.146.623	1.063.780	928.680	1.906.838	1.529.271	1.342.408
Austria	1.078.272	1.303.291	1.175.405	1.695.286	1.722.483	**	**
Belgia	477.636	685.514	275.978	225.336	808.957	1.002.567	533.630
Bulgaria	18.004	21.873	9.940	11.741	10.476	9.060	10.026
Danemarca	36.679	58.742	33.629	24.397	86.061	128.891	109.124
Spania	28.173	116.045	149.133	23.695	6.365	1.398	123
Estonia	2.968	788	49	514	843	-	1
Finlanda	7.004	8.350	2.252	2.188	11.235	11.607	15.584
Franta	1.238.225	1.463.420	783.217	747.229	1.242.701	1.444.365	1.873.750
Gibraltar	-	-	-	-	-	-	-
Grecia	115.912	173.371	254.848	301.709	274.339	226.592	206.178
Olanda	315.618	439.748	128.291	126.701	331.123	337.084	312.676
Ungaria	351.232	538.600	702.145	769.395	841.323	672.163	522.059
Italia	1.235.837	969.059	839.788	194.754	878.697	930.313	2.017.074
Letonia	26.936	24.158	4.662	210	1.028	3.442	4.121
Lituania	3.799	3.023	3.282	1.841	1.872	2.278	256
Norvegia	21.822	21.883	10.362	13.448	24.414	31.775	9.608

¹ Bréviaire Statistique, p. 206-207

Țara	mii lei						
	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Polonia	371.713	428.661	200.627	119.185	353.420	181.805	646.619
Portugalia	18.021	16.014	8.621	8.360	24.228	23.768	12.230
Suedia	89.738	103.678	61.779	36.256	98.229	135.324	102.232
Elveția	338.257	430.469	328.986	206.808	433.116	513.080	481.783
Cehoslovacia	1.155.343	1.312.020	1.408.295	1.448.783	3.266.696	2.465.261	3.854.354
Turcia	90.612	72.828	26.66	49.579	97.998	252.030	197.021
Iugoslavia	89.749	92.940	57.388	77.150	119.584	163.633	232.366
URSS	73	—	26	5.771	38.489	22.042	4.746
Algeria	7.831	2.831	1.293	—	451	277	335
Argentina	17.523	3.465	67	1.531	16.513	16.300	2.728
Brazilia	23.614	1.103	513	16.282	4.807	6.289	11.692
Canada	477	1.036	2.333	653	515	2.334	1.589
Chile	30	—	341	50	14	673	—
China	4.339	844	82	921	84	584	188
Egipt	181.031	95.392	319.179	497.099	961.044	664.486	428.007
Statele Unite	356.513	551.665	326.287	450.172	796.024	910.626	718.563
India	49.175	7.875	16.492	8.232	9.690	2.646	2.469
Indochina	18	527	—	38	—	—	111
Maroc	1.168	287	1	3.852	818	1.276	849
Mexic	199	406	1	90	87	—	16
Japonia	12.761	7.544	2.340	5.691	28.510	6.399	6.055
Palestina	29.268	38.399	56.405	58.805	111.896	119.630	160.095
Alte țări	21.611	18.195	12.621	11.085	20.290	40.678	69.671

*) Inklusiv Austria.

**) Înglobată în Germania.

Structura exportului pentru principalele grupe de produse, între anii 1934-1938¹:

Anul	% din total export					
	Produse petroliere	Cereale și leguminoase	Lemn	Animale vii	Seminte și legume	Produse animale și alimentare
1934	52,8	17,4	10,8	4,6	6,3	2,9
1935	51,7	19,6	8,7	5,7	6,6	2,6
1936	41,3	31,5	7,8	5,0	5,3	3,1
1937	40,5	32,2	9,0	4,2	5,5	2,3
1938	43,3	24,4	11,4	5,7	6,8	3,0

¹ M. Mușat, I. Ardeleanu, *op.cit.*, p. 84.

Structura importului pentru principalele grupe de produse, între anii 1934-1938¹

Anul	% din total import			
	Animal	Alimentar	Materii prime și semifabricate	Produse finite
1934		5,3	14,3	80,3
1935		6,5	14,1	79,5
1936	0,1	5,1	14,5	80,2
1937		4,4	17,5	77,5
1938		4,9	20,2	74,4

Exportul de petrol și produse petroliere, între anii 1933-1939²

Produse exportate	Anul						
	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Cantități (tone)							
Petrol brut	237.005	274.094	335.426	628.585	472.403	335.438	329.168
Benzina de toate densitățile	1.757.218	1.957.692	1.951.920	2.096.670	1.829.875	1.586.341	1.595.342
Petrol lampant distilat și rafinat	950.800	1.085.433	1.167.341	1.146.827	952.121	827.290	793.523
Motorina distilată și rafinată	1.035.589	1.096.239	1.131.364	1.181.746	897.340	754.927	626.042
Păcura și reziduuri	1.791.414	2.020.772	1.912.488	1.764.566	1.454.144	917.255	770.202
Uleiuri minerale	59.361	61.996	58.771	34.839	34.839	41.106	41.246
Valori (milioane de lei)							
Petrol brut	212,8	218,3	329,6	579,9	853,9	534,7	743,9
Benzina de toate densitățile	3.817,3	3.288,9	4.505,7	4.505,7	5.940,3	4.400,9	5.502,4
Petrol lampant distilat și rafinat	1.278,3	1.169,6	1.316,8	1.316,8	2.331,1	1.727,9	1.995,4
Motorina distilată și rafinată	1.270,5	1.093,6	1.248,0	1.248,0	1.820,1	1.377,2	1.542,9
Păcura și reziduuri	964,8	1.153,7	1.136,2	1.136,2	1.644,8	1.035,7	1.157,0
Uleiuri minerale	178,1	163,9	144,3	96,4	114,3	138,8	161,8

¹ M. Musat, I. Ardeleanu, *op.cit.*, p.81.

² *Bréviaire Statistique*, p. 200.

Structura exportului de lemn și produse derivate pe grupe de produse în perioada 1921-1938¹:

Anul	% (total export = 100)					
	Lemn de foc		Lemn de construcție		Fabricate de lemn	
	tone	lei	tone	lei	tone	lei
1921	66,8	23,4	28,5	74,1	4,7	2,5
1925	48,9	14,6	49,5	81,7	1,6	3,7
1928	34,2	8,4	63,0	87,8	2,8	3,8
1932	25,7	8,2	69,3	84,2	5,0	7,6
1935	13,4	4,0	82,8	91,0	3,8	5,0
1938	16,2	3,6	67,0	78,9	16,8	17,5

Importul, exportul și balanța comercială de la 1901 la 1939²:

Anul / Media pe 5 ani	Import		Export		Diferență
	Cantități (tone)	Valori (mii lei)	Cantități (tone)	Valori (mii lei)	Valori (mii lei)
1901-1905	534.622	298.923	3.054.871	360.651	+61.728
1906-1910	805.574	408.939	3.804.380	501.274	+92.335
1911-1915	1.002.056	526.969	3.765.234	605.320	+78.351
1919	413.939	3.762.300	109.140	104.385	-3.657.915
1920	304.485	6.980.290	1.467.118	3.447.848	-3.532.442
1921	615.451	12.145.405	2.713.138	8.263.009	-3.882.396
1922	583.668	12.325.366	4.069.96	14.039.296	+1.713.930
1923	699.124	19.516.026	4.900.734	24.594.129	+5.078.103
1924	825.754	26.264.582	4.833.419	28.361.044	+2.096.462
1925	899.925	29.912.465	4.663.892	29.126.824	-785.821
1926	924.442	37.195.415	6.117.781	38.264.805	+1.069.390
1927	1.008.069	33.852.131	7.337.087	38.110.810	+4.258.679
1928	952.808	31.640.956	5.886.405	27.029.728	-4.611.228
1929	1.101.992	29.628.038	7.064.619	28.960.005	-668.033
1930	805.233	23.044.163	9.214.75	28.522.028	+5.477.865
1931	560.366	15.754.569	10.047.002	22.196.914	+6.442.345
1932	449.980	12.011.325	9.056.959	16.721.593	+4.710.268
1933	466.962	11.741.850	8.777.730	14.170.828	+2.428.978

¹ Gh. Dobre, Constanta Bogdan, *Producția și consumul de lemn și produse derivate în România interbelică*, București, 1987, p.88.

² *Bréviaire Statistique*, p.188; vezi și L. Colescu, *Comertul exterior...*, p.6.

Anul / Media pe 5 ani	Import		Export		Diferență Valori (mii lei)
	Cantități (tone)	Valori (mii lei)	Cantități (tone)	Valori (mii lei)	
1934	935.868	13.208.543	8.854.096	13.655.234	-447.191
1935	533.268	10.847.530	9.276.909	16.756.223	5.908.693
1936	630.443	12.637.698	10.548.913	21.703.391	9.065.693
1937	709.415	20.284.748	9.637.497	31.568.357	11.283.609
1938	820.603	8.767.830	7.409.084	21.532.580	12.764.750
1939	739.039	22.890.474	7.564.146	26.809.349	3.918.875

Raportul dintre consumul intern și exportul de cereale, în perioada 1909-1938¹:

Anii	Productia (vagoane)	Consum intern (vagoane)	% din producție	Export (vagoane)	% din producție
1909-1913	620.410	327.857	52,9	292.553	47,1
1934-1938	1.052.164	905.457	86,1	146.707	13,9

Repartiția geografică a exportului de cereale al României, înainte și după primul război mondial²:

Anul	% (calculat după cantități)								
	Anglia	Austria	Germania	Belgia	Franta	Italia	Olanda	Total	Altele
1906-1910	11,9	—	5,8	33,5	3,8	11,5	15,8	82,3	17
1928	5,9	7,3	24,9	4,5	1,2	12,9	3,6	60,3	39
1929	6,6	1,2	55,9	3,3	1,6	5	2,8	77,2	22
1930	9,7	2,6	32,2	7,3	6,0	15,9	13,6	87,3	12
1931	5,7	11,2	12,1	17,3	10,9	8,7	8,1	74,0	26
1932	3,7	4,3	15,2	8,1	11,7	11,6	16,4	71,0	29
1933	15,8	5,5	13,6	11,3	8,4	7,5	19,1	81,2	18
1934	11,2	23,0	21,1	4,6	6,7	2,6	10,7	79,9	20
1935	11,8	28,4	2,7	1,3	2,3	12,1	0,5	59,1	40
1936	20,9	13,7	5,2	9,4	6,2	8,1	4,9	68,4	31
1937	6,7	12,5	29,6	6,3	1,7	7,2	5,5	69,5	30
1938	20,5	—	29,6	5,9	3,3	1,0	4,7	65,0	35
1928-1938	10,8	11,0	22,0	7,2	5,5	8,5	8,2	72,1	27

¹ Productia agricola. 1848-1945.... p.147.

² Gh. Dobre, op.cit., p.80.

Date comparative cu alte țări

Informațiile selectate se referă doar la perioada interbelică. Un prim tabel prezintă ponderea comerțului românesc în comerțul european și mondial, între anii 1929-1938¹:

Anul	% în comerțul					
	european			mondial		
	import	export	total	import	export	total
1929	0,93	1,14	1,02	0,50	0,53	0,52
1930	1,12	1,54	1,32	1,48	0,66	0,57
1931	0,76	1,36	1,03	0,45	0,71	0,57
1932	0,37	1,57	1,18	0,52	0,79	0,65
1933	0,97	1,52	1,21	0,57	0,73	0,65
1934	1,14	1,55	1,32	0,67	0,73	0,70
1935	0,86	1,67	1,36	0,48	0,77	0,69
1936	0,77	1,69	1,17	0,42	0,75	0,58
1937	0,98	1,99	1,42	0,54	0,88	0,89
1938	1,00	1,52	1,23	0,56	0,70	0,63

Evoluția comparativă a comerțului României față de comerțul european și mondial, între anii 1934-1938²:

Anul	Import (1929 = 100%)			Export (1929 = 100%)		
	România	european	mondial	România	european	mondial
1934	44,9	36,6	33,7	43,3	34,7	34,4
1935	33,0	35,0	34,4	50,7	34,5	35,1
1936	31,2	37,9	37,2	54,3	36,5	38,3
1937	49,4	47,0	46,3	78,0	44,5	47,1
1938	45,5	42,2	40,6	53,8	40,0	40,9

Exportul efectuat de diferite țări, între anii 1934-1938³:

Țara	milioane franci elvețieni				
	1934	1935	1936	1937	1938
Total mondial	4.814,0	4.695,8	5.141,5	6.354,4	5.509,5
Germania	423,1	440,6	491,7	608,2	540,8
Algeria	58,3	52,1	39,6	36,8	41,1

¹ M. Musat, I. Ardeleanu, *op.cit.*, p. 83.

² *Ibidem*, p.88.

³ *Bréviaire Statistique*, p.201.

Țara	milioane franci elvețieni				
	1934	1935	1936	1937	1938
Anglia	513.9	535.7	569.1	658.4	581.6
Argentina	124.7	131.3	129.7	193.3	111.7
Australia	101.5	110.4	128.6	148.3	132.4
Austria	40.5	42.7	45.8	58.1	37.8
Belgia și Luxemburg	116.8	147.9	171.1	220.7	186.0
Brazilia	73.2	69.4	82.1	89.4	75.6
China	46.8	52.6	53.6	62.7	39.2
Canada	169.9	213.7	391.2	284.3	242.6
Danemarca	67.5	67.5	75.2	86.8	86.3
Spania	50.9	48.6			
Statele Unite	541.2	574.9	616.8	840.5	779.8
Franta	300.6	262.7	237.2	243.9	223.3
Olanda	123.6	117.2	121.4	161.2	145.7
India	144.8	148.8	127.9	192.6	151.7
Indiile Olandeze	91.6	81.1	100.5	139.4	97.7
Italia	115.3	110.6	96.3	140.0	139.4
Japonia	162.9	180.6	195.0	229.5	194.8
Malayezia britanica	82.9	83.9	93.8	132.9	
Polonia (cu Danzig)	47.3	44.8	49.6	57.9	57.4
România	35.2	37.7	40.6	58.6	40.2
Suedia	80.3	83.7	98.6	129.3	118.0
Elveția	70.4	68.5	66.8	75.3	76.8
Cehoslovacia	79.0	79.1	81.2	106.6	90.6
Uniunea Sud-Africană	102.4	124.3	140.1	153.1	121.4
URSS	93.0	81.6	68.9	83.9	
Alte țări	911.4	703.8	829.7	1.215.9	1.191.6

Importul efectuat de diferite țări între anii 1934-1938¹:

Țara	milioane franci elvețieni				
	1934	1935	1936	1937	1938
Total mondial	5.181.1	5.017.1	5.354.0	6.665.3	5.804.9
Germania	431.0	499.6	435.0	562.6	562.4
Anglia	898.2	858.7	1.006.5	207.1	1.077.1

¹ Bréviaire Statistique, p.208.

Țara	milioane franci elvețieni				
	1934	1935	1936	1937	1938
Austria	54,9	53,2	60,1	69,4	64,7
Belgia și Luxemburg	177,0	149,8	182,7	236,6	196,8
Danemarca	78,0	73,5	81,1	91,9	91,2
Spania	69,7	57,1			
Franta	481,1	395,1	389,6	433,4	338,2
Olanda	210,6	158,1	165,8	217,7	198,5
Italia	166,6	163,1	109,5	185,7	149,3
Polonia (cu Danzig)	39,9	36,0	48,0	60,8	63,0
România	30,1	24,1	23,5	36,6	35,1
Suedia	81,1	84,9	105,9	137,3	132,7
Elveția	135,1	93,4	94,7	105,7	93,7
Cehoslovacia	75,1	53,2	79,8	97,7	74,2
URSS	77,4	39,3	68,6	65,4	
Algeria	73,1	49,4	46,8	33,0	32,3
Argentina	99,0	98,8	87,0	123,2	113,0
Australia	75,3	94,2	109,3	126,6	131,7
Brazilia	58,9	49,7	63,2	85,4	74,7
Canada	122,7	115,1	162,9	206,9	172,2
China	119,2	95,8	71,5	71,3	47,8
Statele Unite	483,5	520,1	717,7	768,5	498,9
India	123,4	145,4	117,2	151,7	140,4
Indiile Olandeze	55,8	53,7	46,4	70,1	68,2
Japonia	163,9	206,6	200,3	273,9	193,3
Malayezia britanică	58,8	76,8	75,6	101,5	80,1
Uniunea Sud-Africană	67,1	88,1	105,7	125,7	114,8
Alte țări	681,6	684,3	699,6	2.019,6	1.060,6

Observații: – Deși apar unele diferențe (inerente, având în vedere și anii sau grupele de ani luate în calcul), se poate constata că în perioada 1866-1905, atât volumul cât și valoarea comerțului exterior al României au crescut de aproximativ 4 ori; – principalii parteneri ai României la 1913 erau: – *la export*: Belgia (mai ales ca țară de tranzit), Austro-Ungaria, Italia, Franța, Germania; – *la import*: Germania (40,31%), Austro-Ungaria (23,42%), Anglia (9,45%), Franța (5,79%), S.U.A. (5,41%) etc.; – dacă până la 1914 cerealele aveau o mare pondere în totalul exportului, în perioada interbelică fondul de consum intern evoluează între 78,7 și 85,1 din totalul disponibilităților de cereale; pentru export rămăneau cantități variind între

14,9 și 21,3%. Între explicațiile acestei evoluții se află¹: – după 1918 s-a realizat o redistribuire a totalului de cereale și pentru provinciile care prezentau deficit la acest capitol; – în acești ani a crescut permanent numărul locuitorilor din orase, deci a neproductivilor agricoli; – exportul a fost afectat și de scăderea, chiar prăbușirea prețurilor la cereale în anii crizei economice. Există și părerea că „Reducerea disponibilului exportabil se datorește exclusiv scăderii cantitative a randamentelor în agricultura României interbelice”²; – în anul 1938, principalii parteneri ai României erau: – *la export*: Germania (26,5%), Anglia (11,1%), Cehoslovacia (9,6%), Grecia (6,8%), Italia (6,2%), Franța (4,7%) etc.; – *la import*: Germania (36,8%), Cehoslovacia (13,1%), Anglia (8,1%), Franța (7,7%), Belgia și Luxemburg (5,3%) etc.; – în anul 1938, structura exportului României (expresie valorică) era următoarea: produse petroliere (43,3%); cereale și leguminoase (24,4%); lemn (11,4%); animale vii (5,7%); seminte și legume (6,8%); produse animale și alimentare (3,0%) etc.; – în același an, 1938, structura importului era: produse finite (74,4%), materii prime și semifabricate (20,2%), produse alimentare (4,9%); – deși în perioada interbelică are loc o creștere a participării României la comerțul european și mondial, ponderea sa rămâne destul de mică; pe plan european, cel mai bun an pentru import a fost 1934 (1,14% din importul european), iar la export anul 1937 (1,42 % din exportul european); – deci, pentru comparație, în anul 1937 România avea un export de 58,6 milioane franci elvețieni, față de Polonia – 57,9 și Cehoslovacia – 106,6; în același an, România realiza un import de 36,6 milioane franci elvețieni, Polonia de 60,8 iar Cehoslovacia de 97,7; – pentru perioada 1862-1938 putem observa că soldul balanței comerciale a fost pozitiv în majoritatea anilor; – în privința partenerilor României în comerțul exterior, dacă vom compara anii 1898 și 1939, observăm că între primele trei locuri se găseau, în ambele cazuri, Germania și Anglia. În anul 1938, Cehoslovacia ocupa locurile 2 la import și 3 la export. În 1898, dar și în 1938, Franța se situa pe locurile 4-6.

¹ Gh. Dobre, *op.cit.*, p. 86 și urm.

² I. Tatos, *Tehnica operațiilor de cereale*, București, 1944, p.74, apud *Producția agricolă 1848-1945*..., p.148.

LOCUL ROMÂNIEI ÎN EUROPA DE LA 1878 LA 1939

PERIOADA 1878-1914

Stabilirea locului României în Europa la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea impune luarea în considerație a unui număr mare și variat de factori¹.

Pe de o parte, situarea geografică a României prezenta deosebită importanță din punct de vedere *strategic*: aproximativ 900 km graniță cu Imperiul țarist, aproximativ 1.300 km graniță cu Imperiul austro-ungar, poziția la Dunăre, deschiderea la mare confereau României atuuri importante în timp de pace sau de război. *Resursele economice* ale țării (grâu, lemn, petrol ș.a.), importante pentru propria dezvoltare economică, pentru comerțul exterior, reprezentând un important potențial în eventualitatea unui conflict, contribuiau la asigurarea poziției dominante în sud-estul Europei.

De asemenea, *sistemul de comunicații și telecomunicații*, prezenta o reală valoare strategică. Din aceeași perspectivă – eventualitatea unui conflict european – trebuie menționată *valoarea armatei*, nu numai pentru mărime și dotare, cât și pentru prestigiul câștigat în războiul din 1877-1878.

În același timp, *ritmul modernizării țării* a fost sesizat în epocă, unii istorici, oameni politici sau ziariști supranumind România, „Belgia Orientului” sau „Japonia europeană”.

Pe de altă parte, stadiul dezvoltării economice situa România în partea a II-a a „tabloului” european, aflându-se în continuare în sfera de interese politico-economice a marilor puteri.

Materialul statistic selectat pentru a sugera locul României în Europa la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea poate fi structurat astfel:

- *teritoriul și populația*;
- *viața economică*;
- *comunicațiile*.

1. Teritoriul și populația

O problemă importantă care a suscitat și suscită dezbateri și controverse este cea privind aria geografică în care trebuie inclusă România; se întâlnesc diverse formulări: „balcanică”, „sud-estul” sau „Estul Europei”, „Europa Centrală”, „spațiul

¹ Vezi Gh. Platon, V. Russu, Gh. Jacob, V. Cristian, I. Agrigoroaiei, *Cum s-a înfăptuit România modernă*, Iași, 1993, p. 144-146.

carpatic", „spațiul carpato-danubiano-pontic" s.a. Uneori, s-a ajuns la situații (absurde) ca România să apară în atlase pe planșe diferite: partea de nord în Europa Centrală, iar partea de sud în Peninsula Balcanică¹.

Firește, că o opțiune sau alta, a fost de multe ori influențată – în afara ignoranței – de factori de natură politică și mai puțin de natură geografică. Nu ne propunem să detaliam problema; este necesară o cercetare aparte. Oferim, totuși, două puncte de vedere, aparținând unui mare geograf și unui mare istoric. Astfel, Ion Simionescu, scria în 1937:

„Limita orientală a Europei Centrale se socotea cam linia dusă de la vărsarea fluviului Niemen în Marea Baltică până la gurile Dunării. România se afla în cuprinsul acestui ținut, strâns legată de Carpați, șira de munți care străbate Europa Centrală. Prin adâncii linii de fractură, ca și prin cel mai de seamă fluviu al Europei, *România este despărțită de Peninsula Balcanică, în care adesea, dar pe nedrept, este reprezentată în atlasele străine*" (subl. ns. – Gh. I.).

„Țara noastră nu e legată de Europa Centrală numai prin arhitectura pământului, ori prin condițiile climaterice, ci și prin mare parte din evoluția ei istorică. Se află însă la limita extremă a Europei Centrale, ca și Polonia, ori o parte din Germania. Nu poate fi deci lipsită de influența climei răsăritene, după cum nu a rămas neatinsă de valurile popoarelor mereu agitate, venite din inima Asiei.

În toate privințele, fizice, biologice și istorice, se află la răscruce de drumuri"² (subl. ns. – Gh. I.).

După 40 de ani, C.C. Giurescu opina:

„Din punct de vedere geografic, răspunsul la cele două întrebări [...] este limpede: România aparține spațiului *carpatic* sau carpato-danubian, în timp ce statele de la sud de Dunăre aparțin spațiului *balcanic*. Căci dacă peninsula de la sud de Dunăre și Drava și-a luat numele de la lanțul munților Balcani care o străbat, atunci tot atât de drept, de logic, este ca teritoriul de la nord de fluviu, străbătut de lanțul Carpaților – lanț mai lung decât cel al Balcanilor – să-și ia numele de la munții respectivi. Adăugăm că numele Carpaților – derivând de la numerosul și puternicul popor traco-dacic al carpilor – este de origine antică, în timp ce numele Balcan (Balkan) vine, după toate probabilitățile, de la turcii osmanlâi ai secolului XIV, care au dat un nume nou, turcesc, vechiului Haemus. Așadar, România face parte, geografic, din spațiul carpatic, așa cum face parte și Ungaria și Slovacia"³.

¹ Goode's World Atlas, Chicago, 1966, planșele 121 și 127, apud C.C. Giurescu, *Probleme controversate în istoriografia română*, București, 1977, p. 77.

² I. Simionescu, *Țara Noastră*, 1937, p. 17.

³ C.C. Giurescu, *op.cit.*, p. 77.

„... România aparține, prin urmare, spațiului carpatic sau carpato-danubian, iar nu Peninsulei Balcanice (subl. ns. – Gh. I.). Ea a avut și are însă legături strânse cu Peninsula, legături politice, economice și culturale. De aceea, și nordul Dunării și sudul ei pot fi înglobate într-o unitate mai mare, care este Sud-Estul European”¹.

„... Sub acest nume cuprinzător, *Sud-Estul European*, urmează a fi înglobat, deci atât sudul cât și nordul Dunării, Peninsula Balcanică și regiunea carpatică sau carpato-danubiană”².

La începutul secolului al XX-lea, România ocupa 1,3% din suprafața Europei. Deși un stat mic, România avea o suprafață mai mare decât statele sud-dunărene³: Serbia – 48.382 kmp; Bulgaria – 95.704 kmp; Grecia – 64.688 kmp.

În privința populației, România era situată între țările mici ale Europei, având o populație mai mică decât Austria (26.150.599 – 1900), Ungaria [cu provinciile subjugate, n.ns. – Gh. I.] (19.254.559 – 1900), Germania (56.367.178 – 1900), Franța (38.961.945 – 1901), Anglia (41.458.721 – 1901) ș.a. Totuși, pentru poziția țării în sud-estul continentului trebuie menționat că avea populația cu mult mai mare decât statele sud-dunărene⁴: Bulgaria (3.733.189 – 1900), Serbia (2.493.770 – 1900), Grecia (2.430.807 – 1896).

Natalitatea

Situația natalității din România în raport cu Europa, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea se prezenta astfel⁵:

Țara	Născuți la 1000 loc.	
	Media 1896-1900	Media 1901-1905
România	40,20	39,40
Bulgaria	41,20	40,30
Serbia	40,30	38,80
Rusia	49,40	47,50

¹ C.C. Giurescu, *op.cit.*, p. 79.

² *Ibidem*.

³ Gh. Platon, V. Russu, Gh. Iacob, V. Cristian, I. Agrigoroaiei, *op.cit.*, p. 145.

⁴ L. Colescu, *Analiza rezultatelor recensământului general al populației României de la 1899*, București, 1944, p. 40.

⁵ Idem, *Mișcarea populației României în anii 1904 și 1905. Date definitive*, București, 1915, p. XXVII.

Țara	Născuți la 1000 loc.	
	Media 1869-1900	Media 1901-1905
Ungaria	39,70	37,00
Austria	37,00	35,40
Germania	36,00	34,30
Suedia	26,90	26,00
Norvegia	30,30	28,20
Danemarca	30,00	29,00
Anglia	28,70	27,60
Belgia	28,20	27,70
Olanda	32,20	31,30
Franța	22,20	21,20
Elveția	28,90	27,50
Italia	33,90	32,60
Spania	34,60	35,00
Portugalia	29,90	31,70

Se constată că în prima parte a „clasamentului“ se afla Estul Europei, în ordinea: Rusia, Bulgaria, Serbia, România și Ungaria, care erau în faza „natalității naive”¹. Urmează Austria, Germania, Olanda, Italia, Spania, Portugalia, Franța, Belgia, Anglia etc.

Mortalitatea

Și la acest capitol, România se situa în partea superioară a „clasamentului” european²:

Țara	Morți la 1000 loc.	
	1901	1905
România	26,50	25,10
Bulgaria	23,10	21,90
Serbia	21,00	24,40
Rusia	32,20	31,70
Ungaria	25,40	28,50
Imperiul german	20,60	19,80
Austria	24,10	25,20
Suedia	16,10	15,60

¹ L. Colescu, *Miscarea populațiunii României în anii 1904 și 1905. Date definitive*, București, 1915, p. XXVII.

² *Ibidem*, p. XXIX.

Țara	Mortalitatea	
	1901	1905
Norvegia	14,99	14,80
Anglia	16,90	15,30
Danemarca	15,80	15,00
Belgia	17,10	16,50
Olanda	17,20	15,30
Elveția	18,00	17,60
Italia	22,00	22,90
Spania	27,70	25,80
Portugalia	21,00	20,20

Un fapt care explică nivelul ridicat de mortalitate în aceste decenii, îl reprezintă, mortalitatea infantilă Pentru perioada 1880-1895 din 100 de copii născuți vii, între 19-22 au decedat până la 1 an¹.

Deosebit de interesant este și un tabel privind numărul străinilor în diferite state europene în preajma anului 1900²:

Țara (anul)	Numărul străinilor	Străin la 1000 locuitori
Elveția (1900)	383.419	115,60
România (1899)*	467.394	79,00
Danemarca (1901)**	80.018	32,70
Belgia (1900)	206.061	31,00
Norvegia (1900)**	64.689	29,00
Franța (1896)	1.051.907	27,30
Austria (1900)***	517.903	20,20
Germania (1900)	779.536	13,80
Bulgaria (1900)	49.834	13,30
Ungaria (1900)****	245.544	12,80
Olanda (1899)	52.989	10,40
Serbia (1900)	24.280	9,70
Anglia (1901)**	385.835	9,30
Portugalia (1900)	41.728	7,50
Suedia (1900)	15.274	3,00

¹ L. Colescu, *Miscarea populației României în anii 1904 și 1905. Date definitive*, București, 1915, p. XXVII.

² L. Colescu, *Analiza rezultatelor...*, p. 95.

Tara (anul)	Numărul străinilor	Străini la 1000 locuitori
Spania (1900)	55.383	3,00
Italia (1901)	61.606	1,90

*) Din acest număr, 278.560, adică 46,8‰ sunt fără protecție străină.

**) Sunt cuprinși locuitorii născuți în străinătate, aflați la epoca recensământului.

***) Sunt cuprinși și supușii unguri.

****) Sunt cuprinși și supușii austrieci.

Prin urmare, România avea – cu excepția Elveției – cei mai mulți străini, în raport cu populația autohtonă.

Dintre străini, o parte importantă era reprezentată de populația de religie mozaică¹:

Țara	Anul	Nr. loc. mozaici	Proportia la 1000 a mozaicilor față de total populație
Anglia*	1901	120.000	3,00
Austria	1900	1.225.000	46,80
Belgia*	1900	4.000	0,60
Bulgaria	1900	33.663	9,00
Danemarca	1901	3.476	1,40
Elveția	1900	12.551	3,90
Franta*	1900	100.000	2,60
Germania	1900	586.833	10,40
Grecia	1899	5.800	2,60
Italia	1901	35.617	1,70
Norvegia	1900	642,00	0,30
Olanda	1899	103.988	24,00
România	1899	266.652	45,00
Rusia**	1897	5.189.401	40,60
Serbia	1895	5.100	2,20
Spania*	–	1.000	–
Suedia	1900	3.500	0,30
Ungaria	1900	851.378	44,20

*) Cifre aproximative.

**) Se cuprinde Rusia asiatică și europeană.

¹ L. Colescu, *Analiza rezultatelor...*, p. 88.

Știința de carte

În raport cu Europa, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, situația se prezenta astfel¹:

Țara (anul)	Analfabeți la 1000 locuitori (pe sexe și în total)		
	M	F	Total
Belgia (1900)	30,60	33,30	31,90
Austria (1901)	34,30	36,00	35,60
Ungaria (1900)	—	—	50,20
Italia (1901)	51,10	60,80	56,00
Spania (1900)	55,80	71,40	63,80
Portugalia (1890)	—	—	79,20
România (1899)	74,10	91,50	82,60
Serbia (1900)	78,30	94,40	85,50
Bulgaria (1888)	82,90	95,50	89,30

România se situa, alături de Serbia și Bulgaria, în partea finală a unui „clasament” european al științei de carte.

Fără a diminua valoarea și semnificația acestor date, credem că este nevoie de o viziune echilibrată asupra a ceea ce putem numi nivelul cultural al românilor. Pentru că civilizația statului românesc compensa, într-o anumită măsură, lipsa științei de carte. Pentru a judeca satul românesc, trebuie avut în vedere un complex de factori — tradițiile, mentalitățile, rolul religiei etc. — și nu doar știința de carte.

2. Viața economică

Un prim „reper” se referă la structura populației după ocupație. În preajma primului război mondial, conform studiului lui G.D. Creangă², structura populației României după ocupație era următoarea: 10-12% în industrie, comerț și transporturi; 75-80% în agricultură. În acea etapă, poziția României pe plan european era următoarea³:

¹ L. Colescu, *Analiza rezultatelor...*, p. 124.

² G.D. Creangă, *Considerațiuni generale asupra reformelor agrare și asupra exproprierii*, București, 1913, p. 4.

³ Informații din: G.D. Creangă, *op.cit.*, p. 4; pentru celelalte țări: A. Armengaud, M.R. Reinhard, *Histoire générale de la population mondiale*, Paris, 1961, p. 284, 296-302.

Tara (anul)	Industrie, comerț, transporturi	Agricultură
Belgia (1910)	2.090.500	500.000
Danemarca (1911)	469.500	500.000
Finlanda (1911)	417.000	900.000
Germania (1907)	48,6%	34%
Italia (1911)	5.900.000	9.000.000
Norvegia (1911)	294.000	309.000
Olanda (1910)	1.194.000	600.000
Suedia (1911)	765.000	1.000.000
România (1911)	10-12%	75-80%

Chiar dacă din tabel lipsesc țări ca Serbia, Bulgaria, Rusia – cu o structură economică asemănătoare –, este evident că România se afla între țările cu un procent mic de locuitori care lucrau în industrie, comerț și transporturi.

La începutul secolului al XX-lea, România ocupa o poziție de prim rang între țările producătoare de petrol¹.

Producția de petrol în România și alte țări în perioada 1857-1913
(mii tone):

Țările	1880	1900	1913
Total mondial	3.904	20.168	53.710
România	16,00	247,00	1.848
SUA	3.443	8.334	34.030
Rusia	352,00	10.378	9.193
Columbia	–	–	–
Irak	–	–	–
Indonezia	–	426,00	1.526
Peru	–	37,00	276,00
Mexic	–	–	3.838
Iran	–	–	248,00
Trinidad	–	–	70,00
Venezuela	–	–	–
Argentina	–	–	–
Arabia Saudita	–	–	–

¹ V. Axenciuc, *Evoluția economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947*, I, Industria, București, 1992, p. 291.

Baza tehnică a industriei¹:

Tara	Dotarea tehnică a industriei (CP)
Anglia	323,00
S.U.A.	291,00
Germania	156,00
Franța	155,00
România	20-30

Creditul²:

Banca	Anul	Portofoliul (în mil. monedă națională)
Banca Franței	1898	903,00
Banca Imperială a Germaniei	1898	1.132
Banca Angliei	1898	665,00
Banca Italiei	1898	234,00
Banca Imperială rusească	1898	348,00
Banca Națională a României	1898	76,00

Datele privind dotarea tehnică a industriei și portofoliul băncilor naționale indică situarea României între țările cu o economie slab dezvoltată, la o mare distanță de țările capitaliste occidentale.

3. Comunicațiile

Un „reper” interesant, care poate fi integrat la viața social economică, dar și la viața cotidiană, privește comunicațiile; ne oferă pulsul modernizării și integrării României în Europa vremii. Ne-am oprit asupra următoarelor statistici:

Serviciul internațional – expedieri – poștă de scrisori între anii 1872-1914.³

Anii	Total expedieri
1872	709.229
1875	1.166.720
1880	1.396.635
1890	4.758.916

¹ I. Capreanu, *Miscarea muncitorească în luptele politice din România între anii 1900-1914*, Iași, 1983, p. 13.

² N. Filipescu, *Finanțele noastre*, București, 1900, p. 25.

³ *Statistica P.T.T. pe anul 1936*, București 1938, p. 240-242.

Anii	Total expedieri
1900	6.971.970
1910	10.696.409
1912	17.232.848
1914	13.632.098

Serviciul internațional – sosiri – poșta de scrisori între anii 1872-1913¹:

Anii	Total sosiri
1872	664.243
1875	1.665.469
1880	2.351.836
1890	6.122.097
1900	9.760.947
1910	13.249.875
1913	15.821.890

Mesagerii – primiri – din străinătate între anii 1872-1912.²

Anii	Primiri	
	Scrisori și cutii cu valoare declarată	Colete
1872		28.391
1875	13.221	26.320
1880	19.201	35.624
1890	45.787	145.487
1900	14.464	504.791
1910	22.743	723.415
1912	28.613	703.964

Telegrame între anii 1870-1914³:

Anii	Total telegrame		
	Interne prezentate	Internaționale prezentate	Internaționale sosite
1870	432.892	73.885	71.737
1875	765.071	96.476	94.824

¹ Statistica P.T.T., p. 242-243.

² Ibidem, p. 246-247.

³ Ibidem, p. 249-250.

Anii	Total telegrame		
	Interne prezentate	Internaționale prezentate	Internaționale sosite
1880	685.642	122.929	129.634
1890	964.742	183.324	161.214
1900	1.455.491	271.753	239.576
1910	2.248.557	491.625	461.936
1914	2.633.569	591.042	549.573

Convorbiri telefonice raportate la 100 locuitori în România și alte țări, între anii 1894-1914¹:

Anii	Număr convorbiri la 100 loc.			
	România	Franța	Germania	Serbia
1894	1,00	115,00	635,00	—
1900	25,00	496,00	1.220	—
1905	50,00	602,00	2.001	89,00
1910	194,00	667,00	2.867	142,00
1914	335,00	1.129	—	—

Am încercat, prin datele oferite, să susținem *necesitatea unei abordări echilibrate* a problemei locului României în Europa. Nu trebuie exagerate nici împlinirile, dar nici limitele. După părerea noastră istoriografică a subapreciat poziția României în raport cu Europa în aceste decenii. Prin urmare, și în această direcție se impune revizuirea metodei de abordare.

PERIOADA INTERBELICĂ

Problematica locului României în Europa interbelică poate fi abordată din perspective diferite.

În general, analiza pornește de la consecințele spectaculoase ale Marii Uniri²:

- creșterea suprafeței țării de la 137.000 kmp la 295.049 kmp;
- creșterea populației de la 7,5 milioane locuitori la peste 18 milioane locuitori în anul 1930;
- creșterea suprafeței arabile de la 6,6 milioane ha la 14,6 milioane ha;
- creșterea forței motrice a industriei cu peste 235%;

¹ Informații din V. Axenciuc, *op.cit.*, p. 380.

² I. Scurtu, *Viața politică din România (1918-1944)*, București, 1982, p. 13-14; Ilie Puia, Justin Tanbozi, *Istoria economiei naționale*, Constanța, 1993, p. 183 și urm.

- creșterea suprafețelor cu păduri de la 2,5 milioane ha la 7,3 milioane ha;
- creșterea producției de petrol între anii 1921 și 1938 cu 564%;
- creșterea bogățiilor subsolului etc.

Se adaugă ritmul dezvoltării economice, în special între anii 1934-1938, avântul culturii românești, rolul activ în cadrul relațiilor internaționale ș.a.

Noi credem că pentru a putea oferi o imaginea cât mai apropiată de cea reală privind locul României pe continentul european între cele două războaie mondiale, *este necesară o abordare echilibrată*, fără a exagera într-o direcție sau alta. Totodată, trebuie discutat un număr cât mai mare de factori, privind populația, economia, viața cotidiană etc.

Dintr-un material deosebit de bogat și variat, am selectat o serie de informații privind România în perioada interbelică, prin comparație cu alte țări ale Europei, dar și de pe alte continente¹.

Suprafața României

După Marea Unire, România reprezenta 2,52% din suprafața Europei, ocupând locul 10 între țările continentului². România era mai mică decât Germania (470.714 kmp), Franța (550.986 kmp), Polonia (388.635 kmp), dar mai mare decât Cehoslovacia (140.499 kmp), Ungaria (93.061-kmp), Bulgaria (103.146 kmp), Iugoslavia (249.468 kmp), Grecia (130.199 kmp)³.

Prin urmare, România Întregită își consolida poziția în sud-estul Europei, beneficiind de o suprafață semnificativ mai mare decât a celorlalte state, fiind depășită doar de Polonia și, evident, de URSS.

Mărimea și densitatea populației

Marea Unire de la 1918 a avut ca urmare aproape o dublare a populației: de la 7.771.341 locuitori în 1914 la 14.669.841 locuitori în 1919⁴. Astfel, devine o țară mijlocie, fiind a opta din Europa, după mărimea populației⁵.

În anul 1930⁶, România era întrecută doar de: URSS (inclusiv teritoriile asiatice) - 160.000.000 locuitori; Germania - 65.092.000 locuitori; Franța - 41.610.000 locuitori; Italia - 41.069.000 locuitori; Marea Britanie - 39.952.377 locuitori; Polonia - 31.685.000 locuitori; Spania - 23.563.867 locuitori. Avea populația mai numeroasă decât: Ungaria - 8.688.319 locuitori; Iugoslavia - 13.822.505 locuitori; Cehoslo-

¹ Majoritatea comparațiilor se referă la țările europene

² Dr. S. Manuilă, D.C. Georgescu, *Populația României*, București, 1937, p. 9

³ *Bréviaire Statistique*, Institutul Central de Statistică, București, 1940, p. 10

⁴ *Ibidem*, p. 9.

⁵ Dr. S. Manuilă, D.C. Georgescu, *op.cit.*, p. 9.

⁶ *Bréviaire Statistique*...., p. 8.

vacia – 14.735.711 locuitori; Grecia – 6.398.000 locuitori; Bulgaria – 5.776.400 locuitori ș.a.

O problemă importantă este cea a românilor rămași după Marea Unire în alte state¹: în Rusia – 249.711; în Iugoslavia – 229.398; în Bulgaria – 60.080; în Ungaria – 23.760; în Cehoslovacia – 13.610; în Albania – 40.000; în Grecia – 19.703.

În anul 1930, densitatea populației României, de 61,2 locuitori pe kmp, era mai mare decât media europeană² de 44,3 locuitori pe kmp. Pentru comparație, oferim câteva exemple³: Marea Britanie – 265 loc./kmp; Germania – 138,3 loc./kmp; Italia – 132,4 loc./kmp; Franța – 75,5 loc./kmp; Cehoslovacia – 104,9 loc./kmp; Ungaria – 93,4 loc./kmp; Bulgaria – 56 loc./kmp; Iugoslavia – 55,6 loc./kmp; Grecia – 49,1 loc./kmp.

Natalitatea⁴

În perioada 1931-1934, natalitatea la mia de locuitori era următoarea: România – 33,4; Iugoslavia – 32,4; Portugalia – 29,8; Polonia – 27,4; Lituania – 25,8; Italia – 23,7; Ungaria – 22,5; Olanda – 21,4; Cehoslovacia – 20,1; Danemarca – 17,7; Franța – 16,8; Elveția – 16,5; Germania – 15,9; Anglia – 15,5; Austria – 14,7; Suedia – 14,4 etc.

Mortalitatea⁵

În aceeași perioadă, mortalitatea prezenta următoarele medii la mia de locuitori: România – 20,5; Iugoslavia – 18,5; Portugalia – 17,2; Polonia – 14,5; Lituania – 14,6; Italia – 14; Ungaria – 15,8; Olanda – 8,9; Cehoslovacia – 13,8; Danemarca – 10,8; Franța – 15,7; Elveția – 11,7; Germania – 11; Anglia – 12,2; Austria – 13,5; Suedia – 11,8 etc.

Știința de carte⁶:

Tara	Anul	Procentul știutorilor de carte
Belgia	1920	92,50
Bulgaria	1926	60,30
Estonia	1922	89,20

¹ D. Șandru, *Populația rurală a României între cele două războaie mondiale*, Iași, 1980, p. 49.

² Dr. S. Manuilă, D.C. Georgescu, *op.cit.*, p. 9.

³ *Bréviaire Statistique...*, p. 8.

⁴ Dr. S. Manuilă, D.C. Georgescu, *op.cit.*, p. 86.

⁵ *Ibidem*, p. 86-87.

⁶ *Ibidem*, p. 48.

Tara	Anul	Procentul știutorilor de carte
Franta	1926	94,10
Grecia	1928	56,70
Italia	1921	73,20
Letonia	1930	81,20
Lituania	1923	67,30
Polonia	1921	67,30
Portugalia	1920	34,80
România	1930	57,00
Rusia	1926	51,30
Spania	1920	57,00
Ungaria	1920	84,80

Speranța de viață (%)¹:

Tara	Anul	Populația de 60 de ani și peste 60 de ani
România	1930	6,60
Bulgaria	1926	8,10
Iugoslavia	1931	8,20
Grecia	1928	8,90
Italia	1931	10,80
Olanda	1930	9,40
Ungaria	1930	9,70
Cehoslovacia	1930	10,20
Franta	1931	14,00
Germania	1933	11,10
Suedia	1930	12,80
Anglia	1931	11,30
Austria	1934	12,20
Norvegia	1930	11,60
Elvetia	1930	10,70

¹ Dr. S. Manuila, D.C. Georgescu, *op.cit.*, p. 27.

Structura populației după ocupație(%) ¹:

Tara	Anul	Exploatarea solului	Industrie	Comert, credit	Transport	Diverse
Germania	1933	28,90	40,40	13,60	4,80	12,30
Austria	1934	31,70	33,40	12,40	4,20	18,30
Bulgaria	1926	80,00	9,00	2,70	1,30	7,00
SUA	1930	22,00	31,80	18,20	9,00	19,00
Franta	1934	35,70	33,70	12,50	5,00	13,10
Grecia	1928	53,70	15,90	7,60	3,90	18,90
Ungaria	1930	50,80	23,00	5,70	2,80	17,70
Italia	1931	47,30	29,50	8,30	4,60	10,30
Japonia	1930	50,30	19,50	17,00	3,20	10,00
Norvegia	1930	35,30	26,50	12,50	9,30	16,40
Tarile de Jos	1930	20,60	38,10	15,80	7,60	17,90
România	1930	78,20	7,20	3,20	1,70	9,70
Elveția	1930	21,30	45,00	14,60	4,40	14,70
Cehoslovacia	1930	28,30	42,20	8,70	4,90	15,90
URSS	1926	84,90	5,90	1,40	1,50	6,30

Producția mondială de petrol între anii 1931-1937(mii tone) ²:

Continental/Tara	1931	1937
Producția mondială	189.299	279.663
AFRICA	290,00	173,00
AMERICA DE NORD	116.877	173.233
AMERICA CENTRALA	6.305	9.068
AMERICA DE SUD	23.016	35.545
ASIA (fara URSS)	12.694	25.472
URSS	22.392	27.821
EUROPA (fara URSS)	7.725	8.331
Germania	229,00	451,00
Polonia	630,00	501,00
România	6.756	7.153

„Dacă analizăm un indicator sintetic de mare importanță, cel al valorii nete a producției industriale, agricole și construcțiilor, pentru anul 1938 vom observa

¹ Bréviaire Statistique.... p. 89

² Ibidem, p. 151.

că dintr-un total de 18 țări europene, România ocupa locul al 10-lea, cu un nivel al producției evaluat la 915 milioane dolari, ceea ce reprezenta aproximativ 2,2% din total. Primul loc era deținut de Germania, cu o valoare netă a producției de 12.958 milioane dolari, urmată de Anglia cu 8.688 milioane dolari, Franța cu 5.680 milioane dolari, apoi Polonia cu 2.145 milioane dolari, Cehoslovacia cu 1.500 milioane dolari, iar în urma României: Austria cu 683 milioane dolari, Elveția cu 776 milioane dolari, Ungaria cu 580 milioane dolari, Bulgaria cu 266 milioane dolari, care ocupa locul al 18-lea.

În schimb, sub raportul *valorii nete a producției industriale și agricole pe locuitor*, România ocupa locul al 17-lea, cu numai 46 dolari pe locuitor, în timp ce media celor 18 țări europene era de 124 dolari pe locuitor. După România, urma Bulgaria cu numai 43 dolari pe locuitor.

Productivitatea în cultura cerealelor¹

Pentru anii 1933-1937, situația se prezenta astfel:

- La grâu am obținut media de 9,3 q/ha, pe când media mondială este de 9,4 q/ha, iar cea europeană de 13,6 q/ha.
- La secară am obținut media de 9,4 q/ha, pe când media mondială este de 10,4 q/ha, iar cea europeană de 13,6 q/ha.
- La orz am obținut media de 7,5 q/ha, pe când media mondială este de 10,9 q/ha, iar cea europeană de 14 q/ha.
- La ovăz am obținut media de 8,2 q/ha, pe când media mondială este de 11,2 q/ha, iar cea europeană de 15,1 q/ha.
- La porumb am obținut media de 9,6 q/ha, pe când media mondială este de 12,8 q/ha, iar cea europeană de 13,9 q/ha.

Aviația comercială în diverse țări în 1936²:

Țara	Nr. linii interne	Distanța (km)	Pasageri	Mărfuri transportate (tone)
România	10,00	4.571	5.010	30,90
Austria	10,00	4.633	15.467	50,00
Cehoslovacia	12,00	9.798	16.257	256,00
Franța	28,00	53.530	58.236	936,40
Germania	81,00	42.434	286.311	4.848,3

¹ *Producția agricolă. 1848-1945. Texte de gândire economică* (coord. V. Axenciuc), București, 1989, p. 111.

² V. Axenciuc, *Evoluția economică...*, p. 355.

Tara	Nr. linii interne	Distanța (km)	Pasageri	Mărfuri transportate (tone)
Polonia	14,00	4.275	28.005	245,80
Iugoslavia	5,00	1.905	4.387	6,80
Ungaria	2,00	853	3.451	61,00

Ponderea comerțului românesc în comerțul european și mondial între anii 1929-1938 (%)¹:

Anul	Ponderea în comerțul					
	European			Mondial		
	Import	Export	Total com. exterior	Import	Export	Total com. exterior
1929	0,93	1,14	1,02	0,50	0,53	0,52
1932	0,37	1,57	1,18	0,52	0,79	0,65
1935	0,86	1,67	1,36	0,48	0,77	0,69
1936	0,77	1,69	1,17	0,42	0,75	0,58
1937	0,98	1,99	1,42	0,54	0,88	0,89
1938	1,00	1,52	1,23	0,56	0,70	0,63

Venitul național în anul 1938²

În anul 1938, România ocupa locul 11 dintre 20 de țări ale Europei în privința venitului național total, dar în privința venitului național pe locuitor ocupa doar locul 18.

Indicele costului vieții în 1935 față de 1929 (=100)³

În diferite țări europene, indicele costului vieții se prezenta astfel în anul 1935, comparativ cu anul 1929 (=100): Germania – 80; Anglia – 87,2; Belgia – 59,5; Ungaria (Budapesta) – 77,7; Franța (Paris) – 86,9; Italia – 76,6; Polonia (Varșovia) – 59,7; Cehoslovacia (Praga) – 92,3; România (București – însuma cheltuieli pentru alimente, căldură, lumină) – 56,9.

Abonamente la ziare și alte publicații periodice făcute prin poștă, în 1936⁴

Luând drept criteriu numărul total al exemplarelor abonate, rezultă că principalele țări în care se făceau abonamente la ziare și reviste românești erau: Germania –

¹ M. Musat, I. Ardeleanu, *România după Marea Unire*, II, partea a II-a, noiembrie 1933-septembrie 1940, București, 1988, p. 83

² Ilie Puia, *op.cit.*, p. 163.

³ *Bréviaire Statistique*..., p. 299.

⁴ *Statistica P.E.T. pe anul 1936*, București, 1937, p. 101

21.236 ex.; Cehoslovacia – 9.666 ex.; Austria – 7.046 ex.; Italia – 1.178 ex.; Ungaria – 3.302 ex. etc.

Preferințele românilor pentru abonamente la ziare și reviste străine erau (în exemplare): 76.594 din Franța; 41.891 din Italia; 27.403 din Elveția; 16.940 din Germania; 12.486 din Cehoslovacia etc.

Și acest domeniu indică „pulsul” relațiilor României cu străinătatea, inclusiv interesul altor țări pentru România, chiar dacă, foarte probabil, mulți dintre cei ce se abonau la ziare și reviste erau români stabiliți în străinătate.

Corespondență externă expediată în anul 1936¹:

Tările de destinație	Hârtii de afaceri	Probe de mărfuri	Total obiecte corespondență
EUROPA (total)	66.456	151.528	12.866.479
Austria	6.444	21.320	1.327.275
Marea Britanie	2.366	12.740	446.198
Cehoslovacia	8.788	14.430	1.066.383
Franța	6.916	13.702	1.328.768
Germania	11.674	26.598	2.199.674
Italia	3.666	7.072	581.750
Iugoslavia	1.846	4.056	547.629
Polonia	3.068	7.124	661.562
Ungaria	7.046	16.068	2.550.361
AFRICA (total)	1.118	1.456	110.068
AMERICA (total)	2.184	2.626	1.123.688
SUA	1.144	1.638	621.697
ASIA (total)	1.222	3.198	404.212
AUSTRALIA și OCEANUL (total)	52,00	—	7.333
Total general	71.032	158.808	14.511.810

Corespondență externă primită în 1936²:

Tările de destinație	Hârtii de afaceri	Probe de mărfuri	Total obiecte corespondență
EUROPA (total)	38.610	330.616	18.121.541
Austria	5.538	45.420	2.112.332
Marea Britanie	572,00	23.218	684.340

¹ Statistica P.T.T., p. 76-83.

² Ibidem, p. 88-97.

Tările de destinație	Hârtii de afaceri	Probe de mărfuri	Total obiecte corespondentă
Cehoslovacia	2.730	15.938	1.137.098
Franta	3.770	38.558	2.375.966
Germania	11.830	93.496	4.382.458
Italia	1.326	15.756	851.992
Iugoslavia	988,00	7.124	528.582
Polonia	2.752	5.434	865.945
Ungaria	5.096	31.070	2.525.768
AFRICA (total)	—	3.172	101.600
AMERICA (total)	1.638	10.634	1.345.298
SUA	546,00	5.720	871.014
ASIA (total)	754,00	6.318	353.984
AUSTRALIA și OCEANIA(total)	—	52,00	4.125
Total general	41.002	350.792	19.124.430

Telegrame internaționale prezentate în 1932¹:

Tara	Nr. telegrame
EUROPA (total)	422.097
Austria	38.139
Marea Britanie	27.340
Cehoslovacia	34.900
Franta	50.845
Germania	71.789
Italia	38.598
Iugoslavia	11.636
Grecia	22.133
Polonia	19.631
Ungaria	26.610
URSS	3.180
AFRICA (total)	5.383
AMERICA (total)	7.452
SUA	6.569
ASIA (total)	4.673
AUSTRALIA și OCEANIA (total)	28,00
Total general	439.633

¹ Statistica P.T.T., p. 176-179.

Telegrame internaționale sosite în 1932¹

Tara	Nr. telegrame
EUROPA (total)	443.922
Austria	29.766
Belgia	13.641
Marea Britanie	27.866
Bulgaria	10.090
Cehoslovacia	33.008
Elvetia	10.462
Franta	54.225
Germania	79.009
Grecia	18.702
Italia	37.695
Iugoslavia	11.370
Olanda	11.841
Polonia	21.852
Ungaria	51.580
U.R.S.S.	1.076
AFRICA (total)	5.034
Egipt	3.676
AMERICA (total)	10.866
S.U.A.	9.602
ASIA (total)	4.949
AUSTRALIA și OCEANIA (total)	41,00
Total general	464.812

Considerații finale

– Constatăm mai întâi, că prin mărimea suprafeței și populației, România se afla în primele 10 țări ale Europei. Pe o poziție apropiată o situa mărimea venitului național, ca și cea a valorii nete a producției industriale, agricole și a construcțiilor. La București, costul vieții era scăzut, pentru anul ales ca exemplu, fiind chiar cel mai mic în raport cu alte state și capitale europene. De asemenea, România avea o natalitate foarte mare, aflându-se între primele țări ale Europei.

– La producția de petrol, în 1937, România se situa pe locurile 5-7 (diferențele sunt mici) în lume și pe locul 2 în Europa, după URSS.

¹ Statistica P.T.E., p. 186-189.

– România a făcut mari eforturi pentru dezvoltarea transporturilor; locomotivele și automotoarele românești erau competitive pe plan european; la fel, aviația civilă a României se putea compara cu ale altor țări europene, care aveau un nivel superior de dezvoltare economică.

– În privința procentului de populație care lucra în agricultură, România era depășită doar de URSS și Bulgaria. La numărul locuitorilor care lucrau în industrie, se situa pe penultimul loc, înaintea URSS, la distanță apreciabilă de țările industrializate, dar și în urma unor țări precum Ungaria și Grecia.

– Și productivitatea muncii în agricultură nu se situa la nivelul epocii. Între factorii care explică această situație se aflau:

- nivelul tehnic scăzut al agriculturii românești;
- sistemul de cultivare al pământului;
- nefolosirea îngrășămintelor chimice și insuficienta utilizare a celor organice;
- nivelul scăzut al investițiilor din agricultură etc.

Spre exemplu, în anul 1938 ponderea investițiilor realizate în agricultură era de doar 10,6% din total investițiilor pe întreaga economie¹.

– Deși s-a înregistrat o creștere relativ constantă a volumului comerțului exterior, ponderea României în comerțul exterior european și mondial a rămas modestă.

– Totodată, trebuie observat că și în privința venitului național pe cap de locuitor, a mortalității, științei de carte și speranței de viață, România se situa în ultima parte a unui posibil „clasament” european.

– Tabelele privind corespondența cu străinătatea oferă date interesante privind gradul de intensitate a legăturilor României cu anumite țări ale Europei și de pe alte continente. Între țările europene, spre exemplu, pornind de la corespondență, în ordinea de interes erau: Ungaria, Germania, Franța, Austria, Cehoslovacia, Polonia, Italia, Iugoslavia, Anglia etc.

– Iar în privința altor continente, ordinea țărilor era: SUA, Canada, Argentina, Brazilia, Egipt, China, Australia².

– Deosebit de edificatoare sunt rubricile „hârtii de afaceri” și „probe de mărfuri”, care ne arată intensitatea relațiilor economice ale României cu diferite țări. Spre exemplu, după rubrica „hârtii de afaceri” expediate, ordinea țărilor era: Germania, Cehoslovacia, Ungaria, Franța, Austria, Italia, Elveția, Polonia etc.

– Se poate face o comparație și între totalurile corespondenței externe pe anul 1936³:

¹ Gh. Dobre, *Producția și consumul de cereale în România interbelică (1920-1939)*, București, 1987, p. 46.

² *Statistica P.T.T.*..., p. 76-83, 88-94.

³ *Ibidem*, p. 82-83, 96-97.

Correspondență	Hârtii de afaceri	Probe de mărfuri	Total corespondență
Expediată	71.032	158.808	14.511.810
Sosită	41.002	350.792	19.124.430

– Deci, corespondența sosită depășea cu aproape 5 milioane bucăți pe cea expediată; iar la „probe de mărfuri”, presiunea externă era mult mai mare decât oferta românească.

*

În concluzie, datele prezentate conturează un tablou cu „lumini și umbre”, care trebuie analizate sub toate aspectele, pentru a putea oferi o reprezentare socială corectă, apropiată de ceea ce numim „adevărul istoric”. Prin exemplele aduse în atenție, ne-am propus și un îndemn la o analiză complexă și nuanțată a faptului istoric, pentru evitarea ideilor preconcepute, a „sabloanelor” etc.

TRĂSĂTURI ALE MODERNIZĂRII

1. STRATEGIA MODERNIZĂRII

Opiniile cercetătorilor – istorici, economiști, sociologi, politologi ș.a. – pot fi grupate în două mari categorii.

O primă categorie apreciază ca exagerat a se vorbi de o construcție conștientă, urmărind obiective precise în viața social-economică și politică. Este acceptată mai mult ideea unei dezvoltări „din aproape în aproape”. În sprijinul acestei opțiuni, sunt aduse mai multe argumente: – în respectiva perioadă istorică nu s-au cristalizat doctrine politice sau economice; – apoi, după unii autori, între cele două partide politice de guvernământ (Partidul Național-Liberal și Partidul Conservator) se realizase un adevărat compromis politic asupra direcțiilor construcției României moderne.

O a doua categorie de opinii apreciază că în această perioadă istorică, mai ales după cucerirea independenței de stat, se poate vorbi de o strategie a construcției României moderne.

După părerea noastră¹, delimitarea celor două curente de idei – liberalismul și conservatorismul – a fost urmată de cristalizarea unor *doctrine*, liberală, respectiv conservatoare, care au reprezentat suportul ideologic pentru partidul liberal și cel conservator.

Confruntarea dintre cele două partide politice² – determinată de diferența de opțiune politică, de doctrină – a fost permanentă, variind în intensitate, în funcție de o serie de factori interni și externi.

Prin urmare, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, dezvoltarea social-economică și politică a României urma coordonatele pe care se înscrisese după Unirea de la 1859 și după cucerirea independenței de stat, dezvoltare aflată în cadrul unei strategii³, stabilită printr-un complex de factori politico-economici. *Între trăsăturile definitorii ale vieții social-economice și politice, un loc aparte îl ocupă raportul specific dintre cele două clase dominante – burghezia și moșieri-*

¹ Gh. Iacob, *Raporturile dintre liberali și conservatori în viața politică a României la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, I și II, în „Anuarul Institutului de Istorie «A.D.Xenopol» Iași”, XXV și XXVI, 1988, 1989; Idem *Observații asupra vieții politice din România după cucerirea independenței de stat; aspecte privind terminologia*, în volumul *Istorie și Civilizație* (coordonatori: I. Toderascu, I. Agrigoroaiei), Iași, 1988

² Gh. Platon, V. Russu, Gh. Iacob, V. Cristian, I. Agrigoroaiei, *Cum s-a înfăptuit România modernă*, Iași, 1993 p. 147-174

³ *Ibidem*.

mea –, între doctrina liberală și cea conservatoare, între Partidul Național-Liberal și Partidul Conservator.

Ambele partide politice de guvernământ erau de acord cu modernizarea țării.

Burghezia concepea acest proces în conformitate cu interesele sale de clasă, care corespundeau necesităților de dezvoltare a țării; Partidul Național-Liberal a acționat pentru dezvoltarea industriei, pentru afirmarea elementului național, pentru consolidarea independenței economice a țării, condiție a unei adevărate independențe politice.

De cealaltă parte, moșierimea și conservatorii, clasă și partid în defensivă, concepeau modernizarea ca un proces lent, care să nu afecteze structurile de bază, să nu le pericliteze pozițiile economice și politice. Ori de câte ori s-a pus problema unor transformări care amenințau echilibrul de forțe politico-economice interne, moșierimea și partidul său politic s-au opus cu înverșunare; poziția lui P.P. Carp în istorica sedință a Parlamentului din martie 1907, opoziția Partidului Conservator cu prilejul anunțării și dezbaterii reformelor în anii 1913-1914 o demonstrează cu prisosință.

Se poate aprecia că această *coparticipare*¹ la acțiunea de modernizare – în limitele în care s-a realizat – a fost impusă, fiind o încercare de adaptare a Partidului Conservator la noile necesități ale unei societăți în plin efort de dezvoltare.

*
*
*

Pentru perioada interbelică există un acord aproape general în rândul cercetătorilor – istorici, economiști, sociologi, politologi etc. – privind *existența unei strategii a modernizării*, chiar dacă nu întotdeauna se folosește această terminologie. Preocuparea explicită pentru *definirea doctrinelor politice*², afirmarea *neoliberalismului și țărănismului*, activitatea teoretică, concretizată în numeroase volume și studii aparținând unor personalități precum Ștefan Zeletin, Virgil Madgearu, Mihail Manoilescu, Gh. Tască, I.N. Angelescu, Victor Slăvescu, Mitiță Constantinescu ș.a.³ reprezintă manifestări ale preocupărilor privind *strategia modernizării României*.

După 1918, atât oamenii politici, cât și numeroși intelectuali, înregimentați sau nu politic – s-au implicat direct în dezbaterile politice și teoretice asupra direcțiilor, căilor și ritmului dezvoltării României Întregite⁴.

În această confruntare de idei, un loc aparte l-a ocupat Mihail Manoilescu:

¹ Ibidem.

² *Doctrinile partidelor politice. 19 Prelegeri publice organizate de Institutul Social Român*, București, 1923.

³ Sultana Sută-Selejan, *Doctrine și curente în gândirea economică modernă și contemporană*, București, 1992, p.359-391.

⁴ I. Saizu, *Modernizarea României contemporane (perioada interbelică)*, București, 1991.

... în economist al țării a putut deveni al Europei și al lumii, fiindcă opera lui s-a axat pe procesele și caracteristicile «erei transformărilor» pe continent și mai ales în România, în contextul cărora a inclus și țara sa, cu preocuparea de a-i găsi un loc în lume, pe care-l merita într-o nouă ordine ce se prefigura. El n-a căutat să subordoneze înțelegerea dezvoltării lumii unor interese egoiste ale propriei țări, ci să le includă pe acestea în contextul prefăcerilor care aveau loc¹.

Se poate constata că pentru întreaga perioadă istorică, de la 1866 la 1938, s-a manifestat o anumită *continuitate în strategia modernizării*; spre exemplu, preocuparea pentru protecția și încurajarea industriei, protecția vamală în timpul guvernelor liberale; de asemenea, implicarea statului în viața economică a țării etc.

De la Marea Unire, problematica modernizării este pe larg dezbătută în cercurile politice ale economistilor, istoricilor etc. Lupta politică pentru impunerea unor anumite direcții și mijloace în procesul de modernizare este tot mai mult susținută de lucrări și studii teoretice.

Faptele și ideile economice dovedesc că 1918 nu a reprezentat un nou început pentru dezbaterile asupra modernizării, ci a contribuit, doar, la potențarea și îmbogățirea acestora în noul context istoric.

2. INTERDEPENDENȚA NAȚIONAL / MODERNIZARE

Așa cum observa N. Mărgineanu,

„... neamul nostru nu a visat nicicând numai Unirea, ci și progresul, intrarea în veac. El s-a constituit telurile sale supreme, care s-au întregit reciproc”².

Pentru Epoca Modernă, această trăsătură a procesului de modernizare a României își găsește cea mai înaltă expresie în programul revoluției române de la 1848. Obiective stabilite în timpul revoluției de la 1848 au călăuzit mersul națiunii române până la Marea Unire³.

Astfel, în anii luptei pentru Unirea Principatelor, ideea legăturii organice dintre realizarea obiectivelor naționale și modernizarea societății este cu numeroase prilejuri formulată. În cadrul Adunării ad-hoc de la Iași, Mihail Kogălniceanu de-

¹ Mihail Manoilescu, *creator de teorie economică* (coautor și coordonator Vasile C. Nechita), Iași, 1993, p.224

² N. Mărgineanu, *Sub semnul omeniei. Particularitate și universalitate în cultura românească*, București, 1969, p.212

³ Vasile Cristian, *Moștenirea anului 1848*, în „Analele științifice ale Universității «Al.I.Cuza» Iași”, tom XXXV, 1989

clara că „numai organizându-ne ca stat european, ca societate europeană“, ne putem asigura „intrarea în Europa“; ca urmare, era necesar:

„... să lăsăm utopiile, să arătăm Europei că noi nu avem a fi nici China, nici republică, însă vom a fi o societate europeană; vom și ținem la toate condițiile unei societăți în cale de progres“¹.

„Partida Unirii fiind totodată și partida progresului“ (Actul de întrunire al Comitetului central al Unirii, Iași, februarie 1857)², aprecierea apare mai mult decât firească. Ideea era reafirmată de către Mihail Kogălniceanu în Adunarea electivă a Țării Românești, la 14/26 ianuarie 1859:

„Unirea ne este atât de necesară, încât fără dânsa nu este cu putință a deslega nici chiar chestiile sociale, la soluția cărora suntem îndatorați prin convenție a proceda“³.

Constituirea statului român modern, cucerirea independenței de stat a României, intensificarea luptei naționale a românilor din provinciile aflate sub dominația străină marchează o nouă etapă în manifestarea interdependenței național/modernizării. Politica de reforme a domnitorului A.I.I. Cuza a creat cadrul necesar modernizării – care a fost completat prin adoptarea Constituției de la 1866 –, iar cucerirea independenței de stat a asigurat condiții pentru consolidarea sistemului politico-instituțional, pentru promovarea unei politici interne și externe favorabile accelerării procesului de modernizare.

Modernizarea statului român se face, așadar, sub semnul naționalului, al imperativului integrării în Europa și în lumea dezvoltată, al asigurării, în final, a premiselor desăvârșirii unității de stat. Acest proces complex impunea adaptarea la cerințele și la ritmul Europei dezvoltate. I.C. Brătianu, unul dintre făuritorii României moderne, o spunea cu toată convingerea în Adunarea Deputaților, încă la 10 ianuarie 1861:

„Eu, Domnilor, am fost în străinătate, am vorbit cu capitaliști, am tratat chiar cu dânsii și mi-au zis că până nu vom avea instituțiuni care să le dea garanții tranzațiilor, nu vor veni să-și verse capitalurile aci...“⁴.

¹ *Acte și documente relative la istoria renascerei României (publicate de D.A. Sturdza ș.a.)*, VI₁, p.97, apud Mihail Cojocariu, *Constituirea, structura și activitatea Partidei Naționale (1856-1859)*, teză de doctorat, Iași, 1992, p.469

² Mihail Cojocariu, *Constituirea...*, rezumatul tezei de doctorat, Iași, 1992, p.8

³ *Acte și documente relative la istoria...* VIII, p.1005, apud Mihail Cojocariu, *Constituirea...*, teză de doctorat, p. 595

⁴ *Nationalismul economic și doctrina partidelor în România. Rezultatele politicii economice de la 1895 până la 1930*, București, 1930, p.34

Ideea o regăsim răspicat formulată și în Raportul asupra legii de încurajare a industriei din 1887, importantă măsură pentru accelerarea modernizării:

„... nimeni nu va veni din străinătate, spre a ne ajuta să înființăm industrii, dacă nu va fi atras de sistema de stat adoptată în acest scop în țara noastră”¹.

Adaptarea la exigențele societății moderne, necesitatea reducerii decalajului față de țările dezvoltate, cereau eforturi sporite pentru impunerea unui înalt ritm de dezvoltare.

„România, ca să poată să-și îndeplinească menirea ei – declara I.C. Grădișteanu în Adunarea Deputaților, în ședința din 27 noiembrie 1899, referindu-se la efortul de modernizare a statului român după cucerirea independenței – trebuie să lucreze mai cu hârnicie și mai cu repeziciune decât celelalte țări, pentru ca să poată să câștige timpul pierdut din pricina vitregiei vremurilor trecute...”².

Gândind în același sens, Vasile Lascăr, important om politic al Partidului Național-Liberal, atrăgea atenția, în ședința Senatului din 15 februarie 1906:

„Nu trebuie să ne facem iluzii; trebuie să îndoim această energie ca să ajungem lumea civilizată. Trebuie cu orice preț să ne punem pe picior de egalitate cu celelalte țări europene”³.

Asigurarea unui ritm alert procesului de modernizare întâmpina, pe lângă dificultățile interne – lipsa capitalurilor, a resurselor, a forței de muncă specializate etc. – și importante obstacole externe. Căci, deși Unirea de la 1859 și cucerirea independenței de stat au însemnat o schimbare fundamentală pentru poziția statului român în Europa și în lume, modernizarea țării depindea în mare măsură de raporturile cu exteriorul; puterile europene nu renunțaseră la politica lor de satisfacere a propriilor interese economice și politice, de asigurare a sferelor de influență economică sau politică.

Cercurile politice din România erau preocupate ca modernizarea țării să se realizeze, limitând cât mai mult posibil presiunile și ingerințele străine.

„Românii – afirma I.C. Brătianu – sunt deja pătrunși că unei națiuni cucerite de tăișul sabiei îi rămâne dreptul de revendicare și mijloace de decotopire, pe când,

¹ A. Iordache, *Măsuri...* în „Studii. Revista de istorie”, nr.1/1972, p. 104-105.

² *D.A.D.*, 1899/1900, p.67.

³ V. Lascăr, *Discurs în Senat*, 15 februarie 1906, în *Discursuri politice*, vol. I-II, adunate și adnotate de M. Theodorian-Carada, București, 1912, II, p. 1073.

din contră, o națiune cucerită prin mijloace economice este nimicită pentru totdeauna în drept și în fapt¹.

Grija de a proteja interesele naționale era împărtășită atât de liberali, cât și de conservatori. Deși între cele două partide de guvernământ se desfășura o aprigă confruntare asupra direcțiilor, căilor și ritmului modernizării, în privința împlinirii obiectivelor naționale se manifestă o deplină solidaritate. Evident, existau deosebiri de păreri privind unele probleme ale acțiunii imediate; s-au întâlnit și manifestări politiciene, dar toate acestea nu au afectat unitatea de vederi asupra necesității împlinirii obiectivelor naționale.

Poate cel mai bun exemplu îl constituie gestul lui P.P. Carp, care a acceptat să fie reprezentantul țării la Viena în timpul unei guvernări liberale. Consecvent în această atitudine, el declara în Adunarea Deputaților, la 26 noiembrie 1899:

„trebuie date dovezi că conservatorii și liberalii urmăresc aceeași țintă, neatârnat de luptele interne. O politică externă nu poate fi națională, decât dacă și unii și alții o admit”².

Liderul conservator reia această idee zece ani mai târziu, în discuția la Mesaj, la 4 decembrie 1909:

„Domnii mei, am fost întotdeauna de părere că o politică externă serioasă, bine gândită, bine cugetată, nu poate fi apanajul partidelor, nu poate fi un câmp de război pe care partidele pot să se dede la o luptă de idei contrare. Aceasta nu poate fi și nu trebuie să fie, pentru că o politică externă serioasă nu este bună decât atunci când gândul conducătorilor este egal cu gândul națiunii întregi”³.

O declarație asemănătoare făcea și I.I.C. Brătianu, la 28 octombrie 1912, într-un discurs la o adunare politică din București⁴.

În anii care au precedat izbucnirea primului război, interdependența național/modernizare cunoaște cote maxime de manifestare, oamenii politici români fiind tot mai intens preocupați de finalizarea condițiilor pentru împlinirea idealului național.

„După campania din 1913 – declara I.I.C. Brătianu, la 21 iunie 1917 – cea mai de seamă preocupare a guvernului era dubla preparare, morală și materială, în vederea unui mare conflict european, a cărui dată însă nu părea așa de apropiată și

¹ I.I.C. Brătianu, *Discursurile...*, I, p.250.

² P.P. Carp, *Discurs în Adunarea Deputaților*, 26 noiembrie 1899, în *D.A.D.*, 1899/1900, p.45

³ C. Gane, *P.P. Carp și locul său în istoria politică a țării*, vol.I-II, București, 1936, II, p.384

⁴ I.I.C. Brătianu, *Discursurile...*, publicate de George Fotino, vol. I-IV, București, 1933, 1939, 1940, III, 1939, p.550

pentru că cea mai mare pregătire morală era întocmirea reformelor, de aceea am fost unul din aceia care am convins pe bătrânul rege Carol că trebuie să grăbească reformele. Aceasta era tocmai pregătirea morală necesară unui război mondial, în care se putea a rezolva marile probleme naționale ale noastre¹.

În susținerea reformelor, I.I.C. Brătianu aducea ca argument și necesitatea alinării statului român la Europa dominată de votul universal, mai ales că și pe Carpați lupta țărănimii era orientată spre „sufragiul universal”².

Cu viziunea istoricului, Nicolae Iorga înțelegea interdependența național/modernizare ca necesitate pentru un „nou început”, pentru crearea unui nou cadru de afirmare a întregii națiuni române, „pentru a reforma în sens democratic întreaga noastră viață națională”. Și, continuă marele cărturar, era nevoie de a aduce „în mijlocul poporului nostru liber acele milioane, care trăind alături de noi, ne pot transforma în câțiva ani de zile așa cum cere vremea”³. Problema „intrării în veac” era din nou actuală și imperativă.

Manifestarea interdependenței național/modernizare în acești ani este confirmată și de preocuparea românilor de dincolo de Carpați pentru modernizarea României, pentru integrarea statului român în Europa și împlinirea idealului național. Românii din Transilvania, se arată în ziarul „Românul”, erau „mai îngrijati de soarta și de viitorul Principatelor Românești Unite de câtă viitorul lor”⁴, văzând în împlinirea din România pași importanți pentru asigurarea temeliei unui stat unitar și independent al tuturor românilor.

Acest interes privea și activitatea factorilor politici, subliniindu-se în dese rânduri că lupta politică nu trebuie să pună în pericol obiectivul comun al tuturor românilor. Astfel, în „Memorandul” prezentat de Alesandru Papiu Ilarian domnitorului Al. I. Cuza, în anul 1860, se spunea:

„Întărindu-se autoritatea guvernului în aceste chipuri (arătate mai sus – n.n.s., Gh.I.) să se pună odată capăt intrigilor perpetue, care strică partea cea mai vitală a națiunii”⁵.

¹ D.A.D., 1916/1917, p. 284, apud M. Iosă, *Relațiile agrare din România în deceniul premergător primului război mondial*, în „Revista de Istorie”, tom 35, 2/1982.

² I.I.C. Brătianu, *Discurs în Senat*, sesiunea din 19 iunie 1914, în *Discursurile...*, IV, p. 284-285.

³ N. Iorga, *Dezvoltarea ideii unității politice a românilor* în N. Iorga, *Conferințe. Ideea unității românești*, ediție îngrijită de Ștefan I. Lemny și Rodica Rotaru, București, 1987, p. 127-128.

⁴ „Românul”, 17 iunie 1867, p. 501, apud V. Russu, *Din lupta națională a Românilor din Transilvania împotriva dualismului austro-ungar (1866-1868)*, în ASUL, S. III, a. Istorie, tom XVI, 1970, p. 32.

⁵ Alesandru Papiu Ilarian, *Antologie*, Ediție îngrijită, prefata, note și comentarii de Corneliu Albu, București, 1981, p. 219.

Oamenii politici de la București aveau misiunea să acționeze în interesul întregii națiuni. Accentuând acest aspect, o corespondență din Alba Iulia, publicată în ziarul „Românul”, făcea un apel clar la guvernantii de la București:

„Purtați răspunderea României întregi. De inteligența și buna voastră politică atârnă viitorul a zece milioane de Români”¹.

În același sens se pronunța și ziarul „Albina”, care apărea la Viena, cu sprijinul material al familiei Mocioni. În articolul *Misiunea României* se arăta:

„A schimba un guvern după altul – a dizolva o cameră după alta, pentru a influența alegerile prin bâtaii și ucideri, cum face guvernul de acum la Ploiești și Pitești – asta nu poate să fie calea prosperității naționale! Partidele României gonească dintre sine certele și ambițiunile personale pentru a nu avea decât ambițiunea lucrului pozitiv ce-l făcu într-un interes național. Au abuzat deja prea lung timp de paciinta națiunii...”

„...așteptăm ca România – se scria într-un alt număr al ziarului – să devină un *source* ale cărui raze să încălzească și să lumineze pe toți românii de prin țările vecine. Cu acest chip politica României în viitoriu să se înalte spre a ajunge identificarea cu o politică a românismului”².

Luptând pentru autonomie și independență legislativă, transilvănenii luptau pentru apărarea ființei naționale, pregătindu-se pentru momentul istoric, care trebuia să vină. Evenimentele care au precedat declansarea primului război mondial amănau acest moment, mărinz încrederea și speranța milioanele de români aflați sub asuprirea străină. Aceste sentimente erau exprimate cu toată tăria de Ion Agârbiceanu, la 23 ianuarie/5 februarie 1914:

„...zodia vremii, a veacului e de așa că noi de aici încolo nu vom pierde ci vom câștiga. Când roata grea și neîndurată a timpului începe să se învârtă într-o direcțiune, nimic pe lume n-o mai poate opri, și, pe oricine i se pune în cale, îl striveste”³.

¹ V. Russu, *Din lupta opiniei publice românești împotriva constituirii dualismului austro-ungar (1866-1868)*, ASUL, S.III, Istorie, tom XIV, 1968, p.63.

² I. Lupas, *Începuturile și Epocile istorice ale ziaristicii Românești Transilvane*, în *Din istoria Transilvaniei*, ediție îngrijită, note și comentarii de Marina Vlasiu, București, 1988, p. 217-218.

³ Ion Agârbiceanu, *Gura Pacatosului (Scrisoare către un prieten)*, în „Românul”, nr.18, 23 ianuarie/5 februarie 1914, p. 1-2, în *Ziarul „Românul” și Marea Unire*, volum realizat de Iulian Negrila, București, 1988, p. 278.

Înfăptuirea Marii Uniri din anul 1918 a confirmat speranțele și prevestirile, a răsplătit jertfa a sute de mii de români.

* * *

Consecințele Marii Uniri au fost spectaculoase, creând un nou cadru pentru modernizarea țării¹: – creșterea suprafeței țării de la 137.000 km², la 295.049 km²; – creșterea populației de la 7,5 milioane locuitori, la peste 18 milioane locuitori în anul 1930; – creșterea suprafeței arabile de la 6,6 milioane ha, la 14,6 milioane ha; – creșterea forței motrice a industriei cu peste 235%; – creșterea suprafețelor cu păduri de la 2,5 milioane hectare, la 7,3 milioane hectare; – creșterea bogățiilor subsolului etc.

În perioada interbelică a căpătat prioritate procesul de integrare a noilor provincii în statul național-unitar, consolidarea sistemului economic național, accelerarea procesului de modernizare, apărarea independenței economice, creșterea rolului României în cadrul relațiilor internaționale, – atât în plan economic, cât și politic – apărarea *statu-quo*-lui etc.

3. CHEIA MODERNIZĂRII – RAPORTUL INDUSTRIE/AGRICULTURĂ

Statisticile arată că în Epoca modernă peste 80% din populația României lucra în agricultură, principala ramură a economiei naționale. Și în perioada interbelică, însă, procentul populației din agricultură rămâne foarte ridicat: peste 78%.

În același timp, modernizarea a însemnat – în principal – industrializarea țării, proces deosebit de complex, care impunea existența capitalurilor, a forței de muncă specializate, a unei politici de protecție și încurajare, a unei politici vamale adecvate etc.

În jurul problemei industrializării și, de aici, a raportului industrie/agricultură, s-a desfășurat în toată perioada 1859-1939 o amplă confruntare de idei, antrenând nu doar principalele partide politice, ci și un mare număr de intelectuali, încadrați sau nu politic: S-ar putea aprecia că întreaga confruntare asupra modernizării României avea în centrul său problema raportului industrie/agricultură.

Un rol determinant revine, în această confruntare, forțelor politice.

Până la primul război mondial problema raportului industrie/agricultură va preo-
cupa² atât pe liberali, cât și pe conservatori.

¹ I. Seurtu, *Viata politica din România (1918-1944)*, București, 1982, p.13-14; Ilie Puia, Justin Tambozi, *Istoria economiei naționale*, Constanta, 1993, p.183 și urm.

² Vezi pe larg: Gh. Platon, V. Russu, Gh. Iacob, V. Cristian, I. Agrigoroaiei, *Cum s-a înfăptuit România modernă*, p. 176-188.

În conformitate cu deviza partidului, „*Prin noi însine*”, liberalii considerau necesare protecția și încurajarea industriei, dezvoltarea tuturor ramurilor sale, un tarif vamal protectionist etc. I.C. Brătianu recunostea, cu prilejul discutării măsurilor de încurajare a industriei – din 1887 – că dezvoltarea industriei a determinat în toate țările sacrificii din partea altor domenii de activitate, dar că, în timp, efectele pozitive au depășit sacrificiile inițiale¹. Or, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, se consuma o astfel de etapă, de început, de sacrificii pentru agricultură, pentru consumatorii interni.

În condițiile în care s-a realizat industrializarea – resurse financiare limitate; insuficiența forței de muncă de înaltă calificare; interesul posesorilor de capital pentru ramuri cu profit imediat; concurența străină s.a. – a fost necesară intervenția statului, s-au impus încurajarea și protecția, care au avut repercusiuni asupra agriculturii, a nivelului de trai al țărănimii.

Liberalii apreciau că între industrie și agricultură nu trebuie să fie antagonism, ci sprijin reciproc; industria trebuia să folosească produsele agricole, iar agricultura „care plătește o mare parte din taxele vamale impuse pentru protecția industriei”, trebuie să aibă „primul său client” în industrie². Si Vintila I. Brătianu aprecia cu prilejul discutării tarifului vamal din anul 1904 că „industriile care interesează mai mult țara noastră sunt acelea care se bazează pe întrebuințarea produselor agricole...”³; era de preferat industria mică, întrucât consumul intern era mic, o industrie prea mare nefiind justificată de solicitările agriculturii; în același timp, însă, era necesară și dezvoltarea acelor ramuri, care se bazau pe importul de materii prime (industria metalurgică, textilă s.a.), căci „unele industrii, prin natura lor sunt astfel că nu se pot înființa pe picior de mică industrie”⁴.

Problema dezvoltării unei industrii mari era sintetizată de I.I.C. Brătianu – cu prilejul discursului din Adunarea Deputaților, la 18 martie 1905, asupra Convenției Comerciale cu Germania – care declara că nu se poate vorbi încă de o industrie mare, de export, însă nu trebuie să se renunțe la o astfel de industrie, căci „până când nu vom fi o țară agricolă, industrială și comercială, nu va fi dezvoltarea noastră completă și desăvârșită”⁵.

¹ *Istoria Parlamentului și a vieții parlamentare în România până la 1918*. București, 1983, p.263.

² I.I.C. Brătianu, *Proiectul de lege pentru încurajarea industriei naționale*, București, 1910, p.6.

³ Vintila I. Brătianu, *Discurs în Adunarea Deputaților*, 16 martie 1904, în *Serieri și cuvântări*, I. București, 1937, p.155.

⁴ *Ibidem*, p.157; vezi și Vintila I. Brătianu, C. Halaceanu, *Politica de stat în industria petrolului*, București, 1911, p.102.

⁵ I.I.C. Brătianu, *Discursurile...*, II, p.140-144.

Pentru moșierime și Partidul Conservator, problema industrializării a reprezentat un adevărat test de adaptabilitate la necesitățile dezvoltării și modernizării. Optica conservatoare conferea rolul principal agriculturii în raport cu industria. Deși nu era exclusă ideea creării unei industrii mari, în perspectiva viitorului, concepția generală era aceea că trebuiau să se dezvolte în primul rând ramurile prelucrătoare a materiilor prime interne și, mai ales, acelea care foloseau produsele oferite de agricultură¹.

Acceptând principiul și necesitatea industrializării, conservatorii își vor exprima însă dezacordul cu sacrificiile determinate de procesul industrializării, sacrificiile resimțite în calitate de proprietari de moșii – având în vedere politica protectionistă, care provoca contramăsuri ale țărilor capitaliste dezvoltate pentru exportul de cereale și vite din România – și, într-o anumită măsură, în calitate de consumatori ai produselor industriei naționale, obținute de multe ori la prețuri mai mari decât cele din import.

Erau preocupați, totodată, de efectele sociale ale industrializării, de „pericolele” ce puteau apărea odată cu creșterea numărului de muncitori de la orase².

În perioada interbelică, problematica raportului industrie/agricultură *domină confruntarea politică dintre P.N.L. și P.N.T., dintre neoliberalism și țăranism*.

Analiză gândirii neoliberale conduce la concluzia că

„prioritatea acordată industriei naționale și atenția deosebită acordată relațiilor economice internaționale ale țării noastre au făcut ca, apărând interesele marii burghezii industriale și financiare, respectiv segmentul cel mai dinamic din economia de piață, gândirea neoliberală să apere, într-o măsură însemnată, interesele naționale fundamentale ale statului unitar român, fără a putea acoperi pe deplin aceste interese naționale”³.

De cealaltă parte,

„țăranistii considerau că prioritatea în cadrul economiei naționale trebuia să aparțină agriculturii, lăsând industria pe plan secundar, admitând dezvoltarea industriei numai în măsura în care prelucra produsele din agricultură, deci subordonând-o ramurii economice tradiționale”⁴.

¹ Vezi pe larg: Gh. Iacob, *Raporturile dintre liberali și conservatori...* I, p.129 și urm.

² I.N. Lahovary, *Discurs în Senat*, sedința din 15 aprilie 1904, p.4-5; Grigore M. Sturdza, *Discurs în Adunarea Deputaților*, sedința din 12 februarie 1900, în *D.A.D.*, 1899/1900, p.636; N. Filipescu, *Discurs în Adunarea Deputaților*, sedința din 30 noiembrie 1900, în *Discursuri politice*, I, București, 1912, p.423.

³ Sultana Suta-Selejean, *op.cit.*, p.366.

⁴ *Ibidem*, p.367.

Deși avusese loc o importantă reformă agrară, deși contextul istoric avea alte coordonate, iar gândirea economică „se maturizase” evident, se constată o anumită *continuitate în doctrinele principalelor forte politice în privința raportului industrie-agricultură*. Este o dovadă dintre cele mai importante că problemele fundamentale ale modernizării societății românești au fost aceleași, atât până la Marea Unire, cât și în perioada interbelică.

4. REALIZAREA UNUI RITM ACCELERAT

Problema ritmului modernizării a preocupat atât pe specialiști¹ – istorici, sociologi, economiști, politologi etc., cât și pe oamenii politici. De aici teoria „formelor fără fond”, a „imitației”, a „arderii etapelor” s.a.

Nu ne propunem o discuție asupra aspectelor teoretice sau politice. Ne limităm a evidenția că în perioada 1859-1939, în general, ca și în cele două perioade (1866-1914 și 1918-1938) luate separat, *procesul de modernizare a României a avut un ritm accelerat*.

În sprijinul acestei aprecieri am selectat doar câteva exemple dintr-un material extrem de bogat și variat.

Astfel, din statisticile privind *dezvoltarea industrială*, rezultă că la 1862 existau în România 45 întreprinderi cu forță motrice, la 1901 – 1935, la 1919 – 10.177, iar la 1939 – 16.916². Ritmul dezvoltării industriale este evident.

Producția de petrol a crescut de la 1866 la 1905 cu 8.400%, iar cea de zahăr, între 1886 și 1905 cu 4.649%³. Între anii 1921-1936, producția de petrol a crescut de la 168.414 tone la 8.703.497 tone⁴. La fel, producția de oțel a crescut de la 37.706 tone în anul 1925, la 276.532 tone în anul 1938⁵.

În domeniul *transporturilor și telecomunicațiilor*, ritmul construcției de căi ferate a cunoscut între anii 1876 și 1905 o creștere de 345%⁶. Dacă la 1894 existau 177 posturi telefonice, la 1913 erau 17.979, la 1925 – 41.755, iar la 1938 – 93.023⁷.

¹ Dintre oamenii politici amintim pe Titu Maiorescu și P.P. Carp, iar dintre cercetători pe Eugen Lovinescu, Ștefan Zeletin, Gih. Platon, I. Saizu, Ilie Bădescu, Ion Ungureanu s.a.

² V. Axenciuc, *Evoluția economică a României. Cercetări statistico-istorice. 1859-1947*, vol. I, Industria, București, 1992, p.75.

³ I. Colescu, *Progresele economice ale României...*, p.26.

⁴ Informații din *Bréviaire Statistique*, Institutul Central de Statistică, București, 1940, p.150.

⁵ *Ibidem*, p.164.

⁶ I. Colescu, *Progresele economice...*, p.26.

⁷ Informații din: V. Axenciuc, *Evoluția economică a României...*, p.375.

În privința bugetului, de notat că între anii 1864-1914 s-a realizat o creștere a veniturilor de la 60,1 milioane lei la 608,5 milioane lei, iar a cheltuielilor, de la 62,3 milioane lei, la 512,2 milioane lei¹. Și în perioada interbelică, veniturile bugetare au crescut de la 8.080,7 mii lei în anul 1921/1922, la 31.649 mii lei în anul 1938/1939, iar cheltuielile de la 10.007,9 mii lei, la 30.319 mii lei².

Întreaga statistică economico-socială demonstrează că România a înregistrat un ritm accelerat de dezvoltare în perioada 1859-1939.

Nu întâmplător, unii observatori străini numeau uneori România „Belgia Orientului” sau „Japonia europeană”³; impunerea unui ritm accelerat era singura cale de reducere a rămănerii în urmă față de Occident, de integrare între țările dezvoltate ale Europei și ale lumii.

5. CONFRUNTAREA CU INTENSE PRESIUNI STRĂINE

Analiza raportului dintre factorii interni și cei externi este necesară pentru studierea istoriei oricărui popor, și cu atât mai mult – din motive lesne de înțeles – pentru popoarele mici și mijlocii, cu deosebire pentru acele țări situate în zone geopolitice disputate. Este și situația statului român în aceste decenii (și nu numai).

După realizarea și consolidarea Unirii, dar și după cucerirea independenței de stat, în efortul de modernizare, de integrare în Europa, România se va confrunta, în continuare, cu mari presiuni externe, economice, politice, chiar cu pericolul unor agresiuni militare.

Un prim exemplu îl constituie momentul adoptării Constituției de la 1866, în condițiile „recomandarilor” și protestelor reprezentanților marilor puteri, a amenințărilor cu intervenția armată din partea Turciei. Prin maniera în care a fost adoptată, prin prevederile sale, Constituția de la 1866 exprima voința factorilor politici de la București de a organiza statul român în conformitate cu năzuințele și interesele poporului român, de a respinge amestecul în treburile interne, de a asigura cadrul necesar pentru cucerirea independenței depline.

¹ *Istorie economică*, sub redacția prof.univ.dr. N. Marcu, București, 1979, p.198.

² Informații din: Gih. Dobre, A. Platon, I. Tîrboi, *Sectorul de stat în România interbelică*, București, 1987, p.64.

³ Vezi A. Stead, *Regele Carol al României*, în „The Fortnightly Review”, Londra, în *Amintiri despre jubileul de 40 de ani de domnie M.S. Regelui Carol I, 1866-1906*, București, 1909, p. 186; în același sens, entuziasmat de maniera în care România își urmărea și realiza năzuințele naționale, profesorul E.R.N. Arutz, de la Universitatea din Bruxelles, sublinia într-un articol publicat în anul 1877 că „istoria acestei țări prezintă un fenomen nimer și consolator pentru umanitate.” (apud Gih. Cliveti, *România și Puterile Gărante 1856-1878*, Iași, 1988, p.231).

Dar marile puteri vor continua să exercite presiuni la București pentru a obliga tânărul stat român – aflat sub regimul garanției colective – să joace rolul politic stabilit în cancelăriile europene. Retragerea guvernului N. Golescu, spre exemplu, în anul 1868, a fost rezultatul intervenției directe a consulului Prusiei la București, care i-a cerut lui Carol I să renunțe la colaborarea cu radicalii¹.

Si după redeschiderea crizei orientale, poziția Europei a fost nefavorabilă, uneori chiar ostilă României.

Puterile garante nu au intervenit în favoarea României nici atunci când Turcia, prin Constituția din decembrie 1876, nesocotea prevederile Tratatului de la Paris, atentând la suveranitatea țării. Deși a adus o contribuție de mare importanță la înfrângerea Turciei (răsplătită și de țarul Rusiei cu 25.000 de medalii) România se va confrunta – cu prilejul Tratatului de pace de la San Stefano, apoi la Congresul de la Berlin – cu ostilitatea Rusiei, cu indiferența și presiunile celorlalte mari puteri, dintre care Franța, Anglia și Germania vor recunoaște Independența de stat a României abia în februarie 1880. În această conjunctură internațională, proclamarea Independenței de stat, la 9 mai 1877, faptele de vitejie ale armatei române, modul în care au acționat oamenii politici români pentru obținerea recunoașterii internaționale a Independenței demonștrau voința, forța și capacitatea României de a urma calea aleasă pentru integrarea în Europa.

Si după recunoașterea Independenței de stat, România s-a confruntat cu noi presiuni economice și politice. Unele dintre cele mai periculoase veneau din partea Austro-Ungariei, care urmărea în acești ani satisfacerea propriilor interese în problema Dunării și garanții pentru temporizarea mișcării naționale a românilor din imperiu. Reprezentantul Austro-Ungariei la București, Hoyos, „sfătuia” pe I.C. Brătianu să amâne proclamarea Regatului până la clarificarea problemei Dunării și încerca să obțină promisiuni că această schimbare de statut a României nu va stimula lupta națională a românilor din Austro-Ungaria². Fără a mai aștepta acordul Austro-Ungariei – dorit pentru a evita previzibilele complicații diplomatice – guvernul de la București a proclamat Regatul la 14 martie 1881 (stil vechi), dovedind, încă o dată, fermitatea factorilor politici din România de a îndeplini obiectivele politice naționale.

Si în deceniile următoare au continuat să se manifeste presiuni politice din partea marilor puteri, dar în special a imperiilor vecine. Amenințările Budapestei³ prileju-

¹ Gh. Platon, V. Rusu, Gh. Iacob, V. Cristian, I. Agrigoroaiei, *Cum s-a înfăptuit România modernă*, p.122.

² Teodor Pavel, *Miscarea Românilor pentru Unitate Națională și Diplomafia Puterilor Centrale (1878-1895)*, I. Timisoara, 1979, p.62.

³ „Pester Lloyd” scria că Austro-Ungaria nu trebuie să facă decât un gest ca să anexeze această turbulentă țară la prima conjunctură externă, căci „nimeni n-ar cheltui astăzi o notă ca să salveze România” (N. Iorga, *Istoria Românilor*, X, București, 1939, p.236).

te de discursul lui I.C. Grădistanu, rostit la Iași, în iunie 1883 – la manifestatiile organizate cu prilejul dezvelirii statuii lui Ștefan cel Mare –, ofertele de ajutor militar ale Rusiei și Austro-Ungariei în timpul războaielor de la 1907¹, atitudinea Austro-Ungariei în timpul crizei balcanice², presiunile concertate pentru acordarea de drepturi cetățenești tuturor evreilor³ reprezintă exemple edificatoare.

Subliniem, încă o dată, că factorii politici de la București au acționat pentru prevenirea și limitarea acestor presiuni, urmărind cu perseverență menținerea României pe drumul deschis de Unire și Independență, în vederea împlinirii idealului național. Acest obiectiv suprem putea fi realizat doar prin dovezi de energie, voință și fermitate politică.

„Să arătăm Europei – declara I.C. Brătianu, în Adunarea Deputaților, sesiunea din 1 iunie 1883 – că noi, deși o națiune tânără, nu suntem tineri pe țărmul civilizației și pe țărmul libertăților politice, ci suntem mai vechi decât alte națiuni...”.

„Atunci – continua liderul Partidului Național-Liberal – poate că nu se vor mai aduna congrese care să ne împună lucruri care nu convin...”⁴.

Periculoase și păgubitoare continuă să fie presiunile și ingerințele de natură economică; având în vedere stadiul de dezvoltare a economiei României, confruntarea

¹ Vezi, în acest sens: Al. Marghiloman, *Note politice*, București, 1927, p.62; Vintila I. Brătianu, *Crize de stat 1901-1907-1913*, București, 1913, p.20-21; I.I.C. Brătianu, *Discurs la Craiova*, 13 mai 1907, în *Discursurile...*, II, p.447; „Voința Națională”, nr.65-66, 20 martie/2 aprilie 1907.

² Dintre numeroase exemple alegem articolul lui N. Iorga, *Ne cheama lupte noi*, din „Românul”, nr.148, 9/22 iulie 1913, p.1-2, în care este discutată tocmai atitudinea ostilă a Austriei în timpul crizei balcanice, (*Ziarul „Românul” și Marea Unire...*, p.239-240).

³ În 1914, Luigi Luzzatti, președintele guvernului italian, trimitea guvernului român un *appel-protest* – semnat și de către George Clemenceau, Lloyd George, Bülow, Th. Roosevelt – prin care se solicita acordarea de drepturi politice evreilor, egale cu ale românilor.

Din răspunsul lui I.I.C. Brătianu, menționăm: „...independența tuturor țărilor are un caracter identic, care nu variază cu numărul populației sau cu întinderea teritoriului său”. „În ceea ce privește independența României, ea este departe de a fi așa cum par să creadă autorii apelului, care întovărășeste scrisoarea dvs. – fructul bunăvoinței străine și nici n-ar putea depinde sub nici o formă de ea. Marile interese europene, cărora există acestui Regat le era necesară, au urmat desigur această independență, dar înainte de orice și mai presus de toate, ea se datorește însușirilor, muncii și sacrificiilor poporului român”. „Nici o problemă internă nu ar putea comporta astăzi o intervenție sau o soluție internațională, căci probleme politice sau sociale se pun în fiecare stat în chip deosebit și numai soluțiile date de organele naționale, în deplină cunoștință de cauză, le pot rezolva, definitiv” (I.I.C. Brătianu, *Discursurile...*, IV, p.160); de reținut că aceasta scrisoare era apreciată de Luigi Luzzatti ca „cea mai frumoasă ca stil și conținut politic din câte a primit în întreaga sa carieră politică de peste 60 de ani” („Universul”, nr.191/13 iulie 1936).

⁴ I.C. Brătianu, *Acte și cuvântări*, publicate de G. Marinescu și C. Grecescu, vol. VIII, București, 1939, p.200.

era, evident, inegală. Si nu de puține ori, pentru satisfacerea unor interese economice erau folosite „armele” politice. Afacerea Strousberg reprezintă un exemplu concludent¹. Pe aceeași linie se înscrie și războiul vamal dintre România și Austro-Ungaria. Presiunile economice se accentuează în momentele de criză, când dificultățile României ating cote maxime. Astfel, în timpul crizei din anii 1899-1900, Germania încerca să se amestece în treburile interne. Kinderleh-Wachter, ministrul Germaniei la București, a trimis regelui o notă, în care arăta:

„dacă demisia cabinetului Carp e definitivă, trebuie să se renunțe la orice speranță de a se mai vedea finanțele românești însănătoșite”².

La fel, pentru a forța guvernul român la concesionarea unor terenuri petrolifere, reprezentantul trustului *Standard Oil* amenința de pe poziția marii puteri:

„România are interese să ne aibă prieteni și nicidecum dușmani, pentru că noi suntem cei mai puternici și fiindcă, dacă e vorba să ne luptăm, noi vom cumpăra întreaga voastră producție de petrol la Giurgiu sau la Constanța și vă vom concura pe toate pietele din lume până vă vom distruge”³.

Si în fața unor astfel de presiuni, oamenii politici români încercau să mențină țara pe calea aleasă pentru modernizare, pentru integrare în Europa, să blocheze sau să limiteze efectele ingerințelor străine. De pe o astfel de poziție, P.P. Carp – în calitate de prim ministru – explica în Senat, la 4 decembrie 1900, că în încercarea de a scoate țara din criză a făcut eforturi pentru obținerea unor mari împrumuturi financiare. A fost însă obligat să refuze oferta „unor puteri financiare forte” și din motivul că a văzut „în dosul acestor propuneri tendința aproape neascunsă de a pune România prin mijlocul raporturilor economice în poziția de a nu mai fi pe deplin liberă în orientarea politicii sale”⁴. La fel, referindu-se la încercările marilor puteri de a impune interesele unor companii industriale, Vintilă I. Brătianu declara în Adunarea Deputaților, la 30 martie 1913:

„Noi suntem mai corecți față de aceste capitaluri, fiindcă le spunem că nu pot trăi cu folos în țara aceasta sub un regim ca acel din Turcia. Ele ca să propăsească

¹ Vezi pe larg A. Iordache, *Sub Zodia Strousberg. Viața politică din România între 1871-1878*, București, 1991, p. 60-82, 184-200.

² I. Bulei, *Lumea românească la 1900*, București, 1984, p. 283.

³ Titu Georgescu, *Argumente ale istoriei pentru o nouă ordine internațională*, București, 1977, p. 140.

⁴ C. Gane, *op.cit.*, p. 255.

trebuie să găsească un regim european, nu un regim de colonii africane și asiatice, ci același regim sub care ele trăiesc în țările lor”¹.

* * *

Nici după 1918 presiunile externe nu au încetat. Presiunile politice și economice s-au manifestat începând cu lucrările Conferinței de Pace de la Paris. Marile puteri învingătoare doreau să-și asigure privilegiile economice în statele mici și mijlocii din centrul și estul Europei, inclusiv în România; de asemenea, profitând de problema minorităților, marile puteri încercau să-și aroge dreptul de imixtiune în treburile interne ale acelorasi state².

Atitudinea de rezistentă a delegației române, condusă de I.I.C. Brătianu, avea aprobarea Adunării Deputaților:

„Noi, ca orice stat independent, nu putem să primim în relațiile dintre stat și cetățenii săi controlul vreunui alt stat. Și nici un stat independent, oricare ar fi întinderea, nu se cuvine să primească acest control. Nu poate să-l primească România, pentru că nu există în concepțiunea noastră, în ce privește independența, state mari și mici, iar noi înțelegem ca să avem, relativ la legile interne și la relațiunile statului cu cetățenii săi în interiorul său, tot atâta libertate și independență ca oricare altă mare putere”³.

Totodată, „Frumoasa concepție de la Versailles, a drepturilor fiecărei națiuni de a avea un stat independent, a fost însă de la început diminuată prin lipsa de interes și de ajutor economic a forurilor internaționale”...; țările din centrul și sud-estul Europei „au fost lăsate la cheremul marilor pasălăcuri ale finanței internaționale, care nu erau interesate decât în dobânzi fantastice și comisioane peste comisioane. Ideea unui real ajutor economic nura izvorât în mintea nici unui for internațional”⁴.

Un moment semnificativ privind atitudinea marilor puteri față de România a fost cel al adoptării noii Legi a minelor din 1924. Guvernul englez „a protestat demonstrativ” numai la aflarea stirii despre intenția guvernului român de a elabora o Lege a

¹ Vințila I. Brătianu, *Scrieri și cuvântări...* III, p.177.

² Vezi pe larg: C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920). Triumful principiului naționalităților*, Cluj-Napoca, 1983, p.342-364; V.FI. Dobrinescu, *România și sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923)*, Iasi, 1993, p.98-102.

³ C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op.cit.*, p.379.

⁴ Regele Carol al II-lea, *În Zodia Satanei. Reflexiuni asupra politicii internaționale*, București, 1994, p.24.

minelor, iar Departamentul de Stat al S.U.A. a cerut ministrului său la București „să protesteze cu toată energia”¹.

Deși guvernul se va „consulta” cu reprezentanții societăților străine la finalizarea proiectului de lege, după votare reacția a fost dură:

„Departamentul de Stat american comunică ambasadorului român că S.U.A. își va rechema ministrul de la București, dacă nu se va schimba «tratamentul necorespunzător aplicat intereselor americane în România». Se avansa o amenințare deschisă cu ruperea relațiilor diplomatice. Bancherii englezi au sistat negocierile de acordare a unor împrumuturi României, iar cei americani presau pentru restituierea urgentă a împrumuturilor contractate în timpul războiului, în calitate de aliată”².

Presiunile externe devin sufocante în anii crizei economice; impunerea creșterii exportului de petrol românesc la prețuri foarte scăzute, ca și a „instituiției consilierilor străini” sunt doar două exemple dintre cele mai cunoscute manifestări în acest sens.

În noul context al relațiilor internaționale din anii 1938-1939 și-au făcut apariția și amenințările militare asupra României. Numai în astfel de condiții, Germania a impus României, în martie 1939, semnarea unui „tratată economic”³.

Asadar, o perspectivă necesară pentru înțelegerea modului în care s-a desfășurat modernizarea țării este cea a evoluției raportului dintre factorii interni și cei externi; presiunile externe nu trebuie exagerate, prezentate ca explicații și motivații ale neîmplinirilor din viața socială, economică, dar nici diminuate; pentru că, așa cum s-a putut constata, ele au influențat și în această perioadă istoria românilor.

¹ Titu Georgescu, *op.cit.*, p.207.

² *Ibidem*, p.207.

³ Vezi, pe larg: Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I. București, 1988, p.10-28.

Partea a II-a

LEGISLAȚIE

LEGE¹
pentru reglarea proprietății rurale
din 15 august 1864

CAPITOLUL I

Pentru dreptul de proprietate al sateanului clăcaș și pentru răscumpărarea sarcinilor sale către stăpânul moșiei

1. Sătenii clăcași (pontăși) sunt și rămân deplini proprietari pe locurile supuse posesiunii (stăpânirii) lor, în întinderea ce se hotărăște prin legile în vîntă.

Această întindere (peste locul ce au sătenii în vatra satului, pentru casă și grădina) este:

a) În județele de dincoace de Milcov (Țara Românească):

1. Pentru sateanul cu 4 boi și o vacă, 11 pogoane;

2. Pentru sateanul cu 2 boi și o vacă, 7 pogoane 19 prăjini;

3. Pentru sateanul ce are o vacă sau toporas, 4 pogoane și 15 prăjini;

b) În județele de dincolo de Milcov (Moldova):

1. Pentru sateanul cu 4 boi și o vacă, 5 fâlci 10 prăjini;

2. Pentru sateanul ce are 2 boi și o vacă, 4 fâlci;

3. Pentru sateanul ce are o vacă sau pâlmas, 2 fâlci 40 prăjini.

¹ Această Lege a fost promulgată și publicată în „Monitorul Oficial” nr. 181, din 15 august 1864. În legătura cu aceasta lege a se vedea: Legea din 21 martie 1867, în nota art. 42; Legea din 13 februarie 1879 la ordinea sa cronologică, *relativă la art. 7 din legea rurală*; Legea din 5 iunie 1892 și 23 mai 1893.

c) În județele de peste Prut (Basarabia):

1. Pentru sateanul cu 4 boi și o vacă, 6 fâlci și 30 prăjini;

2. Pentru sateanul cu 2 boi și o vacă, 4 fâlci și 30 prăjini;

3. Pentru sateanul ce are o vacă sau pâlmas, 2 fâlci și 70 prăjini.

2. Locuitorilor, care nu se bucură de întinderea pământului ce li se cuvine după art. precedent, li se va împlini întinderea legală de pământ.

3. Nici într-un caz, suma locurilor rămase în deplină stăpânire a sateanului, nu va fi mai mare decât 2 treimi ale unei moșii. Se înțelege că pădurile nu intră în această socoteală.

4. Văduvele fără copii, nevoinicii, sătenii care n-au meserie de agricultori, și n-au făcut clacă, și prin urmare n-au avut pământ de hrană, mărginiți fiind numai în locul caselor și al îngrăditurilor lor, toți aceștia devin proprietari numai pe locurile legiuite, cuvenite pentru casă și grădină, adică:

În județele de dincoace de Milcov:

400 stânjeni pătrați la câmp și 300 la munte, stânjenul țării românești.

În județele de dincolo de Milcov, 10 prăjini fâlcești.

În județele de peste Prut, 10 prăjini fâlcești pentru pâlmas, 11 prăjini pentru locuitorul cu 2 boi, 12 prăjini pentru locuitorul cu 4 boi.

Nevârstnicilor unui satean li se va da același pământ ce a avut și părintele lor la epoca morții sale, dacă văduva va oferi a plăti despăgubirea cuprinsă în acest decret.

5. Nu vor avea drept de a cere pământul ce se dă sâtenilor clăcasi, după art. 1 al acestui decret, locuitorii veri – cănuia sat, care prin învoieli speciale cu proprietarul mosiei, nu aveau decât casă și grădină în sat, fără a fi clăcasi și prin urmare, nu vor avea dreptul de a primi locuri de hrană și celelalte. Asemenea locuitori au însă facultatea de a primi pământ pe moșiile statului.

6. Vor avea facultatea a se strămuta pe moșiile Statului cele mai apropiate:

a) Sâtenii, cărora din 2 treimi ale mosiei, nu li se poate împlini întinderea locurilor legiuite;

b) Spornicii (însurăteii) ce nu vor avea locuri în cuprinderea legilor în ființă.

Si unii și alții, strămutându-se pe moșiile Statului, au voie de a se desface de casele și sădirile făcute de dânsii pe moșiile pe care le părăsesc, având comuna dreptul de preemțiune (răscumpărare).

7. De la promulgarea decretului acestuia, în termen de 30 ani, sâteanul sau moștenitorii săi nu vor putea înstrăina, nici ipoteca proprietatea sa, nici prin testament, nici prin acte între vii, decât către comună sau către vreun alt sâtean.

După trecerea de 30 ani¹ el va putea dispune de proprietatea sa, după regulile dreptului comun și în caz de vânzare, cu rezerva dreptului de preemțiune a comunei.

8. Când un sâtean va muri fără testament, sau fără a avea moștenitori legi-

timi, partea lui de pământ o va lua comuna cu îndatorire de a plăti datoria lui pentru despăgubirea clăcii după art. 22.

Tot către comună va trece și proprietatea sâteanului, care până la lichidare, nu va fi în stare de a răspunde, din orice împrejurare, despăgubirea cuvenită stăpânului de mosie și care va declara că nu vrea a păstra proprietatea sa.

9. Dreptul la pădure ce au sâtenii de pe moșiile din Moldova după art. 44, al legii muntelui, (adică, județele: Putna, Bacău, Neamț și Suceava), și cei de pe moșiile din Țara Românească, în virtutea art. 140, § 4 din Legea de la 23 aprilie 1851, li se păstrează neatins, și în viitor.

¹ În anul 1884 împlinindu-se acest termen de 30 ani care era prevăzut și de art. 132 al Constituției din 1866 s-a prelungit încă cu 32 ani, modificându-se în acest sens, în anul 1884, art. 132 al Constituției după cum urmează:

Art. 132. din Constituție (*Mod. leg. 8 iunie 1884*). Pământurile fostilor clăcasi, ale însurăteilor și ale locuitorilor care au cumpărat sau vor cumpăra în loturi mici, proprietăți de ale Statului, sunt și vor fi inalienabile în timp de 32 ani cu începere de la promulgarea acestei legi.

Locuitorilor însă cuprinși în raza vreunui comune urbane, se va putea acorda prin legi speciale facultatea de a înstrăina locurile lor de casă.

Inalienabilitatea se aplică și la pământurile vândute de Stat în loturi mici în partea României de peste Dunăre.

Schimburile de pământ contra pământ nu intra în prohibiția legii de fața.

Schimburile pământurilor, de care e vorba în acest articol, nu se vor putea face decât contra altor pământuri de aceeași întindere și calitate.

După 15 ani proprietarii vor fi în drept a cere eliberarea pădurilor de sub această servitute, prin buna învoială, sau prin hotărâre judecătorească.

Acest drept îl vor putea exercita și comunele, asezămintele publice și statul.

10. Se desființează odată pentru totdeauna și, în toată întinderea României, claca (boierescul), dijma, podvezile, zilele de meremet, carele de lemne și alte asemenea sarcini, datorate stăpânilor de moșii sau în natură sau în bani, unele și altele stabilite prin legi, hrisoave, sau învoieli perpetui ori temporale.

11. Drept clacă, dijmă și celelalte sarcini desființate prin decretul de față, se va da stăpânilor de moșii, odată pentru totdeauna, o despăgubire după cum se reglează la cap. II.

12. Claca nu mai este permisă, însușirii nu vor putea face cu proprietarii decât învoieli temporare.

Învoieliile sunt slobode între proprietari și sateni; dar când cu aceste învoieli săteanul își obligă chiar munca sa, ele nu se vor putea face decât numai pe un termen de 5 ani.

Învoieliile astăzi în ființă pentru prisoase pe un timp mărginit, nu se desființează afară numai de vor fi făcute pe un timp mai mare de 5 ani și afară de cazul când proprietarul unei moșii va fi făcut cu săteanul o învoială peste tot, atât pentru cele legitime, cât și pentru prisoase.

13. Sătenii au facultatea de a primi în locurile legiuite, pometurile ce le au astăzi.

Orice alte pometuri mai are săteanul peste locurile legiuite, rămân în folosul

lui, după învoieliile săvârșite, sau după îndatoririle obișnuite până acum.

14. Locurile de islaz (imas), arătură și fânătă, care prin legi speciale, stăpânii de moșii sunt datori a da preoților bisericilor săteni, nu se ating prin decretul de față. Aceste locuri vor urma și în viitor a servi pentru întreținerea clerului din respectivele comune.

15. Islazurile (imasele), locurile de fânătă și arătură rămase în proprietatea sătenilor, după decretul de față, se vor hotărâni și petru. Ingineri topografi îndestulători, orânduiri și plătiți de Stat, se vor numi pentru fiecare județ, spre a dirija și a activa lucrarea de mai sus.

16. Când locurile menționate în articolul precedent, vor fi risipite (diseminate) în multe părți, ele se vor întruni pe cât va fi cu putință. Această lucrare se va face prin comisiuni adhoc, compuse de 2 membrii, alesi unul de proprietarul respectiv și celălalt de autoritatea comunală a locului. La caz de neînțelegere între membrii comisiunii în lucrările lor, ea va alege un super-arbitru prin sorți dintre membrii comitetului permanent al județului.

În caz de întrunirea pământurilor, se va da săteanului cât va fi cu putință locuri de aceeași calitate și întindere.

CAPITOLUL II

Despre vatra satului

17. Vetrele satelor se vor pietruși și hotărâni după modul arătat în articolul 15.

18. Proprietarii de mosii păstrează pe seama și în folosul lor toate clădirile, sădirile, uzinele, cu îngrăditurile lor, precum și elestele (iazurile) și morile ce vor fi având în cuprinsul vetrelor.

19. Asupra iazurilor de care se face mențiune în art. precedent, sătenii păstrează și în viitor facultatea de a-și adăpa vitele; cu îndatorire însă, de a contribui împreună cu proprietarul pentru întreținerea iezăturilor, întrucât trebuința adăpătoarei ar cere.

20. Toate locurile și clădirile din cuprinsul vetrei satului, care după art. de mai sus nu rămân nici în proprietatea sătenilor, nici în a stăpânului de mosie, precum: bisericile, cimitirele, casele comunale, școlile, casele și îngrăditurile menite și făcute de comună pentru preoții bisericilor, pietele, ulitele și locurile ocupate de pătule (cosere) și alte stabilimente comunale astăzi în ființă, rămân proprietatea comunelor rurale, fără despăgubire.

21. Orice monopol, precum: de măcelărie (căsăpie), de brutărie (pitărie), de băuturi și altele în cuprinsul vetrei satului se desființează.

Proprietarii păstrează dreptul de a face în cârciumile, hanurile și alte asemenea clădiri, rămase lor conform articolului 18, orice speculații învoite de lege, supunându-se la toate îndatoririle legale către stat și către comună.

CAPITOLUL III

Despre determinarea prețului răscumpărării clăcii și celorlaltor sarcini.

22. Sătenii pentru răscumpărarea clăcii, a dijmei și celorlaltor sarcini, care s-au

desființat prin prezentul decret, vor plăti pentru dobânzi și amortismente pe fiecare an într-un termen de 15 ani, cel mult, și în monedă după cursul visteriei, conform alăturatei tabele, însă:

Cel cu 4 boi și o vacă, lei 133.

Cel cu 2 boi și o vacă, lei 100, parale 24.

Cel cu mâinile și o vacă, lei 71, parale 20.

Săteanul din satele de munte de peste Milcov, va plăti pe fiecare an:

Cel cu 4 boi și o vacă, lei 94, parale 10.

Cel cu 2 boi și o vacă, lei 73, parale 2.

Cel cu mâinile și o vacă, lei 51, parale 36.

Această plată se va răspunde odată și în același termen cu dările fiscale.

23. Suma pentru răscumpărare se determină, înmulțindu-se cu dobânda legală de 10% prețul în bani al clăcii și al dijmei. Asadar, proprietarii de mosii vor avea a primi în tot:

a) Pentru sarcinile săteanului ce are pământ, pentru patru boi și o vacă, lei 1521, parale 10;

b) Pentru ale celui cu doi boi și o vacă, lei 1148, parale 20;

c) Pentru ale celui cu mâinile și o vacă, lei 816.

Pentru săteanul din satele de munte de peste Milcov:

a) Pentru sarcinile celui cu patru boi și o vacă, lei 1076;

b) Pentru ale celui cu doi boi și o vacă, lei 834, parale 1 1/2;

c) Pentru ale celui cu mâinile și o vacă, lei 592, parale 2.

24. Pentru a se constata numărul clăcășilor după fiecare moșie, deosebitele lor categorii, precum și suma de despăgubire cuvenită proprietarului, după art. 23, se instituie în fiecare plasă câte o comisiune compusă de un delegat, ales de toți proprietarii plasei, de un delegat ales de consiliile comunale ale satelor locuite de clăcăși, și de un delegat al fiscului.

Aceste comisiuni vor fi datoare, în termen de opt luni de la instituirea lor, a săvârși lucrarea.

25. Constatările prescrise în articolul precedent se vor face de comisiuni, după statu-quo, din ziua promulgării acestui decret.

26. Încheierile acestor comisiuni la caz de nemulțumire a părților interesate, sunt supuse la recurs către consiliile județene, sau către comitetele permanente.

27. În contra hotărârilor consiliilor județene, sau ale comitetelor permanente, consiliul de stat se rostește în ultimă instanță asupra recursului.

28. În modul mai sus prescris, constatându-se cuantul despăgubirii, la care fiecare proprietar are drept, comisiunea de care se face mențiune în art. 24, va elibera proprietarului, în numele comunei, un titlu doveditor despre suma ce i se cuvine drept despăgubire.

Aceste titluri, după ce se vor verifica și legaliza de comitetul permanent sau de consiliul județean, se vor prezenta la comitetul central din București, spre a se schimba în obligațiuni pe numele fiecărei comune.

29. Când s-ar ivi contestații asupra lucrărilor comisiei, titlul eliberat de dănsa și atasat dinaintea instanțelor administrative, după modul mai sus prescris, va fi, în caz de infirmare, supliniț prin definiția hotărâre administrativă ce va interveni.

30. Termenul pentru recurs la consiliul județean, sau la comitetul permanent, va fi de 10 zile de la liberarea titlului menționat în art. 28.

Termenul recursului către consiliul de stat, în contra hotărârilor consiliilor județene, sau al comitetelor permanente, va fi de două luni de la data lor.

31. Consiliile județene sau comitetele permanente, nu vor putea verifica și legaliza titlurile liberate de comisiile plasei, decât după trecerea de 10 zile de la liberarea lor.

32. Comitetul central nu va putea schimba în obligațiuni titlurile sau definițiile hotărârii administrative, decât după trecerea de trei luni de la data lor.

33. Încât se atinge de despăgubirea ce se cuvine stăpânilor de moșii pentru locul caselor și îngrăditurilor, ce după art. 4 din această lege, rămân proprietate absolută a nevolnicilor, a sătenilor care n-au meserie de agricultori și a văduvelor ne-supuse clăcii, această despăgubire se evaluează în suma de un galben, sau monedă corespunzătoare; și care se va răspunde direct către stăpânii de moșii, și anume câte jumătate galben la fiecare sase luni după promulgarea decretului de față.

34. Îndată ce, cu ajutorul subvenției acordată de stat prin art. 50, se vor des-

păgubi stăpânii de moșii de capitalul ce li se cuvine pentru desființarea elacii și a celorlalte sarcini, plată ce sunt obligați sătenii a da ca despăgubire prin art. 22, va înceta.

CAPITOLUL IV

Despre casa de despăgubire

35. Se instituie în orasul București un comitet central sub numele de: *Comitetul de lichidare al obligațiunilor comunale, rurale*.

36. Acest comitet se compune de:

- a) Ministrul de finanțe;
- b) Un membru al Consiliului de Stat;
- c) Un membru al Curtii de Conturi.

37. Deodată cu alegerea acestor membri de către corpurile din care fac parte, se va alege și câte un al doilea membru care va suplini locul celorlalți în caz de lipsă.

38. Acest comitet nu va putea lucra decât fiind prezenți toți membrii.

Ministrul va prezida acest Comitet. În lipsă-i va prezida membrul Consiliului de Stat, al cărui loc se va suplini de unul dintre membrii supleanți.

39. Comitetul central primind de la proprietari titlurile de despăgubire, liberate de respectivele lor comisii, sau definitivele hotărâri administrative date asupra acestor titluri, le va schimba în obligațiuni comunale rurale.

Obligațiunile se vor face la înfățișător; vor fi transmisibile prin simpla remitere a actului.

40. Maximul obligațiunii va fi până la valoarea despăgubirii cuvenită pentru 50 elăcași; minimul se va fixa după voința proprietarului respectiv.

Numărul obligațiunilor date unui proprietar va compune o serie.

41. Înscrierea seriilor de obligațiuni se va face în partide pe seama fiecărei comune.

42. Tragerea la sorti se va face pe serii de obligațiuni; un număr de serii tras pe fiecare an se va plăti de către Comitetul de lichidare, astfel încât cel mult într-un termen de 15 ani, toate obligațiunile comunale rurale să se poată stinge.

Această tragere la sorti se va face în sedința publică, care va fi anunțată prin foile oficiale cu o lună mai înainte. Numărul seriilor și al obligațiunilor ieșite la sorti se va publica prin Monitor. Ele vor fi plătite [cel] mult în termen de 15 zile după tragerea la sorti fără ca acest termen să poată constitui, prin expirarea lui, un caz de decadentă pentru cei în drept.

43. Obligațiunile comunale cuvenite asezămintelor publice, ale căror venituri, nu intră în casa statului se vor trage la sorti numai după ce mai întâi se vor fi lichidat obligațiunile proprietarilor particulari.

44. Aceste obligațiuni vor produce dobândă de 10 la sută, care dobândă se va răspunde celor în drept la finele fiecărui semestru.

45. Cupoanele dobânzilor exigibile se primesc, după valoarea lor nominală, de către toate casele statului.

46. Obligațiunile comunelor rurale se vor primi de toate casele Statului și ale

asezamentelor publice și de toate autoritățile administrative drept cautiune.

47. La caz când o moșie s-ar afla ipotecată la epoca promulgării acestui decret, obligațiunile datorate stăpânului acestei moșii, se vor depune la visterie prin tribunalul unde s-a înființat ipoteca, și nu se vor libera decât cu consimțământul creditorului ipotecar, sau în urma stingerii legale a ipotecii.

48. Obligațiunile comunale rurale și cupoanele dobânzilor ce se vor strica sau se vor rupe, vor putea fi reînnoite.

Falsificarea acestor obligațiuni este supusă la penalitățile ce prescrie legea în caz de fabricare de monedă falsă.

49. La începutul fiecărei sesiuni, ministerul de finanțe comunica puterilor legislative o expunere lămurită despre toate operațiunile Comitetului de lichidațiune.

50. Fondurile puse în dispozițiunea Comitetului de lichidațiune, pentru lichidarea obligațiunilor comunale-rurale, sunt:

1. Sumele ce sunt după art. 22 obligați sâtenii a plăti;

2. Sumele ce vor proveni din vânzarea porumbului și a meiului (păpusoiul și mălaiul), de rezervă din toate satele locuite de sâteni supusi elăcii;

3. Sumele ce se vor aduna din vânzarea părților de pământ de pe moșiile Statului, conform articolelor 54 și 61.

51. Proprietarul sau coproprietarii fiecărei moșii, pentru asigurarea creanțelor, vor avea drept de ipotecă pe locurile fiecărui satean.

52. Sub nici un cuvânt și în nici un caz, fondurile mai sus afectate la des-

păgubirea proprietarilor de moșii nu vor putea fi distrase de la destinația lor.

Aceste sume se vor păstra în tezaurul public sub cheile membrilor Comitetului central.

53. Leșile și cheltuielile cancelariei Comitetului de lichidare se vor plăti din bugetul statului.

Toate sumele ce vor prisosi peste plata cupoanelor de dobânzi ale obligațiunilor comunelor-rurale, se vor întrebuința anual spre treptată lichidare a obligațiunilor.

CAPITOLUL V

Despre vânzarea de pământuri de pe moșiile Statului

54. Pentru lichidarea obligațiunilor comunale-rurale, guvernul este autorizat a vinde locuri pe moșiile Statului, la însurăței, precum și la sâtenii care se vor afla în cazul art. 5 și 6.

Nu se va putea vinde la o singură familie decât până la maximum de 12 pogoa-

55. Pe fiecare moșie a statului, se va determina cât mai curând, prin un regulament de administrație publică, partea în care va avea a se vinde locuri. La aceeașă determinare se va alege un loc propriu pentru formarea unei comune.

56. Pretul unui pogon pe aceste moșii va fi de 5 galbeni. Plata se va răspunde în curs de 15 ani, și anume câte o a 15-a parte din pret la începutul fiecărui an, fără dobândă. După trecerea de 15 ani,

guvernul va putea ridica prețul pogonului pentru viitorii cumpărători.

Hotărârea noului pret trebuie mai întâi să fie încuviințată prin o lege.

57. Sătenii cumpărători de pământ de pe domeniile statului nu vor putea, în curs pe 30 ani, să înstrăineze pământurile lor decât la alte familii de săteni.

În acest din urmă caz, pământul ce va trece la noul cumpărător nu va trece decât cu sarcinile prevăzute la art. 56.

58. Vânzările de pământ la săteni se vor face sub dirigerea și controlul ministerului de finanțe.

Căți din săteni își vor fi înconjurat pământul cumpărat și vor fi plătit câștigul din urmă, vor primi act definitiv de proprietate și de măsurătoare pământului.

Actul de vânzare se va subscrie de ministerul finanțelor, și se va legaliza numai după istovirea plății și după regulile dreptului comun.

59. Ministerul, pe fiecare an, va înfățișa puterii legislative un tablou de vânzările făcute în cursul anului și de sumele încasate. Compatibilitatea acestei operațiuni va fi supusă Curții de Conturi.

60. În modul și cu condițiunile prescrise mai sus, guvernul este autorizat a vinde pe moșiile statului, numite colonii, cât loc prisosește peste pământul ocupat astăzi de aceste colonii.

61. Guvernul va avea facultatea, în curs de 3 ani de la aplicarea acestui decret, simțindu-se trebuință, a veni în ajutorul casei de lichidare, înstrăinând din domeniile statului, loturi de la 100 până la 500 pogoane. Cantitatea loturilor ce se vor pune în vânzare precum și forma

vânzării, se vor determina prin regulament administrativ posterior. Obligațiunile rurale, la vânzarea acestor loturi, se vor primi ca monedă.

62. Acest decret se va pune în lucrare de la 23 aprilie 1865 (una mie opt sute saizeci și cinci). Până atunci însă guvernul va înainta lucrările pregătitoare de constatare și de demarcare prevăzute prin acest asezământ.

CAPITOLUL VI

Dispoziții diverse

63. Arendasii moșiilor statului – care nu vor voi a se folosi de beneficiul ce le este dat prin contract, de a fi desființați de arendă, în urma aplicării noii legi rurale, drept despăgubire pentru desființarea clăcii și a celorlalte sarcini ale sătenilor statorniciți pe acele moșii – vor fi sczuți din căsturile moșiei cu valoarea muncii și a celorlalte sarcini desființate, precum aceasta este statornicit prin art. 22 al legii de față, și aceasta după numărul și categoria sătenilor.

64. În privința părților de pământ, ce după Cap. V al acestui decret sunt a se vinde sătenilor, arendasii, dacă nu vor voi a renunța la contract, au dreptul a fi despăgubiți, pentru pogoanele luate din stăpânirea lor, cu câte jumătate galben de pogon și acesta pe fiecare an până la expirarea contractului.

[C. Hamangiu, *Codul general al României*, ediția a II-a, II (1856-1900), București, E.a., p. 78-85]

LEGE

de măsuri generale spre a veni în
ajutorul industriei naționale
din 12 mai 1887

1. Oricine voieste să înființeze în România un asezământ industrial, cu un capital de cel puțin 50000 lei, sau cerând întrebuințarea a cel puțin 25 lucrători pe zi, se va bucura de foloasele legii de față.

În termen de 6 ani de la înființarea unei fabrici, două treimi din lucrători trebuie să fie români.

2. Spre a fi însă primit să se bucure de aceste foloase, cel ce va voi să întreprindă o industrie oarecare, va trebui să justifice către ministerul de agricultură, industrie, comerț și domenii că dispune de capitalul și lucrătorii arătați mai sus, și să dovedească, prin planurile și arătarea amănunțelor fabricației ce voieste a întreprinde, că în adevăr va avea să înființeze o fabrică în care va întrebuința 25 de lucrători pe zi în timp de cel puțin 5 luni pe an. În orice caz, industriile ce vor voi să se bucure de foloasele legii de față vor trebui să se servească de mașini și de mijloace tehnice și mecanice perfecționate și să fie conduse de oameni speciali. Când fondatorii nu vor fi oameni speciali, vor fi datori să justifice că dispun de oameni speciali spre a le conduce întreprinderea industrială.

3. Asezămintele industriale ce ar răspunde la îndatoririle arătate la articolele de mai sus vor putea dobândi gratis și în deplină proprietate (întrucât proprietarii acestor asezămintele vor întruni condițiile cerute de constituție pentru a dobândi

proprietăți rurale), sau în posesiune până la 90 ani, unul până la 5 hectare de pământ, exceptând căderile de apă, pe orice proprietate a statului, a comunelor sau a domeniilor coroanei. Este bine înțeles că pământuri pe proprietățile comunelor nu vor putea fi cedate decât în conformitate cu prescripțiile legale comunale.

Nici o despăgubire nu se va cere de stat, de comune sau de domeniul coroanei, pentru asezarea mijloacelor de comunicație (sosea, drum de fier, tramvai, jilip etc.), menite a pune fabrica în legătură cu un drum mare, cu o stație de cale ferată, cu un râu sau cu un canal navigabil.

Cererile pentru cesiuni de pământ, făcute conform acestui articol, vor fi definitiv rezolvate de către consiliul de miniștri până cel mult în 3 luni de la data primirii lor.

Dacă în termen de 2 ani de la cesiunea unui teren, asezământul industrial pentru care cesiunea s-a făcut, nu va fi înființat, terenul va redeveni de drept proprietatea cedentului.

4. Orice asezământ industrial în condițiile arătate la art. 1 și 2 de mai sus, se bucură de următoarele scutiri în timp de 15 ani:

a) De orice impozit direct către stat, județ sau comună;

b) Toate mașinile precum și toate părțile de mașini și toate accesoriile lor, aduse din străinătate pentru trebuințele sale sunt scutite de taxe vamale;

c) Materiile prime ce ar intra în fabricațiile sale sunt scutite de taxe vamale,

întrucât acele materii nu s-ar afla sau nu s-ar găsi în cantități îndestulătoare în țară.

Consiliul de ministri, luând avizul camerelor de comerț și de industrie, decide, pentru fiecare caz și în termen cel mult de 2 luni de la cerere, despre neaflarea sau negăsirea în cantități îndestulătoare în țară a materiilor trebuincioase fabricației;

d) Transportul pe căile ferate ale fabricatelor acestor așezăminte industriale, de la fabrică până la destinație, se vor face cu prețurile cele mai scăzute care în nici un caz vor trece de prețul de regie al transportului plus 20 la sută.

Taxele postale pentru transportul acestor fabricate în interiorul țării nu vor fi în nici un caz superioare taxelor stabilite de uniunea postală internațională, întrucât expeditorii se vor conforma, pentru greutatea și volumul coletelor postale, convențiilor acestor uniuni;

e) Tot astfel vor fi tratate și transporturile acestor fabrici pentru materiile prime, mașinile și orice produse ar intra în fabricatele lor;

f) Orice produse importate, care nu vor avea similare în țară, vor primi în țară și apoi se vor reexporta, vor dobândi în momentul reexportării restituirea taxelor vamale de import.

5. Pentru furniturile statului, județelor și comunelor se vor prefera, în condiții egale, produsele fabricate în țară.

6. Stabilimentele industriale care, la promulgarea legii de față, s-ar afla în condițiile prevăzute la art. 1 și 2, se vor bucura de beneficiile acestei legi.

7. Printr-o lege specială se va acorda o subvenție așezământului industrial, care va voi să înființeze o școală practică pentru formarea lucrătorilor în diferite fabricații.

8. Spre îndeplinirea procedurii celor prescrie de legea de față se va înființa pe lângă ministerul agriculturii, industriei, comerțului și domeniilor o comisie pentru încurajarea industriei naționale compusă din 7 membri.

9. Fiecare cerere din partea vreunui industrial va fi cercetată de către comisia specială. Ministerul agriculturii, industriei, comerțului și domeniilor, după ce va fi luat avizul comisiei, va cere încuviințarea consiliului de ministri.

10. Un regulament de administrație publică va determina amănuntele de aplicare a legii de față.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, II, p. 857-858]

REGULAMENT pentru aplicarea legii intitulată: „Măsuri generale pentru a veni în ajutorul industriei naționale” din 29 iulie 1887

CAPITOLUL I

Avantajele ce se pot acorda

1. Așezămintele industriale înființate, precum și cele ce se vor înființa se pot bucura de următoarele avantaje:

1. Vor putea obține în primă proprietate sau în posesie pe 90 ani, după cum proprietarul fabricii va fi român sau străin.

1 până la 5 hectare pământ, pe orice proprietate a statului, comunei sau domeniului coroanei.

Căderile de apă nu pot face parte niciodată obiectul unei asemenea cesiuni.

2. Vor fi scutite de orice despăgubire către stat, comună sau domeniul coroanei pentru asezarea mijloacelor de comunicație (sosea, drum de fier, jilip, tramvai etc.) menite a pune fabrica în legătură cu un drum mare, cu o stațiune de cale ferată, cu un râu sau cu un canal navigabil.

3. Vor obține restituirea taxelor vamale pentru produsele importate care nu vor avea similare în țară, dacă se vor reexporta și dacă vor fi primit în țară vreo transformare industrială oarecare.

4. Se vor bucura de următoarele scutiri pe timp de 15 ani:

a) De orice impozit direct către stat, județ și comună;

b) De plata taxelor vamale pentru toate mașinile, părțile de mașini și accesoriile, aduse din țară pentru trebuințele fabricii;

c) De plata taxelor vamale pentru materiile prime ce ar intra în fabricațiile lor, întrucât acele materii nu s-ar afla sau nu s-ar găsi în cantități indestulătoare în țară;

5. Se vor bucura de următoarele reduceri pe timp de 15 ani:

a) Reducerile de transport pe căile ferate române, pentru produsele fabricate, pentru mașinile, materiile prime și orice alte produse ar intra în fabricațiile lor. Tariful transporturilor pentru aceste materii nu va fi niciodată mai mare de pretul transporturilor în regie, plus 20%.

Dirrecția generală a drumurilor de fier va fixa, în unire cu ministerul industriei, tariful transporturilor pentru asemenea produse:

ă) Reducere la taxele postale pentru transportul acestor fabricate în interiorul țării.

Aceste taxe nu vor fi niciodată superioare taxelor stabilite de uniunea postală internațională întrucât expeditorii se vor conforma, pentru greutate și volumul coletelor postale, convențiilor acestor uniuni.

Dirrecția generală a poștelor și telegrafelor va fixa în unire cu ministerul industriei, taxele postale pentru asemenea colete și condițiile în care asemenea colete vor trebui făcute;

6. Produsele acestor fabrici vor fi preferate în condiții egale față cu produsele străine pentru furniturile statului, județelor și comunelor.

De această preferință vor beneficia toți industriașii din țară. În acest scop ei se vor adresa prin cereri în scris ministerului, în care vor arăta felul industriei și domiciliul lor.

CAPITOLUL II

Condițiile cerute, pentru a putea beneficia de aceste avantaje

2. Pentru a putea beneficia de avantajele arătate la art. 1, se cer următoarele condiții:

1. Un capital de cel puțin 50000 lei sau întrebuințarea a cel puțin 25 de lu-

crători pe zi, în termen de cel puțin 5 luni pe an;

2. Întrebuințarea în fabricație a mașinilor și mijloacelor celor mai perfecționate;

3. Conducerea așezământului de oameni cu cunostințe speciale;

4. În timp de 5 ani, cel puțin, lucrătorii fabricii să fie români, pentru 2 treimi, cel puțin, din numărul total. Termenul de 5 ani va începe de la înființarea fabricii sau, pentru cele înființate deja de la data acordării dreptului de a se folosi de avantajele acordate de lege.

3. Dreptul de a beneficia de toate sau de parte din avantajele arătate în articolul precedent se dă de consiliul de miniștri.

CAPITOLUL III

Procedura de urmat pentru a proba îndeplinirea condițiilor și pentru a obține avantajele acordate de lege

4. Așezământul industrial care voieste să se bucure de foloasele arătate la art. 1, va adresa ministerului o cerere în scris, în care va arăta în detaliu atât avantajele ce dorește a obține, cât și condițiile în care se găsește pentru a putea beneficia de ele.

Cererea va fi însoțită de planurile și toate actele prin care s-ar putea proba că condițiile cerute de lege și regulament sunt îndeplinite.

5. Dacă cererea are de obiect o cesiune de teren, ea va fi însoțită de planul terenului cerut cu indicația situației, întinderii vecinătăților și proprietății pe care se găsește situat.

6. Dacă cererea are de obiect vreo scutire sau reducere din cele arătate la art. 1, § IV și V, ea va arăta cu precizie atât scutirea sau reducerea cerută, cât și anume obiectele pentru care se face acea scutire sau reducere.

7. Pentru fabricile neînființate încă, cererea va fi însoțită de planurile și devizele fabricii și dependințelor lor.

Toate aceste planuri și devize după ce consiliul miniștrilor se va fi pronunțat pentru acordarea de avantaje, se vor viza și se vor conserva în minister pentru a servi ca mijloc de control la înființarea fabricii.

Duplicatele acestor acte vor fi de asemenea vizate de minister.

8. După primirea cererii, dacă fabrica este înființată, ministerul delegă fie pe unul din membrii comisiei industriale, fie pe o altă persoană competentă, pentru a merge și a cerceta în localitate condițiile în care se găsește fabrica, instalarea ei, capitalul întrebuințat, numărul lucrătorilor, situația ei financiară, materiile prime, mașinile și mijloacele de care se servește în fabricație, competența personalului, precum și tot ce are o legătură directă cu situația și viitorul ei din toate punctele de privire.

Delegatul ministerului va face un raport amănunțit asupra tuturor acestor puncte.

Pentru fabricile neînființate încă, delegatul ministerului va studia pe lângă planuri și devize toate celelalte condiții în care urmează a se înființa fabrica.

9. După ce delegatul însărcinat a inspecta fabrica va fi depus raportul său,

ministerul va supune cererea industriei în examinarea comisiei industriale, care-și va da avizul asupra admisibilității sale.

10. Odată adunate toate lămuririle necesare asupra condițiilor în care se găsește sau se va găsi fabrica, și după ce se va fi obținut avizul comisiei, ministerul industriei va supune cererea industriei printr-un referat amănunțit la decizia consiliului de miniștri.

11. Consiliul ministrilor, pe baza referatului ministrului industriei, decide pentru fiecare fabrică în parte, dacă acordă fabricii dreptul de a beneficia de avantajele legii și de care anume.

În decizie se va pune și data de la care fabrica va începe a se bucura de acele foloase.

În cazul când fabricantul cere scutiri de vamă pentru materiile prime, consiliul de miniștri va lua avizul camerei de comerț din localitate asupra chestiunii de a se ști dacă acele materii prime se găsesc sau nu în cantități îndestulătoare în țară.

În caz de a se acorda foloase decizia consiliului de miniștri se publică prin „Monitorul Oficial” și se comunică în copie tuturor autorităților chemate a lua parte la aplicarea ei, precum și fabricantului.

12. În ceea ce privește cesiunea de teren, întrucât acele terenuri ar cădea pe proprietățile domeniilor Coroanei sau al comunelor, ministerul industriei nu va supune cererea industriei la decizia consiliului de miniștri decât cu avizul prealabil al autorităților respective.

În acest scop, ministerul industriei va comunica cererea de cesiune administrației domeniilor Coroanei sau autorităților comunale, cu invitare de a răspunde în termenul cel mai scurt posibil.

13. După ce consiliul de miniștri va fi decis cesiunea terenului, ministerul industriei va lua următoarele măsuri:

a) Dacă terenul se găsește pe vreo proprietate a statului, va lua măsurile necesare pentru a pune pe fabricant în posesia lui;

b) Dacă terenul se găsește pe vreo proprietate a comunei, sau a domeniilor Coroanei, va comunica autorităților respective decizia consiliului de miniștri, cu invitare de a pune pe fabricant în posesia terenului cedat.

Și într-un caz și într-altul, punerea în posesia se va face îndată ce contractele de arendare sau de exploatare a acelor terenuri o vor permite.

CAPITOLUL IV

Pierdere a foloaselor acordate

14. Ministerul industriei va face inspecții prin agenții săi la toate fabricile cărora li s-au acordat avantajele arătate în acest regulament pentru a se convinge dacă stabilimentul industrial funcționează în condițiile cerute pentru a beneficia de ele.

15. Orice abatere de la condițiile în care avantajele acestui regulament au fost acordate, atrage după sine pierdere imediată a acestor avantaje.

16. Constatarea abaterilor se face de ministerul industriei, fie din propria inițiativă, fie după cererea unei alte autorități interesate.

17. Pierderea avantajelor acordate se pronunță de consiliul de miniștri printr-o decizie motivată care se va publica prin „Monitorul Oficial”.

18. În caz de revocare a cesiunii de teren, proprietarul acestui teren va avea facultatea sau de a reține toate construcțiile ridicate pe dânsul, plătind plus-valuta terenului, sau de a obliga pe constructor la ridicarea materialului fără a aduce nici o vătămare proprietății.

19. Pierderea terenului se operează deplin drept în profitul proprietarului primitiv, în caz când așezământul industrial pentru care a fost acordat, nu se va fi înființat în termen de 2 ani de la punerea în posesie a fabricantului.

20. Constatarea neînființării fabricii, în cazul prevăzut de articolul precedent, se face de ministerul industriei prin agenții săi.

Numai în urma acestei constatări, cesionarul pământului reintră în posesia lui.

23. Lucrările comisiei industriale se constată prin procese verbale rezumative de fiecare sedință, iar părerile cerute de ministrul se vor exprima prin avize separate pentru fiecare din chestiuni.

24. Comisia industrială se convoacă de ministru ori când avizul va fi necesar.

Dacă după 3 convocări, comisia nu se va aduna în numărul cerut, ministerul va da curs lucrărilor fără a mai aștepta avizul său.

25. Fiecare membru din comisia industrială are dreptul la o indemnizație care se fixează la 20 lei de fiecare sedință, pentru membrii domiciliați în București, la 30 lei pentru cei domiciliați în alte orașe.

Membrii domiciliați în afară de București vor avea dreptul la o indemnizație de transport.

În caz când membrii comisiei industriale vor fi însărcinați cu inspecții de fabrici, vor avea drept la o indemnizație de 30 lei pentru fiecare zi întrebuințată, pe lângă despăgubirile de transport.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, II, p. 859-862]

CAPITOLUL V

Despre comisia industrială

21. Ca organ consultativ în toate chestiunile de aplicare a acestui regulament, pe lângă ministerul industriei va funcționa o comisie compusă din 7 membri; ea va purta numele de *Comisia industrială*.

22. Comisia industrială se prezidează de ministru și în lipsa acestuia de cel mai în vârstă dintre membri.

LEGEA MINELOR

din 21 aprilie 1895

(cu modificările din 19 aprilie 1900)

TITLUL II

Proprietatea minei și caracterele ei

4. Facultatea să a face prospecțiuni și căutări la suprafață, care nu provoacă degradări, pe tot teritoriul României, în

scop de a descoperi mine, o are orice persoană, român sau străin fără altă formalitate decât aceea de a obține o încuviințare de la Ministerul Domeniilor. Proprietarul suprafeței este dispensat de a cere o asemenea încuviințare.

5. De îndată ce s-a constatat sau presupus, în mod oficial, descoperirea unei mine, statul, din propria lui inițiativă sau sesizat de o a treia persoană, va întreba pe proprietarul suprafeței dacă el este dispus și poate să procedeze, în termenul fixat prin art. 23, din această lege, la exploatarea minei.

În cazul când proprietarul suprafeței ar refuza, statul sau va proceda el la exploatarea minei, sau o va concesiona, conform dispozițiilor prezentei legi, unei a treia persoane, lăsând proprietarului suprafeței foloasele specificate la art. 6 și 27.

6. Dacă, în urma explorării, se dovedește că gismentul comportă exploatarea, ministerul, din propria lui inițiativă sau sesizat de o terță persoană, va întreba pe proprietar dacă vrea, sau nu să procedeze la exploatarea minei, supunându-se dispozițiilor de față.

În caz de refuz din partea proprietarului suprafeței, statul poate concesiona exploatarea unei terțe persoane, rămânând proprietarului foloasele specifice la art. 55.

În cazul când proprietarul se declară gata de a exploata mina, și el nu va fi fost totodată și explorator, terță persoană care a explorat mina, va fi copartășă la concesiunea minei cu proprietarul suprafeței,

în condițiile care se stabilesc prin legea de față.

7. Dreptul de exploatare ce se obține astfel, se concesionează 75 de ani; el este imobiliar, transmisibil ca orice alt bun susceptibil de ipotecă și privilegii și distinct de proprietatea suprafeței.

8. Dreptul concesionarului, cu toate caracterele lui de la articolul precedent, se întinde și asupra clădirilor, mașinilor, puturilor, galeriilor și altor lucrări făcând parte integrantă din mină; de asemenea, se consideră tot ca imobile, conform art. 468 cod civil, caii, uneltele și orice alte obiecte care servesc exclusiv la exploatarea minei.

9. Sunt mobile materiile extrase, aprovizionările și alte obiecte mobiliare, precum acțiunile și venitul unei societăți sau antreprize pentru exploatarea miniere.

10. Orice înstrăinare parțială a concesiunii minei este interzisă fiind nulă.

Orice diviziune a minei prin cesiune sau partaj, orice reunire prin asociere sau achiziție de mine de aceeași natură nu pot fi efectuate decât în virtutea unui decret regal, bazat pe o decizie a Ministerului de Domenii, în urma avizului administrației miniere.

Cu toate acestea, reunirea mai multor mine apropiate și care sunt de aceeași natură, este permisă fără autorizație specială, dacă perimetrul total nu trece peste suprafața fixată prin art. 14 și cu condiția ca lucrările de exploatare să fie puse totdeauna sub o direcție unică.

11. În caz de cesiune, partaj sau reunire a uneia sau mai multor mine se va depune la instanța minieră unde s-a făcut

cererea de constituire a cesiunii, îndată după aprobare, un act în dublu exemplar, spre cunostința tuturor celor interesați.

12. Orice concesionar poate să renunțe la concesiunea unei mine dacă nu sunt creditori ipotecari sau privilegiați, sau dacă creditorii consimt la renunțare; administrația minieră trebuie însă prevenită, cu 6 luni înainte de părăsirea lucrărilor. În caz de forță majoră, prevenirea se va face imediat după încetarea lucrărilor.

În caz de neînțelegere, renunțarea poate avea loc printr-o vânzare cu licitație, din produsul căreia statul se va despăgubi cel dintâi.

Mina la care concesionarul a renunțat conform legii va putea fi exploatată de stat sau concesiionată de acesta, până la expirarea termenului de 75 de ani în condițiile legii de față.

13. Exploatarea minelor și explorările nu constituie acte de comerț și nu sunt supuse patentelor. Toate contestațiile ce s-ar ivi în asemenea exploatare și explorări se vor judeca de tribunalele civile, după regulile dreptului comun.

14. Mina sau concesiunea minieră a unui perimetru se înțelege cuprinsă în limitele determinate prin planurile verticale, care, coborându-se nedefinit în adâncime, trec prin laturile poligonului ce constituie perimetrul la suprafața solului. Aceasta însă numai pentru substanțele asupra cărora s-a instituit mina.

Întinderea perimetrului ce se concesiionează nu poate trece peste o mie de hectare, pentru minele de combustibil, și șase sute hectare pentru celelalte mine,

cu restricția ca două puncte ale aceluiași perimetru să nu fie mai depărtate cu 4 kilometri pentru celelalte mine.

15. Fixarea semnelor pentru delimitarea oricărui perimetru cerut, fie pentru explorare, fie pentru exploatare, este obligatorie; ea se va face în urma cererii părților sau din ordinul administrației, și se va executa sub direcția inginerului statului, cu cheltuielile concesionarului minei.

Proprietarul suprafeței nu poate sub nici un pretext, să împiedice punerea hotarelor pe moșia sa. Cu toate acestea, consimțământul său, fără de care nu se pot pune semne, este riguros necesar pentru hotarele care cad sau trec prin curți, grădini, parcuri și orice alte locuri împrejmuite, care fac parte din locuința lui.

TITLUL III

Actele care preced instituirea concesiunilor de mină

16. Căutările prin săpături, în scop de a-și da seama de valoarea descoperirii unui gisment și a se asigura de posibilitatea exploatareii lui, sunt considerate ca explorări și nu pot fi făcute decât în virtutea unui permis administrativ, eliberat de Ministerul Domeniilor, conform cu legea de față.

17. Descoperitor sau prim-inventor este acela care, cel dintâi fără a fi făcut săpături speciale de explorare, a semnalat și a făcut să se constate oficial pre-

zenta unui gisment până atunci necunoscut.

Descoperirea sa, despre care se va face constatare, trebuie să fie înregistrată la administrația minelor.

18. Această descoperire înregistrată și publicată i se asigură descoperitorului, în timp de 4 luni de la data înregistrării, dreptul de preferință asupra altor petiționari.

El va obține un permis de explorare, dacă va îndeplini dispozițiile din această lege și dacă proprietarul suprafeței, în timp de 4 luni, a refuzat să se însărcineze cu explorările.

19. În cazul când n-ar lua descoperitorul concesiunea perimetrului indicat oficial de el, el va exploata mina proprietarul suprafeței sau altă persoană, atunci el va avea dreptul la o redevență proporțională de 50% din venitul net, dacă exploatarea se va începe până în 5 ani de la data înregistrării descoperirii și dacă se exercită asupra materiei ce a fost indicată de descoperitor.

20. Exploratorul este acela care prin săpături și perforări ar stabili materialmente existența și posibilitatea de exploatare a unor substanțe minerale, în urma unui permis acordat pe baza legii.

21. Oricine, individual sau în societate, poate să adreseze reprezentantului administrației miniere din localitatea respectivă o petiție prin care să ceară să i se acorde dreptul de a face explorări într-o anumită porțiune.

Cerea va fi înscrisă în registru la numărul de ordine, cu data și ora depunerii

ei, registru special care va fi ținut la dispoziția publicului.

Petiționarul este dator de a prezenta reprezentantului administrației miniere, în dublu exemplar și în timp ce 15 zile de la data prezentării cererii:

1) Limitele precise între care vrea să ia perimetrul de exploatare, indicând văile, colinele sau orice alte puncte cu caracter determinant din localitate, și suprafața aproximativă a perimetrului;

2) Justificarea că a făcut cunoscut proprietarului suprafeței, ca și concesionarilor de mine învecinați imediat cererea făcută pentru explorare în perimetrul desemnat;

3) Alegerea domiciliului în județul unde a cerut explorarea.

22. Formalitățile din articolul precedent fiind îndeplinite, actele vor fi înaintate administrației miniere care, în timp de 5 luni de la data înscrierii cererii de explorare, va elibera permisul în condițiile prescrise de art. 5, 18, 23, 26 sau proprietarului sau în caz de refuz din partea acestuia, unuia din petiționari în ordinea înscrierii lor.

23. Proprietarii suprafeței sunt și ei obligați a se conforma art. 16 și 21 atunci când ar lua ei inițiativa explorărilor. Dacă alții au luat această inițiativă, proprietarii suprafeței sunt obligați, în timp de 4 luni, să răspundă dacă vor să se însărcineze ei cu explorările.

24. Permisul, odată acordat va fi inserat în „Monitorul Oficial”.

El dă dreptul exclusiv numai pentru căutarea de mine în sau sub parcelele pentru care a fost cerut și nu este valabil

mai mult de 18 luni, putându-se prelungi de către administrația minieră încă pe un an dacă cererea de prelungire va fi făcută înainte de ziua expirării permisului.

Permisul va fi de asemenea valabil numai pentru materialele minerale specificate în cerere, sau găsite în săpaturile executate de exploatare.

25. În cazul când permisul unui explorator n-a fost prelungit, atunci nu i se mai poate acorda un nou permis pe același termen decât după trei ani de la ieșirea din acel perimetru.

Dacă, în cursul unei exploatare, exploratorul dă de alte substanțe decât cele indicate în permisul de exploatare, el are dreptul la o prelungire a permisului pentru încă 2 ani de la data semnării descoperirii gismentului, cu condiția ca cererea de prelungire să fie făcută înainte de ziua expirării permisului.

26. Permisul de explorat nu va putea să aibă o suprafață mai mare de 50 de hectare, și diagonala cea mai mică nu va fi mai scurtă de o treime a diagonalei celei mai mari.

Autorizarea proprietarului suprafeței sau al clădirii este necesară pentru a începe căutări:

a) Într-o rază mai mică de 100 metri de la construcțiile de locuit;

b) Sub curtile împrejmuite, aparținând locuințelor, și sub monumentele publice și istorice.

Aceeași persoană poate ocupa deodată mai multe perimetre, care au punctele lor cele mai apropiate la distanță minimă de 2 km unele de altele.

27. Înainte de a începe orice lucrări de căutare, exploratorul prezintă proprietarului suprafeței permisul de exploatare, și caută a se înțelege cu dânsul asupra indemnizației pentru stricăciunile și ocupării de teren.

În caz de neînțelegere asupra indemnizației între explorator și proprietarul suprafeței, exploratorul recurge la minister, care, ascultând părțile, fixează provizoriu această indemnizație, după avizul administrației minelor, și care în 20 de zile de la data avizării va trebui să autorizeze pe explorator să înceapă lucrările, dacă art. 26 nu se va opune.

Proprietarul nemulțumit are recurs în justiție, însă fără ca efectul deciziei ministeriale să poată fi suspendat până la hotărârea justiției.

După cererea proprietarului suprafeței, administrația minieră va obliga pe explorator de a depune o cauciune suficientă pentru pagubele ce i s-ar putea aduce prin lucrările de exploatare.

28. Exploratorul poate dispune de substanțele extrase într-atât întrucât ele intră în categoria minelor, și nu întrec cantitatea ce ar putea rezulta dintr-o simplă explorare.

El nu poate dispune însă de substanțele aparținând carierelor, decât pentru a fi întrebuințate în lucrările sale de explorare, și după ce se va plăti materialul proprietarului suprafeței, scăzându-se, bineînțeles, cheltuielile de extragere.

29. Lucrările de căutare sunt puse sub supravegherea administrației miniere.

Constatarea de înaintare precum și rezultatele lucrărilor efectuate se vor face

de inginerul respectiv pe cheltuiala exploratorului. Un regulament special va fixa modalitățile acestei cheltuieli.

Imediat ce lucrările de explorare vor ajunge la rezultate suficiente pentru a putea începe lucrările de exploatare, administrația minieră va opri continuarea lor și va lua măsuri pentru instituirea concesiunii de mină.

30. Exploratorul va trebui să ia toate măsurile pentru a executa lucrările de exploatare, astfel ca să evite orice pericol și să garanteze siguranța lucrătorilor și a suprafetei.

El va ține un registru constatând natura, starea și înaintarea lucrărilor executate, circumstanțele principale în care se prezintă gismenul, cantitatea substanței extrase și vândute sau utilizate în încercări, prețul de vânzare și numărul lucrătorilor întrebuințați; acest registru se va prezenta inginerului în timpul vizitelor de lucru.

31. Dreptul rezultând din permisul de explorare este considerat ca transmisibil; exploratorul poate să îl cedeze sau să renunțe la el.

Cedarea și renunțarea sunt declarate și înscrise în registrul administrației miniere, pentru a putea fi luate măsurile ce se vor crede de cuviință.

32. Dacă în timpul de 6 luni de la data aprobării cererii de exploatare, exploratorul nu a început lucrările sale, și dacă în cursul explorărilor ar neglija cu totul mersul lucrărilor, administrația minieră îi va anula permisul prin „Monitorul Oficial” și va da un nou permis, după ordin-

ea înscrierii în registrul de la art. 21 sau va face lucrările în regie.

33. Explorările nu se pot autoriza pe un teren deja concesionat, decât în cazul când ele se vor face pentru o substanță diferită de cea cuprinsă în concesiunea deja acordată.

În cazul acesta însă, concesionarul minei instituite poate cere de la explorator o cauciune prealabilă, pentru daunele ce i s-ar cauza prin explorări.

Cauciunea, ca și indemnizația în cazul de ocupare se fixează de minister, ascultând părțile și luând avizul administrației miniere, cu recurs în justiție în caz de nemulțumire, fără însă ca efectul deciziei ministeriale să fie suspendat prin recurs înainte de hotărârea justiției.

34. Permisul de explorare ce se va acorda altuia decât concesionarului minei, va fixa condițiile în care trebuie să se facă lucrările de căutare pentru a nu se aduce prejudicii lucrărilor de exploatare ale minei.

Drepturi de explorare suprapuse nu se admit, chiar dacă s-ar cere pentru substanțe diferite.

35. Dacă exploratorul, odată explorările terminate, nu poate din cauze independente de voința lui, să beneficieze de avantajele ce ar rezulta din explorarea lui, Ministerul Domeniilor, în urma avizului consiliului de mine, va putea institui asupra minei explorate de el o redevență de 1% din venitul net în favoarea exploratorului nenorocit sau urmașilor lui. Aceasta însă numai când instituirea concesiunii miniere ar avea loc cel mai târziu la 5 ani de la data explorării.

TITLUL IV

Instituirea concesiunii minelor

36. Dreptul de a exploata se dă exploratorului și proprietarului suprafeței, conform dispozițiilor legii de față.

37. Exploratorul, dacă nu este proprietarul suprafeței, pentru a obține concesiunea minei, trebuie ca înainte de expirarea permisului de explorare să trimită oficial proprietarului suprafeței și Ministerului Domeniilor (autorității miniere respective) câte o cerere, prin care să se facă cunoscute:

1) Natura gismentului, alăturând și probe din material ce vrea a exploata;

2) Întinderea și limitele perimetrului ce cere spre exploatare;

3) Localitatea aleasă ca domiciliu în județul unde se află perimetrul.

Și pentru Ministerul Domeniilor (autoritatea minieră respectivă), trebuie să mai alătore împreună cu cele de mai sus, cel mai târziu după 15 zile:

a) Un plan al acelui perimetru făcut la scara 1:10.000 și reprodus în 5 exemplare, din care unul se va depune la primăria locală;

b) O recipisă de consemnare a sumei fixate pentru a face față cheltuielilor necesare la procedarea punerii în stăpânire.

38. Dacă proprietarul suprafeței devine copărtas al concesiunii, atunci exploratorul copărtas nu va mai vărsa arenda și indemnizațiile de explorare prevăzute la art. 27.

39. Proprietarul suprafeței, dacă nu este el exploratorul, este obligat ca, în termen de 2 luni de la data primirii notifi-

cării exploratorului, indicată la art. 37, să răspundă administrației miniere dacă vrea să intre ca copărtas la exploatarea minei, luând, se-nțelege, și partea sa la cheltuieli. Direcția exploatării însă va rămâne exploratorului, chiar în cazul unui răspuns afirmativ din partea proprietarului suprafeței.

40. Când vor fi mai mulți proprietari ai suprafeței, ei cu toții sau parțial pot intra în exploatare ca copărtasi, cu partea lor proporțională de cheltuieli, fără ca acei copărtasi să mai aibă dreptul la redevența fixată de art. 55 din această lege. Partea proporțională se calculează prin raportul dintre suprafața fiecăruia și jumătate din cheltuielile totale ale concesiunii. Ceilalți proprietari nu vor beneficia de redevență, decât pentru cantitatea extrasă de sub porțiunea lor.

41. Ministerul Domeniilor (autoritatea minieră respectivă), primind petiția exploratorului, oricine ar fi el, o înscrie într-un registru special, ținut la dispoziția publicului, menționând data și ora depunerii ei; dă, în același timp, recipisă de primire a ei și dispune de urgență publicarea și afișarea.

Publicarea se va face în „Monitorul Oficial” și în unul din jurnalele județului.

Afișarea se va face la Prefectura județului, la Subprefectura și Primăria comunei de care aparține perimetrul, precum și la Primăria comunei unde domiciliază exploratorul.

Primăriile comunelor respective trebuie să certifice că aceste afise și publicații au fost expuse cel puțin 20 de zile.

Petiția trebuie să fie inserată pe scurt, cel puțin de 2 ori, în „Monitorul Oficial” și în jurnalul districtului, la interval fix de 10 zile.

42. Opozițiile făcute în contra acordării concesiunii minei se primesc la biroul inginerului respectiv, în timp de 2 luni de la data publicării în „Monitorul Oficial” a cererii și a afisării.

Opozantul trebuie să justifice în această perioadă că opoziția sa a fost notificată exploratorului care a cerut mina, și trebuie să-și facă cunoscut domiciliul ales de el în județul unde s-a instituit mina.

Opozițiile sunt înscrise în registrul special de la art. 41 și cu formele arătate în el.

Orice persoană care revendică dreptul de descoperitor ori explorator, sau face opoziție acestor titluri, are dreptul de a prezenta observații scrise sau orale administrației miniere, făcându-se cunoscut timpul în care se vor face dezbaterile consiliului asupra instituirii concesiunii de mină.

43. În cursul lunii a doua de la data prezentării cererii de instituire a concesiunii minei, inginerul respectiv transmite dosarul administrației miniere, cu avizul său bazat pe raport detaliat.

În timp de o lună de la data avizului inginerului respectiv, printr-o decizie ministerială și decret regal, bazat pe avizul administrației miniere, se va decide asupra fiecărui caz de cerere în parte, prin formele prevăzute la art. 6 și 23, și după ordinea de prioritate din registrul special menționat în art. 41.

44. Decretul care se va face pentru instituirea concesiunii de mine va fi motivat și va reproduce dispozițiile avizului administrației miniere și Ministerului Domeniilor.

Acest decret va fi inserat în „Monitorul Oficial”, afisat și publicat în comunele unde există perimetrul, dacă s-a acordat, și în comunele unde sunt stabiliți opozanții, dacă s-a respins.

Decretul se va înscrie în registrul special de la art. 41 și va fi comunicat atât exploratorului cât și opozanților.

Odată decretul publicat, el nu mai poate fi atacat de opozanți, și exploratorul poate să înceapă imediat lucrările de exploatare, după ce se va fi conformat art. 46.

45. Decretul de concesiune a minei odată promulgat, nu dă concesionarului instituit alte drepturi de ocupare a suprafeței pe timpul concesiunii decât pentru a face lucrările enumerate mai jos și întrucât este vorba exclusiv de interesele exploatarei minei sale:

a) de a deschide în perimetrul său galerii, puturi, lucrări subterane sau de suprafață pentru recunoașterea ulterioară a gismentului și exploatarei lui;

b) de a stabili pentru exploatarea, extracția, prepararea mecanică a substanței, pentru aerajul și scoaterea apelor instalațiile, mașinile și atelierele necesare;

c) de a face bazine, diguri, zăgazuri și conducte de apă pentru punerea în mișcare a ateliereilor specificate în alineatul precedent;

d) de a face căi, canale, poduri și drumuri de fier, conducte și orice alte lu-

ciări, pentru circulația oamenilor și a vitelor, pentru transportul materialelor și produselor, precum și șoproane sau magazine pentru depunerea substantelor extrase;

e) de a construi clădiri numai pentru conservarea minei, mașinilor și pentru administrația minei;

f) de a executa în atelierele sale, cu lucrători speciali, meseriile necesitate de cerințele exploatarei sale;

g) de a dispune de substanțe din mine.

46. Înainte de executarea acestor lucrări, exploatarea este ținută a înștiința autoritățile miniere și pe proprietarii interesați cu o lună înainte.

47. Un concesionar de mine nu poate să se opună de la executarea lucrărilor de utilitate publică care ar trece pe concesiunea sa; el însă va fi indemnizat, conform diferitelor dispoziții prevăzute în legea de față.

Când exproprierea aduce prejudicii exploatarei miniere, despăgubirea, întrucât privește lucrările de ocupare a suprafeței de la art. 45, va reveni concesionarului minei; iar despăgubirile privitoare la suprafață aparțin proprietarului suprafeței.

48. Va fi respinsă și considerată ca nulă orice cerere de a se institui concesiunea minei, dacă a fost făcută înainte ca existența gismentului să fie probată.

49. În cazul când nici descoperitorul nici exploatarea nici proprietarul suprafeței nu-și revendică dreptul de instituire a concesiunii asupra unei mine, ea va putea fi dată, pe cale de concesiune, persoanelor sau societăților care vor pre-

zenta garanții pentru exploatare, atât materiale cât și tehnice.

Un regulament de administrație publică va determina formele sub care se vor da concesiunile miniere. Concesiunea va fi dată printr-un decret bazat pe decizia Ministerului Domeniilor, publicată în „Monitorul Oficial” și afișată.

50. Concesiunea minei cuprinde perimetrul fixat prin cerere, dacă suprafața cerută este liberă și nu trece de 1000 hectare pentru minele de combustibil și 600 pentru celelalte mine, și că două puncte ale aceluiași perimetru nu sunt mai departe de 4 km pentru minele de combustibil și 2,5 km pentru celelalte mine.

Concesionarea unui perimetru nu dă concesionarului instituit alte drepturi asupra suprafeței decât cele prevăzute la art. 45.

Decretul de instituire a concesiunii rectifică limitele fixate prin cererea de instituire a concesiunii de mine, fără ca suprafața să fie micșorată sau scăzută decât conform art. 14, și fără să fie schimbat din localitatea unde s-a cerut.

51. Orice exploatarea trebuie să aibă zilnic la punctul lucrărilor:

1) Un plan al lucrărilor în curent cu înaintările, a cărui copie trebuie trimisă, în fiecare an, administrației minelor;

2) Un registru de înaintări, în care se vor înscrie cazurile mai importante ale exploatarei și observațiile inginerilor;

3) Un registru de extracție și de vânzare.

Planul și registrele vor trebui să fie, întotdeauna, prezentate agenților administrației miniere când le vor cere.

Exploataatorul este ținut să furnizeze administrației miniere dacă aceasta o va cere proiectele de lucrări și indicațiile statistice relativ la exploatarea lui.

De asemenea, el trebuie să aibă un reprezentant stabilit în localitate, al cărui nume și calitate să le notifice administrației miniere.

TITLUL V

Raporturile între concesionarul minei și proprietarul suprafeței

52. Consimțământul proprietarului suprafeței, fără de care nu se pot începe lucrări, este necesar pentru a face săpături sau puturi la o distanță orizontală de mai puțin de 100 metri de la locuința sa, de lucrări de artă și de monumente publice și istorice.

În orice alt punct al perimetrului, exploataatorul poate începe lucrările sale de exploatare din art. 45 imediat ce a obținut decretul și o lună după ce a înștiințat administrația minieră de lucrările ce vrea să le execute, și fără ca proprietarul suprafeței să poată face să înceteze continuarea lucrărilor, în caz de nemulțumiri, decât prin intermediul și după avizul administrației miniere, care trebuie să fie sesizată asupra cazului.

53. Concesionarul minei și proprietarul suprafeței au dreptul să constate starea perimetrului, cu tot ce se află pe acesta înainte de instalarea exploatarei.

Cheltuielile de constatare rămân în sarcina celui ce le-a provocat.

54. În caz de neînțelegere, o decizie a ministerului, luată în urma avizului administrației miniere, va autoriza în termen de cel mult 40 de zile, și având în vedere art. 52 și 55, ocuparea terenului necesar:

1) În interiorul unui perimetru:

Pentru a putea executa toate lucrările prevăzute la art. 45 și pentru a face drumuri, canale, drumuri de fier sau căi de comunicație, exclusiv destinate să lege mina de dependințele ei sau de căile publice;

2) În afară de perimetrul minei:

Pentru suavetaje, puturi și galerii de secare, accesul și stabilirea căilor de comunicație prevăzute în alineatul precedent;

3) În perimetrul unei alte mine:

Numai pentru instalarea căilor de comunicație prevăzute în alineatele precedente.

55. (Mod. Leg. 19 aprilie 1900). Exploratorul, dacă nu e și proprietar al suprafeței, e dator să plătească o arendă pentru parcelele ocupate și să repare (sau să des-păgubească) toate daunele și prejudiciile ce ar rezulta din lucrările sale.

Concesionarul minei e responsabil, timp de 3 ani, de aceste daune, solidar cu exploataatorul pe care și l-a substituit. Administrația minelor, ascultând părțile, fixează indemnizația după regulile dreptului comun, ținând seama de păduri și de plantații, precum și de circumstanțele în care clădirile și ameliorațiile au fost făcute de proprietarul suprafeței.

În caz de nemulțumire, se poate face recurs în justiție, care va judeca și va

hotărâ de urgență, fără însă ca recursul să suspende efectul deciziei administrației minelor.

Pentru fixarea arendei se va lua de bază îndoita arendă a terenurilor învecinate de perimetrul concesionat și se va fixa din 10 în 10 ani.

Pentru partea suprafeței ce se va deteriora prin săpături, depozite sau alte cauze de natură a împiedica productivitatea ei în viitor, concesionarul minei va plăti proprietarului suprafeței o despăgubire egală cu îndoita valoare a pământului din proprietățile vecine.

Pentru pământurile declarate inalienabile prin Constituție, despăgubirea suprafeței ocupate va fi de trei ori arenda obisnuită în localitate. Această arendă se fixează din 10 în 10 ani și fără distincție dacă pământul inalienabil a fost ocupat în parte sau total.

Concesionarul minei, în afară de arendă și repararea daunelor, trebuie să mai dea proprietarului suprafeței și o redevență anuală din produsul brut, dacă proprietarul suprafeței nu e copărtas al minei.

Un regulament de administrație publică va determina modul și condițiile în care se stabilește și percepe această redevență.

TITLUL VI

Relațiile exploatatrilor între ei

56. Administrația minieră poate să oblighe, dacă va găsi de cuviință, concesionarii de mine alăturate să lase între ele

un masiv de protecție de 50 de metri minim, luat, pe cât se va putea, egal și dintr-o parte și dintr-alta.

În caz de suprapunere de mine, administrația minieră fixează, dacă concesionarii nu se înțeleg, condițiile de exploatare reciprocă.

57. Concesionarii de mine învecinate au dreptul, cu autorizația administrației miniere, în urma raportului inginerului respectiv să formeze asociații, în scopul de a executa și întreține cu cheltuieli comune: puturi, galerii și în general toate lucrările utile exploatării lor.

Un regulament de administrație publică va stabili organizarea și modul de funcționare al societăților, asociațiilor și sindicatelor de mine.

58. Când mai multe mine învecinate sunt amenințate în siguranța și existența lor pentru o cauză oarecare comună tuturor, o decizie ministerială, dată în urma unei cercetări oficiale, indică minele ai căror concesionari vor fi obligați să constituie un sindicat, care să execute și să întrețină lucrările recunoscute trebuincioase pentru a evita pericolul comun.

Adunarea generală, chemată să aleagă sindicatul, se va compune din concesionarii minelor interesate.

Fiecare va dispune de un număr de voturi, proporțional cu produsul brut al minei în timpul celor 3 ani de exploatare din urmă.

59. Taxele ce trebuie achitate de fiecare concesionar interesat pentru executarea și întreținerea lucrărilor vor fi fixate proporțional cu interesele în joc ale fiecărei mine, printr-un rol dresat de sindi-

cat și aprobat de administrația minieră; în caz de nemulțumire, se va recurge la justiție fără însă ca recursul să poată suspenda lucrările.

Aceste taxe vor fi percepute și încasate ca în materie de contribuții directe.

În caz de neplată a taxei timp de 3 luni de la data somatăii ce i s-a făcut, concesionarul în întârziere cu plățile va putea fi considerat că a renunțat la concesiunea instituită și dreptul de a exploata mina trece asupra statului pentru restul timpului concesiunii în cazul în care sindicatul nu vrea s-o ia.

Ministerul va putea face avansul cheltuielilor datorate de proprietarul în întârziere.

60. Lucrările, executate de syndicatele instituite în virtutea art. 58, vor forma o proprietate distinctă de minele interesate; ea va fi supusă prezentei legi, în ceea ce privește supravegherea de către administrația minelor a relațiilor cu proprietarii suprafeței și cu minele vecine sau suprapuse.

Un regulament de administrație publică va fixa condițiile de funcționare a syndicatelor prevăzute în art. 57.

61. Dacă adunarea generală a concesionarilor interesați din art. 58 n-a constituit un sindicat, 2 luni după invitația care i-a fost făcută de administrația minelor, sau dacă sindicatul nu prezintă proiectul lucrărilor, sau nu le execută și nu le întretine în termenele care i-au fost fixate, sindicatul va putea fi înlocuit printr-o comisie specială numită de minister, care va fi investită cu toată autoritatea nece-

sară și care va lucra în socoteala minelor amenințate.

TITLUL VIII

Exploatarea petrolului

65. Petrolul (titeiul, păcura groasă), ozocherita, asfaltul, precum și toate bituminos rămân cu derogare de la prezența lege, la libera dispoziție a proprietății suprafeței, dacă exploatarea nu constituie un pericol pentru siguranța locuitorilor învecinați. În acest caz, administrația minieră poate provoca o sentință judecătorească prin care să închidă mina.

66. Dacă în cursul lucrărilor executate pentru exploatarea petrolului se vor găsi substanțe minerale indicate în art. 2, exploatarea va aviza imediat administrația minieră, având dreptul de a le străbate numai, fără însă a le putea întrebuința.

Acele substanțe, intrând în categoria minelor, vor fi supuse sub regimul legii de față.

67. Foloasele și obligațiile ce legea de față le prescrie în scopul exploatării minelor față cu proprietarii vecini, întrucât privește suprafața, vor fi identice pentru proprietarii de mine de petrol.

68. Raporturile între proprietarii de mine de petrol și lucrători, cesiunile care privesc siguranța lucrărilor și a suprafeței cad sub dispozițiile generale ale legii de față.

69. Taxele prevăzute în art. 93, 94 și 95 se aplică și la minele de petrol.

70. (Mod. Leg. 19 martie 1900). Minele de petrol ce sunt pe proprietățile statului sunt supuse prescripțiilor generale ale Legii minelor.

Întinderea perimetrului unei concesiuni de petrol va fi însă de maximum 100 hectare, cea mai mare din diagonalele poligonului în care e înscris perimetrul neputând fi mai lungă de 2500 metri.

Un regulament de administrație publică va determina redevențele ce se cuvin statului ca proprietar pentru minele de petrol, după importanța regiunii și distanța de mijloacele (căile) mari de transport, durata concesiunii; va specifica dispozițiile de detaliu ce vor trebui să se observe atât la darea, transmiterea și părăsirea concesiunilor de petrol, cât și diversele măsuri ce vor trebui păzite de toți exploatații din țară oricare ar fi proprietatea pe care ar exploata.

TITLUL IX

Cariere

71. Carierele sunt proprietatea statului suprafeței și sunt exploatate în beneficiul lui de el, sau cu consimțământul său.

72. Sunt considerate drept cariere depunerile nenumărate și neclasificate la art. 2, precum: ardeziile, gresiile, piatra de construcție, marmura, granitul, serpentina, piatra de var, ghipsul puzolanele, bazaltul, lava, marna, creta, nisipul, silixul, argila, caolinul, cuarțul pentru sticlărie, pământul pentru cărămidă ș.a., substanțele pămânoase și pietrele de orice natură, pământurile piritoase con-

siderate ca îngrășăminte, acestea fiind exploatate sub cer deschis sau prin galerii subterane.

Săpăturile întreprinse de proprietarul solului sau de reprezentanții săi, ca să extragă îngrășăminte sau materiale pentru uzul exclusiv al proprietății lui sunt încă considerate drept cariere.

73. Exploatarea carierelor deschise se face fără nici o autorizare, numai sub privegherea administrației miniere, și cu observarea legilor și regulamentelor de poliție și de siguranță publică.

Exploatatorul este ținut a înștiința autoritatea minieră despre deschiderea carierei.

Ea este oprită la o distanță mai mică de 50 de metri de drumuri, piețe publice, clădiri, lucrări de artă etc., afară de numai o autorizație specială, dată în forma prevăzută pentru permise de exploatare de mine.

74. Orice exploatare de cariere subterane trebuie precedată de o declarație făcută administrației miniere și exploatarea este supusă Legii minelor, însă numai în ceea ce privește privegherea și controlul din partea agenților de mine relativ la siguranța lucrărilor și soarta lucrătorilor.

Administrația minieră poată să suspende exploatarea unei cariere care ar vătăma exploatarea unei mine.

În acest caz, concesionarul minei dă-torează o indemnizație proprietarului carierei. Ea este determinată de administrația minelor și, în caz de nemulțumire, de justiție care trebuie s-o facă de urgență.

75. Exploatatorul unei cariere situat în perimetrul unei mine instituite trebui

să pună la dispoziția exploatatorului minei, în schimbul plății cheltuielilor de extragere, materiile minerale extrase de el (exploatatorul carierei), dacă ele se găsesc indicate în actul de cerere a instituirii concesiunii de mine.

76. Exploatarea nisipurilor metalifere de-a lungul cursurilor apelor și pe coastele mării este liberă sub rezerva respectării regulamentelor generale care se vor face în scopul unei asemenea exploatare.

TITLUL XIV

Impozite speciale minelor

93. (Mod. Leg. 19 martie 1900). Toți exploatatorii de mine din țară sunt obligați să plătească anual statului o taxă fixă și o taxă proporțională cu produsul brut al extracției.

94. taxa fixă este stabilită după întinderea perimetrului. Ea nu va trece de 50 centime de hectar.

95. (Mod. Leg. 19 martie 1900). Taxa proporțională va fi de 1% din produsul brut.

96. Taxa fixă și taxa proporțională se percep ca și contribuțiile directe.

97. (Mod. Leg. 19 martie 1900). Exploatatorii de diverse cariere și de izvoare minerale vor plăti statului o taxă de 1% din produsul brut.

TITLUL XV

Dispoziții privitoare la Dobrogea

98. Conform art. 16, alin. c, din Legea pentru reglarea proprietății imobiliare în

Dobrogea, din 3 aprilie 1882, minele fiind proprietatea absolută a statului, proprietarii suprafeței nu vor beneficia de avantajele acordate prin prezenta lege de art. 5, 6, 22 și 36.

99. (Mod. Leg. 19 martie 1900). Proprietarul suprafeței nu are dreptul la redevența anuală prevăzută la art. 55; el va fi despăgubit numai pentru ocuparea terenului și degradarea suprafeței, conform disp. art. 55 și altele privitoare la daunele produse prin exploatare; redevența de 5% din produsul brut se va plăti statului de către exploatator fără prejudiciul de taxă de la art. 95.

100. Foloasele și obligațiile ce legea de față le prescrie pentru exploatatorii de mine față de proprietarii vecini, întrucât privește suprafața sau subsolul, vor fi identice pentru stat, proprietarul minelor din Dobrogea sau exploatatorii săi.

101. Afară de restricțiile prevăzute la art. 98 și 99, toate dispozițiile prevăzute în prezenta lege vor fi aplicabile și în Dobrogea.

TITLUL XVII

Dispoziții finale și tranzitorii

103. La expirarea termenului concesiunii, mina se concesionează de drept proprietarului sau proprietarilor suprafeței, cu următoarele condiții:

Trei ani înainte de expirarea termenului concesiunii, Ministerul Domeniilor va înștiința proprietarul sau proprietarii suprafeței dacă voiesc sau nu a lua ei mi-

na în exploatare. Aceștia vor avea 2 ani să se pronunțe.

În caz de răspuns afirmativ din partea unuia sau a mai multora, mina se va concesiona perpetuu acelui sau acelor proprietari care au declarat că sunt gata de a o exploata prin ei înșiși sau prin alții la expirarea termenului concesiunii.

Mina, astfel concesionată, rămâne supusă regimului stabilit de această lege în toate celelalte privințe.

Instalațiile și construcțiile fac parte integral din noua concesiune, în afară de mașini și obiectele de natură mobilă precum cai etc., care nu au fost declarate imobile decât prin destinație și se pot ridica fără a împiedica accesibilitatea lucrărilor din interior și de la suprafață.

În cazul când nici unul din proprietarii suprafeței n-ar declara că vrea să ia mina în exploatare sau după ce a declarat că vrea s-o ia în exploatare, n-o exploatează de fapt dânsul sau prin alții, mina se va concesiona prin licitație publică 75 de ani de către Ministerul Domeniilor în profitul proprietarilor suprafeței pe baza celei mai mari redevențe ce se va oferi de către concurenți.

104. Mașinile, uneltele și orice aparate și materiale necesare la exploatarea, deschiderea și explorarea minelor vor fi scutite de orice drept de vamă, întrucât ele se vor introduce de exploatator și numai pentru trebuințele minei sale.

105. Minele sau uzinele ce se vor găsi în activitate sau vor fi concesionate prin contracte cu dată certă, la promulgarea acestei legi, nu sunt datorate a se supune ei întrucât privește instituirea lor. Ele în-

să sunt obligate de a-și fixa perimetrul și a și-l supune în termen de un an la toate celelalte condiții (de exploatare, de poliție etc.) prevăzute de lege.

În caz de neurmărire se va aplica art. 86.

106. Toate legile și regulamentele contrare dispozițiilor legii de față sunt și rămân abrogate.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, II, p. 1485-1501]

LEGE¹

pentru încurajarea industriei naționale din 14 februarie 1912

1. Statul acordă fabricilor în ființă sau care se vor înființa, fie de o persoană, fie de societăți, înlesnirile și foloasele arătate în legea de față, dacă vor îndeplini condițiile ei.

2. Se consideră ca fabrică oricare așezământ sau întreprindere industrială care, în afară de personalul tehnic sau administrativ, întrebuințează sau 20 de lucrători, sau mașini mișcate de orice fel de motor, de cel puțin 5 cai putere.

¹ Această nouă lege pentru încurajarea industriei naționale a fost votată de *Camera* în ședința din 30 ianuarie 1912, iar de *Senat* în cea din 10 februarie 1912, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 249 din 14 februarie 1912. Ea abroga vechea lege pentru încurajarea industriei naționale din 12 mai 1887 (vol. II, p. 857) și implicit regulamentul ei din 28 octombrie 1889 (vol. II, p. 1966). Ea abrogă, de asemenea, după cum spune art. 37 și art. 5 din legea promulgată la 30 mai 1906 și publicată în „Monitorul Oficial” din 4 iunie 1906 (vol. III, p. 4082).

3. Industriile care își trag materia primă din agricultură sau dintr-un derivat al agriculturii, sau din solul și subsolul țării, se vor bucura timp de 30 de ani de următoarele foloase:

a) Vânzarea către stat, județe sau comune a terenului necesar pentru fabrici — până la 5 hectare — din pământurile rurale ce le aparțin. Prețul vânzării se va fixa chiar în momentul cedării terenului de către Ministerul Industriei și Comerțului în uniune cu Ministerul Domeniilor și va fi aprobat printr-o încheiere a consiliului ministrilor. Acest preț se va plăti după 5 ani de la începerea funcționării fabricii, în rate anuale.

Străinilor li se vor acorda, de asemenea, terenuri „prin închiriere” pe 90 de ani, cu obligația de a le cumpăra în deplină proprietate, în cazul când au dobândit naturalizarea, sau în cazul când comuna rurală în raza căreia terenul cedat „prin închiriere” se găsește situat, ar deveni urban. Prețul închirierii se va fixa ca mai sus, fixându-se în același timp și după aceleași norme și acela al eventualei vânzări.

Pământurile de pe proprietățile comunelor și județelor nu vor putea fi cedate decât potrivit legilor comunale și județene.

Ministerul Industriei și Comerțului va transcrie actul de cedare a terenului în registrele tribunalului respectiv;

b) Folosința gratuită pe proprietățile arătate la litera a a acestui articol, în totul sau în parte, a forței căderilor de apă și a râurilor, precum și terenurilor pe malul acestor ape, necesare instalării uzinei e-

lectrice pentru obținerea forței motrice. Această folosință se va încuviința numai în măsura trebuinței reale a fabricii, potrivit legilor în vigoare și cu avizul consiliului superior tehnic și al comisiei industriale.

După trecerea perioadei de încurajare fabricile care se vor fi bucurat de această folosință vor plăti statului o redevență pentru energia produsă, al cărei preț se va fixa de către comisia industrială, în unire cu consiliul tehnic superior;

c) Scutirea de dreptul de vamă pentru mașini, părți de mașini și accesoriile lor, precum și pentru țevi și vagoane-cisterne necesare transportului țițeiului, atât la instalarea fabricii cât și în cursul funcționării ei, precum și în cazuri de schimbare, completare sau adăugire, întrucât ele nu pot fi procurate în mod curent de fabricile din țară la timp, de calitate, sistemul și brevetul declarat de fabricant.

Masinele, părțile de mașini, accesoriile de la instalarea, din cursul funcționării, precum și în cazurile de schimbare, completare sau adăugire, pentru a fi scutite de dreptul de vamă trebuie să fie prevăzute cu aparatele de prevenire a accidentelor de muncă ale lucrătorilor.

Se vor credita cu drepturile de vamă, până la reîntoarcerea lor, toate instrumentele, aparatele, mașinile, uneltele necesare instalării mașinilor fabricii, importante temporar numai în scopul de a servi la instalare;

d) Reducerea de transport din taxele normale asupra tarifelor de clase ale căilor ferate române:

20% pentru materialele, masinile, accesoriile, părțile de masini și aparatele necesare pentru construcția și instalarea fabricilor, care se bucură de foloasele acestei legi;

30% pentru materiile prime indigene sau cu scutire de vamă expediate fabricilor care se bucură de foloasele acestei legi. Grânele pentru mori nu se vor folosi de această reducere;

45% pentru produsele fabricate;

e) Acordarea de tarife excepționale de stațiuni pentru acele produse care la formarea tarifelor directe, la introducerea în țară a produselor similare străine s-ar fi acordat taxe unitare reduse. Taxele unitare ale acestor tarife excepționale vor fi cu 20% mai scăzute decât taxele unitare reduse, puse la dispoziția tarifelor directe.

Toate aceste reduceri de transport pe căile ferate române se vor socoti față de tarifele actuale în vigoare;

f) Taxele poștale pentru transportul fabricatelor în țară nu vor fi în nici un caz mai mari decât taxele stabilite de uniunea postală internațională, întrucât expeditorii se vor conforma regulilor privitoare la volumul și greutatea pachetelor;

g) Dreptul de a dobândi, în termen de o lună de la cerere, autorizarea de a stabili liniile de garaj în legătură cu liniile ferate ale statului, județelor, chiar în afara de stațiuni, potrivit condițiilor de exploatare. Toate cheltuielile de instalare, supraveghere și întreținere a acestor linii sunt exclusiv în sarcina industriei;

h) vânzarea sării pe prețul de cost pentru întrebuințarea ei exclusiv industrială;

i) Scutirea de orice alt impozit direct către stat, județ sau comună, în afară de obligația de a plăti din beneficiul net anual:

3% în primii 10 ani;

4% în a doua perioadă de 10 ani;

5% în ultima perioadă de 10 ani.

Morile de făină de grâu sunt scutite pe primii 20 de ani chiar de impozitul pe venit mai sus arătat, urmând a plăti numai pentru cei din urmă 10 ani 3% din beneficiul net.

4. Fabricile de zahăr, după terminarea privilegiului dat lor prin legi speciale, precum și până atunci, nu se vor putea bucura de nici unul din foloasele legii de față.

5. Fabricile de alcool și bere se vor bucura numai de scutirea de taxe vamale pentru masini, părți de masini și accesorii, așa cum prevede pct. c al art. 3.

6. Fabricile care lucrează cu materie primă din agricultură sau un derivat al ei, sau din solul și subsolul țării și care vor dovedi că exportă anual o pătrime din producția lor se vor folosi pe lângă cele arătate la art. 3 și de următoarele:

a) reducerea dării prevăzute la pct. i al art. 3, plătind numai 2% pe an pe cei dintâi 20 de ani și 3% pe an pe cei din urmă 10 ani;

b) reducerea tarifelor prevăzută în legea de față, chiar în cazul când serviciul maritim și fluvial român ar avea navlul acoperit.

7. Uzinele electrice care produc energie, în principal pentru industrie, în afara celor înființate sau care se vor înființa înadins pentru iluminarea comunelor ur-

bane și locuințelor particulare, se vor bucura și de foloasele prevăzute la pct. a al art. 6. Ele au dreptul, pentru trimiterea energiei electrice, să așeze gratuit fire fie prin pământ fie aerian de-a lungul soselelor naționale, județene și comunale, potrivit legii și regulamentului în vigoare.

Pentru a putea însă beneficia de foloasele legii de față, în afară de avizul comisiei industriale va fi nevoie a se lua și avizul consiliului tehnic superior.

Uzinele electrice care și trag energia numai din căderile de apă sau din râurile naturale, pentru a se putea bucura de foloasele arătate mai sus vor trebui să declare că vor vinde energie numai așezămintelor industriale din Regatul Român.

Aceste concesiuni se vor acorda potrivit legilor în vigoare asupra regimului apelor.

După trecerea perioadei de încurajare, uzinele electrice prevăzute în acest articol și care se vor fi bucurat de foloasele legii de față vor plăti statului în viitor o redevență pentru energia ce o vor produce și al cărei preț se va fixa atunci.

8. Șantierele pentru construcții navale de orice fel, fabricile de vagoane și locomotive pentru căi ferate, fabricile de muniții de război și acelea ale căror fabricate servesc la apărarea națională se vor bucura și de foloasele arătate la art. 6

Materiile prime necesare fabricării lor vor fi scutite de dreptul de vamă.

9. Fabricile care lucrează cu materii prime din agricultură sau un derivat al lor, sau din solul și subsolul țării, de îndată ce dovedesc că exportă anual o pătrime din producția lor se vor bucura și de fo-

loasele arătate la art. 6. Ele vor cădea însă sub prescripțiile art. 3 de îndată ce vor înceta de a mai exporta pătrimea din producția lor anuală.

10. Căderile de apă precum și malurile apelor care aparțin statului nu se pot vinde ci numai concesiona pe termen de 30 de ani potrivit legilor în vigoare.

11. Fabricile care pentru produsele lor întrebuițează cea mai mare parte a materiilor prime din străinătate se vor bucura timp de 21 de ani de următoarele foloase:

a) cele arătate la art. 3, afară de reducerea de transport de 30% prevăzută în alin. II al pct. d;

b) scutirea de orice alt impozit direct către stat, județ sau comună, în afară de obligația de a se plăti din beneficiul net anual:

4% pe an în primii 7 ani;

5% pe an în a doua perioadă de 7 ani;

6% pe an în ultima perioadă de 7 ani.

12. Meseriași care întrebuițează cel puțin 4 calfe sau meserii, precum și societățile cooperative de meseriași, cu un capital de cel puțin 2000 de lei, legal constituite și întrebuițând cel puțin 10 lucrători sau asociați se vor bucura de foloasele legii de față după categoria din care fac parte.

Societățile cooperative sătești, precum și întreprinderile care întrebuițează, fie la un loc, fie la domiciliu, douăzeci de lucrători în industria casnică, se vor bucura de foloasele și înlesnirile legii de față după categoria din care fac parte.

Meseriasii, societățile cooperative de meserii care se bucură de foloasele acestei legi vor plăti impozitul după categoriile din care fac parte; însă la toate perioade, de la toate categoriile, cu 1% mai puțin decât impozitul prevăzut în această lege. Întreprinderile și societățile cooperative de industrii casnice sunt scutite de orice impozit pentru stat, județ și comună și se vor bucura de foloasele și înlesnirile legii de față după categoria din care fac parte.

13. Clădirile destinate locuințelor întregului personal al fabricilor din toate categoriile prevăzute în această lege, sunt scutite de orice dar către stat, județ și comună pentru toată durata foloaselor date prin lege, dacă sunt salubre și dacă sunt proprietatea fabricilor și se dau gratuit spre locuința acestui personal.

14. Fabricile prevăzute la art. 11, în cazul când vor exporta, au dreptul de a cere restituirea proporțională a taxelor vamale plătite pentru materiile prime ce intră în produsele exportate.

15. La toate licitațiile, fie pentru clădiri, fie pentru furnituri ale statului, județelor, comunelor și asezămintelor publice de binefacere, fabricanții din țară vor fi preferați celor din străinătate, chiar dacă ofertele lor vor fi mai scumpe cu 5% decât a celorlalți. În condiții egale vor avea precădere industriile casnice, cooperativele sâtești, meseriasii și societățile de meserii. Toate caietele de sarcini vor fi comunicate Ministerului Industriei și Comerțului care va avea dreptul de a interveni pentru a aduce la îndeplinire această prescripție.

16. Se va considera drept câștig net impozabil al societăților industriale pe acțiuni și în comandită simplă care se bucură de foloasele acestei legi:

a) dividendele acordate acționarilor sau părțile de câștig distribuite asociaților;

b) tantiemile membrilor consiliului de administrație și membrilor comisiilor cenzorilor, jetoanele de prezentă;

c) bonificațiile, gratificațiile și orice fel de remunerație fixă sau procentuală din beneficiul net acordate de patron sau de societăți fie personalului de direcție fie membrilor delegați, în afară de acelea făcute în folosul meșterilor și lucrătorilor sau societăților de binefacere;

d) amortizările dovedite prin scripte nu sunt scutite de impozitul pe venit prevăzut prin această lege decât până la 10% anual din valoarea clădirilor întrebuințate în industrie și până la 15% anual din valoarea mașinilor, instalațiilor fixe sau mobile și a mobilierului.

De asemenea, nu se vor impune părțile ce trec anual la fondul de rezervă, dacă ele nu depășesc cota prevăzută în codul comercial.

Se va impune însă atât fondul de rezervă cât și fondul amortizărilor, când ele se vor distribui, fie în cursul existenței, fie la lichidarea fabricii sau întreprinderii.

Creantele îndoelnice nu sunt supuse impozitelor, însă se vor trece la contul de profit și pierderi și va deveni impozabilă orice încasare se va face în anii următori din aceste creanțe.

17. Câștigul net anual al întreprinderilor industriale individuale, a societăților industriale în nume colectiv și a asociațiilor în participare industrială se va constata prin bilanț, care se va alcătui scăzându-se din încasărilor brute cheltuielile și amortizările inerente felului industriei, ținând seama și de bilanțurile industriilor similare întreprinse de societăți pe acțiuni.

La constatarea venitului net al patronilor meseriași prevăzut la art. 12 se va scădea pe lângă celelalte cheltuieli și chiria locuinței după contracte sau roluri și întreținerea sa și a familiei sale.

18. Fabricanții, meseriașii și societățile care se bucură de foloasele acestei legi au îndatorirea de a-și întocmi bilanțul în modul arătat la art. 16 și 17 până la 1 mai al fiecărui an și de a înainta un exemplar Ministerului Finanțelor, un exemplar Ministerului Industriilor și Comerțului și un exemplar Administrației financiare din județul în care au principalul stabiliment. Administrația financiară va comunica acest exemplar comisiei impozitului industrial.

Constatarea impozitului industrial se va face de la 1 mai până la 1 iulie a fiecărui an de către comisia impozitului industrial compusă în fiecare județ dintr-un industriaș numit de Camera de comerț și industrie din circumscripția căreia face parte județul, dintr-un meserias patron ales de către consiliile de administrație ale corporațiilor fiecărui județ și din sânul acestor consilii și dintr-un controlor fiscal numit de Administrația financiară a județului.

Camerele de comerț și industrie vor desemna și corporațiile vor alege și câte doi membri înlocuitori în afară de membrii activi, spre a-i putea înlocui la caz de nevoie. Membrii comisiei impozitului industrial trebuie să fie români și în vârstă de cel puțin 30 ani.

Nemulțumirile pe hotărârile acestor comisii pot face apel înaintea comisiei industriale de pe lângă Ministerul Industriilor și Comerțului, în termen de 15 zile de la primirea constatării comisiei impozitului industrial.

Comisia industrială va judeca aceste apeluri până la 15 octombrie a fiecărui an.

Părțile nemulțumite de deciziile comisiei industriale pot face recurs înaintea Înaltei Curți de casație și justiție, în termen de 15 zile de la pronunțar. Înalta Curte de casație va trebui să judece aceste recursuri până cel mai târziu la 20 decembrie.

Impozitele constatate prin hotărârile și deciziile rămase definitive se vor încasa de stat în anul următor financiar, împărțite pe patru trimestre.

Atât înaintea comisiei impozitului industrial, înaintea comisiei industriale și înaintea Înaltei Curți de casație și justiție, părțile se pot prezenta în persoană, prin procurator sau prin memorii, cu semnătură legalizată.

Procedura de urmat înaintea tuturor acestor instanțe se va arăta amănunțit în regulament. Ea va fi scutită de orice taxe și timbru; iar perceperea și urmărirea impozitului industrial se vor face conform

legii în vigoare a percepției veniturilor statului.

19. Impozitul pe venit prevăzut în această lege se va percepe în folosul fondului comunal și al județului în circumscripția căruia va fi situată fabrica. El va plăti numai atunci când beneficiul net anual din toate perioadele este de $5\frac{1}{2}$ la sută pe an.

La acest impozit nu se va plăti nici o altă zecime, în afară de zecimile cuvenite camerelor de comerț și industrie.

Aceste din urmă zecimi se vor plăti în toate perioadele de la toate categoriile de încurajare.

20. Arătările neadevărate din bilanțuri și contul de profit și pierdere, cu scopul de a reduce venitul net impozabil, se va pedepsi cu o amendă egală cu de cinci ori valoarea impozitului anual.

21. În toate întreprinderile care se bucură de foloasele legii de față trebuie să fie cel puțin 75% români din numărul total al lucrătorilor întrebuințați.

Personalul administrativ va trebui să fie cel puțin de 75% români cel mult până la împlinirea primei perioade din fiecare categorie de încurajare.

Personalul tehnic trebuie să fie de asemenea de cel puțin 25% români la începutul perioadei a doua de încurajare și de 60% la începutul perioadei a treia din numărul total al acestui personal.

Se consideră ca personal tehnic: contra mesteri, capii de echipă, câșpi de secție, desenatorii, inginerii sau impiegatii tehnici, directorii și subdirectorii dacă sunt tehnici, mesterii sonori, capii de sonori, capii de exploatare petrolifere.

22. Se instituie pe lângă Ministerul Industriei și Comerțului o comisie industrială, compusă din 15 membri numiți de ministrul respectiv prin decret regal. Printre acești membri, directorul general al căilor ferate române și directorul general al vămilor vor figura de drept. Comisia își alege președintele și vice-președintele din sânul său. În lipsa lor va fi prezidată de cel mai în vârstă. Membrii comisiei industriale sunt inamovibili.

23. Comisia centrală de control industrial prevăzută în art. 4 al legii măsurilor de siguranță, promulgată la 10 februarie 1910 și publicată în „Monitorul Oficial” nr. 253 din 12 februarie al aceluiași an, se desființează.

Atribuțiile ei trec în căderea comisiei industriale.

24. Avizul comisiei industriale este de asemenea obligatoriu:

a) Pentru cererile de scutiri de vamă prevăzute în legea pentru construirea și exploatarea căilor ferate din inițiativă privată;

b) Pentru cererile de scutire de vamă prevăzute în art. 104 din legea minelor, care vor fi admise numai dacă nu se fabrică în țară în mod curent și în cantitățile necesare;

c) Pentru tuburile importate de primării.

25. Fabricile, societățile cooperative și meseriile care se bucură de foloasele acestei legi vor trimite în fiecare an Ministerului Industriei și Comerțului, în termen de o lună de la data încheierii bilanțului lor, un tablou după un formular întocmit de minister și care va cuprinde:

a) Numărul lucrătorilor și al personalului administrativ și tehnic, precum și naționalitatea lor;

b) Inventarul mașinilor, al instalațiilor și aparaturii de prevenire a accidentelor;

c) Felul și cantitatea materiilor prime întrebuințate în cursul anului expirat;

d) Felul și calitățile produselor fabricate în cursul anului expirat;

e) Cantitatea produselor exportate.

26. Ministerul Industriei și Comerțului va putea controla oricând exactitatea datelor cerute prin art. precedent. Fabricile vor trebui să pună în acest scop registrele lor la dispoziția delegaților ministerului, autorizați special pentru aceasta.

27. Inspectorii industriali sau orice delegați al Ministerului Industriei și Comerțului vor putea oricând inspecta orice fabrică sau așezământ industrial care se bucură de foloasele legii de față. În caz de opunere au dreptul de a cere și obține sprijinul autorităților administrative și al forței publice.

28. Orice indiscreție verbală, scrisă sau prin desen, planuri, fotografii făcută asupra fabricilor și întreprinderilor supuse legii de față, de către personalul de control, precum și dinăuntru Ministerului Industriei și Comerțului va fi pedepsită cu destituirea celui care a săvârșit-o și cu pedeapsa prevăzută de art. 305 din codul penal, privitoare la violarea secretului profesional.

29. Fabricile astăzi în ființă, sau acelea ce se vor înființa și care doresc a dobândi foloasele legii de față, vor îndrepta cererea lor Ministerului Industriei și Comerțului imediat după punerea în apli-

care a legii de față. Această cerere va fi pusă în cercetarea comisiei industriale.

Comisia industrială va lua cererea în cercetare numai dacă va fi însoțită:

a) De planurile și devizele complete ale fabricii, cu arătarea terenurilor, a căderilor de apă și a numărului de cai-va-pori ce va întrebuința;

b) De planurile mașinilor sau fotografiile lor, indicând toate punctele de fabricație când și unde intervine lucrătorul și se pot întâmpla accidente, precum și aparatele întrebuințate spre a evita accidentele eventuale ale muncitorilor.

Comisia industrială nu se va pronunța asupra aparatelor de prevenire a accidentelor mai înainte de a nu fi luat și avizul „Casei centrale a meseriilor, creditului și asigurărilor muncitorești”; cele arătate la literele a și b din acest articol nu vor fi cerute întreprinderilor și societăților cooperative, de industrie casnică, meseriilor și cooperativelor satești și de meseriași care nu întrebuințează mașini;

c) De un memoriu amănunțit cu privire la mijloacele de funcționare ale fabricii, materia primă ce se va întrebuința, natura și calitatea fabricatelor.

30. În caz când comisia înclină a nu încuviința industriașului foloasele și înlesnirile acestei legi, mai înainte de a se pronunța definitiv, îl va chema spre a-și face arătările sale. În acest caz, industriașul are dreptul de a lăsa și un memoriu, care se va înregistra imediat.

Relativ la cererile de scutire arătate la art. 24, comisia industrială poate lucra și printr-o delegație aleasă din sânul său.

31. Nesupunerea la îndatoririle statorniceite prin această lege, la cele statorniceite în privința industriilor prin legea sanitară și prin legea „Meseriilor, creditului și a asigurărilor muncitorești”, precum și fraudă la folosința înlesnirilor încuviințate prin această lege, aduce după sine: mustrarea, amenda, pierderea vremelnică sau chiar pierderea pentru totdeauna a foloaselor date prin această lege.

32. Cazurile arătate la art. 31 se vor judeca de comisia industrială. Învinovații vor trebui a fi chemați. Ei se vor apăra în persoană sau prin memoriu. Societățile pot fi reprezentate prin directorul sau printr-un împuternicit al lor.

Comisia va arăta faptul învinovațit, dovedirea lui și-și va da avizul motivat asupra pedepsei cuvenite.

33. Orice aviz al comisiei industriale, afară de deciziile asupra apelurilor în materie de impozit industrial, arătate în art. 18, când va fi aprobat în total sau în parte de ministrul industriei și comerțului, va trebui să fie întărit printr-o încheiere a consiliului ministrilor.

34. Inspectorii industriali vor avea reședința la reședințele miniere.

35. Această lege va fi în vigoare numai 21 sau numai 30 de ani de la promulgarea ei, după categoria din care industria sau meseria face parte.

La orice dată, în cursul aplicării acestei legi, ar începe să funcționeze o fabrică nouă, fie din categoria de 21 sau de 30 de ani de încurajare, ea se va bucura de foloasele și înlesnirile ei numai timpul cât le mai rămâne să se bucure fabricilor din categoria cărora ea face parte.

36. Un regulament de administrație publică va arăta toate amănuntele aplicării legi de față.

37. Legea și regulamentul pentru încurajarea industriei naționale, promulgată la 21 aprilie 1887 și publicată în „Monitorul Oficial” din 12 mai 1887, precum și art. 5 din legea promulgată la 30 mai 1906 și publicată în „Monitorul Oficial” din 4 iunie 1906, sunt și rămân abrogate.

38. Legea de față va intra în vigoare la 1 aprilie 1912.

Comisia industrială prevăzută la art. 22 va fi întocmită imediat după promulgarea legii de față.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, VII, p. 860-864]

REGULAMENT¹ de aplicare a legii pentru încurajarea industriei naționale din 11 octombrie 1912

CAPITOLUL I

Întreprinderile industriale și meseriile care se bucură de foloasele legii

1. Se vor bucura de foloasele legii pentru încurajarea industriei naționale:

a) Orice fabrică, orice așezământ sau întreprindere industrială în ființă sau care se va înființa, fie de o persoană, fie de societăți și care, în afară de personalul teh-

¹ Acest *Regulament* a fost publicat în „Monitorul Oficial” nr. 144 din 11 octombrie 1912. A se vedea la ordinea sa cronologică, în acest volum: *Legea pentru încurajarea industriei naționale*, din 14 februarie 1912, în p. 860. El abrogă vechiul regulament din 28 octombrie 1899 (vol. II, p. 1966).

nie si administrativ, intrebuinteaza 20 de lucratori, sau masini miscate de orice fel de motor de cel putin 5 cai putere;

b) Meseriasii care intrebuinteaza cel putin 4 calfe sau meserii;

c) Societatile cooperative de meseriasi cu un capital de cel putin 2000 lei legal constituite si care intrebuinteaza cel putin 10 lucratori sau asociati;

d) Societatile cooperative satesti, precum si intreprinderile care intrebuinteaza, fie la un loc, fie la domiciliu, 20 lucratori in industria casnica.

CAPITOLUL II

Împărțirea industriilor pe categorii și foloasele acordate de lege

2. Foloasele pe care le acordă legea variază după următoarele categorii de industrii:

1. Industrii care își trag materia primă dintr-o agricultură sau dintr-un derivat al agriculturii sau din solul și subsolul țării;

2. Industrii care lucrează cu materia primă din agricultură sau cu un derivat al ei sau din solul și subsolul țării și care exportă anual $\frac{1}{4}$ din producția lor;

3. Industrii care intrebuinteaza cea mai mare parte de materii prime din străinătate;

4. Fabricile de alcool și bere;

5. Șantierelor navale pentru construcții de orice fel.

Fabricile de vagoane și locomotive pentru căi ferate.

Fabricile de munitii de război și acelea ale caror fabricate servesc la apărarea națională;

6. Uzinele electrice care produc în principal energie pentru industrie.

3. Sunt excluse de la beneficiile legii:

a) Fabricile de zahăr, după terminarea privilegiului dat lor prin legi speciale, precum și până atunci;

b) Uzinele electrice care produc energie numai pentru iluminatul comunelor urbane sau al locuințelor particularilor.

4. Industriile care își trag materia primă din agricultură sau dintr-un derivat al agriculturii, sau din solul și subsolul țării, se vor bucura timp de 30 de ani de următoarele foloase:

a) Vânzarea de către stat, județe sau comune, a terenului necesar pentru fabrici până la 5 hectare din pământurile rurale ce le aparțin.

Prețul vânzării se va fixa chiar în momentul cedării terenului, de către Ministerul Industriei și Comerțului, în unire cu Ministerul Agriculturii și Domeniilor și va fi aprobat printr-o încheiere a consiliului ministrilor.

Acest preț se va plăti după 5 ani de la începerea funcționării fabricii în rate anuale.

Străinilor li se va concesiona asemenea terenuri „prin închiriere” pe 90 ani cu obligația de a le cumpăra în deplină proprietate, în cazul când au dobândit naturalizarea sau în cazul când comuna rurală în raza căreia terenul cedat prin închiriere se găsește situat, ar deveni urbană.

Prețul închirierii se va stabili ca mai sus, fixându-se în același timp și după aceleași norme și acel al eventualei vânzări.

Pământurile de pe proprietățile comunelor și județelor nu vor putea fi cedate decât potrivit legilor comunale și județene.

Ministerul Industriei și Comerțului va transcrie actul de cedare a terenului în registrele tribunalului respectiv;

b) Folosirea gratuită pe proprietățile arătate la lit. a a acestui articol, în totalitate sau în parte, a forței căderilor de apă și a râurilor precum și a terenurilor din spre malul acestor ape, necesare instalării de uzine electrice pentru obținerea forței motrice.

Această folosință se va încuviința numai în măsura trebuinței reale a fabricii, potrivit legilor în vigoare asupra regimului apelor și cu avizul consiliului tehnic superior și al comisiei industriale.

După trecerea perioadei de încurajare, fabricile care se vor fi bucurat de această folosință vor plăti statului o redevență pentru energia produsă al cărei preț se va fixa de către comisia industrială în unire cu consiliul tehnic superior;

c) scutirea de dreptul de vamă pentru mașini și accesoriile lor, precum și pentru țevi și vagoane cisterne necesare transportului țiteiului, atât la instalarea fabricii cât și în cursul funcționării ei, precum și în cazurile de schimbare, completare sau adăugire, întrucât ele nu pot fi procurate în mod curent de fabricile din țară, la timp, de calitate, sistemul și brevetul declarat de fabricant.

Mașinile, părțile de mașini, accesoriile de la instalare și din cursul funcționării, precum și în cazurile de schimbare, completare sau adăugire, pentru a fi scutite de

dreptul de vamă trebuie să fie prevăzute cu aparate de prevenirea accidentelor de muncă ale lucrătorilor;

d) Creditarea cu drepturile de vamă până la reîntoarcerea lor, a tuturor instrumentelor, aparatelor, mașinilor, uneltelor necesare instalării mașinilor fabricii, importate temporar numai în scopul de a servi la instalare;

e) Reduceri de transport prin taxele normale asupra tarifelor de clase ale căilor ferate române și anume:

20% pentru materialele, mașinile, accesoriile, părțile de mașini și aparatele necesare pentru construirea și instalarea fabricilor care se bucură de foloasele legii;

30% pentru materiile prime indigene sau cu scutire de vamă, expediate fabricilor care se bucură de foloasele legii cu excepția grânelor pentru mori, care nu vor beneficia de această reducere;

45% pentru produsele fabricate.

f) Acordarea de tarife excepționale de stațiuni pentru acele produse pentru care la formarea tarifelor directe, la introducerea în țară a produselor similare străine, s-ar fi acordat taxe unitare reduse. Taxele unitare ale acestor tarife excepționale vor fi cu 20% mai mici decât taxele unitare reduse puse la dispoziția tarifelor directe.

Toate aceste reduceri de transport pe căile ferate române se vor socoti față de taxele aflate în vigoare la 1 aprilie 1912.

g) Taxele postale pentru transportul fabricatelor în țară nu vor fi în nici un caz mai mari decât taxele stabilite de uniunea postală internațională, întrucât expe-

ditorii se vor conforma regulilor privitoare la volumul și greutatea pachetelor.

h) Dreptul de a dobândi, în termen de 1 lună de la cerere, autorizarea de a stabili linii de garaj în legătură cu linii ferate ale statului și județelor chiar în afară de stații, potrivit condițiilor de exploatare. Toate cheltuielile de instalare, supraveghere și întreținere a acestor linii sunt exclusiv în sarcina industriei.

i) Vânzarea sării la pretul de cost pentru întrebuințarea ei exclusiv industrială.

j) Scutirea de orice impozit direct către stat, județ sau comună afară de obligația de a plăti din beneficiul net anual:

3% pentru primii 10 ani;

4% în a doua perioadă de 10 ani;

5% pentru ultima perioadă de 10 ani.

Moștele de făină de grâu sunt scutite pe primii 20 de ani chiar de impozitul pe venit mai sus arătat, urmând a plăti numai pentru cei din urmă 10 ani 3% din beneficiul net.

5. Industriele care lucrează cu materie primă din agricultură sau un derivat al ei din solul și subsolul țării și care exportă anual $\frac{1}{4}$ din producția lor se vor bucura de toate foloasele enumerate la art. 4 cu următoarele deosebiri:

a) În ce privește darea prevăzută la pct. j; la art. 4 vor plăti numai:

2% pe an pentru primii 20 de ani;

3% pe an pentru cei din urmă 10 ani;

b) Se vor bucura de reducerea tarifelor de transport prevăzute la art. 4 chiar în cazul când serviciul maritim și fluvial român ar avea navul acoperit.

Foloasele prevăzute la aceste două alineate cad de îndată ce se va constata că

fabricile nu mai exportă $\frac{1}{4}$ din producția anuală, urmând a se bucura numai de foloasele prevăzute la art. 4.

6. Industriele care întrebuințează cea mai mare parte a materiilor prime din străinătate se vor bucura timp de 21 de ani de toate foloasele enumerate la art. 4 cu următoarele deosebiri:

a) Darea asupra venitului net prevăzută la art. 4, alin. j va fi de:

4% pe primii 7 ani;

5% pe an în a doua perioadă de 7 ani;

6% pe an în ultima perioadă de 7 ani;

b) Reducerea de transport de 30% arătată la alin. e, art. 4 nu se acordă;

c) În caz de export, aceste fabrici au dreptul de a cere restituirea proporțională a taxelor vamale plătite pentru materiile prime ce au intrat în fabricarea produselor exportate.

7. Fabricile de alcool și bere se vor bucura numai de scutirea de taxe vamale pentru mașini, părți de mașini și accesorii așa după cum prevede art. 4 alin. c, cu excepție pentru fabricile care întrebuințează ca materie primă alcoolul și care se vor bucura de foloasele prevăzute în categoria din care ele fac parte.

8. Șantierelor pentru construcții navale de orice fel, fabricile de vagoane și locomotive pentru căi ferate, precum și fabricile de muniții de război și ale căror fabricate servesc la apărarea națională se vor bucura de toate foloasele enumerate la art. 4, cu următoarele deosebiri:

a) În ce privește darea prevăzută la art. 4, alin. j, vor plăti numai 2% pe an pentru primii 20 de ani și 3% pe an pe cei din urmă 10 ani;

b) Se vor bucura de reducerea tarifelor de transport prevăzută la art. 4, chiar când serviciul maritim și fluvial român ar avea navlul acoperit;

c) Materiile prime necesare fabricării lor vor fi scutite de dreptul de vamă.

9. Uzinele electrice, numai acelea ce produc în principal energie pentru industrie, se vor bucura de toate foloasele enumerate la art. 4, cu următoarele deosebiri:

a) În ce privește darea prevăzută la pct. j al art. 4, vor plăti numai:

2% pe an pe primii 20 de ani;

3% pe an pe cei din urmă 10 ani;

b) Se vor bucura de reducerea tarifelor de transport prevăzută la art. 4, alin. c, în afară de reducerea de 45% asupra produselor fabricate;

c) Dreptul de a așeza în mod gratuit, pentru trimiterea energiei, fire, fie prin pământ, fie aerian, de-a lungul soselelor naționale, județene și comunale, potrivit legii și regulamentelor în vigoare.

Pentru a putea însă beneficia de foloasele legii de față, în afară de avizul comisiei industriale va fi nevoie a se lua și avizul consiliului tehnic superior.

Uzinele electrice care își trag energia numai din căderile de apă sau din râurile naturale, pentru a se putea bucura de foloasele arătate mai sus, vor trebui să declare că vor vinde energie numai așezămintelor industriale din Regatul Român.

Aceste concesiuni se vor acorda potrivit legilor în vigoare asupra regimului apelor.

După trecerea perioadei de încurajare, uzinele electrice prevăzute în acest articol și care se vor fi bucurat de foloasele legii de față, vor plăti statului, în viitor, o

redevență pentru energia ce o vor produce și al cărei preț se va fixa de către comisia industrială în unire cu consiliul tehnic superior.

10. Meserisii care întrebuințează cel puțin 4 călfe sau meserii:

Societățile cooperative de meseriasi cu un capital de cel puțin 2000 lei, legal constituite și întrebuințând cel puțin 10 lucrători sau asociați;

Societățile cooperative sătești, precum și întreprinderile care întrebuințează, fie la un loc, fie la domiciliu, 20 de lucrători în industria casnică se vor bucura de foloasele arătate la art. 4, 5 și 6 din acest Regulament după categoria din care fac parte.

11. Meserisii și societățile cooperative de meseriasi care se bucură de foloasele acestei legi, vor plăti impozitul după categoriile din care fac parte, însă în toate perioadele din toate categoriile, cu 1% mai puțin decât impozitul prevăzut de lege.

Societățile cooperative de industrie casnică, precum și întreprinderile de industrie casnică sunt scutite de orice fel de impozite directe către stat, județ sau comună.

12. Căderile de apă, precum și malurile apelor care aparțin statului nu se pot vinde ci numai concesiona pe termen de 30 de ani, potrivit legilor în vigoare.

CAPITOLUL III

Foloasele generale pentru toate categoriile de industrii

13. Clădirile destinate locuințelor întregului personal al fabricilor din toate

categoriile prevăzute în această lege, sunt scutiți de orice dare către stat, județ și comună pentru toată durata foloaselor date prin lege, dacă sunt salubre și dacă sunt proprietatea fabricilor și se dau gratuit spre locuința acestui personal.

Se va scuti de asemenea de impozitele arătate mai sus clădirile fabricilor, chiar când industriasi le iau cu chirie.

14. La toate licitațiile, fie pentru clădiri, fie pentru furnituri ale statului, județelor, comunelor și asezămintelor publice de binefacere, fabricanții din țară vor fi preferați celor din străinătate, chiar dacă ofertele lor vor fi mai scumpe cu 5% decât a celorlalți. În condiții egale vor avea precădere industriile casnice, cooperativele sătești, meseriile și societățile de meserii. Toate caietele de sarcini vor fi comunicate Ministerului Industriei și Comerțului care va avea dreptul de a interveni pentru a aduce la îndeplinire această prescripție.

15. La orice dată, în cursul aplicării legii ar începe să funcționeze o fabrică nouă fie din categoria de 21 de ani fie din categoria de 30 de ani de încurajare, ea se va bucura de foloasele și înlesnirile ei numai pe timpul cât mai rămâne să se bucure și fabricile din categoria cărora ea face parte.

CAPITOLUL VIII

Penalități și pierderea foloaselor

60. Nesupunerea la îndatoririle statornicite prin această lege, la cele statornicite în privința industriilor prin legea sanitară și prin legea „Mesiilor, creditului și

a asigurărilor muncitorești”, precum și fraudă la folosința înlesnirilor încuviințate prin această lege, aduce după sine: mustrarea, amenda, pierderea vremelnică sau chiar pierderea pentru totdeauna a foloaselor date prin această lege de încurajare a industriei naționale.

Procesele verbale de constatare a infracțiunilor se fac de inspectori industriali.

61. Neînființarea stabilimentului industrial sau a fabricii în timp de 2 ani de la obținerea foloaselor legii aduce după sine pierderea acestor foloase.

62. Cazurile arătate la art. 60 se vor judeca de comisia industrială. Învinovații vor trebui a fi chemați. Ei se vor apăra în persoană sau prin memoriu. Societățile pot fi reprezentate prin directorul sau printr-un împuternicit al lor.

Comisia va arăta faptul învinovațit, dovedirea lui și-și va da avizul motivat asupra pedepsei cuvenite.

63. Vor pierde foloasele legii acele fabrici ce vor fi constatate că nu îndeplinesc condițiile legii specificate la cap. I, art. 1 din prezentul Regulament.

64. Orice indiscreție verbală, scrisă sau prin desen, planuri, fotografii făcută asupra fabricilor și întreprinderilor supuse legii de față, de către personalul de control, precum și dinăuntru Ministerului Industriei și Comerțului va fi pedepsită cu destituirea celui care a săvârșit-o și cu pedeapsa prevăzută de art. 305 din codul penal, privitoare la violarea secretului profesional.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, VII, p. 1415-1429]

LEGE PENTRU REFORMA AGRARĂ¹ din 17 iulie 1921

PARTEA I Exproprierea

CAPITOLUL I Îndreptățirea și măsura exproprierii

Art. 1 Se expropriează pentru cauză de utilitate națională proprietățile rurale, în măsura condițiilor cuprinse în legea de față, în scopul de a spori întinderea proprietății rurale țărănești, de a înființa pășuni comunale, precum și pentru scopuri de interes general, economic și cultural.

Pământul cultivabil din raza comunelor urbane este considerat ca proprietate rurală din punct de vedere al legii de expropriere.

Art. 2 Pământul expropriat și accesoriile, pe baza Decretului nr. 3697/1918, și prin aplicarea scalei progresivei anexată lui, este definitiv expropriat, cu rezerva dispozițiilor prevăzute în art. 54, în limitele și așezarea hotărâtă de organele de aplicare prevăzute în acel decret, cu modificările aduse prin Decretul nr. 2011/1920, iar statul este considerat proprietar al pământului expropriat de la 15 decembrie 1918.

Art. 3 Moșiile și părțile de moșii expropriate potrivit legii de față sunt lovite de indisponibilitate, în tot ceea ce privește aplicarea legii din ziua de 1 februarie 1921, fără îndeplinirea nici unei alte formalități; în ceea ce privește întinderea lor, se socotește după strarea lor juridică de la 15 august 1916, ținându-se seama de efectul succesiunilor deschise de la această dată până la promulgarea legii de față.

Toate înstrăinările efectuate de la 15 august 1916 sunt fără efect în tot ce privește aplicarea acestei legi. Se exclud și rămân valabile vânzările făcute cel puțin până la 1 februarie 1921 către obști, bănci populare sau săteni cultivatori de pământ, individual până la 10 ha fiecare; precum și vânzările de pământ pentru construcții sau înființarea de stabilimente industriale.

Suprafața astfel vândută nu intră în calculul celor 2 milioane ha.

Proprietarii ce si-au înstrăinat părțile expropriabile sătenilor, prevăzute de prezenta lege, vor fi obligați să dea această cotă din restul moșiei rămase, sau dintr-altă moșie, dacă au mai multe.

Art. 4 Exproprierea privește numai moșiile sau părțile de moșii de la 100 ha pământ cultivabil în sus, oricine ar fi proprietari lor și oricare ar fi capacitatea lor juridică sau caracterul imobilului expropriat, cu excepțiile prevăzute în prezenta lege.

Art. 5 Moșiile stăpânite în indiviziune se consideră ca fiind divizate în ceea ce privește cota de expropriere. Alegerea părții de moșie supusă expropriării se face însă din întreaga suprafață cultivabilă a moșiei, socotindu-se moșia ca nedivizată, afară de excepțiile prevăzute la art. 9.

Art. 6 Moșiile și părțile de moșii situate în aceeași comună, precum și moșiile situate în comune apropiate, aparținând aceluiași proprietar, se socotesc ca fiind o singură proprietate. Fac excepție moșiile comasate pe baza dispozițiilor Decretului 3619 și 3697/1918, fără ca întinderea totală, astfel comasată, să treacă peste maximumul de: 250 ha în regiunile unde cererile de improprietărire sunt mari; 400 ha în regiunile unde cererile de improprietărire sunt mijlocii; 500 ha în regiunile unde cererile de improprietărire sunt satisfăcute.

Art. 7 Se declară expropriate în întregime:

a) Proprietățile rurale în cuprinderea lor totală ale supușilor statelor străine, fie că sunt străini prin originea lor, fie că au devenit străini prin căsătorie sau alt mod;

b) Proprietățile rurale în cuprinderea lor totală ale absenteiștilor. Intră în această categorie toate proprietățile care în ultimii 5 ani au fost neîntrerupt impuse, conform legii speciale, la un impozit funciar îndoit.

Intră, de asemenea, în această categorie și toate proprietățile, fără considerație de întindere, care au fost arendate și cultivate prin arendasi încontinuu între 23 aprilie 1910 și 24 aprilie 1920 inclusiv.

Fac excepție moșiile arendate de părinți copiilor lor, cu act autentic, sau cu act cu dată certă, de tutorii minorilor sau interzisilor, de sechestrii judiciari, moșiile femeilor, ale funcționarilor publici și ale militarilor;

c) Pământul cultivabil al domeniului Coroanei, Casei rurale și al tuturor persoanelor morale, publice și private, instituții, fundații etc., chiar când actele lor de fundație, donație, testamente sau orice alte dispoziții, sub orice titlu, ar prevedea direct sau prin orice fel de clauze prohibitive neînstrăinarea lor, sau le-ar fi dat vreo altă destinație specială.

Pășunile comunelor urbane și rurale, precum și pământurile bisericilor și ale școlilor până la 12 ha nu sunt expropriabile;

d) Pământul folosit cu titlu embatic¹, besmian², locațiune ereditară, otasniță³.

¹ *Embatic*: formă de arendare a unei proprietăți pe timp mai îndelungat la expirarea căruia arendașul câștigă drept de proprietate.

² *Besman*: (în documente sunt mai multe variante ale acestui cuvânt: bezman, bezmân, bezmen, besmen, bisman, bizmen, bezmat și bezmet) era, în feudalism, dar și în epoca modernă în măsura în care s-a perpetuat, o formă de obligație similară cu *embaticul*; închiriere pe termen lung cu drept de ipotecă.

³ *Otasniță*: în texte și: otastina; înțelesul mai concret: dijma în natură (mai rar în bani) plătită proprietarului unei vii luate în arenda; în înțeles mai general: învoielă.

fie că este acoperit cu plantații, sădiri, clădiri sau nu, fie că este situat în comunele rurale sau în comunele urbane.

Sunt și rămân desființate, în virtutea acestei legi, toate drepturile sau privilegiile de orice natură și de oriunde ar deriva (hrisoave domnesti, hotărâri etc.) pe care le au proprietarii sau alte persoane asupra acestor pământuri.

Exproprierea se face în folosul em-baticarilor;

e) Pământul rural ținut în arendă de satenii cultivatori de pământ cel puțin 5 ani neîntrerupți, dacă își vor fi construit pe el case sau vor fi plantat vii sau pomi roditori;

f) Terenul domenal silvic, pe care au fost păduri și care acum e gol sau acoperit cu tufisuri ce nu vor mai putea deveni niciodată pădure, cu rezerva terenului necesar personalului silvic;

g) Proprietățile rurale în cuprinderea lor totală ale celor condamnați pentru crimă împotriva statului sau pentru dezertare la inamic.

Casele de locuit cu parcurile lor, sădile, pădurile, viile și stabilimentele industriale, morile, apele care le alimentează, expropriate în condițiile alin. a și b de mai sus, pot fi scoase din expropriere și redată proprietarilor după cererea lor și cu aprobarea Comitetului agrar, dacă ele nu sunt necesare unui scop economic, sanitar sau cultural obșteșc.

Pentru aceste imobile aparținând proprietarilor expropriați conform alin. a, scoaterea din expropriere se face cu rezervele de mai sus și cu condiția ca proprietarul sau cei care au dobândit sau vor

dobândi asemenea imobile până la promulgarea legii, să le vândă într-un termen de 3 ani de la această promulgare.

Imobilele proprietarilor care nu le vor fi înstrăinat în acest termen vor fi vândute prin licitație publică la cererea Parchetului.

Art. 8 Se declară expropriate parțial:

a) Pământul cultivabil de la 100 ha în sus al moșiilor particulare arendate și cultivate prin arendași la 23 aprilie 1920 sau și azi arendate;

b) Pământul cultivabil al moșiilor particulare cultivate de proprietarii lor, de la următoarele suprafețe în sus:

100 ha la munte și deal;

150 ha la ses și regiunile unde cererile de improprietărire sunt mari;

200 ha la ses în regiunile unde cererile de improprietărire sunt mijlocii;

250 ha la ses în regiunile unde cererile de improprietărire sunt satisfăcute¹;

c) Pământul cultivabil al moșiilor particulare cultivate de proprietarii lor care la 1 februarie 1921 au avut investiții importante în inventar și clădiri necesare exploatarea agricolă, crescătorii de vite

¹ În Transilvania se expropria moșiile mai mari de 50 iugare cadastrale (1 iugar cadastral = 0,56 ha) în zonele de munte, 100 iugare în partile deluroase și 200-500 iugare la ses. În Bucovina se fixa o scară progresivă:

Suprafața expropriabilă în ha	Suprafața rămasă proprietarului în ha
200	165
300	201
400	224
500	241
peste 600	250

sau instalatii industriale agricole de la urmatoarele suprafete in sus:

100 ha la munte si deal;

200 ha la ses si regiunile unde cererile de improprietare sunt mari;

300 ha la ses in regiunile unde cererile de improprietare sunt mijlocii;

500 ha la ses in regiunile unde cererile de improprietare sunt satisfacute.

Intra in aceasta categorie si acei proprietari care au mosiile situate in mosiile devastate in razboi si care au avut asemenea investitii, crescatorii sau instalatii la 15 august 1916.

Art. 9 La mosiile stapanite prin indiviziune la 1 februarie 1921, precum si cele stapanite in baza succesiunilor deschise dupa aceasta data, exproprierea se va reduce in regiunile cu cereri de improprietare mari si mijlocii si in regiunile cu cereri de improprietare satisfacute pentru improprietare sau pentru infiintare de pasune comunală, dacă va fi nevoie, pentru a atinge limitele regionale din art. 8, alin. b, până la 100 ha de fiecare coproprietar si de fiecare mosie.

In cazul când in modul prevăzut in alin. precedent, cererile de improprietare sau de infiintare de pasune comunală nu sunt satisfacute, aceste mosii se vor reduce până la maximum regional stabilit prin art. 8, alin. b, chiar dacă cota fiecărui coproprietar ar fi mai mică de 100 ha.

Art. 10 Proprietarul care are sau a avut la 15 august 1916 mai multe mosii si posedă in total mai mult de 500 ha de

pământ cultivabil expropriabil, divizat sau in indiviziune, va fi expropriat până la maximum de:

200 ha pentru cel cu mosiile arendate in conditiile art. 8;

200 ha pentru cel care are mosiile la munte sau la deal, oricare ar fi regiunea;

250 ha pentru cel care are mosiile in regiunile cu cereri de improprietare mijlocii;

500 ha pentru cel care le posedă in regiunile unde cererile de improprietare sunt satisfacute.

Proprietarul care posedă mosii in regiunilor diferite va fi expropriat până la mijlocia maximului regiunii unde are mosiile.

Proprietarul care a avut la 1 februarie 1921 ferme cu crescatorii de vite, instalatii agricole si inventar propriu sau industrie agricole importante, va putea fi expropriat până la maximum de 500 ha, indiferent de regiunile unde posedă mosia.

Art. 11 Proprietarul care posedă mosii arendate si cultivate in regie poate să-si oprească in oricare din ele suprafata scutita de expropriere.

Art. 12 Proprietarilor care au unul sau mai multi fii, care au studiat sau studiaza agronomia, fiind inscriși in scoala cel mai tarziu până la 1 ianuarie 1920, si o frecventeaza, li se poate rezerva in regiunile de ses un lot de 50 ha pentru fiecare din acesti fii, peste suprafata ce ramane neexpropriata conform prevederilor acestei legi, cu obligatia, sub pedeapsa de nulitate a acestui drept, să obtina diploma in cel mult 5 ani de la promulgarea aces-

tei legi și de la acea dată să-și cultive singur pământul.

Proprietarul care este agronom titrat are același drept.

Art. 14 Bălțile și albiile râurilor, pământul des inundabil, mocirlos, neproductiv, râpele, pot fi expropriate în întregime fără considerare de întindere pentru a fi drenate, secate sau împădurite de comună sau sat.

Dacă însă proprietarii unor asemenea terenuri se obligă să facă aceste îmbunătățiri treptat, într-un termen de cel mult 10 ani, Comitetul agrar poate hotărâ să nu fie expropriate, fixând și sancțiunile pentru îndeplinirea obligațiilor proprietarului.

Pentru atingerea scopurilor arătate mai sus, nu se ține seama, la expropriere, de întinderea moșiei.

Acolo unde iazurile, lacurile și bălțile de o suprafață maximă de 150 ha sunt înconjurate de pământul expropriat, se vor putea expropria dându-se în proprietate comunei pentru a fi folosite de sâteni.

Art. 16 Pământul cultivabil al moșiilor arendate și cultivate prin arendași la 23 aprilie 1920 sau și astăzi arendate, din regiunile de munte și deal, cu excepția moșiilor arendate la obști din această ultimă regiune, se întrebuintează la improprietărea sâtenilor de la 25 ha în sus.

Pământul cultivabil al moșiilor cultivate de proprietarii lor din regiunile de munte, precum și acela al moșiilor arendate la obști din regiunile de deal se între-

buințează la improprietărea sâtenilor de la 50 ha în sus.

Pământul expropriat, prin dispozițiile de mai sus, peste maximumul regional stabilit la art. 8, se plătește în numerar sau se schimbă cu o suprafață echivalentă ca valoare în regiunile de colonizare.

În cazul când proprietarii din regiunile de munte și deal convin a fi expropriați în întregime, li se dă în regiunea de colonizare o dată și jumătate cât suprafața cedată.

Art. 17 Alegerea părții de moșie expropriată prin dispozițiile legii de față, peste exproprierea făcută prin aplicarea scalei progresive din Decretul-Lege nr. 3697/1918, se face astfel încât moșia care rămâne proprietarului să fie comasată.

Art. 18 Se poate oferi pentru expropriere partea ce revine proprietarului dintr-o moșie, rezervându-se o suprafață egală în partea ce cade sub expropriere a unei moșii din aceeași comună.

Când moșia pentru care se cere comasarea este situată în altă comună și ambele într-o regiune cu cereri de improprietărire mari, schimbul se poate admite de organele de aplicare a legii, fără ca suprafața comasată să depășească 250 ha; când moșia pentru care se cere comasarea este situată într-o regiune cu cereri de improprietărire mijlocii și moșia care cedează pentru comasare este situată într-o regiune cu cereri de improprietărire mari, schimbul se poate admite de organele de aplicare a legii, fără însă ca suprafața astfel comasată să depășească 400 ha; iar când această moșie este situată într-o re-

giune cu cereri de împrumut sate, în vederea înființării sau completării pășunilor comunale, exproprierea se poate coborâ în regiunile de munte și sub 100 ha; pământul propriu numai pentru pășune și fâneată putând fi expropriat până la 25 ha.

CAPITOLUL II

Pășunile comunale

Art. 23 În vederea înființării sau completării pășunilor comunale, exproprierea se poate coborâ în regiunile de munte și sub 100 ha; pământul propriu numai pentru pășune și fâneată putând fi expropriat până la 25 ha.

În regiunile de munte și deal se pot expropria și poienile din pădure mai mici de 20 și 10 ha apropiate, precum și suprafața intermediară, dacă vor fi două sau mai multe din aceste poieni depărtate între ele la maximum de 200 m și întrerupte de grupuri mici de arbori.

Exproprierea de păduri conform art. 12 din legea pășunilor comunale se face după avizul tehnic al Casei pădurilor și cu aprobarea Comitetului agrar.

Terenul domeniului silvic expropriat conform art. 7, alin j, va servi de preferință pentru înființarea de pășuni comunale.

Crescătorilor de vite li se respectă pășunea și fâneata necesară, în conformitate cu dispozițiile art. 22 din Legea pășunilor comunale, promulgată prin Înaltul Decret nr. 3865/22 septembrie 1920, chiar dacă această suprafață depășește cotele fixate prin art. 8.

În lipsă de moșii expropriabile, sătenii își pot înființa sau completa din proprietățile lor pășunea comună, dacă majoritatea locuitorilor consimt.

Legea specială a pășunilor comunale promulgată prin Înaltul Decret Regal nr. 3865/22 septembrie 1920 se completează cu alineatele de mai sus.

CAPITOLUL III

Dispoziții generale

Art. 24 Subsolul pământului expropriat pentru cultură rămâne proprietatea statului, iar subsolul pământului expropriat pentru înființarea pășunilor comunale la munte și deal, precum și acela al pământului schimbat conform art. 9 și 16, rămâne proprietarului.

CAPITOLUL IV

Prețuirea

Art. 36 Prețul exproprierii se stabilește separat pentru fiecare moșie în parte și pentru fiecare categorie și calitate de pământ.

Pentru pământul cultivabil (arătură, fâneată și pășune) se va avea în vedere calitatea fizică a pământului și puterea lui de producție, depărtarea de târguri de desfacere, gări sau porturi, precum și prețul de vânzare și arendă în localitate.

El se fixează după venitul net la hectar, dar nu va putea depăși prețurile de arendă fixate de comisiile agricole regio-

nale pentru anii 1917-1922 înmulțit cu 40¹, cu excepția pământului propriu numai pentru pășune, întrebuințat pentru înființarea sau completarea pășunilor comunale, al cărui pret nu poate depăși prețurile de arenda fixate de comisiile regionale în 1916 pentru anii 1917-1922, înmulțite cu 20.

Suma necesară pentru plata pământului expropriat se va acoperi cu sumele încasate din vânzarea loturilor, diferența plătindu-se de stat.

În acest scop se înființează o supra-taxă adăugată la scala de impunere a averilor și îmbogățirilor de război. Această supra-taxă va începe cu 1% la averile de 200.000 lei și se va mări cu 0,50% pentru fiecare fracțiune în plus de 300.000 mii lei până la maximum 5%.

Pentru pământul supus embaticului și expropriat conform art. 7, alin. d, din prezenta lege, se stabilește astfel:

1) Pentru pământul cultivat de la sate, târguri și orase, precum și pentru locurile de casă, pentru care proprietarul primea o sumă fixă anuală, evaluarea se va face înmulțind cu 20 această sumă;

2) Pentru terenurile cultivabile de la sate, târguri și orase pentru care proprietarul primea anual o prestație în natură, evaluarea se face înmulțind cu 20 venitul la care se găsește impuse prin ultimul recensământ în rolurile de contribuții acele terenuri, plătindu-se proprietarului cota parte în raport cu prestația primită;

¹ În Transilvania, Basarabia și Bucovina, despăgubirea era egală cu prețul regional de arenda înmulțit cu 20.

3) Viile și livezile de pomi fructiferi, precum și orice alte plantații, vor fi considerate ca terenuri arabile și se va socoti prețul conform venitului regional stabilit în 1916 înmulțit cu 20.

CAPITOLUL IX

Plata prețului și lichidarea sarcinilor

Art. 69 Plata prețului cuvenit proprietarului expropriat se poate face în numerar sau în titluri de rentă amortizabile în 50 de ani și purtătoare de dobândă de 5% pe an.

Valoarea nominală este socotită la plată drept valoare reală.

Plata exproprierii pentru toate persoanele morale se face în rentă perpetuă, purtătoare de dobândă de 5% pe an.

PARTEA A II-A

Împroprietărirea

CAPITOLUL X

Ordinea de preferință la împroprietărire

Art. 78 Pământul expropriat se vinde în loturi celor îndreptățiți în următoarea ordine de precădere:

1) Mobilizaților în războiul 1916-1919;

2) Mobilizaților în campania din 1913;

3) Văduvelor de război pentru copii;

4) Agricultorilor mici lipsiti de pământ;

5) Agricultorilor cu proprietăți mai mici de 5 ha;

6) Orfanilor de război.

Art. 79 La condițiile egale de îndreptățire se vor prefera în aceeași categorie:

a) Invalizii;

b) Cei ce în trecut au muncit pe moșie;

c) Cei ce au inventar și gospodărie întemeiată;

d) Cei ce au mai mulți copii;

e) Cei mai în vârstă.

Art. 84 Se considera ca îndreptățiti: preotii, învățătorii, precum și toți ceilalți funcționari publici având reședința în comunele rurale, absolvenții școlilor de agricultură de toate gradele, sub condiția ca și unii și alții să locuiască la țară și să se oblige să lucreze pământul.

Meseriași ca: lemnarii, fierarii, croitorii, lăutarii etc., care în trecut nu s-au ocupat cu agricultura, cărciumarii și diferiți comercianți, precum și cei din orice categorie ar fi, care, având pământ, l-au vândut, nu vor fi împroprietăriți decât după ce au fost satisfăcuți toți ceilalți îndreptățiti de la art. 78.

Art. 85 Ofițerii invalizi vor primi cu precădere, în condițiile de plată ale legii, câte 5 ha de pământ; ei vor putea primi până la 25 ha în regiunile de colonizare după terminarea împroprietăririi dacă se obligă a-l cultiva personal și a se stabili pe lot.

Reangajații aflați în serviciul armatei la data promulgării acestei legi își păs-

trează prevederile legii reangajaților în armată în ceea ce privește darea pământurilor la reangajați, cu condiția să se stabilească pe lot și să-l muncească personal.

Art. 86 Se exclud de la împroprietărire dezertorii condamnați cu hotărâri rămase definitive, chiar dacă au fost amnistiați de delictul săvârșit, precum și toți acei care s-au pus în serviciul dușmanului.

Art. 88 Din pământul expropriat prin dispozițiile legii de față peste prevederile Decretului-Lege 3697/16 decembrie 1918 se vor împroprietări de preferință înaintea celorlalte categorii de îndreptățiti:

a) Invalizii;

b) Vădulele de război pentru copiii și orfanii de război născuți cel mai târziu în anul 1903 și care posedă inventar agricol;

c) Preotii și învățătorii care nu au pământ, care au mai puțin de 5 ha sau nu au fost împroprietăriți până la promulgarea legii de față.

Pe loturile mari, constituite pe pământul expropriat prin aplicarea legii de față, precum și pe cel deja expropriat în regiunile de colonizare și nedistribuit la săteni, se înființează loturi demonstrative și ferme-model și se împroprietăresc absolvenții școlii de agricultură de toate gradele, ofițerii invalizi care se obligă a cultiva pământul după condițiile impuse de Casa centrală a împroprietăririi.

CAPITOLUL XI

Parcelarea pământului expropriat

Art. 92 Pământul expropriat se parcelează în loturi de completare, loturi întregi până la 5 ha și loturi de colonizare de 7 ha¹, în afara de islazul comunal și locul de casă. La formarea și distribuirea loturilor se ține seama și de pământul pe care cei îndreptățiți îl posedă, sau au perspective de a moșteni în linie directă.

Art. 93 Acolo unde pământul cultivabil expropriat nu ar ajunge pentru improprietărea tuturor celor îndreptățiți cu loturi de 5 ha, împreună cu pământul ce posedă, precum și acolo unde mijlocul principal de existență al locuitorilor nu este agricultura, Comitetul agrar va putea face loturi mai mici de 5 ha, având în vedere condițiile locale, natura pământului și felul cultivării lui.

Art. 102 Pe pământul expropriat din toate regiunile prin legea de față, peste suprafața expropriată prin aplicarea scalei progresive din Decretul nr. 3619/1919 și în regiunile de colonizare pe pământul deja expropriat la aplicarea legii de față, se vor putea face loturi de 10 ha la munte, deal și în regiunile cu populație deasă și până la 50 ha în celelalte regiuni, după avizul și cu autorizația Comitetului agrar. Unele din aceste loturi vor cuprinde și clădiri care se găsesc pe pământul expropriat. Suprafața destinată acestor

loturi nu va întrece o optime din întinderea pământului expropriat.

Art. 103 În Dobrogea, loturile vor fi până la 8, 10 și 25 ha, aceste două din urmă categorii ocupând până la 30% din întreaga suprafață expropriată în comună.

Loturile de 25 ha se rezervă exclusiv țăranilor care se colonizează.

CAPITOLUL XIV

Înstrăinarea loturilor

Art. 120 Loturile mici se pot vinde. Până la plata pretului, vânzarea loturilor nu se poate face decât în suprafața lor totală, astfel cum au fost cumpărate de la Casa centrală a improprietăririi. Cumpărătorii sunt ținuți să achite integral datoria Casei centrale a improprietăririi.

În aceleași condiții sunt permise și donațiile și schimburile.

Aceste vânzări și donații nu sunt permise decât după 5 ani de la punerea în stăpânire definitivă a loturilor.

Art. 121 Casa, grădina și terenul alăturat, până la cel mult 1 ha, care fac corp cu casa, sunt intangibile; ele nu se pot ipoteca și nu pot fi urmărite sau vândute sub nici o formă.

Art. 122 Pământul stăpânit de săteni poate fi cumpărat sub rezerva dreptului de preemțiune² al satului, de orice cetă-

¹ În Transilvania lotul întreg era de 7 iugăre, iar cel de colonizare de 16 iugăre. În Bucovina, lotul întreg era de 4 ha, iar cel de colonizare de 6 ha.

² *Dreptul de preemțiune*: dreptul de care, prin lege, cineva se bucura de a fi preferat în calitate de cumpărător.

tean român cu obligația de a-l pune în valoare personal.

Vânzările dintre satenii cultivatori manuali de pământ, precum și acelea făcute absolvenților școlilor de agricultură de toate gradele, nu sunt supuse dreptului de preempțiune al statului.

Dreptul de preempțiune al statului se exercită de Casa centrală a împroprietăririi, potrivit dispozițiilor unui regulament special, care va dezvolta și procedura aplicării.

Cumpărarea de loturi vândute prin această lege și prin legile anterioare de împroprietărire nu se poate face de o singură persoană, decât până la 25 ha în regiunile de munte și deal și 100 ha în regiunile de ses.

Instituțiile culturale recunoscute persoane morale pot cumpăra în fiecare comună unul sau cel mult două loturi, pentru a fi întrebuințate în scopuri culturale sau de interes economic obșteșc.

Astfel de cumpărări se pot face numai cu autorizația prealabilă a Casei centrale a împroprietăririlor.

CAPITOLUL XVII

Indivizibilitatea loturilor

Art. 126 Pământul cultivabil nu se poate divide prin succesiune decât până la 2 ha la ses și 1 ha la munte și deal. Pentru locuri de casă, fabrici, grădini de legume, plantații de pomi și vii, diviziunea proprietății este permisă fără nici o limită.

Art. 127 Prin derogarea de la codul civil și cu respectarea articolului precedent, orice proprietar de pământ poate desemna prin testament pe moștenitorul sau moștenitorii beneficiari, care vor avea să despăgubească pe comostenitori după normele legii de față.

CAPITOLUL XIX

Cultivarea loturilor

Art. 137 Pentru asigurarea unei bune cultivări a pământului micii proprietari, o cât mai bună întrebuințare a islazurilor comunale, cum și punerea în valoare a produselor micii proprietari, Casa centrală a împroprietăririi are dreptul de a stabili și impune micilor proprietari obligația privitoare la planul de cultură, la organizarea mijloacelor de cultură și tovarășii, care să îndrumeze pe sateni spre o cultură rațională și intensivă, la desfacerea produselor lor și îmbunătățirea rasei vitelor, determinând și sancțiunile de luat.

Art. 141 Cumpărătorii de loturi care nu vor fi achitați 4 rate semestriale din preț, vor fi depozedați de către Casa centrală a împroprietăririi pe care administrativă, în termen de 3 luni de la data înștiințării, fără judecată și fără îndatorirea de a urmări în prealabil încasarea ratelor.

[„Monitorul Oficial” nr. 82 din 17 iulie 1921, apud I. Scurtu (coordonator), C. Mocanu, Doina Smârccea, *Documente privind istoria României între anii 1918-1944*, București, 1995, p. 40-53]

LEGEA MINELOR

din 4 iulie 1924

PARTEA I

TITLUL PRELIMINAR

Dispoziții generale

Art. 1 Sunt și rămân ale statului în toată dezvoltarea lor de la suprafață până la orice adâncime, zăcămintele substanțelor minerale din care se pot extrage metale, metaloide sau combinații ale acestora precum și zăcămintele combustibililor minerali, bituminoasele, apele minerale în general și gazele naturale de orice fel, precum și bogățiile de orice natură ale subsolului.

Rămân la dispoziția proprietarului suprafeței: masele de rocă comune, carierele de metale de construcții și depozitele de turbă, fără prejudiciul drepturilor dobândite de stat în baza legilor anterioare.

Izvoarele minerale și apele subterane mineralizate, sau apele curative în general, urmează regimul special prevăzut în această lege.

Art. 2 Din punct de vedere al drepturilor și al condițiilor în care aceste drepturi vor fi acordate și exercitate, substanțele care formează obiectul prezentei legi se grupează în următoarele clase naturale:

I. Combustibili minerali:

- a) Cărbuni: antracit, huilă, cărbune brun, lignit;
- b) Bituminoase:

1. Solide: substanțe asfaltoase naturale, ozocherita, sisturi bituminoase de orice fel;

2. Lichide: petrol brut (titei) cu gazele sale de zăcămint și derivatele sale naturale precum și orice alt bitum lichid;

3. Gazeiforme: hidrocarburi gazoase care formează zăcămint proprii.

II. *Minereuri metalifere și alte minerale și roci, cât și apele lor de cimentare, conținând:*

- a) Platină, aur, argint, uraniu, radium și elementele radioactive în general, molibden și elemente lor conexe;

- b) Plumb, zinc, cupru, bismut, antimoni, nichel, cobalt, staniu, titan, seleniu, telurii, cadmiu, sulf, tungsten, mercur și metalele lor înrudite;

- c) Fier, mangan, crom.

III. *Minereuri de aluminiu și în general silicați aluminosi, magnezii și alte baze, minerale florifere, minerale cu bariu și stronțiu, ca:*

Bauxite, alunite, corindon comun, mică, feldspati, caolin, magnezit, talc, azbest, fluorină, baritină.

IV. *Grafit și roci grafitoase.*

V. *Fosfati în general:*

Fosforite, apatite.

VI. *Minerale cu toriu și pământuri rare:*

Monozita, torita, cerita și alte minerale cu elemente rare.

VII. *Pietre pretioase și seminobile, ca:*

Diamante, smaralde, corindoni mobili, beryll, topaz, grenate, opal nobil, turmaline, agate, cristale de rocă cu variațiile sale colorate, succin (chihlimbar) și alte rămășițe minerale.

VIII. *Săruri și ape sărate:*

Sare gemă, săruri de potasiu și alte săruri, fie asociate cu sarea gemă în același zăcământ, fie formând zăcăminte distincte; izvoare sărate și ape sărate de zăcământ cu iod și brom;

Sarea de mare, de lacuri și lagune;

Nitrații, horatii și sărurile asociate.

IX. *Gazele naturale, altele decât hidrocarburile gazoase, ca:*

Bioxidul de carbon, gazele nobile și orice gaze și emanații.

X. *Izvoarele minerale și apele subterane mineralizate sau apele curative în general; lacurile și lagunele mineralizate, nămolurile.*

XI. *Turba.*

XII. *Masele de roci comune compacte sau formând depozite nobile, precum:*

Calcare, ghips, gresii, conglomerate, nisipuri, pietrisuri, mame, argile și orice materiale utilizate la construcții sau ca ornament, precum și la fabricarea materialelor industriale comune.

Dacă în cuprinsul țării se va constata existența unor substanțe minerale necesitate în clasificarea de mai sus, ele vor fi repartizate printr-o decizie a ministrului industriei și comerțului în clasa de zăcăminte cărora aparțin sau cu care s-ar înrudi. Această decizie va fi luată în baza avizului conform al consiliului superior de mine și va fi publicată în „Monitorul Oficial”.

Asupra determinării substanțelor lăsate la dispoziția proprietarului suprafeței decide ministrul, cu avizul conform al consiliului superior de mine.

Art. 3 Punerea în valoare a suprafețelor miniere se va face după normele prevăzute în legea de față.

În acest scop se deosebesc două regimuri:

Regimul substanțelor care aparțin statului;

Regimul substanțelor rămase la dispoziția proprietarului suprafeței.

TITLUL I

Regimul de punere în valoare a substanțelor minerale care aparțin statului

CAPITOLUL I

Art. 4 Dreptul de a valorifica substanțele minerale care aparțin statului se exercită de el, fie direct, fie transmitându-l particularilor după normele și în condițiile prezentei legi.

Concesiunile se acordă numai în regiuni declarate în prealabil proprietate minieră concesionabilă, pe baza prospecțiunilor urmate de lucrări de explorare, prin care s-a dovedit neîndoios existența unui zăcământ exploatabil.

Regiunile petrolifere și gazeifere, aflate în vecinătate imediată cu regiunile în exploatare și în care continuitatea zăcământului poate fi considerată ca suficient dovedită, vor putea fi declarate proprietate minieră concesionabilă, după normele legii de față, fără a se mai face lucrări de exploatare.

Limitele acestor regiuni vor fi fixate pe baza rezultatelor căpătate prin lucrările de exploatare învecinate.

În regiuni necunoscute, lucrările premergătoare declarării proprietății miniere concesionabile și instituirii concesiunii constau în:

- a) Prospeccțiuni;
- b) Explorări prin permis exclusiv în limitele unui perimetru rezervat.

CAPITOLUL IV

Instituirea concesiunilor de exploatare

Art. 28 Instituirea concesiunilor de exploatare este supusă regimului fixat în dispozițiile generale de mai jos, aplicabile la toate clasele de zăcămintе, precum și regimului special prevăzut la fiecare clasă de zăcămintе.

Dispozițiile acestei legi se aplică și statului, dacă singur și-ar pune în valoare bogățiile sale miniere.

Art. 31 Durata concesiunii se va stabili în raport cu întinderea perimetrului în limitele prevăzute la fiecare clasă de zăcămintе, precum și cele de exploatare.

Termenul de valabilitate va fi calculat cu începere de la 1 ianuarie al anului care urmează publicării în „Monitorul Oficial” a decretului regal de instituire a concesiunii.

Art. 32 Concesiunile se acordă numai întreprinderilor constituite ca societăți anonime miniere române, după prevederile codului comercial și care satisfac în același timp dispozițiile prevăzute în legea de față, precum și cooperativelor miniere.

Societățile anonime române care îndeplinesc condițiile prevăzute în legea de față și în ale căror statute se prevede de a face și exploatare miniere se vor bucura de aceleași drepturi la acordarea concesiunilor ca și societățile anonime miniere române.

Când exploratorul este nu întreprindere, ci o persoană, i se va acorda un termen de un an pentru a constitui o societate în condițiile legii.

Dacă în acest termen exploratorul nu va putea constitui o asemenea societate, statul va rămâne liber de a acorda concesiunea unei societăți miniere, rezervând exploratorului drepturile prevăzute de lege.

Concesiunile vor fi acordate și persoanelor morale de drept public.

Capitalul societății va trebui să fie suficient pentru exploatarea concesiunii, iar personalul tehnic va trebui să aibă experiența necesară în organizarea și conducerea exploatareilor miniere și în valorificarea produselor din clasa respectivă de zăcămintе.

Art. 33 La constituirea societăților anonime miniere române, statutele vor trebui să respecte următoarele principii:

a) Acțiunile vor fi nominative și de valoare nominală maximă de 500 lei; ele nu vor putea fi transmise decât cu autorizația consiliului de administrație. Între români, această autorizare nu e necesară;

b) Numărul voturilor fiecărui acționar va fi limitat;

c) La sporiri de capital, numai 70% din spor se va da vechilor acționari; echivalentul salariului pe un an, însă cel mult până la 10% se va rezerva funcționarilor

și lucrătorilor întreprinderii în aceleași condiții ca și vechilor acționari; restul va fi distribuit noilor acționari, dându-se preferință subscriitorilor cu sume. Subscripțiile vor fi publice;

d) Capitalul deținut de cetățenii români în societate trebuie să reprezinte cel puțin 60% din capitalul social. Pentru întreprinderile existente, care în decurs de 10 ani de la promulgarea legii se obligă a se nationaliza, procentul capitalului românesc se reduce la 55%;

e) Două treimi din membrii consiliului de administrație, ai comitetului de direcție și dintre cenzori, precum și președintele consiliului de administrație vor fi cetățeni români.

Societățile anonime actuale care nu îndeplinesc aceste condiții vor putea beneficia de avantajele societăților miniere române, dacă în primii 10 ani de la promulgarea legii de față se transformă după normele arătate mai sus și cu condiția ca de la început majoritatea membrilor consiliului de administrație, comitetului de direcție precum și președintele să fie români. În caz de neconformare din vina societății, în acest termen, concesiunea va fi retrasă.

Art. 34 Întreprinderea din care face parte exploratorul are drept asupra unui perimetru format în jurul punctelor explorate cu rezultat favorabil, în condițiile legii.

Art. 35 *Regimul concesiunilor.* Concesiunea minieră se va institui și acorda de stat prin una din următoarele forme:

- a) Pe bază de redevență către stat;
- b) Sub forma unei asociații între stat și întreprinderea concesionară;

c) **Sub forma unei combinații a sistemelor de mai sus.**

Art. 39 *Participarea proprietarilor suprafeței la capitalul întreprinderii și la redevență.* Oricare ar fi regimul concesiunilor, participarea la redevență a proprietarilor suprafeței cuprinsă în perimetrul concesionat, când o atare participare este prevăzută se reglementează după regimul fixat în partea a II-a a legii de față.

Acest drept la redevență recunoaște numai pentru zăcămintele care după legile în vigoare la promulgarea Constituției erau lăsate la libera și exclusivă alegere a proprietarilor suprafeței.

Redevența atribuită proprietarilor suprafeței prin această lege va fi stabilită după cota prevăzută la clasa respectivă de zăcăminte. Această redevență se va împărți între toți proprietarii, proporțional cu suprafața fiecărei proprietăți cuprinse în perimetru.

Statul poate lua această redevență în natură, achitând-o proprietarilor suprafeței cu preț de învoială.

Constatarea și fixarea prețului redevenței se face după regulile prevăzute în art. 128-131.

Art. 40 La instituirea concesiunii de exploatare pe un perimetru, statul atribuie proprietarului suprafeței dreptul de a participa, în anumite condiții, la capitalul întreprinderii concesionare.

Acțiunile eliberate proprietarilor suprafeței vor fi nominative și pot fi transmise numai cetățenilor români.

Când proprietarii suprafeței nu-și exercită dreptul acordat de stat la participarea capitalului sau îl exercită parțial, ministerul, cu avizul conform al consiliului superior de mine, este în drept a dispune asupra sumei rămase disponibile.

CAPITOLUL V

Drepturi și obligații în legătură cu concesiunea minieră

Secțiunea II

Art. 86 *Obligația de aprovizionare a țării.* Atât întreprinderile miniere cât și organizațiile pentru desfacerea produselor miniere brute sau transformate, sunt obligate ca în limitele producției să asigure regulată și normală aprovizionare a țării, neputând-o respinge sau suspenda, fără motive legitime și fără învoirea expresă a Ministerului Industriei și Comerțului.

Ele vor fi obligate, la cererea ministerului, de a crea pentru nevoile apărării naționale o rezervă care va fi fixată după normele înscrise în regulament.

Art. 87 Exploratorii de platina și aur sunt obligați să predea statului, prin oficiul respectiv de cumpărare, tot metalul obținut.

Nimeni în afară de stat n-are drept să cumpere sau să-și apropie în nici un mod aceste metale nobile obținute din exploatare.

Pretul de cumpărare este pretul mondial corespunzător calității aurului.

În categoria acestor metale vor fi puțea fi înscrise prin decizie ministerială și alte metale, cu avizul conform al consiliului superior de mine.

CAPITOLUL VI

Încetarea concesiunii

Art. 97 Dreptul de exploatare încetează:

A) Prin trecerea timpului pentru care a fost acordată concesiunea sau pentru care este recunoscut valabil actul de concesiune după normele prevăzute de această lege precum și prin epuizarea zăcămintului;

B) Prin renunțare;

C) Prin retragerea concesiunii.

Art. 98 La expirarea termenului de concesiune, mina cu toate dependențele și anexele ei trece în proprietatea statului fără vreo despăgubire și liber de orice sarcini sau obligații de orice natură.

La încetarea concesiunii din orice cauze, concesionarul este obligat să predea statului toate planurile minei, împreună cu carnetele de măsură geodezice, registrele de producție și de personal, fondurile casei de ajutor și registrele pentru veniturile ei, precum și orice alte registre, acte sau documente în legătură cu exploatarea și valorificarea produselor miniere.

TITLUL II

Regimul de punere în valoare a substanțelor minerale lăsate la dispoziția proprietarului suprafeței

Art. 110 Substanțele minerale lăsate proprietarului suprafeței pot fi exploatare de el însuși sau de alții.

Orice exploatare de asemenea substanțe trebuie precedată de o cerere introdusă la autoritatea minieră regională. Ea va fi însoțită de un plan în care să se arate poziția terenului față de locurile învecinate, instalațiile ce urmează a fi executate, precum și cele ce ar exista în apropiere.

Exploatarea se poate începe numai pe baza unei autorizări care se va da de autoritatea minieră, dacă sunt îndeplinite prescripțiile de poliție minieră prevăzute de legi și regulamente. Această exploatare este supusă prevederilor legii de față și rămâne sub controlul superior al autorității miniere în ce privește:

- a) Conservarea și exploatarea economică a maselor de asemenea substanțe;
- b) Protecția suprafeței și a instalațiilor, clădirilor aflate pe ea;
- c) Siguranța personalului și a lucrărilor;
- d) Asigurarea nevoilor consumului intern.

TITLUL III

CAPITOLUL III

Taxe, impozite și redevențe

Art. 129 Exploatatorii sunt datori să declare în scris autorității miniere regionale, la termenele ce se vor fixa prin regulament, cuantumul producției extrase.

Autoritatea minieră va controla și stabili la fiecare exploatare producția și redevența datorată.

Când statul ia redevență în natură, ridicarea se va face trimestrial sau la alte

termene, în modul prevăzut în caietul de sarcini. Ea va fi constatată, în mod provizoriu și luată în primire de un delegat al serviciului de control al drepturilor miniere din Ministerul Industriei în prezența autorităților miniere.

CAPITOLUL IV

Sanțiuni

Art. 138 *Femei și copii în mine.* Întrebuințarea copiilor sub 18 ani, precum și a femeilor, ca lucrători la lucrările miniere subterane, atrage după sine următoarele sancțiuni:

La prima abatere se va aplica o amendă de 5000-10000 lei pentru întreprindere și de 1000-5000 lei pentru conducătorul tehnic sau persoana responsabilă. În caz de repetare, amenda se poate dubla.

Prin regulament special, se vor hotărâ toate dispozițiile cu privire la ocrotirea muncii.

PARTEA A II-A

I. Combustibilii minerali

Cărbuni

Art. 172 Concesiunea se acordă pe bază de redevență la exploatarea mici cu caracter local. Ea se poate institui sub forma unei asociații, între stat și întreprinderea respectivă, conform normelor din partea I a legii de față, în cazul exploatarea mari sau la cărbunii ce vor fi industrializați sub formă de brichete, cocs sau altfel.

La concesiunile redevențiare, concesionarul este obligat la o redevență către stat de 5% pe toată durata concesiunii.

Redevența se va achita în natură sau în numerar, după cererea Ministerului Industriei și Comerțului. Valoarea redevenței se va socoti pe prețul mediu de vânzare la mină, la depozitul de încărcare sau la uzină.

Statul cedează din redevența ce i se cuvine:

15% proprietarilor suprafeței înglobate în perimetru potrivit dispozițiilor art. 40. Această redevență se va împărți între proprietari proporțional cu suprafața fiecărei parcele;

10% exploratorului.

PARTEA A TREIA

Recunoașterea și validarea drepturilor câștigate

CAPITOLUL I Dispoziții generale

Art. 235 Drepturile de orice natură, care intră în prevederile acestei legi și sunt dobândite în diferitele ținuturi ale României înainte de promulgarea Constituției din 28 martie 1923, în orice mod și prin orice act cu dată certă, vor fi recunoscute și validate după normele legii de față și sub următoarele condiții:

a) Drepturile să fie dobândite cu respectul legilor, decretelor-legi, regulamentelor și oricăror alte dispoziții de acest fel care erau în vigoare la data dobândirii lor;

b) Drepturile reclamate să nu vătăme drepturile pe care statul le are prin legea

pentru lichidarea bunurilor supușilor străini, fosti inamici, din 13 iunie 1923, precum și prin alte legi, decrete-legi, regulamente, ordonante sau prin acte internaționale;

c) Să corespundă unei valorificări a subsolului după distincțiile de mai jos.

Toate drepturile care nu vor fi validate rămân desființate.

Sunt scutite de obligația recunoașterii și validării drepturilor asupra terenurilor petrolifere care îndeplinesc condițiile de sub b) și care sunt consolidate sau în curs de consolidare conform legii de consolidare până la promulgarea acestei legi.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, XI-XII, p. 617-678]

LEGE

privitoare la comercializarea și controlul întreprinderilor economice ale statului din 7 iunie 1924¹

CAPITOLUL I

Felul întreprinderilor publice cu caracter economic

1. Întreprinderile statului cu caracter economic, care se vor comercializa, vor funcționa după regulile mai jos stabilite.

¹ Aceasta lege a fost votată de Adunarea deputaților în sesiunea de la 6 aprilie, și de Senat în sesiunea de la 31 mai 1924. A fost promulgată cu Decret nr. 1769/1924 și publicată în „Monitorul Oficial” nr. 121 din 7 iunie 1924.

2. Întreprinderile statului cu caracter economic se împart în două categorii:

A) Întreprinderi de interes general, chemate a îndeplini servicii publice importante de care depinde mersul economiei naționale, sau acele întreprinderi care formează obiectul unui monopol al statului, precum și cele ce interesează exclusiv apărarea națională.

În această categorie intră: C.F.R., P.T.T., R.M.S., atelierele speciale ale armatei. Pirotehnia și Pulberăria armatei, împreună cu atelierele și întreprinderile lor anexe, menite să asigure funcționarea acestor întreprinderi de stat.

Organizațiunile R.M.S., privitoare la producțiunea și fabricațiunea tuturilor, chibriturilor și sării destinate exportului, pot fi trecute în categoria întreprinderilor menționate mai jos sub lit. B.

B) Întreprinderi cu caracter pur comercial, al căror obiect este proprietatea statului, dar care nu constituie un monopol exclusiv al său.

În această categorie intră:

a) Exploatarea bunurilor miniere și metalurgice ale stațiunilor balneare ale statului și în general industriile de orice natură;

b) Atelierele de orice fel ale statului care nu sunt legate de exploatarea întreprinderilor din categoria A;

c) Navigațiunea fluvială română (N.F.R.) și serviciul maritim român (S.M.R.);

d) Exploatarea pădurilor, pescăriilor, abatoarelor și frigiferelor statului;

e) Exploatarea generatorilor de energie: cărbuni, petrol, gaz metan și căderi

de apă. Aceste exploatare se vor face numai cu respectarea legii minelor și a energiei și sub un regim adaptat interesului general ce este în joc;

f) Valorificările oricăror drepturi ale statului, cum ar fi distribuția produselor petrolului, etc.

Orice alte întreprinderi, comerciale ale statului care pot fi asimilate celor din clasificarea de mai sus, vor fi clasate în una din aceste categorii prin un jurnal al Consiliului de Miniștri, pe baza avizului conform al consiliului superior de control și îndrumare.

Întreprinderile cu caracter special ce nu pot fi asimilate cu cele menționate la art. 2, vor fi trecute în categoria A sau B printr-o lege specială.

CAPITOLUL II

Dispoziții privitoare la administrarea și controlul întreprinderilor publice cu caracter economic

a) *Despre administrarea întreprinderilor*

3. Întreprinderile comerciale de stat, în regie directă, menționate la art. 2, alin. A, vor avea capital exclusiv vărsat de stat și vor fi administrate pe baza dispozițiilor unor legi speciale.

4. Bunurile și întreprinderile statului cu caracter economic menționate la art. 2, alin. B, se pot exploata și administra în asociațiune cu capital privat, de preferință format prin cooperatie, în conformitate cu dispozițiunile prezentei legi.

Fiecare întreprindere, va fi administrată de un consiliu de administrație com

pus din cel mult 12 membri, din care o treime numiți de guvern, iar restul aleși de adunarea generală a acționarilor.

Unul din membrii numiți de guvern va reprezenta interesele muncii, conform legislației muncii; după înființarea consiliului superior al muncii, acesta va desemna un al doilea membru în consiliu, reprezentând interesele muncii.

Consiliul de administrație alege din sânul său o delegație compusă din 2 membri, din care unul dintre cei desemnați de guvern, care, împreună cu directorul întreprinderii, constituie comitetul de direcție al societății.

Gestiunea administratorilor va fi controlată de un comitet de 3-5 cenzori, numiți în majoritate de guvern, după propunerea Ministrului de Finanțe, pe baza avizului consiliului superior de control și îndrumare. Restul cenzorilor vor fi aleși de adunarea generală a acționarilor.

Membrii consiliului de administrație care reprezintă statul vor fi numiți prin decret regal, pe termen de 4 ani, după propunerea Consiliului de Miniștri, pe baza raportului ministerului respectiv de care depinde întreprinderea. După primii doi ani, jumătate din membrii aleși se înlocuiesc prin tragere la sorti; membrii care înlocuiesc pe cei ieșiți la sorti vor funcționa tot 4 ani.

Membrii Parlamentului, în tot timpul cât dețin mandatul, nu pot fi numiți de guvern în consiliul de administrație sau al cenzorilor în întreprinderile comercializate.

Presedintele consiliului de administrație va fi desemnat de guvern dintre membrii consiliului.

În caz de paritate, votul presedintelui hotărăște.

Directorul va fi numit de consiliul de administrație al întreprinderii.

Un comisar al guvernului va putea fi numit pe lângă întreprinderile în asociație cu statul.

Numirea comisarului se va face de Consiliul de Miniștri, după propunerea departamentelor economice interesate în unire cu Ministerul de Finanțe. El poate fi înlocuit pe baza unui raport făcut către Consiliul de Miniștri de aceleași departamente care au propus numirea.

Comisarul guvernului va asista la ședințele consiliului de administrație, având vot consultativ.

În cazurile când o decizie a consiliului va fi socotită contrară legii de față sau statutelor, ori intereselor superioare ale statului, comisarul va putea cere guvernului să suspende executia deciziei consiliului. Guvernul, prin departamentul respectiv, luând și avizul consiliului superior de control și îndrumare, se va pronunța în termen de 15 zile asupra acestei chestiuni, admitând sau respingând decizia luată de consiliu. Dacă Ministerul respectiv, de la data anunțării consiliului respectiv, nu se pronunță în acest termen de 15 zile, decizia consiliului devine executorie.

b) *Controlul întreprinderilor comercializate ale statului – Consiliul superior de control și îndrumare*

5. Pentru controlul întreprinderilor comercializate și pentru îndrumarea ex-

plătărilor se instituie pe lângă Ministerul de Industrie și Comerț un consiliu superior compus din:

Un senator ales de Senat, și

Un deputat ales de Adunarea Deputaților. Ambii vor funcționa pe durata întregii legislaturi;

În caz de dizolvare a Parlamentului sau de încetare a mandatului, senatorul și deputatul aleși în consiliul superior de control și îndrumare vor continua a face parte din consiliu până la convocarea unui nou Parlament și alegerea altui deputat și senator în consiliu;

Președintele înaltei Curți de conturi, sau în caz de împiedicare, un consilier delegat de această Curte;

Un membru al consiliului de directori ai Băncii Naționale, desemnat de Consiliul de Miniștri din trei membri propuși de consiliul Băncii;

Un membru delegat de consiliul de administrație al Căminului Industrial, dintre membrii acestui consiliu;

Un membru al consiliului superior al economiei naționale, delegat de acest consiliu;

Un delegat al Uniunii Camerelor de Comerț și Industrie; până la crearea acestei Uniuni, delegatul de drept va fi președintele Camerei de comerț din București;

Un delegat al consiliului superior al muncii după înființarea lui și un delegat al cooperăției desemnat de consiliul superior al cooperăției, după înființarea acestui consiliu;

Din trei specialiști, numiți de Consiliul de Miniștri;

Președintele va fi desemnat de Consiliul de Miniștri dintre membrii consiliului, iar vice-președintele se va alege din sânul consiliului superior.

Nu pot face parte din consiliul superior de control persoanele care fac parte dintr-un consiliu de administrație a unei întreprinderi de stat comercializată.

6. Titularii departamentelor Agriculturii și Domeniilor, Comunicățiilor, Finanțelor, Industriei și Comerțului, Muncii și Cooperăției, precum și al Ministerului de Război, pot lua parte, cu vot deliberativ, fie personal, fie prin delegații lor, la ședințele în care se dezbate chestiuni privitoare la departamentul pe care-l conduc.

7. Membrii consiliului superior vor fi confirmați prin decret regal, în urma propunerii Ministerului de Industrie și Comerț, aprobată de Consiliul Miniștrilor. Durata mandatului lor va fi de 5 ani. Mandatul unui membru expiră de drept atunci când părăsește funcția pe baza căreia a fost recomandat.

8. Pentru susținerea cheltuielilor de organizare și de funcționare a consiliului superior, precum și pentru înființarea unui oficiu de studii, cercetări și îndrumări științifice, sau de școli pentru pregătirea tehnică și profesională a muncitorimii în genere, se va prevedea în bugetul fiecărei întreprinderi comercializate un fond care va reprezenta 1% din beneficiul net al fiecărei întreprinderi.

Din beneficiul net al fiecărei întreprinderi, la sfârșitul fiecărui an, se va da Ministerului Instrucțiunii Publice 1% pentru constituirea unui fond care va

servi la înființarea și întreținerea de cămine, cantine studentesti și laboratoare pe lângă Universități.

9. Consiliul superior are următoarele atribuții:

a) Își dă avizul asupra propunerilor referitoare la întreprinderile comercializate;

b) Își dă avizul asupra statutelor întreprinderilor comercializate, fixând normele după care se va face subscripția publică pentru adunarea capitalului privat și modalitățile de aplicare a participării la beneficii ale funcționarilor și lucrătorilor din fiecare întreprindere comercializată;

c) Evaluează aportul statului și particularilor în întreprinderi comercializate;

d) Își dă avizul asupra investițiilor neamortizabile în cursul ultimilor 10 ani ai duratei întreprinderilor comercializate;

e) Fixează normele pentru întocmirea bilanțurilor tip;

f) Controlează modul de administrare a societăților;

g) Dă avizul asupra oricăror modificări a statutelor și asupra sporurilor de capital;

h) Dă avizul asupra participării capitalului străin și încuviințează angajarea specialiștilor străini în caz de absolută necesitate.

CAPITOLUL III

Constituirea, capitalul și gestiunea întreprinderilor economice ale statului

§ 1. *Constituirea întreprinderii*

10. Comercializarea unei întreprinderi de stat se va face din inițiativa și

după propunerea departamentului de care depinde întreprinderea.

Acest departament întocmește statutele întreprinderii de comercializat pe baza avizului conform al consiliului superior de control și îndrumare.

Statutele vor prevedea obiectul și organizarea întreprinderii, aportul statului, determinat în prealabil conform art. 14 și 15, colaborările cu capital privat, național sau străin, în numerar sau sub formă de aport în natură.

11. În afara de dispozițiile menționate mai sus, statutele fiecărei întreprinderi vor prevedea neapărat:

a) Că acțiunile vor fi nominative și că ele nu vor putea fi transferate decât cu încuviințarea consiliului de administrație, afară de cazul când întreprinderea are caracterul cooperativ;

b) Că numărul maxim al voturilor unui acționar va fi limitat;

c) Că două treimi din membrii consiliului de administrație și comitetului de direcție vor fi români și că președintele și directorul general vor fi asemenea români;

d) Că, după ce dividendele cuvenite acționarilor vor atinge 15% din capitalul social, participarea statului la beneficii va fi progresivă, fixându-se și scara acestei progresivități;

e) Că, după cel mult 7 ani, proporția personalului român din fiecare categorie va trebui să atingă 75% în număr, salarii, indemnizații, etc.

12. În adunările generale ale întreprinderilor comercializate cu participare privată, numărul voturilor statului va fi li-

mitat la maximum $\frac{1}{3}$ din numărul total al voturilor și la minimum $\frac{1}{4}$ din acel număr.

Voturile statului în adunarea generală sunt reprezentate prin un delegat al guvernului.

Statul nu ia parte la alegerea membrilor consiliilor de administrație și a cenzorilor.

13. Statutele, întocmite conform dispozițiilor de mai sus, vor fi supuse delegației economice a Consiliului de Miniștri și aprobării acestui Consiliu. Ele vor fi sancționate prin decret regal și publicate în curs de 20 zile în „Monitorul Oficial” împreună cu condițiile subscripției publice și cu indicarea instituțiilor la care subscripția va avea loc.

Controlul subscripției publice și repartizarea definitivă a acțiunilor subscrise se va face de o comisiune compusă din primul președinte al înaltei Curți de casăție și justiție sau un delegat al său dintre consilierii Curții, din președintele consiliului superior de control și îndrumare sau un delegat al său dintre membrii consiliului și din guvernatorul Băncii Naționale, sau un director delegat de el.

Consiliul de Miniștri, pe baza raportului Ministerului de care depinde întreprinderea, constatând că formalitățile de mai sus au fost îndeplinite și că subscripția a fost acoperită, declară societatea constituită. Jurnalul consiliului se va publica în „Monitorul Oficial”.

Societatea va îndeplini formalitățile de publicare, afisare și transcriere prescrise de codul comercial.

Societăților astfel constituite se aplică toate celelalte dispoziții ale codului de comerț privitoare la societățile anonime.

§ 2. Formarea capitalului

14. În general capitalul întreprinderilor publice comercializate, prevăzute la art. 2, alin. b, îl formează folosința bunurilor imobiliare, proprietatea sau folosința imobilelor prin destinație, a fondului comercial și industrial și a mobilelor destinate întreprinderii inventariate și evaluate înainte de publicarea în „Monitorul Oficial” în care se va publica și rapoartele experților. În caz când va participa și capital privat, se va adăuga și acest din urmă capital.

Inventarierea și evaluarea aporturilor statului sau particularilor se vor face de consiliul superior de control și îndrumare.

Evaluarea este definitivă numai după aprobarea Consiliului de Miniștri și după trecerea ei în statutele întreprinderii.

Aportul statului la constituire este scutit de taxe.

15. Capitalul întreprinderii poate fi mărit prin noi aporturi aduse de stat sau de particulari. Evaluarea acestor aporturi se va face după aceleași norme ca și cele prevăzute la art. 14.

16. Dacă, după raportul consiliului superior de control și îndrumare, o evaluare a aportului statului este imposibilă, fie din cauza naturii aportului, fie din cauza situației valutare sau de orice alte cauze, atunci beneficiile se vor împărți în modul următor:

a) Când beneficiul net realizat e astfel încât repartizat numai capitalul privat nu

va întrece 5%, tot acest beneficiu va fi distribuit capitalului privat;

b) Când beneficiul net repartizat asupra capitalului privat trece de 5%, însă rămâne mai mic ca 10%, sporul de beneficiu peste 5% se va împărți în mod egal între stat și acționarii particulari;

c) Când beneficiul net realizat de 10%, însă rămâne mai mic ca 20%, statul va lua două treimi din sporul peste beneficiu maxim cuvenit acționarilor particulari, în cazul menționat sub lit. b;

d) Când beneficiul la capitalul privat trece de 20%, statul va lua trei părți din sporul peste beneficiul maxim cuvenit acționarilor particulari, în cazul menționat sub lit. c.

Această repartitie este minimală pentru stat.

În nici un caz capitalului privat nu i se va distribui un dividend mai mare de 35%; tot ce eventual va trece peste acest dividend va fi atribuit statului. Jumătate din această sumă va putea fi destinată dezvoltării întreprinderii.

17. În caz de necesitate, consiliul de administrație al întreprinderii poate hotărî mărirea capitalului social. Statul în acest caz va putea subscrie partea proporțională ce i se cuvine în raport cu capitalul ce are deja în întreprindere; capitalul particular va avea și el partea proporțională.

Actionarii vechi însă nu vor avea preferință decât cel mult asupra jumătății din noile acțiuni emise; pentru cealaltă jumătate se va da preferință la noii acționari prin subscripție publică.

Repartizarea acțiunilor se va face începând cu micii subscriitori.

18. Când consiliul de administrație va găsi necesară o mărire de capital și prin participarea capitalului străin, Ministerul de care depinde întreprinderea, cu avizul consiliului superior de control, va face Consiliul de Miniștri propunerea convenită. Acesta va hotărî prin jurnal participarea capitalului străin până la maximum 40% din capitalul total al întreprinderii așa încât capitalul național, de stat și privat, în asemenea cazuri, va fi de 60% din capitalul social.

§ 3. *Capitalul de exploatare și contabilitatea întreprinderilor comercializate. Bilanț și bugete*

19. Întreprinderile asociate cu capital privat, organizate conform dispozițiilor acestei legi, își vor putea procura capitalul necesar de exploatare prin sporuri de capital și prin împrumuturi private, conform statutelor și dispozițiilor codului de comerț, în urma avizului consiliului superior de control și îndrumare și cu aprobarea Consiliului de Miniștri.

20. Întreprinderile comercializate vor întocmi câte un bilanț anual la 31 decembrie în fiecare an.

Aceste bilanțuri, întocmite potrivit statutelor fiecărei întreprinderi, vor fi supuse aprobării adunării generale a acționarilor.

21. Cu o lună înainte de 1 ianuarie a fiecărui an, întreprinderile comercializate ale statului sunt obligate să depună proiecte de buget pentru anul următor. Consiliul superior va da indicații reprezentanților statului în întreprinderile comercializate cu privire la întocmirea acestor proiecte de bugete.

Veniturile nete cuvenite statului, din exploatarea întreprinderilor comercializate, se vor trece în bugetele departamentului de care depind întreprinderile.

După avizul și indicațiile consiliul superior, reprezentanții statului în întreprinderile comercializate pot cere ca jumătate din veniturile nete, dacă ele întrec 10% din capital, să fie afectate pentru crearea de fonduri, de ameliorații sau pentru împrumuturi cu destinația exclusivă pentru investiții noi.

CAPITOLUL IV Dispoziții diverse

22. Durata întreprinderilor comercializate va fi de maximum 50 ani; acest termen va putea fi reînnoit. Reînnoirea se va face prin decret regal, după propunerea Consiliului Ministerului de care depinde întreprinderea și cu avizul conform al consiliului superior.

23. La expirarea termenului fixat pentru durata întreprinderii și dacă nu se prelungește cointeresarea, ceea ce se mai găsește în natură din imobilele prin destinație a căror proprietate a fost adusă ca aport de stat, precum și din aportul său mobilier, de asemenea și din inventarul dobândit în cursul funcționării întreprinderii, vor putea fi răscumpărate de stat pe pretul de cost, după deducerea amortizărilor și fără prejudiciul dreptului creditorilor.

Investițiile și imobilizările făcute în ultimii 10 ani ai duratei întreprinderii comercializate și neamortizate în acest interval se vor putea face numai cu apro-

barea Consiliului de Miniștri, după avizul prealabil al consiliului superior de control și îndrumare.

24. Administrația întreprinderii publice comercializate va putea participa la constituirea de noi întreprinderi cu aprobarea Consiliului de Miniștri, dată pe baza avizului consiliului superior.

În afară de aceste participări, acțiunile statului sunt inalienabile.

25. Bunurile statului ca: minele, pădurile, pescăriile, care prin natura, situația și mărimea valorii lor nu pot face obiectul unei singure întreprinderi, vor fi comercializate, avându-se în vedere următoarele dispoziții:

a) Fiecare întreprindere minieră se va constitui pe baza concesiunilor miniere stabilite conform legii minelor;

b) La formarea întreprinderilor de exploatare de păduri ale statului și de pescuit în apele și domeniile lui, Ministerul de Agricultură și Domenii, pe baza avizului conform al consiliului superior de control și îndrumare, va determina suprafețele de exploatat, ținând seama de necesitatea asigurării unei exploatare raționale, de investiții ce trebuie făcute, de participarea muncii locale prin cooperativele de muncă și de organizarea desfacerii produselor.

Vor fi preferate la condiții egale cooperativele sătești și orășenești, chiar dacă oferta lor va fi mai mică cu 5% decât cea mai favorabilă, fără a putea ceda dreptul lor.

26. Recrutarea și salarizarea funcționarilor și lucrătorilor se va face de comitetul de direcție al întreprinderii, cu apro-

barea consiliului de administrație, preferându-se personalul românesc.

Funcționarii și lucrătorii se vor asigura pentru cazul de boală, invaliditate, bătrânețe, moarte, după normele asigurărilor sociale, societatea îngrijind ca depunerile cuvenite să se facă în mod regulat.

Funcționarii tehnici ai statului care vor fi servit în întreprinderea de stat ce se va comercializa vor fi menținuți în aceea întreprindere cu toate drepturile câștigate. Retinerile la pensie făcute lor se vor vărsa la Casa de pensii a întreprinderii, direct de stat.

27. De asemenea, funcționarii și lucrătorii vor participa la beneficiile întreprinderii, conform prevederilor din statute. În orice caz cota participării la beneficii a funcționarilor și lucrătorilor nu va fi mai mică de 15% din beneficiul net al întreprinderii; cota se va distribui sub forma și în condițiile fixate prin statutele fiecărei întreprinderi.

28. Comunele, județele și instituțiile puse sub controlul statului pot comercializa întreprinderile lor cu caracter economic după normele legii de față. Întreprinderile existente se pot adapta acestei legi după decizia adunărilor lor generale.

29. Toate dispozițiunile legilor și regulamentelor anterioare, contrare legii de față, sunt și rămân abrogate.

30. Un regulament decretat va dezvoltă principiile prevăzute în această lege și va stabili în detaliu modul de punerea ei în aplicare.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, XI-XII, p. 610-617]

LEGEA REGIMULUI APELOR

din 27 iunie 1924

cu modif. din 28 aprilie 1926¹

CAPITOLUL I

Dispoziții generale asupra apelor, albiilor și țărmurilor lor

1. Apele ce pot produce forță motrice, precum și acelea care pot fi folosite în interes obștesc, sunt bunuri publice.

Folosirea, amenajarea și regularea apelor și albiilor lor sunt supuse prescripțiilor prezentei legi.

2. Orice proprietar poate folosi liber, fără nici o autorizație, însă numai pentru propriile sale trebuințe, apele care cad și se adună în mod natural pe proprietatea sa din ploi sau zăpezi, apele subterane și izvoarele de pe acea proprietate, precum și bălțile și lacurile ce aceste ape formează pe proprietatea sa.

În caz de lipsă de apă de băut, adăpat și alte nevoi casnice, care nu pot fi satisfăcute pe altă cale, cum și în orice alt interes public, folosința acestor ape poate

¹ Această lege a fost votată de Adunarea deputaților și Senat în ședințele de la 20 iunie 1924. A fost promulgată cu Decret nr. 2065/1924 și publicată în „Monitorul Oficial” nr. 137 din 27 iunie 1924.

Ea abroga legea din 4 august 1921, care nu s-a aplicat.

A se vedea și Regulamentul din 8 octombrie 1925 care urmează, precum și Convenția cu Ungaria în „Monitorul Oficial” din 10 ianuarie 1925. Prin noua lege din 28 aprilie 1926 s-a modificat art. 72 și 73. Noi o publicăm astfel cum este în vigoare.

fi restrânsă în condițiile prevăzute de prezenta lege.

Dacă prin această restrângere se aduce proprietarului fondului o pagubă reală, i se va acorda o despăgubire în condițiile prezentei legi.

Se exceptă folosirea acestor ape în scop de a crea forțe motrice, precum și folosirea apelor arteziene, care vor fi permise numai în baza unei autorizații.

3. Oricine poate să se folosească liber de orice ape, în afară de cele menționate la art. 2, fără nici o autorizare, dar cu respectarea dispozițiilor poliției apelor pentru: băut, spălat, scăldat, stropit, ud și alte nevoi ale gospodăriei sale.

Orice altă folosire, precum și orice lucrare de natură a modifica calitatea, cantitatea de apă sau cursul său natural, nu sunt permise, decât în baza unei autorizații, dată în conformitate cu prescripțiile prezentei legi.

Autorizațiile se vor da avându-se în vedere realizarea celui mai mare folos obțesc sau economic general.

4. Albiile apelor aparțin riveranilor.

Se exceptă albiile râurilor: Jiul, Oltul, Lotrul, Argesul, Dâmbovița, Ialomița, Siretul, Moldova, Bistrița și Prutul, care rămân în proprietatea statului în condițiile legilor existente, cum și acelea care după legile în vigoare la promulgarea celei de față fac parte din domeniul statului.

Prin albia unui râu se înțelege terenul ocupat de scurgerea lui în brațul care conține talvegul apei la nivelul ei mediu.

5. Insulele urmează regimul albiilor, respectându-se drepturile dobândite.

33. Terenurile din jurul digurilor de apărare contra inundațiilor pe lățimea prevăzută în autorizare, precum și terenurile expuse eroziunilor sau spălăturilor de apă, nu vor putea fi cultivate de proprietarii respectivi decât în modul prescripționat de autoritățile competente și sub rezerva de a nu vătăma lucrările existente.

În cazul captărilor de apă pentru alimentarea publică, proprietarii sunt obligați a practica pe anumite zone de protecție determinate, numai sistemul de cultură aprobat de autoritatea competentă, interzicându-se orice lucrări și operațiuni care ar putea să altereze calitatea și cantitatea apei.

34. Dreptul de servitute, odată stabilit, constituie o sarcină a fondului, opozabilă tuturor, chiar și beneficiarilor unor sarcini anterioare.

35. În cazul când lucrarea sau folosința pentru care s-a creat servitutea a fost abandonată timp de 3 ani fără întrerupere, sau dacă menținerea servitutii n-ar mai fi necesară lucrării sau folosinței, servitutea va fi considerată stinsă. Se exceptează lucrările pentru drumuri de acces sau de edec, pentru care servitutea rămâne permanentă.

§ 2. Exproprieri

36. Lucrările și folosințele de utilitate publică, precum: regularea cursurilor de apă și a torentilor, lucrări în vederea navigabilității și plutirii, desecări și apărări contra inundațiilor, crearea de forțe motrice, alimentări cu apă și canalizări, iri-

gații și amenajări agricole, beneficiază de drept de expropriere. Declarația de utilitate publică se va face prin decret regal, pe baza expunerii Ministerului de Lucrări Publice, cu avizul conform al consiliului superior al apelor, iar formele exproprierii se vor îndeplini în conformitate cu legea exproprierilor.

37. Exproprierile se pot face atât asupra fondului cât și asupra folosintelor existente.

§ 3. *Despăgubiri*

38. Despăgubirea ce se dă pentru crearea unei servituti permanente constă din:

a) Valoarea produselor, plantațiilor și construcțiilor distruse sau depreciate;

b) Valoarea pagubei cauzată proprietarului prin stabilirea servitutii.

Pentru servitutea stabilită la art. 33, alin. II, proprietarul va fi despăgubit în raport cu foloasele de care va fi lipsit prin schimbarea sistemului de cultură.

Pentru servitutea stabilită vremelnic la art. 29, alin. a, b, c, d, proprietarul va fi despăgubit în raport cu valoarea recoltei sau produselor sale pierdute.

39. Când prin ocuparea vremelnică a unui teren în sensul art. 30, alin. a, proprietarul este lipsit de folosința acestui teren pe o durată mai mare decât cea fixată prin autorizare, sau dacă terenul devine impropriu culturii sau este depreciat, el poate cere stabilirea despăgubirii prevăzută la articolul precedent pentru o servitute permanentă.

Dacă prin înființarea servitutii, pe zona de teren necesară lucrărilor autorizate, părțile rămase din fondul original devin fărâmitate, așa încât nu se poate continua pe ele o cultură economică, proprietarul

fondului poate cere și pentru aceste părți aceeași despăgubire sau să fie expropriat.

40. Folosințele sau instalațiile vechi care în urma unor lucrări noi autorizate vor fi lipsite de apă pe care o întrebuințau mai înainte pentru forța motrice și nu-si vor mai putea continua activitatea lor din această cauză, vor primi puterea motrice în natură sau despăgubire bănească.

În primul caz noii autorizați sunt obligați să suporte toate cheltuielile de transformare și de instalare care sunt necesare pentru exercitarea folosinței vechi, așa cum fusese înainte.

41. Despăgubirea pentru expropriere se va stabili în conformitate cu dispozițiile legii generale de expropriere.

CAPITOLUL IV

Amenajarea și folosirea apelor

§ 1. *Dispoziții generale. Studii*

42. Studiul și construcția canalurilor de navigație sunt exclusiv rezervate statului sau unei colaborări a acestuia cu județele, cu comunele și cu Camerele de comerț și industrie interesate.

Studiile și executarea oricăror alte lucrări de făcut în albiile râurilor sau pentru regularea lor, pentru apărarea malurilor și pentru nevoile transporturilor, se pot face de particulari după prevederile și în condițiile legii de față.

43. Studiul și executarea lucrărilor de irigații pe întinderea unei proprietăți private, pentru folosința acestei proprietăți, și utilizându-se numai izvoarele sau apele aflate pe acea proprietate, se vor

putea face de cei interesați fără nici o autorizație.

Studiile și lucrările pentru irigarea unui teren privat, însă cu folosința unei ape curgătoare ce străbate mai multe proprietăți, se vor putea face de fiecare proprietar numai cu aprobarea Ministerului Lucrărilor Publice.

Studiile și lucrările pentru irigarea mai multor proprietăți particulare, ce reclamă folosința unei ape curgătoare pe lungimi mari din cursul ei, și necesită lucrări însemnate pe maluri aparținând mai multor proprietari, se vor executa numai de syndicate agricole formate din majoritatea riveranilor interesați. În caz când această majoritate a stabilit că lucrările de executat sunt necesare, restul riveranilor sunt obligați a intra în acest sindicat, în condițiile prevăzute de legea de față. Majoritatea se formează pe baza întinderii proprietăților.

44. Autorizațiile pentru executarea studiilor și lucrărilor referitoare la regiunea apelor se vor acorda după normele prevăzute în legea de față.

45. Autorizațiile pentru crearea sau exploatarea forței motrice obținute prin utilizarea apelor se vor da numai dacă solicitatorul dovedeste îndeplinirea condițiilor după normele legii speciale.

Exploatarea energiei, obținută prin căderile de apă, se va face în condițiile și prevederile legii speciale.

46. În afară de studiile lucrărilor pe care statul și le rezervă, Ministerul Lucrărilor Publice va acorda la cerere permise de studii pentru amenajarea și folosirea apelor cu o valabilitate de cel mult 2 ani.

Permisul da posesorului dreptul de a face studii, măsurători, sondaje și a beneficia de servitățile prevăzute la art. 29, alin. a și b.

Pentru aceeași apă sau regiune se pot acorda permise de studii oricărei persoane care îndeplinește condițiile legii de față.

Acordarea permiselor de studii nu constituie nici o obligație pentru stat și nu creează pentru cei ce le-au obținut nici un drept la autorizarea sau concesionarea lucrărilor.

Ministerul Lucrărilor Publice va acorda despăgubiri pentru studii, măsurători pe teren și proiecte întocmite, dacă, după părerea consiliului superior al apelor, ele prezintă utilitate și vor fi însușite de minister. Despăgubirea va fi stabilită de consiliul superior al apelor.

De asemenea ministerul poate acorda premii pentru diferitele proiecte prezentate la un concurs și da subvenții în vederea efectuării unor studii sau proiecte.

În asemenea cazuri statul devine proprietarul acestor studii și proiecte.

47. Studiile și proiectele prezentate trebuie să fie întocmite și, semnate de diplomați ai școlilor tehnice superioare și medii care vor avea întreaga răspundere materială și morală a proiectelor întocmite și semnate și a lucrărilor ce au executat.

Ministerul Lucrărilor Publice cu avizul consiliului superior al apelor, poate acorda acest drept și altor persoane care fac dovadă că au executat lucrări importante de specialitate.

48. Nu se dau permise de studii, nici autorizații sau concesii pentru folosințele și lucrările care prejudiciază salubri-

tatea, siguranța publică și măsurile de apărare ale țării.

49. Permisele de studii, autorizările și concesiunile se vor acorda numai persoanelor sau întreprinderilor care, pe lângă că îndeplinesc condițiile de competență, prezintă și toate garanțiile necesare în vederea eventualei executări a lucrărilor, în conformitate cu principiile legii de față.

La condiții egale se vor prefera riveranii cursurilor de apă pentru lucrările necesare lor.

Întreprinderile vor trebui să aibă un caracter preponderent național și vor îndeplini condițiile cerute de legi și regulamente, potrivit cu importanța lucrărilor concesionate și cu interesele economice ale țării.

Aceste întreprinderi pot fi:

a) Societăți în nume colectiv, având majoritatea capitalului lor românesc;

b) Societăți în comandă, având majoritatea atât a comanditarilor cât și a comandatarilor români;

c) Societăți anonime pe acțiuni, nominative, cu sediul în România, având majoritatea capitalului românesc și cel puțin președintele, directorii, 2/3 din administratori, 2/3 din administratorii delegați, precum și 2/3 din cenzori, români, dându-se preferință sindicatelor instituite conform art. 75 din prezenta lege.

50. Ministerul Lucrărilor Publice, cu avizul conform al consiliului superior al apelor, stabilește programul lucrărilor de amenajare a apelor, pe care și le rezervă a le efectua pe socoteala sa, sau care urmează a fi executate de către comune pentru interesul lor propriu.

Pentru acele lucrări rezervate a fi executate de stat, județe sau comune, dar nepuse încă în lucru, precum și pentru orice lucrare neprevăzută în program, pot fi formulate cereri de către particulari care îndeplinesc condițiile prevăzute la art. 40 și care prezintă un studiu asupra lucrării.

Ministrul Lucrărilor Publice, examinând cererea, decide, cu avizul consiliului superior al apelor, dacă lucrarea se menține sau se introduce în programul lucrărilor ce urmează a fi efectuate de stat, județ sau comună. În caz contrar se va proceda în conformitate cu prevederile acestei legi, acordându-se autorizarea sau concesionarea lucrărilor.

În cazul când lucrarea se introduce în program, statul poate să acorde despăgubiri pentru studiile și proiectele prezentate, în condițiile prevăzute la art. 46.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, XI-XII, p. 691-698]

LEGEA ENERGIEI din 4 iulie 1924¹

CAPITOLUL I Dispoziții generale

1. Instalațiile pentru producerea, transmiterea sau distribuirea energiei, pot fi construite și exploatate numai în condițiile stabilite prin legea de față, și legea

¹ Această lege a fost votată de Adunarea deputaților în ședința de la 20 iunie 1924 și de Senat în ședința de la 25 iunie 1924. A fost promulgată cu Decret nr. 2286/1924 și publicată în „Monitorul Oficial” nr. 143 din 4 iulie 1924.

regimului apelor. Bunurile de această natură, ce aparțin statului, se vor exploata conform dispozițiilor prevăzute prin legea pentru comercializarea și controlul întreprinderilor de stat cu caracter economic.

Se înțelege prin instalații pentru producerea energiei acelea ce întreprind următoarele:

- a) Energia căderilor de apă;
- b) Energia chimică a combustibililor;
 - 1. solizi, precum: cărbunii, lemnele, etc.
 - 2. lichizi, precum: păcura, motorina, benzina, etc.
 - 3. gazeți, precum: gazul metan și hidrocarburi gazeiforme.

c) Energia produsă de orice alt generator ce s-ar întreprinde în viitor.

2. Ministerul Industriei și Comerțului va alcătui un program pentru producerea și distribuția energiei, care va arăta:

a) Nevoile de energie ale diferitelor regiuni ale țării și în special ale serviciilor publice;

b) Centrele principale de energie ale țării având în vedere coordonarea lor pentru o utilizare cât mai intensivă a energiei hidraulice și construirea uzinelor mari termice de susținere și de rezervă, care să utilizeze combustibilii pe loc, evitând transporturi inutile;

c) Legarea centrelor principale de energie prin rețele, atât între ele, cât și cu centrele de utilizare, pentru transmiterea energiei produse.

În urma alcătuirii acestui program, aprobat de către consiliul superior al energiei, de acord cu Consiliul superior al

apelor, Consiliul ministrilor, în urma raportului Ministerului Industriei și Comerțului, va hotărî, față de necesitățile serviciilor statului, județelor și comunelor, care sunt uzinele și rețelele a căror construcție și exploatare trebuie rezervată exclusiv lor, sau care vor fi făcute cu o participare directă a acestor instituții publice.

Cota participării acestora se va stabili la timp de Consiliul ministrilor, ținând seamă de importanța lucrării din punctul de vedere a intereselor generale pe care este chemată a le servi.

Consiliul ministrilor va stabili, în același timp, rezervele de energie ce trebuie impuse concesionarilor, pentru instalațiile din program destinate a fi concesionate particularilor.

Până la întocmirea programului pentru producerea și distribuția energiei, Ministerul, pe baza avizului conform al Consiliului superior al energiei, va putea impune rezerve de energie oricărei concesiuni ce ar acorda, și va putea stabili centralele ce eventual pot fi concesionate fără nici o rezervă. Se va prevedea însă, în asemenea cazuri, posibilitatea statului, sau administrațiilor publice locale, de a participa ulterior la aceste întreprinderi.

Rezervele de energie destinate statului, județelor și comunelor, până la o pătrime din energia ce se produce prin utilizarea rațională a izvorului de energie considerat, se vor face de concesionari fără plată. Pentru rezervele ce vor întrece o pătrime din energia produsă, statul, județele sau comunele ce le-au cerut, vor suporta dobânzile și amortizamentele sur-

plusului de capital cheltuit pentru construcțiile corespunzătoare acestor rezerve.

Energia consumată de stat, județe sau comune se va plăti cu prețurile speciale prevăzute în actul de concesiune, chiar dacă consumația nu va întrece pătrimea rezervată pentru aceste autorități.

Rezerve pot fi impuse și cu ocazia oricăror sporiri a instalațiilor concesionate.

3. La acordarea concesiunii se va avea în vedere cea mai bună utilizare a izvoarelor naturale de energie disponibile în regiunea considerată, posibilitatea unei conlucrări cu alte instalații printr-o distribuire a energiei în mod unitar, precum și întrebuințarea celor mai bune mijloace pentru evitarea risipei de energie.

Cererile de concesiune pot fi respinse:

a) Dacă nu îndeplinesc prescripțiunile acestei legi;

b) Dacă în proiect nu se prevede întrebuințarea rațională a izvoarelor naturale de energie, fie prin risipa ce ar reprezenta instalațiile propuse, fie prin posibilitatea întrebuințării unui alt izvor de energie, în condiții mai avantajoase din punct de vedere al intereseor economice naționale;

c) Din considerații de siguranță publică.

Pentru regiunile situate aproape de frontieră nu se poate acorda o concesiune decât în urma avizului favorabil al Ministerelor de Război și de Finanțe.

4. Instalațiile existente la data promulgării acestei legi vor continua a funcționa și mai departe pe baza autorizației ce au obținut la întemeierea lor, funcțio-

narea lor fiind supusă dispozițiilor legii regimului apelor și prezentei legi.

Ele nu-și vor putea mări instalațiile sau schimba motoarele, și în general toate instalațiile, decât conformându-se dispozițiilor prezentei legi.

Ele se vor conforma, în ce privește controlul funcționării lor, tuturor dispozițiilor prevăzute în legea de față și în regulamentul ei de aplicare.

În scopul realizării unei bune întrebuințări a izvoarelor naturale de energie, instalațiile existente care, în decurs de șapte ani de la promulgarea acestei legi, vor efectua modificările cerute de autoritatea competentă în vederea unui acord cu planul general întocmit pentru întrebuințarea izvoarelor de energie ale țării, se vor bucura, pe baza avizului conform al Consiliului superior al energiei, de o reducere a taxei prevăzută la art. 18 din această lege, în raport cu importanța schimbărilor efectuate. Regulamentul legii va prevedea scara de reducere și durata aplicării lor, care nu va întrece 30 de ani.

Instalațiile care prin exploatarea lor ar reprezenta o risipă de energie față cu instalațiile moderne și nu vor fi modificate conform dispozițiilor prescrise de Consiliul superior al energiei, nu se vor bucura de nici un avantaj acordat sau care s-ar acorda, pe orice cale, întreprinderilor similare moderne. Dacă, după, șapte ani de la data comunicării dispozițiilor de modificare, aceste modificări nu au fost executate, instalațiile vor fi impuse la o taxă îndoită celei prevăzută la art. 18 al pre-

zentei legi pe baza avizului conform al Consiliului superior al energiei.

În cazul când o instalație existentă sau concesionată ar împiedica executarea unei alte instalații de un interes vădit superior din punct de vedere al intereselor economice naționale, ea va putea fi expropriată. Exproprierea se va face conform legii pentru expropriere pentru cauză de utilitate publică.

5. Transmiterea energiei, sub orice formă ar fi, nu se va putea face dincolo de hotarele țării, decât numai în baza unei legi speciale.

CAPITOLUL II

Energia apelor

§ 1. — Studii

6. Energia pe care o reprezintă apele țării fiind un bun public, studiul, crearea și exploatarea instalațiilor hidroelectrice se vor face conform cu dispozițiile arătate mai jos.

Permisele de studii pentru folosirea căderilor de apă se dau de Ministerul Industriei și Comerțului, luând și avizul Ministerului Lucrărilor Publice, Consiliul superior al apelor. Permisele vor avea o valabilitate de cel mult doi ani.

Permisele de studii dau posesorilor drepturile și beneficiile prevăzute prin legea apelor, la art. 46¹.

Permisele de studii se vor acorda la cerere oricărei persoane competente,

pentru aceeași apă sau regiune. Acordarea lor nu constituie o obligație pentru stat și nu creează, pentru cei ce le-au obținut, nici un drept pentru concesionarea lucrărilor, chiar înainte de expirarea termenului prevăzut prin permis.

Ministerul Industriei și Comerțului poate despăgubi pe oricine de cheltuielile făcute cu studii, măsurători pe teren și proiecte întocmite, dacă, după părerea Consiliului superior al energiei, aceste lucrări ar prezenta un interes pentru stat. De asemenea poate acorda premii pentru proiectele prezentate la un concurs, precum și subvenții în vederea efectuării unor studii sau proiecte. În asemenea cazuri statul devine proprietarul acestor studii și proiecte.

Studiile și proiectele prezentate în scopul obținerii unei concesiuni trebuie să fie întocmite și semnate de un inginer diplomat al unei școli tehnice superioare, recunoscută de statul român.

§ 2. — Concesiuni

7. Cererile de concesiuni se vor adresa Ministerului Industriei și Comerțului și vor fi înregistrate într-un registru special, în ordinea prezentării lor. Ele vor fi însoțite de proiectele și datele referitoare la regimul apei a cărei concesiune se cere, de măsurători pe teren, de studii geologice, etc. Solicitatorul va trebui să indice și mijloacele financiare de care dispune, sau felul cum înțelege să-și procure mijloacele necesare executării lucrărilor.

Ministerul va examina proiectele propuse, putând cere explicații în scris.

8. Concesiunile pentru executarea și exploatarea energiei produse de instala-

¹ A se vedea Legea regimului apelor din 27 iunie 1924.

țiile hidraulice vor fi acordate, fie în urma prezentării lucrărilor prevăzute la art. 12, întemeiate pe date sigure și suficiente asupra regimului apei a cărei concesiune se cere, fie în urma unui concurs public instituit de Ministerul de Industrie și Comerț, bazat pe datele și studiile sale.

Pentru concursurile publicate de Ministerul Industriei și Comerțului se vor prevedea condiții pentru fiecare caz în parte.

Proiectele care se vor prezenta pentru obținerea unei concesiuni vor trebui să cuprindă negreșit, în afară de studiul amănunțit al lucrării propuse, și un studiu general asupra întrebuirii apei din întregul bazin considerat, sau, dacă există un proiect de folosire al acestor ape, în cadrul acestui proiect-program. Fără îndeplinirea acestei ultime condiții, proiectele nu vor fi luate în considerație.

După ce proiectele prezentate vor fi examinate, Direcția serviciului energiei prezintă ministerului raportul motivat, în care va opina asupra cererilor de concesiune. Totodată va întocmi și proiectul caietului de sarcini.

Ministerul va înainta toate lucrările Consiliului superior al energiei, spre a-și da avizul. Pe baza avizului conform al acestui consiliu și după ce caietul de sarcini a fost acceptat și semnat de solicitatorul ales, Ministerul Industriei și Comerțului propune Consiliului de miniștri, prin raport motivat, concesiunea sursei de energie solicitată. Hotărârea ministerului prin care se aprobă sau se respinge cererea de concesiune va fi dată cel mai

târziu două luni de la data prezentării cererii.

Decretul regal prin care se acordă concesiunea va arăta numele și domiciliul concesionarului, natura lucrărilor, situația lor, precum și forma sub care se acordă concesiunea. El va arăta de asemenea și drepturile cuvenite statului pentru acordarea concesiunii.

9. Caietul de sarcini va trebui să prevadă, între altele:

a) Condițiile constituirii capitalului întreprinderii, în care va figura negreșit dreptul de participare al statului, județelor sau comunelor; condițiile de răs-cumpărare a concesiunii; obligația concesionarului de a intra în asociațiile de exploatare ale centralelor de energie; re-devențele, tarifele, eventualele contribuții ale statului; rolul și controlul său în administrarea concesiunii;

b) Durata concesiunii, expirarea, renunțarea sau retragerea ei;

c) Clauze referitoare la împărțirea beneficiilor; în ce privește participarea statului la beneficii, ea va trebui să fie progresivă, conform principiilor legii comercializării și întreprinderilor de stat cu caracter economic;

d) Condițiile particulare ale concesiunii și diferite clauze, potrivit naturii concesiunii,

e) Participarea muncii la beneficii.

Decretul și caietul de sarcini vor fi publicate în „Monitorul Oficial”.

Caietul de sarcini va mai arăta modul utilizării apei a cărei concesiune s-a cerut, specificându-se măsurile ce trebuie luate pentru a preveni inundațiile, pentru

asigurarea navigației sau plutitului, ori irigațiilor, protecția privelistei naturii, condițiile tehnice și financiare ale concesiunii etc.

Ministerul Industriei și Comerțului va alcătui caiete de sarcini tip pentru diferitele categorii de uzine hidraulice.

10. Concesiunile se acordă numai cetățenilor români sau societăților anonime române, care satisfac în același timp dispozițiile legii de față.

Ele pot fi acordate și persoanelor morale de drept public.

În caz când la constituirea unei întreprinderi vor participa statul, județele sau comunele, se procedează conform dispozițiilor legii pentru comercializarea întreprinderilor de stat cu caracter economic.

Capitalul societății va trebui să fie suficient pentru exploatarea concesiunii, iar personalul tehnic va trebui să aibă experiența necesară în organizarea și conducerea instalațiilor de energie.

11. La constituirea societăților anonime pentru exploatarea de energie statutele trebuie să prevadă:

a) Acțiunile vor fi nominative și de valoare nominală de maximum 500 lei; ele nu vor putea fi transmise decât cu autorizarea consiliului de administrație;

b) Numărul voturilor fiecărui acționar va fi limitat;

c) La sporiri de capital, numai jumătate din spor se va da vechilor acționari; restul va fi distribuit la acționarii noi, dându-se preferință subscripților de sume mici. Subscripțiile vor fi publice;

d) Capitalul deținut de cetățeni români în societate va fi de cel puțin 60% din capitalul social;

e) Două treimi dintre membrii consiliului de administrație, ai comitetului de direcție și dintre cenzori, directorul precum și președintele consiliului de administrație vor fi cetățeni români;

f) Nici o cesiune sau transmisiune de concesiune nu se va putea face decât la cetățeni români sau întreprinderilor care îndeplinesc condițiile arătate mai sus și numai cu aprobarea guvernului;

g) Până în 7 ani de la data acordării concesiunii, 75% dintre funcționarii, maistrii și lucrătorii întreprinderilor, din fiecare categorie, atât ca salarii cât și ca atribuțiuni, vor trebui să fie cetățeni români;

12. Lucrările care ar prevedea luarea apei din bazinul unui râu de mare importanță pentru a o trece în alt bazin, nu pot fi concesionate decât în baza unei legi speciale.

Regulamentul legii va prevedea râurile care se găsesc în această categorie.

Nici o concesiune nu se va acorda pentru utilizarea căderilor de apă de pe un râu, decât în urma avizului consiliului superior al apelor de pe lângă Ministerul Lucrărilor Publice. Acest minister va elibera autorizarea prevăzută în legea regimului apelor, care va face parte integrantă din caietul de sarcini.

13. Pentru instalațiile hidraulice mai mici ca 250 cai putere și care ar servi pentru nevoile unei singure întreprinderi industriale, Ministerul Industriei și Comerțului, luând avizul consiliului supe-

rilor al energiei, va putea acorda direct concesiunile. El va prevedea însă, întotdeauna, condițiile de răsкупărare pentru cazurile când va fi nevoie de a se crea o instalație ca să utilizeze mai bine acea cădere de apă. În acest caz, vechiul concesionar va primi drept despăgubire forța motrice pe care o producea real instalațiile sale.

14. Ministerul Industriei și Comerțului, înainte de acordarea concesiunii, va procedea la o anchetă, afișând în termenul fixat prin regulament o publicație, indicând obiectul concesiunii, locul și data, când toți cei interesați vor putea să-și prezinte observațiile și pretențiile lor.

Obiectul acestei anchete este de a se asculta și cerceta contestațiile, privitoare la servituțile de înființat, la exproprierile necesare și la pretențiile de despăgubiri. Toate acestea vor fi consemnate într-un proces verbal, în care se va face mențiunea de acordurile benevole intervenite între părțile interesate.

Părțile nemulumite cu hotărârile ce s-ar lua și cu sumele acordate ca despăgubiri, se vor adresa justiției, fără ca prin aceasta să se poată împiedica începerea lucrărilor. În acest scop terenul destinat exproprierii va putea fi ocupat după ce concesionarul a depus la Casa de depuneri și consemnări, suma fixată în bani sau efecte publice de către Minister. După hotărârea definitivă a justiției, concesionarul va completa suma, dacă cea depusă va fi inferioară despăgubirii acordată de justiție.

15. Lucrările concesionate vor trebui executate în termenul și în condițiile actului de concesiune.

Nici o modificare în cursul executării lucrărilor nu se va putea face fără aprobarea Ministerului Industriei și Comerțului, dată pe baza avizului conform al consiliului superior al energiei.

Regulamentul de aplicare a legii va prevedea detaliat toate datele și elementele ce urmează a fi înscrise în actele de concesiune.

În interval de 30 zile de la data fixată pentru terminarea lucrărilor, se va face recepțiunea lor, constatându-se dacă sunt îndeplinite prescripțiunile din actul de concesiune.

Dacă, din cauze independente de voința concesionarului, lucrările nu au putut fi terminate la timp, Ministerul Industriei și Comerțului, în urma avizului conform al consiliului superior al energiei, poate fixa un nou termen pentru completările necesare.

Dacă nici până la acest termen lucrările nu sunt isprăvite, Ministerul Industriei și Comerțului poate termina lucrările, fie în regie, fie prin orice întreprinzător, în contul primului concesionar; această măsură se va lua mai cu seamă când terminarea unor asemenea lucrări este absolut necesară pentru apărarea intereselor terților ce ar putea fi atinse prin lucrările neterminate ale concesiunii.

Concesionarul este obligat să întrețină totdeauna în bună stare instalațiile și lucrările concesionate.

Durata concesiunilor

16. Durata concesiunilor pentru uzinele hidraulice nu va putea depăși:

50 ani pentru instalațiile care ar deservi o singură întreprindere industrială;

75 ani pentru instalațiile destinate distribuirii energiei într-o rețea publică;

90 ani asociațiilor din care fac parte și comunele, județele sau statul, sau aceleora care, pe lângă producerea energiei, contribuie prin lucrările executate într-un mod apreciabil la regularea regimului unei ape.

Prin derogarea de la dispozițiile art. 57 ale legii regimului apelor, Ministerul Lucrărilor Publice va da autorizațiile necesare executării lucrărilor hidraulice referitoare la forța motrică a apelor, pe termenele specificate în acest articol.

Dacă, din motive independente de voința concesionarului, instalațiile nu vor putea fi folosite un timp oarecare, durata concesiunii va putea fi prelungită de către Ministerul Industriei și Comerțului, cu avizul conform al Consiliului superior al energiei. Perioada de prelungire nu va întrece durata în care folosința nu s-a putut exercita.

17. Statul are dreptul de a răscumpăra concesiunile acordate, în care el e interesat, însă numai în ultima treime a termenului de concesiune, avizând pe concesionar cu cel puțin 2 ani de zile înainte.

În caz de răscumpărare se va plăti concesionarului, pentru restul duratei concesiunii, o rentă egală cu media anuală a beneficiului net al întreprinderii, obținut în cei 5 ani din urmă.

La expirarea concesiunii vor rămâne statului, fără plată, toate instalațiile care sîservească la captarea și conducerea apei, clădirile și mașinile care alcătuiesc uzinele, precum și toate terenurile necesare exploatarei.

Taxe redevențe, încurajări
și înlesniri

18. Instalațiile pentru producerea forței motrice, și care predau altora energie, vor plăti în afară de taxele prevăzute la art. 72 din legea regimului apelor o redevență în raport cu rentabilitatea întreprinderii respectiv o participare la beneficii.

Regulamentul de aplicare al legii va stabili variațiunea taxei anuale față de mărimea instalației și scara progresivității redevenței, în raport cu rentabilitatea întreprinderii.

Redevențele vor fi revăzute din 3 în 3 ani de către Ministerul Industriei și Comerțului, cu avizul conform al consiliului superior al energiei.

Dispozițiile privitoare la taxa anuală și la redevență vor fi cuprinse în actul de concesiune.

Uzinele industriale care nu predau energia altora, vor plăti numai taxa fixă.

19. Fiind dată importanța regulării regimului apelor, se va da preferință, la acordarea concesiunilor, studiilor care prevăd crearea de lacuri egalizatoare prin închiderea văilor.

Statul va putea contribui la executarea lucrărilor importante în această direcție, prin suportarea cheltuielilor de expropri-

ere, prin avansuri de capital fără dobândă, sau prin subvențiuni.

Cota acestei contribuții va fi fixată de Consiliul ministrilor, în urma raportului Ministerului Industriei și Comerțului, făcut pe baza avizului Consiliului superior al energiei.

Suma cu care a contribuit statul îi va fi rambursată – în lipsa unei dispozițiuni speciale din actul de concesiune – din beneficiile realizate prin exploatare, prin anuități prelevate din beneficii, îndată ce ele vor întrece 10% asupra capitalului vărsat. Rambursarea se va face după normele prevăzute în regulamentul de aplicare al acestei legi.

Cei care vor beneficia în mod direct de asemenea lucrări de lacuri egalizatoare, sunt datori să despăgubească pe cei ce le-au executat, în mod proporțional cu foloasele obținute. Aceste despăgubiri vor putea fi plătite prin anuități, ținând seama în fiecare an de utilizarea efectivă a suplimentului de apă sau forța motrice ce ar rezulta din lucrări.

Pretențiile de despăgubire vor trebui să fie formulate către Ministerul Industriei și Comerțului, în termen de 3 ani de la data începerii folosinței.

Drepturile concesionarilor

20. Concesionarii uzinelor hidraulice se vor bucura de drepturile prevăzute prin art. 27-41 din legea regimului apelor, putând în special ocupa terenurile necesare lucrărilor, fie în mod permanent, fie numai vremelnic.

În caz de ocupare definitivă a unui teren particular, pentru o lucrare ce ar pre-

zenta un interes general precum sunt uzinele ce distribuiesc energia electrică unei comune sau regiuni, se vor urma prescripțiile din legea exproprierii. În caz contrar se va proceda conform dreptului comun.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, XI-XII, p. 679-690]

LEGE pentru înființarea Societății Naționale de Credit Industrial din 23 iunie 1923¹ cu modificările din 28 mai 1926

1. Se autoriza ministerul de finanțe, ministerul de industrie și comerț și Banca Națională a României să înființeze cu participarea statului și a Băncii Naționale o societate anonimă cu capital de 500 milioane lei, din care cel puțin 200 milioane lei ca primă emisiune care va purta numele de „Societatea Națională de Credit Industrial” și al cărui obiect va fi de a acorda credite pentru industrie, de a înlesni mobilizarea creanțelor industriale și de a încuraja dezvoltarea industrială în România.

2. Durata societății va fi nelimitată.

Din 30 în 30 de ani, însă, statul va avea dreptul să retragă privilegiile acor-

¹ Această lege împreună cu statutele anexate s-a votat de Adunarea deputaților în sesiunea de la 1 iunie 1923. A fost promulgată cu Decret nr. 3201/1923 și publicată în „Monitorul Oficial” nr. 64 din 23 iunie 1923. Statutele au fost apoi modificate prin legea din 30 martie 1926 iar din lege a fost modificat art. 6 și 16 prin legea din 28 mai 1926. Noi le publicăm astfel cum sunt în vigoare.

date prin prezenta lege, împreună cu participarea lui.

3. Societatea își va avea sediul în București și va înființa sucursale sau agenții în țară, oriunde se va simți nevoie.

4. Statul va participa la capitalul social cu 20%, iar Banca Națională a României cu 30%.

Statul ca și Banca Națională vor putea ceda în parte subscripția lor, rămânând însă obligator în societate statul cu 5% din capitalul social, iar Banca Națională cu 10%.

5. Statul va garanta bonurile de casă ce va emite Societatea Națională de Credit Industrial, împreună cu dobânda lor, precum va garanta și cupoanele obligațiunilor simple și ipotecare (scrisuri de credit industrial) ce va emite societatea.

6. Obligațiunile emise sau scrisurile de credit industrial vor fi primite ca garanții la Casele publice, la licitații și la lombardul Băncii Naționale.

Se vor putea plasa în aceste titluri și averile minorilor, interzisilor și averile dotale.

Casa de depuneri va putea să-și plaseze disponibilul său în obligațiuni sau scrisuri ale Creditului Industrial ca și în titlurile de stat.

Toate titlurile societății se vor bucura de toate privilegiile titlurilor de rentă ale statului.

(Adaos Leg. 28 mai 1926). Acțiunile societății vor fi primite ca garanție la licitațiile publice la care industriașul acționar va concura, însă numai pentru maximum valorii lor nominale. În caz când cursul acțiunilor va fi scăzut sub valoarea nominală, diferența va fi acoperită.

7. Pentru plata anuităților la scrisurile de credit industrial, judecătorii nu vor putea acorda termene de grație.

Plata lor nu va putea fi oprită prin nici o opoziție.

Statul va avea numai un drept de precădere pentru acoperirea impozitelor.

8. Pentru acoperirea creanțelor ce va avea, Societatea de Credit Industrial se va putea folosi de regulile din alăturatele statute sau va alege calea dreptului comun.

În ambele cazuri însă, ea își păstrează drepturile prevăzute în prezenta lege și statute.

Vânzările de mobile sau imobile pentru acoperirea creanțelor sale se vor face numai conform prezentei legi și statute.

În caz de concurs de urmăriri asupra mobilelor vreunui debitor, societatea se va despăgubi cu privilegiu, asupra pretului, înaintea oricărui alt creditor, afară de stat pentru impozitele datorite și de creditorii privilegiați prevăzuți de art. 1.729 și de aliniatele II, IV și V de sub art. 1.730 din codul civil.

9. Debitorul care va aliena, risipi, sustrage sau va lăsa să piară prin faptul său, în total sau în parte obiectul amanetat după ce s-a efectuat împrumuturi, se va pedepsi ca pentru abuz de încredere.

Pedeapsa va fi minimum de 3 luni și maximum de 6 luni de închisoare și, prin derogare la art. 60 din codul penal, tribunalele nu vor putea admite pentru acest delict special circumstanțe atenuante. Constatările se vor face după dreptul comun.

Se vor pedepsi cu aceleași pedepse împrumutării care cu știință au ascuns, în

momentul de a contracta împrumuturi la societate, existența unor sechestre sau a oricăror alte sarcini asupra obiectelor oferite ca amanet, fără prejudiciul de despagubirile civile ce va putea obține societatea.

10. În timp de 30 de ani, creanțele, documentele, scrisurile funciare, certificatele și actele Societății Naționale de Credit Industrial vor plăti jumătate drepturile de timbru și înregistrare cerute pentru acele acte, iar scrisurile de Credit Industrial vor plăti impozitele conform celor stipulate în legea impozitelor pentru asociațiunile mutualte de credit funciar.

11. Toate operațiunile Societății Naționale de Credit Industrial sunt de natură comercială.

Toți acei care vor fi participat la ele sunt justificabili de tribunalul comercial.

12. Societatea va funcționa conform cu statutele ce se alătură în prezenta lege și care fac parte integrantă din ea, având aceeași putere.

Nici o modificare a statutelor nu se va putea face fără încheierea consiliului de miniștri, după raportul ministrului de finanțe și fără votul Parlamentului.

13. Societatea, având caracter de Instituție Națională, va fi supusă controlului statului, potrivit cu cele înscrise în statute.

14. Orice alte dispoziții privitoare la creditele industriale, cum ar fi cele din legea caselor de împrumut pe gaj, se abrogă, întrucât ar fi contrarii prezentei legi și statutelor anexate.

15. În teritoriile alipite, până la modificarea legii de procedură civilă, urmă-

rirea se va face pe baza principiilor din prezenta lege, prin organele competente de executare din aceste provincii, aplicându-se la urmărire și dispozițiile legii căștilor funduare.

16. (Adaos Leg. 28 mai 1926). Nu se aplică împrumuturile acordate de către Societatea Națională de Credit Industrial dispozițiile legii din 28 mai 1881, publicată în *Foiaa legilor* nr. 47/1881 în vigoare în Bucovina, nici dispozițiile legii XXV din 1883 în vigoare în Transilvania și nici dispozițiile din orice alte legi existente care fixează un maximum al dobânzilor convenționale.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, XI-XII, p. 865-867]

L E G E

pentru fabricarea de locomotive și vagoane C.F.R. din 13 martie 1927¹

1. Se autoriză administrația C.F.R. de a contracta furnituri de reînnoire anuală a locomotivelor și vagoanelor C.F.R. cu uzinele din țară specializate în fabricarea de material rulant, existente sau cu cele ce se vor înființa, în condițiile specificate în alăturatul contract-tip, care face parte integrantă din această lege.

Sumele necesare pentru plata acestor materiale vor fi prevăzute în fiecare an în

¹ Această lege, dimpreună cu contractul-tip anexat, s-a votat de Senat în sesiunea de la 23 februarie 1927 și Adunarea deputaților în sesiunea de la 4 martie 1927. Promulgată cu Decret nr. 739/1927 și publicată în „Monitorul Oficial” nr. 57 din 13 martie 1927, unde se poate consulta și contractul-tip.

bugetul de cheltuieli al C.F.R. și vor reprezenta cel puțin o sumă echivalentă cu valoarea trebuincioasă pentru reînnoirea a minimum 4% din numărul locomotivelor și vagoanelor aflate în serviciu.

2. Saptezeci și cinci la suta din suma bugetară prevăzută pentru reînnoirea materialului rulant va servi exclusiv pentru fabricarea de locomotive și vagoane prin industria țării. Pentru restul de douăzeci și cinci la suta din această sumă se va comanda locomotive și vagoane prin licitație, între firmele constructoare de aceste materiale din țară și străinătate.

În anii bugetari în care cota de 75% nu s-ar acoperi din fabricile din țară, diferența va fi adăugată la suma pentru care comenzile se fac prin licitație.

3. Fabricile care vor putea obține comenzi de locomotive și vagoane, în baza contractului-tip, vor trebui să fie societăți anonime române, constituite în conformitate cu prevederile codului de comerț și care să aibă capitalul format din acțiuni din care cel puțin 60 la suta nominative în posesiunea cetățenilor români; pe lângă acestea cel puțin 2/3 din membrii consiliului de administrație, președintele și 1/2 din numărul administratorilor delegați precum și directorul general sau cel ce conduce întreprinderea să fie cetățeni români.

Societăților existente care, la promulgarea acestei legi, nu ar satisface în întregime dispozițiile de mai sus, li se acordă un termen de un an de la această promulgare spre a se conforma lor.

4. Contractul-tip va putea fi încheiat de către administrația C.F.R. cu cel mult

trei fabrici pentru locomotive și patru pentru vagoane.

Aceeași fabrică poate obține, în baza acestui contract-tip, comenzi și de locomotive și de vagoane, însă cu aprobarea Consiliului de Miniștri, pe baza unui aviz al consiliului de administrație al C.F.R. În acest caz, fiecare din aceste fabrici cu specialitatea lor separată se va socoti în numărul de fabrici limitat de mai sus și care nu poate fi depășit în nici un caz.

Fabricile cărora li se va putea da comenzi în baza contractului-tip vor fi hotărâte de Consiliul de Miniștri pe baza raportului ce va prezenta o comisie specială formată din:

a) Președintele consiliului de administrație al C.F.R., ca președinte;

b) Doi ingineri specialiști, numiți de către Ministerul de Comunicații, de pe o listă de cinci ingineri desemnați de către consiliul de administrație al C.F.R. și

c) Doi industriali numiți de către Ministerul de Industrie și Comerț de pe o listă de cinci industriasi aleși de către „Uniunea Industriilor Metalurgice și Miniere din România”.

Nici unul din membrii acestei comisii nu va putea avea legături sau interese comune cu fabricile interesate a obține astfel de comenzi.

Cererile vor trebui adresate administrației C.F.R., în termen de 15 zile de la promulgarea acestei legi.

Comisia la rândul ei se va pronunța în termen de 30 zile de la data înscăinării ce i se va da de către Ministerul de Comunicații.

5. După cinci ani de la aplicarea contractului-tip, numărul fabricilor stabilit

mai sus prin articolul 4, va putea fi mărit în raport cu creșterea sumelor prevăzute în bugetul C.F.R. pentru reînnoirea materialului rulant.

Această modificare se va face printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri pe baza propunerii consiliului de administrație C.F.R.

După prima modificare, noi modificări nu vor putea fi făcute decât din trei în trei ani.

În cazul măririi numărului fabricilor, alegerea se va face după modalitatea prevăzută la art. 4. În acest caz, cererile vor trebui adresate administrației C.F.R. în termen de 15 zile de la data publicării în „Monitorul Oficial” al jurnalului Consiliului de Miniștri, referitor la mărirea numărului fabricilor.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, XV-XVI, București, fa., p. 494-495]

L E G E

pentru utilizarea personalului românesc în întreprinderi din 16 iulie 1934¹

1. Întreprinderile economice, industriale, comerciale și civile, de tot felul, sunt obligate să aibă personalul român în

proporție de cel puțin 80% în fiecare din categoriile de personal ce utilizează, astfel cum ele sunt specificate în art. 3 al prezentei legi și cel puțin 50% din membrii consiliului de administrație, comitetului de direcție și al cenzorilor; președintele consiliului de administrație va fi român. În procentul de 20% rezervat personalului străin vor fi de preferință menținuți străinii în funcțiune la data promulgării legii, căsătoriti cu românce și având copii.

La întreprinderile la care personalul specificat la art. 3 va reprezenta mai puțin de 20 persoane, proporția de români în diferitele categorii va fi fixată de Consiliul de Miniștri după propunerea ministrului industriei și comerțului.

2. Industriile care s-ar înființa după promulgarea acestei legi și care, fie prin importanța lor economică excepțională, fie prin specialitatea lor de fabricație, ar avea nevoie vremelnic de o proporție mai ridicată de personal străin decât cel prevăzut la art. 1 va putea obține, pe baza unui jurnal al Consiliului de Miniștri, după propunerea ministrilor industriei și comerțului, apărării naționale și al muncii, un termen de 2 ani de la înființare, înăuntru căruia proporția personalului român să satisfacă art. 1.

3. Personalul întreprinderilor care cade sub prevederile art. 1 se împarte în următoarele categorii:

1. Personalul administrativ superior.
2. Personalul tehnic superior.
3. Personalul administrativ inferior.
4. Personalul tehnic inferior.
5. Lucrătorii calificați.

¹ Aceasta lege s-a votat de Adunarea deputaților și Senat în sesiunile de la 3 și 4 iulie 1934, s-a promulgat cu Decretul nr. 2.132/1934 și publicat în „Monitorul Oficial”, p.L. nr.161 din 16 iulie 1934. A se vedea în legătură: Legea pentru protejarea muncii indigene din 5 aprilie 1930, la pag. 189, vol. XVIII, precum și Legea migrațiilor din 29 aprilie 1925, la p. 1024 vol. XI-XII.

6. Lucrătorii.

Prin regulament se vor stabili, pentru fiecare gen de întreprindere, funcțiunile care sunt cuprinse în fiecare din categoriile de mai sus.

În categoriile de personal specificat mai sus nu intră directorul general, directorul tehnic și directorul administrativ, dacă personalul superior tehnic și administrativ al întreprinderii este reprezentat prin cel puțin treizeci de persoane în care nu intră cei 3 titulari ai funcțiunilor de mai sus; calificarea de personal superior, în sensul aplicării acestui alineat, nu poate fi aplicată decât celor care primesc o remunerație anuală de cel puțin 200.000 lei (două sute mii lei).

4. Întreprinderile obligate de codul de comerț de a avea registre de contabilitate vor ține prin derogare de la acest cod, dar cu respectarea convențiilor internaționale, în limba română, registrul jurnal, cartea mare și inventarul.

5. În interesul siguranței statului, încadrarea întregului personal străin și român din întreprinderile, care prin natura lor sunt în directă legătură cu apărarea națională, va trebui să fie autorizată de Ministerul Industriei și Comerțului, pe baza referatului unei comisii compuse din câte un delegat al Presedinției Consiliului de Miniștri, al Ministerului Industriei și Comerțului, al Ministerului Muncii, al Ministerului de Interne și al Marelui stat Major al Armatei. Întreprinderile ce fac obiectul acestui articol sunt următoarele: întreprinderile miniere, întreprinderile metalurgice care sunt capabile de a fabrica mijloace de transport, arma-

ment și muniții, întreprinderile chimice de explozibile și de gaze și întreprinderile producătoare de energie.

Comisia va cerceta tablourile prezentate de întreprinderi, conform art. 7 al prezentei legi și, în cazuri motivate, va putea propune transferarea în alte servicii ale întreprinderii și eventual chiar eliminarea unuia sau a mai multora din angajații săi.

Autorizarea de încadrare rămâne definitivă numai după ce întreprinderea va fi îndeplinit decizia ministrului industriei și comerțului, dată asupra referatului comisiei de mai sus.

Termenul acordat pentru îndeplinirea acestor obligațiuni nu poate întrece două luni.

În întreprinderile statului, ca și în orice serviciu public, având legătură directă cu apărarea națională, controlul încadrării personalului îl va avea aceeași comisie care va funcționa în acest caz sub autoritatea Presedinției Consiliului de Miniștri.

6. Contractele de angajare de personal cu dată certă, încheiate înainte de 17 aprilie 1934, vor fi considerate valabile, însă numai pentru durata obligatorie prevăzută în acele contracte și în nici un caz pentru mai mult de un an de la promulgarea legii de față.

Noile angajări de personal ce se vor face de aceste întreprinderi, după publicarea acestei legi în „Monitorul Oficial”, devin definitive numai după obținerea autorizării de încadrare.

7. Fiecare din întreprinderile prevăzute la art. 1 din prezenta lege este obli-

gată ca la sfârșitul fiecărui an și cel mult până la 1 februarie a anului următor să trimită Ministerului Industriei și Comerțului un tablou care va cuprinde nominal întregul personal străin și român ce utilizează, înscrise după categoriile prevăzute la art. 3 din prezenta lege și cu indicarea precisă a funcțiunii ce îndeplinește, a vechimei de serviciu și a remunerației ce primește. Acest tablou va fi întocmit după un model ce se va stabili de către Ministerul Industriei și Comerțului și va fi semnat de către reprezentanții legali ai întreprinderii.

Ministerul Industriei și Comerțului va interveni pentru ameliorarea salarizării ce s-ar constata nepotrivită cu capacitatea și utilizarea elementelor românești angajate în diferite întreprinderi.

8. Întreprinderile care vor contraveni dispozițiilor de față sau care vor eluda legea pe căi deturnate, li se vor aplica următoarele sancțiuni:

a) Un avertisment ca în timp de trei luni să se conformeze în totul dispozițiilor prezentei legi;

b) Amenda proporțională cu capitalul, care amenda nu va fi mai mare de 3% din capitalul întreprinderii;

c) Retragera avantajelor de orice fel pe care întreprinderea respectivă le are de la stat sau de la instituțiile controlate de stat;

d) Excluderea de la furniturile publice;

e) Suspendarea temporară a funcționării până la maximum șase luni;

f) Închiderea întreprinderii.

Sancțiunile de sub punctele a și b se vor aplica de ministrul industriei și comerțului, sancțiunile de la punctele c și d se vor aplica de Consiliul de Miniștri, în urma raportului motivat al ministrului industriei și comerțului, iar sancțiunile de la literale e și f în același mod, însă numai în urma unei anchete prealabile, efectuată de o Comisie numită și prezidată de ministrul industriei și comerțului, și după ce reprezentanții întreprinderilor vor fi luat cunosțință de concluziunile anchetei și vor fi ascultați în apărare de plenul Comisiei.

Sunt pasibile de sancțiunile prevăzute mai sus și întreprinderile care ar utiliza personalul străin în alte funcții decât în specialitatea pentru care a obținut autorizarea intrării și sederii în țară.

Sancțiunile de la punctele c, d și e vor putea fi ridicate prin jurnal al Consiliului de Miniștri după propunerea ministrului industriei și comerțului, pe baza unei cercetări făcută de către organele competente desemnată de acel Minister din care să rezulte că întreprinderea s-a conformat prescripțiilor prezentei legi.

În caz de recidivă sancțiunea ce se va aplica va fi cea următoare celei aplicate anterior.

Sancțiunea închiderii întreprinderii este definitivă și nu va putea fi ridicată sub nici o formă.

9. Toate întreprinderile prevăzute la art. 1 sunt obligate a pune la dispoziția Ministerului Industriei și Comerțului toate actele necesare pentru controlul aplicării dispozițiilor prevăzute în prezenta lege.

10. Un regulament de administrație publică va determina amănunțit dispozițiile legii de față.

11. Admisibilitatea străinilor în țară se va face după normele stabilite de legea pentru protejarea muncii indigene din 1930 și legea migrațiilor care rămân în vigoare.

12. Toate dispozițiile contrare legii de față, rezultând din legi speciale, regulamente etc., sunt și rămân abrogate.

[C. Hamangiu, *op. cit.*, XXII, București, 1935, p. 510-513]

J. C. M. relativ la regimul comerțului exterior din 7 martie 1935¹

1. Regimul comerțului exterior stabilit prin decretul regal nr. 2.871 din 25 octombrie 1934; nr. 3.067 din 14 noiembrie 1934; nr. 3.342 din 8 decembrie 1934 și jurnalele Consiliului de Miniștri nr. 2.145 din 23 octombrie 1934; nr. 2.255 din 31 octombrie 1934 și nr. 2.534 din 7 decembrie 1934, se modifică după cum urmează:

¹ J.C.M. sub nr. 429/1935 s-a publicat în „Monitorul Oficial”, p. I, nr. 56 din 7 martie 1935; el reglementează provizoriu regimul comerțului exterior, după prea dese schimbări din ultimul timp, datorite fluctuațiilor valutare. A se vedea și noul regim al comerțului exterior, J.C.M. din 11 iunie 1935, apoi 27 noiembrie 1935; de asemenea Legea pentru completarea unor dispozițiuni din Legea pentru reglementarea comerțului de devize, din 15 aprilie 1935.

2. Devizele rezultate din export vor fi cedate, la cursul parității legale Bancii Naționale a României care va reține:

60% din valoarea exportului de produse petrolifere, și

40% din valoarea exportului celorlalte produse.

Devizele astfel reținute vor servi la acoperirea plăților în străinătate ale statului și ale instituțiilor publice.

3. Restul devizelor rezultate din export și anume:

40% din valoarea exportului de produse petrolifere, și

60% din valoarea exportului celorlalte produse,

constituie disponibilul, pe care exportatorii îl vor putea negocia prin băncile autorizate, după normele ce se vor stabili de Banca Națională a României.

Banca Națională a României va comunica băncii autorizate suma disponibilă de devize a fiecărui exportator.

Acesta este obligat să vândă devizele în termen de maximum 15 zile de la data intrării. În cazul când exportatorul nu vinde devizele în termenul prescris mai sus, ele vor fi reținute integral de Banca Națională a României, în condițiile art. 2 din prezentul jurnal.

4. Pentru țările cu care există sau se vor încheia acorduri de plăți se vor respecta proporțiile prevăzute în aceste acorduri, în ce privește utilizarea devizelor provenite din export; cotele puse la dispoziția exportatorilor rămân cele fixate în art. 3 de mai sus.

5. Importul de mărfuri nu se va putea efectua fără autorizația de import elibe-

rata de Direcția comerțului exterior și contrasemnata pentru transfer de un reprezentant al Bancii Naționale a României, delegat pe lângă această direcție.

6. În afară de importurile și exporturile care se vor face în conformitate cu normele în vigoare și dispozițiile prezentului jurnal delegația economică a guvernului, după propunerea ministrului industriei și comerțului, va putea acorda aprobări speciale, cu avizul scris al B.N.R.

Lichidarea operațiunilor efectuate pe baza de autorizații speciale, se va face în orice caz prin B.N.R. sau prin băncile autorizate, potrivit normelor ce se vor stabili de B.N.R.

7. Devizele puse la dispoziția exportatorilor la băncile autorizate, vor fi utilizate pentru plata importului curent de mărfuri, arierate comerciale și plăți particulare.

Pentru țările cu care există sau se vor încheia acorduri de plăți, destinația devizelor nu poate fi decât cea prevăzută în acordurile respective.

Băncile autorizate nu vor putea pune devizele cerute la dispoziția solicitanților, decât în baza aprobării B.N.R. sau a comisiei prevăzută la art. 8.

8. Pentru plățile particulare în străinătate (studii, căutarea sănătății, turism și alte similare), autorizațiile se vor elibera de o comisie instituită în acest scop.

Comisia va fi compusă din câte un delegat și un supleant al Ministerelor de: Finanțe, Industrie și Comerț, Instrucțiune, Sănătate și Interne și va funcționa

pe lângă Direcția reglementării comerțului exterior.

Autorizațiile se vor elibera conform normelor care se vor stabili printr-un regulament special, în limita disponibilității comunicate comisiei de B.N.R. și puse la dispoziție prin băncile autorizate.

9. Pentru organizarea și înlesnirea schimburilor de mărfuri, Ministerul Industriei și Comerțului este autorizat să înființeze birouri de export ale diferitelor categorii de produse, cu participarea asociațiilor profesionale și a întreprinderilor exportatoare respective.

10. Dispozițiile decretului regal nr. 3.342 din 8 decembrie 1934, nr. 2.934 și ale deciziei ministrului industriei și comerțului cu nr. 81.222 din 8 decembrie 1934, cu privire la plata remizelor și a primelor, se vor aplica la valoarea exporturilor efectuate de la 1 noiembrie 1934 până la data intrării în vigoare a prezentului jurnal, a căror contravaloare s-a încasat, până la aceeași dată și a importurilor autorizate de la data de 15 noiembrie 1934 până la data intrării în vigoare a prezentului jurnal.

Aplicarea acestei dispoziții se va reglementa de Comisia pentru îndrumarea și supravegherea comerțului exterior.

Exporturile și importurile în și din țările cu care sunt în vigoare acorduri de plăți (clearing), nu sunt supuse dispozițiilor acestui articol, aceste operațiuni rămânând sub regimul acordurilor existente în intervale de timp indicate în alin. 1 de mai sus.

11. Exportatorii de mărfuri calificate categoria II-a prin decretul regal nr. 2.871 din 25 octombrie 1934, în țările cu care nu existau acorduri de plăți la data efectuării exportului, vor beneficia de drepturile câștigate de a negocia disponibilele create prin exporturile efectuate de la 1 noiembrie 1934 până la data prezentului jurnal. În acest scop, B.N.R. va anunța de existența disponibilului, banca autorizată indicată de exportator.

12. Pentru toate disponibilele de devize create în baza exporturilor în compensație, făcute până la 10 decembrie 1934, vor fi acordate autorizații de import în cadrul aprobărilor inițiale. Importurile vor trebui să fie efectuate în maximum trei luni de la data prezentului jurnal, după care devizele neutilizate vor fi cedate B.N.R. în condițiile art. 2 a prezentului jurnal.

Exporturile în compensație în Cehoslovacia, făcute după 1 noiembrie 1934 în conformitate cu acordul încheiat cu această țară, în vigoare de la acea dată, fac excepție de la dispoziția prevăzută la art. 1 și vor fi lichidate în cadrul dispozițiilor acordului.

13. Exporturile în compensație în curs de efectuare, afară de cele în Cehoslovacia arătate mai sus, vor fi lichidate numai prin B.N.R. sau prin băncile autorizate, potrivit normelor ce se vor stabili de B.N.R.

14. Ministerul Industriei și Comerțului va stabili prin decizii ministeriale, detaliile de aplicare ale acestui jurnal, iar aplicarea tuturor dispozițiilor prezentului jurnal, referitoare la efectuarea co-

merțului exterior, se va executa prin Direcțiunea reglementării comerțului exterior.

15. Dispozițiile prezentului jurnal intră în vigoare cu începere de la 10 martie 1935.

16. Dl. ministru al industriei și comerțului este autorizat cu aducerea la îndeplinire a dispozițiilor prezentului jurnal.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, XXIII, București, 1936, p. 135-137]

L E G E

pentru modificarea art. 81 din legea minelor din 20 aprilie 1935¹

Articol unic – Art. 81 din Legea minelor se modifică după cum urmează:

Statul are un drept de preempțiune asupra cumpărării metalelor prețioase: aurul, platina și argintul, la prețul mondial, corespunzător finetii metalului prețios.

Exploatatorii de metale prețioase (persoane fizice sau juridice) sunt obligați să predea statului în condițiile de

¹ Această lege s-a votat de Adunarea deputaților și Senat, în ședințele de la 11 și 13 aprilie 1935; s-a promulgat prin Decret regal nr. 1.164/1935 și publicat în „Monitorul Oficial”, p. I, nr. 94 din 20 aprilie 1935. Ea constituie statului un drept de preempțiune asupra cumpărării metalelor prețioase, modificând art. 81 din Legea minelor, din 28 martie 1929, pag. 282, vol. XVII, cu modif. 9 ianuarie 1930, pag. 45, vol. XVIII și 20 aprilie 1932, pag. 353, vol. XX.)

mai sus, tot metalul obținut din exploatare.

În consecință, exploatarea nu vor putea face nici o operațiune de vânzare, gajare, sau depozit asupra metalului sau a minereului, decât în caz de refuz al statului.

Statul este considerat ca având dreptul de preeminență chiar din momentul extracției minereului.

Statul poate ceda prin convenție Bancii Naționale, drepturile sale, rezultând din dispozițiile alineatelor precedente¹.

Numai în cazul în care statul sau Banca Națională ar refuza cumpărarea metalelor prețioase în condițiile de mai sus, exploatarea vor fi liberi să valorifice producția lor pe altă cale.

În categoria metalelor prețioase vor putea fi înscrise, prin decizia ministerială și alte metale, cu avizul conform al Consiliului superior de mine.

Orice sustragere din partea exploatarea de la obligațiunile cuprinse în alineatele de mai sus, constituie un abuz de încredere și se va pedepsi conform cu art. 330 din codul penal sau textelor corespunzătoare din legislația Ardealului și a Bucovinei.

Dobânditorul de metale prețioase este prezumat de rea credință până la proba contrarie și se va pedepsi pentru complicitate.

În caz de recidivă se va pedepsi ca autor principal.

Vor fi pedepsiți în același mod cei care vor fura aurul din mine sau din instalațiile de prelucrare.

Cei care vor cumpăra aurul furat sau vor servi de intermediari, vor fi pedepsiți cu închisoare de la 3 la 6 luni și o amendă egală cu valoarea metalului sustras, iar în caz de recidivă, cu doborâtul acestor pedepse.

Nerespectarea obligațiilor stabilite din prezentul articol, dau loc și la confiscarea în folosul statului a metalelor prețioase sustrate de la aplicarea legii.

Constatarea infracțiunilor prevăzute în alin. 7 al prezentului articol, se va face prin organele legale, fie prin organele de control ale Băncii Naționale, careia i se delegă acest drept în puterea legii.

Toți ofiterii de poliție judiciară sunt îndatorați (obligați) a da concursul lor delegaților Băncii Naționale.

Denunțatorii au dreptul la 20 la sută din valoarea metalului prețios descoperit, iar constatatorul tot 20%, platindu-se imediat după ce statul sau Banca Națională vor intra în posesia sa.

Actele dresate în cauză se vor înainta Băncii Naționale, care le va trimite la instanța de judecată competentă sau Ministerului public, pentru completarea cercetărilor în vederea deschiderii acțiunii publice.

Banca Națională se va putea constitui parte civilă.

Judecata se va urma de urgență și cu precădere.

¹ A se vedea J.C.M. pentru primele pentru aur și argint din 21 iunie 1935.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, XXIII, p. 398-400]

J. C. M.
pentru regimul comerțului exterior
din 11 iunie 1935¹

Consiliul de Miniștri, în sesiunea sa de la 10 iunie 1935, luând în deliberare referatul d-lor: președinte al Consiliului de Miniștri și ministru al armamentului; ministru al finanțelor; al agriculturii și domeniilor și al industriei și comerțului, sub nr. 20.031 din 10 iunie 1935;

Având în vedere decretele regale cu nr. 2.871 din 25 octombrie 1934; 3.067 din 14 noiembrie 1934; 3.342 din 8 decembrie 1934 și jurnalele Consiliului de Miniștri cu nr. 2.255 din 31 octombrie 1934; 2.534 din 7 decembrie 1934 și 429 din 5 martie 1935;

Având în vedere hotărârile Delegației Economice a Guvernului;

Având în vedere decretul regal cu nr. 182 din 1 februarie 1935,

Decide:

1. Actualul regim al comerțului exterior se modifică după cum urmează:

2. Contravaloarea în deize a mărfurilor exportate, se va ceda, ca și până acum, în întregime Băncii Naționale a României, la paritatea legală (cursul oficial) a fiecărei monede.

3. Pentru menținerea și stimularea exportului, Banca Națională a României va plăti exportatorilor, pe lângă și odată cu

valoarea la paritatea legală (cursul oficial) a fiecărei monede, o primă de încurajare a exportului.

4. Primele se vor stabili de către o comisie compusă din guvernatorul Băncii Naționale a României, subsecretarul de stat al Ministerului Industriei și Comerțului; un subsecretar de stat al Ministerului de Finanțe și un subsecretar de stat al Ministerului Agriculturii și Domeniilor; pentru principalele produse de export, avându-se în vedere diferențele între prețurile externe și cele din țară, cererea și oferta de deize, condițiile generale ale pieței, etc.

Comisia va funcționa pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, și va rezolva toate chestiunile ce derivă din aplicarea prezentului jurnal.

Ea va supraveghea și mișcarea deizelor în raport cu interesele generale ale statului.

Încheierile comisiei vor fi supuse aprobării d-lui președinte al Consiliului de Miniștri și publicate în „Monitorul Oficial”.

5. În vederea stabilirii primelor și a măsurilor menite să mențină și să stimuleze comerțul exterior, se va alătura comisiei de mai sus un comitet consultativ, format din reprezentanții principalelor ramuri ale economiei naționale.

6. Pe lângă primele prevăzute de art. 3, se vor putea plăti, în cazurile și în măsura în care se va socoti necesar în primele prevăzute prin jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 773 din 30 aprilie 1934.

Plata acestor prime se va face de Banca Națională a României odată cu plata primelor stabilite prin jurnalul de față,

¹ J.C.M. sub nr. 969 din 1935, s-a publicat în „Monitorul Oficial”, p.I, nr.130 din 11 iunie 1935; el modifică J.C.M. din 7 martie 1935; a se vedea și Decizia pentru produsele de export și de import ale mărfurilor, din 11 iunie 1935, precum și noul regim al comerțului exterior, J.C.M. din 26 noiembrie 1935.

potriv unei convențiuni ce urmează să se încheie între Banca Națională a României și Ministerul Finanțelor.

7. Exportatorii au drept la prima în vigoare în ziua depunerii documentelor de export la Banca Națională a României. Plata va avea loc în momentul încasării efective a devizelor; rezultate din export.

Modificările ulterioare ale primelor se vor face printr-o comunicare prealabilă, a cărui termen se va stabili de comisia prevăzută la art. 4.

8. Importul de mărfuri se va efectua, ca și până acum, pentru mărfurile contingente, numai în baza autorizațiilor de import eliberate de Ministerul Industriei și Comerțului.

Banca Națională a României va acorda importatorilor devize pentru plata mărfurilor lor, numai dacă autorizațiile de import astfel liberate, vor purta viza ei de transfer, conform regulilor în vigoare și dacă vor prezenta documentele doveditoare pentru justificarea cererilor lor.

9. Importatorii precum și toți cei care vor obține de la Banca Națională a României devize pentru plăți în străinătate vor plăti, pe lângă cursul monedelor aprobate, socotite la paritatea legală (cursul oficial), o primă care se va încasa de Banca Națională a României pe lângă și odată cu valoarea devizelor cedate.

Prima se va fixa în raport cu valoarea primelor plătite exportatorilor, în așa fel încât această sarcină să fie repartizată în mod uniform asupra întregului import.

10. Se acordă un termen de 10 zile de la fixarea primelor de export de către comisie, tuturor exportatorilor cărora li s-au pus la dispoziție prin bănci cote de

devize spre negociere către cei autorizați, spre a prezenta Băncii Naționale a României, pentru executare, încheierile făcute de ei.

Exportatorii, cărora nu li s-a pus la dispoziție de Banca Națională a României devizele ce li se cuvin spre negociere, precum și acei de mai sus care în termen de 10 zile nu au prezentat încheierile, vor avea dreptul la primele stabilite în baza prezentului jurnal.

Comisia prevăzută la art. 4 va stabili normele pentru lichidarea chestiunilor referitoare la negocierea devizelor și plata primelor derivând din aplicarea decretului regal nr. 3.342 din 8 decembrie 1934 și jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 429 din 5 martie 1935.

11. Dispozițiile prezentului jurnal intră în vigoare pe data de 11 iunie 1935.

12. Toate dispozițiile contrare prezentului jurnal, sunt și rămân abrogate.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, XXIII, p. 538-540]

J. C. M.

pentru reglementarea proporțiilor de supuși străini la întreprinderile mici din 18 iunie 1935

Prin jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 1.027 din 11 iunie 1935, se aprobă pentru întreprinderile cu mai puțin de 20 de salariați, următoarele proporții maxime de supuși străini, la categoriile de mai jos:

Pentru întreprinderile industriale civile și miniere inclusiv exploatarea petroliere:

a) Personal administrativ superior 50 la sută;

b) Personal tehnic superior 50 la sută;

c) Personal tehnic inferior, 50 la sută;

d) Lucrători calificați (îndeplinind o funcție de conducere sau supraveghere), 50 la sută.

Pentru întreprinderile comerciale inclusiv băncile:

Personal administrativ superior, 50 la sută.

Pentru celelalte categorii de personal, prevăzute de lege și regulament, procentul de 20% fixat de art. I alin. i din lege, rămâne nemodificat.

DECIZIE

privitoare la fondurile mărunte ale
Ministerului Apărării Naționale
din 19 iunie 1935¹

Prin decizia ministerială nr. 286 din 7 iunie 1935, în afară de veniturile și cheltuielile care fac obiectul deciziei ministeriale nr. 1.257 din 1934, se mai încadrează la fondurile mai jos arătate și veniturile și cheltuielile Aviației civile, care nu au fost avute în vedere la întocmirea deciziei ministeriale mai sus arătată.

1. Fac parte din „Fondul de întreținere”, prevăzut la litera a, în afară de veniturile arătate la art. 3 și următoarele venituri:

¹ Decizia Ministerului Apărării Naționale, sub nr. 286 din 1935, s-a publicat în „Monitorul Oficial”, p. I, nr. 137 din 19 iunie 1935; ea completează Decizia din 30 noiembrie 1934, pag. 788, vol. XXII; a se vedea și Decizia din 8 martie 1935, la pag. 137.

a) Veniturile provenite din arendări și concesiuni de terenuri și clădiri aparținând Aviației civile;

b) Veniturile provenite din vânzarea produselor terenurilor Aviației civile, precum și veniturile serei de flori;

c) Veniturile din biletele pentru intrarea pe aeroporturi;

d) Veniturile din meetinguri, zboruri de agrement și orice manifestațiuni aeriene, afară de acelea care printr-o aprobare specială au altă destinație;

e) Venituri din taxe de garaj și aterisaj;

f) Venituri din transportul pasagerilor cu autovehiculele aeroporturilor;

g) Venituri din amenzi aplicate societăților particulare de transporturi aeriene sau turiștilor aerieni.

2. În afară de cheltuielile arătate la art. 4 din decizia ministerială nr. 1.257 din 1934, aceste venituri vor fi întrebuințate pentru orice fel de cheltuieli, în legătură cu terenurile și clădirile Aviației civile.

3. Fac parte din fondul „Taxe școlare”, arătat la litera c, în afară de taxele arătate la art. 11, și următoarele venituri ale Aviației civile:

Venituri din taxele elevilor la școlile de pilotaj, radiotelegrafști etc.

Venituri din taxele asupra brevetelor de pilot radiotelegrafști și orice specialiști civili din Aeronautică.

Venituri din taxe asupra certificatelor de navigabilitate, imatriculate, permise de survol etc.

4. Aceste venituri vor servi la:

Tipărirea de brevete, certificate, registre și planuri.

Procurarea de ghiduri și lucrări aeronautice.

Cheltuieli cu întreținerea scolilor de specialitate aviației.

5. Fac parte din fondul de „*Întreținere al Stabilimentelor*”, în afară de veniturile arătate la art. 6 din deciziunea nr. 1.257 din 1934, și următoarele venituri:

a) Veniturile realizate din lucrările și reparațiunile executate pentru particulari în atelierele Aviației civile;

b) Venituri din furnizarea apei și curentului electric;

c) Taxe pentru închirieri de aeronave, autovehicule și autotractoare.

6. Toate cheltuielile se înțeleg, atât pentru materiale, cât și pentru manoperă.

7. Cheltuielile prevăzute în prezenta decizie, precum și în deciziunea nr. 1.257 din 1934, se vor aproba pentru Aviația civilă după cum urmează:

a) Până la 20.000 lei Direcția Aviației civile;

b) Până la 3.000 lei, comandantii de aeroporturi.

Cheltuielile mai mari de 20.000 lei se vor aproba numai de către subsecretarul de stat al Aerului sau directorul general al Aerului.

8. Aeroporturile vor comunica veniturile încasate lunar, între 1-5 ale lunii, pentru luna expirată făcând totodată și propuneri pentru întrebuințarea sumelor încasate, repartizându-le după necesitate, în afară de subvențiile primite cu o destinație hotărâtă și care se vor întrebuința numai în scopul stabilit de donator.

Toate aprobările de cheltuieli se vor da pe bază de referat.

Nu se pot angaja sau da aprobări pentru sume care nu s-au încasat efectiv.

9. Cel mai târziu până la 15 aprilie ale fiecărui an se va întocmi o situație generală de veniturile și cheltuielile efectuate de la aceste fonduri. Situația se va întocmi de către serviciul comercial și administrativ din administrația centrală, pe baza situațiilor de venituri și cheltuieli, întocmite de către aeroporturi și verificate de către organele de control ale Aviației civile și intendantului verificator.

Situația va cuprinde următoarele date:

Pentru primiri:

Data primirii, numărul de înregistrare, proveniența, suma.

Pentru cheltuieli:

Data cheltuielii, numărul de înregistrare, natura cheltuielii, suma, numărul și data din codul de gestiune unde s-a trecut suma.

Soldul necheltuit până la data expirării exercițiului bugetar se va vărsa cel mai târziu până la 20 aprilie la B.N.R. în cont.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, XXIII, p. 542]

LEGE

pentru prelungirea termenului de aplicare a legii din 1912 pentru încurajarea industriei naționale din 8 aprilie 1936

Articol unic – Se prelungeste până la 31 decembrie 1936 termenul de aplicare a legii din 1912 pentru încurajarea industriei naționale, termen care pentru fabricile prevăzute la art. 11 al acelei legi a expirat la 1 aprilie 1933 și a mai fost prelungit până la 1 aprilie 1936.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, XXIV, Partea I, București, 1937, p. 543]

LEGE
pentru înființarea Consiliului
superior economic și organizarea
Camerelor profesionale
din 29 aprilie 1936¹

PARTEA I

Consiliul superior economic

1. Pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri se creează un Consiliu superior economic.

2. Atribuțiile Consiliului superior economic sunt:

¹ Această lege s-a votat de Adunarea deputaților în ședința de la 1 aprilie 1936 și de Senat în ședința de la 2 aprilie 1936. Ea s-a promulgat cu D.R. nr. 977 și publicat în „Monitorul Oficial”, p. I, nr. 98 din 29 aprilie 1936. A se vedea în legătură: 1. Legea pentru reducerea Camerelor profesionale, din 30 aprilie 1934, la pag. 136, vol. XXII, abrogată prin Legea prezentă. 2. Legea pentru modificarea Legii Camerelor de comerț și de industrie din 30 aprilie 1934, la pag. 136, vol. XXII, cu mod. 25 aprilie 1935, pag. 412, vol. XXII. 3. Legea pentru mod. Legii Camerelor de agricultură, din 30 aprilie 1934, la pag. 156 vol. XXII. 4. Legea pentru mod. Legii Camerelor de muncă, din 30 aprilie 1934, la pag. 165, vol. XXII, cu mod. 25 aprilie 1935, pag. 412, vol. XXIII. 5. Legea pentru organizarea Consiliului economiei naționale, din 26 aprilie 1932, la pag. 473, volumul XX. 6. Regulamentul Consiliului superior al avuțiilor publice, din 9 noiembrie 1929, la pag. 1247, vol. XVII. 7. Legea Consiliului superior al comerțului din 17 februarie 1907, la pag. 572, vol. III-IV. 8. Legea Consiliului superior al muncii, din 10 august 1931, la pag. 693, vol. XIX. 9. Legea Consiliului superior de agricultură, din 23 decembrie 1907, pag. 666, vol. III-IV. 10. Legea Consiliului superior al industriei casnice, din 11 iunie 1913, la pag. 147, vol. VIII. 11. Regulamentul pentru organizarea Serviciilor agricole județene și Inspectoratele agricole, din 13 noiembrie 1933, la pag. 912, vol. XXI.

a) Dă aviz principal asupra proiectelor de legi cu caracter economic, financiar sau social, prezentate fie de guvern, fie din inițiativă parlamentară.

Avizul Consiliului superior economic precedează pe acela al Consiliului Legislativ și va trebui să fie dat în termen de maximum 15 zile de la primirea proiectului.

În cazul când proiectul este declarat urgent, acest termen se reduce la 5 zile. Fără avizul Consiliului superior economic nici un proiect de lege nu poate fi supus dezbaterilor Corpurilor Legiuitoare, afară de cazul în care acest aviz nu a fost dat în termenul de mai sus:

b) Dă aviz asupra proiectelor de tratate și convenții cu caracter economic financiar și social și delegă, la cerea guvernului, experți în comisiile pentru tratarea și încheierea lor, fie din consiliu, fie din afară;

c) Consiliul fiind un organ permanent de studii și cercetări propune, la cererea guvernului sau din inițiativă proprie, soluții privitoare la comerțul exterior, valorificarea produselor agricole, reglementarea raporturilor de muncă, precum și la orice alte probleme economice, financiare, sociale.

Consiliul va putea cere Ministerelor respective lămuririle și cercetările ce-i sunt necesare, iar Ministerele sunt obligate a da tot concursul lor Consiliului;

d) Îndeplinește atribuțiile și însărcinările prevăzute prin legea de față sau care se vor da prin alte legi și regulamente.

3. Consiliul superior economic se compune din 26 membri, și anume:

1) 5 delegați ai Uniunii Camerelor de agricultură;

2) 4 industriasi și 4 comercianți delegați ai Uniunii Camerelor de comerț și industrie;

3) 3 delegați ai Uniunii Camerelor de muncă;

4) 10 membri propuși de către Consiliul de Miniștri, dintre următoarele persoane:

a) Un delegat al Consiliului superior bancar;

b) Un delegat al Uniunii Centrale a Sindicatelor agricole și viticole;

c) Un delegat al Uniunii generale a industriasilor din România;

d) Un delegat al Consiliului de administrație al Casei Centrale a Asigurațiilor Sociale;

e) Un delegat al Consiliului superior al Casei Centrale a Cooperatiei;

f) Câte un reprezentant al Ministerelor:

Agriculturii și Domeniilor;

Industriei și Comerțului;

Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale; Lucrării Publice și Comunicații, și Finanțelor.

Organizațiile respective, în afară de ministere, pentru fiecare loc vor propune liste de câte trei dintre membrii aleși, din care Președintele Consiliului de Miniștri desemnează persoana care va fi propusă pentru a fi numită membru în consiliu.

Membrii Consiliului superior economic numesc pe termen de 5 ani prin decizie regală.

Pe lângă consilierii permanenți, prevăzuți mai sus, vor putea fi numiți și consilieri temporari.

Orice persoană care, prin specialitatea, competența sau experiența sa, este în măsură să contribuie cu folos la efectuarea unei lucrări încredințată Consiliului, poate fi solicitată să colaboreze și să fie numită consilier temporar.

Consilierii temporari vor fi numiți de președintele Consiliului de Miniștri pentru durata lucrării, după propunerea Ministerului căruia îi aparține lucrarea.

Consilierii temporari vor avea dreptul la o durată pentru ședințele la care au participat de la data numirii până la finele lucrării.

Recrutarea atât a consilierilor permanenți cât și a celor temporari nu se va putea face dintre funcționarii publici. Excepție fac acei funcționari publici care au dreptul de eligibilitate potrivit legilor în vigoare.

Titularii oricărui departament interesat pot lua parte sau pot delega în locul lor, în ședințele Consiliului superior în care se dezbate chestiuni privitoare la departamentul ce-l conduce, pe subsecretarul de stat sau secretarul general.

4. Consiliul superior economic este condus de un președinte ales de consiliu și de 3 vicepreședinți, care vor fi președinții secțiunilor respective.

Când la ședințele consiliului va lua parte primul-ministru, un ministru sau un subsecretar de stat delegat de dânsul, ședințele vor fi prezidate de către acesta.

Consiliul poate delibera atunci când sunt prezenți cel puțin $\frac{1}{2}$ din membri.

5. Consiliul superior economic are 3 secțiuni:

1. Secțiunea agriculturii;
2. Secțiunea comerțului și industriei;
3. Secțiunea muncii.

Fiecare secțiune se compune din membrii delegați ai Uniunii respective; ceilalți membri ai consiliului se vor repartiza după specialitatea fiecăruia.

6. Consiliul poate lucra în plen sau în secțiuni; hotărârile, avizele și propunerile nu se pot da decât în plen, cu majoritate de voturi. Opiniile separate vor fi redactate și prezentate în această formă, atât guvernului, cât și Corpurilor Legiuitoare. Toate avizele trebuie să motiveze. Ele nu se pot limita la partea critică, ci trebuie să cuprindă și soluțiile propuse.

7. Consiliul superior economic se întrunește în urma convocării președintelui sau înlocuitorului său.

Convocarea se face în scris, cuprinzând și ordinea de zi.

Participarea la sedințe este obligatorie și personală.

Lipsa nemotivată de la 3 sedințe atrage după sine pierderea calității de membru al Consiliului.

8. Pentru rezolvarea lucrărilor curente de administrație se va constitui un comitet de direcție compus din președintele Consiliului și vicepreședinți.

Comitetul poate delibera atunci când sunt prezenți cel puțin 3 membri.

Hotărârile se iau cu majoritate de voturi.

În caz de paritate, propunerea se consideră respinsă.

9. Pentru îndeplinirea atribuțiilor sale, Consiliul superior economic va avea un secretariat general, condus de un secretar general și având următoarele servicii:

1. Un oficiu de studii, cercetări și îndrumări științifice, compus din referenți specialiști în științele juridico-economice, financiare, comerț, industrie și agricultură.

2. Un serviciu de secretariat și administrație, compus din funcționari.

Numărul referenților vor fi câte doi de fiecare secțiune, și funcționari care se vor stabili anual prin buget.

Referenții oficiului de studii sunt de următoarele categorii: referenți stagiați și referenți titulari.

Pe lângă condițiile generale stabilite în statut pentru ocuparea funcțiilor publice, referenții stagiați trebuie să aibă vârsta de 26 ani împliniți și să posede după specialitatea secțiunii la care sunt numiți, diploma de inginer sau de doctor în drept sau în științele economice, de la Universitate ori Academie de studii economice din țară sau străinătate, echivalente în țară.

Referenții stagiați vor fi asimilați în grad și salariu cu șeful de serviciu clasa I.

Referenții titulari se recrutează dintre referenții stagiați, pe baza concursului și aceștia din urmă sunt obligați să treacă după un stadiu de doi ani împliniți, în serviciul Consiliului.

Referenții titulari se asimilează în grad și salariu cu directorii clasa II.

Oficiul de studii va fi condus de un referent titular, delegat în acest scop.

Secretarul general ia parte la şedinţe şi contrasemnează procesele-verbale de şedinţă.

Un regulament va fixa modul de organizare şi conducere al Consiliului, al secţiunilor, precum şi cadrele oficiului de studii şi serviciile de secretariat şi administraţie.

10. Membrilor Consiliului li se acordă un jeton de prezenţă pentru şedinţele la care au participat, precum şi rambursarea cheltuielilor efective de transport pentru membrii din provincie.

11. Pentru susţinerea cheltuielilor de organizare şi funcţionare a Consiliului superior economic, se va percepe asupra veniturilor provenite din cotele adiţionale, cuvenite Camerelor de comerţ şi de industrie, de agricultură şi de muncă, o cotă al cărui quantum se va fixa prin jurnalul Consiliului de Miniştri, dar care în nici un caz nu va putea trece de 10 la sută din aceste venituri adiţionale.

Aceste cote se vor reţine direct de Administraţiile financiare şi se vor trimite lunar Băncii Naţionale a României, pentru contul Consiliului superior economic.

Bugetul de venituri şi cheltuieli al Consiliului superior economic se pregăteşte de Comitetul de direcţie, care îl supune aprobării plenului Consiliului până la 15 februarie al fiecărui an.

Bugetul aprobat de plenul Consiliului se înaintează cel mai târziu până la 1 martie Preşedintelui Consiliului de Miniştri, care va trebui să se pronunţe asupra lui în termen de 30 zile de la înregistrare.

Preşedintele Consiliului de Miniştri poate modifica bugetul atât la venituri, cât şi la cheltuieli.

Începând cu exerciţiul 1937-1938, bugetul se supune aprobării Adunării Deputaţilor, odată cu bugetul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri.

Cheltuielile se vor ordona prin cercuri, semnate de preşedinte sau înlocuitorul său şi secretarul general.

Controlul preventiv se va face de către consilierul controlor al Ministerului Industriei şi Comerţului.

Conturile de gestiune ale anului financiar expirat, sunt supuse verificării şi aprobării Înaltei Curţi de Conturi.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, XXIV, Partea I, Bucureşti, 1937, p. 601-604]

DECRET-LEGE pentru înfiinţarea de fabrici pentru produse nefabricate în ţară din 1 august 1936¹

1. Întreprinderile industriale care se vor înfiinţa în vederea fabricării de produse nefabricate încă până azi în ţară vor putea beneficia de avantajele enumerate în acest decret.

¹ Acest Decret-lege sub nr. 1.861 din 1936, dat în baza Legii deplinei puteri economice şi financiare, din 7 aprilie 1936, (pag. 531, vol. XXIV), s-a publicat în „Monitorul Oficial”, p. 1, nr. 177 din 1 august 1936. A se vedea şi Legea pentru încurajarea industriei naţionale, din 14 februarie 1912, la pag. 860, vol. VII, prelungită prin Decret-lege, din 12 noiembrie 1936.

2. Aceste avantaje se vor acorda numai acelor întreprinderi prevăzute în art. 1, care vor fi obținut, printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri, recunoașterea „categoriilor lor pentru economia națională, motivată de importanța capitalului investit în întreprindere și a ceea ce produsul de fabricație.

3. Întreprinderile recunoscute potrivit art. 2, Ministerul de Industrie și Comerț le va acorda avantajele prevăzute în *legea pentru încurajarea industriei naționale* din 13 februarie 1912, sub art. 3, al. c, al. g, art. 8 al. 2 și art. 14.

Pentru o perioadă de timp ce nu va depăși 16 luni de la data jurnalului de recunoaștere, nu se va mai permite nici un import de mașini destinate vreunei întreprinderi similare celei recunoscute.

Dacă până la finele celei de a 16-a lună de la data jurnalului de recunoaștere, întreprinderea se va fi pus în stare de funcționare, interzicerea importului mai sus precizat se va aplica pentru o nouă perioadă de încă 20 luni de la expirarea primei perioade.

În cazul că până la finele celei de a 16-a lună de la data jurnalului de recunoaștere, întreprinderea recunoscută nu se va fi pus în stare de funcționare, Ministerul de Industrie va retrage și înlesnirile prevăzute în art. 3, alin. 1.

4. Președintele Consiliului de Miniștri și ministru al armamentului, precum și ministrii Noștri secretari de stat la Departamentele Industriei și Comerțului și Justiției sunt însărcinați cu executarea prezentului decret.

DECRET-LEGE pentru prelungirea și completarea legii încurajării industriei naționale din 12 noiembrie 1936

Legea pentru încurajarea industriei naționale, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 249 din 14/27 februarie 1912, se modifică după cum urmează:

1. Se prelungeste până la 31 decembrie 1937 termenul de aplicare a legii din 1912 pentru încurajarea industriei naționale termen care pentru fabricile prevăzute la art. 11 al acestei legi a expirat la 1 aprilie 1933 și care a mai fost prelungit până la 31 decembrie 1936.

2. Avantajele prevăzute de legea din 1912 pentru încurajarea industriei naționale nu se vor putea acorda în viitor decât întreprinderilor care satisfac cerințele legii pentru utilizarea personalului românesc în întreprinderi, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 161 din 16 iulie 1934.

3. Avantajele legii de încurajare a industriei vor putea fi oricând retrase dacă se constată, prin Ministerul Industriei și Comerțului (Direcția industriei), că întreprinderea nu îndeplinește prevederile legii utilizării personalului românesc în întreprinderi. Retragerea avantajelor se va face în baza unui jurnal al Consiliului de Miniștri, întocmit de Ministerul de Industrie și Comerț, în baza avizului Comisiei industriale.

4. Se înființează un fond denumit „Fondul industrial”, care va fi alimentat din o taxă de 1 la sută asupra valorii importurilor făcute cu scutiri de taxe vama-

le de întreprinderile industriale și miniere de orice fel.

Taxa socotită la valoarea factorilor va fi depusă la Casa de Depuneri și Consemnațiuni în contul Fondului industrial, care va fi la dispoziția Ministerului de Industrie și Comerț.

Fondul industrial va servi exclusiv la ajutorarea cu mașini și instalații a micilor industriasi și meseriași români. Un regulament special va stabili normele pentru încasarea și administrarea acestui fond.

5. Președintele Consiliului nostru de Miniștri și ministru al armamentului, precum și miniștrii noștri secretari de stat la Departamentele Finanelor, Industriei și Comerțului și Justiției sunt însărcinați cu executarea prezentului decret.

[C. Hamangiu, *op. cit.*, XXIV, Partea a II-a, p. 626-627]

DECRET-LEGE **pentru reducerea impozitului cifrei** **de afaceri și acordarea unor** **avantaje fabricilor de armament** **din 14 noiembrie 1936**

1. Prin derogare de la art. 2, pct. C, al legii asupra impozitului pe lux și cifra de afaceri, modificat prin art. 27 al legii publicată în „Monitorul Oficial” nr. 77 din 1 aprilie 1935, se stabilește la 1% impozitul pe cifra de afaceri pentru furniturile următoare:

a) Armament portativ și automat: pusti, carabine, grenade, pusti mitraliere, mitraliere, aruncătoare de mine, aruncătoare de grenade și de flăcări;

b) Armamentul și materialul de artilerie: guri de foc de toate calibrele cu afet și ante-tren;

c) Piesele detasate ale armamentelor și materialelor arătate la lit. a și b de mai sus;

d) Munițiile complete pentru armamentele de la lit. a și b de mai sus, bombele de tot felul, precum și elementele componente ale acestor muniții și bombe;

e) Pulberile și explozivi de tot felul.

Acestea numai dacă sunt rezultate din comenzi date industriilor indigene de către Ministerul Armamentului, Ministerul Apărării Naționale și Subsecretariatul de stat al Aerului, prin contracte care au la bază noi investiții.

2. Asupra valorii furniturilor de armament, muniții, pulbere și explozivi, contractate de Ministerul Armamentului, Ministerul Apărării Naționale și Subsecretariatul de stat al Aerului, cu industriile indigene, se va putea acorda un avans până la 20% pentru investițiile necesare, deosebit de avansul prevăzut de art. 109 din L.C.P.

Acest avans se va acorda pe bază de situații de lucrări de investiții efectuate (mașini, ateliere, regie), în legătură cu executarea furniturii contractată, constatate după registrele de contabilitate.

Instalațiile menționate, constituind patrimoniul fabricii, rămân drept garanție pentru avansul acordat, fără a mai fi necesare scrisori de garanție bancară sau altfel de garanții, până la lichidarea avansului prin rețineri din valoarea facturilor de livrări, potrivit art. 110 din L.C.P.

3. Președintele Consiliului nostru de Miniștri și ministru al armamentului și miniștrii noștri secretari de stat la Departamentele Justiției, Finanțelor și Aparării Naționale, sunt însărcinați să aducă la îndeplinire dispozițiile prezentului decret.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, XXIV, Partea a II-a, p. 792]

DECRET-LEGE
pentru scutirea de taxe Primei
Fabrici Metalurgice Române
în vederea armamentului
din 14 noiembrie 1936

Art. 1. Se aprobă scutirea de taxă vamală, impozitul pe lux și cifra de afaceri, taxa de consumație, taxa de 12 la suta, ad-valorem, taxa timbrului proportional pe facturi, taxa de drumuri și taxa de ½% la importul mașinilor, părților de mașini, accesoriilor și materialelor, ce va aduce din străinătate, Societatea „Prima Fabrică Metalurgică Română”, în scopul instalării la Brașov a unei alămării, care să producă diferite categorii de materiale de război.

Taxa de autorizație urmează a fi achitată de amintita Societate, conform prevederilor contractului.

Scutirea taxelor din prezentul decret, se va acorda de Direcția vamelor din Ministerul de Finanțe, pe baza intervenției Ministerului Armamentului, care va indica felul și cantitatea mașinilor și materialelor importate în scopul sus arătat.

Art. 2. Miniștrii noștri, secretari de stat la Departamentele Armamentului și aceluși al Finanțelor, sunt însărcinați cu aducerea la îndeplinire a dispozițiilor din prezentul decret.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, XXIV, Partea a II-a, p. 792]

DECRET-LEGE
pentru scutirea de taxe Uzinele
Metalurgice Copșa-Mică și Cugir,
în vederea armamentului
din 14 noiembrie 1936

Art. 1. Se scutesc de drepturile de import ce se percepe de vamă, adică de taxele vamale, impozitul pe lux și cifra de afaceri, taxa de consumație, taxa timbrului proportional pe facturi, taxa de autorizare, taxa de 12 la suta, ad-valorem, taxa de ½%, taxa de drumuri și taxa de radio, materialele, mașinile, părțile și accesoriile de mașini, ce se vor importa de Uzinele Metalurgice Copsca Mică și Cugir, în executarea contractului secret nr. 415 din 23 august 1935, încheiat de aceste uzine cu Ministerul Armamentului.

Scutirile de mai sus, se vor acorda de Direcția vamelor din Ministerul de Finanțe, pe baza intervențiilor Ministerului Armamentului, care va indica felul și cantitatea materialelor, mașinilor, părților și accesoriilor de mașini, ce se vor importa în scopul sus arătat.

Art. 2. Miniștrii noștri, secretari de stat la Departamentele Armamentului și aceluși al Finanțelor, sunt însărcinați cu

aducerea la îndeplinire a dispozițiilor din prezentul decret.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, XXIV, Partea a II-a p. 793.]

DECRET-LEGE
pentru scutirea de taxe a firmei
S.E.T. în vederea armamentului
din 14 noiembrie 1936

Art. I. Se scutesc de drepturile de import ce se percep de vamă, adică de taxele vamale, impozitul pe lux și cifra de afaceri, taxa de consumație, taxa timbrului proporțional pe facturi, taxa de autorizare, taxa de 12% ad-valorem, taxa de ½%, taxa de drumuri și taxa de radio, mașinile-unelte și uneltele portative manuale și mecanice importate de firma S.E.T., în executarea contractului nr. 14.277/936, încheiat cu Subsecretariatul de stat al Aerului, pentru 20 avioane Fleet.

Mașinile, mașinile-unelte și uneltele portative manuale și mecanice contin-gentate, importate de firma S.E.T., în baza contractului nr. 14.277 din 1936, sus menționat, sunt autorizate a fi importate fără obligația de a prezenta pentru fiecare caz, autorizații de import din partea Direcțiunii reglementării comerțului exterior.

Aceste avantaje se vor acorda de Direcția vamilor din Ministerul de Finanțe, în urma intervențiilor făcute de Subsecretariatul de stat al Aerului și conform tabelelor vizate de organele acestui subsecretariat.

Art. 2. Ministrii Nostri secretari de stat la Departamentele Apărării Naționale și aceluia al Finanțelor sunt însărcinați cu aducerea la îndeplinire a dispozițiilor din prezentul decret.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, XXIV, Partea a II-a, p. 794]

LEGE
privitoare la organizarea
și încurajarea agriculturii
din 22 martie 1937¹

PARTEA XII
Scutiri și înlesniri

126. Sunt scutite de orice impozite către stat, județ sau comună, suprafețele cultivate cu plantele ce se vor declara de utilitate națională printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri. Durata scutirii se va fixa prin jurnalul respectiv.

127. Beneficiază de o reducere de 50% din impozitul agricol elementar – începând de la 1 aprilie 1937 până la 1 aprilie 1947 – suprafețele mai mari de ½ ha, ale aceluiași proprietar, cultivate cu: bumbac, orez, lupin, chimion, ricin, hamei, cicoare, mac, anison, năut.

¹ Această lege s-a votat de Adunarea deputaților și Senat în ședințele de la 10 și 13 martie 1937; s-a promulgat prin Decretul regal nr. 136/1937 și s-a publicat în „Monitorul Oficial”, p. 1, nr. 67 din 22 martie 1937. Ea abrogă legile prevăzute la art. 200.

De aceeași reducere beneficiază și suprafețele ocupate cu legume cultivate pentru sământă, cu flori sau cu plantele medicinale și tinctoriale ce se vor determina prin regulamentul de aplicare al legii de față.

128. Beneficiază pe timpul de la 1 aprilie 1937 până la 1 aprilie 1947, de o reducere de 30% din impozitul agricol elementar, suprafețele mai mari de $\frac{1}{2}$ ha ale aceleiași proprietar, cultivate cu: lucernă, trifoi, sparcetă, ghizdei, borceag, linte, bob, sfecla de nutreț, cânepă sau în.

129. Beneficiază de o reducere de 10% din impozitul agricol elementar:

a) Loturile de împroprietărire atribuite prin legile de reformă agrară din 1921 și care se păstrează în întinderea lor inițială, în mâna unuia dintre moștenitori;

b) Pășunile comunale sau în devalmășie, la care s-au executat în întregime amenajamentele întocmite în conformitate cu legea de față;

c) Proprietățile agricole comasate prin aplicarea dispozițiilor din art. 9 al legii de față.

130. Plantațiile cu specii proprii regiunii, ce se vor face de agricultori după publicarea acestei legi, în regiunile declarate prin regulamentul acestei legi ca regiuni de stepă ale țării, dau dreptul proprietarilor respectivi la o scutire totală din impozitul agricol elementar pe timp de 15 ani, pentru o suprafață de teren agricol, din oricare proprietate a lor, egală suprafața ce vor fi dovedit că au plantat.

De aceeași scutire beneficiază și proprietarii plantațiilor ce se vor face pe su-

prafetele de orice mărime, de: ponoare, surpături, nisipuri, sau orice alte terenuri improprii culturilor agricole, plantate cu orice esențe silvice sau cu răchitarii, sau ai terenurilor drenate.

Perdelele de arbori, cum și pădurile ce se vor crea de proprietari în regiunile de stepă, pe soluri cultivabile – în afara de cele destinate ca păduri și perdele de protecție, în înțelesul legilor pentru pădurile de protecție, publicate în „Monitorul Oficial” nr. 88 din 13 aprilie 1935 și nr. 94 din 20 aprilie 1935 – nu sunt supuse regimului silvic¹.

Pădurile și perdelele de arbori create după publicarea acestei legi, în regiunile de stepă, cu specii proprii acestor regiuni și intrând sub prevederile legilor din 13 aprilie 1935 și 20 aprilie 1935, menționate la alineatul precedent, dau dreptul proprietarilor respectivi la o scutire totală de impozitul agricol elementar pe timp de 25 ani, pentru o suprafață de teren agricol din orice proprietate a lor, egală cu suprafața pădurilor respective.

Dovada plantării, pentru oricare din cazurile de mai sus se va face cu certificatul eliberat de ocolul silvic respectiv.

Noile plantații de nuci făcute după publicarea legii de față, în conformitate cu dispozițiile regulamentului prezentei legi, se vor bucura de o scutire totală a impozitului elementar pentru o suprafață de teren agricol din orice proprietate a lor, egală cu suprafața plantată cu nuci, pe o durată de 25 de ani.

¹ A se vedea Legile din 13 aprilie 1935 și 20 aprilie 1935, la pag. 337 și 372, vol. XXIII.

131. Sunt scutite de taxele vamale – cu avizul Institutului National Zootehnic si Consiliul Zootehnic si Sanitar-veterinar – animalele de reproducție necesare institutiilor si fermelor recunoscute de Ministerul Agriculturii si Domeniilor, ca producând material zootehnic de elită.

De aceeași scutire se bucură – cu avizul Institutului de Cercetări Agronomice al României si al Consiliului tehnic agronomic – masinile si unelte ce nu se fabrică în țară si care se vor importa în intervalul de la 1 aprilie 1937 până la 1 aprilie 1947, de către agricultori, comune, Camere de agricultură, asociații sau cooperative agricole, institutii de învățământ agricol si de către Uniunea Camerelor de agricultură:

a) Pentru cultura, recoltarea si prelucrarea productiei plantelor mentionate la art. 126, 127 si 128 de mai sus, sau pentru instalatii industriale, înfiintate în vederea conditionarii si prelucrării produselor agricole vegetale ori animale;

b) Pentru înfiintarea de abatoare, lap-tării sau orice fel de instalatii necesare la păstrarea si prelucrarea produselor agricole de origine vegetală ori animală;

c) Pentru prelucrarea resturilor de la abatoare si a transformării lor în îngrășăminte chimice.

132. Se bucură de o reducere de 50% a impozitelor către stat, județ si comună, până la 1 aprilie 1947, instalatiile industriale, ce se vor înfiinta după publicarea legii de față, în comunele rurale, în gări sau în porturi, de către producători ori de către sindicate, Camere de agricultură, asociații sau cooperative de producători,

pentru curățirea si uscarea mecanică a semintelor de plante agricole sau pentru prelucrarea produselor agricole vegetale ori animale si care vor întrebuința numai lucrători români si vor avea la conducerea lor si ca personal ajutător numai români specializați în tehnica industrializării agricole.

133. Beneficiază până la 1 aprilie 1947, de o reducere de 25% din impozitele către stat, județ si comună, instalatiile industriale în ființă sau cele ce se vor înfiinta după publicarea legii de față si care vor prelucra produse agricole alimentare pentru export, standardizate după normele ce se vor stabili prin regulamente speciale întocmite de Ministerul Agriculturii si Domeniilor, de acord cu Ministerul de Industrie si Comerț.

Nu intră în cadrul acestei dispozitii morile, fabricile de spirt, cele de băuturi spirtoase, cele de bere si cele de zahăr.

Producătorii sau fabricantii de produse standardizate, în conformitate cu regulamentele menționate la alineatul 1 de mai sus, au dreptul de a imprima pe produsele lor – o marcă specială – ce li se va conferi de Ministerul Agriculturii si Domeniilor, după normele ce se vor stabili prin regulamentul legii de față.

134. În scopul de a reglementa des-facerea materiilor prime de proveniență agricolă, Consiliul de Miniștri e autorizat ca la propunerea Ministerului Agriculturii si Domeniilor să impună furnizorilor tuturor institutiilor de stat sau puse sub controlul statului, obligatia de a face dovada că si-au procurat materiile prime respective de la producători prin Centra-

la cooperativă de producție, aprovizionare și valorificare agricolă sau prin Uniunea Centrală a Sindicatelor Agricole, cu pretul minimal ce se va prevedea prin jumalul respectiv și care se va calcula pe baza pretului de cost.

De asemenea Consiliul de Miniștri poate ca, la propunerea Ministerului Agriculturii și Domeniilor, să fixeze preturi minimale la produsele agricole de origine vegetală sau animală, calculate pe baza pretului de cost.

Primăriile comunelor urbane și municipiilor nu pot fixa preturi maxime la aceste produse decât cu respectarea preturilor minimale stabilite în baza alineatului precedent.

135. În scopul de a reglementa raporturile între producătorii de materii prime agricole – vegetale sau animale – de o parte și industriile ce transformă aceste materii de altă parte, Ministerul Agriculturii și Domeniilor și Ministerul Industriei și Comerțului vor institui – pe baza legii de față – comisii speciale, pe categorii de industrii, prezidate de un consilier de la Curtea de Apel din București, tras la sorti și având fiecare din ele câte 6 membri, dintre care 5 reprezentanți ai producătorilor și 5 reprezentanți ai fabricilor de categoria respectivă, aleși separat de fiecare din Ministerele de mai sus, din câte o listă de 10 persoane, recomandate deosebit de către Uniunea Centrală a sindicatelor agricole și de către Uniunea generală a industriilor din România; iar al șaselea membru va fi președintele Uniunii Centrelor de agricultură, sau un delegat al său și președintele Uniunii Ca-

merelor de industrie și comerț, sau un delegat al ei.

Directorul agriculturii din Ministerul Agriculturii și Domeniilor și Directorul industriei din Ministerul Industriei și Comerțului, fac parte din aceste comisii.

Mandatul președintelui și al membrilor ce alcătuiesc comisiile pe termen de trei ani.

Pentru fiecare dintre membrii comisiei se va desemna în același mod câte un supleant.

Constituirea fiecărei comisii se face prin Înalt Decret Regal, la propunerea ministrilor de agricultură și domenii, de industrie și comerț și ele vor funcționa pe lângă Ministerul de Industrie și Comerț.

Acste comisii vor stabili convențiile anuale și contractele tip, fixând: condițiile de cultura plantelor; modalitatea de predare a producției brute către fabrica respectivă; pretul pentru producția brută, ținând seama de cheltuielile efective de fabricație și de pretul de vânzare al produsului fabricat; modalitatea de plată către producători; sancțiunile de aplicat părții în culpă față cu obligațiile contractuale și tot ceea ce se va mai găsi necesar, pentru armonizarea intereselor dintre producători și fabricanții respectivi.

Comisiile vor stabili și pretul produselor fabricate.

Toate lucrările acestor comisii, în ceea ce privește fixarea definitivă a pretului, atât a materiilor prime, cât și a produselor fabricate, au caracterul de avize consultative. Ele urmează a fi supuse aprobării Consiliului de Miniștri, la propunerea ministrilor de agricultură și do-

menii și de industrie și comerț. Decizia Consiliului de Miniștri, dată pe baza propunerii departamentelor de mai sus, este definitivă și obligatorie.

Nerespectarea acestor preturi, astfel fixate, atrage aplicarea sancțiunilor prevăzute în art. 7 din legea pentru înfrânarea și reprimarea speculii ilicite¹.

Deosebit de aceste atribuții generale, fiecare comisie se va pronunța și va da avize motivate, în toate chestiunile ce i se vor supune de Ministerul Agriculturii și Domeniilor, de Ministerul de Industrie și Comerț, precum și de organizațiile profesionale ale producătorilor sau industriasilor.

Orice neînțelegeri derivând din convențiile sau contractele-tip de mai sus, se vor judeca în primă și ultimă instanță de comisiile speciale instituite prin alineatul I al acestui articol.

Normele de funcționare ale acestor comisii, procedura și termenele de judecată, se vor fixa prin regulamentul legii de față.

Hotărârile acestor comisii, în ceea ce privește aplicarea sancțiunilor, vor putea fi atacate cu recurs la Curtea de Apel din București, de către partea interesată, în termen de 15 zile de la pronunțare.

În caz de casare, Curtea evocă și judecă fondul.

Hotărârile comisiilor rămase definitive, precum și deciziile Curtii de Apel date în recurs, se vor investi cu formula executorie de către instanța în drept, la

cererea părții, procedându-se la executare după dreptul comun.

136. Fabricile intrând în prevederile articolului precedent și care în raporturile lor cu producătorii de materie primă nu vor respecta, în totalitatea lor, hotărârile comisiilor speciale instituite pe baza articolului precedent, vor fi condamnate, pe lângă plata daunelor cauzate producătorilor, în raport cu convențiile și contractele-tip și la o amendă până la un milion lei în folosul Ministerului de Agricultură și Domenii și al Camerei de agricultură din județul unde își are sediul fabrica, pe jumătate pentru fiecare. În caz de recidivă comisiile speciale vor sesiza Ministerul de Industrie și Comerț, pentru a se retrage fabricii în culpă toate avantajele de care s-ar bucura pe baza legilor în vigoare.

Producătorii, care în raporturile lor cu fabricile nu vor respecta în totalitatea lor hotărârile comisiilor speciale instituite conform articolului precedent, vor fi condamnați pe lângă plata pagubelor cauzate fabricilor și la o amendă de 100-1.000 lei de fiecare hectar contractat, iar în caz de recidivă vor fi eliminați de la cultură pe timp de 1-3 ani.

Pentru produsele categoriilor de industrie, cărora li se aplică dispozițiile legii de față, la licitațiile pentru furnituri publice, nu pot fi admise decât fabricile care au cumpărat materia primă indigenă pe baza convențiilor speciale.

De asemenea, atât la furniturile pe bază de licitație, cât și la contractările prin bună învoială cu instituțiile de stat, județ sau comună, se va ține seamă, la

¹ A se vedea Legea din 17 iunie 1923, la p. 969, vol. XI-XII.

calculul pretului fabricatelor furnizate, de acest pret de cumpărare a materiei prime.

Un jurnal al Consiliului de Miniștri, în urma propunerii Ministerului de Agricultură, va stabili categoria produselor agricole, vegetale sau animale, asupra cărora urmează să se aplice dispozițiile articolului precedent și ale acestui articol.

Tot printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri, se vor putea delimita și suprafețele obligatorii de cultură, pentru fiecare dintre fabricile care utilizează produse agricole.

Dispozițiile legii pentru înfrânarea și reprimarea speculei ilicite, se aplică și în această materie.

137. În termen de cinci ani de la data publicării legii de față, primăriile municipiilor și cele ale comunelor urbane sunt obligate să înființeze:

a) Oboare de cereale și târguri de vite, înzestrate cu cele necesare pentru cântărirea cerealelor și pentru adăpostirea, hrănirea și cântărirea vitelor și care vor fi puse sub administrarea Camerelor de comerț și de industrie și sub controlul Camerelor de agricultură;

b) Brutării mecanice și instalații pentru colectarea și distribuirea laptelui;

c) Antrepozite frigorifere și hale de desfacere pentru produsele agricole, înzestrate cu instalații de sortare, depozitare și păstrare și conduse de titați specializați în tehnica industrializării și comercializării agricole.

În acest scop, Ministerul de Interne va înscrie din oficiu – în bugetul municipii-

lor și al comunelor urbane – o cotă de 2%, din totalul veniturilor ordinare ale bugetului respectiv.

Această reținere va servi la constituirea unui fond numit „*Fondul antrepozitelor frigorifere și al halelor de desfacere*”, al comunei respective. Acest fond va fi depus la Casa de Depuneri și Consemnațiuni și va servi numai la această destinație, orice altă întrebuințare decât aceasta fiind socotită ca deturnare de fonduri.

Antrepozitele și halele de desfacere comunale vor fi puse, de preferință, la dispoziția producătorilor sau organizațiilor acestora, în schimbul unor taxe, fixate printr-un tarif aprobat de Ministerul Agriculturii și Domeniilor.

Dacă primăriile municipiilor și cele ale comunelor urbane nu vor înființa, în termenul prevăzut, târgurile de vite și antrepozitele frigorifere și halele de desfacere, Ministerul Agriculturii și Domeniilor le va putea înființa în contul primăriilor.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, XXV, Partea I, București, 1938, p. 536-576]

J. C. M.
pentru înființarea industriei
de cauciuc „Banloc”
din 26 martie 1937

1. Aprobă ca societatea „Banloc”, industrie de cauciuc:

1. Să înființeze o fabrică pentru pneumatice, anvelope și camere de aer pentru automobile, camioane, motociclete etc., și alte articole de cauciuc și căreia urmează să i se acorde avantajele legii pen-

tru încurajarea aceeasi lege din punct de vedere al apărării naționale, conform art. 8 al legii din 14 februarie 1912 și art. 8 din regulamentul aceleiași legi din 11 octombrie 1912.

2. Să importe liber, fără considerația țării de proveniență, pentru toate articolele necesare, completa instalație și montarea acestei fabrici; mașini necesare producției, piese de schimb la aceste mașini, scule și unelte, echipamentul complet al fabricii și birourilor, șase automobile și patru camioane necesare nevoilor de transport până la punerea la punct a uzinei, precum și în genere toate articolele necesare unei instalații complete, ca motoare, aparate și material electric, aparate și material de calorifer special pentru uscarea, vaporizarea și condiționarea aerului în camerele unde se face uscarea cauciucurilor confecționate, aparate și material de canalizare și apă cum și materiale pentru instalația de răcire etc., exceptându-se acele articole sau mașini care se fabrică în țară și se pot livra imediat pentru a nu se întârzia punerea la punct a instalațiilor în vederea începerii cât mai neîntârziat a producției.

3. Să importe piesele de schimb, instalațiile și accesoriile.

4. Să importe materiile prime, necesare fabricației, în special cauciuc brut, țesături speciale și fire de bumbac și substanțe chimice.

2. Autoriză pe d-l ministru al industriei și comerțului cu aducerea la îndeplinire a prezentului jurnal.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, XXV, Partea I, p. 737]

LEGE

**pentru scutirea de taxe a mașinilor
părților și accesoriilor de mașini,
interesând apărarea națională,
importate în executarea unor
contracte încheiate cu Ministerele
Apărării Naționale sau Aerului
și Marinei
din 1 aprilie 1937¹**

1. Se autoriză Guvernul ca prin jurnale ale Consiliului de Miniștri, să acorde scutiri de toate drepturile de import ce se percep de către vămi (afară de taxa de 2% statistică și 1% fond industrial), pentru mașinile, părțile și accesoriile de mașini, ce se vor importa de întreprinderile industriale care lucrează pentru apărarea națională, având contracte de furnituri de executat cu Ministerul Apărării Naționale sau, Aerului și Marinei, mașini al căror import este indispensabil și a căror procurare a fost impusă în mod expres prin contractele încheiate cu aceste departamente, pentru executarea comenzilor, impunându-li-se în același timp, fie condiția ca aceste mașini să intre după un anumit timp, în proprietatea departamentelor respective, fie condiție ca aceste departamente să-și rezerve un drept de control asupra întrebuințării lor.

2. Jurnalele Consiliului de Miniștri se vor întocmi de la caz la caz, de către Ministerul de Finanțe, în urma cererilor Ministerelor Apărării Naționale sau Ae-

¹ Aceasta Lege s-a votat de Adunarea deputaților și Senat în ședințele de la 14 și 17 martie 1937; s-a promulgat prin decretul regal nr. 1.623 din 1937 și s-a publicat în „Monitorul Oficial”, p. I, nr. 76 din 1 aprilie 1937.

rului și Marinei și a prezentării clauzelor din contract, care să cuprindă obligațiile de mai sus, certificate de departamentul respectiv.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, XXV. Partea I-a, p. 937-938]

DECIZIE pentru condițiile de înființare de noi fabrici din 20 mai 1937

Noi, ministru secretar de stat la Departamentul Industriei și Comerțului,

Având în vedere dispozițiile art. 24 din I.D.R. nr. 2.173 pentru reglementarea și controlul cartelurilor, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 106 bis din 10 mai 1937, cu privire la datele tehnice, economice și financiare care trebuie să însoțească cererile pentru autorizații, pentru înființarea de noi fabrici sau cele pentru mărirea instalațiilor celor existente, sau de mutare totală sau parțială a lor,

Decidem:

1. Cererile pentru înființare de noi fabrici se vor depune la acest minister, Direcția industriei și vor trebui să fie însoțite, în dublu exemplar, de următoarele acte și indicații:

a) Planurile și devizele fabricii proiectate, indicându-se și locul unde se intenționează instalarea ei;

b) Desene, fotografii, descrieri ale mașinilor, indicații asupra modului lor de funcționare și de producere, precum și arătarea aparatelor și dispozițiilor pentru evitarea accidentelor de muncă;

c) Materiile prime și combustibilul ce se vor întrebuința;

d) Natura și oalitatea produselor și puterea de fabricație;

e) Obligațiile ce întreprinderea întelege să-și ia cu privire la personalul ce va folosi;

f) Capacitatea tehnică și financiară a solicitanților, precum și a aceloră cu care vor fi în legătură.

2. Ministerul va putea cere și orice alte date de care va avea nevoie pentru fiecare caz în parte.

3. Aceleași acte și indicații vor însoți și cererile pentru mărirea sau mutarea instalațiilor fabricilor existente.

4. Cererile mai sus amintite vor fi supuse avizului Comisiei industriale, care funcționează pe lângă acest departament.

În cercetarea acestor cereri, Comisia industrială va avea în vedere următoarele:

a) Situația și capacitatea producției interne respective față de consumul intern și față de posibilitățile de export;

b) Interesul pe care întreprinderea proiectată l-ar prezenta pentru apărarea națională sau pentru economia generală a țării;

c) Personalul, pe categorii și naționalitate, ce întreprinderea își ia obligația să utilizeze;

d) Preferința de dat materiilor prime indigene, precum și posibilitatea de a se înlocui materii prime importate prin altele care se pot procura din țară.

e) Superioritatea, din punct de vedere al raționalizării, sub care s-ar prezenta întreprinderea proiectată;

f) Consideratii asupra localității alese, în legătură cu interesele locale cât și cele ale apărării naționale și ale economiei generale a țării.

5. Se consideră fabricii în sensul I.D.R., sus amintit orice așezământ sau întreprindere industrială care transformă o materie primă sau un semifabricat de orice natură, într-un produs de o valoare mărită prin însăși această transformare și care depășește limita prevăzută de art. 151 din legea din 30 aprilie 1936, pentru pregătirea și exercitarea meseriilor, adică dacă au mai mult de 10 salariați sau 20 H.P.

6. D-l director al industriei este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a prezentei decizii.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, XXV, Partea a II-a, București, 1938, p. 1311-1312]

DECRET-LEGE **pentru scutiri de taxe la import a** **batozelor de treierat și a mașinilor** **de semănat** **din 9 iulie 1937**

Asupra raportului ministrilor noștri secretari de stat la Departamentele Agriculturii și Domeniilor și acelu al Finantelor cu nr. 93.530 din 19 iunie 1937;

Având în vedere jurnalul Consiliului de Miniștri cu nr. 1.555, încheiat în sedința sa de la 21 iunie 1937;

Având în vedere jurnalul Con. art. 14 din legea pentru unificarea și simplificarea măsurilor financiare excepționale din 1 aprilie 1937, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 76 din 1 aprilie 1937, prin

care guvernul este autorizat să ia în timpul vacanței Corpurilor Legiuitoare, pe cale de decret regal, dat pe baza unui jurnal al Consiliului de Miniștri, orice măsuri vor fi necesare pentru satisfacerea nevoilor neprevăzute de ordin financiar și economic, determinate de cerințele apărării naționale și de interesul general al țării:

Ținând seama de prevederile jurnalelor Consiliului de Miniștri nr. 1.292 din 1937 și 2.301 din 1935, precum și de dispozițiile art. 131 din legea pentru organizarea și încurajarea agriculturii, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 67 din 1937.

Am decretat și decretăm:

1. Se scuteste de taxa vamală și de taxa de 12 la sută ad-valorem una sută batoze de treierat, având lățimea tobei de cel puțin 1.000 m și 2.000 mașini de semănat în rânduri, ce se vor importa de la fabricile cehoslovace, ungare și germane, în scopul ajutorării agricultorilor în cultura pământului și condiționarea recoltelor.

Scutirea taxelor acestora se va acorda de Direcția vămilor din Ministerul de Finanțe, în urma intervențiilor ce se vor face de la caz la caz de către Direcția Agriculturii din Ministerul Agriculturii și Domeniilor, avându-se avizul favorabil al Consiliului tehnic agronomic, precum și cu respectarea dispozițiilor jurnalului Consiliului de Miniștri nr. 1.292 din 1937, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 127 din 4 iunie 1937.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, XXV, Partea a II-a, p. 1500-1501]

DECRET-LEGE
pentru scutiri de vamă și taxă
ad-valorem a 200 tractoare agricole
din 7 octombrie 1937

Asupra raportului ministrilor noștri secretari de stat la Departamentele Agriculturii și Domeniilor și acelu al Finanelor, cu nr. 209.322 din 22 septembrie 1937.

Având în vedere jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 2.727, încheiat în ședința sa de la 16 septembrie 1937;

Având în vedere dispozițiile art. 14 din legea pentru unificarea și simplificarea măsurilor financiare excepționale din 1 aprilie 1937, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 76 din 1 aprilie 1937, prin care guvernul este autorizat să ia în timpul vacanței Corpurilor Legiuitoare pe cale de decret regal, dat pe baza unui jurnal al Consiliului de Miniștri, orice măsuri vor fi necesare pentru satisfacerea nevoilor prevăzute de ordin financiar și economic, determinate de cerințele apărării naționale și de interesul general al țării;

Ținând seama de prevederile jurnalului Consiliului de Miniștri nr. 2.301 din 1935, precum și de dispozițiile art. 131 din legea pentru organizarea și încurajarea agriculturii, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 67 din 1937.

Am decretat și decretăm:

I. Se scuteste de taxa vamală și de taxa de 12% ad-valorem, două sute tractoare agricole, ce se vor importa în scopul ajutorării agricultorilor, în cultura pământului și condiționarea recoltelor.

Comanda și importul se vor face de către Uniunea Camerelor de agricultură

și de către Sindicatul Proprietarilor agricoli, pe baza înscrierilor făcute de agricultorii care doresc să cumpere tractoare.

Scutirea taxelor acestora se va acorda de Direcția vămilor din Ministerul de Finanțe, în urma intervențiilor făcute de către Ministerul Agriculturii și Domeniilor, avându-se avizul favorabil al Institutului de Cercetări Agronomice al României, precum și cu respectarea dispozițiilor jurnalului Consiliului de Miniștri nr. 2.727 din 1937, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 232 din 7 octombrie 1937.

2. Miniștrii noștri secretari de stat de la departamentele Justiției, ad-interim la Agricultură și Domenii și acelu al Finanelor sunt însărcinați cu aducerea la îndeplinire a dispozițiilor din prezentul decret.

[C. Hamangiu. *op.cit.*. XX. Partea a II-a: p. 1902]

DECRET-LEGE
pentru prelungirea de termene
a întreprinderilor de produse
nefabricate în țară
din 26 octombrie 1937

Asupra raportului președintelui Consiliului nostru de miniștri și ministru de interne și ministrilor noștri secretari de stat la Departamentele Industriei și Comerțului și Justiției nr. 63.480 din 23 octombrie 1937;

În virtutea dispozițiilor art. 14 din legea pentru unificarea și simplificarea măsurilor financiare excepționale din 31 martie 1937

Văzând jurnalul Consiliului nostru de Miniștri nr. 3.121, încheiat în ședința de la 22 octombrie 1937.

Am decretat și decretăm:

1. Întreprinderile care au obținut avantajele prevăzute de decretul regal nr. 1.861 din 31 iulie 1936, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 177 din 1 august 1936, vor beneficia de o prelungire a termenelor prevăzute la art. 3 al acestui decret regal, cu încă 12 luni de la data expirării lor, dacă vor face dovada; că au făcut comenzile înăuntrul termenului prevăzut de acest articol, că au fost puse în imposibilitate de către furnizorii din străinătate prin termenele de livrare obținute său prin nerespectarea lor de a avea în țară, în termen, utilajul indispensabil ce au comandat, că din această cauză nu au putut pune în funcțiune industriile noi în termenul indicat de art. 3 al decretului regal susmenționat și că valoarea investițiilor este de cel puțin 100.000.000 lei.

2. Cererile pentru acordarea acestei prelungiri de termen se vor adresa Ministerului Industriei și Comerțului, care apreciind temeinicia justificărilor prezentate, va decide cel mai târziu în 30 zile de la data înregistrării lor.

3. Presedintele Consiliului nostru de Miniștri și ministru de interne și miniștrii noștri secretari de stat la Departamentele Industriei și Comerțului și Justiției, sunt însărcinați cu aducerea la îndeplinire a prezentului decret.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, XXV, Partea a II-a, p. 2.057]

DECRET-LEGE pentru prelungirea legii de încurajarea industriei naționale din 14 decembrie 1937

Asupra raportului presedintelui Consiliului nostru de Miniștri, al miniștrilor noștri secretari de stat la Departamentele Industriei și Comerțului și Justiției, cu nr. 82.086 din 11 decembrie 1937;

Având în vedere dispozițiile legii, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 264 din 12 noiembrie 1936, prin care s-a prelungit până la 31 decembrie 1937 termenul de aplicare a legii din 1912, pentru încurajarea industriei naționale pentru categoria de întreprinderi industriale și jurnalul Consiliului de Miniștri cu nr. 3.830 din 1937;

În virtutea art. 14 din legea pentru unificarea și simplificarea măsurilor financiare excepționale din 31 martie 1937, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 76 din 1 aprilie 1937.

Am decretat și decretăm:

1. Art. I din I.D.R. nr. 2.535 din 1936, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 264 din 12 noiembrie 1936, se modifică astfel:

Termenul de aplicare al legii din 1912 pentru încurajarea industriei naționale, termen care, pentru industriile prevăzute la art. 11 din acea lege, expiră la 1 decembrie 1937, se prelungeste până la 1 aprilie 1942, dată până la care expiră durata de aplicare a acestei legi și pentru restul industriilor, sau până la instituirea unui nou regim industrial, în cazul când aceasta va avea loc înainte de anul 1942.

2. Președintele Consiliului nostru de Miniștri și miniștrii noștri secretari de stat la Departamentele Industriei și Comerțului și al Justiției, sunt însărcinați cu executarea prezentului decret.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, XXV. Partea a II-a, p. 2.316]

DECRET-LEGE pentru organizarea Consiliului superior economic din 3 iunie 1938¹

Asupra raportului președintelui Consiliului nostru de Miniștri nr. 2.595 din 1938.

Văzând jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 1.091 din 1938;

Văzând avizul Consiliului legislativ nr. 78 din 1938;

În temeiul art. 38 din Constituție,

Am decretat și decretăm:

1. Consiliul superior economic va funcționa pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri;

2. Atribuțiile Consiliului superior economic sunt:

a) Întocmește și adaptează, în conformitate cu conjunctura economică, planurile și programele de raționalizare și de valorificare a producției naționale și poa-

te face propuneri de coordonare a liniilor generale în politica schimburilor, tarifulor și contribuțiilor fiscale. Consiliul poate de asemenea propune guvernului orice măsuri ce ar avea de scop îmbunătățirea stării economice a țării;

b) Dă aviz principal la cererea ministerelor respective, asupra proiectelor de legi cu caracter economic, financiar sau social.

În cazul alineatului precedent, avizul Consiliului superior economic precede pe al Consiliului legislativ și va trebui să fie dat în termen de maximum 15 zile de la primirea proiectului.

Pentru proiectele declarate urgente de ministerele respective, avizul va trebui dat în maximum 5 zile;

c) Dă aviz la cererea ministerelor respective, asupra proiectelor de tratate și convenții cu caracter economic, financiar sau social și poate delega din sânul său la cererea ministerelor respective, unul sau mai mulți experți care vor fi numiți în comisiile pentru tratarea și încheierea lor;

d) Dă orice aviz consultativ în materie economică, financiară și socială, cerut de Președinția Consiliului de Miniștri sau de orice alt departament;

e) În afară de aceste atribuții, Consiliul superior economic va mai îndeplini și orice alte atribuții sau însărcinări ce i s-ar da prin legi.

3. Consiliul superior economic se compune dintr-un președinte, din membri de drept și din 15 membri permanenți.

Președintele și cei 15 membri permanenți sunt numiți prin decret regal, pe un

¹ I.D.R. sub nr. 2.107 din 1938, dar în baza art. 98 din Constituție, s-a publicat în „Monitorul Oficial”, p. I, nr. 125 din 5 iunie 1938. El completează organizarea Consiliului superior economic, începută prin Legea din 29 aprilie 1936, p. 601, vol. XXIV, p. I și continuată prin Decretul-Lege din 7 aprilie 1938.

termen de cinci ani, după propunerea președintelui Consiliului de Miniștri, dintre persoanele cu pregătire economică, financiară sau socială.

Membrii de drept sunt miniștrii economiei naționale, agriculturii și domeniilor, finanțelor, lucrărilor publice și comunicațiilor, sănătății și muncii.

4. Președintele poate însărcina pe unul sau mai mulți membri permanenți cu studiul chestiunilor în legătură cu planul sau programul stabilit. Îndată ce planul sau programele vor fi pregătite, ele vor fi supuse de președintele consiliului, în ședința lui plenară, spre aprobare.

În afară de membrii de drept și de membrii permanenți, președintele va putea invita la ședințe și alți șefi de departamente ministeriale, precum și orice personalități indicate prin competența lor.

5. Planurile și programele de îndrumare întocmite de Consiliul superior economic, după procedura arătată în articolul precedent, vor fi supuse aprobării Consiliului de Miniștri și aprobării Majestății Sale Regelui, dată prin decret regal.

Odată decretate, ele sunt obligatorii pentru toate departamentele, iar legile, regulamentele, ordonanțele și deciziile privitoare la ele vor fi elaborate în concordanță cu principiile fixate.

Planurile și programele nu pot fi modificate decât pe calea pe care au fost aprobate și decretate.

6. Președintele aprobă și ordonancează toate cheltuielile consiliului, în confor-

mitate cu un buget interior, întocmit în limitele creditelor anuale bugetare.

Pentru susținerea cheltuielilor de organizare și funcționare a Consiliului superior economic, se va reține asupra veniturilor provenite din cotele adiționale cuvenite Camerelor de comerț și de industrie, de agricultură și de muncă, o cotă al cărui cuantum se va fixa prin jurnalul Consiliului de Miniștri, dar care în nici un caz nu va putea trece de 10 la sută din aceste venituri adiționale.

Aceste cote se vor reține direct de administrațiile financiare și se vor trimite lunar Băncii Naționale a României pentru contul Consiliului superior economic.

Bugetul consiliului va fi supus spre aprobare adunării plenare, până la 15 februarie al fiecărui an și înaintat cel mai târziu până la 1 martie, președintelui Consiliului de Miniștri, care va avea dreptul să-l revizuiască și eventual să-l modifice și îl va înscrie în bugetul general al statului.

Conturile de gestiune ale anului financiar expirat sunt supuse verificării și aprobării Înaltei Curți de Conturi.

7. În afară de membrii consiliului, specificați la art. 3, va mai funcționa pe lângă consiliu un secretar general și un număr de referenți permanenți sau temporari, numiți de președinte în limitele nevoilor și alocățiilor bugetare.

După cererea președintelui, toate departamentele vor putea delega temporar, în serviciul consiliului, funcționari din cadrele lor.

Secția economică și financiară a Consiliului legislativ poate fi consultată de

Consiliul superior economic asupra chestiunilor în legătură cu lucrările prevăzute la art. 2, litera a și c.

Institutele și serviciile de studii, cercetări și îndrumări, de pe lângă toate departamentele, Direcțiile Regiilor Autonome, precum și institutele similare de pe lângă universități și școli superioare, vor aduce colaborarea lor Consiliului superior economic când este cerută.

Cererile privitoare la colaborarea din alineatul precedent se vor adresa ministerului respectiv.

8. În caz de vacanță, sau de lipsă a președintelui Consiliului superior economic, președintele Consiliului de Miniștri va putea convoca și prezida consiliul.

Consiliul se adună de câte ori este convocat și lucrează pe baza unui regulament pe care îl va întocmi.

9. Membrii Consiliului superior economic vor primi un jeton de prezentă, al cărui quantum se va fixa de consiliu, la începutul fiecărui an, precum și rambursarea cheltuielilor efective de transport pentru membrii din provincie.

10. Dispozițiile legii promulgată prin decretul regal nr. 977 din 28 aprilie 1936, precum și ale decretelor regale nr. 1.454 din 4 aprilie 1938 și nr. 1.482 din 8 aprilie 1938, ce contrazic dispozițiilor prezentului decret, sunt și rămân abrogate.

Referat către Consiliul de Miniștri

Prin legea promulgată cu Decretul regal nr. 977 din 28 aprilie 1936, publicată

în „Monitorul Oficial” nr. 98 din 29 aprilie 1936, s-a dat Consiliului superior economic o nouă organizare, care a fost modificată prin decretul regal nr. 1.454 din 4 aprilie 1938, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 81 din 1938 și nr. 1.482 din 8 aprilie 1938, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 83 din 1938 în vederea reorganizării desăvârșite a acestei instituții.

Prin proiectul de față se efectuează această organizare.

Principiile pe baza cărora se face această reorganizare izvorăsc din însăși necesitățile actuale pe care le indică nu numai economia țării noastre, dar și a celorlalte țări.

În adevăr, acțiunea de refacere și redresare economică atât de imperios cerută în toate ramurile producției naționale, reclamă o coordonare, o sistematizare și o serie a lor, după gradul de urgență care cu minimum de efort și jefte rationalizate, să producă maximul de rezultate pentru interesul obștesc.

Această necesitate a planificării și coordonării efortului a făcut obiectul preocupărilor și înfăptuirilor în multe alte țări, dând roadele cele mai satisfăcătoare.

Aceleași cerințe ale economiei noastre au impus și la noi aceleași metode practice, cu dorința de a se obține aceleași bune rezultate ca în alte țări.

Prin Decretul regal publicat în „Monitorul Oficial” nr. 81 din 7 aprilie 1938, s-a constatat acest principiu, specificându-se pentru Consiliul superior economic sarcina de a întocmi un plan general economic, iar prin prezentul proiect se dă

Consiliului superior economic organizarea cuvenită și definitivă, pentru ca el să poată corespunde acestei importante atribuții ce i s-a încredințat.

Consiliul superior economic va putea întocmi și adapta, în conformitate cu conjunctura economică, planul de raționalizare și de valorificare a producției naționale, precum și a face cele mai utile propuneri în scopul coordonării liniilor generale în politica schimburilor fiscale. Consiliul superior economic va putea, de asemenea, propune guvernului orice alte măsuri ce ar avea de scop îmbunătățirea stării economice a țării.

Cum este și firesc, ministrii departa-

mentelor financiare, economice și sociale fac parte de drept ca membri în Consiliul superior economic, contribuindu-se astfel și mai mult la dorința de a se stabili o cât mai armonioasă conlucrare în interesul general.

În felul acesta și cu această nouă organizare suntem încredințați că Consiliul superior economic va putea să îndeplinească atribuțiile sale, contribuindu-se astfel în această epocă de necesități constructive și prompte, la redresarea și satisfacerea marilor cerințe economice pe care le reclamă țara.

[C. Hamangiu, *op.cit.*, XXVI, Partea I, București, 1938, p. 856-859]

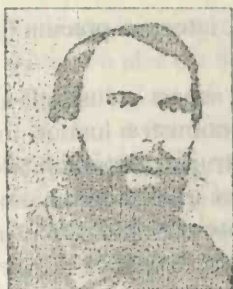
Discuții Populare (1912-1913)

Partea a III-a

I D E I

VALUA PRINCIPALĂ A ÎNTELIGHENȚEI ORDOAZĂRI
ECONOMICI ȘI SOCIALI

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Dionisie Pop Marțian (1829-1865)

Născut: La Ponor, județul Alba, în anul 1829; mort la München în anul 1865.

Studii: Începe să învețe în satul natal, continuând Seminarul ortodox din Sibiu și școlile greco-catolice din Blaj. Participând la revoluția de la 1848, întrerupe studiile; absolvă și dă examenul de maturitate la Blaj, în anul 1854. Obține o bursă din partea Episcopiei greco-catolice din Blaj pentru Facultatea de filologie din Viena, pe care o urmează în anii 1854-1857.

Activitate: Activitatea sa se deslășoară la București, unde s-a stabilit în toamna anului 1857. În 1859 Al. I. Cuza l-a numit șef al Biroului Statistic, iar din 1863, director al Oficiului Statistic al României. Este considerat „întemeietorul statisticii naționale”.

Lucrări: *Studii sistematice în economia politică. Partea prima. Economia socială. Sarcina prima*, București, 1850; *Coloniștii germani și România*, București, 1860; „*Anale economice*”, București, 1860-1864; „*Anale statistice*”, București, 1860-1865 și altele.

CAUZA PRINCIPALĂ A NEPUTINTELOR NOASTRE ECONOMICE ȘI SOCIALE

Suntem amenințați de concurență în viitorul nostru economic. În această luptă pasnică, dar serioasă, trebuie să susținem nu numai onoarea țării, ci și interesele cele mai vitale ale locuitorilor ei. Din nenorocire, misiunea guvernului, la noi, nu este numai de a dezvolta și a înlesni mijloacele de comunicație, de a înmulți prin libertate și siguranță puterea muncitoare. În zadar are industria și comerțul român libertate de a zbura; geniul nostru nu știe a se folosi de această binefacere, căci libertatea nu este destulă pentru a lupta cu izbândă în contra concurenței străine. Pentru a domina atâta materie ce cuprinde largul și adâncul pământului român, trebuie puteri lucrătoare cu mult mai mari și mai inteligente de cum avem. Cauza inferiorității noastre economice este numai și numai neștiința de a exploata nenumărata mulțime a izvoarelor de averi ce posedăm. Suntem prea avuți pentru inteligența ce avem!

Se știe cum se infiltrează străinul în averea aceluia care le e vestit de neingrijirea averilor sale. Ca vulturii, când văd agonia unui animal, întocmai așa laconelele state sau popoarele industriale dau ocol muribundului stat spre a se împărtași din corpul lui. În ziua de azi, care este a solidarității intereselor internaționale – existența unui popor sterp în industrie este precară. În societatea cea mare a popoarelor ce sunt civilizate și civilizează prin producțiile lor, cel ce nu produce după măsura bunurilor de

care dispune, nu poate conta pe simpatia și sprijinul națiunilor, întocmai precum nu este suferit trântorul între albinele cele muncitoare.

Pentru a transforma materia brută a acestei țări și a-i da un aspect industrial, ne trebuie economiști și lucrători îndemânatici; pentru a avea economiști și lucrători îndemânatici, trebuie să creăm economi mecanici și lucrători instruiți. Iată trebuințele de care trebuie să ținem seama mai înainte de toate în chestiunea instruirii naționale. Ne trebuie înainte de toate școli profesionale organizate și răspândite prin județe după trebuința industriilor locale, iar în capitala României, înainte de universitatea pentru științe, ne trebuie un *politehnic*, adică o universitate a industriilor.

Bugetul instrucțiunii publice prevede în Iași și București facultăți pentru teologie, jurisprudență, știință, literă, la care adăugând și școala de medicină din București, avem toate elementele pentru două universități de științe. Însă toate aceste instituții, chiar când vor funcționa pe deplin, nu sunt decât numai pentru creșterea acelei clase din societate care este destinată pentru ocupațiile *teoretice*, care nu produc imediat nimic în economia materială a societății. Aceste facultăți ne vor da poate teologi preaișcuși, avocați și mai plini de subtilități de cum avem, matematicieni care vor dezlega cele mai grele probleme asupra calculului infinitezimal, astronomi care vor descoperi noi planete sau chiar și stele fixe pe cer; nu e îndoială că și facultatea de literă ne va produce o mulțime mai mare și mai emfatică de prozatori și de poeți și sperăm că, cu timpul, școala noastră de medicină devenind facultate, va dota țara cu medici care vor fi în adevăr binefăcători ai omenirii suferinde; dar când vom fi ajuns ca să ne năpădească toate aceste daruri sau fructe ale facultăților sus-arătate, câtigat-am oare ceva prin ele pentru bunăstarea materială a națiunii? Toate aceste facultăți nu sunt în stare să ne învețe cum se face pâinea, cum se produce îmbrăcăminte, cum se zidesc casele, bisericile și clădirile trebuincioase, cum se fac șoselele, drumuri de fier, cheiuri și porturi. Cine va preface, dar, fața atât de tristă a acestei țări?

Suntem o mulțime de reformatori cutezători, turbulenți și plini de imaginație. În arderea noastră de a face binele țării, ne servim de idei curioase, exagerate; în executarea lor ne-ar crede cineva după vorbe că suntem titani sau cel puțin giganți. O piatră ne stă înaintea casei; în toate zilele ne împiedicăm de ea, dar nu o putem scoate din cauză că e stâncă. Un îngrășământ artificial nu ne pricepem a aplica, o mină de iarbă de pușcă nu știm sfredeli ca să o despicăm, ci trebuie să ne căutăm ori un mecanic, ori un miner în străinătate, care să ne ridice piatra dinaintea intrării. Întregul geniu civil și militar ce brumă avem, nu ne poate curăța lacul Cismigiuului, cuiubul a vreo câteva broaște. Pentru singura zidire monumentală ce am clădit (Academia), piatra de arin trebuincioasă la pripice și la peristil s-a adus din nordul Ungariei, pe când stânci de piatră de arin, în multe locuri ale țării, ne baricadează văile de comunicații. Așa suntem ca indivizi, și astfel de neputincioși suntem ca națiune! Puținul ce am învățat sunt idei abstracte, speculații metafizice; puținul ce-l vorbim și ce-l scriem în

fraze sonore, programe vagi, maxime sau banalități; iar când e vorba să realizăm din materie o idee cât de neînsemnată, în fața unui butuc de lemn trebuie să ne inclinăm capul totii *ideologii* și să mărturisim neștiința de a formula ceva folositor din el.

Cauza este evidentă.

Avem întemeiate o multime de școli populare – dar nici un cuvânt nu se învătă în raport cu economia.

Avem școli de fete pe la orase – nimic de economia grădinăriei și de cele mai practice trebuințe.

Avem pensioane de stat pentru fete, cum e bunăoară cel mare din capitală, în care statul întreține, spre creștere, fete de funcționari și de văduve sărace – și învătă franceza, dansul, muzica, broderia... Dar le arată oare cineva acestor fete cel puțin o dată în cursul educației lor, cum trebuie să fie aranjată o bucatărie, cum trebuie cultivată o grădină, cum se țin socotelile casei, cum se fac și se spală premenele și alte asemenea afaceri ale vieții practice? Nu; – căci ele toate sunt crescute fete de salon. Statul dar întreține acest institut pentru ca să crească fete sărmăne la o viață nepotrivită cu poziția lor socială, cu rațiunea. Vai de mamele văduve când reprimesc dintr-un asemenea pension fetele lor! Cine nu vede ce vor ele, dacă averea lor nu le va permite să ducă o viață trădăvă, precum au învățat în pension?

Avem gimnazii în care tânărul învătă 14 ani și se alege cu a traduce din Virgiliu și Aristofan, cu niște noțiuni generale de istorie naturală, de istoria popoarelor, de geografie și matematică. Spuneti-mi la ce lucru practic al vieții este pregătit un asemenea june? Cât de pierdut este el, dacă va avea nenorocirea de a nu putea continua un curs de specialitate? Orice va învăța, el e novice ca și cel neînvățat. Vrea careva să treacă la o specialitate productivă, din gimnaziu – ce a folosit din latina și greaca lui pentru noile studii? Nimic, cu desăvârșire nimic.

Avem școală de arte; ce meserii a scos ea? S-au trimis bursieri în străinătate pentru meserii. Ani întregi n-a știut nimeni de existența lor. Se zicea că unul din ei se pierduse. Omul trimis de guvern ca să-i caute și să-i așeze – i-a găsit cumva la masa de lucru și cu sortul legat dinainte? As! I-a surprins pe unii din ei în frac, cu mânuși de glăce și în toaletă de dandy, ocupându-se de studiul elegantului trai.

Avem școală de agricultură; unde sunt elevii agricultori ce ne-au dat? Întrebă azi în acel institut dacă are vreo vacă cu lapte, un bou de jug, cum se face casul, cum se prăsească caii? Zarzavaturi cumpără din târg, lapte din sat, ouăle de la clăcasi – *lucus a non-lucendo* – școala de agricultură fără economie! Iată așa suntem noi; – cum dar va fi soarta mai bună decât noi?

Am avut o singură *școală reală* în Galați și aceea s-a desființat sub cuvânt că nu este frecventată și pentru neauzitul motiv că are a se înființa o *școală comercială* în București.

Avem în Muntenia o Facultate de drept cu patru catedre. Aceasta fiind instituția cea mai înaltă de instrucție în România de dincoace trebuie să-i dăm cel puțin ei o atenție mai specială pentru a vedea ce folos aduce țării.

Cursul dreptului roman există de zeci de ani. Avem noi un manual de la profesorul sau de la discipolii săi despre această știință? Sau iese-a din această școală vreun student care să fi făcut vreun examen serios din acel studiu? Nimic, absolut nimic. În universitățile cele mai renumite ale Germaniei și ale Italiei, unde sunt romanistii cei mai celebri, știința dreptului roman se propune astăzi în două semestre și scriitorul acestor linii a văzut cazul că în cea mai mare universitate a Germaniei, cu 115 profesori și docenți, un vechi profesor și consilier de stat a fost scos la pensie și îndepărtat de la catedră, numai pentru că nu terminase cursul dreptului roman în trei semestre succesive. La noi, unde nici discipoli nu se produc, nici în literatură nu se face ceva pentru această știință, ea totuși se propune în *patru semestre*; ba propunerea bugetului de acum o întinse la șase semestre! Codul nostru civil, *condica lui Caragea*, nu este mai mare decât un abecedar. Ceea ce nu știu din sorginte sigură, nu va fi crezut și totuși este adevărat, că această *condică de drept civil se propune în academia noastră de șase semestre*, adică în trei ani! În acest timp, profesorul respectiv necum să se ocupe și cu dreptul civil al românilor de peste Milcov, după care se tratează în fiecare zi prigonirile jumătății României, dar a declarat cu fală, în plină sedință a unei comisii examinatoare, că nici nu cunoaste acea *condică*! Fiecare din aceste catedre sunt plătite cu 24.000 lei pe an. Numai în 34 săptămâni se țin câte 3 cursuri; 18 săptămâni peste an sunt vacanțe și sărbători; prin urmare, o oră de curs de legi se plătește de către stat cu 235 lei! Peste acestea, profesorii de legi la noi, pe lângă că adesea au câte o sinecură, apoi mai sunt și avocați; profesiune care în alte țări nu pot exercita învățorii dreptului, din cauze lesne de înțeles. În adevăr, cum se vor scandaliza junii studenți ai dreptului, văzând pe învățorii lor cum combat înaintea judecătorilor cele ce susțin la catedră înaintea auditorilor. Și mai scandalos este a se vedea, ca mai alaltăieri, pe cei mai vechi profesori de drept din București, combătându-se înaintea tribunalelor, chiar și în cea mai necontroversată chestiune: dacă un călugăr poate sau nu, după moarte, lăsa prin testament mostenitori ai averii adunate în călugărie?

Ce să zic de celelalte două catedre ale facultății de drept, a căror cursuri nu s-au ținut semestre întregi, dar a căror salariu pentru aceia nu a secăt, nici nu a fost micșorat.

Această stare a instituției nu numai că nu se ameliorează, ci tinde de vreo câțiva ani a mai înmulți *sinecurele* prin crearea a doi supleanți la catedrele de drept roman și drept civil, la care nu pot aspira decât rudele și devotații fericitelor ce sunt deja în posesiunea acestei muze bănoase.

Astfel, întâiul institut mai înalt al țării a devenit tabernacolul unei partide sau mai bine a unei tovarășii, din care cea mai mare parte din soți fac evoluții pe tărâmul politic, siguri fiind că, dacă nu vor reuși, au un loc de retragere sigură, ba încă o poziție onorifică.

Evident că condiția dumneelor, unică în sărmana noastră țară, poate fi primită și de cei mai pretentioși legisti.

Dacă din nenorocire, cei ce se folosesc astfel de instituțiile cele mai faimoase ale țării, nu sunt oamenii pe care să-i mustre conștiința, este trist a constata, că nici particularii, nici vreo autoritate publică nu și-a ridicat glasul în contra acestui abuz, cu atât mai revoltător cu cât el se face în numele științei, a progresului laturii tinereții noastre care, dacă mai conservă un simț neatacat, cu dezgust întoarce spatele scolilor patriei și este silit a merge sute de mile departe în străinătate, ca să caute un institut serios și onest de învățământ.

Să presupunem că un tânăr trece scolile primare, colegiul și cursurile de literatură, ori de matematică, ori de drept – specialități ce avem; le trece, zic, jertfind un studiu de 16-18 ani. Iese din școli ca om așa-numit „de specialitate” și nu știe a deosebi grâul de secară, nu înțelege a conduce exploatarea unei moșii de 5-6 pogoane, ba nu are idee de cele mai neapărate trebuințe ale unei case de econom.

N-am învățat și nu învățăm decât a trăi (consuma) în eleganță; nu ne ocupăm decât cu politica de partide și tot sistemul nostru de instrucție n-a produs un ce mai folositor decât o legiune de avocați. De aceea, sofistica e în floare între românii ce se zic procopsiți; de aceea, la noi negrul nu e negru pentru toți; albul nu e alb pentru cei ce nu vor să-l știe alb. Spiritul de contradicție a produs această educație, o progenitură de anarhisti autocefali.

Clasa superioară a societății noastre din Mutenia nu are nici simțul inițiativei economice, căci nu griji de asemenea natură au preocupat-o până acum. Datoriile, în care se află înecată, o pun pe gânduri; dar din nenorocire, ea nu se silește a se restaura prin mijloacele economiei ci printr-un triumf politic asupra celorlalte clase.

Clasa de mijloc și, mai ales, orașenimea română este foarte puțină. Instrucția profesională ce alimentează și înmulțește această clasă în alte părți, producând membrii cei mai folositori și cei mai îndestulați, la noi n-a existat în conștiință de misiunea sa.

Clasa de jos n-are din nici o parte vreun impuls spre cultură economică. În exemplele calselor mai înalte nu se vede decât indolența și indiferența; în școli nu învață nimic ce îi aduce aminte de ocupațiile lui viitoare și ce i le-ar înlesni. Partea cea mai mare a acestei clase nu are poziția sa socială asigurată. Cu toate acestea, numai munca ei este cea care umple câmpiile de produse, aceste produse singure întrețin comerțul țării. Hrănit și îmbrăcat rău, cu scule și instrumente agricole părăsite de multe de popoarele dezvoltate, cu o putere fizică și cu animale degenerare, plugarul nostru muncește de patru ori mai mult pentru aceeași cantitate de produse decât plugarul or-

dinar din Europa apuseană. De patru ori, atâta ar fi producția țării în cantitate și de două ori mai bună în calitate, dacă instrucției populare i s-ar da direcția indicată de misiunea noastră economică.

Dar fiindcă școlile noastre nu produc decât poezi și avocați, când ne trebuie cizme, haine, scule, instrumente, când ni se frânge o roată, când ni se strică fierul plugului, când s-a oprit mașina ce am cumpărat-o cu două luni înainte cu mii de galbeni, trebuie să alergăm la străini și încă ne ținem fericiți când îi avem între noi, ca să ne facă cele trebuincioase și ca să nu trebuiască să trimitem comisii în străinătate.

[...]

Numai turcul mai este înconjurat de atâtea furnizori, liferanți, finanțatori, zisi ingineri și alți specialiști străini... dar și la ei aflăm o mișcare spre îndreptare. Jurnalul „Levante” (Anul 1863, p.1278) vesteste că „Excelența-sa Dervis Pasa a deschis un curs de fizică și de chimie la Universitatea (!) din Istanbul. Acest exemplu a fost imitat de Excelențele Lor Vefic și Salic; cel dintâi va da lecții de istorie, al doilea de științe naturale. Asemenea se asigură că Osman Efendi va deschide la Dar-el Funun (Institut) un curs de astronomie; iar pentru clubul ce s-a format pentru a trata chestiuni științifice, însuși sultanul a deschis un local al său splendid”. Iată probe că cel puțin persoane de o poziție mai înaltă, în Turcia chiar, înțeleg mai bine decât îi nostri cerințele timpului și a patriotismul de a imita pe maurul Abu-Sina (Avicenna), care, deși era mare vizir, afla timp de a lumina pe concetățenii săi, ținându-le cursuri publice. Astăzi fala națiunilor europene consistă în cultură și în bunăstarea materială; toate popoarele în acestea se silesc a se întrece. Lipsa acestei silințe la o națiune ce dispune de ale sale, este adevărată barbarie.

În timpul domniei lui Filip II, regele Spaniei, spaniolii îmbătati de gloria descoperirii și a ocupării Americii, posedând pământ atât de vast, cât în țările anexate regatului spaniol, niciodată nu apunea soarele, înavuți fiind deodată și prin mulțimea aurului și argintului descoperit în noul continent, proprietarii mari și mijlocii părăsira viața cămpeană, meseria și închiseră atelierele și, afară de țărani cultivatori, toți se ocupau numai cu ideea de a luat parte la expedițiile din fabuloasele țări, de unde curgeau atâtea comori. Junimea orășeană, singura ce învăța ceva în Europa pe atunci, se îndeletnicea cu ruina stării ce mostenise; iar partea cea mai bună se ocupa cu științele trebuincioase pentru a fi guvernatori, sefi de armată, amirali, cardinali și episcopi, nimic mai puțin. Toți cu planuri de a descoperi noi continente, de a deveni un Cristofor Columb, un Vespucci, de a întreprinde o expediție ca Cortéz, de a cuceri imperii ca al lui Montezuma; iar moșiile, meseriile, industria și comerțul mai treaz rămăseră parte părăsite, parte ajunseseră în mâna străinilor. Iar în mai puțin de un secol, bolta imensului regat trosnea din toate părțile; bucăți-bucăți se desfăceau părțile. Aurul și argintul, atât de abundent în mâinile spaniolilor, s-a strecurat iute în țările muncitoare de pământ, la meserii și industrie; iar poporul spaniol a sărăcit și a

căzut astfel de nici azi nu si-au mai putut repara vigoarea economică, și, din lipsa acesteia nu se poate încă ridica la însemnătatea politică se i se cuvine. Însă chiar și în această epocă a decadentei, aspirațiile tinerimilor, dacă nu au fost productive cât de neasemănat de mari și glorioase au fost ele, decât preocupările junilor noștri de astăzi?

Apostolul naționalității române în Muntenia, George Lazăr, a profesat înadins matematica și geometria practică „pentru a scoate *ingineri și arhitecți români*”, după expresia proprie a eforturilor școlilor de atunci. Tendința realistă a acestui om providențial se vede din discursul ce, după doi ani, a ținut cu ocazia întronării lui Dionisie Lupu ca mitropolit român (până atunci, mitropoliții erau fanarioti), prin care discurs cerând arhipăstorului protecția școlii Sf. Sava, între altele îi zise: „Că nu-ți vor fi ostenele în zadar, Prea-Sfintite stăpân! Căci după mai multe sute și mii de ani și *zidurile* (făcând aluzie la arhitectură) și *coarnele plugului* (aluzie la agricultură) vor mărturisi înțeleapta păstorie a Prea-Sfintiei tale”. Iată dar, că pătrunderea curată a acestui geniu luptător pentru cultura română a recunoscut că mai întâi ne trebuie oameni de specialitate, oameni ce pot domina realitățile ce posedăm, iar nu numai „speculatori de idei și de principii”, după cum ne numeste un vechi literat.

Suntem popor agricol. Această ocupație trebuie să străbată tot sistemul nostru de instrucțiune publică, de sus până jos.

Cerem dar de la organizația instrucțiunii primare, ca ea să introducă în școlile comunelor rurale, pe lângă citire, scriere și calculare, și cunoștințe elementare prin sentințe cadentate despre creșterea și nutrirea animalelor, despre munca pământului, plantarea, altoirea și cultivarea pomilor și a legumelor; toate acestea în mod practic (prin vederea exemplurilor) și plăcut pruncilor, căci aceasta îi atrage la școală și totodată îi face pe părinți să priceapă folosul învățaturii fiilor și le mărește impulsul de a-i trimite la școală. Pentru acest scop să îndatoreze comuna a da în cultivarea învățătorului cel puțin cel puțin 3 pogoane de loc de grădină, de pomărit și legumărit, pe lângă îndatorirea ca, în fiecare an să sădească cel puțin 300 și să altoiască cel puțin 100 de pomi roditori, iar din legume să cultive fasole verde, varză, morcovi, cartofi, prin ajutorul elevilor.

Se înțelege că învățătorii trebuie calificați, ajutați, încurajați și inspectia lor organizată. Pentru o mulțime de cauze, învățătorii primari ar trebui împărțiți în privința tratamentului în trei grade, după meritul lor și rezultatele dobândite; calificarea lor înlesnită, pe lângă instrucția preparatorie și repetitoare prin societăți de lectură și prin conferințe pedagogice; silintele lor economice încurajate prin premiarea produselor excelente; iar inspectia școlară trebuie să fie compusă din agenți imediat interesați la atingerea scopului în vedere.

Una din principalele cauze pentru care agricultura mai rațională și ameliorările ce guvernul încearcă a răspândi prin școlile speciale de agricultură, nu reiese a se răs-

pândi între agricultori este: că în scolile noastre de agricultură nu intră decât amărății fii ai și mai amărăților locuitori din orase, mai ales a orasului în care se află institutul. Acești tineri intră în școală cu idei și impresii orășenesti deprinse din copilărie; cu aceste idei cresc mari în institut și, de-abia doresc să scape de această școală și de viața ei târâtoare cu care nu sunt obișnuiți și îndată se reîntorc cu sete la viața la care-i atrag primele și dulcele reminiscențe ale copilăriei. Aceasta este principala cauză pentru care școala noastră de agricultură nu ne-a dat decât scriitori în cancelarii sau sergenți de milizie.

Scolile speciale de agricultură trebuie să devină institute pentru clasa muncitoare de pământ; întreținute de stat mai ales pentru ea. Numai din această clasă de locuitori aduce elevul aluatul cel mai bine preparat, simplitatea țărănească, obișnuința la viața muncitoare de pământ și un instinct dezvoltat prin deprinderile ce le-a avut în familie, pentru a deveni, cu ajutorul școlii speciale, un agricultor pasionat. Fiul muncitorului de la sat, iesind din institutul școlii de agricultură, desigur nu va intra în zgomotul vieții orășenesti ce-i este străină, ci se va reîntoarce cu duioșie la ai săi, plin de bucuria de a le aduce ajutorul științei, iar părinții și rudele gata de a-l primi cu brațele deschise și a-i urma cu încredere sfaturile lui științifice pe care le-ar aproba cu arătarea exemplului. Iată cum am putea asigura binefacerea institutului special de agricultură. Pe de o parte să nu se primească ca bursieri ai statului, în nici un institut special de agricultură, decât fii de muncitori agricoli locuitori la țară, iar fiii orășenilor și a celor cu stare să plătească cheltuielile internatului lor în asemenea institut; pe de altă parte, în totii ani, din fiecare județ comisia școlară a județului să trimită pe cel mai talentat dintre elevii școlilor primare, pe cheltuielile statului și ale județului, în institutul special de agricultură.

Alteceva este cu celelalte școli profesionale, precum meseriile și comerțul. Ele sunt mai ales pentru fiii locuitorilor de la orase. Și între aceștia trebuie să se facă dreptate fiilor din orasele provinciale, recrutându-se prin consiliile școlare elevii întreținuți de stat în școala de arte și meserii dintre cei mai buni și mai sărmăni în vârstă în școlile primare ale tuturor oraselor, iar nu numai din locul reședinței institutului.

Am avea mare trebuință de o școală model cu un ferm model în fiecare județ; dar aceasta este o afacere ce o vom putea reglementa după înființarea consiliilor generale de județ.

Desigur însă că, în loc de a învăța greaca patru-cinci ani pentru a putea face o traducere mincinoasă din Eschil sau Homer, am face mai bine de a întrebuința acele ore pentru a trece tinerețea prin cursurile a 2-3 profesori de științe agricole practice, căci Dumnezeu știe dacă studentul din gimnaziu se alege cu ceva din greaca sau latina și din matematica sau celelalte științe ce a învățat, cel puțin să câștige ceva noțiuni despre principala industrie națională pe care trebuie s-o îmbrățișeze tot junele de omie.

care, neputând sau nevrând a trăi după știință, sau prin serviciul statului, și neavând nici o meserie sau alta, nu vrea să devină vagabond.

Multi din scolarii gimnaziilor mai târziu devin ei însisi proprietari de moșii; acestia, din toate studiile gimnaziale, le vor folosi imediat pe cele privitoare la agricultură. Chiar și acelor din studenți care vor îmbrățișa alte cariere, știința agriculturii le va fi de mare folos, decât multe din studiile cu care îi vexează azi programele cursurilor gimnaziale.

Mai avem o trebuință foarte mare în starea care aflăm. Țara nu are decât de vreo câțiva ani scoli de specialitate, nu e de mirare dar că în toată generația actuală nu se află bărbați cu cunostinte speciale. O multime de proprietari s-au îndepărtat de viața câmpiană și de la ocupațiile agricole din cauza gustului, obiceiului sau altor împrejurări. Dacă își propun a părăsi viața neactivă și ar vrea să se pună în capul exploatarei moșiei lor, dacă ar dori să bage capitalul lor în ameliorarea pământului, sau a conduce pe calea progresului pe arendasul ce n-are decât simpla rutină, trebuie oricum să știe ce vrea să facă; trebuie să poată să-și dea seama despre ameliorările pe care le dorește și să știe a răspunde la obiectele ce negresit că le vor face lucrătorii. Unde găsească ei vreo ocazie sau vreun institut în care oameni maturi, proprietari și capitaliști retrași din alte afaceri, să poată merge a învăța ceea ce atât de mult îi interesează a ști? Asemenea scoli sau institute pentru oameni maturi, de felul cărora Germania are o multime, înființate la noi, ar renegea generația ce încă este capabilă de activitate. O multime de oameni în vârstă, care în tinerețe n-au voit sau n-au putut dobândi o instrucție pe care astăzi le-ar plăcea a o câștiga, dar nu pot frecventa cursurile scolilor cu elevii, ar binecuvânta înființarea unui institut acomodat la trebuințele vârstei și scopului lor. Cu o zi mai înainte am vedea pâlind onoarea trândăviei în societate, disparând mulțimea oamenilor maturi, dar fără ocupație, nutriți de speranțele sanselor politice și imputinându-se legiunea de postulați și solicitori de funcții.

În timpul marii revoluții franceze, în momentul când Anglia a început ostilitățile sale contra republicii și ceilalți aliați continentali se ridicaseră în cruciadă asupra națiunii revolutionare, Franța bogată în seniori, cavaleri de curte, în avocați și în poezi, s-a simțit deodată strâmtorată de o multime de obiecte trebuincioase, pe care le trăgea din Anglia, care pe atunci încă monopoliza arta construcțiilor de mașini industriale. Lipsa pe de o parte, iar pe de alta invazia ce se apropia tot mai tare, a scuturat din somn populația nepăsătoare a orașelor. Ca să repare în cea mai mare grabă ceea ce a neglijat timp de secole, profesorii de științe practice își postau catedrele pe stradă, mecanicii și chimistii, mesele sau laboratoarele lor le așezară în pieți publice și predau elementele științei lor la trecători. Peste câteva săptămâni, lumea a privit cu mirare cum din trei pulberării ce avea țara s-au făcut 36 și din două ateliere de arme s-a ajuns la opt. În toată ziua se producea câte o invenție mecanică și se înființa câte un stabiliment de industrie pentru a produce obiectele ce până acum se aduceau din

Anglia. Asemenea miracole nu puteau produce în timp de câteva luni rezultatul unui curs sistematic de instrucție ordinară. Este un farmec în asemenea instrucție. Destule e să pătrunzi în una din aceste scoli, într-adevăr rare, pentru ca să-și dea omul seama de progresul ce l-ar putea produce la noi – văzând cum însuși recele german nordic ascultă cu aviditate (ce se citește pe înmărmurita sa față) și cu ce ușurință neobisnuită se pătrunde de cele auzite; cât de mult stimează acești elevi improvizați pe profesori și acestia, cât de mândri sunt de elevii lor.

State trosnesc împrejurul nostru. În această prefăcere ce se prepară în Orient, care este elementul ce va domina în locul întinericului ce dispare?

Mens agitat molem! Ceea ce noi n-avem în puterea armelor trebuie să câștigăm în ale culturii – să fim un centru de gravitație culturală, căci cultura este cea mai mare putere, cel mai bun mijloc de românizare. Instrucția noastră, facultățile, universitățile și politehnicul nostru trebuie să devină a rasei românești. Liberi, noi avem o datorie în privința tuturor asupriților ce ne înconjoară. Dacă germanismul a putut spera că-și va întinde dominația până la Marea Neagră, cauza este că popoarele pe care le cotopește și cele pe care speră a le submina, n-au o clasă de mijloc puternică, pentru că nu au industrie.

Căutăm capitaluri în străinătate și cel mai însemnat mijloc producător de capitaluri – instrucția industriilor și a științelor reale – ce o putem sădi spre a secera tot felul de îmbelsugări materiale – o neglijăm. Pământ avem din abundență; brate vânoase sunt multe, desi nu destule; astăzi ele se suplinesc prin mașini, iar mașinile le construiește inteligența tehnică. Capitalul culturii ne lipsește, al culturii reale!

Averile mănăstirești închinat scopurilor filantropice sunt parte a acestor instituții – căci nu este binefacere sau filantropie mai mare, decât a conduce popoarele prin bunăstare la fericire.

[In vol. *Texte din literatura economică în România. Secolul XIX*. București, 1960, p.205-214]

Mihail Kogălniceanu (1817-1891)

Născut: La Iași, în 6 septembrie 1817; mort la Paris, în 20 iunie 1891.

Studii: După primele învățături, primite, alături de V. Alexandri, de la călugărul maramureșean Gherman Vida, urmează pensionul lui Victor Cuenin din Iași și Institutul Francez de la Miroslava (lângă Iași). În vara anului 1834 este trimis la studii în Franța la Lunéville, împreună cu cei doi fii ai domnitorului Mihail Sturdza. După un an elevii români sunt mutați la Berlin, în urma intervenției consulului rus la Iași, care acuza pericolul contaminării tinerilor cu idei revoluționare. În mediul universitar berlinez, cunoaște pe savantul Alexander von Humboldt; audiază cursurile de drept și

istorie ale unor profesori de drept și istorie, de formație hegeliană. În anul 1838 Mihail Kogălniceanu se gasea la Iași, fiind numit locotenent-ajutător, apoi capitan al domnitorului.

Activitate: Om politic, istoric, publicist, scriitor, Mihail Kogălniceanu reprezintă una dintre cele mai mari personalități ale istoriei românilor în „secolul naționalităților”. A fost participant la revoluția română de la 1848, realizarea Unirii Principatelor Române, iar ca ministru de externe a proclamat independența de stat a României. Prim ministru al Moldovei și al României în perioada domniei lui A.I.L. Cuza, ministru la mai multe departamente inclusiv ministrul afacerilor străine în perioada Războiului de Independență. A fost membru al Academiei Române.

Lucrări: *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens*, Berlin, 1837; *Letopiscitul Tarii Moldovii publicate pentru întâia dată de...*, vol. I-III, Iași, 1845, 1846, 1852; *Cartea veche a României*, București, 1878, s.a. A editat: „Dacia literară” (1840), „Propășirea” (1844), „Steaua Dunării” (1855-1860) s.a. Vezi și: *Texte social politice alese*, București, 1967; *Texte din literatura economică în România secolului XIX*, vol. I, București, 1960.

CONVENȚIA COMERCIALĂ DIN 1875 CU AUSTRO-UNGARIA

1. LIBERUL SCHIMB ȘI PROTECȚIONISMUL

În proiectul de convenție și mai cu seamă în expunerea de motive, onor. d. ministru de externe se face apostolul unei doctrine științifice care, în teorie, are mulți aderenți, dar pe care în practică nu o aplică chiar statele cele mai înaintate. Negresit că ultimul cuvânt al științei va fi liberul schimb. Da, viitorul este al doctrinei liberilor schimbători, adică ca popoarele să-și schimbe între ele produsul solului, al muncii, al industriei lor, fără stavile și taxe de vamă. Însă liberul schimb este o teorie ce o preconizează mai cu deosebire națiunile acelea care au și ajuns a fi în capul industriei, care nu mai au concurenți în această materie și prin urmare au nevoie de a-și des-

chide noi târguri, noi debuseuri pentru produsele fabricilor și a manufacturilor lor. Anglia, mai întâi, trâmbează această doctrină. Franța se asociază apoi; dar nu trebuie a se uita că însăși America n-a aplicat încă această teorie.

În Franța vă este cunoscut că în timpul prezidenției sale, bătrânul Thiers s-a rostit contra teoriei liberului schimb și a mers până a face din ea o chestiune de guvern. Și nu uitați că Franța are o industrie care n-are asemănare cu nici una din lume.

Asa, secole trebuie să treacă până când industria noastră, primind viață și putere, vom putea și noi a profesa teoriile liberului schimb.

Până atunci această teorie ar fi moartea dezvoltării noastre industriale. Chiar d. Ministru, în expunerea de motive a d-sale, recunoaște acest adevăr și zice aceste frumoase cuvinte în contra teoriei liberului schimb: „Un guvern lesne poate deveni partizan al aplicării sistemului liberului schimb, după ce prin sistemul protecționist și-a creat o industrie națională”.

Acesta este marele adevăr pe care în practică îl aplică Germania, Austria, Italia, Rusia, care, fiecare, se silesc, din toate puterile lor, să-și creeze o industrie națională prin sistemul protecționist, lăsând viitorului, și, cât mai târziu, de a veni la aplicarea teoriei liberului schimb.

Astăzi vedem că Rusia nici că gândește, măcar în teorie, să preconizeze ideea liberilor schimbători. Numai Austria vedem că preconizează teoria aceasta, însă nu în hotarele sale, nu în privința industriei sale, pentru care ea este, și cu drept cuvânt, foarte protecționistă.

Să cercetăm acum dacă frumoasele cuvinte ale d-lui ministru de externe, că întâi să avem o industrie proprie a noastră și apoi să ne gândim la visurile economistilor, să vedem dacă aceste cuvinte și-au primit aplicațiunea lor în această convenție!

Înainte de toate, permiteți-mi, d-lor, o mică ochire asupra stării economice a României.

Agricultura este, putem zice, unica noastră producție, unica avuție a țării; facem grâu și porumb; mai creștem și vite, însă aici este locul a adăugi, că creșterea vitelor scade la noi din zi în zi, creșterea vitelor la țărani a căzut astăzi cu desăvârșire; au mai rămas puține județe în Moldova de sus, unde unii proprietari mari se mai ocupă de producția vitelor. Asadar ne rămâne numai grâul și porumbul.

Ei bine, să vedem acum dacă țara aceasta poate merge înainte numai cu agricultura. Experiența de toate zilele ne dovedește că o țară care este numai agricolă nu poate să prospere în avuția sa publică și privată. Numai cu agricultura, brațele, cel puțin jumătate a omului, rămân neocupate; și rămânând neocupate negreșit că ele devin mai scumpe în lunile în care ele sunt căutate. Rezultatul este că muncitorii sunt siliți a-și împăți bugetul cheltuielilor unui an întreg numai pe zilele lucrătoare ale anotimpului agricol. O asemenea stare de lucruri este din cele fatale, mai ales la noi, unde,

știți, că iarna e foarte lungă și că în această vreme, afară de micul transport ce se face pe ici pe colea, tot celălalt timp țăranul sade cu brațele încrucisate.

[...]

La să vedem acum, tot așa se face și în alte țări? Să luăm, de exemplu, mai multe țări ale Austriei și în particular Boemia. În Boemia, țăranul se ocupă cu agricultura, dar de la agricultură are puțină de a trece și la industrie. Țăranul boemian, vara lucrează la câmp; iarna, el își găsește o ocupație în fabrici. Când el își face bugetul, își zice: am 300 de zile lucrătoare pe an, jumătate la câmp, jumătate la fabrică; aceste 300 de zile trebuie să-mi producă un venit cu care să-mi întâmpin necesitățile și să-mi acopăr toate cheltuielile în timp de 365 de zile ale anului. El calculează și zice: îmi trebuie atâta pentru a-mi plăti dările către stat; îmi trebuie atâta pentru îmbrăcăminte și a familiei; îmi trebuie atâta pentru cazuri de boală; atâta pentru cheltuieli neprevăzute etc. El împarte aceste cheltuieli pe 300 de zile, dar își zice: fiecare din aceste zile trebuie să-mi producă atâția florini.

La noi și țăranul român își face tot așa bugetul său în privința cheltuielilor sale, care, în paranteză, sunt mult mai mari decât ale țăranului boemian, pentru că acesta din urmă nu are acele cheltuieli directe astăzi în România, ca, de regulă, acele ce se fac vis-à-vis de primar, de notar și poate și mai sus. Și la noi dar, țăranul își face bugetul cheltuielilor sale, însă cu deosebirea că el nu le aruncă pe 300 de zile ca în Boemia, ci le aruncă numai pe 180, mult 200 zile ale timpului de muncă la câmp. Și iată ceea ce face ca la noi, munca să fie îndoit mai scumpă decât aiurea, chiar în țările cele mai bogate.

În Franța, spre exemplu, ziua de muncă a valetului de fermă, cum se numeste acolo, adică a lucrătorului de câmp, costă de la un franc până la doi. Vara, la noi, în timpul muncii, ziua de lucru a țăranului se plătește de la 2-3 și adesea și peste 3 franci și, în multe locuri, fără mâncare. Vedeti, dar, că noi propunem mai mult decât alții și cu toate acestea suntem siliți a vinde mai ieftin decât alții, pentru că calitatea cerealelor noastre este inferioară calităților din alte țări ce au o agricultură. Cum voiti dar, ca agricultura noastră, în asemenea condițiuni, să fie un mijloc de înavuțire pentru agricultori, fie proprietari mari, fie cultivatori.

Dar, se zice că agricultura se întinde, că numărul pogoanelor lucrate sporește din zi în zi. Negresit, aceasta este un ce natural, pentru că trebuie să producă ceva activitatea acestei țări. Ceea ce susțin eu este că agricultura astăzi nu mai îmbogățește, că veniturile din zi în zi scad, în timp ce cheltuielile sporesc, că, așa fiind, și mai ales din cauza scumpetei muncii, agricultura noastră nu mai dă acele venituri ce le dă în alte țări. Întrebați pe agricultorii noștri, mari sau mici. Toți vor afirma adevărul spus de mine. Dacă sunt la noi câțiva proprietari care mai câștigă cu moșiile lor, acestia sunt numai aceia care pe proprietățile lor, pe lângă agricultură, au introdus și câte un ram

al industriei agricole sau chiar vreo fabrică, precum creștere de vite, cultura vinului, mori, poverne etc.

Asadar, starea economică a țării noastre reclamează ca, ceea ce face un proprietar inteligent, care se silește să-și sporească prin industrie veniturile moșiei sale, tot astfel trebuie să facă și statul pentru a spori averea publică, și prin urmare veniturile sale. Trebuie dar, să ne silim din toate puterile, și prin mijloacele cele mai nimerite a crea și a proteja industria în țară la noi. Prin aceasta nu zic că trebuie să introducem și la noi acele industrii de lux sau superficiale, de care ne vorbea onor. d. raportor, și pe care, cu drept cuvânt, le găsește de prisos; dar totuși sunt ramurile de industrie care se pot introduce cu mare folos al țării.

2. REGIMUL CONVENȚIONAL PENTRU PRINCIPALELE ARTICOLE DE IMPORT ȘI EXPORT

Există industrii care, cu nitica protecție, pot să înflorească la noi; acestea sunt, mai cu seamă, acele care-și găsească materia primă în țară. Aceasta este un adevăr de mult recunoscut la noi. Sunt acum 25 de ani, acest adevăr s-a recunoscut de Nicolae Suțu în scrierea sa despre statistica Moldovei. Suțu zicea că ramurile de industrie care pot cu ușurință a prinde rădăcina în România sunt: întâi industria agricolă și pe urmă industria manufacturieră ce se poate hrăni cu materiile găsite în țară, precum postavul, pânza, pieile dubite, hârtia, sticla, porțelanurile etc.

Să vedem acum care sunt aceste industrii? Aceste ramuri ale industriei, ne asigură acum d. ministru că sunt cuprinse în convenție, litera B, și că lor li s-a adăugat o protecție eficace. Să cercetăm dacă așa sunt lucrurile în realitate.

A doua ramură de bogăție a țării, după agricultură, sunt cum am zis, vitele.

Aci câtă să recunoaștem cu totii că prin convenția de față vitele noastre au căpătat o condiție mai favorabilă de cum o avea până astăzi. Până acum se plătea de la jumătate până la un galben de fiecare vită la intrarea în Austria. După convenție aceste taxe se vor reduce, astfel că acolo unde se plătea un galben, se va plăti numai jumătate, și unde se plătea jumătate, în viitor se va da numai un sfert de galben. Prin urmare exportului vitelor noastre i s-a făcut o adevărată scădere de taxe vamale.

După vite, vinurile formează un ram important al industriei noastre agricole; ele au un mare viitor.

[...]

Vinurile noastre, prin noua convenție, nu li se face cea mai mică favoare. Ele rămân tot în condiția din trecut; în vreme ce vinurile ungurești capătă o favoare, căci darea care era de 7 și jumătate la impozit, în România se coboară acum la 5.

[...]

Să luăm lucrurile cum sunt. Lucrurile sunt așa: S-a făcut o convenție între două state, un stat care are numai agricultura, și ar dori mult să aibă și nițică industrie, și un alt stat mare care are o agricultură dezvoltată și a început a avea și o puternică industrie, deși nu încă pe aceeași linie de perfecțiune ca industria Franței, și a Angliei și chiar a Germaniei. Cine a văzut expoziția de la Viena, a fost în admirație a progreselor ce industria austriacă a făcut în ultimii ani. Industria engleză și franceză astăzi este așa de perfecționată, așa de întinsă, încât a înăbușit debuseurile lumii întregi. Înțelegeți dar lesne dv. ce mare interes are Austro-Ungaria de a-și asigura și ea unele debuseuri pentru industria sa, care nu poate să intre nici în Franța, nici în Anglia, nici oriunde se întâlnește cu fabricile engleze și franceze. Acest interes este și mai mare când aceste debuseuri sunt la portile Austriei, sunt țările de la Dunărea de jos. Astfel dar, este foarte natural ca Austria să consimtă a face cu România convenții comerciale, și așa făcându-se oarecare concesiuni de formă, măgulind aspirațiunile noastre de a trata cu state mari, pe picior de egalitate, să dobândească, în compensație, de la noi, asigurarea unui târg de cinci milioane de consumatori pentru industria sa. Și așa s-a și întâmplat.

Noi recunoaștem și acordăm Austriei dreptul de a introduce la noi toată industria sa fără excepțiune, precum aceasta rezultă din tabelele anexate convenției; unele articole vor intra libere de orice plată de vamă în România; altele vor plăti numai o dare specifică, suindu-se la 7 la sută ad-valorem. Iată ce a dobândit Austria de la noi. Să mai constatăm acum ce ne dă ea în schimb.

În contra introducerii spirtoaselor sale, vinurilor sale, făinei sale, petrolului său brut și rafinat, Austria ne acordă intrarea în statele sale a cerealelor noastre fără plată de vamă și a vitelor, cu o dare mai jos decât ce era până acum. Desfid pe oricine să-mi dovedească că Austro-Ungaria ne mai dă ceva peste aceste două articole.

S-a sunat și s-a răsunat mult cuvântul de liberă intrare a cerealelor; că cerealele noastre introduse odată în Austro-Ungaria au să sporească atât de mult avuția privată și publică a României, au să ne dea atât aur, încât vom acoperi cu el deficitul bugetar, atât al particularilor cât și al statului! Ei bine, nu este așa. Cerealele noastre, ca regulă, se exportă în Anglia, în Franța, în Turcia; ele numai ca excepție se exportă în Austro-Ungaria; de ele nu se întreabă în această țară decât în cazuri excepționale, în timp de foamete. Recunosc că de-a lungul marginilor ambelor țări, recunosc că într-o zonă mărginită, negresit că există un mic trafic de cereale. Recunosc că, prin urmare, există și către Austria o mică exportățiune de cereale; dar acest comerț nu ne prezintă nici a zecea parte a comerțului cerealelor noastre cu Turcia, cu Franța, cu Anglia, cu Belgia, cu chiar Germania de nord.

Asadar, așa fiind acest comerț cu cereale cu Austria de astăzi, liberat de vamă, compensează el tot ce am dat Austro-Ungariei în schimb?

[...] Ia să mai vedem ce mai dăm Austriei. Mai păstrasem încă ceva: industria lemnăriei, aceea care îndestulează trebuințele zilnice a mării populații: mobile ordinare, care, căruțe, instrumente agricole etc. Această industrie va avea în viitor o teribilă concurență, fiind că lemnăria austriacă similară poate intra în țară, liberă sau plătind de-abia 2%.

Mai era încă un început de industrie în România pe care nu prea o știu toți, dar care din zi în zi a luat o întindere tot mai mare; acestea sunt mai multe fabrici mici care pregătesc materii tinctoriale și articole chimice care, în adevăr, nu pot încă îndestula trebuințele industriei mari, dar care totuși îndestulează trebuințele ordinare ale populațiilor rurale și mai ales a meseriilor private, precum felurile culori, chinovar, piatră acră și multe asemenea. Toate aceste mici întreprinderi au să cadă, fiind că legea veche, deși în adevăr învoia libera importare a materialelor tinctoriale și chimice, însă numai întrucât acestea ar fi fost aduse de fabricanți pentru industria cea mare. Astăzi însă și această libertate de import se generalizează; când, dacă este o țară care poate fabrica ieftin materialele tinctoriale și chimice, este negresit România. Nu voi cita decât imensele noastre bogății de sare, care pot să îndestuleze universul întreg, nu voi cita decât acei munți înalți de fărâməturi de sare ce-i vedem la fiecare gură de ocnă, și din care se pot ieftin face sute de mii de kilograme de felurile acide. Convenția se gândește la toate și prevede toate... în favoarea Austro-Ungariei.

Mai avem în țară o meserie proprie a noastră: este cărăusia.

Ei bine, și cărăusia se lovește prin concurența străină, căreia se deschid porțile mari și din toate părțile. Iată ce cetim în convenție, art. II: „Supușii unuia din înaltele părți contractante care exercită meseria de căruțaș, între diversele puncte ale celor două teritorii, sau care se dau la navigațiunea maritimă ori fluvială, nu vor fi supuși pentru exercitiul acestor meserii și industrii la nici o taxă industrială sau specială pe teritoriul celeilalte”.

Acei care petrec în București sau în România de dincoace de Milcov, vad ce se aduce zilnic din Brașov și în general din Transilvania și prin cine se duce.

Această cărăusie românească are să devină monopol al sasilor din Brașov. Acei care sed în Moldova și mai ales acei care stau în Moldova de sus, cunosc harabageli-cul izraeliților din Bucovina; ei bine, acum a acel harabagelie are să stingă cărăusia mocanilor și a sătenilor români; căci cărăușii austriaci capătă libera voie de a lucra în România fără vreo dare în țara aceasta. Odată cu stingerea cărăusiei noastre se pune stavilă și formării unui cabotaj românesc.

[...]

[In vol., *Texte din literatura economică în România. Secolul XIX*, București, 1960, p.324-327; 331-333]

Bogdan Petriceicu Hasdeu (1838-1907)

Născut: La Cristinesti, ținutul Hotinului, în anul 1838; mort la Cămpina, în anul 1907.

Studii: Urmeaza clasele secundare la Vinita, Rovno, Cămenita, unde tatăl său era profesor, iar celelalte la Chisinau; între anii 1852-1856 este student la Universitatea din Harkov unde studiază cursuri de drept și, probabil de istorie și filologie.

Activitate: Are o activitate enciclopedică: istorie, lingvist, scriitor publicist, economist; aduce o contribuție în toate aceste domenii, ramasă, în parte, unică în cultura română. Profesor la Universitatea din București, director al Arhivelor Statului, membru al Academiei Române, al Academiei Imperiale din Petersburg, membru onorific al Academiei din New York, și al altor societăți științifice. A fost și deputat în anii 1867 și 1884. Editează sau conduce mai multe reviste, la care are o bogată contribuție. Este considerat întemeietor al lingvisticii, filologiei și lexicologiei științifice românești. În studiile sale se regasesc numeroase idei economice, susținând necesitatea dezvoltării unei industrii naționale.

Lucrări: *Istoria critică a românilor*, București, 1873-1875; *Dictionarul limbii istorice și populare a românilor*, 4 volume, București, 1886, 1887, 1898; *Originile agriculturii la români*, „Columna lui Traian”, 3/1874; *Agricultura și manufactura*, „Columna lui Traian”; 1869-1870 *Moșiile statului român*, „Columna lui Traian”, 1870 și altele.

OPINIILE UNOR ECONOMIȘTI STRĂINI DESPRE AGRICULTURĂ ȘI INDUSTRIE

[...]

Astfel Chevalier recunoaste, poate chiar fără să se fi gândit la consecințe, un fapt economic de primă importanță: nu numai că agricultura acestei țări este cu atât mai proastă cu cât mai proastă e manufactura locală, dar încă aceasta din urmă nu poate fi înlocuită nici într-un caz, printr-o manufactură străină.

De ce oare plugăria franceză nu se dezvoltă pe calea schimbului internațional prin creșterea manufacturii engleze, pe când ambele sunt despărțite una de alta, nu prin munti și mări, ci de-abia printr-o mânăcă de apă?

Unde să fie logica aceloră, cari pretind, fără să cugete, ca o națiune să-și conceaște toate forțele sale în activitatea agricolă, pe când fabricatele îi vor fi aduse din străinătate?

Chevalier probează clar și limpede că o asemenea națiune nu poate să aibă nici măcar o agricultură cum se cuvine.

Văzând cazul Franței, noi nu mai stim ce să zicem despre nenorocita Românie!...

Am spus din capul locului și am tot repetat mereu, demonstrând prin sute de argumente, că o țară curat plugară este fatalmente expusă unui singur bici de pieire, împletit din trei calamități solide:

1. mizerie agricolă;
2. servitute internă;
3. robie externă.

Toate acestea mai mult sau mai puțin, potrivit cu doza mai mare sau mai mică a ingredientului manufacturier.

În privința mizeriei, am cules mai sus o prețioasă mărturie a lui Chevalier.

Să-l urmărim mai departe.

Combătând paradoxala teorie a lui Lemontey, care veni să reinnoiască în secolul nostru faimoasa admirație a lui Jean-Jacques Rousseau pentru viața sălbatică, Chevalier constată că muncitorul manufacturier este totdeauna cu mult mai destept, adică mai independent decât lucrătorul agricol.

El zice:

„Pentru ca să-și facă cineva o idee despre ceea ce poate fi o societatea lipsită de mașini, noi nu avem nevoie a ne urca în antichitate sau a ne avânta în ghicitori. Să priviți națiunile asiatiche: acolo mecanica este în copilărie. Acele regiuni, pe cari rizibila imaginație a poetilor ni le descrie sub culorile cele mai bogate, unde apele Pactolului scânteie de aur și Golcondul desfășoară diamante; acel teatru feerie dintr-o Mie și una de Nopti; acea patrie a pasalelor și a nababilor, poartă mai pretutindeni sigiliul ticăloșiei. Soarta celui mai mare număr este demnă de cea mai profundă compătimire: despuiere și înjosire. Acolo munca este precară, lucrătorul zdrobit sub mărimea și nesfârșimea sarcinei, inteligența e înăbusită!”

România este Pactolul și Golcondul Europei!

Cuvintele lui Chevalier sunt cu atât mai grave, cu cât ele ni se arată, că în timpul nostru este ridicol a se vorbi de industrie, fără a subînțelege totodată anume mecanica, mama și soția manufacturii moderne, întocmai ca locasta lui Edip în fabula antică. Astfel, cine oare nu va zâmbi, citind la noi, în Anul Mântuirii 1869, o dare de seamă administrativă, în care se zice cu gravitate, între altele:

„S-au admirat obiectele de manufactură: pâsla și căciulile de lână din comuna Otetelis”.

Când Chevalier observă, că providența se pare a fi refuzat cu totul chinezilor, „simțul mecanicii”, el are aerul de a vorbi anume despre un prefect român din zilele noastre.

[...]

În fine, din toți economistii, pe care-i analizaram pînă aci treptat, unul câte unul, apare ca o evidență mai presus de orice îndoială, că o națiune, osîndită numai și numai a brăzda câmpul, nu poate să nu cadă cu înecetul dinții sub jugul unui despot interior și apoi dimpreună cu dînsul sub dominația uneia din țările manufacturiere: Un nabab înăuntru și un englez în afară.

Chevalier admiră tabloul Indiei:

„Anglia, domnilor, posedă acolo un spațiu de 3.500.000 kilometri pătrați, acoperit cu o populație de 135 de milioane locuitori. Ei bine, acest imens imperiu, mai vast și mai bine asezat decît al lui Alexandru cel Mare, este proprietatea și opera unei asociații de negustori, rezultatul unei speculații comerciale! Acest teritoriu, de 11 ori mai întins decît Marea Britanie și de 5 ori mai populat, o singură companie mercantilă l-a cucerit prin propriile sale mijloace și-l administrează fără nici o greutate: o probă strălucitoare de forța industriei și de aptitudinea-i de a lua parte la cărma lumii”.

Asa este.

România însă e datoră a se cutremura cu fiori dinaintea acestei „strălucitoare probe”.

Și apoi, o națiune agricolă apucată astfel prin „rezultatul unei speculații comerciale”, după energica vorbă a lui Chevalier, de către o națiune manufacturieră, profită eacel puțin de numele cuceritorului, împrumutându-le și dezvoltându-le în sine, încît să se poată zice, că sclavia este pentru dînsul un fel de școală!

Chevalier fusese de la început unul din adepții lui Saint-Simon.

Să ne fie dar iertat, lăsând la o parte pe învățacel, a cita o profundă observație a dascălului.

Iată ce zice într-un loc părintele socialismului.

„Un englez, căpătînd un serviciu în India, pleacă cu bucurie, reprezentîndu-și de mai înainte cu imaginație sublimă desfătare pe care i-o va procura acolo despotismului. De va vrea, își va face chiar un harem. Sute de slugi îl inconjoară: una îi alungă mustele ce-l supără; alții sunt totdeauna gata a-l purta în leagăn pe umeri; toată masa poporului se târăște dinainte-i; el e liber a zdrobi falange peste falange la oricare indian, de îndată ce nu va ști să-l mulțumească cu destulă grabă și pricepere. Ei bine, acest englez, care inoată în India în tot desfrîul despotismului, își face acolo o situație și se întoarce apoi cu nerăbdare în Anglia, unde este încântat de egalitatea cetățenească”.

Mai pe scurt, o națiune manufacturieră, fie ea cât de civilizată, își păstrează cultura pentru sine însăși, dar niciodată n-o împărtășeste poporului agricol, pe care a reușit odată a-l înălța și se teme să nu cumva să-i scape...

Aceasta la adresa aceloră, care solicită cu căldură civilizația din afară pe calea schimbului de materii brute pe produse fabricate.

[...]

[În vol. *Texte din literatura economică în România. Secolul XIX*, București, 1960, p.275-278]

Petre S. Aurelian (1833-1909)

Născut: La Slatina, în anul 1833; mort la București, în anul 1909.

Studii: Școala primară din Slatina. Ca fiu de învățator primește o bursă din partea Eforiei școlilor la Colegiul „Sf. Sava” din București. Între anii 1856-1860 urmează studii de botanică și agronomie la Grignon, în Franța, ca bursier al Eforiei școlilor.

Activitate: Agronom, economist și om politic. Din bogată și variată sa activitate trebuie menționat: șef al „Monitorului” (ziarul oficial al Țării Românești); profesor la Școala de agricultură de la Pantelimon, pe care ea director o transformă în Școala centrală de agricultură și silvicultură (mutată la Herastrau); membru fondator al Ateneului Român și primul președinte al acestuia; membru în Consiliul permanent de instrucțiune; membru al Academiei Române; conduce, mai multe reviste și anume: „Revista științifică”, „Economia națională”, „Economia rurală”; deputat, senator și ministru în mai multe rânduri; prim ministru (noiembrie 1896-martie 1897).

Lucrări: *Catehismul economiei politice*, București, 1871; *Terra nostra*, București, 1875; *Cum se poate fonda industria în România*, București, 1881; *Manual de agricultură*, București, 1881; *Politica noastră comercială față cu convențiile de comerț*, București, 1885; *Elemente de economie politică*, București, 1888; *Politica noastră vamală*, București, 1890 ș.a.; vezi și: P.S. Aurelian, *Opere economice*, București, 1967.

CUM SE POATE FONDA INDUSTRIA ÎN ROMÂNIA

O națiune a făcut deja un pas mare în calea progresului când ajunge să-și simtă lipsurile și nevoile; a mers înainte când s-a convins că lipsa de industrie națională este o amenințare care mâine poate deveni fapt împlinit, pentru cele mai scumpe interese ale sale. Astăzi, oricât ar încerca economiștii de cabinet și acea mulțime de indivizi care în lipsă de convingeri dăbândite prin studii și cercetări în viața practică, se multumesc a se lua după alții, să mai convingă pe români că și ei și țara lor sunt făcuți pentru agricultură; că industria dacă va fi să vie vreodată în România, va veni de la sine, adică prin pronia cerească; că viitorul economic al acestei țări stă în absoluta libertate a comerțului, a industriei, a populării cu străini și altele de felul acesta; nimeni nu-i va mai crede, și fără vorbă multă vor primi ca răspuns: n-avem să încercăm noi ce n-au încercat alții; în materie economică, ca în oricare altă, experiența este cel mai bun conducător; și fiindcă toate statele civilizate ale Europei, cu Anglia în frunte, și-au întemeiat și dezvoltat industria urmând cam aceleași cale, noi cei mai thineri, nu putem decât să-i imităm, potrivindu-ne cu situația și nevoile noastre.

Aceasta fiind pornirea spiritelor în favoarea unei industrii naționale, eu unul sunt de părere că nu mai avem timp de pierdut, existând riscul de a compromite realizarea unei idei atât de folositoare pentru întreaga țară, ca guvern, corpuri legiuitoare și particulari să ne folosim de această dispoziție a românilor și să nu mai întârziem câtuși de puțin la punerea temeliei industriei în România. Să nu mi se răspundă că temelia este pusă fiindcă s-au înființat două-trei fabrici de chibrituri, două fabrici de zahăr, o fabrică de postav și alte câteva stabilimente. Nu este vorba de înființarea a câteva stabilimente, ci despre asternerea unui program general și despre măsurile de a-l pune în aplicare treptat.

[...]

1. SISTEMUL INDUSTRIAL CEL MAI POTRIVIT PENTRU STAREA ACTUALĂ A POPORULUI ROMÂN

[...]

Oricând s-a vorbit de întemeierea industriei la noi, s-a înțeles, în general, înființarea de fabrici, cu alte cuvinte introducerea industriei mari. Fără a mă rosti contra industriei mari, fără a pretinde că nu se pot înființa în România mai multe fabrici, tin să constat că oricare ne-ar fi aspirațiile, trebuie să ne convingem că pentru ca înființarea de fabrici să se facă în proporții mari, se cere ca poporul să fi ajuns la un oarecare grad de dezvoltare economică. Fabricile mari presupun înainte de toate capitaliști mari și industriasi învățați în meseria ce-si aleg, piete pentru desfacerea produselor și, în cele din urmă, muncitori mulți și nevoiți prin starea lor să consimtă a se supune vieții subordonate din fabrici. Am putea cita exemple numeroase pentru a dovedi cum că încercările făcute pentru a întemeia o industrie mare în localitățile care nu întruneau condițiile enumerate mai sus n-au produs rezultatele asteptate cu toate încurajările și protecțiile ce li s-au acordat.

Pentru tot omul care cunoaște țara noastră fiind învederată cum că nu întrunește încă condițiile cerute pentru crearea industriei mari, mi se pare că pentru moment trebuie să înlăturăm din programul nostru economic introducerea ei în România. Zicând aceasta sunt departe de a înțelege că nici o fabrică mare nu se poate înființa în țara noastră; dimpotrivă, sunt de părere că pentru fabricarea unor obiecte, pentru extragerea și fabricarea unor produse industriale, uzina și fabrica nu numai că se poate, dar trebuiesc, preferate. Când susțin că nu se poate admite introducerea industriei mari, înțeleg introducerea ei ca sistem, preferându-se industriei domestice și meseriei. Înlăturând pentru timpul actual industria mare, credem că organizarea noastră industrială trebuie să se întemeieze pe înființarea industriei domestice și a meseriilor. Cu timpul, când condițiile economice ale țării se vor schimba, industria

mare se va impune de la sine. Aceasta este calea naturală a dezvoltării economice în toate țările și prin urmare nu poate fi altfel în țara noastră.

2. ROLUL GUVERNULUI ÎN DEZVOLTAREA INDUSTRIEI

[...]

Aici este locul să ne întrebăm dacă guvernul poate să aibă vreo influență în crearea și dezvoltarea industriei în țara noastră. Mie unuia chestiunea mi se pare simplă și nici n-as crede de trebuință să mă ocup de dânsa. Cu toate acestea, fiindcă începe a se lăți și la noi credința cum că guvernul are să se mărginească la atribuțiile lui de a administra țara, lăsând pe particulari să se îngrijească de agricultură, industrie și comerț, voi zice câteva cuvinte asupra acestui aspect.

Mai întâi trebuie să constat că nu cunosc nici o țară în lume unde guvernul să nu fi lucrat timp de veacuri pentru a introduce și a perfecționa industria. Astăzi, în câteva state, în Anglia, spre exemplu, fiindcă națiunea a ajuns la un mare grad de civilizație și industria la cel mai înalt grad de perfecțiune pentru timpul de față, negresit că guvernul se poate da în lături și zice particularilor: ați ajuns la majorat, făceți-vă singuri treburile; cu toate acestea, este adevărat, după cum pretind cei care se reazimă pe auzite, cum că guvernul englez sau cel elvețian, ori cel francez nu se mai ocupă de mijloacele care pot să contribuie la progresul industriei? Dar ce face oare ca guvernul britanic, prin agenții săi răspândiți în toate colțurile globului, decât să lucreze fără preget pentru prosperitatea industriei și a comerțului englez? Oare fiindcă nu se mai simte nevoia ca guvernul să se ocupe de locul unde să se înființeze cutare sau cutare industrie, ce încurajare să i se facă, cu aceasta a încetat rolul său? După starea în care se află dezvoltarea economică într-o țară variază și mijloacele întrebuintate de guvern pentru a-i veni în ajutor. Când a fost nevoie de școli profesionale, de a se aduce lucrători dibaci din alte țări, de a se încuraja industria locală, cumpărându-i-se de preferință obiectele produse, de a se proteja producția națională prin tarifele vamale, guvernul englez nu numai că nu s-a dat în lături, dar a lucrat în favoarea industriei și comerțului britanic cum n-a lucrat nici unul dintre guvernele Europei. Cine nu vrea, se face că nu știe că în Anglia, pentru a se încuraja înființarea fabricilor de mătase, nu se mărginea guvernul numai la încurajările și protecția obisnuite, dar se foloseau până și serbările date la curte de către rege, care cu aceste ocazii își exprima dorința ca toți invitații să se arate îmbrăcați cu stoffe de mătase fabricate în țară. Această încurajare a fost, după încredințarea celor competenți, un mijloc puternic pentru industria mătăsii și au susținut-o cu succes în timp de crize comerciale.

Asadar, netinându-se seama de părerile acelor care povățuiesc guvernul nostru să nu se amestece în ale industriei, noi din contră, vom permite a-i spune clar că

neputinarea sa în această privință ar fi cea mai mare lovitură dată industriei naționale. Într-o țară ca a noastră, unde putem zice că aproape nu există industrie, guvernul are rolul principal.

Astăzi, când este admis ca o axiomă că agricultura, industria și comerțul fac puterea și bogăția națiunilor, guvernul nu poate avea decât un singur scop, acela de a le încuraja și a le proteja. S-ar părea că mai toate guvernele sunt pătrunse de acest adevăr și însufletite de dorința de a contribui la dezvoltarea economică. O experiență amărâ ne-a făcut însă să ne convingem că nu este de ajuns ca cineva să vrea, dar trebuie să și poată, și, în materia de față, putința este strâns legată de știință. Trebuie să știi ca să poți, căci din inspirație nu pot să iasă reformele cele mari ce reclamă crearea unei industrii naționale. Lucrul de competență în reforme de felul acesta este să știe guvernul ce vrea și ce poate; să nu acționeze pe nimerite, ci după un program determinat. Ce ne spune istoria creării și dezvoltării industriei în statele Europei? Că de secole bărbatii de stat au croit planul și acest plan s-a executat cu sfîntenie din generație în generație. Crearea și consolidarea diferitelor ramuri ale industriei este în legătură cu atâtea împrejurări, încât nu zeci, ci sute de ani a trebuit să treacă până ce s-au întemeiat.

Guvernul să rețină că, în materie de industrie, erorile făcute lovesc în societatea întreagă. Așa, spre exemplu, un fabricant își croiește un plan și-l execută bazându-se pe o legislație existentă. O schimbare neprevăzută și pripită a legislației, poate să-i compromită toată industria.

[...]

3. MIJLOACE PENTRU A ASIGURA DEZVOLTAREA ȘI PROSPERITATEA INDUSTRIILOR ÎNFIINȚATE

Nu cunosc nici o țară, atât în Europa cât și în Statele Unite ale Americii, unde industria să se fi fondat de la sine și numai prin inițiativă individuală. Cu istoria în mână, se poate proba că toate statele care se fălesc astăzi cu industria lor, au ajuns la acest rezultat prin trei feluri de măsuri: întâi, prin aducerea de maistrii străini pentru introducerea a diferite tehnologii; al doilea, prin ocrotirea industriei în naștere contra concurenței din afară; al treilea, prin încurajarea producției industriale locale, asigurându-i, pe lângă îndeplinirea trebuințelor private, și furniturile a diferite servicii publice. Aceea ce se numește politica comercială, sau mai bine politica economică, s-a întemeiat tot timpul și la toate popoarele civilizate pe tratate de comerț, legi și măsuri administrative, dezvoltate din aceste trei principii fundamentale. Economistii ortodoksi sau Școala, după cum se exprimă celebrul german List, a susținut și susține cu tărie că acest sistem pentru fundamentarea și dezvoltarea industriei a fost și este

gresit, în contradicție cu principiile științei. Nu ne-am propus să combatem Școala, însă ne vom permite a-i spune că faptele care în Economia politică, ca și în alte științe, sunt baza pe care se întemeiază principiile și legile, dovedesc că economistii ortodoxi s-au înșelat și se înșală amarnic, cel puțin în trecut și în prezent. Cât despre viitor, și noi credem că poate omenirea va ajunge cândva la un fel de organizare economică cosmopolită; atunci poate că ceea ce se numeste economia națională, să fie înlocuită cu economia cosmopolită; însă, în așteptarea unei asemenea stări economice, noi cei de astăzi căutăm să ținem seama de ceea ce corespunde intereselor noastre ca națiune, și nu ca omenire. Atât timp cât lumea este împărțită în grupuri numite națiuni; atât timp cât națiunea și sentimentul de patrie nu numai că există, dar se întărește în raport cu dezvoltarea culturii; atât timp cât oamenii tin încă atât de mult la naționalitatea lor, la patria lor, încât își varsă sângele pentru a le păstra; atât timp cât toate acestea există, pretenția Școlii de a face să dispară toate vămile, toate legile și măsurile protectoare, va rămâne o simplă dorință. Națiunile vor căuta ca și până acum să-și creeze industrii, să le încurajeze și să le protejeze prin toate mijloacele posibile; diplomația va urmări, ca și până astăzi, să dobândească în favoarea națiunilor respective toate foloasele ce se pot obține, prin încheieri de tratate de comerț, prin concesiuni de tot felul; iar popoarele care se vor lăsa amăgite de partizanii economiei cosmopolite, vor păți, pe viitor, ceea ce au pățit, în trecut și în prezent, Turcia, Portugalia, România și alte state.

Noi, românii, până azi n-am avut ceea ce se numeste o politică economică. Împrejurările politice nu ne-au permis să facem cum voiam; iar când am avut puterea de a face ceva în această direcție, ne-am lăsat amăgiți de vorbe și de promisiuni și am căzut în cursă. Pentru un timp suntem legați de mâini și de picioare în ceea ce privește comerțul internațional, prin convențiile de comerț de tipul celor încheiate cu Austro-Ungaria. Până la expirarea acestor convenții, suntem datori a eugeta matur și a ne aterne ca toată lumea o politică comercială a noastră, întemeiată pe trebuințele și interesele noastre. Pentru România, ca și pentru toate națiunile, independența, puterea, civilizația, bunăstarea poporului sunt strâns legate de politica comercială, ce vor urma. List observă cu multă dreptate că „tări sărace, slabe și barbare, au devenit, mai cu seamă prin înțelepciunea sistemului lor comercial, avute și puternice, și altele, care au strălucit odinioară, s-au eclipsat în lipsa unui sistem bun; s-au văzut chiar națiuni private de independența lor și de existența lor politică, mai cu seamă din cauză că sistemul lor comercial nu venise în ajutorul dezvoltării și al întăririi naționalității”.

Filosofii, eugetătorii solitari, pot visa la o turmă și un păstor, la pacea perpetuă, la asocierea universală a tuturor popoarelor; politicienii cu vederi înguste străini de mersul economic al națiunilor, pot deveni adepți nevinovați chiar ai libertății netamurite a comerțului; însă adevărații oameni de stat, aceia care-și cunosc timpul

și împrejurările, sunt datori să înlăture abstracțiile, teoriile Școlii și, în interesul poporului nostru, care le încredințează cărmuirea intereselor sale, să ia toate precauțiile pentru a-i asigura independența, nu numai politică, dar și economică. Teoria dominatoare, cum a fost visată de capul școlii fisiocratice Quesnay, și elaborată de fondatorul școlii engleze Adam Smith, nu ne poate servi drept povată pentru direcția ce avem să dăm politicii noastre comerciale, căci dânsa, după cum se exprimă List, este preocupată exclusiv de cerințele cosmopolite ale viitorului, de viitorul chiar cel mai îndepărtat. Asocierea universală și libertatea absolută a comerțului internațional, aceste idei realizabile poate după trecerea de secole, teoria le crede realizabile chiar astăzi. Netinând seama de necesitățile prezentului și de ideea de naționalitate, ea ignoră existența națiunii, și prin urmare, principiul *educării națiunii în vederea independenței*. În cosmopolismul său exclusiv, teoria vede întotdeauna geniul uman, bunăstarea speciei întregi, niciodată națiunea și prosperitatea națională; ea are oroare de politică; ea condamnă experiența și practica ca rutină.

Nu trebuie dar să ne facem iluzii, să ne luăm după teorii; să ne deprindem a învăța din experiența altor neamuri și din necesitățile noastre. România este până astăzi o țară eminentemente agricolă; interesele noastre ne povățuiesc să ne îndrumăm calea spre a deveni un popor în același timp agricultor, manufacturier și comerciant. Sub regimul unei libertăți ca cea de azi, în ceea ce privește relațiile noastre cu străinătatea, nu vom putea niciodată ajunge la un asemenea rezultat; aceasta s-ar putea numai atunci când toate popoarele din Europa și America s-ar afla în același stadiu economic, în aceeași stare de civilizație; când nu s-ar învidia unele pe altele și nu și-ar împiedica libera dezvoltare prin războaie, prin mașinațiuni politice și prin vămi. Popoarele înapoiate, între care figurăm și noi, nu pot ajunge să-și creeze o industrie decât adoptând, între alte mijloace, un sistem vamal, prin care să ocrotească producția națională contra concurenței națiunilor mai înaintate. Sub ocrotirea sistemului prohibitiv și protector s-a fondat și s-a împuțernicit industria Angliei, Franței, Germaniei; sub un asemenea regim, Rusia, imperiu înapoiat și curat agricol, a reușit să-și creeze o industrie națională care satisface mai toate cerințele consumatorilor interni, alimentând în același timp și un însemnat comerț de export; procedând la fel, industria Statelor Unite ale Americii a luat o dezvoltare care îngrijorează pe europeni; în fine, grație tot vămilor sale, Austro-Ungaria a ajuns astăzi să rivalizeze, în unele ramuri ale industriei, cu statele cele mai înaintate. Prin urmare vămile nu sunt, după cum pretind unii economiști ortodocși, o invenție a capetelor speculative, ci sunt, după cum zice ilustrul german citat mai sus, o consecință naturală a tendinței popoarelor de a-și căuta garanții pentru conservarea lor și a prosperității lor sau pentru a-și stabili preponderanța în materie de industrie și comerț.

Nu pretindem să se adopte în țara noastră un sistem de vămi prohibitive; dimpotrivă, cerem ca sistemul nostru să fie întemeiat pe taxe protectoare, după exemplul ce-

lorlalte țări din Europa și din America. Eu gândesc că țările luminate cu care vom avea să tratăm, vor înțelege că România nu poate face excepție în lume; că, stat independent, are dreptul și datoria de a lua măsuri pentru întărirea independenței sale și dezvoltarea sa economică.

Asadar, ceea ce avem de făcut, înainte de toate, pentru a fonda o industrie națională, este să adoptăm o politică economică bine definită, fondată pe trebuințele și interesele noastre, care să tintească a ne păstra, a ne dezvolta și a ne perfecționa naționalitatea.

Odată admisă necesitatea unei politici comerciale, să vedem care sunt mijloacele a căror întrebuințare ar putea să dezvolte și să încurajeze industria națională.

Primul lucru cu care trebuie să înceapă cei cărora li se încredințează administrarea intereselor noastre economice, este asternerea unui program despre ceea ce este de făcut. În direcția intereselor publice, ca și în a celor private, ordinea în procedări, este un element de succes. Procedând pe dibuite, pe nimerite, fără rost și fără scop definit, se expune cineva la confuzie, la pierderi sigure. În statele bătrâne, care au avut fericirea să aibă în capul guvernului oameni cu pricepere la nevoile publice, sunt secole de când se urmărește, cu stăruință și fără curmare, realizarea concepțiilor privitoare la întemeierea și dezvoltarea economică. Astfel, în Franța, de la Colbert până în ziua de azi, potrivit cu timpul și cu împrejurările, s-a urmărit înzestrarea Franței cu industriile pe care le posedă. Guvernele au trecut, însă scopul s-a urmărit și se urmărește și în timpul de față. Anglia a lucrat secole fără să se depărteze de scopul său, care era de a dobândi suprematia industrială și comercială. Austria execută, până astăzi, programul economic conceput din secolele trecute. Rusia lucrează de la Petru cel Mare pentru a-și crea industria. Statele Unite ale Americii, după o încercare nenorocită a regimului libertății comerțului, și-au asternut un program de economie națională și nu se abat de la dânsul, cu toate prevestirile rele ce i se fac de discipolii lui Cobden. Țări mici ca: Belgia, Olanda, Danemarca, Suedia și Norvegia, au planul lor economic și, pe cât le stă în putință, nu se abat de la dânsul.

Ni se poate pune întrebarea: cum ar trebui conceput programul nostru? Nu este aici locul pentru a dezvălui pe larg modul de a proceda în asemenea materie. Afară de aceasta, chestiunea este gingasă și cere concursul tuturor celor care s-au ocupat de dânsa. În tot cazul, după părerea mea, ar trebui studiate toate industriile care există în țară, să fie clasificate după natura și importanța lor, specificându-se zona ce îmbrățișează fiecare fel de fabricație; să se cerceteze care industrii trebuiesc preferate, potrivit cu necesitățile și mijloacele noastre. Acest inventar economic al industriei noastre va servi ca bază direcției ce trebuie dată dezvoltării și creării diferitelor ramuri de industrie.

Industriile domestice existente, fiind practicate după metode vechi și costisitoare, pentru a le perfecționa, guvernul trebuie să aducă maistri străini cu scopul de a-i învăța pe ai noștri.

[...]

După învățarea meseriei, se vor căuta mijloace pentru a dota lucrătorii cu instrumente și unelte perfecționate, ca acelea ale maistrilor învățatori. Se vor împărtăși, spre exemplu, războaie cu spata lată, pentru teserea postavurilor și pânzeturilor, după cum sunt acelea cu care lucrează postavarii sași în Transilvania și pânzarii din alte țări. Procurarea uneltelor și instrumentelor este o urmare a învățării unei meserii, căci, în zadar ar învăța țărancele noastre să teasă postav de Brașov, dacă vor întrebuința războaie cu care se tese dimia.

[...]

Fiindcă maistrii străini nu pot rămâne în țară și, în afară de asta, ar costa prea mult întreținerea lor potrivit cu mulțimea trebuințelor noastre, guvernul, județele și comunele avute să înființeze școli normale, în care să se formeze învățatori și învățătoare de meserii, pentru satele și orasele noastre. Și când zic învățatori și învățătoare, înțeleg oameni practici, care să-și cunoască cât se poate de bine meseria, și nu băieți tineri, infumurați că știu carte multă, căci cu acestia nu se mai învață meserie prin sate.

[...]

Acestea ar fi mijloacele prin care s-ar putea introduce meseriile în satele și târgurile noastre. Succesul depinde de modul în care s-ar organiza școlile normale de meserii; de aceea o asemenea lucrare trebuie încredințată unor oameni pricepuți în materie și cu tragere de inimă, și nu cancelaristilor care ar compromite tot. Când ar rămâne lucrul pe organizat, să fim siguri că se vor afla bărbați de inimă și cu destulă pricepere, și care se vor simți fericiți, punând cunostințele și experiența lor în serviciul unei întreprinderi de utilitate națională.

Pentru a da un cât mai mare impuls dezvoltării industriei naționale, odată cu organizarea învățaturii profesionale, să se înființeze în capitala României o *Societate centrală pentru încurajarea industriei naționale*, la care să ia parte nu numai specialiștii, ci toate persoanele care sunt interesate de prosperitatea industriei noastre. În afară de *Societatea centrală* se vor înființa societăți județene pentru același sfârșit, care, deși independente, vor fi în legătură strânsă cu cea din București. Misiunea acestor asociații ar fi încurajarea pe toate căile a producției industriilor locale; ele ar da exemplul preferinței ce trebuie acordată obiectelor de fabricație românească; ele ar organiza expoziții industriale, societăți cooperative de producție și de consum; într-un cuvânt societățile pentru încurajarea industriei naționale ar fi centre împrejurul cărora s-ar grupa toți aceia care, potrivit mijloacelor lor, pot contribui la înflorirea industriei naționale.

[...]

Admitând că s-ar aplica măsurile de mai sus, pentru înființarea unei industrii naționale, că s-au organizat societăți industriale pentru încurajarea și dezvoltarea industriilor noi, în sfârșit că industriile înființate au început să producă, vine întrebarea dacă toate acestea sunt de ajuns pentru a garanta existența și prosperitatea industriei noastre.

Cum stau lucrurile astăzi în ceea ce privește relațiile noastre comerciale cu diferite state, relații reglementate de convențiile de comerț încheiate cu aceste state, va fi cu neputință industriilor români să producă în condiții care să le permită lupta cu folos contra concurenței din afară. Dacă țările înaintate industrial simt nevoia de a-și ocroti producția națională prin taxe vamale, o țară care se află la început cum ar putea oare să concureze cu celelalte care-i sunt superioare mai din toate punctele de vedere? Aceasta este destul de învederat; însă, din nefericire, suntem legați și până ne va veni timpul să încheiem alte tratate de comerț, suntem nevoiți să îndurăm concurența neloială a fabricatelor străine. Până atunci nu vad alt mijloc decât încurajarea directă de către stat și de către particulari.

Statul consumă anual pentru întâmpinarea diferitelor necesități ale serviciilor publice, obiecte pe cât de numeroase, pe atât de variate. Fiecare din noi știe că cu banii țării se întreține armata națională, o sumă de interni în stabilimente publice, atâta lume în casele de binefacere și în spitale, precum și în penitenciare. Toată această lume, și în particular armata, întrebuințează pentru îmbrăcăminte și pentru muniție obiecte fabricate de mai multe industrii; astfel sunt postavurile, pânzeturile, încălțăminte, pielăria, armuraria ș.a. Lăsând la o parte unele dintre arme, eu cred că toate celelalte obiecte necesare armatei ar trebui să se cumpere din țară. Nu vad pentru ce Rusia și alte state, a căror industrie datează de curând, și-ar întreține armatele cu obiecte de fabricație națională, și numai noi nu am face aceasta. Nicolae Bălănuș a propus în nenumărate rânduri să îmbrace armata cu postavuri lucrate în fabrica sa. O propunere analogă s-a făcut și de dl. Dimitrie Simu care avea o fabrică de postavuri în București. În sfârșit, în cele din urmă, colonelul Aleazu, după ce a cumpărat fabrica de postav de la dl. Kogălniceanu, a încheiat contract cu ministerul de război pentru a da postavul necesar armatei.

Admitând că s-ar lucra postavuri în deosebite părți ale țării, eu gândesc că s-ar putea îndatora guvernul, printr-o lege, ca să îmbrace armata cu postav local. Ministerul de război ar împărți diferiților fabricanți probe după postavurile ce le-ar trebui; ar fixa prețurile după o normă oarecare; în fine, ar reglementa primirea și alte amănunte.

Tot asemănător s-ar putea proceda pentru procurarea pânzeturilor, a încălțămintei, a pielăriei și a altor obiecte. Este lesne de înțeles că singură, clientela armatei ar fi deja o încurajare pentru industria română, fiindcă i-ar asigura o desfăcere sigură a unei

parți din produsele sale. Pe de altă parte, consumul unei părți din public ar spori această clientelă și, în modul acesta, industriisii noștri ar putea lucra.

Într-un cuvânt, tot ce se cumpără cu ban publici, fie pentru armată, fie pentru întreprinderile statului, fie de angajați de tot felul care poartă uniformă, să se ia din țară, în afară de acele obiecte care nu s-ar putea fabrica pe loc.

Ca precedent avem învoiala făcută cu dl. Alcaz pentru a i se cumpăra postavul necesar armatei; concesiunea acordată fabricii de hârtie pentru a îndestula toate serviciile publice cu hârtia necesară. Ceea ce s-a făcut pentru aceste fabrici se poate face și pentru altele. Și când zic fabrici, rog să se noteze că nu înțeleg numai stabilimente mari, ci, din contra, industria domestică, în înțelesul ce i-am dat în cursul acestei lucrări.

Când industriisii țărani și cei din târguri ar fi siguri că, în tot anul, li se va cumpăra postav, pânzeturi, pielărie și alte produse industriale, să fim încredințați că nu vor avea nevoie de alt îndemn pentru a lucra și a-și dezvolta industriile lor. Astăzi, nu li se cumpără nici un fir de ată pentru trebuințele publice, și, totuși, târgurile de la Rucăr, Ploiești și altele sunt pline cu pânzeturi și postavuri din țară.

Eu unul mă sprijin în acest sistem de a crea industria națională nu numai pe cheltuielile statului, dar și pe cea a particularilor. Sunt încredințat că românii, din patriotism, se vor întrece în a purta vesminte naționale; că toți, de la mic la mare, vor prefera albiturile de masă indigene; ciorapii și alte obiecte tricotate în țară vor fi mai căutate decât cele fabricate din vechituri în unele din fabricile străine. Nu se poate admite că atunci când armată, cai ferate, poștă și telegraf, interni ai statului, funcționari de toată mână, îndatorați a purta uniformă, nu se poate admite, zic, ca numai particularii să se îmbrace cu stoffe de proveniență străină; dimpotrivă, cred [că] ei vor fi cei dintâi care să dovedească prin fapte că știu să se hotărască, când este în chestiune crearea industriei naționale.

4. INDUSTRIA ROMÂNĂ ȘI LIBERTATEA COMERȚULUI DE IMPORT

[...]

România, cu riscul de a-și compromite existența sa politică, de a nu vedea nici o industrie importantă prinzând rădăcini pe teritoriul său, de a fi pentru vecie colonia acelor state care-i trimit produsele industriei lor, nu poate să urmeze altă cale decât aceea pe care a urmat-o și o urmează, până astăzi, toate statele înflorite. Ar fi o sumetie care ar periclita existența noastră națională, ca noi să pretindem a face mai bine decât Anglia, Franța, Germania etc. Sunt permise experiențele când ele nu lovesc existența unui stat; însă nu putem admite că pentru a face plăcere scolii engleze, scolii economice cosmopolite, să ne apucăm noi să experimentăm teoriile ne-

aplicate până astăzi de către nici o țară din cele ce au ajuns la un oarecare grad de prosperitate. Dacă în lumea aceasta ar exista o turmă și un păstor, dacă oamenii în loc să caute a se cotropi și a se sfâșia, ar trăi ca frații, dacă, chiar în condițiile de astăzi, România ar fi tot atât de înaintată ca și Anglia, atunci negresit că protectionismul contra concurenței străine ar fi în dauna intereselor noastre. Dar ce suntem? Ce industrie avem? În ce stare ni se află comerțul? Adepții scolii cosmopolite ne vor zice că industriile create prin protectionism nu pot fi durabile; și noi, la rândul nostru, le vom răspunde că nu vedem industria franceză creată de Colbert și dezvoltată sub regimul protector, să nu fi durată; de asemenea și cea engleză, americană și altele. Noi nu cerem ca în România să se introducă industrii imposibile, ci dintre acelea fără de care un stat trebuie considerat ca barbar; astfel, este fabricarea postavurilor, a pânzelurilor de in și de cânepă, a stofelor de lână și mătase, industria fierului, fabricarea pieilor, a hârtiei și altele, care toate ar prospera dacă la început ar fi încurajate și protejate. Ni se va spune că nici asta nu putem face, căci tratatul încheiat cu Turcia și alte state ale Europei ne este impus, și că, după acest tratat, nu putem avea taxe protectoare. Stim, din nefericire, că unele state ne-au iubit atât de mult și au dorit să vadă țara aceasta atât de prosperă, încât au luat toate măsurile ce le-au stat în putință, pentru ca să nu apucăm pe calea gresită pe care au apucat-o ele însele! Acest tratat pe care românii nu-l recunosc și nu-l pot recunoaște, căci aceasta ar fi pieirea lor, nu are să fie etern, numai noi să stim lucra. Afară de aceasta, avem destule mijloace pentru a putea încuraja industriile locale, până atunci când vor fi în stare să lupte cu industriile străine, și aceste mijloace sunt: scutirea de orice dări pentru un timp dat, înlesniri de exploatare, scutirea de vamă a masinilor industriale, propagarea învățământului profesional, preferința acordată de către stat și de către particulari produselor indigene, sporirea taxelor comunale pentru obiectele străine etc. Cu aceste mijloace și cu mai mult patriotism ca până azi; cu hotărârea de a face cum au făcut alte națiuni, fără îndoială că vom crea industria română. Dacă, însă, vom continua ca până astăzi, să aplicăm doctrinele cosmopolite, să alergăm la străini pentru cele mai mici obiecte, să disprețuim tot ceea ce este național și să preferăm tot ce este străin, să dirijăm educarea copiilor în așa fel încât românii să aștepte totul de la buget, lăsând meseriile pe seama străinilor, dacă, în sfârșit, vom lucra cum n-a lucrat nici o națiune pe lume, călcând în acest mod în picioare învățăturile experienței, atunci putem fi siguri că nu vom mai vedea niciodată apărând industriile în patria noastră; și ceea ce este mai grav, ne vom trezi într-o zi copleșiți de străini cu toate izvoarele de bogăție scăpate din mâinile noastre; cu alte cuvinte vom deveni străini în țara noastră. Și culpa va fi a noastră, și nu vom avea a ne plânge decât de îndărătnicia noastră.

[În vol. *Texte din literatura economică în România. Secolul XIX*, București, 1960, p. 357-368]

Alexandru D. Xenopol (1847-1920)

Născut: La Iași, în anul 1847; mort la București, în anul 1920.

Studii: A urmat liceul la Iași, trecând bacalaureatul în anul 1867. Cu sprijinul societății „Junimea”, pleacă pentru studii superioare la Berlin și Gießen (1867-1871). Audiaza cursuri de filosofie, drept și istorie. Sustine doctorate în drept, la Berlin și filosofie la Gießen.

Activitate: După o scurtă carieră juridică, devine profesor la Catedra de Istoria românilor din cadrul Universității din Iași. Este rector al Universității din Iași (1898-1901) și membru al Academiei Române. De asemenea, a fost membru al unor academii și societăți științifice din alte țări.

Lucrări: *Teoria lui Rösler. Studii asupra stăruinței românilor în Dacia Trăiană*, Iași, 1884; *Istoria românilor din Dacia Trăiană*, 13 volume, Iași, 1896-1912; *Principiile fundamentale ale istoriei*, Iași, 1900; *Domnia lui Cuza Voda*, 2 volume, Iași, 1903; *Istoria partidelor politice în România*, București, 1910; *Starea noastră economică*, în „Convorbiri literare”, 1877-1878; *Studii economice*, Iași, 1879; *Memorii asupra unor îmbunătățiri economice de realizat în Nordul României și în special în Iași*, Iași, 1891; *Mijloace de îndreptare a stării țăranimii române*, în „Arhiva”, 1907 s.a.; vezi și: A.D. Xenopol, *Opere economice*, București, 1967.

STUDII ECONOMICE

I. BOGĂȚIE, CULTURĂ

Starea materială a unui popor stă în cea mai strânsă legătură cu dezvoltarea sa intelectuală, și dacă aceasta a fost așa în toate timpurile, apoi desigur că în timpurile noastre adevărul acestei idei este mai presus de orice îndoială.

Viata noastră în vremurile de față cere, pentru înlesnirea jocului ei, o multime de elemente ce au nevoie de multă muncă atât fizică cât și intelectuală pentru a fi produse: pavele, sosele, telegrafuri, poduri și drumuri de fier – în ordine mai mult materială; școli, așezăminte de învățatură, precum muzee, grădini, întreținerea unei armate puternice – în ordinea morală și intelectuală. Aceste toate pentru a fi realizate trebuie ca statul și comunele să dispună de mijloace însemnate materiale, fără de care asemenea necesități neputând fi îndeplinite, poporul rămâne îndărăt pe calea culturii, adică în stare de barbarie față de popoarele cele mai înaintate.

De aceea, dacă privim în omenire, vedem un fapt constant, anume că popoarele cele mai bogate sunt și cele mai înaintate în civilizație. Astfel, Anglia, Franța, Statele Unite, Belgia, în timpurile mai din urmă Germania și Italia, care strălucesc prin producerea lor științifice, literare și artistice sau prin măreția descoperirilor lor

practice, sunt totodata țările acelea în care oamenii și împreună cu ei statul e mai bogat.

Dimpotrivă, Spania, Portugalia, Turcia și țara noastră sunt cele mai înapoiate atât în privința intelectuală, cât și în cea materială.

Si este de observat că întotdeauna strălucirea intelectuală a unui popor a fost ea o înflorire a bunăstării sale materiale. Astfel, dezvoltarea cea măreată artistică a Italiei în privința picturii, în secolul XV și XVI, a fost urmarea necesară a bogăției celei extraordinare a republicilor italiene; și Portugalia a produs pe un Camoëns îndată după descoperirile cele mari geografice care arunca bogățiile Indiilor în mâinile sale.

Dacă căutam să lămurim în mod științific această strânsă legătură între starea materială și cea intelectuală a unui popor, vom găsi că materialul *e mijlocul și condiția obligatorie* a dezvoltării intelectualului. Unde materialul lipsește, acolo nu se pot înființa acele asezăminte fără de care intelectualul nu se poate dezvolta; de aceea el va sta pe loc sau va da chiar înapoi.

De aici rezultă numaidecât: *orice popor care tinde la propășire trebuie mai întâi să-și asigure o bază materială pe care să înalțe propășirea sa.* Am făcut noi asta sau tindem să o facem? Iată întrebarea la care studiile viitoare vor căuta să dea un răspuns.

II. ȚARA NOASTRĂ AGRICOLĂ

Că România este o țară curat agricolă, nu credem că este nevoie a o mai demonstra. Totuși, dacă atingem acest punct este numai pentru a-l pune mai bine în lumină, pentru a arăta în ce grad exorbitant depinde viața noastră de popoarele străine.

Ce produce țara noastră? Lucruri brute, obiecte nelucrate, la producerea cărora ia parte mai mult natura, iar omul ajută numai și înlesnește producerea acestora. Căci ce rol are omul la înmulțirea animalelor? Numai acela de a le da oarecare îngrijiri. Ce rol are el chiar în producția agricolă? Acela de a pune sămânța în stare de a încolți; creșterea însă și strângerea ei rămân cu totul la voia întâmplării, și agricultorul, după ce încredințează averea sa pământului, îndreaptă către cer un ochi plin de îngrijorare și așteaptă de la ploi și vânturi soarta avuției sale.

Lucrurile brute ale țării noastre merg în țările străine, de unde, prefăcute în obiecte lucrate, se întorc în țara noastră. Astfel, lăna oilor noastre merge în Transilvania și de acolo se întoarce sub formă de sumane pentru a îmbrăca trupurile locuitorilor; pieile boilor și ale cailor noștri se duc în Germania, în Franța, pentru a se întoarce dubite sau prefăcute chiar în ciubote spre a încălta picioarele noastre; ciolanele vitelor noastre se întorc sub formă de chibrituri, cânepa sub aceea de frânghii cu care legăm coamele boilor și așa cu toate celelalte nenumărate articole lucrate ce se introduc în

tară; așa că noi suntem îmbrăcați din cap până în picioare în obiecte străine, mâncăm din blide străine, ne plimbăm în trăsură străină, mobilăm casele noastre cu mobile străine, acoperim streașinile noastre cu tablă străină, privim prin geamuri străine, într-un cuvânt suntem inconjurați din toate părțile de elemente străine, încât nu știm zău ce mai rămâne românesc din întreaga noastră viață, mai ales dacă luăm în considerare și instrăinarea limbii, a creșterii și a obiceiurilor.

Suntem deci o țară agricolă și nu producem decât obiecte brute și introducem de la străini obiecte fabricate. Mulți cred că aceasta e foarte bine și că noi trebuie să rămânem așa. Noi credem că vom demonstra cu ușurință că aici stă viciul întregii noastre dezvoltări, pericolul care amenință chiar viața și existența noastră.

III. ÎNTÂIUL PERICOL AL ȚĂRILOR CURAT AGRICOLE

O comunitate de oameni ce se ocupă numai cu agricultura și-și aduce toate celelalte obiecte necesare din țări străine, va fi pusă într-o balanță foarte dăunătoare pe pietele acestora. Acea țară va produce grâu, orz și secară cu îmbelsugare; deci va căuta să vândă surplusul în străinătate, pentru a întâmpina celelalte nevoi (îmbrăcăminte, lux, călătorii, petreceri) cu mijloacele dobândite (bani).

Dar pentru ca produsele sale să ajungă în locul unde pot fi vândute, va trebui făcută o *cheltuielă de transport care va fi cu atât mai mare cu cât piața pe care se vor vinde produsele agricole va fi mai îndepărtată*. Deoarece, însă, prețul grâului nu poate trece peste un anumit prag maxim, care este determinat, parte prin concurența celorlalte țări agricole, parte prin producția însăși a țărilor ce cumpără, va urma numai-decât că agricultorul exportator să sufere o scădere a prețului grânelor sale echivalent cu costul transportului; cu alte cuvinte, totdeauna când se cumpără grâne dintr-o țară îndepărtată, costul transportului va micșora întotdeauna valoarea produselor, astfel că în unele cazuri să o reducă chiar la zero, precum s-ar întâmpla dacă am cumpăra grâu din China sau Japonia.

Obiectele industriale ce se aduc însă în țara agricolă din țările ce au cumpărat produsele sale vor trebui de asemenea transportate. Dar prețul transportului, în loc de a scădea aici din valoare mărfii, se va adăuga la ea și o va spori, astfel încât marfa va fi cu atât mai scumpă cu cât va fi adusă mai de departe. Cauza acestei deosebiri este că grâne se produc mai mult sau mai puțin pretutindeni, pe când obiectele fabricate sunt particulare fiecărei țări, și trebuie să le aduci de acolo dacă vrei să le posezi (de exemplu postavuri franceze sau ornice de Geneva).

Din aceasta rezultă că, pe când prețul grânelor exportate din țară va fi întotdeauna mărginit prin costul transportului, prețul produselor industriale importate în țară nu va suferi niciodată o scădere din cauza acestuia, ci, din contra, îl va spori cu atât mai

tare. De aici urmează că primul pericol la care va fi expusă țara agricolă este acela că ea vinde ieftin și va cumpăra scump obiectele necesare traiului.

IV. AL DOILEA PERICOL AL ȚĂRII AGRICOLE

O societate prosperă cu atât mai repede cu cât sunt mai variate indeletnicirile locuitorilor ei, urmând de aici o lege generală a naturii că progresul constă în deosebirea, diversificarea și în combinarea lor mutuală.

Țara aceea va fi mai fericită în care indivizii vor fi mai bine hrăniți, îmbrăcați, mai culti și mai morali, în care petrecerile vor fi mai intelectuale, îndepărtând pe om de ispitirile simturilor care-l apropiere de animal.

Pentru aceasta se cere însă numai atât ca indeletnicirile pe care le pot practica oamenii să fie cât se poate de variate, pentru ca să poată, pe de o parte, fiecare întrebuința talentele cu care a fost înzestrat de natură, pe de altă parte, având nevoie unul de altul, să caute unul slujbele celuilalt, să introducă legături între toți oamenii din care rezultă schimbul de interese, mai apoi cel de idei, fără de care o cultură și o civilizație sunt cu neputință.

Într-o țară agricolă, care va fi indeletnicirea de căpetenie a locuitorilor? Desigur, agricultura și pe lângă aceștia vor mai fi neapărat câțiva maistri pentru îndeplinirea necesităților de toate zilele. Ce nevoie de schimb de slujbe va fi între aceștia? Nimic decât doar ajutor la munca pe care o îndeplinește și el.

De aici va rezulta că în țara curat agricolă va lipsi acea solidaritate de interese care singură e în stare de a aduna indivizii unei națiuni într-un popor, într-o unitate comună.

Când alătura cu agricultorul stă o fabrică de postav, el vinde fabricantului lână sa, plantele din care acesta scoate boielile sale; când are o tăbăcărie, îi vinde pieile vitelor sale; când are o fabrică de chibrituri, îi vinde ciolanele și brazii din pădurile sale. Apoi fabricantul de chibrituri are nevoie de carton pentru cutiile sale, și deci dă naștere unei fabrici de asemenea carton care pentru a fi produs, culege peticele cele mai proaste de prin prejur și astfel întrebuințează și acest material brut care rămâne de altfel fără nici o utilitate. Tot acel fabricant are nevoie de etichete tipărite pentru cutiile sale, deci are nevoie de imprimărie alături de fabrica sa, și aceasta are nevoie de cerneală, de litere; fabricarea acestora are și ea nevoie de metal din care să fie turnate, și deci de aici se naște necesitatea deschiderii de mine, care, pentru a putea fi exploatate, au nevoie de mașini, pentru fabricarea cărora trebuie iarăși o multime de produse noi care toate dau naștere la nenumărate părțicele de indeletniciri deosebite.

Poporul neavând într-o țară agricolă nici o putință de a practica meserii deosebite, ce va face el? Acei ce nu vor activa în agricultură, neavând nici un alt mijloc de exis-

tentă, se vor îndrepta către consumatorul cel mai mare, către stat, și-i vor oferi lui pentru plată talentele și puterile lor.

Se va naște deci, în societatea curat agricolă, boala cea grea și pierzătoare a *funcționarismului*, și fiecare om ce știe să scrie va cere de la stat o bucată de pâine pentru știința sa. În loc de a se naște în țară o clasă de oameni într-adevăr productivă prin munca ei, se va ivi o clasă de paraziți care vor cere de la stat să o întretină pe socoteala biților plugari, o clasă care în curând, împărțindu-se în partizi și susținând pe cei ce le vor promite, când vor fi la putere, o părtică din bugetul statului, vor arunca pe acesta în lupta crâncenă și urâcioasă a partizilor personale.

Lipsind într-o asemenea țară chiar clasa cea neatârnată pe care singură se poate baza o constituție democratică (căci agricultorii depind întotdeauna de guvern, prin executarea muncilor agricole), rezultatul va fi că democrația în acea țară va fi o mare minciună. Ferească Dumnezeu de o țară în care voturile sunt împărțite între țărani ce nu știu pentru cine le dau, între boieri ce le dau după interesele lor agricole și funcționari sau aspiranți la funcțiuni ce le dau după interesele lor personale!

În zadar deci se strigă după libertate într-o țară curat agricolă, căci ea nu este cu puțină decât acolo unde sunt *oamenii liberi*, iar oameni liberi ne se află decât într-o țară unde industria joacă un rol însemnat.

Pentru a rezuma deci cele spuse mai sus, vom spune că *al doilea pericol* la care este expusă o țară curat agricolă este *funcționarismul, lupta înversunată între partizi și falsificarea democrației*.

V. AL TREILEA PERICOL AL ȚĂRII AGRICOLE

Dacă pericolele studiate până acum sunt numai indirect în viața poporului curat agricol, cel ce-l vom avea acum în vedere pune în pericol existența sa în mod direct, îi taie rădăcina chiar și-l conduce la *moarte prin împușcarea populației*.

Într-o țară curat agricolă, oamenii vor trăi foarte puțin și reproducerea lor va fi împiedicată în măsura în care ei vor fi lipsiți de cele necesare. Două cauze mari ales vor contribui la scăderea populației: *viața rea a populației și boala*.

Poporul dela țară, țăranii, care sunt temelia întregii țări agricole, căci o singură clasă într-adevăr productivă, vor trăi foarte sărăcățoși. Baniul fiind foarte scump, munca atât de grea a câmpului va fi foarte rău plătită, și ei abia vor avea bani pentru a întâmpina nevoile existenței zilnice și anume nu pentru a duce în țară bun, ci pentru a nu muri de foame.

Într-adevăr, să vedem cât poate câștiga un țăran în țară pe an: cel mult 1.000 de lei vechi dacă are doi boi și 600 dacă e numai cu palmier. Din acest câștig atât de minim trebuie să mănânce, să se îmbrace și să petreacă, căci petrecerea este tot atât de nece-

sără omului ca și mâncarea și îmbrăcăminte. Va mânca deci foarte prost, și anume carne puțină, și pentru a introduce căldura necesară în corpul său va întrebuința băuturi spirtoase și se va deda patimei betiei.

Țăranii fiind săraci, comunele vor fi sărace și nu vor putea îngriji de nevoile obștei: drumuri, poduri, școli, medici, veterinari. Locuințele țăranilor vor fi cele mai proaste, nu vor putea fi încălzite iarna și va trebui să înlocuiască prin spirit căldura ce va fi sustrasă din corpul său.

Într-o astfel de stare de lucruri, care va fi soarta copiilor? Desigur din cele mai rele. Mama fiind nevoită să muncească alături de bărbatul ei pentru a câștiga zilnica hrană, va alăpta înfierbântată pe pruncul ce plânge într-un colt de ogor și-i va da astfel să sugă moartea în loc de viață din sânul ei. Îngrijirea cea de tot rea a copiilor va produce o mortalitate din cele mai mari, și în loc ca populația să sporească va sta pe loc sau chiar va descresce.

În orase și în clasa cultă, o altă piedică se va opune creșterii populației, anume *hurlăcia*. Carierele nefiind sigure, ei atârând în cea mai mare parte nu de la propria destoinicie, ci de la voia guvernărilor, tinerii nu se vor însura, nevoind a se expune cu o familie nesiguranței poziției lor. De aceea ei vor aștepta până vor avea oarecare avere înainte de a se însura și, după ce își vor fi stricat corpul printr-o viață dezordonată, vor intra în viața conjugală cu puteri slabe, neputând face copii. De aceea și vedem în orasul nostru o mulțime de fete ce așteaptă a se mărita și o mulțime de tineri ce nu vor să le ia; familiile, atâtea câte sunt, au copii foarte puțini și aceștia sunt bolnavi și ieșii, dând naștere unor generații din ce în ce mai slabe și mai prăpădite. [...]

Rezumând deci pericolele la care se expune o comunitate de oameni care vrea să trăiască numai din munca pământului, găsim: 1) că acea țară va fi nevoită să cumpere scump și să vândă ieftin obiectele necesare traiului, va pierde, deci, cu timpul banii din țară, importul întrecând suma exportului; 2) ocupațiile nefiind variate, nu va fi o solidaritate de interese între membrii acelui popor și, neavând ce face, clasa ce nu se ocupă cu agricultura se va îndrepta către bugetul statului, dând naștere plăgii periculoase a funcționarismului; 3) în fine, va atenta chiar la existența poporului prin imputinarea populației, provenită din sărăcia poporului.

Din toate acestea se poate vedea dacă este bine ca un popor să rămână exclusiv agricol.

VI. ȚARA AGRICOLĂ ȘI ȚARA INDUSTRIALĂ

Să comparăm acum starea a două țări, din care una se ocupă numai cu agricultura, cealaltă se ocupă și cu industria.

Ce vor câștiga ambele țări?

Să luăm pentru exemplu o cantitate de lână produsă de țara agricolă și prelucrată de țara industrială. Cine va câștiga în țara agricolă din producerea acelei lăni? Proprietarul oilor, ciobanul ce le păzește și care le tunde și cel ce va transporta lână până în țara industrială, luându-se aminte însă observația făcută de noi în paragraful precedent că cel ce transportă va câștiga pe socoteala proprietarului oilor, scăzând cu atât pretul cu cât țara în care aceasta trebuie transportată va fi mai îndepărtată.

Dacă punem aceeași întrebare pentru țara industrială, răspunsul este cu totul altul. Vor câștiga din prelucrarea acestei lăni toți cei ce vor contribui la transformarea ei în țesături, cei ce o spală, o piaptână, o tes, o vopsește; apoi vor mai câștiga cei ce produc vopselele, precum și cei ce le procură materialele necesare pentru fabricarea acestora. Țesăturile trebuie puse în hârtii și împachetate, pachetele legate cu niște cordeluțe și puse pe dânsle niște etichete. Vor câștiga deci, fabricanții de hârtie, de cordele, de etichete. Pentru fabricarea hârtiei sunt necesare iarăși, o multime de operațiuni, și toți cei însărcinați cu aceasta vor câștiga; pentru fabricarea cordelelor și etichetelor de asemenea. În fine, va mai câștiga cel ce va transporta înapoi în țara agricolă marfa prelucrată, însă aici, în loc de a se face acest câștig pe socoteala fabricantului, se va face pe cea a cumpărătorilor, deci tot a țării agricole.

Într-un cuvânt, pe când în țara agricolă câștigă *unul*, în țara industrială câștigă *o mie*.

Să vedem acum ce câștigă diversii indivizi întrebuițați în producție în ambele țări? Un cioban câștigă la noi doi lei vechi pe zi cu mâncare cu tot. Proprietarul unor oi, dacă luăm în socoteală întreținerea acestora, bolile la care sunt expuse și care pun în pericol capitalul însuși sau o parte din el, vom vedea că el (proprietarul), chiar dacă are o mie de oi, abia câștigă, an bun cu rău la un loc, cu ce să-și întrețină familia sa. În țara industrială, dimpotrivă, cei mai prosti lucrători sunt plătiți cu un franc, chiar și copii; cei mai buni au 4, 5, 6 și ajung până la 20 fr. pe zi. Maistrii de ateliere, contabilii și directorii de fabrici au adeseori niște salarii de care nu se bucură nici funcționarii superiori în țara noastră.

Prin urmare, a doua deosebire între aceste două feluri de a trăi este că, pe când în țara industrială *toată lumea câștigă mult*, în țara agricolă *toată lumea câștigă puțin*. Pentru ce aceasta? Pentru o cauză foarte firească. Munca agricultorului, care produce numai lucruri *brute*, este *brută*, de rând, poate fi făcută de oricine cu puțină rutină și fără nici un soi de învățătură. Munca industrială, fiind inteligentă, trebuie studiu pentru a putea fi deprinsă; este mai grea, mai fină și, prin urmare, mai bine plătită.

De aici însă, va rezulta alt dezavantaj al țărilor agricole față de cele industriale. Ele vor da cantități enorme de muncă brută pentru foarte puțină muncă inteligentă. *Câte kilograme de grâu nu sunt oare cuprinse într-un ornic de Geneva?* Sute de țărani au asudat sub arșița soarelui luni de zile pentru a produce ceea ce ornicașul din

Geneva a produs în puține zile cu o osteneală mai mult intelectuală decât fizică. De aici rezultă că o țară agricolă își dă toată munca locuitorilor săi în schimbul unei mici porțiuni din munca țărilor industriale.

Aceasta este însă un rău foarte mare, căci un popor nu poate prospera decât în proporție cu ceea ce produce; dacă producția sa va fi așa de proastă încât să trebuiască întrebuintată toată pentru a plăti o porțiune minimă din munca altor țări, atunci ea nu va putea aplica puterile sale în alte direcții, și anume în acelea ce dau naștere progresului, și deci, va rămâne înapoiată. Deoarece vedem că chestiunea industriei într-o țară nu este numai o chestiune de câștig, ci și o chestiune de civilizație.

VII. ȚARA AGRICOLĂ ȘI ȚARA INDUSTRIALĂ

Să urmărim mai departe asemănarea dintre aceste două feluri țări:

Țara agricolă va căuta să vândă produsele sale în străinătate pentru a dobândi banii necesari cumpărării obiectelor fabricate. Această vânzare nu se va putea face direct de la producătorii de grâne din țara agricolă la consumatorii acestora din țările industriale, ei vor trebui niste intermediari care să mijlocească vânzarea și cumpărarea grânelor; acești intermediari vor fi *comercianții*. De asemenea, fabricanții de obiecte lucrate în străinătate nu vor putea vinde produsele lor direct consumatorilor din țările agricole, și deci, și aici comercianții vor trebui să intervină ca niste canale prin mijlocirea cărora să se scurgă mărfurile țărilor industriale în cele agricole.

Maxima comercianților însă este: *cumpără ieftin și vinde scump*, pentru a putea astfel realiza câștigul cel mai mare posibil. De aici va rezulta că ei vor căuta să cumpere grânele țărilor agricole cât se poate de ieftin și să-i vândă produsele industriale cât mai scump, și, prin urmare, ei vor lua asupra țării agricole un bir foarte mare. Comercianții sunt însă pretutindeni, și în țările industriale, căci și comerțul este o ramură necesară și deci îndreptățită în viața economică a popoarelor. Însă deosebirea dintre țara industrială și cea agricolă va fi următoarea: pe când în țara industrială fabricile sunt apropiate de consumatori și comercianții nu fac decât să *usureze* desfacerea mărfurilor, în țara agricolă, ei, aducând mărfurile tocmai din țările îndepărtate, *mijlocesc* chiar această desfacere, care fără ei n-ar fi posibilă, de unde rezultă că în acest caz, câștigul fiind în proporție cu slujba făcută, ei vor avea un câștig mult mai mare de la țara agricolă decât de la cea industrială. Dacă observăm acum că darea plătită comercianților este întotdeauna în defavoarea țării agricole, căci, după cum am văzut în paragrafele anterioare, al vânzării produselor agricole câștigul comerciantului, ca și al transportului scade din prețul vânzării, prin urmare în dauna agricultorului; la cumpărarea produselor industriale, acest câștig al comerciantului se adaugă la prețul cumpărării, prin urmare tot în dauna locuitorilor țării agricole. Ast-

fel, comerțianții câștigă în mod îndoit în țara agricolă: mai întâi din cumpărarea grânelor, apoi din vânzarea mărfurilor; procentul pe care ei îl iau pentru mijlocirea cumpărăturii fiind cu atât mai mare cu cât piețele sunt mai îndepărtate unele de altele, rezultă pentru țara agricolă pe fiecare an o pierdere foarte mare care se adună sub formă de câștig în pungile comercianților.

Comerciantul este însă propriu-zis o clasă neproductivă, căci el în realitate nu produce nimic, nici produse brute, nici produse prelucrate; el este, în cazul cel mai bun, un agent înlesnitor al desfacerii produselor, prin urmare numai cât un element secundar în mecanismul economiei. Țara agricolă dă însă tocmai acestui element rolul precumpănitor; el câștigă mai mult decât toți; el se împărtășește cu porțiunea cea mai mare din produsul muncii locuitorilor ei. *Țăranul asudă pe brazdă; comerciantul se îmbogățește la tarabă.* De aceea țărilor agricole vor număra cei mai mulți comercianți, pentru că nicăieri nevoia lor nu este așa de simțită, nicăieri ei nu pot găsi o recompensă așa de îmbelsugată a slujbei lor celei atât de puțin folositoare. [...]

VIII. ȚARA AGRICOLĂ ȘI ȚARA INDUSTRIALĂ

Să urmărim mai departe paralela dintre țara agricolă și cea industrială, și anume să căutăm a ne da seama despre starea însăși a agriculturii în aceste două țări.

Țara agricolă va fi împiedicată în însăși exploatarea pământului prin lipsa industriei. Mai întâi această împiedicare va fi simțită din lipsa de varietate a plantelor cultivate.

Țara curat agricolă se va mărgini în cultura ei la cereale: grâu, orz, ovăz, porumb, secară. Multe culturi însă nu vor fi exploatate din cauză că produsul acestora, neputând suporta exportul și transportul în țări îndepărtate, ele neputând fi întrebuințate în țara agricolă la lucrări industriale, vor rămâne cu totul părăsite. Astfel, de exemplu, sfecla, care este o plantă a cărei cultură dă un profit mult mai mare decât cerealele, dar care nu poate fi întrebuințată decât atunci când are în apropiere ei o fabrică de zahăr. Apoi, se observă că sfecla, prin natura ei, este cea mai potrivită pentru alternarea culturii cu cea a altor plante, precum a grâului, căci grâul își ia hrana din părțile superioare ale pământului, pe când sfecla, cu rădăcinile ei adânci, își scoate sucurile necesare creșterii ei tocmai din paturile cele mai îndepărtate, astfel că, alternându-se cultura sfeclei cu cea a grâului se lasă să se odihnească câte o pătură de pământ, ceea ce face ca aceasta să producă mai mult și mai îmbelsugat. Unde nu este însă fabrică de zahăr, sfecla nu poate fi cultivată. De asemenea, cânepa. Această plantă este căutată mai ales acolo unde se fac din fibrele ei țesături grosiere, precum: pânză pentru saci sau frânghii și sfoară. Unde aceasta nu se caută, se va cultiva puțină, prin lanurile de porumb, câteva fire pentru sămânța ei, din care se scoate ule-

iul. Nu mai puțin însemnată ar fi cultura plantelor ce conțin substanțe colorate, precum sofranul și altele, care în țările agricole sunt cu totul părăsite.

Agricultura însă, într-o țară agricolă va suferi un alt neajuns capital: greutatea îngrășării pământului. O țară agricolă este fatalmente împinsă a întinde neconținut cultura cerealelor și a împuțina astfel pășunile și prin urmare numărul vitelor ce pot fi hrănite. Apoi cea mai mare parte din vitele ce se află în ea vor fi exportate. Prin urmare numărul lor va fi întotdeauna mic în comparație cu întinderea pământului. Astfel, în Franța este un bou la 5 hectare, în Anglia unul la 3 hectare, în Belgia unul la 2 hectare și jumătate și în România unul la 8 hectare și un sfert¹. Împuținarea vitelor în țara noastră este foarte simțită de câțva timp. Asemănând anul 1860 cu anul 1873, vedem următoarea deosebire²:

	1860	1873
Cai	506104.00	426857.00
Măgari și catări	6657.00	6134.00
Boi, vaci, bivoli	2751161.00	1886550.00
Oi	4819900.00	4786317.00
Porci	1088737.00	836944.00
Capre	423177.00	194188.00

Împuținarea vitelor aduce după sine neputința îngrășării pământului, căci excrementele vitelor se duc împreună cu acestea de îngrășă holdele țărilor industriale; apoi sângele de bou, cel mai puternic mijloc de îngrășare, se adună în abatoarele străine după ce și-au luat sucurile din care s-au format în țara agricolă. În fine, mai este de observat că toate resturile animale și vegetale care rămân, spre exemplu, de la dubitul pieilor, de la fabricile de zahăr, postavuri, chibrituri, hârtie etc., toate acestea sunt foarte bune pentru îngrășarea pământului, dar lipsesc cu totul într-o țară curat agricolă. Un alt neajuns al țărilor curat agricole este deci, neputința îngrășării pământului. Noi credem că până acum nu a fost nevoie să îngrășăm pământul, întrucât el a produs foarte bine și așa, dar uităm un lucru: anume că, al noi pământul fiind foarte întins și populația foarte rară, noi ducem agricultura cu sistemul alternării culturilor și cu lăsarea pământului exploatat, doi ani în șir, ca pârloagă sau bătătură în anul al treilea. Aceasta însă o pot face numai proprietarii mari, care dispun de întinderi însemnate de pământ. Dar pentru țăran, care de la legea rurală a dobândit 4 fălci de pământ, pe care neconținut le exploatează în fiecare an, acest sistem este cu neputință de aplicat și cultivarea aceluiași pământ în fiecare an trebuie să conducă numaidecât la istovirea puterilor acestuia, la secarea productivității sale. Țăranii dar, vor fi nevoiți să recurgă la îngrășăminte dacă nu vor să vadă pământul refuzându-le pro-

ductia, precum se vede în județul Putnei, unde țărani au început a gunoi pământurile; dar aici se lovește de altă greutate: lipsa gunoiului.

Prin urmare, țara curat agricolă va exploata rău chiar agricultura, căci mai întâi nu va putea varia cultura sa, apoi nu va putea înapoia puterile pământului și va sili pe acesta a refuza orice producție, încât vedem că *industria este necesară chiar pentru prosperarea agriculturii*.

Note

¹ Vezi „Revue de deux mondes”, 1 mart. 1862.

² Vezi Obédénare, în *La Roumanie économique*.

[A.D. Xenopol, *Opere economice*, București, 1967, p.79-89.]

Vintilă I.C. Brătianu (1867-1930)

Născut: La București, în anul 1867; mort la Mihailești, județul Vâlcea în anul 1930.

Studii: Elev al Liceului „Sf. Sava” din București. Continuă studiile la Paris, la Liceul „Saint Louis” și Școala Centrală, obținând diploma de inginer în anul 1891.

Activitate: La întoarcerea în țară lucrează ca inginer la construcția podului de la Cernavodă, apoi la realizarea altor poduri, pe Siret, Argeș ș.a. Între anii 1897-1899 este director al Regiei Monopolurilor Statului.

În anul 1900 devine director al ziarului „L'Indépendance Roumaine”, iar în anul 1902 director la „Voința Națională”, organul central al Partidului Național-Liberal.

Deține numeroase funcții politice: parlamentar, primar al capitalei, ministru și prim ministru (1927-1928). Prin întreaga sa activitate teoretică și practică, este considerat unul dintre principalii promotori ai devisei „Prin noi înșine”.

Lucrări: *Scrieri și cuvântări*, I-III, București, 1937-1940; *Memoria Partidului Național Liberal*, București, 1906; *Crize de stat, 1901-1907-1913*, București, 1913; *Fofoasele exproprierii*, București, 1914; *Note asupra viitoarei nevoi economice și financiare ale României*, Iași, 1917; *Petrolul și politica de stat*, București, 1919; *Memoriu prezentat Comitetului Central al Partidului Național-Liberal*, București, 1930.

PETROLUL ȘI POLITICA DE STAT

INTRODUCERE

În iunie 1916 am întocmit memoriul ce publicăm mai jos, arătând care era la acea epocă situațiunea petrolului în lume și la noi în țară. Întemeiat îndeosebi pe lucrări ale d-lui L. Mrazec, distinsul director al institutului geologic, el n-a fost destinat publicării.

De atunci, politica statelor mari în chestiunea petrolului s-a afirmat din ce în ce mai puternică. Îndeosebi rolul jucat de petrolul român în cursul războiului nostru și importanța ce i-au dat ambele grupări de beligeranți, confirmă și mai mult concluziile acestui memoriu, a cărui menire era de a convinge sferele conducătoare de nevoia unei politici hotărâte de stat în regimul la care trebuie supus acest produs. Însă, pentru cei – puțini, sperăm la număr – care nu s-au convins încă de rolul pe care îl are această prețioasă bogăție a subsolului românesc, în apărarea și economia noastră

națională, tratatul de la București și regimul pe germanii au vrut să-l așeze în favoarea lor pentru acest produs, trebuie să le ridice ultima nedumerire¹.

Dar și pentru cel ce a făcut acest studiu, ca și pentru întreaga opinie publică, încercările făcute în timpul ocupațiunii și acel tratat au arătat intenții de o mai puternică cîtăpîire a vrăjmașilor țării. Aceste măsuri de adevărată jefuire, pe care ei au încercat să le impună cu forța, îngăduie azi, pentru apărarea intereselor naționale, soluții mai radicale ca cele ce puteam propune înainte ca Germania să-și fi desăvârșit intențiile ei adevărate.

Distrugerea instalațiilor industriei de petrol impusă nouă la retragerea armatei române, face, că putem să așezăm întreaga această ramură de activitate pe noi temelii.

În sfârșit întinderea teritorială datorită înfăptuirii unității naționale și nevoile financiare ale statului după acest război cer, pentru satisfacerea consumurilor interne, pentru încurajarea de noi industrii, și pentru sporirea veniturilor statului, un regim al vânzării și desfacerii diferit de cel ce ni-l impunea și îngăduia situația generală din iunie 1916 și starea de fapt ale acestei industrii din acea vreme.

*
* *
*

Iată care ar fi modificările noi de adus punctelor de program cu care isprăveam memoriul nostru și care credeam, în iunie 1916, că trebuie să conducă politica de stat în chestiunea petrolului. Ne tîrîm în enunțarea numai a acestor puncte, fiindcă credem că ele nu mai au nevoie azi de explicații complementare.

Acțiunea directă a statului trebuie să se manifeste în următoarele puncte:

1. Monopolizarea de către stat a tuturor mijloacelor de transport și de înmagazinare: conductele de petrol și instalațiile din porturi nu mai pot avea rolul de până acum, de a scurge cât mai repede produsul brut pentru consumul de afară, ci numai a produselor disponibile transformate prin rafinare și prin industriile chimice, care întrebuintează petrolul ca materie primă.

2. Schimbarea legii contingentării pentru a asigura consumul intern sporit, cantitatea și calitatea produselor necesare ei. Până azi ele se aduceau, în Ardeal și Bucovina, din Galiția; în Basarabia din Caucaz.

3. Crearea monopolului lampantului, benzinei și păcurii pentru a da statului monopolul de fapt al consumului intern, iar nu ca până acum un monopol în folosul unei organizații vrăjmașe. Prin aceasta se va ieftini un produs de primă necesitate populației, precum și energia necesară motoarelor și industriei în genere, cât și materia primă pentru industriile chimice.

4. Schimbarea regimului actual de concesiune. Reforma agrară în hotarele României vechi păstrează statului subsolul terenurilor expropriate și asigură impre-

ună cu acel al pădurilor sale, o întindere de peste 3.000.000 hectare. În teritoriul național ce se va lua Ungariei, regimul este acela al monopolului de stat, care singur are dreptul de concesiune pentru petrol și gaze. În Basarabia tot subsolul, după cererea Sfatului țării, a trecut în proprietatea statului. Aceste trei regimuri, diferite în aparență, ar înlesni soluția preconizată de partidul național liberal la discutia revizuirii constituției, ca produsul subsolului tuturor terenurilor neexploatate și deci până azi fără folos pentru proprietar, să treacă în proprietatea statului.

Oricare ar fi soluția adoptată, concesiunea viitoare nu mai poate fi dată decât sub controlul statului.

Trebuie să se impună condițiile de exploatare și crutare a rezervelor necesare unui produs rar și care se istoveste prin această exploatare.

5. Răscumpărarea terenurilor petrolifere date sub regimul vechi, în legătură cu observațiile făcute la punctul 4.

6. Constituirea unui credit industrial, care să lucreze și în petrol.

7. Dezvoltarea învățământului tehnic și comercial.

8. Protecția muncii naționale în industria și comerțul petrolului în conformitate cu principiile unui regim normal al muncii.

Acțiunea indirectă trebuie să consiste în:

1. Rezervarea concesiunilor de petrol, asociațiilor făcute de proprietarii solului și subsolului și cu participarea statului.

În orice concesiune dată, pentru a asigura partea ce revine statului ca redevență și impozit, și pentru a încuraja inițiativa națională, statul va fi participant, fie cu terenurile sale, fie cu capital.

Constituirea împreună cu terenurile statului a unei sau mai multor societăți naționale de exploatare, păstrând o rezervă neatinsă pentru viitor.

2. Îndrumarea viitoare a rafinăriilor trebuie să fie astfel, ca la înființarea lor să fie interesate societățile de exploatare a petrolului. Produsele necesare consumului intern, ca lampantul, benzina și păcura fiind supuse monopolului de stat, fabricația trebuie să fie contingentată în raport cu producția și cu nevoile consumului.

Pentru a scoate maximul de valoare dintr-un produs rar și prețios ca petrolul, trebuie încurajată industria chimică, prin asigurarea în condiții lesnicioase materiei prime necesare. Exportul petrolului să se facă sub formă de produse cât mai transformate.

A căuta să se reducă întrebuințarea păcurii ca combustibil prin folosința mai întâi a energiei căderilor de apă, a lignitului și a cărbunelui.

3. Vânzarea în afară a produselor petrolului supuse monopolului statului, se va face printr-o înțelegere directă a acestuia – asociat cu societățile de rafinare – cu organizațiile statelor importatoare.

4. O politică vamală în chestiunea petrolului, în concordanță cu aceste directive ale politicii de stat.

Acțiunea directă a statului în chestiunea petrolului și naționalizarea unei industrii, de care depinde energia și apărarea națională, va fi înlesnită prin atitudinea luată de societățile de petrol vrăjmașe în timpul ocupației și jafurilor făcute de ele, în dauna statului și particularilor. Statul va putea pentru despăgubirile ce îi revine și pagubele aduse, să ia asupra lui toate întreprinderile cu capital întreg vrăjmaș, precum și partea lor de participare în cele mixte.

Lichidarea pe care regimul de ocupație a aplicat-o societăților aliate, justifică, să aplicăm la rândul nostru, măsura pe care ei o luaseră contra tovarășilor noștri de luptă. În cadrul acestui program va fi negresit să se țină seamă de interesele capitalurilor aliaților noștri puse în industria petrolului.

În rezumat, petrolul fiind izvorul de energie necesar apărării naționale, dând lumina necesară maselor populare și materia industriei chimice, el nu poate fi considerat ca un produs oarecare al solului, și lăsat la regimul unei libere exploatare. Ca și caile ferate, el este unul din instrumentele cele mai puternice ale independenței politice și economice ale unui stat modern, de îndrumare și sporire a activității lui.

Puține state în lume posedă zăcămintele de petrol; această împrejurare face ca petrolul să fie și mai căutat și deci sporește lupta și încercările din afară pentru dobândirea lui. Tratatul de pace de la București este cea mai bună probă în această privință. Numai autoritatea și puterea statului prin amestecul lui poate fi o pavăză pentru apărarea acestei rare și mari bogății naționale. În sfârșit, tocmai prin condițiile în care se găsește și se exploatează petrolul, prin valoarea produselor pe care el și derivatele lui le înlocuiește, el poate fi unul din mijloacele cele mai eficace, pentru ca în aceste timpuri de mari greutăți financiare, statul să-și poată împlini o parte însemnată din nevoile sale.

27 octombrie 1918

PETROLUL ȘI POLITICA DE STAT

Ce trebuie să fie în urma evenimentelor actuale?

Într-un studiu publicat în 1911 am arătat care trebuia să fie politica de stat în chestia petrolului în condițiile în care ne găseam în acel moment. Ajungeam la concluzia că statul trebuia să aibă două acțiuni: una directă și alta indirectă pentru aducerea industriei petrolului, dacă nu în condiții normale, cel puțin apropiate de această stare².

Acțiunea directă avea să cuprindă:

1. Monopolizarea de către stat a tuturor mijloacelor de transport și înmagazinare. Completarea instalațiilor porturilor de petrol și facerea conductei la mare.

2. Adaptarea legii contingentării petrolului sistemului pe care-l va stabili conducerea în rafinăriile de la Constanța-Cernavodă și cele din interiorul țării. Revederea în întregime a acestei legi.

3. Program de explorări și studii geologice.

4. Cadastrarea proprietăților particulare în regiunile de petrol și fixarea unui minimum de exploatare pentru întinderea lor.

5. Protecția muncii naționale în industria și comerțul petrolului.

6. Instituirea unui credit industrial care să lucreze și în petrol.

7. Dezvoltarea învățământului tehnic și comercial.

8. Ocrotirea exploatărilor românești față de acapararea grupurilor din afară.

Acțiunea indirectă avea de scop „pătrunderea treptată a capitalurilor românești și mai ales în exploatare”. Se adăuga: „o acțiune mai intensivă a acestor factori și mai ales substituirea sa unor organizații existente, va depinde de utilizarea unui moment prielnic și de găsirea unei formule care să poată împăca interesele reale ale statului și ale unora din capitalurile străine aflate în țară”. Formula era:

„Rezervarea terenurilor statului numai pentru acțiunea capitalului românesc și înlesnirea, cu ajutorul acestor terenuri, a constituirii unei societăți naționale de petrol în colaborare, în privința rafinării și vânzării, cu o parte din întreprinderile mari din țară”.

Se propunea o societate curat românească de exploatare în care statul aducea ca aport terenurile sale (regie cointereseată) și cele cedate de societățile străine care ar fi vrut să intre în această combinație financiară. Se răscumpărau de la acestea toate instalațiile de exploatare și se asigura acestei societăți pur românești și cu participarea statului, exploatarea tuturor acestor terenuri.

Rafinarea se păstra unei societăți de colaborare a întreprinderii de exploatare de mai sus cu societățile astăzi posedând rafinării în țară și care ar fi intrat în această combinație.

Vânzarea se făcea în interior printr-o organizație în care intra societatea de rafinare; în afară însă, în combinație cu diferitele organizații din țările consumatoare.

Soluția ce preconizăm în 1911 era deci bazată pe o transformare *prin evoluție* a stării actuale a industriei petrolului, într-una mai corespunzătoare cu interesele economiei noastre naționale. Ea păstra regimul actual de proprietate și de concesiune a terenurilor petrolifere, lăsa societățile existente astăzi să-și continue activitatea lor, iar printr-o organizare aparte făcută împrejurul terenurilor statului și cu participarea acestuia, forma un sâmbure de organizație națională în jurul căreia se putea nădăjdui naționalizarea din ce în ce mai mare a întregii acestei industrii. Era o soluție din timp de pace, mai lentă și care ținea seamă de situația de inferioritate în care statul se găsea în această chestiune de un interes atât de mare. Era o intrare pasnică în cetate, dând societăților străine noi foloase care să le atragă în noua combinație, sau în orice

caz să le ademenească să se asocieze unei întreprinderi, care prin natura ei chiar, le-ar fi înlesnit viața lor viitoare. Era o soluție, taxată de îndrăzneată pentru condițiile în care ne găseam în acele vremuri, astăzi însă timidă și neîndestulătoare pentru cele în care ne găsim acum.

*
*
*

Evenimentele care s-au desfășurat de la 1911 încoace, au schimbat cu totul condițiile și au pus întreaga chestiune a petrolului sub o lumină mai vie, arătând nu numai importanța mare ce are, dar încă nevoia de a o rezolva cât mai repede și mai radical. A venit astfel, fără voia noastră și peste noi, „acel moment prielnic“, pentru a îndruma pe o cale mai sănătoasă o chestiune de care depinde întregul nostru viitor economic și în parte și politic.

Înainte de război chiar, dezvoltarea pe care o luase pe de o parte industria noastră și transporturile care găseau în păcură un combustibil ieftin și bun, pe de alta întrebuințarea acestui produs și a derivatelor lui în marina de război, în aviația și în automobile în genere, a dat petrolului o importanță mondială de prima ordine. Începuse să se contureze la statele cele mari o politică de stat în petrol. Unele, consumatoare, luptau pentru a se elibera de monopolurile ce-și crease cele două mari organizații de vânzare din lume (Standard Oil & Comp. și Royal Deutsch-Schell) studiind sau creând monopoluri de vânzare interioare; altele căutând printr-un program vast să pună mâna pe principalele terenuri petrolifere ale lumii. În capul celei dintâi categorii se afla Germania, care și încercase pe la 1912 să înființeze monopolul vânzării, în al celei de a doua Anglia, care voia să aibă pe drumul cel mare al mărilor putința de a-și aproviziona marina sa de război la vreme de nevoie. În afară de exploatarea proprii ce și-a organizat în Indiile asiatice și Egipt, Anglia a căutat să participe la marile trusturi mondiale, spre a le putea controla. Trustului american Standard Oil i-a opus, întărindu-l prin participarea largă a capitalului englez pe cel creat de olandezi împrejurul exploatarea din Indiile olandeze și care stăpâneau în parte consumul extrem asiatic. În urmă, în revoluția mexicană trebuie să vedem lupta ce se dădea pentru terenurilor acestei republici, iar împărțirea zonelor de influență cu Rusia, în Persia, avea ca substrat, pe lângă ieșirea la marea liberă, dorința de a pune mâna pe terenurile petrolifere din acest din urmă imperiu. În același timp, Anglia căuta să-și păstreze o participare în exploatarea terenurilor din Mesopotamia, unde silea pe turci să-i dea din concesiile acordate germanilor.

În fața acestei politici de stat, plină de prevedere într-un imperiu care stăpânește prin marina sa comercială și de război mărele lumii întregi, se ridică un alt concurent, puternicul trust american Standard Oil, care prigonit în interiorul Statelor Unite din

cauza monopolului ce stabilise acolo, este ajutat în afară de politica de stat a acestei republici.

Acest trust, pe lângă stăpânirea ce are pe cele mai multe întreprinderi de petrol din Statele Unite și controlul ce tinde să dobândească în toate afacerile petrolifere din lume, a căutat să pună mâna pe terenurile petrolifere ale Statelor nordice din America de Sud și apoi ale Chinei, unde a și dobândit o concesiune, la care participă și statul chinez.

Germania, în aceeași perioadă, din cauza dezvoltării ce a dat mării sale de tot felul și politicii sale mondiale, afirmată atât de puternic de vreo 15 ani încoace, în afară de grija consumului său intern nu putea să nu se îngrijească de alimentarea cu combustibil a flotei sale de război. Venită însă mai târziu în lupta pentru acapararea acestui prețios produs, ea nu și-a putut încerca acțiunea decât în România, Austria, Turcia asiatică și apoi în Statele sudice ale Americii meridionale, căutând să se intereseze la terenurile petrolifere ale Republicii Argentina. De la 1903 încoace, statul german a împins capitalurile naționale să se intereseze la petrolul din Galitia și România. De atunci începe, sub indemnul direct al ministerului afacerilor străine, participarea celor două mari grupări financiare germane: Deutsche Bank și Diskonto-Gesellschaft, la întreprinderile petrolifere din țara noastră.

Această luptă economică și din timp de pace, pentru stăpânirea petrolului, nu putea să nu aibă și urmări asupra pretului lui și îndeosebi asupra produselor întrebuintate la motoarele marinelor de război. În 1913 și 1914, înainte chiar de războiul general, piața noastră internă s-a resimțit direct de această concurență care a condus întreprinderile noastre de petrol să ridice foarte mult prețurile combustibilului lichid la noi.

Apărea acum și pentru cei ce nu erau la curent cu lupta ce se ducea în depărtare, înrăurirea ce putea să aibă asupra economiei noastre naționale, caracterul de marfă internațională al petrolului, importanța și cerința sa din ce în ce mai mare în lume. Se vedea limpede ce acțiune putea avea asupra întregii energii care mișcă industria și mijloacele noastre de transport, această alergare a tuturor după un produs care era singurul nostru combustibil. Ministerul de industrie, care în acele timpuri nu avea la îndemână măsurile legilor exceptionale, a trebuit să facă o presiune morală asupra întreprinderilor de petrol din țară, pentru a le aduce să țină seama și de interesele economiei noastre naționale. Această presiune a avut ca efect să reducă puțin prețurile foarte urcate pe care această industrie le impusese țării.

* * *

Iată de ce înainte de războiul general, o grijă de ordin mai imediat începe să se nască. În afară de regimul intern al întreprinderilor de petrol, trebuia să ne îngrijim

de condițiile anormale pe care le crea economiei noastre naționale – care nu găsea decât în petrol energia necesară vieții ei – lupta statelor mari pentru stăpânirea acestui produs pe care îl detin numai câteva fericite țări. Se impune acum în mod mai imperios rezolvarea acestei chestiuni, pentru ca, pe de o parte să nu stânjenească propășirea noastră economică, pe de alta, pentru ca țara noastră, detinătoare a acestui prețios produs, să nu devină și ea un câmp de luptă al intereselor marilor puteri, precum a devenit Mexicul, Persia ori Mesopotamia.

De altfel, această luptă începuse să se manifeste de câțva timp și la noi. În 1900 încă, necunoscători ai bogăției ce avem și ai menirii pe care petrolul trebuia să o aibă ca combustibil la noi, și preocupați de o criză financiară trecătoare, era să dăm prin mijlocirea lui Diskonto-Gesellschaft din Berlin, tot petrolul nostru. Numai grație luptei ce s-a dus atunci și lămuririi ce s-a făcut în opinia publică asupra primejdiei ce ne amenința, am putut să scăpăm de o soluție care trebuia, prin concesionarea conductei de petrol și a terenurilor statului, nu numai să robească petrolul nostru intereselor străine, dar încă și întreaga viață economică a țării, înscădă de combustibilul lichid.

Am arătat mai sus că la 1903, capitalurile germane sunt împinse să se intereseze de exploatarea de petrol din România; la această epocă însă, trebuie să recunoaștem că grija principală a acestui imperiu era de a asigura condiții normale consumatorilor germani de petrol lampant. Abia mai târziu, prin dezvoltarea motoarelor cu explozie, benzina și celelalte derivate ale titeiului, au luat importanță mai mare, atât în economia generală cât și în apărarea națională. Întrebuintarea păcurii în marina de război, a sporit și mai mult interesul manifestat la început. Nestăpânirea însă pe tot întinsul mării – cum o avea Anglia – de puncte de aprovizionare pentru flota de război, a silit Germania să nu facă decât într-o mică măsură o astfel de utilizare a păcurii. De aceea în exportul produselor petrolifere din România, vedem păcura mergând mai cu seamă în Anglia.

Iată cum a fost acest export în 1913:

Anglia	112.739 tone
Egipt	23.722 tone
Franta	31.065 tone
Italia	66.477 tone
Germania	17.690 tone
Austro-Ungaria	41.277 tone (unde găsea o întrebuintare mai mult industrială)

dintr-un export total din acel an de 341.913 tone.

Acest export ne explică și interesul din ce în ce crescând al capitalurilor engleze la întreprinderile noastre de petrol, fie direct, fie în asociație, cum se găsește în societatea „Astra” cu capital de altă naționalitate.

Modul de repartizare al capitalurilor străine în întreprinderile de petrol, ne arată că am devenit acel câmp de luptă, de care vorbeam mai sus.

Politica urmată în timpul războiului mondial de societățile de petrol ale diferitelor grupări, ne arată și mai limpede această tendință și primejdia ce ea poate avea în viitor pentru noi.

Grupul Royal Deutsch-Shell, cu participarea Olandei la capitalul german, în parte condus de englezi, are un capital nominal de 49,5% din totalul capitalului societății de la noi de 530.000.000 lei, din producția totală de 39,5% din capacitatea de distilare 38,5%.

Întreprinderile Puterilor centrale au:	$\left\{ \begin{array}{l} 30,6\% \text{ din capitalul total;} \\ 25,3\% \text{ din producția totală;} \\ 36,0\% \text{ din capacitatea de distilare} \end{array} \right.$
Întreprinderile neutre, în care e cuprins și Standard-Oil:	$\left\{ \begin{array}{l} 13,72\% \text{ din capitalul nominal;} \\ 31,4\% \text{ din producție;} \\ 16,6\% \text{ din rafinare.} \end{array} \right.$
În întreprinderile românești:	$\left\{ \begin{array}{l} 6,3\% \text{ din capitalul nominal;} \\ 3,8\% \text{ din producție;} \\ 8,9\% \text{ din distilare.} \end{array} \right.$

Capitalul nominal din țară se ridică în total la 33.600.000 lei din 530.000.000 lei.

Aceste cifre arată inferioritatea în care ne găsim într-o industrie de care depinde toată mișcarea țării și de ce se ivesc atât de des ciocniri de interese între industria petrolului din țară și celelalte ramuri de activitate economică ca întreprinderile agricole, industriale și cele de transporturi.

Să nu ne facem nici o iluzie asupra țintei capitalului băgat de străini în petrol la noi. El are azi două ținte de competență după grupările care participă, câștigul din satisfacerea nevoii interne fiind pentru ele de ordin secundar față de interesul în afară care le-au făcut să participe la industria noastră de petrol și care este covârșitor pentru ele.

În unele din ele ca Standard Oil, care stăpânește aproape tot consumul piețelor Americii și Europei nordice, occidentale și meridionale, interesarea ei în România izvorăște din aplicarea unui punct important al politicii sale comerciale, de a controla orice concurent. Propunerea ei de pe timpuri de a lua în concesiune conductele de petrol din țară, era mijlocul cel mai bun de a ține în mână petrolul românesc și de a-l robi politicii sale. Nereusita acestui plan, care i-ar fi dat stăpânirea completă, a făcut pe puternicul trust american să se mulțumească cu mai puțin și să caute să facă acest

control participând la exploatarea românească ca orice întreprinzător. A făcut atunci o a doua încercare, căutând să supună piața internă, regulilor pe care le aplicase cu atât succes în statele occidentale, prin distribuția bine organizată de detaliu. Legea contingentării petrolului a înlăturat această a doua încercare. De atunci „Româno-Americană” (Standard Oil) a căutat să păstreze un picior în România, limitându-se la rolul de exploatare ca oricare alte societate.

Celălalt trust (Royal Deutsch-Schell), reprezentat la noi prin societatea „Astra”, a urmat o politică analogă, adică, de participare în vederea controlului unor regiuni petrolifere excepționale nu numai prin bogăția lor, dar mai cu seamă prin situația geografică din interiorul continentului european.

Acest din urmă trust, transformat în organizație de vânzare, avea ca sâmbure original exploatarea din Indiile olandeze și acum în urmă produsele câtorva întreprinderi americane, libere de orice legătură cu Standard Oil. Prin aceste condiții speciale, Royal Deutsch-Schell putea găsi în exploatarea petrolului din România, un mijloc lesnicios de a-și spori stocurile cu un produs de expediat în toate țările europene unde ducea lupta cu Standard Oil. Distanța relativ scurtă pe uscat a României de Europa centrală, Dunărea și depărtarea mică de la regiunile petrolifere la Constanța și deci la mare, puneau petrolul român în condiții mai favorabile decât cel ce venea din regiunile depărtate ale Indiilor olandeze, din Statele Unite și chiar din Rusia. Această concurență comercială între cele două trusturi, a fost prima fază a luptei pentru petrolul mondial și a tinut în toată perioada în care acest produs era întrebuințat îndeosebi pentru iluminat privat. Era lupta a două întreprinderi care își împărțiseră consumul lumii întregi.

*
* *

După cum am arătat mai sus, aceeași grijă a consumului lampantului a introdus capitalurile private germane în industria petrolului și îndeosebi în întreprinderile românești. Era dorința statului german de a libera pe consumatorii săi de petrol lampant de monopolul pe care Standard Oil îl înființase de fapt în tot imperiul german.

Descoperirea și întinderea motoarelor cu explozie, întrebuințarea lor în automobilism la început, apoi în aviație și submarine, foloasele extraordinare de mari ce izvorau din înlocuirea cărbunului voluminos și cu calorii mai puține și greu de încărcat în mare, prin combustibilul lichid rămas din distilarea petrolului, întinderea exploatarea de petrol și deci a cantităților disponibile, în sfârșit întrebuințarea electricității pentru iluminat pe o scară mai mare, făcea să treacă petrolul lampant pe al doilea plan, iar celelalte subproduse ale distilării petrolului, benzina, motorina, păcura și uleiurile minerale, dădeau acestui produs mineral un rol precumpănitor, în energia necesară industriei și mai cu seamă apărării naționale.

Odată cu această nouă utilizare a subproduselor petrolului, industria chimică și îndeosebi a explozibililor a găsit în ele o materie primă și mai bogată și mai lesne chiar de tratat decât cărbunele de pământ.

Această întreagă transformare în întrebuințarea petrolului, produsă în ultimii zece ani, a adus o schimbare adâncă în politica statelor mari de care am vorbit mai sus. Acest produs prin importanța ce lua, devenea unul din punctele de căpetenie ale politicii militare și economice a acestor state. Încetul cu încetul lupta pentru stăpânirea petrolului s-a transformat din lupta comercială a celor două trusturi mondiale, în lupta pasnică dar puternică și directă a statelor care își dispută domnia lumii.

Această luptă s-a tradus în timpurile din urmă nu numai prin participarea capitalurilor engleze la întreprinderile petrolifere din lumea întreagă, în Galizia și România, în Indiile engleze și Mexic, în Egipt și în Mesopotamia, dar în participarea directă a statului englez în aceste întreprinderi.

Importanța crescândă a petrolului pentru apărarea națională a făcut ca în ultimul timp acest stat să ia această nouă politică de participare directă. El nu se mai putea mulțumi cu ocrotirea ce dădea inițiativei private engleze. Iată de ce în Egipt, Mesopotamia și în timpurile din urmă în Persia, statul englez a participat direct cu capital la întreprinderile petrolifere pe care le înființa în aceste state; iar acum câțiva ani, încerca să obțină exploatarea zăcămintelor de petrol din Republica Argentina pe sea-ma sa.

Statele deținătoare de petrol au urmat și ele politica de ocrotire a intereselor naționale legate de acest important produs. Olanda, prin legi restrictive, n-a permis exploatarea în Indiile olandeze decât capitalului național. Argentina a refuzat până astăzi concesiunea terenurilor sale capitalurilor străine și un proiect fusese prezentat Parlamentului pentru exploatarea prin regie cointereseată a acestei bogății a subsolului ei. Mexicul, sub conducerea presedintelui Díaz, s-a opus din răspuneri la lupta de acaparare pe care Statele Unite vecine voiau să o facă asupra petrolului lui, favorizând întreprinderile europene. Se cunoaște soarta nenorocită și consecințele politice pe care această luptă și aceea dintre capitalurile engleze și americane le-au avut pentru această republică până aici înfloritoare. Chiar China, atunci când a cedat americanilor terenurile sale, și-a asigurat o participare a statului la jumătate din exploatarea acestui produs. Acum în urmă statul ungar a monopolizat în favoarea lui orice drept de concesiune de petrol și gaze subterane ce s-ar găsi pe teritoriul regatului. În sfârșit, Statele Unite ale Americii de Nord se preocupă de pe acum ca, prin legi restrictive de exploatare, să crute și să naționalizeze acest produs a cărui cantitate este limitată și a cărui importanță este așa de mare pentru apărarea militară.

*
* *

Această politică nouă de stat în petrol este influențată pentru unele state lipsite de combustibil de o altă politică nouă, care se afirmă din ce în ce mai puternic în îndru-

marea statului modern, aceea a rezervei de energie. Față de sporirea activității industriale, de reducerea stocurilor de cărbuni din lume și de ridicarea continuă a prețului acestui combustibil, toate statele civilizate se îngrijesc a asigura economiei lor naționale energia necesară. Iată de ce Elveția, Suedia, Norvegia, Italia se preocupă de soarta căderilor de apă și caută să facă o rezervă de energie exclusiv în mâna statului. Germania și Anglia caută, în minele de stat, să-și păstreze combustibil pentru viitor. Acelasi principiu a condus Ungaria și Statele Unite la măsurile citate mai sus. Pentru țările cu petrol și fără cărbune, cum suntem noi, politica de stat în chestia petrolului trebuie asociată cu politica de energie de care vorbim mai sus. În Statele Unite ale Americii, în Rusia și Austro-Ungaria, state cu petrol și cu oarecare dezvoltare industrială, minele de cărbuni asigură energia și deci nu dau reziduurilor de petrol rolul de combustibil exclusiv pentru industrie. Din toate statele cu un început industrial și cu petrol, suntem singurul care neavând cărbune de pământ, trebuie să menținem petrolului și rolul de combustibil pentru întreaga economie națională.

Vom vedea mai jos până la ce punct a avut interes să păstrăm acest caracter petrolului românesc și ce mijloace putem găsi pentru a-i reduce această utilizare și a scoate astfel din rămășițele distilării cât mai multe produse de valoare, îndeosebi uleiuri și toată materia primă pentru industria chimică.

*
* *

Am arătat fazele prin care a trecut politica mondială a petrolului în ultimii zece ani; ele nu puteau să nu aibă o înrăurire asupra întreprinderilor de petrol din România. Această înrăurire era cu atât mai naturală cu cât toată această industrie se crease în afară de noi, cu capitaluri străine; ele aduceau deci pe teritoriul nostru politica generală mondială a petrolului și lupta pentru stăpânire de care am vorbit mai sus.

Războiul general izbucnit în iulie 1914 a pus în lumină vie nu numai această politică – adesea dusă pe ascuns, cu caracterul unor interese private –, dar și importanța pe care petrolul și produsele lui o au pentru economia generală a statelor civilizate și pentru apărarea lor națională. El ne-a arătat în sfârșit și nouă importanța pe care acest produs o poate da puținelor state deținătoare ale acestei bogății și am văzut în acelasi timp prin experiența ce am făcut, că combustibilul ce găseam în hotarele noastre, ne-a permis să continuăm activitatea noastră industrială și să utilizăm mijloacele noastre de transport. În industria petrolului, am găsit pe lângă combustibilul și uleiurile necesare economiei noastre naționale și produse derivate, chiar explozibile, de care are nevoie apărarea noastră națională.

Dar în acelasi timp apărea mai limpede caracterul pe care capitalul străin îl dădea acestor întreprinderi. Nu se mai vorbea de petrol românesc și de nevoi românești de servit în criza prin care treceam, ci de petrol afiliat cutărei sau cutărei grupări de be-

ligeranți și de o politică de urmat pentru a servi interesele alianței respective. Războiul mondial avea în rafinările și exploatarea din țară un răspuns imediat.

Dar indiferent de greutatea prin care am trecut și prin care trecem, și de lupta pe care statul român a trebuit să o ducă în ultimele vremuri pentru a-și întreprindele de petrol din țară să se preocupe și de interesele economiei noastre naționale, pe lângă cele ale țărilor de origine, a apărut pentru toți importanța pe care acest produs este chemat să o ia. Această importanță însă, pusă în evidență de război, va face ca pe de o parte lupta pentru stăpânirea petrolului să devină și mai aprigă după încheierea păcii și, pe de altă parte, ca statele cele mari, pentru a servi nevoile apărării lor naționale, să ducă o politică de stat și mai categorică decât până acum pentru a-și asigura acest prețios produs. Războiul din tranșeele de astăzi se va continua încă mult timp pe terenul economic și în primul rând în dobândirea izvoarelor de petrol.

*
* *
*

Iată de ce s-a produs de la 1911 încolo o schimbare radicală în politica pe care statul nostru trebuie să o urmeze în chestiunea petrolului. Războiul mondial sporind importanța petrolului în apărarea națională, accelerează nevoia care se străvedea, să nu lășăm ca fără noastră să devină câmpul de luptă al intereselor străine, ca Mexicul, Persia ori Turcia asiatică. Astăzi nu mai avem în fața noastră organizații comerciale, oricât de puternice ar fi ele, dar private, ci avem în dosul acestor organizații cu firmă românească toată puterea politică a statelor mari de unde provine capitalul întreprinderilor. În fața acestei situații, puterea numai a unui stat tânăr dar neatârnat și în care inițiativa privată nu este îndestul de dezvoltată, poate salvagarda interesele mari care sunt în joc, și, în același timp, poate să înlăture primejdia unui război, astăzi economic, mâine politic, al intereselor străine.

În afară de înlăturarea luptei ce se va încerca pe teritoriul nostru între diferite grupuri de state, nevoia unei intervenții directe a întregii autorități a statului este impusă prin faptul că situația ne expune chiar în cazul unui conflict local în orientul Europei, la închiderea căilor maritime, și deci la situația de a nu mai avea altă energie mecanică decât aceea izvorâtă din singurul nostru combustibil, din cel lichid.

Când politica azi încercată a statului în chestia transporturilor l-a condus la monopolizarea tuturor acestor mijloace cu caracter de interes general, statul nu se poate dezinteresa de regimul care domnește pentru procurarea energiei necesare acestor transporturi în timp de pace și de război. La aceste considerații de un ordin precumpănitor se adaugă și acelea care privesc nevoia de a asigura întregii noastre vieți industriale condiții normale pentru procurarea combustibilului necesar.

În noile condiții create de războiul mondial și prin consecințele lui fortate, nu mai putem cu liniste să așteptăm prin evoluție transformarea regimului actual al între-

prinderilor petrolului într-unul mai corespunzător cu interesele naționale și nici nu putem să credem că față de caracterul pe care-l ia politica statelor mari în chestiunea petrolului, trebuie să lăsăm inițiativa privată să ia singură în mână apărarea marilor interese nu numai economice, dar și politice ce sunt puse în joc.

*
* *
*

Care să fie în această situație politica statului în chestiunea petrolului? Ea trebuie să aibă ca tel următoarele puncte:

1. Înlăturarea putinței ca țara noastră să devină câmpul de luptă al intereselor puternice ale statelor mari în petrol, adică înlăturarea unei primejdii politice;
2. Stabilirea unui regim care să asigure în condiții normale energia necesară transporturilor și industriei naționale în orice timpuri;
3. Păstrarea unei rezerve a energiei din combustibilul lichid lesne de uscat.
4. Stabilirea unui astfel de regim pentru întrebuințarea petrolului, încât statul și economia națională să tragă toate foloasele ce poate avea dintr-un produs rar și prețios prin varietatea subproduselor și a întrebuințării lor.

Din cercetarea condițiilor generale ale exploatării petrolului și a celor speciale ale țării noastre, vom vedea în ce concordanță le putem pune cu punctele de mai sus.

Interesul statelor mari de a stăpâni petrolul a dat întreprinderilor destinate să exploateze acest produs un caracter diferite de cel ce l-au avut până acum câțiva ani.

Pentru atingerea scopului politic urmărit, nu mai poate fi bună politica marilor întreprinderi comerciale, ca Standard ori Shell & Co. Acestea tindeau să stăpânească mai puțin producția decât comerțul petrolului. Pentru ele câștigul și deci prețul de vânzare juca un rol principal, care este covârșitor astăzi prin cel al nevoii apărării militare în care costul trece în al doilea rând.

Politica de stăpânire a petrolului în această nouă fază, nu se mai poate mulțumi numai în a controla producția și exportul întreprinderilor din diferitele state deținătoare de petrol ci prin deținerea factorilor care formează viața chiar a acestor exploatare. Aceste mijloace au fost altădată aceleași ca și ale trustului american Standard, cele de transport și în special conductele prin care petrolul trebuia să treacă. Politica din ce în ce mai monopolizată a statelor pentru deținerea în mâinile lor proprii a acestor transporturi, face azi în cele mai multe cazuri acest mijloc ineficace.

Nu mai rămâne decât acela de a pune stăpânire pe chiar bogăția de petrol prin acapararea terenurilor petrolifere, prin exploatarea lor și, în sfârșit, prin putința de a scoate din țiței prin rafinare produsele de care are nevoie, atunci când țițeiul nu se poate exporta direct. Legătura între aceste trei puncte de bază ale industriei de petrol (stăpânirea terenurilor, exploatarea lor și rafinarea) pentru cei ce doresc stăpânirea, este prea strânsă pentru ca ei să nu tindă să le aibă pe toate trei în mâna lor.

De aceea politica cea nouă în petrol împinge toate întreprinderile să aibă mai întâi terenul pe care să-l exploateze pe seama lor și apoi în rafinării de o capacitate chiar mai mare decât producția exploatarea lor proprii, să atingă cât mai mult din țiteiul extras de alții.

Pentru a înlătura deci primejdia acaparării, nu este destul să se târmurească stăpânirea terenurilor și deci concesionarea lor, dar și prin regimul distilării și rafinării să nu se îngăduie această acaparare și în orice caz o întrebuințare a produselor fabricate dăunătoare economiei naționale.

Îndeosebi rafinarea ia o importanță specială prin faptul că lasă în țară rămășițele de petrol, păcură, adică combustibilul necesar industriei și transporturilor. Am văzut acum în urmă, cum prin cerința mare de uleiuri minerale a puterilor centrale, păcura și-a pierdut calitățile sale de combustie. Ministerul de industrie a trebuit, cu toată opunerea societăților străine, să ia măsuri speciale pentru a asigura economiei naționale un combustibil normal.

* * *

Sunt aici două interese care se ciocnesc: unul care este de un ordin mai general și care împinge statul să rezerve cât mai multă păcură pentru a îndeplini nevoile unei țări fără combustibil, altul de a da rămășițelor întrebuințarea strict necesară, pentru a scoate din ele cât mai multe produse de preț și folositoare. Iată de ce înainte de a merge mai departe, trebuie să cercetăm în scurt care se cuvine să fie politica statului în întrebuințarea petrolului ca energie.

Războiul italo-turc din 1911, cel balcanic din 1913 și cel actual au arătat, prin închiderea strâmtoarelor, condițiile grele în care ne pune situația noastră geografică. Numai grație faptului că am găsit între hotarele noastre și în păcură energia necesară întregii vieți economice, am putut înlătura o gravă criză economică, care ar fi putut avea și urmări politice. Dacă am putea în anume regiuni, apropiate de coastele mării, și în perioadele de pace să recurgem la cărbunele de pământ, adus de peste mări, trebuie să nu considerăm acest izvor de energie decât ca un accesoriu pe care să-l putem cu înlesnire înlocui cu mijloacele de producție de energie din țară. De altfel, scumpirea cărbunelui pune acest combustibil în condiții din ce în ce mai defavorabile față de celelalte produse.

Mai cu seamă în izvoare naționale de energie trebuie căutate mijloacele de a înlocui pe cât e cu putință păcura și de a reduce consumul ei la strictul necesar și la timpuri extraordinare. Aceste izvoare, în condițiile de astăzi sunt, pe lângă lignitul și gazele subterane, atât de abundente în regiunile petrolifere, căderile de apă în cele muntoase și deluroase. Regimul ploilor, dispoziția fericită a munților și văilor lor, permit ca o dată cu regularizarea cursului apelor curgătoare, să se creeze și izvoare

puternice de energie în toată regiunea muntoasă, de unde prin curentul electric forta poate fi transmisă mai departe.

Dar chiar în subprodusele petrolului brut se pot găsi mijloace de crutare pentru păcură. Prin întrebuințarea motoarelor diesel și în genere a motoarelor cu explozie, se pot înlocui în mod foarte economic, căldările în flotele comerciale și în multe industrii.

Reducând astfel consumul păcurii, am putea să-i dăm o utilizare și mai rodnică și în același timp, pentru cantitatea exportabilă, să scoatem prin subprodusele extrase din ea o valoare mult mai mare.

Dar, oricât de mare ar fi energia ce s-ar putea găsi în celelalte izvoare naționale, de care am vorbit mai sus, dezvoltarea ce este chemată să ia industria română, face că nu vom putea împlini nevoile ei exclusiv din acele izvoare și că va trebui, mai cu seamă în condițiile ce se prevăd după acest război, să bazăm o parte din această energie tot pe rămășițele titeiului. În timpuri normale acest apel la păcură va fi mai important.

În 1913, din producția totală de 906.753 tone păcură, s-au consumat în fabrici 15.000 tone; în întreaga țară 560.492 tone și s-au exportat 311.912 tone.

Numai o îndoire a activității industriale, ceea ce este lesne de prevăzut în curând după pacea generală, va absorbi toată cantitatea de păcură disponibilă ce se exporta înainte de război. Această situație și timpul ce va trebui până la organizarea producției energiei din alte izvoare naționale, impun o politică pe de o parte de prohibire a exportului brut și pe de alta măsuri de restrângere a ieșirii rămășițelor distilării și rafinării acestui produs, sub formă de combustibil lichid.

După cât vedem, păcura trebuie pentru multă vreme încă considerată ca procuratoare de energie și în timpurile de liniste dar mai cu seamă la vreme de nevoie. De aceea nu putem, tocmai din acest din urmă caracter al ei, să ne dezinteresăm de soarta ei și să o lăsăm în mâna oricărui detinător, care poate la un moment dar să aibă un interes contrar celui ce poate avea statul și întreaga economie națională.

Acest caracter de procurator de energie la vreme de cumpănă și de închidere a căilor pe mare, sileste pe stat să aplice și petrolului politica de crutare a energiei de care am vorbit mai sus și pe care o aplică azi mai toate statele civilizate. Trebuie nu numai să avem rezerve de energie în terenurile noastre petrolifere, dar încă și aceste terenuri trebuie să fie explorate și astfel pregătite, ca la un moment dat să poată cu înlesnire să înlocuiască combustibilul ce nu ne-ar mai veni din afară. Această politică de crutare este cu atât mai necesară, cu cât prin natura lor zăcămintele de petrol sunt ușor de istovit. O sondă eruptivă adeseori poate în câteva zile sau luni seca un strat bogat. Deși terenurile noastre de petrol nu sunt în exploatare decât de puțini ani, avem de pe acum regiuni, ca cea din Buzenari și în parte din Câmpina, care sunt în totalitate sau pe cale de a fi secate. După toate probabilitățile terenurile neexplorate

si neexploatate pot contine încă rezerve importante, dar cine poate preciza cât? Prin explorări, straturile de cărbune si de minereuri se pot evalua, bogăția straturilor petrolifere nu se poate cunoaste însă decât după completa lor secare.

Iată de ce este mai necesar ca în orice altă exploatare de energie să se urmeze o politică de crutare si să se rezerve din terenurile chiar exploatare de parte din bogăția descoperită. Sacrificiile ce se cer în acest scop de un interes obstese atât de covărsitor, nu pot fi suportate decât de comunitate, adică de stat. De aceea, această politică de crutare impune si mai mult ca programul de exploatare a terenurilor să fie făcut de stat si deci concesiunea să nu fie lăsată, ca astăzi, la bunul plac al oricărui intermediar exploatare.

Din această cercetare reiese că atât pentru a înlătura primejdia luptei din afară pe terenurile noastre petrolifere si pe pietele noastre, cât si pentru organizarea energiei necesare economiei naționale, este nevoie ca concesiunea terenurilor să nu mai dăinuie sub regimul de libertate absolută de astăzi, că ea trebuie să fie sub regimul unei concesiuni de stat.

Numai astfel se va putea păstra în exploatare controlul asupra executării condițiilor impuse prin actul de concesiune si aplica măsurile de crutare de energie.

Pentru a păstra acest caracter de interes național acestor concesiuni interne si cu caracter național si chiar atunci pentru a înlătura putinta oricărei deviații ulterioare a caracterului necesar de păstrat; se impune un control direct si continuu al statului la întreprindere, care singur îi va păstra caracterul de interes național. Statul trebuie să aibă sub directă sa înrăurire țiteiul pentru ca având în mână produsul de bază al acestei industrii, să poată ține seamă de evoluția ce se poate produce în viitor în rolul subproduselor petrolului, cum s-a produs acum în urmă.

Această participare a statului este impusă si de următoarele considerații de un alt ordin:

a. Pentru a putea pune mereu în concordantă interesele întreprinderilor de exploatare, cu acelea de procurare a energiei necesare economiei naționale si deci a asigura atât în timp de pace, cât si în timp ce tăzboi această energie;

b. Pentru a putea aplica o politică de crutare a energiei disponibile din petrol;

c. Pentru a ține seama de starea de fapt în care ne găsim si din care pentru a înlătura primejdiile trebuie neapărat să iesim, dezvoltarea pe care a luat-o industria petrolului si caracterul străin în care a propășit, ne impune o restabilire a echilibrului.

Oricare ar fi bogăția necunoscută a terenurilor statului, ele sunt încă neexplorate si deci nu putem baza pe ele singure viitorul economic al acestei țări, si să lăsăm între timp să se istovească bogăția certă a straturilor exploatare cu activitate si fără nici o crutare de întreprinderile străine, spre folosul economiilor naționale ale statelor de unde își trag capitalul lor.

După războiul din 1877 ne-am găsit față de rețeaua căilor ferate în aceeași situație. În afară chiar de o politică prevăzătoare, care împingea tânărul stat român să devină unul din rarele state europene stăpân al căilor sale ferate la acea epocă, intervenția statului se impunea, fiindcă el, prin autoritatea sa și mijloacele lui, era singur în stare să restabilească drepturile noastre și să rezolve repede și complet o chestiune de un interes obștesc covârșitor.

În afară de aceste considerațiuni mai sunt și altele de un ordin dacă nu tot atât de general, cel puțin tot atât de important. Întreprinderile de petrol de la noi nu se pot naționaliza și caracterul actual străin al lor se va întări, fiindcă ele au în spatele lor, pe de o parte interese politice covârșitoare ale statului de origine, iar pe de alta organizații financiare puternice ca Standard Oil, Deutsche Bank, Diskonto Bank, Royal Deutsch-Shell etc., care vor păstra indefinit caracterul străin întreprinderilor de aici, adică personal și capital străin. Numai prin amestecul statului, de care vorbim mai sus, se poate cumpăni acțiunea puternică a statelor și organizațiilor străine care sunt în spatele acestor întreprinderi.

Natura chiar a zăcămintelor de petrol, impune stabilirea unui regim normal, pentru ca factorii naționali să participe în mod real și ei la beneficiile ce pe drept le revin de la această bogăție a țării.

După cum arătam mai sus, cunoașterea valorii reale a unui zăcămintă nu se poate face decât atunci când el este exploatat. Orice studiu geologic s-ar face, orice explorări prin puturi, niciodată, până la o adevărată exploatare, proprietarul subsolului, care este și al solului sub regimul nostru, nu va cunoaște bogăția reală ce cedează. S-a căutat prin redevența proporțională să se reducă această parte de nesiguranță, dar nici această bază nu poate da dreapta remunerație pentru lucrul cedat. Într-adevăr, cheltuielile de exploatare în petrol nu sunt ca în celelalte produse miniere proporționale cu cantitatea extrasă. O sondă care costă de perforat 100.000 lei, poate în unele cazuri abia să-și acopere cheltuielile și în altele cu aceeași cheltuială să producă într-un scurt timp milioane de lei. Am avut pilde de acest fel cu unele sonde de la Moreni și îndeosebi cu aceea a societății „Columbia“. Redevența proporțională a proprietarului nu a dat decât o mică parte din ceea ce ar fi trebuit să revină pe drept acestuia.

Iată de ce de la început am preconizat participarea progresivă a proprietarului sau mai bine o copărtășie de fapt a acestuia la exploatare sub ocrotirea statului. Acest regim corespunzător condițiilor speciale ale exploatărilor de petrol, va trebui să fie din ce în ce mai mult regimul normal viitor în țările producătoare de petrol.

Vorbeam mai sus de proprietarul solului, fiindcă el este și al subsolului și fiindcă el este elementul național, care merită în primul rând grija statului, indemnul și ajutorul lui. În întreprinderile de acest fel, în care explorarea nu se poate face decât concomitent cu o adevărată exploatare, concesionarul intermediar, pretinsul descoperitor, este mult mai puțin interesant.

În cele mai multe cazuri, el nu este decât samsarul acaparator, care înseală adesea proprietarii, speculează pe exploatatorul serios încărcând astfel în mod dăunător și inutil întreprinderea viitoare. În petrol de fapt descoperitorul minei rareori există și nu este în cele mai multe cazuri decât cercetătorul geologic al unei întregi regiuni noi; el singur ar merita o încurajare, atunci când bogăția a fost în realitate constatată. Azi, acest rol, în cele mai multe cazuri, îl împlineste Institutul Geologic al statului, prin studiile sale.

Iată de ce, în principiu și în regulă generală, pentru regiunile noastre de petrol, ar trebui înlăturarea costisitoare și dăunătoare a oricărui intermediar între proprietarul terenului și exploatatorul serios.

Această măsură este cu atât mai necesară, cu cât acest proprietar – în cele mai multe cazuri săteni – nu este încă destul de pregătit ca să știe să-și apere singur interesele în fața ademenirilor intermediarilor transformați în descoperitori. În aceste condiții, revenea de la început statului rolul de explorare geologică, de ocrotitor al factorilor naționali și de întrunire a intereselor sănătoase și concordante ale proprietarilor solului și ale exploratorilor serioși. Ideea unei asocieri strânse între proprietar și posesor al unei bogății încă necunoscute și exploratorul care pune în valoare această bogăție, este o consecință logică a condițiilor generale ale oricărei exploatare de petrol, cât și a celor speciale în care se găsesc zăcămintele acestea la noi.

Și atunci se pune întrebarea: cine trebuie să fie agentul de coordonare a acestor interese comune ale celor doi factori principali în întreprinderile care trebuie să scoată la lumină energia economiei noastre naționale? Negresit că statul. Mai întâi fiindcă el singur este posesor de terenuri petrolifere și poate să se servească de aceste terenuri, atât pentru o îndrumare sănătoasă a inițiativei românești, cât și pentru a îndrepta greselile trecutului; apoi, proprietatea particulară de petrol, fiind în genere foarte fărâmitată, o exploatare normală a ei nu se poate face decât printr-o concesionare în suprafețe mai mari, prin comasare, asigurând astfel tuturor beneficiile bogățiilor lor. În sfârșit, statul singur în situația de fapt actuală poate restabili echilibrul distrus de specula făcută împrejurul zăcămintelor de petrol și înlesnită de un regim legal anormal, pe care în necunostință l-am stabilit pentru concesiuni și pe care l-am lăsat să dăinuiască și atunci când toate inconvenientele lui au apărut.

Toate aceste din urmă concluzii, bazate pe considerațiuni care le-am putea numi interioare, concordă cu acele ce am tras mai sus din importanța mondială luată de petrol și lupta cu caracter politic ce se duce azi pentru stăpânirea lui; ele impun pe deoparte o schimbare a regimului actual de concesionare pentru a nu se agrava un rău destul de mare, pe de altă o restabilire a echilibrului răsturnat în dauna intereselor generale ale economiei naționale și ale statului. Această schimbare nu se poate face decât printr-o intervenție directă a statului în ambele direcții de care vorbim mai sus.

Pentru îndeplinirea acestui scop, statul trebuie mai întâi de toate să desființeze legea, din fericire neaplicată, pentru concesionarea terenurilor lui petrolifere. Luându-și rolul de ocrotitor al intereselor generale în joc, asigurând proprietarului solului beneficiile reale ale bogăției lui, el trebuie să poată impune atât condițiile de exploatare cerute de natura chiar a existenței petrolului, cât și de interesele economiei noastre naționale. Pe viitor orice concesiune nu se va putea face decât în anumite condiții generale care să asigure o exploatare rațională și să împiedice acapararea primejdioasă de care am vorbit mai sus.

Proprietățile suprafețelor conținând petrol, pot fi de două categorii: unele care au o suprafață îndestulătoare pentru a da loc la o exploatare de sine stătătoare și altele care nu se pot exploata decât în comun din cauza fărâmitării lor. Regimul pentru cele dintâi ar putea fi de libertate mai largă de a exploata, însă în anumite condiții pentru a asigura neputința de acaparare străină, apoi a înlătura o exploatare de jaf sau prea intensivă a rezervelor de energie de care dispunem și, în sfârșit, pentru ca proprietarul să aibă sub controlul statului o remunerație justă și progresivă pentru bogăția lui. O organizare de exploatare cu participarea statului să înlesnească acestor proprietari colaborarea lor la punerea în valoare a terenurilor lor.

Pentru terenurile fărâmitate din a doua categorie, pentru a asigura condiții normale de exploatare și de remunerare a micului proprietar, va fi necesară formarea unui sindicat obligatoriu al proprietarilor învecinați, în felul celui creat prin legea îmbunătățirii terenurilor inundabile, și o concesiune globală sub controlul statului și cu condițiile puse mai sus pentru prima categorie de terenuri.

Dar, după cum am arătat, nu ne putem mulțumi cu reglementarea numai a viitoarelor concesiuni și să lăsăm sub regimul actual proprietatea terenurilor petrolifere în exploatare. Interesele politice și economice covârșitoare ce sunt în joc nu ne dau nădejde că întreprinderile străine actuale de petrol vor intra în regimul normal și corespunzător cu interesele economiei noastre naționale și ale statului nostru.

Pentru a le aduce acolo, nemaiputând aștepta astăzi, ca în 1911, roadele soluției de evoluție, nu mai e posibilă decât o soluție, aceea de trece în posesia statului concesiunea.

*
* *
*

Am arătat mai sus rolul important pe care rafinarea îl are în stabilirea pentru produsele petrolifere a unui regim corespunzător cu interesele noastre generale. Prin faptul că din ce în ce mai mult țițeiul brut nu se mai întrebuintează decât ca materie brută în rafinărie, se pregătesc produsele industriale după cerințele din afară sau dinăuntru. Rafinăriile sunt astăzi stăpânitoarele exportului prin faptul că ele dispun de păcură, de benzină, de motorină și uleiuri, într-un cuvânt de toate bogățiile as-

cunse în petrolul brut. Ele pot fi împinse, cum sunt și astăzi, să țină seama în producerea și vânzarea acestor produse fabricate de interese din afară mult mai mult decât de acelea ale economiei noastre naționale, lăsa de ce statul în politica sa de petrol nu se mai poate dezinteresa de rafinare.

Prin faptul deținerii producției în mâna lui, negresit că el poate avea o înrăurire asupra acestor întreprinderi industriale, dar el trebuie să le supună la anumite reguli generale, pentru a servi mai întâi interesele interne de care am vorbit. Aceste interese, în ceea ce privește rafinarea, se pot rezuma astfel:

Rafinarea trebuie să asigure cantitatea și calitatea de păcură necesară economiei naționale. Am văzut acum în urmă că prin marea cerere de uleiuri minerale din afară, fabricile ajunseseră nu numai să reducă cantitatea de păcură necesară în țară, dar încă printr-o rafinare împinsă prea departe, să dea în interior un combustibil cu totul inferior celui de altă dată.

Titeiul fiind o materie primă bogată pentru industria chimică, trebuie pe de o parte să ne asigurăm producerea la noi a acestor derivate chimice de care avem nevoie, și pe de altă să exportăm produsele sub forma lor cea mai perfectă, pentru a ne asigura o valoare cât mai mare pentru folosul economiei naționale.

Cu cât vom duce mai departe industrializarea produselor petrolului disponibile, după ce s-a asigurat combustibilul, cu atât și proprietarii subsolului vor putea avea o remunerație mai mare pentru bogăția lor.

În sfârșit, putinele state care au petrol, grație acestui produs și a unei politici bine chibzuite în privința exportului produselor lor, au reușit să aibă compensații economice puternice. După toate prevederile, în afară de nevoile de păcură, benzină și uleiuri pentru apărarea militară, mai toate statele vor înființa monopolul petrolului lampant, atât pentru a ocroti consumul lor intern contra monopolurilor străine, cât și pentru scopuri fiscale, datorate sarcinilor războiului actual. Statele deținătoare de petrol și care, prevăzătoare, au pus sau vor pune acest produs sub un regim corespunzător cu interesul mondial ce-l prezintă, vor avea o armă puternică la îndemână lor.

*
* *
*

Politica statului în privința industrializării petrolului brut și a subproduselor sale trebuie să fie cea următoare:

Să contingenteze producția diferitelor produse în rafinării, pentru a asigura în condiții normale combustibilul necesar consumului intern, precum și celelalte produse ca lampant, benzină, motorină, uleiuri. Cererea crescândă a acestor produse în afară, chiar în timp de pace, și prețurile ridicate ce se oferă, vor pune consumul intern

în condiții grele. Ele impun această reglementare a cantității produselor necesare pieței interne.

Pentru a înlătura acapararea și controlul pe care întreprinderile străine le pot face grație rafinării, statul prin redevența ce-i revine și prin distilarea și rafinarea în anumite condiții, poate găsi un mijloc pentru a reglementa preturile interne. În același timp, pentru a asigura dezvoltarea unei industrii chimice în țară, bazată pe petrol, el trebuie, prin politica lui generală, să asigure aceste materii prime contra unui monopol al rafinării străine și chiar să îndeplinească procurarea ei.

Politica vamală a statului trebuie să fie inspirată de aceste nevoi. Tot astfel, revenind la o concepție mai normală decât aceea care a determinat statul să înlesnească exportul titeiului și al păcurii printr-o conductă specială la Constanța, el din contra, trebuie să aibă în piva acestui produs o politică de prohibiție totală. Atât pentru titei, cât și pentru păcură, statul singur și în vederea politicii arătate mai sus, trebuie să aibă în mână facultatea de a permite ieșirea acestor două produse din țară și în limitele hotărâte de interesele lui generale.

Dar și aici, pentru înlăturarea ciocnirii intereselor străine cu ale noastre, numai o colaborare și deci un control mai continuu al statului în distilare și rafinare va putea aduce o stare normală. Prin foloasele ce se pot da pe această cale, trebuie aduse întreprinderile actuale să înțeleagă interesul lor de a ieși din cetatea închisă în care au trăit până acum.

Reglementarea și controlul rafinării, pe care nevoile economiei naționale le impun statului, nu vor fi jignitoare actualelor întreprinderi, decât atunci când o adevărată colaborare se va face și din care va ieși acest control și acest nou regim. Altfel nevoile economiei naționale și ale consumului intern, unite cu disponibilitatea produselor, pe care o va putea produce regimul nou ce se va stabili, vor sili statul să înlesnească întemeierea altor organizații pentru transformarea petrolului brut. Nu credem, prin urmare, că întreprinderile actuale vor găsi interes să rămână în afară de această nouă îndrumare.

O întrebare ce se va pune de la început cu stabilirea acestui nou regim, este dacă pentru vânzarea în interior a unora din produsele petrolifere, nu ar fi bine să se întemeieze un monopol fiscal. Această idee este întărită de situația actuală, în care prin legea contingentării s-a stabilit de fapt un adevărat monopol în favoarea unei societăți private „Distribuția” și care înființată pentru a înlătura monopolul trustului american, s-a transformat într-un monopol de speculație a consumatorului român. Beneficiile extraordinare pe care această societate le-a făcut în anii din urmă, vor pune desigur întrebarea de ce să se îngăduie acesteia exploatarea consumatorului român? Rezolvarea acestor chestiuni s-ar impune deci în afară de orice considerație fiscală, ea însă ar deveni și mai urgentă cu acest din urmă caracter, în ziua când statul va avea nevoie de noi resurse. Prin trecerea acestui monopol în sarcina statului, chiar azi s-ar

putea găsi un venit important și care desigur va crește, cu cât și consumul general va crește.

După cum vedem, regimul vânzării produselor petrolifere, fie ele procuratoare de energie, fie pentru alte întrebuințări, este o consecință a politicii statului în chestia petrolului și indică regimul cel mai adaptat acestor nevoi. Nu mai rămâne decât grija vânzării acestor produse la export. Mai sus am arătat pentru două din ele, titeiul și păcura, nevoia ca ieșirea lor din țară să nu se facă decât în anumite condiții.

Unul din produsele care făcea aici principalul obiect de vânzare în afară, era petrolul lampant. Deși consumul lui a fost influențat de introducerea electricității, și este deci de prevăzut că rafinarea va avea și din acest punct de vedere o modificare în produsele ce va scoate, desigur că mai toate statele europene neproducătoare de petrol vor introduce după pace monopolul lampantului. Faptul unui singur cumpărător va conduce la sindicarea tuturor fabricanților din țară, care nu se va putea face, sub noul regim al producției, decât sub autoritatea statului.

În aceste condiții, este de prevăzut că grija statelor neproducătoare, din experiența făcută în actualul război și pentru nevoile apărării lor militare, va întinde regimul de cumpărare de către stat și benzinei. În orice caz, fie pentru acest produs singur, fie pentru toate celelalte subproduse exportabile, ca: uleiurile minerale, motorina etc., vom avea de ținut seamă de organizațiile de cumpărare în mare ale statelor consumatoare, fie că această cumpărare s-ar face de stat direct, fie de puternicele organizații ale trusturilor mondiale (Standard, Royal Deutsch-Shell etc.).

În atare condiții, aceste produse exportabile, spre a-și găsi adevărata lor valoare, vor trebui să fie vândute la o altă. Noul regim ce va fi impus exploatarea și rafinării lor va putea da statului un nou rol și în acest comerț exterior; în orice caz, numai prin sindicarea tuturor rafinăriilor din țară și printr-o vânzare în comun, se va putea precumpăni acțiunea monopolurilor sau a trusturilor din țările consumatoare.

*
* *
*

Revenind acum la punctul de plecare și ținând seama de modificările pe care le impun politiciile de stat preconizată în 1911, dezvoltarea luată de industria petrolului și politica statelor mari pentru dobândirea acestui produs, putem rezuma care trebuie să fie azi acțiunea statului român în petrol și subprodusele lui.

Aminteam că intervenția statului trebuie să fie directă și indirectă. Acțiunea directă trebuie să cuprindă:

1. Monopolizarea de către stat a tuturor mijloacelor de transport și înmagazinare; completarea instalațiilor porturilor de petrol și reglementarea conductei de petrol la mare;

2. Revederea legii contingentării pentru a asigura consumului intern cantitatea produselor necesare și calitatea lor normală.

3. Program de exploatare și studii geologice.

4. Schimbarea regimului actual de concesiune, care se păstrează tot în favoarea proprietarului solului, dar prin concesiuni date sub controlul direct al statului în anumite condiții. În consecință, cadastrarea proprietăților petrolifere și fixarea unui minimum de suprafață de exploatare de sine-stătătoare.

5. Răscumpărarea terenurilor petrolifere date sub regimul vechi.

6. Constituirea unui credit industrial care să lucreze și în petrol.

7. Dezvoltarea învățământului tehnic și comercial.

8. Protecția muncii naționale în industria și comerțul petrolului.

Acțiunea indirectă trebuie să consistă în:

1. Rezervarea concesiunilor de petrol asociațiilor proprietarilor solului cu capital românesc și cu participarea statului, prin constituirea împreună cu terenurile statului, a uneia sau mai multor societăți naționale de exploatare.

2. Rafinarea să poată păstra ca în 1911 rolul unei societăți de colaborare pentru întreprinderile de azi care posedând rafinării în țară și care de bunăvoie ar înlesni soluția prevăzută pentru naționalizarea exploatarei.

În orice caz, produsele rafinării trebuie supuse unui regim care să asigure, după cum am arătat, cantitatea și calitatea necesară de combustibil și subproduse consumului intern, precum și materiile prime destinate unei industrii chimice de sine-stătătoare.

3. Vânzarea se va face în interior printr-o organizație de vânzare în comun în care ar intra societățile de rafinare sub controlul statului, sau chiar printr-un monopol fiscal pentru lampant și benzină, dacă nevoile bugetare îl vor cere.

În afară, pentru produsele autorizate la ieșire, înțelegeri cu diferitele organizații oficiale sau private din țările consumatoare.

4. O politică vamală în concordanță cu aceste directive ale acțiunii de stat⁸.

Note

¹ Vezi lucrarea specială a Cercului de studii al P.N.L.: *Politica germană și Tratatul de pace de la București. Petrolul*, 1918.

² *Politica de stat în industria petrolului*, de Vintilă I. Brătianu și ing. C. Halaceanu, în nr. 3/4 al Buletinului Cercului de studii al P.N.L., București, 1911.

³ În introducerea acestui memoriu arătam modificările de adus acestui program, în urma rezultatelor războiului nostru.

[Vintilă I.C. Brătianu, *Petrolul și politica de stat*, București, 1919]

MEMORIU ADRESAT COMITETULUI CENTRAL AL PARTIDULUI NAȚIONAL-LIBERAL ÎN ȘEDINȚA DIN 23 SEPTEMBRIE 1930

Partea I

MEMORIU ASUPRA SITUAȚIEI GENERALE A ȚĂRII

Se împlinesc în curând doi ani de când țara este guvernată de Partidul Național-Tărănist.

În acest răstimp, relativ scurt, au intervenit, totuși, fapte și evenimente și s-au dat statului nostru directive politice, economice și financiare care impun o cercetare de aproape a situației create României Mari. Vom căuta, deci, să judecăm mai mult efectele decât faptele. În acest scop, vom reaminti în toate chestiunile de capetenie, care era situația țării la retragerea guvernului național-liberal în octombrie 1928 și care este aceea de azi, când începe noua domnie a regelui Carol al II-lea.

[...]

II. CHESTIUNEA FINANCIARĂ

Politica financiară urmărită de P.N.L. după război, realizând prin propriile noastre eforturi cele trei condiții esențiale și anume: echilibrarea bugetară, reglarea datoriilor din străinătate și stabilirea unei balanțe comerciale active, fără de care nu puteam nădăjdui să obținem în condiții cât mai demne și mai puțin oneroase, un concurs din afară, a îngăduit României la sfârșitul anului 1927 să atace cu toată încrederea chestiunea consolidării monetare. Într-adevăr, în octombrie 1928 această importanță chestiune era favorabil îndrumată și aproape în întregime rezolvată, prin înțelegerea făcută de guvernul național-liberal cu băncile de emisiune străine și cu grupul internațional care trebuia să facă împrumutul, prin alcătuirea programului stabilizării și prin proiectele de legi și rapoarte făcute Parlamentului.

Acel guvern reușind să pună bazele necesare normalizării monetare, se putea înlesni creditul statului în afară și aștepta cu încredere sporirea lui și prin urmare posibilitatea înzestrării țării potrivit noilor nevoi.

Totodată, fusese întocmit un program de imediată aplicare, întrucât una din condițiile esențiale reușitei stabilizării era ca, paralel cu concursul din afară, să se afirme în interior cu toată hotărârea capacitatea statului român printr-o politică bugetară, financiară și economică corespunzătoare nevoilor acestei operații.

Noul guvern național-tărănist, fără nici o nevoie justificată, a modificat încă de la început programul lăsat de guvernul național-liberal:

a) A introdus, în contradicție cu textul formal al Constituției noastre, concesiunea monopolurilor chibriturilor casei Krüger. Această concesiune, tratată încă din opoziție și fără nici o răspundere legală de unii membri ai actualului guvern, era adusă în înțelegere pentru consolidarea monetară, inaugurând astfel politica de înstrăinare a avuțiilor și instituțiilor statului de care vom vorbi mai jos, dându-se străinătății chiar de la începutul operațiunii colaborării impresia că nevoile țării sunt așa de mari încât trebuiau înlăturate chiar principiile ce alcătuiesc temelia organizării noastre de stat: Constituția.

b) În chestiunile financiare ce privesc institutul nostru de emisiune, P.N.T. a căutat pe de o parte să se folosească de operațiunile stabilizării pentru a-l atrage în sfera intereselor de partid, iar pe de altă nădăjduind în fapte ce nu s-au realizat și care nu se puteau realiza tocmai din cauza gresitei căi pe care se apuca, s-a impus Băncii Naționale în mod inutil și vătămător mărirea dobânzii la scont și totodată reducerea creditelor tuturor băncilor. Nu a așteptat ca efectele firești ale stabilizării să se poată produce, s-au înlăturat sau în cel mai bun caz s-au slăbit mijloacele ce existau în țară și care în această perioadă de trezire trebuiau folosite în cât mai largă măsură.

O politică bugetară de bună și cinstită gospodărire era și mai necesară în epoca de consolidare a stabilizării monetare și de legitimă așteptare la o sporire a creditului nostru în străinătate în condiții normale, care să nu fie prilej de amestec al acesteia în afacerile noastre interne ca în Turcia de odinioară, regim pe care nu l-a cunoscut nici România mică de ieri.

Nu mai este nevoie să insistăm care a fost politica bugetară a actualului guvern.

În programul financiar al guvernului, pe cât de mari erau făgăduielile, pe atât de mici și dăunătoare au fost realizările.

Chiar ultimele rapoarte și constatări ale consilierului străin pe lângă Banca Națională relevă gresita politică a guvernului.

Sumele dobândite prin acordul cu Germania cât și urcarea continuă și exagerată a impozitelor peste limita suportabilității lor nu au fost suficiente pentru a acoperi cheltuielile unei politici bugetare ce avea în primul rând în vedere interesele de partid. Guvernul domnului Maniu a schimbat chiar destinația sumelor dobândite prin împrumutul stabilizării cu aceleași intenții de interes secundar.

Programul lăsat de guvernul național-liberal prevedea întrebuințarea lor numai în interes general pentru satisfacerea nevoilor imperioase și strict necesare resimțite de statul mărit și anume:

a) Acoperirea datoriilor din trecut pentru noile investiții, căci nu trebuie uitat că tot ceea ce se realizase după război în curs de 10 ani se făcuse numai cu resurse proprii;

b) Continuarea construcțiilor liniilor noi și refacerii vechii rețele a căilor ferate.

Guvernul Maniu a întrebuințat din aceste sume, afectând o parte din ele Ministerului Domeniilor – vom arăta mai jos ce a realizat și pentru agricultură –, iar alta pentru acoperirea deficitelor bugetare ale anului în curs.

Aceste schimbări vor apăsa, desigur, greu asupra realizării programului de stabilizare și ar putea aduce proteste din partea celor cu care am încheiat convenția, când vor constata că destinația specială a unor sume prevăzute în programul consolidării monetare a fost schimbată.

O atare politică ne-a condus la actuala situație bugetară, la agravarea crizei generale și la paralizarea întregii producții în interior, reducându-se astfel mijloacele proprii ale țării, de care avem atât nevoie pentru normalizarea și refacerea ei. Micșorându-se aceste mijloace, s-a sporit dependența noastră de sprijinul din afară, care la rândul lui a fost și el compromis, întrucât întreaga acțiune de guvern a Partidului Național-Tărănist a slăbit creditul statului în străinătate și a speriat capitalurile străine serioase.

Acest lucru reiese destul de limpede din faptul că nevoile mereu crescând de bani nu au putut fi satisfăcute decât prin exagerarea impozitelor și continua înstrăinare a avuțiilor statului și concesionarea diferitelor lui monopoluri și regii în condiții extrem de oneroase, anticonstituționale, dăunătoare chiar apărării naționale și pe care numai state în faliment sunt silite să le accepte. Afacerea Steward este prototipul unei astfel de concesionări.

Paralel cu micșorarea creditului statului în afară, era firesc să se slăbească în aceeași măsură și cel al instituțiilor particulare. Nu se poate tăgădui că creditele acordate azi acestor instituții sunt mult mai mici decât cele de care se bucurau înainte de guvernarea Partidului Național-Tărănist.

Din expunerea ce vom face și a politicii economice a guvernului, se va vedea și mai bine cum nenorocita lui acțiune de doi ani a întrerupt și a dăunat grav consolidarea materială a României întregite.

III. CHESTIUNEA ECONOMICĂ

P.N.L. lăsase acum doi ani toate chestiunile economiei naționale îndrumate în cadrul intereselor ei permanente.

A. Reforma agrară și agricultura

Reforma agrară concepută de P.N.L. și înfăptuită în timpul războiului a găsit în realizarea ei ulterioară concursul guvernelor din ultimii 10 ani, iar Constituția îi dădea caracterul ei definitiv. Nu rămânea la venirea guvernului național-tărănist, în 1928, decât terminarea aplicării ei pe teren, acolo unde nu se sfârșiseră lucrările și continuarea măsurilor impuse de noile condiții pentru înlesnirea, sporirea și punerea în valoare a producției agricole.

a) Reforma agrară

Deși P.N.T. la preluarea guvernului își luase angajamentul să respecte Constituția și deci să nu se atingă de această chestiune, a fiert totuși ca să se creadă că uzuratricele făgăduieli din opoziție, de a revizui și extinde întreaga reformă, vor fi înfăptuite. Astfel, cu ansele autorităților locale, compuse din agenți electorali și demagogici ai satelor și chiar ai Ministerului Domeniilor, a întocmit tablouri de înscrieri, provocând noi cereri de împrumut, căutându-se să se dea impresia înșelătoare că reforma agrară este încă provizorie. Nesiguranta provocată în felul acesta era sortită să tulbure liniștita stăpânire a terenurilor rămase neexpropriate și a celor pe care muncitorii agricoli fuseseră împrumutați.

Nici un partid conștient de rostul acestei reforme și cu atât mai mult un partid ce se pretinde țărănist și național, nu trebuia să-și îngăduie votarea unei legi ca aceea a înstrăinării bunurilor rurale. Efectul ei nu poate fi decât acapararea loturilor de către elementele minoritare în noile provincii, readucând poporul român în situația de inferioritate de ieri, pe care jertfele lui de vechiuri îl îndreptăteau să o socotească pe veci înlăturată și la distrugerea împrumutării neconsolidate încă din Vechiul Regat.

Înstrăinările făcându-se pe o scară întinsă pe tot cuprinsul țării, nerevenirea cât mai grabnică asupra acestei nesocotite legi ar compromite în scurtă vreme întreaga reformă agrară, acceptată cu atâtă abnegație și patriotism de proprietarii României mici și realizată cu atâtă sacrificii materiale din partea statului.

b) Agricultura

Atât nevoia normalizării economiei generale a țării ce depinde în așa de largă măsură de ramura de activitate a covârșitoarei mase a poporului nostru, cât și aceea a consolidării reformei agrare, trebuia să impună o deosebită preocupare.

Datoria oricărui guvern era:

- a) Statificarea proprietății rurale pentru liniștita și rodnică ei exploatare;
- b) Adaptarea organizației economice existente regimului proprietății mici, noilor condiții ale statului mare și cererilor comerțului intern și internațional, atât de schim-

bat după războiul general, dându-se totodată putința unei munci mai bune prin înlesnirea cooperatiei și a creditului și în sfârșit asigurându-se o mai mare rentabilitate a producției prin transportul, clasarea, depozitarea, varantarea și vânzarea ei în comun.

Un program larg ce necesită un timp mai îndelungat pentru înfăptuirea lui fusese întocmit de guvernul Partidului Național-Liberal și care treptat cu consolidarea internă primise chiar un început de execuție. Abătându-se de la această cale normală, alta a fost politica guvernului țărănist și național. Ea se poate rezuma în următoarele:

1) Continuarea și la guvern a demagogiei cu care a agitat satele în opoziție, precum am arătat mai pe larg la capitolul privitor la reforma agrară;

2) Distrugerea din interes de partid a existenței mișcării cooperatiste ce se înrădăcinase atât de bine în masa țărănească, dând roade atât de însemnate și care adaptată și sporită ar fi putut aduce un însemnat sprijin agriculturii mai ales în urma reformei agrare;

3) Continua spornire a impunerilor și a variației tarifelor pe căi ferate;

4) Lipsa de solitudine pentru învățământul profesional.

5) Procurarea de semințe proaste și în condiții oneroase;

6) Îndepărtarea camerelor de agricultură de la rolul lor exclusiv profesional;

7) În ce privește creditul agricol, a căutat să distrugă sau în cel mai bun caz să dezorganizeze instituțiile de credit existente, mulțumindu-se numai cu făgăduieli desarte, sporind astfel criza atât de resimțită deopotrivă de agricultorii mari și mici. De altfel, condițiile în care nădăjduiau să poată dobândi sprijinul străinătății pentru realizarea unui credit agricol ar fi primejduit, precum am atras atenția în repetate rânduri, nu numai însăși reforma agrară, dar chiar pentru viitor creditul țării în afară.

Această situație creată de actualul guvern este cu atât mai gravă din punct de vedere al interesului național și al ridicării masei țărănești a poporului nostru, cu cât în ultimii doi ani unele populații minoritare și-au sporit creditul lor cu sprijinul co-naționalilor de peste hotare.

Lipsa de seriozitate a guvernului în ajutorarea agriculturii o dovedesc cunoscutele scrisori ale Ministrului Domeniilor, iar chipul cum s-au vândut anul trecut cerealele sătenilor în străinătate arată usurința lui. Nu putem decât să amintim despre tot lantul de abuzuri și ilegalități, din care asupra umora, instanțele noastre judecătorești au și avut prilej să se pronunțe, dovedindu-se astfel că politica urmărită nu este numai antieconomică dar și anticonstituțională.

B. Industria

În contradicție cu orice s-ar fi putut aștepta din partea unui guvern în care elementul provinciei cu cea mai dezvoltată industrie din întreg regatul are un rol preponderent și care nu a încetat să afirme și să pună în aplicare o politică regională, întreaga lui acțiune a primejduit în mod grav interesele acestei însemnate ramuri de producție.

Dezvoltarea și propășirea industriei românești impun:

a) Nevoia unei mai bune folosiri a bogățiilor și energiilor naturale pe care din fericire România Mare le posedă din belsug;

b) Nevoile apărării naționale.

Dezvoltarea industriei se mai înfățișează de altfel și ca o completare a reformei agrare. Agricultură, în curând, prin creșterea populației și intensificarea culturii mecanice nu va mai putea multă vreme satisface nevoile de muncă românească.

Dacă s-ar continua câțva vreme pe această cale, somajul artificial de azi, pe care guvernul național și țărănist voia să-l rezolve prin exportul de brațe românești în străinătate, nu va întârzia să devină o stare reală și permanentă. Ne-am crea în felul acesta de bună voie și numai din lipsă de înțelegere și prevedere o nouă și gravă chestiune.

Politica greșită pe care a dus-o actualul guvern își are explicația pe de o parte în credința că lovește în adversari politici, iar pe de alta că, captează masele țărănești, ridicând agricultura împotriva industriei, când aceste două ramuri de producție trebuie să rămână în România Mare strâns legate.

Acest partid, ce se pretinde democratic, prigonind industria, a uitat că lovește și în interesele celui alt factor atât de important al producției industriale, munca.

Industria națională nu se va dezvolta și nici capitalurile străine nu vor fi investite decât:

1. În condiții generale de liniște internă și cu o întreită siguranță:

a) a stabilității regimului, oricare ar fi el, sub care are să lucreze;

b) a stabilității vamale;

c) a stabilității impozitelor.

Regimul industriei miniere până acum doi ani era alcătuit în cadrul intereselor superioare naționale, atât economice, cât și ale apărării armate.

Față de capitalurile străine de care avea nevoie industria românească, guvernul național-liberal, prin măsurile luate, urmărea, în cadrul intereselor statului, o politică de colaborare, folositoare și statului român și capitalului străin.

Cât privește chestiunea convențiilor comerciale și a tarifului vamal, realizarea stabilizării monetare ar fi îngăduit stabilizarea unei politici corespunzătoare adevăratelor nevoi ale întregii noastre economii.

2. Încurajarea industriei de către stat prin comenzi pentru tot ceea ce are nevoie și poate fi fabricat în țară.

Se au fost comenzi care erau capabile să stârnească orice activitate industrială și să atragă capitaluri străine decât cele create în ultimii doi ani, când totul ne dădea dreptul să ne așteptăm la o normalizare a situației în urma stabilizării monetare și a restabilirii creditului nostru în afară.

În realitate:

a) Industria națională a fost sistematic înlăturată de la toate comenzile statului; până și căile ferate și-au redus aproape la zero comenzile în țară. Interesele oamenilor regimului au primat pe acelea ale acestei însemnate ramuri de activitate;

b) Întreaga politică de credit impusă Băncii Naționale și îndeosebi față de creditul industrial, a dat o grea lovitură întregii industrii, creând astfel marasmul în care se găsește și somajul de care am vorbit mai sus. Putința dobândirii creditului necesar producției industriale, prin legea concordatului preventiv și prin aceea a amânării executării silite, s-a redus și mai mult;

c) Modificarea Legii minelor, în detrimentul intereselor superioare naționale, a condus de fapt la o situație care să dea trusturilor străine controlul factorilor principali de energie ai țării noastre, contrar de ceea ce au făcut până acum toate statele ce au norocul să aibă astfel de bogății;

d) Neputând pune vreun temel pe fărâdelegile, ce se fac pentru viitor și pe programe fără consistență, luând în seamă numai convențiile parțiale încheiate, tariful vamal alcătuit și efectele lor, constatăm că toate sunt făcute în dauna industriei noastre, fără a avea măcar în schimb, justificarea dobândirii unor apreciable avantaje durabile pentru o mai bună valorificare a producției agricole. La întocmirea lor, presiunile externe și interesele lătrălnice au precumpănit adevăratele interese ale țării;

e) Nesiguranța regimului, continua sporire a impozitelor și variația tarifelor căilor ferate, ce au caracterizat acești doi ani, au contribuit în largă măsură la starea precară de azi a industriei ca și întregii producții;

f) De asemenea, nu mai puțin dezastruoasă influență a avut asupra industriei dezorganizarea unor instituții și întreprinderi ale statului, de care depinde în bună parte puțința dezvoltării ei, punându-se în fruntea lor persoane nepregătite și plasând o mulțime de partizani numai pentru căpătuială și îmbogățire.

Se poate deci ușor înțelege de ce în investiții industriale, ca și pentru nevoile de refacere ale statului, sub guvernarea național-tărănistă nu s-au împlinit făgăduințele de aducere a capitalurilor străine serioase. Întreaga acțiune, precum și toate măsurile luate, printre care este suficient să amintim pe cele două din urmă de care am vorbit mai sus, și anume: concordatul preventiv și amânarea execuției silite – nu puteau decât să îndepărteze orice capital serios din afară, sub formă fie de credit, fie de investiții.

C. Comerțul

Comerțul nu putea să nu se resimtă cel dintâi de pe urma sporirii atât de îngrijorătoare a crizei generale. Întreaga politică a guvernului și îndeosebi aceea a transportului pe căi ferate, cea vamală și cea fiscală au agravat situația lui. În general, câtă dezordine domnește în întreaga politică economică a guvernului, o dovedesc suficient ultimele neînțelegeri din sânul lui asupra soluțiilor diferitelor chestiuni economice.

Partea II

PROGRAMUL DE REPARAȚIE NAȚIONALĂ

În partea întâi am expus roadele guvernării de doi ani a P.N. Tărănist. Ea a abătut România Mare de la calea ei firească de consolidare și sănătoasă dezvoltare.

Oricine își poate da seama că relele sunt mari și primejdioase și că statul intrând într-o nouă domnie, trebuie reacționat cu toată energia de care este în stare să dea dovadă poporul român.

Aceasta fiind situația creată, orice partid de guvernământ constient de marile interese periclitat trebuie să-și pună întrebarea: care poate fi politica de reparație pentru a reda României Întregite posibilitatea consolidării ei definitive, la care are tot dreptul și toate mijloacele?

Aceste probleme, prin natura lor atingând interesele naționale, pot fi cercetate indiferent de programul special de partid. Nu vedem nici o piedică, ca în afară de acest mare cadrul național, fiecare partid să-și poată găsi locul de afirmare a unui program propriu, potrivit principiilor lui diriguitor.

[...]

II. CHESTIUNEA FINANCIARĂ

Precum am arătat, această chestiune înfățișează două părți. Una referitoare la consolidarea monetară și cealaltă la politica financiară propriu-zisă, menită să asigure atât bunul mers al statului cât și stabilizarea monetară. În ceea ce privește pe cea dintâi, se impune, mai ales după experiența avută, o revedere a atitudinii Băncii Naționale. Este necesar, după cum se pare, că însuși consilierul tehnic s-a convins, ca să se modifice politica urmărită până acum, căci directivele imprimate acestei instituții nu corespund nevoilor actuale și condițiilor speciale ale României și chiar consolidării monetare. Banca Națională va trebui să ia inițiativa reducerii scontului și sporirii creditelor.

Întreg programul de reparare depinde în primul rând de posibilitățile interne pe care un buget bine chibzuit va putea să le realizeze printr-o politică bugetară de bună gospodărire. Numai astfel putem nădăjdui să ne redobândim creditul în afară.

Trebuie revenit la sistemul bugetului unitar și reduce numeroasele case autonome create, care nu înlesnesc decât risipa banului public și împiedică controlul. Se impune deci înlăturarea tuturor cheltuielilor nesocotite pentru a da putința reducerii cât mai însemnate a impozitelor atât de exagerate în ultimul timp, încât au ajuns să sugrume întreaga viață economică, căci numai din belsugul general poate izvorâ belsugul statului.

Stabilirea decii, după doi ani de dezordine a unui buget corespunzător condițiilor actuale ale țării.

III. CHESTIUNEA ECONOMICĂ

A. Reforma agrară

Reparația de făcut în ceea ce privește reforma agrară este mai întâi să se arate hotărât că potrivit Constituției ea este în realitate terminată, pentru a se pune capăt încercărilor de speculare a ei în viitor de către agitatorii demagogi, dându-se astfel siguranța proprietății rurale de care are atâta nevoie.

Al doilea; să se grăbească aplicarea ei pe teren, acolo unde s-ar fi întârziat.

B. Agricultura

Ca o desăvârșire a reformei agrare, pentru a se dovedi că prin ea nu se slăbește economia generală a țării, trebuie ajutată și adaptată cultura pământului noilor condiții ale proprietății parcelate, iar prin clasare, depozitare, varantare și vânzare în comun – valorificată cât mai mult producția.

Criza survenită după război în toate ramurile de activitate face să sufere îndeosebi agricultura.

Ca o primă preocupare este necesar să se reorganizeze creditul lesnicios și ieftin pe termen scurt de care este legată punerea în valoare a producției, precum și organizarea unui credit special pentru a usura dobânzile cu care s-a încărcat mica și marea proprietate rurală.

În loc de a împiedica sau chiar distruge funcționarea instrumentelor de credit existente, ele trebuie ajutate și sporite. Capitalurile necesare creditului special pot fi găsite pe de o parte prin plasarea obligațiunilor în străinătate, treptat cu consolidarea financiară a țării și pe de alta prin creșterea continuă, într-o economie generală normală, a disponibilităților interne, care trebuie să-și reia locul pe care-l ocupau în România mică.

Negresit că învățământul profesional agricol cât și camerele agricole, susținute și bine îndrumate, menținute în atribuțiile lor exclusiv profesionale, sunt chemate să dea un însemnat ajutor dezvoltării și propășirii agriculturii.

C. Industria

Trebuie revenit la principiul stimulării și protejării industriei naționale, obligând-o să se modernizeze și să se raționalizeze.

În acest scop, urmează să se revizuiască Legea încurajării industriei.

Pentru a înlesni creditul ieftin de care are nevoie industria mare și mică, trebuie sporite mijloacele de care dispune astăzi creditul industrial pentru împrumuturile ipotecare și să găsească mai mult ajutor în Banca Națională, pentru ca în cadrul operațiunilor ei, înlesnind comerțul, să se mărească astfel creditele pe gaj de mărfuri lichidabile în termen scurt și scontul de portofoliu.

Paralel cu aceasta, precum am amintit la capitolul privitor la finanțe, se impune revizuirea impozitelor și înlăturarea exagerărilor aduse în ultimul timp, în special a celor locale. De asemenea, este necesară revizuirea tarifelor pe C.F.R.

În industria minieră este nevoie să se revină la principiile fixate în Constituție și în Legea minelor, eliberând astfel petrolul românesc de stăpânirea și controlul pe care le-au pus trusturile străine la adăpostul modificării ei de către actualul guvern.

Nu poate fi neglijat nici celălalt factor al producției, completându-se organizarea și legiferarea muncii. O grijă specială trebuie dată revizuirii comercializărilor făcute în folos exclusiv de partid sau al partizanilor și readuse în patrimoniul statului. Tot astfel pentru legea energiei.

Atât pentru industrie cât și pentru comerț se impune revizuirea și pregătirea soluțiilor statornice pentru viitor, a convențiilor vamale și a tarifului vamal, punându-le în acord cu nevoile reale ale producției românești. Prin măsuri chibzuite să se dea puțină investiții capitalurilor străine serioase sub forma colaborării în industria românească și a sporirii creditului ei în afară.

D. Căile de comunicație

a) C.F.R.

Interesând toată economia națională va fi necesar să se studieze cu toată grija și exclusiv în interesul general nevoile C.F.R. ca printr-o bună gospodărire să se ajungă să poată satisface cerințele producției și comerțului, iar exploatarea lor să se facă fără sacrificii din partea statului. Și în echilibrarea bugetului căilor ferate soluția nu poate fi găsită în sporirea tarifelor, ci numai într-o pricepută și cinstită administrație și o chibzuită și normală politică tarifară.

Este totodată nevoie să se continue cât mai intens programul construcției noilor linii și de completare a refacerii și modernizării restului rețelei, pentru a putea corespunde cerințelor de azi.

b) Drumurile

Aceeași atenție trebuie dată și celorlalte mijloace de comunicație. Încetarea lucrărilor, chiar și a celor de întreținere a soselelor, aproape peste tot prin modificarea

demagogică a legii drumurilor, prin lipsa unui program general și din cauza dezordinii ce domnește în această administrație.

De pe urma actualei legi a drumurilor nu ne-am ales decât cu împovărătoare noi impozite.

În mod hotărât și grabnic trebuie afirmată o soluție practică a drumurilor care să îngăduie:

1) Executarea unei rețele noi, în special în Basarabia rămasă mult în urma restului țării din acest punct de vedere;

2) Refacerea șoselelor principale din întregul regat, care prin intensificarea tracțiunii mecanice cer o construcție specială;

3) Asigurarea unei bune întrețineri a tuturor șoselelor din țară.

În primul rând, este nevoie a se întocmi și pune cât mai grabnic în aplicare o nouă lege a drumurilor, punând capăt haosului provocat în ultimii doi ani. Legea din 1900 desigur că nu mai corespunde nevoilor actuale.

Noua lege va trebui să țină seama de cerințele tracțiunii mecanice și de experiența dobândită în străinătate.

Chestiunea drumurilor nu va putea fi rezolvată decât îmbrățișând-o în întreg ansamblul ei, legat de condițiile moderne de construcție și de legătura din ce în ce mai strânsă dintre transporturile pe căile ferate și pe cele pe șosele, întrucât nu se poate să nu se țină seama de concurența pe care o face drumului de fier cărașia automobilă.

Împlinirea acestor nevoi ale drumurilor nu se poate face decât:

1) Prin alcătuirea unui regim unic;

2) Prin crearea unei Case comune a drumurilor la care să contribuie cei trei factori: stat, județ și comună, fiecare după importanța și posibilitățile ei financiare;

3) Prin pregătirea unui personal tehnic inferior care va trebui întărit și specializat în vederea construirii și reparației drumurilor potrivit cerințelor tehnicii moderne. Corpul nostru ingineresc a dat destule dovezi pentru a avea toată încrederea în destoinicia lui;

4) Prin studierea celor mai bune sisteme de construcție, care să corespundă atât climatei cât și nevoilor solului nostru.

În construcția și refacerea șoselelor trebuie să se țină seama de întreprinderile naționale care în trecut în efectuarea altor lucrări tehnice au corespuns cerințelor. În felul acesta, se vine și în ajutorul muncii românești disponibile.

E. Transporturile pe apă

În ceea ce privește transporturile pe apă, este necesară o politică mai activă pentru a asigura produselor noastre noi debusee, cu atât mai mult cu cât în ultimul timp, în loc de a spori mijloacele existente de transport pe căile internaționale pe care se face

libera concurență a flotelor comerciale, multe servicii, în loc de a fi sporite în România întregită, au fost suspendate sau concesionate la diferiți profitori.

Revenirea la politica prevăzătoare a României mici se impune și în această importantă chestiune.

[...]

Partea III

CONCLUZII

După examinarea întregii situații și a măsurilor ce se impun, întrebarea firească care se pune este: cum se poate pune în aplicare această politică de reparație?

P.N.L. trebuie să afirme de la început cu toată hotărârea că el nu poate înțelege și accepta soluții dictatoriale și măsuri excepționale, din orice parte ar veni ele.

Situația este după părerea noastră prea gravă și socotim că, odată lămurită, ar trebui ca toate organizațiile politice conștiente să-și aducă contribuția lor pentru salvarea intereselor mari naționale ce sunt în joc.

Chiar și acelea ce au greșit până acum, trezite, au datoria să-și schimbe nenorocita atitudine avută în detrimentul acestor permanente interese ale României întregite.

Timpul de când aceste greseli s-au produs este, desigur, prea scurt și acțiunea de guvernare a P.N.T. continuă din nenorocire pe aceeași cale, pentru a nădăjdui că va înțelege în sfârșit gravitatea situației.

De aceea, nu ne facem iluzii că acțiunea de reparație să poată porni și cu concursul actualilor guvernanți, care au adus starea de lucruri de azi.

Numai sub presiunea opiniei publice, lămurite și trezite, se poate nădăjdui ca toate partidele politice să fie aduse și ele la conștiința îndatoririlor lor.

Nevoile și primejdiile însă sunt prea mari pentru a putea aștepta până ce timpul își va arăta roadele.

Totusi, P.N.L., care a avut un rol atât de precumpănitor în înfăptuirea României moderne, are datoria să proclame în fața țării și nevoile mari naționale ce impun o grabnică împlinire.

Programul său de reparație este limitat la aceste nevoi cu caracter național, tocmai pentru a putea să ralieze pe toți acei ce au grija salvării României Mari.

Nu stim cum va fi primită de celelalte partide această soluție pe care el se socrteste dator s-o preconizeze.

Bazându-ne însă pe bunul simț și pe unele manifestări din ultimul timp, fără a ne face iluzii prea mari, nădăjduim însă că opinia publică va înțelege și grija noastră și nevoia de a reacționa îndestul pentru ca sub influența ei să se trezească partidele politice ce nu și-ar înțelege îndestul menirea.

Programul comun de interes național care ar trebui să fie la baza acestei griji naționale, ar fi:

1. Menținerea și apărarea regimului monarhic constituțional și repunerea în normal a vieții parlamentare;
2. Revederea măsurilor ce tind să ducă la destrămarea României Întregite;
3. Stăvilirea comunismului;
4. Asigurarea consolidării monetare și a unei politici bugetare corespunzătoare intereselor țării și sacrificiilor ce se pot cere contribuabililor în situația grea de azi;
5. Folosirea și nu distrugerea patrimoniului statului și a instrumentelor naționale care, până la consolidarea definitivă, să poată ajuta cât mai intens economia generală în această epocă de tranziție;
6. Pregătirea apărării armate;
7. Asigurarea funcționării normale a justiției și a administrației țării;
8. Reparația morală. Sanționarea prin justiție a corupției și jafului.

Dacă P.N.L. nu ar găsi conștiința primejdiei și a nevoilor actuale pentru a putea raia și celelalte partide la un program minim de salvare națională, el are obligația ca întreg patriotismul lui încercat, toată priceperea și curajul lui să le repună în slujba țării și să ia chiar singur lupta pentru împlinirea unui atare program.

[Memoriul D-lui Vintila I. Brătianu prezentat comitetului central al Partidului Național-Liberal în sesiunea din 23 septembrie 1930, București, 1930]

I.G. Duca (1879-1933)

Născut: La București, în anul 1879; mort în gara Sinaia, în anul 1933.

Studii: Liceul „Sf. Sava” din București; studii juridice la Paris, unde își susține doctoratul în drept (1902).

Activitate: După întoarcerea în țară, intra în magistratură pentru scurt timp. Apoi va fi numit director la Casa centrală a Bancilor populare. Din anul 1907 se afirmă în viața politică: deputat la 28 de ani, ministru la 35, președinte al Parlamentului Național-Liberal la 51 de ani și prim-ministru la 54 de ani.

Lucrări: *Politica noastră externă*, București, 1923; *Doctrina liberală*, București, 1923; *Consecințele războiului și dezvoltarea internă în urma lui, în Războiul neașteptat*, 1877-1878, București, 1927; *Discursul-program rostit la Congresul general al P.N.L.*, februarie 1931, București, 1931; *Amintiri politice*, I-III, München, 1981-1982.

DOCTRINA LIBERALĂ

Institutul Social Român a avut o fericită inspirație când a cerut reprezentanților diferitelor noastre înjghebari politice să vă vorbească despre doctrinele lor. Este de mult un obicei la noi să se spună că între partidele politice sunt deosebiri de persoane, de ambiții, nu de concepții și de doctrină. M-am ridicat pururea împotriva acestor afirmări inexacte, care porneau fie de la cei ce nu îndrăzneau să-și dezvăluie adevăratele credințe de frica impopularității lor, fie de la cei ce socoteau că anume echivocuri sunt, din punct de vedere tactic, o supremă abilitate, fie, în sfârșit, de la cei ce gelosi de izbânzile unei anume doctrine și îngrijorați de înfrângerile propriilor lor doctrine, își inchipuiau că proclamând lipsa de doctrină a tuturor, sau, mai bine-zis, confuzia generală a doctrinelor, vor izbui să se salveze pe ei și să discrediteze adversarii.

Această calomnie – ca toate calomniile – a prins. Și e bine că avem astăzi, și unii și alții, prilejul într-o incintă științifică, deci, obiectivă, să ne arătăm limpede și pe față credințele în temeiul cărora cerem încrederea țării și revendicăm dreptul de a-i conduce destinele.

Doctrina național-liberală este lămurită. Ea se poate rezuma în următoarea formulă: „Progresul sub toate formele în cadrul încă al concepției proprietății individuale”.

Într-adevăr, liberalismul consideră că proprietățile omenesti se dezvoltă potrivit unor anume legi, mai presus de voința oamenilor, și că în această vesnică prefacere datorită organizațiilor politice e să adapteze formele legale nevoilor reale, impuse

de diferitele faze ale evoluției popoarelor. Prin urmare, liberalismul reprezintă, prin esența lui, ideea de progres.

Progres nu înseamnă salturi, progresul nu e violentă, progresul e grija, grija permanentă a viitorului, e preocuparea de a-l pregăti și de a-l asigura. În înțelesul doctrinei liberale, progresul nu e zvăcnire incoerentă, ci mișcare organizată.

Dar progresul mai e ceva: el e dusmanul forței de inerție care pornește de la iluzia că omenirea poate sta pe loc și a forței de reacțiune care cu naivitate crede că viața socială poate să se reîntoarcă la formulele trecutului. Liberalismul are ochii ațintiți înaintea, privirile lui cercetează într-una căile pe care omenirea se îndreaptă întru împlinirea nevoilor ei a tot stăpânitoare.

Când zic progres întrebuițez acest cuvânt mai mult în interesul de fatală transformare decât de progres propriu-zis, căci cunosc prea bine relativitatea credințelor și a cuceririlor omenesti pentru a mă socoti îndrituit să afirm că aceste fatale transformări sociale, luate *in abstracto*, constituie toate progrese și, afară de aceasta, notiunea de progres în sine este prea elastică și prea discutabilă pentru ca să poată sluji de criteriu fix al valorii intrinseci a diferitelor prefaceri omenesti.

Dar doctrina liberală nu se mulțumește să urmărească progresul social. Ea nu-l vrea, ea nu-l admite, ea nu-l reclamă decât în cadrul proprietății individuale. Doctrina liberală nu contestă că în domeniul speculațiilor intelectuale se poate concepe și organizare socială bazată pe negația proprietății individuale, dar ea nu crede viabilă o astfel de organizare și, ca atare, o respinge, o respinge ca pe o fantezie a imaginației, ca pe o nesocotire a realităților existente sau posibile.

Însă o doctrină politică, adică o concepție de viață socială, nu este realizabilă prin simpla ei enunțare. Se cere ca ea să se reazime și pe câteva mijloace practice de împlinire.

Asa fiind, doctrina liberală crede cu putință realizarea progresului cât de înaintat în cadrul concepției proprietății individuale numai prin ordine, prin democrație, prin naționalism și prin armonie socială.

Acestea sunt, ca să zicem așa, cele patru coloane care susțin templul doctrinei liberale.

Prin ordine: liberalismul nu crede posibil progresul fără ordine. Ordinea e generatoare de progres, întocmai cum dezordinea e generatoare de anarhie.

Sunt unii care văzând preocuparea de ordine a doctrinei liberale s-au și grăbit să insinueze că liberalismul nu este decât o formă mai mult sau mai puțin ipocrită a conservatorismului.

Vom arăta mai târziu în ce stă deosebirea fundamentală dintre aceste două doctrine, deocamdată e destul să spun că nici o minte nepărtinitoare nu poate să confunde ordinea în mișcare cu ordinea în rezistență, așa încât liberalismul nu se preo-

cupă de diferitele variante ale ideii de ordine, ci el vrea numai să opună ideea ordinii ideii de dezordine.

Prin democrație: liberalismul nu crede posibil progresul în vremurile noastre fără democrație, adică fără guvernarea poporului. Prin popor și pentru popor. N-am să mă întind aici asupra ideii democratice și nu mă voi lăsa ispitit să discut meritele, sau să înregistrez lacunele sistemului democratic de azi. Vreau numai să observ că viața modernă este stăpânită de fenomenul atotputerniciei ideii democratice și să pun în opoziție ideea democratică cu ideea demagogică, fiindcă liberalismul e adânc convins că demagogia înăbușă orice posibilitate de progres.

De altfel, demagogia e ușoară. Ea trezește toate speranțele, atâta toate patimile. Tulbură fără să potolească.

Democrația e grea, e ingrată. Datoria ei e să înstrăineze pornirile nesănătoase, să ridice stavila rațiunii în fața valurilor pasiunii, să spună adevărul când mulțimea asteaptă mânguliri.

Sunt cazuri în care democrația cere să se opună necesitățile realizării farmecului făgăduielilor și de aceea democrația liberală cunoaște nedreptățile trecătoare ale impopularității, dar, în schimb, ceea ce clădește, clădește pe temelii sănătoase, și operele ei supraviețuiesc clevetirilor care se risipesc și patimilor care se sting.

Prin naționalism, liberalismul nu crede posibil progresul decât întemeiat pe dezvoltarea forțelor naționale. Fiecare națiune este un tot, fiecare națiune a ieșit din frământările ei istorice, cu însușirile, cu scăderile, cu trăsăturile ei caracteristice.

A face politică, adică a guverna o asemenea națiune, făcând abstracție de toate aceste elemente constitutive ale ființei sale, e a încerca o contradicție logică. Firește, naționalismul nu trebuie luat în înțelesul său restrâns, intransigent sau intolerant. Doctrina liberală respinge manifestările violente ale așa-zisului naționalism exclusivist și strămt ca un fenomen morbid, ca o dovadă de slăbiciune sau ca o mărturisire de nepricepere... a nevoilor superioare, de armonie socială, fără de care societățile omenesti nu pot avea o dezvoltare normală. Și mă grăbesc să adaug că în țările tocmai în care sunt minorități etnice, numai recunoasterea drepturilor lor depline concordă cu cerințele, cu tradițiile doctrinei liberale. Ceea ce vrea, însă, doctrina liberală e să opună ideea națională ideii internaționale, fiindcă naționalismul, în înțelesul său larg, e condiția progresului, pe când internaționalismul, prin nesocotirea însușirilor specifice ale fiecărei națiuni, prin nivelarea teoretică a unor rase cu mentalități și cu tradiții diferite, stânjeneste adevăratul progres.

Nu e vorba, naționalismul e de mai multe feluri. E naționalismul teoretic: mai multă dragoste pentru cei de același sânge și de aceeași credință. E naționalismul cultural, adică nevoia de a intensifica manifestările cugetării și artei proprii fiecărei naționalități în parte. E, în fine, naționalismul economic, care la urma urmei nu e decât un instinct de conservare, mijlocul de a salva individualitatea materială a fiecă-

rei naționalități, de a împiedica cotropirea ei de către elemente superioare prin puterea sau prin organizarea lor.

Nationalismul astfel înțeles nu exclude colaborarea cu străinătatea. Dimpotrivă, el o reclamă ca o nevoie și ca un stimulent. Naționalismul sentimental știe că nici un popor nu trăiește izolat în spațiu. El are conștiința de toate contingentele mediului înconjurător, el e numai expresia dorinței firești de a se îngriji de sine mai mult decât de aproapele. Naționalismul cultural știe și el că o sumă de cuceriri ale gândirii sunt patrimoniul comun al omenirii întregi. Departate de a respinge acest patrimoniu se simte fericit și mândru, că face parte integrantă dintr-insul, dar se străduiește să pastreze nota specifică în opera obstească. Naționalismul economic știe că ziduri chinezești nu se pot înălța, că infiltrația capitalurilor străine e fatală și necesară, dar vrea să găsească formule de armonizare care să înlăture acapararea unora și sugrumarea celorlalți; întâi, fiindcă progres fără neatănare nu se poate și, în al doilea rând, fiindcă neatănarea politică fără neatănarea economică iarăși nu se poate. Liberalismul îmbrățișează deopotrivă toate aceste forme de naționalism.

Prin armonia socială, liberalismul nu crede posibil progresul decât prin evoluții și evoluția nu poate fi dobândită fără armonia socială. Doctrina liberală consideră că viața unei societăți trebuie să fie mișcare, dar că mișcarea nu trebuie asigurată prin ruperea echilibrului social, ci, dimpotrivă, prin menținerea permanentă a acestui echilibru.

Firește că revendicările sociale implică în anumite momente o grijă mai vie a intereselor unei clase decât a intereselor celorlalte clase, dar dacă susținerea acestor interese și revendicări se face cu ură împotriva unora, cu exclusivism împotriva altora, fără preocuparea neîncetată a menținerii unui echilibru între toate părțile, acțiunea socială astfel condusă nu poate să ducă fatal decât, sau la un progres relativ, fiindcă va fi dobândit cu pretul unor reacțiuni violente și a unor resentimente primejdioase, sau la ruperea definitivă a echilibrului social, adică la revoluție. Doctrina liberală e prea însetată de progres real pentru a se mulțumi cu o stare de lucruri care nu asigură decât un progres discutabil sau cu o revoluție care în credința ei adâncă e moartea oricărui progres.

Iată de ce liberalismul socotește armonia socială ca o condiție esențială a îndeplinirii concepțiilor lui.

Încă o dată: prin armonia socială progresul e asigurat, prin lupta de clasă el e amenințat.

Și acum după ce am precizat în ce constă doctrina liberală, care sunt cele patru concepții fundamentale pe care ea se reazemă întru realizarea ei, după ce am văzut cum ideea de ordine se opune ideii de dezordine, ideea democratică ideii demagogice, ideea națională ideii internaționale, și armonia socială luptei, distrugătoare

lupte de clase – se cuvine să arătăm și care sunt deosebirile dintre doctrina liberală și celelalte doctrine.

Cea mai bună dovadă a tăriei doctrinei liberale stă tocmai în faptul că deosebirile între ea și celelalte doctrine sunt atât de bine definite încât exclud orice confuzii posibile.

Să le luăm pe rând.

Voi începe cu doctrina conservatoare. Deosebirea între ideea conservatoare și cea liberală e că cea dintâi e o doctrină de rezistență, pe când cea de a doua e o doctrină de progres. Una trage înainte, cealaltă înapoi. Așa încât fiecare pas în dezvoltarea socială reprezintă o izbândă pentru liberalism și o înfrângere pentru conservatorism.

La drept vorbind, istoria vremurilor moderne nu este decât un lung sir de capitulații conservatoare. Nu tăgăduiesc că au fost partide conservatoare mai dibace decât altele, că unele au știut să ascundă mai mult sau mai puțin bine înfrângerile suferite, că altele au avut prudența să cedeze *in extremis* ca să evite catastrofa capitulațiilor măturisite. Dar acestea sunt manifestatii ale tacticii conservatoare. Doctrina în toate ocaziile a ieșit învinsă. Nici o manevră și nici un artificiu n-au putut s-o scape. Recunosc, însă, că conservatismul subzistă și va subzista dezastrelor, pentru că e firesc că orice forță de progres să provoace, în chip mecanic, și o forță de rezistență, așa încât atâta vreme cât va fi o doctrină liberală va trebui să existe și una conservatoare. Ele sunt nedespărțit legate una de alta întocmai ca umbra de lumină. Vă cer însă voie să prefer lumina umbrei care se târăște după ea.

Deosebirea între doctrina liberală și doctrina naționalistă e că doctrina liberală privește viața socială sub toate multiplele ei aspecte, pe când doctrina naționalistă o privește sub prisma specială, fatal îngustă și exclusivistă a ideii naționale. Ceea ce pentru liberalism nu este decât o parte dintr-un complex, pentru naționalism este complexul însuși și veți înțelege ușor că alta e viziunea ce poți s-o ai privind fenomenele sociale cu ferestrele larg deschise și alta viziunea ce poți s-o ai când singur te oșândesti să le privești prin crăpătura unui zid.

Deosebirea între doctrina liberală și doctrina țărănistă stă în faptul că țărănismul e bazat pe ideea luptei de clasă, pe când liberalismul pe armonia socială. Țărănismul îmbrățișează interesele exclusive ale țărănimii în lupta de ură violentă cu toate celelalte categorii sociale. Liberalismul urmărește înfăptuirea sinceră și deplină a revendicărilor țărănești, dar armonizându-le cu interesele legitime ale celorlalte clase.

De altminteri, țărănismul este o doctrină care teoretic nu se poate susține, fiindcă urmărește o imposibilitate logică. Într-adevăr, lupta de clasă implică ruperea echilibrului, adică ideea revoluției sociale și de aceea veți observa că pretutindeni partidele bazate pe concepția luptei de clasă sunt și partide revoluționare, cum sunt partidele socialiste. Dar să pretinzi, în același timp, că ești partid de evoluție și să susții totodată și lupta de clasă, este cel puțin un păcat împotriva bunului simț și al logicii, și

atunci din două lucruri una: sau tărănismul, din lipsa de pregătire teoretică, n-a ajuns încă la deplina dezvoltare a doctrinei sale, sau el este conștient că în realitate reprezintă o doctrină revoluționară, dar din considerații tactice menține o etichetă evoluționistă în flagrantă contradicție logică cu lupta de clasă, cu concepția hotărât revoluționară care stă la temelia lui.

Din această dilemă nu poți ieși.

Bârfitorii – și știi că pretutindeni și întotdeauna au fost și vor fi – vor putea să mai facă și alte ipoteze. Nu vreau însă să intru pe această cale spinoasă. Sunt aici ca să fac constatări și să precizez deosebiri, nu ca să alunec pe povârnișul criticilor sau al polemicienilor.

Deosebirea între doctrina liberală și cea socialistă e că liberalismul nu concepe progresul social decât în cadrul proprietății individuale, pe când socialistii nu cred progresul posibil decât prin desființarea proprietății individuale. Cu alte cuvinte: orice progres social, fie el cât de înaintat, dacă nu trece pragul ideii de proprietate individuală, rămâne în domeniul doctrinei liberale, de îndată ce trece de pragul ideii proprietății individuale intră în ținuturile vaste și foarte atrăgătoare pentru speculații intelectuale, ale socialismului.

Trebuie să mărturisesc că oricare ar fi simțămintele noastre față de socialism, un omagiu i se cuvine. Socialismul e o doctrină sinceră și lămurită. Ea nu se pune la adăpostul abilităților trecătoare spre a-și ascunde adevăratele gânduri, ea nu întreține echivoci ca să poată câștiga foloase de pe urma lor. Ea afirmă răspicat pe față, uneori cu vitalitate, întotdeauna sus și tare credințele ei. Cu doctrina socialistă lupta e deschisă nu ascunsă, știi că poți fi învingător sau învins, dar știi că nu vei fi atras nici cu flori otrăvite, nici lovit cu pumnul pe la spate.

De altfel socotesc că, în ultimele vremuri, lupta cu socialismul a devenit ceva mai ușoară. Socialismul beneficia față de doctrinele așa-zis burgheze de o mare superioritate: era necunoscutul, și cunoașteți magia atotputernică a necunoscutului asupra tuturor minților omenesti. Oricine își putea spune: dacă am încerca să distrugem bazele organizării sociale actuale, dacă am reclădi din temelii o nouă organizație fără proprietate individuală, cine știe, poate că ar fi mai bine, poate că omenirea ar fi mai fericită, poate că mizeria ar înceta, poate că belsugul și propăsirea s-ar revărsa, în fine, peste multimea suferindă!

Ei bine, acum se știe, acum s-a văzut. Revoluția rusă a lăsat să cadă valul ce înconjură mirajul socialismului și în dosul său ni s-a desfășurat, în sânge, în foamete și în mizerie, o așa de înspăimântătoare vedere a acestei lumi noi încât omenirea se reîntoarce grăbită către lumea veche, cu păcatele ei seculare, și, ironia soartei, conducătorii revoluției rusești, ei înșiși, reiau străbunele tipare ale societății burgheze, mângâind pe ceilalți și poate mângâindu-se și pe ei, cu ecleziastica formulă: că omenirea trebuie să mai treacă prin purgatoriul burghez ca să poată năzui a ajunge când-

va în paradisul socialist. Liberalismul care n-a avut asemenea iluzii a fost scutit și de asemenea tragic deziluzii.

Dar îmi veți zice, cum se face că în unele țări liberalismul a suferit, în anii din urmă, netăgăduite înfrângeri. Da, e adevărat, le-a suferit, dar înfrângerile acestea le-au suportat partidele liberale, nu doctrina liberală. Nepriceperea slujitorilor nu schimbă splendoarea credinței.

Liberalismul fiind, precum v-am arătat, prin esența lui o doctrină de progres, nu este o formulă rigidă, un „ce” intangibil. Dimpotrivă, e ceva viu care trebuie mereu să se adapteze nevoilor sociale, să urmărească neîncetate prefăceri ale vieții moderne, să priceapă noile curente, să le atragă, să le îndrume. În unele țări partidele ce erau purtătoarele doctrinei liberale, au știut să facă această operă, în altele nu, și așa se explică de ce sunt țări în care partidele liberale s-au vestejit și lăncezesc și de ce sunt altele în care ele au păstrat influența lor nestirbită și continuă să fie și azi factori determinanți ai vieții sociale.

Nu sunt aici ca să fac panegiricuri, dar sunt desigur îndreptățit să constat câteva adevăruri istorice și atunci nu mă pot împiedica să spun că în România cei ce au crezut în doctrina liberală, au știut să păstreze nestinsă flacăra ei și să înfăptuiască astfel de progrese pe care patimile prezentului le pot contesta, dar pe care nepărtinirea istoriei va trebui să le recunoască.

Să luăm câteva pilde.

În domeniul proprietății, liberalismul român a plecat de la ideea clasică a proprietății quiritare romane, sacră și inviolabilă, și a ajuns la formula proprietății funcțiune socială din care a ieșit exproprierea și naționalizarea subsolului.

Am fost adesea învinuiți că facem socialism pentru că preconizăm exproprierea. Ce confuzie în mintea acuzatorilor noștri! Cum putea sporirea numărului proprietărilor individuali să fie socialism, când socialismul proclamă tocmai desființarea întregii proprietăți individuale. Exproprierea e o formulă de progres social cu totul credincioasă doctrinei liberale fiindcă nu depășește cadrul ideii de proprietate individuală. E o repartitie nouă a proprietății individuale ce există la noi într-un moment dat, nu este nimicirea ei. Iar naționalizarea subsolului nu trece nici ea de marginile doctrinei liberale, fiindcă menținerea ideii proprietății individuale nu impune cu necesitate și forma ideii de proprietate. Noțiunea de proprietate poate să fie mai largă sau mai îngustă. Ea poate foarte bine să cuprindă și suprafața și ceea ce este deasupra și ceea ce este dedesubt, precum ea poate foarte bine să despartă stăpânirea solului de cea a subsolului. De altfel, istoria ne arată că sfera noțiunii de proprietate a variat neîncetat. Ea s-a întins ieri peste ținuturi care mâine îi vor fi interzise sau dimpotrivă, a introdus în domeniul proprietății individuale lucruri care până ieri erau de domeniu comun.

Partidul Liberal Român, potrivit nevoilor sociale, a adoptat și una și cealaltă din aceste forme de proprietate fără a trăda însă întru nimic prin aceasta ideea însăși de proprietate individuală, care stă la temelia doctrinei sale.

În materia raporturilor dintre capital și muncă, liberalismul român a plecat de la concepția despărțirii intereselor capitalului și a muncii pentru a ajunge, sub forma participării la beneficii, la nevoia inexorabilă a conciliației și armonizării lor.

Aici iarăși Partidul Liberal Român nu s-a abătut de la principiile fundamentale ale doctrinei lui. El n-a cerut, ca socialistii, desființarea capitalului și naționalizarea mijloacelor de producție. El păstrează intactă esența capitalului ca factor de producție, și respinge cu hotărâre introducerea comunismului, dar potrivit năzuințelor lui de progres, de armonie socială, vrea încetarea antagonismului fratricid dintre cei doi factori ai producției, capitalul și munca, și înlocuirea acestei lupte de interese egoiste printr-o conlucrare cerută de dreptate.

În materie de economie politică, liberalismul român a plecat și el de la formula manchesteriană *laissez faire, laissez passer*, spre a ajunge la interventionismul care apără pe cel slab împotriva celui tare, și care înclină capul trufas al celui tare în fața interesului obștesc reprezentat de stat.

Și aici Partidul Liberal Român e credincios doctrinei lui. Libertatea absolută era o necesitate în vremurile de organizare economică a statelor. Cu cât însă organizarea s-a desăvârșit, cu cât viața modernă și raporturile internaționale au devenit mai complexe, cu atât a trebuit să se țârmurească și formele în joc, pentru ca, din îngrădirea și a unora și a altora, să se ajungă la posibilitatea dezvoltării normale a tuturor. Interventionismul a izvorât astfel din complexitatea economică modernă, nu numai ca o condiție a progresului, ci ca un mijloc de înlăturare a ciocnirilor violente, deci a anarhiei.

În sfârșit, în materie socială, liberalismul român a ajuns de la individualismul atotputernic, la țârmurirea treptată și crescândă a individului în fața nevoilor de dreptate și echilibrare generală.

Partidul Liberal Român ar fi nesocotit prescripțiile cele mai elementare ale doctrinei lui, dacă ar fi lăsat pe cei slabi pradă celor tari. Individualismul nemărginit și nestânjenit își avea rațiunea în epoca de creațiune a liberalismului. Atunci menirea lui era să descătuseze, să dezrobească persoana omenească din toate lanțurile concepțiilor medievale, să dea fiecărei ființe umane drepturile cerute de trebuințele dezvoltării și ale demnității lui. Mai târziu, însă, când aceste drepturi au fost asigurate oricui și când stăpân netulburat pe destinele lui, fiecare era ispitit nu numai să uzeze, dar adesea să și abuzeze de aceste drepturi, oare datoria unui partid liberal constient de doctrina lui era să privească nepăsător la această dezlănțuire distrugătoare, sau să restabilească echilibrul social, stabilind limitele peste care drepturile omului nu se mai împacă cu nevoile omenestii?

Si oriunde m-as întoarce, oricare ar fi domeniul de activitate omenească la care m-as gândi, întrucât bineînțeles n-as trece peste hotarul concepției de proprietate individuală, nu văd, pe cale evolutivă, soluții care să nu se împace cinstit, sincer și deplin, cu cerințele doctrinei liberale.

Prevăd și ultima obiecție. Am auzit-o adesea: titulatura nu se mai potrivește cu doctrina. Dacă la atâtă se rezumă critica, o primesc, și recunosc, fără înconjur, că există azi o antinomie între formulele liberalismului clasic și între cele ale liberalismului modern, deși as putea să adaug că întrucât liberalismul e doctrina progresului nu prea văd cum progres ar putea să fie cu formele intangibile. Dar încă o dată, antinomia există. Libertatea nu e o rațiune destul de largă, destul de cuprinzătoare ca să îmbrățișeze tot ce reprezintă actuala doctrină liberală.

Libertatea a fost un mare postulat al omenirii. Izbândă ei a stârnit lupte uriașe și intronarea ei a reprezentat un mare progres în viața popoarelor, de pe urma ei s-au născut toate partidele progresiste și, deci, e foarte firesc ca ele să fi adoptat titulatura de partide liberale. Ele poartă astfel pecetea izvorului de la care purced.

Dar încă o dată, nu aici stă chestiunea. Sunt într-adevăr țări în care fără a schimba doctrina, partidele liberale și-au schimbat denumirea.

În România titulatura s-a păstrat și se va păstra fiindcă n-avem a roși de numele de liberal. Acest nume e atât de strâns legat de toată renasterea României mici și atât de strâns unit cu înfăptuirea României Mari încât a devenit pentru mulți un simbol: pentru trecut o mândrie, pentru viitor speranță.

Precum coiful cu trei pene de la Crécy sau „Honni soit qui mal y pense”¹ al lui Edward III Plantagenet, de pe stindardele britanice și precum perimatele „liberté, égalité, fraternité” de pe pajera franceză, n-au împiedicat Anglia și Franța să întemeieze două strălucite democrații moderne, tot astfel sub egida neschimbată a titulaturii lor și în cadrul proprietății individuale, cei ce cred în doctrina liberală vor desăvârși prin ea opera de progres întemeiat pe ordine, pe democrație, pe naționalism și pe armonie socială, pe care România întregită e îndreptățită s-o aștepte de la generațiile de azi, după toate restricțiile istoriei și după toate jertfele războiului.

Note

¹ Blestemat fie cel ce gândește de rău.

[În vol. *Doctrinile partidelor politice. 19 Prelegeri publice organizate de Institutul Social Român*. București. 1923. p.103-110]

Ștefan Zeletin (1882-1934)

Născut: La Burdusaci, județul Bacău, în anul 1882; mort la București, în anul 1934.

Studii: Urmează primele cinci clase la Burdusaci și Nicorești. Absolva cursul inferior al Seminarului din Roman. În anul 1902 își finalizează studiile liceale la Liceul „Gheorghe Rosca Codreanu” din Bârlad. Este licențiat în filosofie și filologie clasică al Facultății de litere, din cadrul Universității ieșene. Între anii 1907-1914 studiază, cu întreruperi, în străinătate: trei semestre la Universitatea din Berlin, câte un semestru la cele din Leipzig, Paris (Sorbona), Erlangen, Oxford. În anul 1914 primește titlul de „doctor în filosofie” pentru teza susținută la Universitatea din Erlangen (Germania) și publicată la Berlin (1914).

Activitate: În primii ani după terminarea facultății a fost secretar și bibliotecar la Seminarul pedagogic din Iași. Între anii 1912-1920 este profesor de limba germană la Liceul „Codreanu” din Bârlad, iar între anii 1920-1927 activează pe același post la Liceul „Mihai Viteazul” din București. În anul 1927 ocupă Catedra de „Introducere în Filosofie și Istoria filosofiei vechi medievale” de la Universitatea din Iași. În anul 1927 devine membru al Partidului Poporului, din partea caruia a fost ales senator.

Lucrări: *Evanghelia naturii*, Iași, 1914; *Din Tara Magarilor: Însemnări*, București, 1916; *Retragerea*, București, 1926; *Burghezia română. Originea și rolul ei istoric*, București, 1925; *Neoliberalismul*, București, 1927 și altele.

ORIGINEA ȘI FORMAREA BURGHEZIEI ROMÂNE

I. EVOLUȚIA BURGHEZIEI ROMÂNE ESTE NORMALĂ

A vorbi astăzi despre formarea burgheziei în România înseamnă un act de curaj: specialistul care va atinge această problemă va întâlni încă multă vreme din partea publicului român o hotărâtă ostilitate. Nu trebuie să ne facem iluzii: aici terenul este cucerit și convingerile deplin formulate. Sunt vreo șapte decenii de când se face la noi o sociologie caracteristică a burgheziei române: am putea să o numim în modul cel mai potrivit „sociologie beletristică”. Autorii acestei sociologii sunt fără excepție critici literari – și vom vedea în curând ca aceasta nu e o simplă întâmplare.

Ce susține această sociologie? O știm cu toții: ea afirmă că burghezia română își datorește existența unui proces de imitare superficială a formelor exterioare ale civilizației apusene; că o mână de oameni, contagiați de ideile liberale din Apus, au transplatat instituțiile burgheze moderne în țara noastră, unde nu exista nici o pregătire pentru ele. Astfel, dacă ar fi să credem sociologia beletristică, burghezia ro-

mână este un produs artificial, ieșit dintr-o evoluție anormală: ea se reduce la un complex de forme goale, fără nici un conținut în societatea noastră.

Succesul acestei sociologii a fost desăvârșit – și se va vedea că nici aceasta nu este o întâmplare. Azi nu se găsește român cult care să nu rostească cu adâncă convingere vorbele lui Eminescu, că la noi „totul e o spoială, tot un lustru fără bază”.

Împotriva acestei păreri am susținut, în studii urmărite neîntrerupt în acești patru ani din urmă, că burghezia română are o dezvoltare *normală*. Discuțiile urmate de atunci nu m-au zdruncinat în această convingere. Dar, spre a preîntâmpina neînțelegerile la care a dat naștere această părere în publicistica noastră, voi lămurii de la început ce trebuie să se înțeleagă prin *evoluție normală*.

Este un adevăr stabilit în cercetarea specială că nasterea societăților burgheze moderne e un efect al dezvoltării capitalismului. În adevăr, capitalismul european se înfiripează de prin veacul XVI; pe el se altoiește o clasă burgheză, care, printr-o serie de mișcări revoluționare, sfărâmă vechile societăți agrare feudale și întemeiază pe ruinele lor societățile burgheze moderne. Cea dintâi societate burgheză care a intrat în ființă este cea engleză la sfârșitul veacului al XVII-lea (1688); urmează apoi cea franceză, un veac mai târziu (1789) și după ea celelalte burghezii europene.

Asadar, când vorbim de „evoluția normală” a României moderne, trebuie să se înțeleagă că și societatea noastră modernă este un efect al dezvoltării capitalismului, întocmai ca și societățile europene. *Plămădirea României moderne se contopește în unul și același proces cu plămădirea capitalismului român.*

Cu aceasta însă nu am înaintat mult. Căci sociologia beletristică are și aici răspunsul gata. Capitalismul român – așa glăsuiește ea – este o formație artificială; el este o simplă improvizație a politicii noastre de stat și nu are rădăcini în mediul nostru social. Împotriva acestei păreri am restabilit iarăși faptul istoric: *capitalismul român are o dezvoltare analogă cu aceea a capitalismului apusean.*

Deci dezvoltarea burgheziei române este normală în sensul că are drept cauză dezvoltarea capitalismului ce străbate aceleași trepte de evoluție ca și cel apusean. Dezvoltarea capitalismului alcătuiește osatura dezvoltării burgheziei apusene; pe această osatură, singura analogă cu aceea a burgheziilor apusene, se grefează amănunte deosebite, specific române. Nu mi-a trecut niciodată prin minte – și nu poate trece nici unui om serios – să susțin că evoluția burgheziei române este analogă până în amănunte cu aceea a burgheziilor apusene. Acest lucru nu ar avea sens, căci nu există nici în Apus un tip unic de evoluție a burgheziei. Evoluția burgheziei engleze, ca și aceea a burgheziei financiare, este normală: ambele se ridică pe o osatură capitalistă analogă. Și totuși ce imensă deosebire între una și alta. Anglia modernă dă pilda tipică a evoluției unei societăți descentralizate, pe când Franța modernă dă iarăși pilda tipică a unui stat centralizator. De aceea, când e vorba de o evoluție normală a burgheziei române, de o analogie între burghezia noastră și cea apuseană,

nu trebuie să se înțeleagă o analogie de amănunte, căci asemenea analogie nu există nici între burgheziile apusene. Analogia există numai cu privire la ceea ce alcătuiește substratul oricărei burghezii, anume la dezvoltarea capitalismului.

Aceasta ne va da și indicațiile după care vom urmări formarea burgheziei române. *A urmări originea și dezvoltarea burgheziei noastre înseamnă a urmări originea și dezvoltarea capitalismului român.* Ceea ce înseamnă: dezvoltarea burgheziei române trebuie pusă în cadrul burgheziei mondiale. Capitalismul nu rămâne țărnut într-un anumit loc; el seamănă unei ființe uriașe care, din locul unde e fixată, întinde imense tentacule peste toată suprafața globului. De unde au venit la noi aceste tentacule capitaliste, care au aruncat în vechea noastră societate agrară fermentul revoluției burgheze? Din Apus.

Se știe că în decursul secolului XVIII se desfășoară duelul între cele două țări capitaliste de frunte din acel timp: Anglia și Franța. Acest duel are drept țintă cucerirea pietelor din lumea nouă și din India; el se termină la 1814 cu victoria definitivă a capitalului englez. De atunci și până la 1914 se deschide o eră de preponderență mondială nediscutată a burgheziei britanice. Expansiunea acesteia e ceea ce a dat naștere și burgheziei române. Să vedem cum.

Pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor, Anglia împărtășește soarta oricărei țări industriale în continuă dezvoltare: populația muncitoare se îngrămădește de la țară în centrele industriale de la orașe și, ca urmare, agricultura engleză nu mai poate satisface nevoile consumului intern. Anglia trebuie să importe grâu din afară și spre acest scop își aruncă privirile spre țărmurile Mării Negre, care au servit încă din antichitate ca grănarul lumii. Nu vom descrie aici toate eforturile – eroicele eforturi – diplomatice ale Angliei spre a-și deschide drumul către văile mănoase ale Principatelor române. Destul să spunem că de la 1829, când Turcia este silită să acorde Principatelor române libertatea comerțului, mărfurile engleze invadează treptat pământul nostru, cerându-se în schimb produsele acestuia: cereale. Cu aceasta, țările noastre sunt smulse în vâltoarea vieții burgheze europene: fermentul revoluției era aruncat, trebuia numai puțin timp pentru ca să-și arate roadele.

Prin urmare, imboldul dezvoltării burgheziei noastre a venit din afară. Așa este pretutindeni: orice țară agrară intră în prefăcere și se îndrumăază spre viață burgheză modernă prin influența unei țări capitaliste înaintate. În această privință sunt și sociologii beletristi de acord. Și ei admit că burghezia română s-a plămădit sub influența burgheziei apusene, dar susțin că această influență s-a exercitat prin importul *ideilor* burgheze, nu al *mărfurilor* burgheze.

O ceartă de doctrinari, se va zice. Căci dacă toți teoreticienii admit că burghezia română modernă s-a plămădit sub influența burgheziei apusene, ce rost mai are discuția, dacă influența creatoare s-a exercitat pe calea importului de idei, ori a importului de mărfuri? Din nenorocire, nu este așa; departe de a fi o simplă gâlceavă sco-

lastică, această chestiune are intense urmări practice. Să privim bine: dacă admitem că burghezia română este ecoul ideilor importate din Apus, atunci societatea noastră burgheză devine ceva artificial: creația unor spirite contagiante de idei exotice, fără nici o legătură cu mediul nostru. Și atunci se întâmplă ceea ce vedem astăzi: sufletele noastre se înstrăinează de asemenea societate, care nu pare a fi izvorât din nevoile noastre reale. Dacă însă admitem – cum este și adevărul – că principiul creator este expansiunea irezistibilă a burgheziei apusene spre țările noastre, atunci societatea noastră modernă se prezintă ca rezultat al unei necesități, am putea zice chiar fatalități istorice. În acest caz, sufletul nostru este silit să se plece înaintea realității și să se împace cu ea: critica devine de prisos.

Să ne înclinăm și noi înaintea realității și să urmărim procesul ei de dezvoltare din originile indicate.

II. PROCESUL DE NAȘTERE A BURGHEZIEI ROMÂNE NAȚIONALE

De la 1829, în urma libertății comerțului român și a expansiunii burgheziei apusene spre gurile Dunării, Principatele române au de suferit o invazie din ce în ce mai pronunțată de mărfuri și negustori străini. Cei dintâi reprezentanți ai burgheziei pe pământul nostru sunt străini; ei reprezintă expansiunea capitalismului apusean la noi. Așa este peste tot: în orice țară burghezia e la început străină. Însăși burghezia engleză e o creație a străinilor.

Odată cu acești înaintași ai burgheziei sosi la noi și umbra lor firească: ideologia burgheză, liberală și democratică, din care câteva raze izolate răzbătuseră pe aici încă de la revoluția franceză. De astă dată însă ideile liberale cereau să devină neîntârziat realitate. Căci comerțul e un act liber și nu se poate dezvolta decât în societate liberă. De aceea privilegiile vechiului nostru regim trebuiau desființate, spre a netezi calea spre înaintarea triumfală a comerțului. Democrația română a fost, cum este peste tot, o creație a străinilor.

Acești soli străini ai capitalismului au câștigat repede credincioși și din propriile noastre straturi sociale. Pe atunci boierimea română era sfâșiată în două tabere: una, boierii mari, care acaparaseră toate drepturile politice; alta, boierii mici, care era redusă la rolul de fiu dezmostenit. Prin însăși situația lor socială, boierii mici deveniră apostolii firești ai intereselor și ideilor burgheze. Ei îmbrățișară interesele capitalismului și cauza ideilor democratice și începură lupta pentru desființarea vechilor privilegii. Astfel, din sânul acestor mici boieri se alcătui nucleul unui partid liberal democratic și revoluționar. La rândul lor, boierii mari deveniră un grup conservator, reacționar: pe când grupul liberal apăra interesele capitalismului, grupul conservator apăra interesele marii proprietăți de pământ; cel dintâi năzuia la răsturnarea revo-

la Ionară și veșnicilor privilegiați, cel din urmă apăra starea de fapt bazată pe tradiție.

Cleșnirea între aceste două forțe sociale, pusă în luptă de capitalism, a fost hotărâtă în cele din urmă tot prin înfrângerea treptată a capitalismului. Se știe, în adevăr, că în momentul trecerii unei țări de la economia agrară la economia bănească cea dintâi victimă sunt marii stăpânitori de pământ: aceștia sunt prada legitimă a mâinilor de bani. Sub invazia mărfurilor străine, marii proprietari nu pot rezista ispitelor numeroase spre risipă: ei cheltuiesc pe nesăbuite, își ipotechează pământul și în cele din urmă îl pierd cu totul. Astfel s-a întâmplat și marilor noștri boieri: în curs de vreo trei decenii, de la 1830 până la 1860, sub asalturile capitalismului, ei dispar ca clasă.

Și iată-ne astfel pe la 1866 fără clasă cărmuitoare: capitalismul distrusese pe marii boieri, dar nu plămădise o burghezie care să le ia locul în conducerea statului. Căci nasterea clasei burgheze e un proces treptat și anevoios, care se încheie abia când se dezvoltă o puternică industrie națională. Aici se ridică întrebarea: ce formă de cărmuire trebuia să-și aleacăuască țara noastră, în lipsă de o clasă cărmuitoare?

Istoria arată că în asemenea împrejurări, când capitalismul distruge vechea nobilime agrară, dar nu creează încă o burghezie orășenească; când societatea nu are nici o clasă stăpânitoare, fiindcă vechea clasă e în ruine, iar cea nouă e abia în germene – în asemenea condiții, ce caracterizează începuturile oricărei burghezii, se aleacăuiește o forță centrală, care guvernează în mod absolutist. De fapt, asemenea societate burgheză haotică, fără clase mature, a fost – cum a observat Tocqueville pentru Franța – vremea de aur a absolutismului.

Și în România s-a alecăuit, în aceste împrejurări, o forță centrală, căci alta formă de cărmuire nu era cu putință. Dar la noi această forță nu mai putea fi reprezentată de un individ, sub forma absolutismului monarhic, din pricina că revoluționarii români daruiseră României o constituție democratică. De aceea la noi forța centrală a trebuit să se formeze în afară de cadrul legal a constituției: ea nu s-a mai intrupat într-un individ, ci într-un grup de indivizi, anume în grupul liberal revoluționar, care apăra interesele capitalismului. Forța centrală astfel alecăuită a primit mai târziu numele puțin simpatice de *oligarhie*; aceasta guvernează în același spirit și cu aceleași mijloace ca și absolutismul zis „luminat” de la începuturile burgheziei europene.

Cum se vede, *oligarhia care ne stăpânește din a doua jumătate a veacului din urmă a luat ființă din această nevoie istorică de a găsi o formă de cărmuire într-o societate care nu are clasă cărmuitoare*. Ea împlineste același rol ca și absolutismul din perioada de naștere a burgheziei apusene.

În ce constă acest rol istoric? L-am putea limpezi astfel: forța centrală – fie monarhie fie oligarhie – este chemată a *ține tutela burgheziei* atâta vreme cât aceasta este încă minoră. În această calitate, puterea centrală ia toate măsurile de natură a ser-

vi interesele burgheziei în proces de naștere. Mai întâi, ea distruge regionalismul medieval și pe ruinele sale aduce treptat la îndeplinire unificarea juridico-politică, căci dezvoltarea comerțului este stăpânită de barierele vechiului regim. Paralel cu aceasta, o întreagă serie de măsuri urmărește scopul: de a dezvolta căile de comunicație, institutele de credit și în cele din urmă a ocroti industria națională de concurența străină. Asemenea politică de tutelă a burgheziei, pe care o face „absolutismul luminat” în Apus, o face și oligarhia română din a doua jumătate a secolului XIX; ea poartă numele de *mercantilism*.

Mai mult, oligarhia noastră face această politică cu același aparat ca și absolutismul apusean: cu o îndoită armată de funcționari și militari. Ca orice forță centrală, oligarhia are nevoie de un aparat de execuție, și acesta constă din *birocrăție și militarism*. Nasterea pletorei de funcționari și militari este peste tot urmarea firească a dizolvării vechiului regim sub invazia capitalismului. Din moment ce capitalismul distruge toate deosebirile regionale ale vechiului regim și plămădește pe ruinele sale statele moderne unitare, se simte nevoia de un instrument de unificare și coeziune, iar acest instrument îl alcătuiesc pretutindeni funcționarii și militarii; ei stau la ordinele forței centrale și execută măsurile acesteia de la centru spre periferie.

Se înțelege că și în România, paralel cu procesul de dizolvare a vechiului regim și de plămădire a unei forțe centrale unificatoare, trebuia să se nască urmarea firească: birocrăția și militarismul. Ambele își iau ființă, cum e de așteptat, de la 1830 înainte, adică de la invazia capitalismului străin în Principate. Pe măsură ce edificiul vechiului regim agrar pârâie din toate încheieturile și se prăbusește, birocrăția română și militarismul român se dezvoltă, alcătuind pedestalul de mai târziu al puterii politice a oligarhiei. Acest regim, pe care-l are România la începuturile dezvoltării sale burgheze, constând din trinitatea: dictatură centrală-birocrăție-militarism nu are nimic anormal. El se naște peste tot în faza de tranziție de la vechiul regim agrar la noul regim burghez, fiindcă problemele pe care le ridică aceste timpuri nu pot fi rezolvate decât cu un asemenea mijloc de guvernare. În anul 1866, noul nostru regim oligarhic, birocratic și militarist poate fi considerat ca intrat definitiv în viață.

De la 1866 până în prezent, dezvoltarea burgheziei române se confundă cu prefacerile acestei forțe centrale pe care capitalismul a ridicat-o în fruntea țării noastre. Până pe la 1880, oligarhia se mărginește a face tutela burgheziei, fără a fi ea însăși burghezie; ea se pune fără rezervă în serviciul intereselor capitaliste, fiindcă acestea sunt și interesele ei proprii. În adevăr, pentru a întreține întinsul aparat birocratic și militarist, era nevoie de bani, iar acești bani se percepeau în primul loc din negoul de cereale. Pentru aceasta însă era nevoie de a sprijini burghezia care tocmai întreținea acest negot.

De la 1880 puterea noastră centrală părăsește atitudinea ei pasivă și intervine însăși în întreprinderi capitaliste. Primul pas în această direcție este întemeierea Băncii

Nationale, desigur cel mai de seamă eveniment în dezvoltarea burgheziei române moderne. Sub imboldul acestei instituții începe să se dezvolte o întreagă serie de întreprinderi naționale, pe care trebuia să se altoiască treptat o burghezie română națională. Și astfel apar în dezvoltarea României moderne două serii de evoluție burgheză: una este reprezentată de burghezia străină, care vine la noi cu invazia capitalismului străin și e alcătuită mai mult din evrei; alta este seria dezvoltării burgheziei române naționale. Astăzi încă burghezia română este împărțită în aceste două lagăre dușmane și viața noastră publică răsună de strigătele lor de luptă.

De altfel, așa s-a întâmplat peste tot: în orice țară burghezia este la început străină, și după un timp, când indigenii își fac educația economică sub conducerea străinilor, începe al doilea proces istoric: lupta de alcătuire a unui capitalism național, care are menirea de a absorbi pe cel străin. Cu aceasta burghezia străină dispăre în masa burgheziei naționale. Tot astfel se întâmplă și la noi. Sub presiunea întreprinderii naționale au început să-și nationalizeze capitalul și cele străine. Acest proces de nationalizare a burgheziei străine este încă în curs și făgăduiește a ajunge curând la sfârșit. Peste câțva timp nu vom mai avea în România decât o singură burghezie națională română; cele două tabere dușmane tind să se contopească în una singură.

În perioada de la 1880-1905 burghezia națională se mărginește a mânui un capital de bancă, de altfel destul de redus, și a alimenta un slab început de industrie, înfiripat în urma legii de ocrotire a industriei naționale de la 1886. Dar iată că o instituție bancară străină, întemeiată la 1887 de două grupuri bancare din Berlin, vine să arunce și la noi sămânța dezvoltării imperialiste a finanței germane. E fosta „Banca Generală”. După un timp de activitate pur bancară, ea se avântă pe la 1905 în întreprinderi industriale, și pilda ei devine și pentru băncile române extrem de contagioasă: era în nevoile vremii. Astfel toate băncile noastre, mari și mici, încep să fondeze, sau să ia parte la întreprinderi industriale, mai întâi sovăitor, după război însă cu o adevărată febrilitate. Tendința de plasamente industriale a băncilor române e tocmai ceea ce dă nota specifică economiei noastre actuale. Urmările acestei noi evoluții sunt imense. Mai întâi, din moment ce oligarhia noastră izbuteste să subjuge industria, ea se ridică la o adevărată dictatură economică; apoi industria ce se dezvoltă sub egida finanței nu mai seamănă cu ceea ce era industria apuseană la începuturile ei; aici deosebitele întreprinderi industriale nu mai sunt izolate, nici nu luptă una cu alta ca concurențe, pe viață și pe moarte: ele sunt puse de la început în armonie, în conexiune organică, alcătuind un tot unitar, după un plan conceput la centru și executat spre periferie. Finanța română dezvoltă industria, și în același timp o organizează. Ceea ce a visat Marx că va realiza proletariatul – organizarea producției – la noi se îndeplinește azi sub ochii nostri prin acțiunea oligarhiei financiare.

Am dat o schiță sumară a procesului de dezvoltare a clasei noastre burgheze naționale, de la forma embrionară a grupului liberal revoluționar, până la actuala

fază, de hotărâtă supremație a oligarhiei financiare. Din această schiță rezultă cât e de superficială părerea comună cum că oligarhia română nu are rădăcini istorice și nu îndeplinește nici un rol istoric. Dezvoltarea oligarhiei se confundă în unul și același proces cu dezvoltarea României moderne; ea e ca o plantă, ale cărei rădăcini sunt solid înfipte în solul nostru și ale cărei nesfârșite ramificații cuprind și înviorază întreaga noastră viață socială. Misiunea istorică pe care ea o îndeplinește în timpul de față și de care depinde însăși soarta noastră între țările civilizate se rezumă după cele spuse mai sus în aceste trei puncte: a) *naționalizarea capitalului*, adică crearea unui capitalism român național, care să ne emancipeze de tutela finanței străine; b) *dezvoltarea producției naționale*, spre a satisface nevoile interne și a ne emancipa de piața străină și c) *organizarea producției după un plan unitar*, spre a scuti risipa de materie și energie pe care o pricinuieste o industrie în formă haotică. Cele dintâi două puncte alcătuiesc „independența economică”, condiția neapărată a independenței politice; cel din urmă arunca temelile viitorului, întrucât e neîndoiește că societatea viitoare va fi o societate organizată.

Precum se vede, rezolvarea acestei misiuni istorice impune și un regim politic corespunzător, anume *un regim de dictatură centrală*. De aceea azi, și pentru multă vreme, va trebui să ne resemnăm de a vedea democrația rămânând în România literă moartă. O economie orientată de la centru spre periferie, cum e economia noastră actuală, nu se poate împăca cu un regim politic orientat de la periferie spre centru, de la voința națională spre aparatul de guvernare, după cum cere democrația modernă. Astfel la noi regimul democrație vine în conflict direct cu realitatea socială, cu nevoile vitale ale momentului de față, de aceea rămâne numai pe hârtie. Și când spun aceasta, nu spun ceea ce doresc eu să fie, ci ceea ce este de fapt. Despre aceasta ne vom convinge îndată întorcând foaia și privind la două laturi a dezvoltării burgheziei române. Până acum, ca să întrebuițăm o figură, ne-am învârtit numai în bel-étage-ul edificiului nostru burghez; acum trebuie să ne coborâm în încăperile de jos, până la subsol, și să vedem care e soarta claselor agrare, pe care le-a strivit capitalismul, aruncându-le la fundul societății, și ce fel încearcă aceste clase să lupte împotriva năvalitorului.

III. PROCESUL DE PREFACERE A VECHILOR CLASE AGRARE

a. Țărănimea

Capitalismul se ridică peste tot pe ruina claselor agrare, țărănimea și boierimea. Cauza e limpede: baza economică-socială a vechiului regim agrar este pământul, pe când baza noului regim capitalist este banul. Astfel, în trecerea de la vechiul la noul regim, pământul se transformă în ban sunător, se prefăce în capital, și cu aceasta

vechile calse agrare se prăbusese în neantul neființei. Felul acestei pustiiri variază de la țară la țară. În Anglia capitalismul a distrus țăranimea, dar a crutat nobilimea; în Franța s-a întâmplat invers: aici a fost desființată nobilimea, însă țăranimea a rămas în viață, desi cu rolul redus al oricărei clase țăranesti în cadrul unei societăți capitaliste. O evoluție analogă cu cea franceză s-a întâmplat la noi: capitalismul a desființat vechea boierime, dar a lăsat țăranimea în viață, desi a însângerat-o adânc.

Soarta țăranimii într-o societate burgheză modernă trebuie înțeleasă din prefacerile la care o supune regimul capitalist. Mai întâi, capitalismul se bazează pe schimbul de mărfuri, de aceea tinde a prefăce totul în marfă, și înainte de toate pământul. Din nevoia de a prefăce pământul în marfă, ca să circule liber din mână în mână, rezultă o răsturnare totală a vechilor raporturi agrare.

În vechiul regim nu avea nici țăranul, nici boierul proprietate liberă de pământ. Boierul era obligat să dea țăranului asezat pe moșia sa atâtă pământ cât cereau trebuințele gospodăriei țăranesti: deci el nu putea dispune în mod liber de moșia sa, cum negustorul dispune de orice marfă. Cu atât mai puțin avea acest drept de proprietate țăranul; acesta nu avea asupra pământului primit spre cultură decât un drept de folosință.

Asemenea raporturi de proprietate vin în directă contradicție cu nevoile unei societăți burgheze. Aici fiecare individ trebuie să fie deplin stăpân pe peticul său de pământ, ca să-l poată prefăce după voie în marfă vagaboandă, întrucât elementul de viață al burgheziei este schimbul de mărfuri. De aceea burghezia luptă pretutindeni, după puteri, să scoată pe țăran din vechea sa asezare socială și să-l prefacă în proprietar liber, pe un colț de pământ liber. Această prefăcere are și pentru boier un rezultat analog; ea-l scutește de orice obligații față de țăranul asezat pe moșia sa și-l lasă proprietar liber, pe un pământ liber de orice sarcină. În acest chip burghezia impune pământului modul de proprietate, care e cerut de interesele ei de mănuitoare de marfă. Acest mare act istoric a fost înfăptuit la noi prin legea de la 1864; ea înseamnă desființarea juridică a vechiului nostru regim. De atunci înainte țăranii se prefac din iobagi așezați pe moși străine în proprietari liberi pe pământul lor propriu.

Emanciparea țăranimii se petrece peste tot într-o atmosferă de entuziasm nedescris. Trecerea de la iobăgie la libertate pare o trecere de la întuneric la lumină, de la letargie la viața adevărată. Dar în curând se descoperă că acest act e departe de a duce țăranimea la paradisul tăgăduit; sfârșitul e cu totul potrivit asteptărilor; e mizeria, foametea și ca încununare vine și o iobăgie deghizată, mai apăsătoare decât iobăgia fătisă de mai înainte. Toate acestea fac ca starea țăranimii emancipate de la începuturile burgheziei să fie inferioară situației pe care o avea țăranul în vechiul regim.

Să privim lucrurile de aproape. În vechiul regim țăranul avea dreptul să primească de la boier atâtă pământ cât cereau nevoile sale. Dar din moment ce el devine proprietar liber pe un colț de pământ al său acest drept încetează: el trebuie să se murgi-

nească la ceea ce are. Decât, petiul său de pământ se fărâmitează mereu prin împărțirile succesive la urmași, așa că în a doua sau a treia generație țărănimea emancipată ajunge muritoare de foame. În ceea ce privește țărănimea română, cu toate împrejurările succesive de la 1864 până la 1907, statistica făcută în acest an de jale arată rezultatul următor: dintr-un milion și jumătate de țărani români capi de familie, abia vreo două sute de mii, adică 15%, pot trăi din pământul lor; restul trebuie să se hrănească sub nevoile lor, căci proprietatea ce au este neîndestulătoare.

Dar ca și cum aceasta nu ar fi de ajuns, paralel cu asemenea tragedie rurală altă calamitate vine să se abată peste capul țărănimii. Deși prin emancipare țăranul trece din vechiul în noul regim, el nu-și părăsește deodată vechile sale apucături rurale, căci acestea nu se dezrădăcinează atât de ușor. Anume, țăranul munceste pe apucate, intermitent, numai atât cât cer nevoile sale restrânse. Această deprindere este însă desăvârșit potrivnică spiritului societății burgheze, care nu trăiește decât din mânăuirea mărfurilor. Aici țăranul trebuie să muncească continuu și să producă cât mai mult peste nevoile sale, pentru ca ceea ce-i prisosește să fie transformat în marfă. Și fiindcă la început țărănimea nu este în stare să depună această muncă continuă de voie, burghezia îl face s-o depună de nevoie: ea îl *forțează* la muncă. Cu aceasta, iobăgia ia din nou ființă sub o formă deghizată. De astă dată noua iobăgie are rolul de a face educația țărănimii spre muncă continuă, așa cum cer nevoile burgheziei; ea nu încetează decât atunci când acest scop a fost atins – în Apus a durat veacuri de-a rândul. La noi, noua iobăgie a luat ființă prin seria legilor zise ale tocmelilor agricole, ce începe de la 1866; de acum țăranul abia liberat, țăranul flămând și gol, poate să fie forțat de proprietar la munca câmpului cu jandarmul și dorobanțul.

Această concepție despre *mizeria țărănimii române* și așa-zisa ei *neoiobăgie*, stabilită acum vreo trei ani, a fost combătută cu hotărâre, as putea zice, cu pasiune. Dar tocmai acest sentimentalism, nelalocul său într-o chestie de știință, îmi dă convingerea că am nimerit calea dreaptă. În adevăr, atât mizeria rurală, cât și *neoiobăgia*, sunt *fenomene naturale*, ce apar în mod necesar la începuturile capitalismului. Nimeni nu e vinovat de ele; nici așa-zisele păcate ale legii de împroprietărire de la 1864, nici pretinsa nepricepere a oamenilor noștri de stat; oricum s-ar fi făcut împrejurările, tragedia rurală ar fi apărut mai curând sau mai târziu, căci ea urmărește începuturile capitalismului ca umbră. E de ajuns să ne aruncăm privirile la începutul capitalismului european – și ce vedem aici? E plină Europa apuseană de țărani flămânzi, goi, vagabonzi, mânati din urmă la muncă cu mijloace mult mai drastice decât acelea pe care le-a întrebuințat burghezia noastră. În această privință am adus altă dată dovezi destule, de aceea e de prisos să mai stăruiesc.

E acum întrebarea: cum se poartă țăranul în această tragică situație? Ce fel luptă el împotriva autorilor acestui dezastru? Țăranul se mișcă ca orice forță naturală, oarbă: el ia băta și se *rascoală* – nici el nu știe bine împotriva cui și cu ce anume scop. Dar el

se răscoală, luptă, până ce furia lui este inabusită în sânge. La noi, răscoalele țărănești se urmează până la 1907 cu o periodicitate deznădăjduitoare, făcând întotdeauna obiectul groazei oamenilor noștri de stat. S-a pretins și aici că răscoalele țărănești sunt fenomene specifice românești și și-au pricină în vitregia cu care cărmuitorii noștri ar fi tratat țărănimea. Asemenea părere este tot atât de puțin întemeiată ca și aceea asupra mizeriei rurale sau asupra neoibăgiei. Căci ajunge și aici să ne aruncăm privirile asupra începuturilor capitalismului apusean spre a găsi țările europene înaintate pline de răscoale rurale. Jacqueriile din Franța, războiul țărănesc din Germania, răscoala țăranilor englezi din sec. al XIV-lea sunt cunoscute și celui ce numai a frunzărit istoria începuturilor vremurilor moderne. Răscoalele rurale sunt fenomene naturale la începuturile burgheziei și par oriunde pătrunde capitalismul.

Pricina acestei ridicări în masă a țăranimii nu e numai mizeria, ci și starea de prefacere continuă a acestor vremuri, care pune pe țăran într-o dispoziție sufletească de extremă înăsprire. Căci țăranul este personificarea însăși a principiului inerției: el vrea să fie așa cum au fost părinții săi. Pentru el tradiția e sfântă: cel ce o schimbă devine un păgân. Dar la începuturile burgheziei, când întreaga viață a țăranului este scoasă din vechea ei așezare, când toate datinile sale sunt nesocotite și călcate în picioare, când – peste toate – reprezentanții burgheziei sunt exclusiv străini, atunci furia țăranului împotriva pângăritorilor este neînfrănată. Și el îi face vânt luând băta și plecând la luptă.

Ne rezumăm. Toate neajunsurile de care a suferit țărănimea noastră în a doua jumătate a veacului trecut – mizeria, neoibăgia și efectul acestora: răscoalele – sunt fenomene naturale la începuturile burgheziei. Ele dispar iarăși în mod natural, pe măsură ce burghezia se dezvoltă și intra în stadiul industrializării. Atunci calvarul țăranului încetează. Industria înădăurește în bine starea țăranimii pe căi multiple. Ea pompează prisosul populației de la sate în fabrici, și cu aceasta dă celor ce rămân la căminele lor puțină unui trai omenesc; ea ușurează sarcinile fiscale ale țăranimii, aruncând o parte din ele pe umerii burgheziei; în fine, ea revoluționează felul de muncă al pământului, introducând și aici producția cu muncitori salariați, ceea ce face din țăran un lucrător în sens burghez: un om liber. Numai cu dezvoltarea industriei intră țăranul cu adevărat în noul regim, și acest proces se află la noi abia în curs. De aceea, soarta țăranimii române, ridicarea ei materială și socială, atârnă de rezolvarea acelor probleme pe care le urmărește burghezia în timpul de față.

• IV. PROCESUL DE PREFACERE A VECHILOR CLASE AGRARE

b. Boierimea

Soarta boierimii române în era de plasmuire a burgheziei a fost, dacă e cu putință, încă mai tragică decât aceea a țăranimii; în scurt timp burghezia a desființat-o ca

clasă. Atât de repede a fost agonia vechii noastre boierimi, încât ea n-a avut nici timpul, nici putința de a opune năvalitorului vreă împotrivire de fapt: ea n-a putut lupta nici cu băta, ca țaranul, nici cu tunul, cum au făcut alte aristocrații rurale în aceleași împrejurări. Vechia noastră clasă stăpânitoare s-a stins pe neprinsă veste, într-un mod foarte puțin glorios: sugrumată în ghearele cămătarilor.

Inseamnă aceasta că boierimea română și-a dat obstescul sfârșit, fără a opune nici un fel de împotrivire dusmanului? Nu: o clasă socială, ca și un individ, nu moare fără, a încerca să se apere împotriva cauzei care-i pricinuieste moartea. Dar boierimea noastră a întrebuințat arme mai nobile, mai eterice decât cele obisnuite: în calitatea ei de clasă stăpânitoare, ea era depozitara culturii, a inteligenței, de aceea a îndreptat împotriva burgheziei armele subtile ale științei. Cu alte cuvinte, lupta ei a fost o luptă culturală.

O ciudată luptă, veți zice: căci ce rost are să ataci cu armele teoriei un dusman care la nevoie te poate strivi cu tunul?

Si cu toate astea, nu este astfel. În realitate rar a fost în istoria militară un război care să se încheie cu așa completă capitulare a dusmanului, cu așa totală ocupare a câmpului de luptă, ca acest război teoretic al reacțiunii române împotriva burgheziei noastre naționale. Reacțiunea burgheziei conservatoare a izbutit să mobilizeze în jurul ei tot ceea ce a fost inteligentă de elită în mișcarea noastră culturală și politică. S-a stabilit astfel un fel de tradiție ca oamenii de acțiune, înzestrați cu simțul realității, să treacă în lagarul burgheziei, iar oamenii de gândire, cu cultură teoretică sau daruri literare, să treacă în lagarul reacțiunii. Și astfel, pe când burghezia mobiliza de partea ei fapta, reacțiunea mobiliza de partea ei teoria. În asemenea condiții, războiul teoretic al reacțiunii s-a încheiat cu o victorie pe întreaga linie.

De unde și-au importat acești gânditori arsenalul lor de arme teoretice pe care l-au îndreptat împotriva burgheziei? Din Germania. Si e aproape picant de a observa că, pe când burghezia importa din Germania tunuri Krupp spre a tine în frâu masele reacționare, reacțiunea importa tot din Germania – nu tunuri Krupp, căci pentru aceasta nu avea putință: ea importa „adevăruri științifice”, pe care însă le întrebuința tot ca o specie de tunuri Krupp: le năpustea împotriva burgheziei, spre a o strivi sub greutatea și autoritatea „științei”.

Între aceste arme teoretice este însă una formidabilă: un fel de „dicke Bertha”, pe care reacțiunea o pune în bătaie, de câte ori dezlănțuie un nou atac împotriva mult detestatei burghezii. Aceasta se numește *principiul continuității* și e de obârșie romantică germană. Totdeauna, în greul luptei, reacțiunea operează cu această armă, care în ochii ei pare a trece drept irezistibilă. Atunci ea strigă reprezentanților burgheziei cam astfel: „Sunteți niste străini de firea neamului nostru; ați sfărâmat legătura între trecut și prezent, ați rupt continuitatea dezvoltării noastre!” Apoi adaugă: „Noi, reacționarii, vom restabili legătura între prezent și trecut, vom clădi

prezentul din tradițiile trecutului, din datinile străvechi”. Și în urmă vine încheierea: „Ceea ce ați făcut voi, burghezii, e un progres fals, un lustru fără bază, o simplă spolia; abia noi, reacționarii, vom îndeplini un progres real, printr-o prefacere treptată a instituțiilor trecute, prin derivarea lor din rădăcini proprii naționale; nu prin salturi bruste, prin ruperi revoluționare cu trecutul”.

Lupta teoretică împotriva burgheziei române este deschisă de societatea Junimea din Iași. Acest cerc literar, al cărui spirit străbate întreaga noastră viață culturală din a doua jumătate a veacului din urmă, aduce în România principiul filosofiei romantice germane, cum că prezentul se dezvoltă în mod organic din rădăcinile naționale ale trecutului. Această faptă nu ar fi ceva nou; după arătarile d-lui Iorga, Kogălniceanu adusese încă înainte acest principiu al evoluției organice, treptate, și-l adusese desigur din aceeași sursă romantică germană. Dar Junimea – și aici stă inovația ei, care a făcut parte în cultura română – pentru întâia oară a întrebuințat acest principiu ca armă de luptă împotriva burgheziei române. Ea a ridicat acuzația că burghezia română a călcat principiul continuității, rupând legătura cu trecutul nostru național, și anume aducându-ne din Apus instituțiile moderne burgheze, care nu aveau nici o legătură cu trecutul și cu nevoile noastre. Această luptă e continuată apoi de curentul nationalist, cu mult mai multă cunoștință a trecutului nostru național decât aveau membrii Junimii.

Paralel cu aceste două curente se dezvoltă din aceeași necesitate și cu același scop, alte două: socialismul și poporanismul. Acelasi spirit rural, reacționar, și de aici ostil inovațiilor burgheze, străbate și aceste două curente. Dar ele îmbracă spiritul lor reacționar în altă haină, de altfel o haină tot de împrumut. Socialismul luptă împotriva burgheziei noastre cu frazeologia lui Marx – de spiritul lui Marx au fost socialistii români totdeauna străini; iar poporanismul întrebuințează în același scop frazeologia narodnicilor ruși. Atâtea arme teoretice deosebite, spre a servi aceeași cauză: reacțiunea rurală, și a doborâ acelasi dusman: burghezia.

Aceste patru curente reacționare sunt tot ceea ce avem noi drept cultură din a doua jumătate a veacului XIX până în prezent. Ele au aceste trăsături comune: a) se clădesc pe același miez sufletească: dușmănia împotriva burgheziei noastre; b) justifică această dușmănie pe același temel: că burghezia a rupt continuitatea istorică, sădind pe pământul nostru niste instituții străine, fără legătură cu trecutul român; c) astfel ajung la aceeași încheiere, că edificiul nostru social burghez este artificial, o formă goală, sortită la o prăbușire sigură. Concluzia vine de la sine; ea sună: să luptăm împotriva burgheziei noastre, care în loc de civilizația apuseană ne-a adus aici un simplu lustru extern.

Asadar cultura română actuală este pe de-a-ntregul creația reacțiunii. Ea poartă în acest mod fericit numele de cultură „critică”; căci în ea sufletul se desprinde de mediul social, se înstrăinează de dânsul și apoi se năpusteste împotriva acestui mediu cu

atacuri: il „critică”. Cu alte cuvinte, cultura „critică” reprezintă sfâșierea între societatea română și sufletul român în actuala fază de evoluție. În realitate, această cultură, prin însăși esența ei, este o simplă propagandă politică, întreprinsă cu teorii sociologice și îndreptată împotriva burgheziei. Așa se face că ea se prezintă sub forma unei sociologii, anume a unei sociologii a burgheziei române. Dar această sociologie nu are nimic comun cu sociologia care o fac oamenii de știință. Ea nu este un complex de cercetări obiective, dezinteresate, ci o *sociologie tezistă*, izvorâtă dintr-o anumită nevoie și făcută într-un anumit scop: acela de a lupta împotriva burgheziei. Dacă e adevărat ceea ce spune Juvenal, că indignarea face versul, privind reacțiunea română trebuie să zicem că ura face sociologia. Căci sociologia tezistă a culturii noastre reacționare, este pe de-a-ntregul copila lui, rod al răzvrătirii. E o profanare numai gândul de a împodobi asemenea sociologie în numele științei.

În adevăr, care e teoria ultimă la care ea se reduce? Această teorie sună astfel: „În Apus, burghezia s-a dezvoltat de jos în sus, de la fond spre formă; la noi, dimpotrivă, burghezia s-a dezvoltat de sus în jos, de la forme spre fond”. Această teorie apare mai întâi la Carp și Maiorescu, apoi într-o formă mai precisă la Xenopol, și în urmă într-o formă pretențioasă la Dobrogeanu-Gherea. A zice despre această teorie că este un neadevăr, este puțin lucru. Căci oricine cunoaște îndeaproape istoria dezvoltării societăților burgheze moderne știe că asemenea evoluție de-a-ndoaselea, cum se pretinde că a avut România modernă, este peste puțină. Dar această teorie nici nu trebuie privită sub raportul logic al adevărului sau al erorii; ea e o simplă construcție tendențioasă, izvorâtă anume din nevoia reacțiunii de a discredita burghezia. Căci a zice că burghezia română se dezvoltă de sus în jos, aceasta înseamnă – cum reacțiunea a și tras concluzia – că societatea noastră burgheză este artificială, fără un conținut propriu, deci fără putere de viață. Spiritul tendențios e evident. A face știință în acest fel înseamnă a lua știința din locul ei august, de cercetare obiectivă, și a o pune în vârful sabiei de atac.

Acum se înțelege de ce criticii noștri literari, cei din vechea ca și din noua generație, au făcut și fac sociologia burgheziei. Acești critici, îndeletnicindu-se cu analiza culturii române, s-au pomenit de-a dreptul în cadrul sociologiei. Și de aceea au făcut și ei sociologie, se-nțelege aceeași sociologie tezistă reacționară pe care o găsim în curente noastre culturale. Am numit această sociologie – singura pe care am avut-o până deunăzi – „beletristică”.

Cultura critică a sărbătorit, cum am spus, o izbândă desăvârșită. Astăzi întreaga noastră mișcare a spiritului, ca și educația oficială, este copleșită de spirit critic, reacționar, ostil burgheziei. Pricina nu e temeinică acestei culturi, căci s-a văzut cât e de subred; trebuie să coborâm ceva mai adânc, ca să găsim pricina reală a acestui succes. Adevărul e că sufletul nostru – sufletul român național – are încă o structură arhaică, rurală, ostilă vieții burgheze. Și astfel cultura noastră reacționară, ea însăși

produsul unor suflete rurale, căzu pe un teren înrudit, nespus de prielnic; ea se adresa unui suflet național, care n-a dezbrăcat însă mentalitatea rurală. De aici această izbândă fără pereche a culturii române critice. Rezultatul este că azi la noi tot ceea ce e suflet cult este dușmanul burgheziei.

V. ÎNCHEIERE ȘI PRIVIRE SPRE VIITOR

Am desfășurat, într-o schiță sumară, tabloul întreg al dezvoltării burgheziei moderne, urmărind ambele sale laturi: pe de o parte, procesul treptat de naștere a clasei burgheze române; pe de alta, procesul de prefacere și de reacțiune a vechilor clase agrare împotriva burgheziei. Situația actuală, rezultată din această dublă evoluție, este următoarea: astăzi burghezia este deplin stăpână pe economia și politica română, iar reacțiunea deplin stăpână pe sufletul și pe cultura română; una dictează în sfera realităților, cealaltă în sfera ideilor. Și astfel, între societatea română și sufletul român este azi o prăpastie; cea dintâi a devenit burgheză modernă, cel din urmă a rămas rural medieval. A serie azi despre burghezia română înseamnă a desfășura această priveliste absurdă a luptei noastre împotriva noastră.

În adevăr, o situație ce nu e lipsită de tragic! Cel ce e contagiat de spirit critic poate găsi aici prilejul să exclame: „mergem cu pași siguri la prăpastie! E peste putință să mai facem un pas înainte când toate instinctele noastre rurale se răzvrătesc împotriva aspirațiilor noastre burgheze. Vom cădea în dezagregare socială!”.

Dar să lăsăm sentimentalismul la o parte și să privim realitatea în față. Sfârșirea lăuntrică a societății noastre burgheze nu e un fapt unic și anormal, cum se grăbesc să afirme beletristii despre tot ceea ce se întâmplă în dezvoltarea burgheziei române. Asemenea situație se găsește peste tot la începutul burgheziei europene. Totdeauna, când capitalismul invadează o țară agrară, atunci clasele rurale strivite sub călcâiele sale gigantice încearcă să se apere cu mijloace violente. Iară după ce aceste mijloace sunt nimicite, după ce clasele rurale sunt reduse la neputință, nu le mai rămâne decât un mijloc de luptă: ura. Ele urăsc pe uzurpatorul victorios și născocesc tot soiul de legende pe seama sa, spre a-l discredita în fața lumii și a-i nimici astfel terenul de sub picioare. De aceea, ura claselor agrare împotriva burgheziei străbate toată perioada de plămădire a capitalismului european. Pe această ură se altoiește în secolul XVIII o întreagă literatură sociologică, ca armă de luptă împotriva capitalismului; ea se compune din așa-zise romane de stat și pluteste în același spirit ca și sociologia urii, pe care ne-a făurit-o reacțiunea română. Mai mult încă: aceste timpuri au avut și tărănistii lor, adică un grup de teoreticieni care luptau împotriva politicii mercantiliste burgheze, susținând că adevăratul izvor de bogăție este pământul și preconizând o politică de stat în interesul claselor rurale. Acești teoreticieni purtau numele de fi-

ziocrați: fiziocrați sunt țărăniștii veacului XVIII. Țărănișmul este un fenomen ce caracterizează pretutindeni faza primitivă a capitalismului.

Tot astfel s-a întâmplat și la noi în faza actuală de plămădire a burgheziei noastre. Să ne gândim bine: Noi românii suntem un popor cu un trecut milenar de păstori și muncitori de câmp. Această îndelungată viață pastorală rurală ne-a dat și deprinderi corespunzătoare, un anumit fel de a gândi și a lucra. Și acum, când într-o carieră cu adevărat vertiginoasă capitalismul ne-a distrus viața noastră rurală, contemplativă, toate deprinderile noastre pastorale agrare se răzvrătesc împotriva distrugătorului. Că se știe de mult în sociologie: sufletul se schimbă cu mult mai greu decât organizarea socială. De aceea, trebuie vreme îndelungată pentru ca sufletul să se poată adapta la o nouă formă de viață și să realizeze echilibrul psihologic între viața internă și externă. Până atunci, societatea trebuie să se zbuciume în acest conflict între instituțiile ei înaintate și sufletul retrograd.

Suntem la capatul expunerii noastre: ce concluzie finală putem trage din ea? S-a zis cu tot dreptul că o teorie științifică nu are valoare decât atât cât poate fi pusă în practică și prefăcută în pârghie de acțiune, în uneltă de îmbunătățire a soartei noastre pe pământ. Să privim deci tragedia sfâșierii interne în care se frământă România de azi și să ne întrebăm ce atitudine trebuie să luăm față de ea.

Această tragedie va dispărea cu încetul și la noi, cum a dispărut peste tot. Căci pe măsură ce capitalismul înaintează, el dezrădăcinează deprinderile agrare ale sufletului și-i imprimă o structură modernă. Astfel, însuși poporul englez, care se crede a personifica astăzi spiritul modern capitalist, a avut prin veacul XV un suflet contemplativ, indolent, cu totul potrivit nevoilor vieții burgheze. Dar după veacuri de evoluție sub presiunea capitalismului, acest suflet s-a remodelat și a luat actuala structură capitalistă. Astfel se va întâmpla și la noi.

Se ridică însă întrebarea: vom sta cu mâinile crucis un deceniu, două, ori poate mai multe, până ce acest sfârșit va veni de la sine, prin desfășurarea firească a lucrurilor? Nu avem oare un mijloc de a interveni în sensul evoluției naturale, spre a grăbi adaptarea sufletului român la noua sa organizare socială modernă și a stabili astfel acea armonie fără care nu se poate viața socială normală și fără care ne zbatem mereu în primejdia dezagregării?

Un asemenea mijloc există, căci societatea ne oferă un punct unde putem influența sufletele în sensul voinței noastre. Acest punct este școala.

În dezvoltarea burgheziei române școala este un jalnic episod, și o spun aceasta nu numai ca om de teorie ci și de practică. Școala română este covârșită, ca întreaga noastră cultură, de spirit critic, ostil societății în care trăim. Ceea ce făurește și trimite în lume sunt spirite destărate, instrăinate de nevoile societății noastre moderne; mai mult încă: ostile acestor nevoi. Aici ar trebui ca forța de stat să intervină cu energie: ea ar trebui să revoluționeze spiritul de astăzi al școlii, să introducă un sistem de

învățământ care nu va mai crea suflete arhaice ca până acum, ci va plămădi o mentalitate nouă, modernă, așa cum o reclamă societatea de azi. Anul trecut, în fața secțiunii sociologie a Institutului nostru, am avut prilejul de a schița un plan de învățământ care ne-ar duce la acest scop: ne-ar da spirite moderne, contopite în același gând și aceleași aspirații cu burghezia noastră națională. Am numit acest plan de învățământ „*naționalizarea scolii*”, fiindcă el face în domeniul didactic prima încercare analogă cu aceea din domeniul economic: de a alunga spiritul străin și materia străină din școala noastră și a-l înlocui cu un spirit român național, așa cum cer nevoile noastre de astăzi. În seria continuă de naționalizări care alcătuiesc procesul de formare al burgheziei române naționale, „*naționalizarea scolii*” este de natură a forma ultima etapă: este puntea pe care o putem trece de la teorie la faptă, spre a realiza cu o oră mai devreme armonia între sufletul român și societatea română.

[Stefan Zeletin, *Neoliberalismul. Studii asupra istoriei și politicii burgheziei române*. București, 1927, p. 3-31.]

NEOLIBERALISMUL

LIBERALISMUL

Suntem încă departe de a putea număra zilele pe care soarta le va mai dărui mândrei burghezii europene. Privind însă la trecut și făcându-i suma existenței, se pare că în ținutul ideilor titlul ei de glorie va rămâne aceea vastă ideologie care străbate în numeroase ramificații, de la economie până la religie, și covârșeste întreaga gândire a veacului XVIII: este vorba de liberalism. În istoria spiritului uman, liberalismul e un monument de măreție unică, cum e și substratul său – capitalismul european – în istoria economică a lumii. Înfiripat în Anglia, patria capitalismului modern și a libertăților ce acesta aduce în ființă, având ca părinte teoretic pe filosoful John Locke, el trece de aici în Franța, unde cucerește o pleiadă de spirite strălucite și mai ales înaripează până de foc a apostolului veacului XVIII, Rousseau, spre a se revărsa de aici ca un talaz imens cu mult peste grantele Europei. În orice colț al lumii, orice popor care a luptat sau luptă pentru neatarnare națională se află adică în așa-zisa „*eră de regenerare*”, găsește în ideologia liberalistă un neistovit mijloc de îmbăr-

bătăre. Astfel, liberalismul rămâne în viața unui popor ceea ce e tinerețea în viața unui individ: o eră de avânt, de entuziasm, de încredere senină și luptă viguroasă împotriva oricărei împilări.

Ce este liberalismul? Sociologul englez Hobhouse, care a scris un opuscul asupra acestei chestiuni, vede într-insul, înainte de toate, o armă de atac: liberalismul s-a născut din lupta împotriva regimului medieval de împilare. Din această latură negativă și distructivă se desprinde și miezul sau pozitiv. În adevăr, luptând împotriva autorității tradiționale și a privilegiilor nobile, liberalismul ajunge să pună în locul lor *individul și libertățile sale*. Pe acestea din urmă – Hobhouse enumeră vreo nouă, începând cu libertatea civilă și sfârșind cu cea politică – concepția liberalistă le privește ca sădite în natura umană, așa că fiecare om le capătă prin însăși nașterea sa. De aceea, celebra declarație a drepturilor omului din 1789 începe cu aceste cuvinte istorice: „*oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi*”.

Se înțelege că există și o ciocnire între libertățile indivizilor. Dar aceștia se învoiesc să renunțe singuri la o parte din libertatea lor, spre a putea trăi împreună fără a dăuna unii altora; din acest „contract social” își ia naștere viața de stat. În această formă se găsește liberalismul la părinții săi: Locke și Rousseau. Mai târziu, liberalismul e chiar de părere că între interesele individuale nu există nici o ciocnire: dimpotrivă, dacă se lasă aspirațiile indivizilor să se desfășoare în mod liber, rezultă din ele *armonia vieții sociale*. Sub această formă apare liberalismul la Bastiat și școala sa.

De aici reiese și atitudinea pe care ideologia liberală o ia față de stat: aceștia i se cere să nu tulbure cu intervenția sa lupta indivizilor pentru viață, ci să rămână simplu privitor, mărgininându-se a veghea la păstrarea ordinii sociale. Statul e deci un „gardian” al luptei indivizilor, a căror libertate nu-i e cu nici un chip îngăduit să o supună la vreo stîrbire. Aceasta e doctrina cunoscută sub numele de „laissez faire”, „laissez passer”.

Obârșia acestei ideologii trebuie căutată în însesi nevoile de viață ale clasei burgheze. Căci burghezia e pătura socială care reprezintă interesele *schimbului*: viața ei se bazează pe mînuirea valorilor de schimb, a mărfurilor. Dar cum schimbul este o tocmeală care nu se poate înfăptui decât între persoane libere, burghezia trebuie să lupte pentru libertatea indivizilor de servitutele medievale: astfel nu-și poate croi un drum în arena vieții sociale.

Și a luptat. Veacuri de-a rândul cu brațul sau cu condeiul, pe baricadă sau în cabinetul de studiu, găsim burghezia mereu la luptă pentru libertățile individului. Ea s-a adresat mai întâi lumii gînditoare. Și aceasta, într-o conlucrare înălțătoare, a creat ideologia liberală, naturalistă, rationalistă, care întemeiază drepturile omului pe natură sau rațiune – cuvinte pe atunci identice – și stăpînește într-atît veacul al XVIII-lea, încît acesta a luat el însuși titlul pompos de „veac filosofic”. Apoi burghezia s-a adresat poporului, chemându-l la lupta liberatoare care avea să dea trup ideilor de

libertate desprite de cogenarea filosofica. Si masele populare, intr-un avânt de nepilduită însufletire, au răspuns la această chemare, zdrobind cu greutatea brațului lor toate privilegiile societății medievale. Anii 1688, 1789, 1848, 1917 înseamnă tot atâtea etape în această luptă seculară, de dărâmare a luptei feudale si intronarea individului în drepturile sale.

După o carieră atât de măreată, nu e de mirare că s-a ajuns să se identifice burghezia cu liberalismul: partidele burgheze – încă cu mândrie gloriosul titlu de „partid de eliberare”, iar astăzi, când ele se abată de la calea traditionalului liberalism, li se impută că au devenit reactionare!

Aceasta este însă o eroare. Niciieri evoluția nu cristalizează în faze eterne. După cum nici unui muritor nu-i este dat să rămână vesnic tânăr, tot astfel nici burghezia nu poate rămâne vesnic liberală. Orice om începe viața printr-o vârstă de copilărie, în care el trebuie să sufere tutela părinților si a educatorilor; apoi trece la vârsta tinereții, în care se răzvrătește împotriva autorității dinafără si încearcă a-si găsi el singur cărarea vieții; în sfârșit, ajunge la vârsta maturității, în care-si stabilește norme rigide de viață. Tot astfel si burghezia: ea începe cu o perioadă de copilărie, în care are de suferit tutela puterii de stat; apoi trece la o perioadă de tinerețe, în care sfarmă autoritatea de stat si-si bate căile ei proprii; în fine, ajunge la perioada maturității, când plămădeste ea însăși o rigidă disciplină centrală. Copilăria burgheziei poartă numele de *mercantilism*, tinerețea de *liberalism* iar maturitatea de *imperialism*.

Astfel, burghezia e o clasă în prefăcere statomnică; liberalismul ei alcătuieste numai o fază – desigur, cea mai glorioasă – dar aceasta n-o poate scuti de a împartăsi soartea a tot ceea ce pământean: de a fi trecătoare. În copilăria ei mercantilistă, temelia vieții burgheze era comerțul, întâia fază în dezvoltarea capitalismului. De aici, după lungi sfortări, burghezia a trecut la vârsta de tinerețe a liberalismului, pe la mijlocul veacului XIX; de astă data, temelia vieții ei este industria. Astăzi burghezia se afla în proces de trecere de la liberalism la vârsta matură a imperialismului, a cărui temelie e suprematia marii finante. Zbuciumul acestei tranziții e tocmai ceea ce alcătuieste așa-zisa „criză a liberalismului”, de care ne ocupăm aici; ea va zămisi un nou liberalism – un „neoliberalism” – ale cărui însusiri e tocmai vorba să le punem în lumină. Spre acest scop să schițăm în câteva trăsături generale si cariera liberalismului în România.

* * *

În Principatele române ideile liberalismului apusean au început să răzbată după marea revoluție franceză. Ele venira să vorbească si la noi despre drepturile omului, despre libertate si egalitate, despre nevoia de a sfărâma privilegiile boierimii. Totusi, aceste mari idei nu putură să capete în Principate înțelesul lor real, revoluționar decât

după anul 1829, când zidurile ce ne desparteau de burghezia apuseană se năruiră și invazia mărfurilor străine veni să dezlănțuie în toate țările române o revoluție socială. De atunci, sub puterea indoitului curent revoluționar, de mărfuri și idei, ce năvălea din Apus, edificiul vechiului nostru regim începu să se clatine, spre a cădea în cele din urmă în ruină.

Cea dintâi înăurire revoluționară a avut s-o îndure, în chip firesc, vechea noastră clasă stăpânitoare. Boierimea română se afla încă mai demult bântuită de dilonie, acum însă era revoluționară veni s-o sfășie în două tabere neîmpăcate. Cea mai numeroasă dintre acestea, așa-zisii boieri mici, îmbrățișă cu hotărâre interesele noii economii, ca și principiile liberale în care ea își găsea răsunet. Dar gruparea restrânsă a marilor boieri rămase credincioasă intereselor vechiului nostru regim. Din întâia tabără a luat naștere partidul național liberal, plămăditorul burgheziei capitaliste române; din a doua tabără s-a înfiripat partidul conservator, organul vechilor interese ale economiei agrare.

De la 1857, când intervenția hotărâtă a burgheziei apusene, a cărei urmare fu convocarea divanurilor ad-hoc, a pus pentru întâia oară în discuție soarta vechiului nostru regim, și până la 1918, când cele din urmă rămășițe ale acestui regim sunt scoase din ființă, dezvoltarea socială a României este un drum continuu a partidului liberal și o decădere continuă a partidului conservator. Întărirea neîncetată, succesele aproape triumfale pe care le repurtau la rând liberalii români erau urmarea firească a procesului treptat de întărire a economiei noastre burgheze, care alcătuiește pedestaul economic al puterii lor politice; decadența continuă a partidului conservator exprima, la rândul ei, procesul treptat de dizolvare a vechii noastre lumi agrare. La 1864 conservatorii suferă prima stîrbire serioasă a puterii lor; la 1866 această stîrbire merge mai departe, iar la 1918, prin cele două reforme ale votului obstesc și împroprietăririi, acești oameni sunt supuși la o indoită decapitare, politică și economică. De atunci înainte vechiul regim agrar român și vechiul partid conservator care-i apăra interesele rămân o simplă pagină de istorie.

Astfel, de la jumătatea veacului din urmă și până în timpul de față, partidul național liberal stă neconținut în centrul vieții sociale. Dacă acest partid întâmpină și o opoziție, a unei lumi în amurg, aceasta este până la 1918 iluzorie, iar de aici înainte ca și fără ființă. În ce se rezumă deci lunga carieră liberală? O putem spune pe scurt: în dezvoltarea economiei capitaliste în deosebitele ei faze succesive. Prin aceasta, partidul național liberal aruncă baza pe care se înalță statul român modern, național și unitar. Până pe la 1886, partidul liberal trăiește și el vârsta copilăriei burgheze; el vorbește atunci în limba entuziastă a liberalismului apusean, dar cu tot acest liberalism în vorbe, în faptă urmărește o politică consecvent mercantilistă, încercând a servi interesele economiei capitaliste cu ajutorul puterii de stat. De pe la 1886, mercantilismul român intră într-o fază care pare a anunța și în România zorile unei ere de li-

beralism: e faza de urnărire sistematică a întemeierii unei industrii naționale. Însă această evoluție nici nu apuca să se pronunțe bine și liberalismul român intră de pe la 1903 pe aceeași cotitură – diametral opusă – pe care se află în prezent toate burgheziile înaintate: vorbim de calea spre imperialismul financiar. Și astfel ne e dat să avem în România, ca și în Apus, o „criză a liberalismului”. Asupra acesteia e tocmai să ne înțelegem de aproape.

NEOLIBERALISMUL

Sunt vreo trei decenii de când a răsunat în Anglia strigătul de alarmă despre „criza liberalismului”. Ce evenimente născătoare de epocă veniseră de pe atunci să facă lumea engleză a crede că liberalismul este în primejdie?

De pe la 1906 parlamentul englez cerea să pună o taxă pe proprietatea rurală, spre a veni, cu fondurile astfel adunate, în ajutorul claselor nevoiase. Dar această încercare se lovea de împotrivirea hotărâtă a Camerei Lorzilor – alcătuită din reprezentanții marii proprietăți de pământ – care opuneau un categoric veto. De aici criza.

Cine nu-și amintește faimoasa „cruciadă agrară” pe care o pornise în 1909 Lloyd George, cel mai de seamă reprezentant al noului curent? În cuvântări de o violență neobisnuită în viața publică engleză, marele om de stat cerea să zdruncine încrederea în modul de stăpânire al pământului englez, ca și în rostul institutiei politice a Camerei Lorzilor. Pământul, declara el, trebuie luat din mâinile marilor proprietari, care îl stăpânesc fără drept și redat moștenitorilor săi legitimi: poporului. „Vroiam să fac ceva, spre a aduce pământul în stăpânirea poporului... Eu privesc înainte spre primăvara când poporul și copiii poporului vor intra în moștenirea care le-a fost dată lor de sus”.

Un moment se putea crede că ora din urmă a marii proprietăți engleze, ca și a Camerei Lorzilor, a sunat. Dar „cruciada agrară” dădu greș – și criza a rămas¹.

În ce constă această criză? Publicistul englez Hobson în scrierea sa despre „criza liberalismului”, spune în această privință: liberalismul trebuie să iasă din vechea sa atitudine pasivă și să înceapă opera de reconstrucție socială. El trebuie să-și creeze mijloace de ridicare economică a poporului, mărind în acest scop venitul național printr-o largă intervenție asupra averii bănești și de pământ. Acest liberalism nou îl numeste Hobson, cu un termen foarte fericit, „liberalism constructiv”. El răspunde celei mai adânci nevoi a vremii noastre: nevoii de organizare.

Dar iată-ne aici la o cotitură picantă a istoriei. În adevăr, politica de intervenție a statului, așa cum o cere noul liberalism, a proclamat-o Marx, în una din prefetele volumului I din „Capitalul”, drept politica proletariatului, în opunere cu politica pasivă a burgheziei. Ce înseamnă dar aceasta: părăsirea oare burghezia propria ei politică

tradițională, spre a-și însuși politica socialistă de organizare și ocrotire a claselor sociale? Hobson o crede, după cum o crede mai târziu Rathenau, cum o cred și teoreticienii români ai neoliberalismului, d-nii Mih. Manoilescu, D. Drăghicescu, P. Negulescu. Tuturor acestor teoreticieni noul liberalism le pare larg, luminat, generos, spre deosebire de cel vechi, care exprima numai interesele strâmte ale clasei stăpânitoare.

Dar această lămurire nu se pare neîntemeiată. Burghezia nu a împrumutat nimic de la socialism, ci și-a făcut propria ei politică: aceasta o vom vedea mai la vale. Trebuie să constatăm însă de la început starea de fapt: în prezent, între politica burgheziei și politica apărută de socialisti nu mai e nici o deosebire de principiu.

Spre a descoperi obârșia reală a noului liberalism, să ne amintim ceea ce ziceam la început: burghezia se afla azi în faza de trecere de la vârsta de tinerețe a liberalismului la vârsta de maturitate a imperialismului: temelia celui dintâi era producția industrială, a celui din urmă este marea finanță. Și acum să vedem deosebirea.

Când activitatea predominantă a burgheziei este industria, viața socială pluteste în haos și anarhie. Căci industriasi trăiesc între ei într-un vesnic război – „libera concurență” – care nu se încheie decât cu distrugerea dusmanului. Fata de această „luptă pentru viață” a tuturor, statul se mărginește a fi păzitorul ordinii, așa ca nimic să nu stingherească ucigătorul război. Așa era liberalismul.

Dar când la vârful piramidei sociale, peste toate întreprinderile industriale se înalță marea finanță – băncile ce împart tuturor industriilor izvorul vieții: banul – atunci prielile vieții sociale se schimbă ca prin farmec. Căci de sus, de la vârful piramidei, banherul ține industriasilor cam acest cuvânt creștinesc: „Pace vouă! Dacă vă luptați și vă nimiciți unii pe alții, nu pierdeți voi, ci pierd eu, care vă dau bani la toți. De aceea aveți bunătatea a vă înțelege între voi și a trăi în solidaritate de interese, dacă vreți să mai primiți bani de la mine”.

Și industriasi sunt nevoiți să se înțeleagă. Asociații, carteluri, trusturi, care brăzdează azi orizontal și vertical toate țările, sunt expresii ale acestei armonii creștine, ce pogoară în lume sub oblăduirea atotputerniciei marii finanțe. Peste tot unde se întinde domnia ei – așa-zisul „imperialism financiar” – rivalitatea, discordia, războiul încetează, spre a aduce în loc pacea și armonia. Acesta e neoliberalismul de azi: el e politica imperialismului financiar.

Patria imperialismului, deci a politicii neoliberale, este Germania, țara cea mai metodic organizată din lume. Totuși, strigătul de „criză a liberalismului” nu a răsunat în Germania, ci în Anglia. Pricina e că în Germania neoliberalismul nu a avut de învins o tradiție liberală: aici trecerea s-a făcut de-a dreptul de la tutela centrală a regimului feudal la tutela centrală a regimului financiar imperialist. O piedică, care să îngreuneze întronarea tutelei centrale a neoliberalismului și să dea naștere la o criză, nu a existat.

Dar Anglia a fost și este țara clasică a liberalismului; ea e focarul de unde au radiat ideile liberale în toată lumea. Aici părăsirea tradiției liberale și îndrumarea spre o politică de tutelă a forței de stat trebuia să fie neobisnuit de dureroasă și nu se putea impune decât după o perioadă de criză. Ceea ce s-a și întâmplat.

*
* *
*

Se vede dar că neoliberalismul este urmarea firească a dezvoltării capitalismului; el ia naștere din legile de evoluție ale acestuia. Baza sa economică este suprematia marii finanțe, care poartă numele obisnuit de imperialism financiar. Dacă noua politică a burgheziei de organizare socială a fost proclamată de socialism drept politica proletariatului, aici avem de-a face cu o vădită eroare a socialismului, nu cu o capitulare a burgheziei. Căci aceasta face propria ei politică, dictată de propriile ei interese.

Trebuie să întoarcem deci foaia și să privim și cealaltă față a chestiunii spre a vedea cum a ajuns socialismul să pretindă că politica de organizare socială este specifică proletară, de unde unii teoreticieni au tras încheierea că și burghezia a împrumutat-o de la aceeași obârșie.

NEOLIBERALISM ȘI SOCIALISM

Tot mai stăruitor trebuie să ne convingem că socialismul marxist este produsul istoric al unei anumite epoci sociale; el rămâne cu atât mai mult la spatele nostru, cu cât epoca însăși din care și-a luat ființă se afundă în culele trecutului. Marxismul s-a născut din durerile liberalismului englez de la mijlocul veacului XIX. Astăzi, pe măsura ce se întărește noua fază a imperialismului financiar, socialismul marxist ne apare ca ceva străin: un econ din alte timpuri. Copleșitoarea sa însemnătate istorică este, în adevăr, un fenomen unic; totuși, cel ce s-ar încumeta să rămână mereu la Marx ar împărtăși soarta bisericii catolice, care a impietrit pe vesnicie la Thoma d'Acquino. Un scriitor vienez putea să constate cândva în marea revistă din Kiel „Weltwirtschaftliches Archiv” nașterea unui „antimarxism”; a unei indispoziții nu împotriva socialismului însuși, ci împotriva formei speciale pe care a dat-o socialismului Marx.

Ce este socialismul marxist? L-am putea numi scurt *anticapitalism*. El e un protest și o răzvrătire împotriva economiei mănate de tendința de câștig nemărginit. Căci această economie împarte societatea în două tabere dușmane – bogați și săraci – și acumulează avutii imense la un pol și sărăcia neagră la celălalt. În locul acestei orânduiri, Marx visează o ordine nouă, care să nu producă decât în vederea satisfacerii nevoilor sociale și să procure astfel fiecăruia ceea ce-i trebuie.

Este însă întrebarea: cum concepe Marx procesul de transformare socială de la orânduirea burgheză la cea viitoare? Tocmai în această privință esențială se arată el copil al vremii sale. Pentru Marx, burghezia apare pulverizată în întreprinderi neatărnate, care luptă între ele pe viață și pe moarte, în concurență liberă, deci în stare de anarhie. Așa era capitalismul în vârsta liberalismului, în care trăia întemeietorul socialismului „științific” și așa l-a luat și el ca bază a cercetărilor sale. Din această stare de anarhie – arată Marx – se nasc catastrofe periodice, „crize”, care vor duce la o catastrofă finală, de unde burghezia va fi nedestoinică să iasă. Atunci intervine proletariatul: el înlătură anarhia, întreprinde opera de *organizare a producției* și întemeiază astfel ordinea socialistă. Aceasta nu mai produce în mod anarhic, haotic, după pofta de câștig a fiecăruia, ci după un plan bine chibzuit, care are în vedere satisfacerea nevoilor sociale. Astfel, de la conceptul anarhiei sociale ajungem aici, în mod logic, la acel al catastrofelor, de la acestea la lupta de clasă și apoi la desființarea regimului burghez de anarhie care urmează să fie înlocuit cu o societate organizată.

În această construcție marxistă trebuie să constatăm încă o dată un adevăr evident prin el însuși: oricât de genial ar fi un cercetător, priceperea sa are totuși o margine hotărâtă; el nu se poate ridica deasupra timpului său. Așa se lămurește și concepția atomistică a burgheziei, pe care o găsim ca punct de plecare al socialismului „științific”. În adevăr, pentru Marx a zice burghezie înseamnă a zice dezmembrare, luptă, haos, anarhie. Nimic nu părea mai străin acestui cercetător decât ideea că burghezia ar putea să se organizeze singură. Și cum totuși, printr-o intuiție genială, Marx și-a dat seama că faza socială de anarhie va fi urmată de o fază de organizare, el a trebuit să caute factorul de organizare în afară de cadrul burgheziei.

Cine deci putea să fie acest plămăditor al organizării viitoare? Pentru gândirea lui Marx, care păsea în antiteze, răspunsul era limpede: acesta nu putea fi decât dusmanul de moarte al burgheziei, proletariatul. Burghezia aducea haos, proletariatului îi revenea în chip firesc sarcina de a crea organizarea. De aici misiunea istorică specifică cu care Marx a împodobit proletariatul: aceea de a organiza producția. Spre deosebire de construcțiile de mai înainte, care vedeau în socialism o cauză a întregii societăți, marxismul strâmtează orizontul; el reduce socialismul la o cauză a proletariatului, face dintr-însul un „socialism proletar”.

Dar tocmai aici vine ironia istoriei. Căci opera de organizare economică se înlăpătează azi, sub ochii noștri, nu însă prin intervenția proletariatului, ci prin însăși dezvoltarea capitalismului.

Ceea ce Marx privea drept misiunea istorică specială a proletariatului devine de fapt opera burgheziei. De unde reiese că proletariatul nu are de împlinit nici o misiune revoluționară. Revoluția socială – opera de organizare – se realizează peste capul său și fără contribuția sa, prin dezvoltarea organismului social întreg. În această grandioasă prefăcere, muncitorimea rămâne privitoare pasivă.

Este deci limpede: conceptele „anarhie”, „catastrofe”, „luptă revoluționară de clasă” vor intra curând în tinutul ideilor. Mișcarea proletară nu are scopul revoluționar de a lucra la transformarea societății, căci cauzele revoluției sociale stau peste puterile ei: ea are scopul practic de a ridica starea materială și morală a muncitorimii. Experiența dovedește că proletariatul, de câte ori intervine în mersul societății cu scopuri revoluționare, ajunge la alte rezultate decât acelea pe care le așteaptă. Și ar putea fi de mirare? Doar ceea ce se crede a fi misiunea sa specifică: organizarea producției, adică stabilirea unei legături organice între producători și consumatori, în toate multiplele raporturi ce se întind și se întretaie pe întreaga suprafață a globului pământesc – aceasta e o operă atât de vastă, încât poate umple o întreagă perioadă de evoluție istorică. Și e un simplism uimitor când se crede că opera unui îndelung proces istoric poate fi îndeplinită sumar, după un program, de o singură clasă socială – și nu cea mai luminată – a doua zi după catastrofa finală. Niciodată, de când începe istoria, nu s-a născut o formă de societate prin aplicarea conștientă a unui program, oricâtă „știință” s-ar fi cheltuit pentru motivarea istorică și achitarea acestui program.

Asemenea constatări impun și revizuirea înțelesului formulei „proletariat revoluționar”. Căci proletariatul nu e revoluționar fiindcă ar avea de împlinit un rol special în transformarea societății – ceea ce am arătat că e un nonsens –, ci fiindcă e luminat asupra *necesității istorice* a revoluției sociale. Socialismul se reduce astfel la o simplă *atitudine teoretică* față de evoluția societății. De aceea el nu poate fi numai o cauză a proletariatului, întrucât asemenea atitudine – convingerea despre neînlăturata prefăcere a societății – o pot avea și celelalte clase sociale. Cu aceasta, socialismul iese din trivializarea sa marxistă și reia sensul larg și nobil de odinioară; el încetează de a fi un ideal al proletariatului, spre a redeveni un ideal al omenirii întregi.

* * *

Să privim acum îndărăt și să unim ambele fire în unul singur. S-a arătat că neoliberalismul este politica de organizare socială care decurge în mod firesc din structura imperialistă financiară a capitalismului actual. Pe de altă parte, socialismul de asemenea a fost conceput de Marx tot ca o operă de organizare socială, menită a înlătura anarhia burgheză. De aici reiese cu elementară evidentă acest adevăr: *neoliberalismul este forma concretă sub care se realizează concepția socialistă despre revoluția socială*.

Asadar, neoliberalismul înfățișează o perioadă revoluționară, în care vechiul principiu al vieții sociale – anarhia – face treptat loc unui nou principiu – organizarea. Sau, pe scurt: neoliberalismul aduce revoluția socială visată de Marx, cu deosebirea că această revoluție nu e bruscă, cum își închipuie marele gânditor, ci e lentă; ea cuprinde o perioadă istorică proprie.

UNDE DUCE NEOLIBERALISMUL

Ce stă la capătul acestui vast proces de organizare, în care e absorbit capitalismul în timpul de față? E oare societatea socialistă? În linii generale, răspunsul e afirmativ, desi asemenea lucru nu se poate prevedea în amănunte. Atâta numai se poate spune, că prin noua evoluție capitalismul își sapă singur groapa. Când el va izbuti să încheie grandioasa sa operă de organizare, stabilind o desăvârșită coordonare între puterea de producție și nevoile sociale, atunci va suna și ceasul său din urmă.

Căci capitalism și în genere civilizație capitalistă nu poate exista decât în cadrul în care s-a născut: acela al perspectivelor infinite. Numai acestea dezlănțuie și întretin goana după infinit: acea necurmată năzuință după acumulare, în care orice câștig nu are decât rostul de a sluji ca punct de plecare spre altul mai înalt și astfel mai departe – la infinit.

În acest spirit e plămădită întreaga civilizație a erei capitaliste. De aceea, îngrădiți orizontul producției, dați-i un câmp prins în limite clare și hotărâte și capitalismul cu întreaga sa civilizație se stinge ca pestele pe uscat; îi lipsește elementul vieții – infinitul. Așa se face că actuala fază de dezvoltare, în care capitalismul se organizează, adică își prescrie lui însuși sfere mărginite de activitate, nu mai e de-a dreptul o fază capitalistă, ci o fază de declin a capitalismului. Un capitalism care se organizează e un capitalism care se supraviețuiește; a limita tendința de acumulare înseamnă a o ucide.

Astfel, în zările viitorului se deslusește acum și pentru mult detestatul capitalist timpul când nu va mai opri goana vieții seara, spre a o reîncepe mult mai aprig dimineata. Căci opera de organizare va înfrige puținței de acumulare o limită, la care goana sa, în mod fatal, va trebui să facă popas. Și atunci va trebui să se oprească și să consume, căci nu poate merge mai departe. Va regăsi deci în viață, fostul erou al infinitului, ceea ce până acum, secole de-a rândul, nu găsea decât la încetarea vieții: pace, liniste, repaos. Acumularea, care-i prefăcea viața tot într-un zbucium, va înceta de a mai fi scopul etern căruia el jertfea întreaga existență, spre a deveni un prozaic mijloc de satisfacere a nevoilor.

E în afară de orice îndoială că așa a fost la obârșie, când din sânul societăților agricole, cu linistea lor seculară, a început să se înfiripe tendința de acumulare: omul vroia să acumuleze pentru a trăi mai bine. În gândul său, acumularea era un simplu mijloc: odată ce atingea o anumită margine, tendința de câștig trebuia să înceteze, spre a face loc consumației și plăcerii de a trăi. Dar cum descoperirea de noi sfere de activitate – deschiderea Asiei în antichitate, a Americii și Indiei în timpurile moderne – veni să dezvăluie omului perspective infinite, tendința de acumulare se prefăcu într-o goană spre infinit; ea încetă de a fi un mijloc, spre a deveni scopul vieții.

Asa se răstigniră generații după generații pe altarul unui ideal absurd, ce dispărea tocmai atunci în depărtări mai nepătrunse, când omul se credea mai aproape de dânsul. Acumulare – acesta deveni idolul căruia se jertfiră toți, de la bancherul în mărețul său palat, până la omul de știință în modesta sa cameră de lucru; unul acumula „valori”, altul acumula „adevăruri”; în fond, ambii făceau același lucru: sacrificau viața, ca omagiu, pe altarul aceluiași nesățios Moloh: acumularea infinită. Acumulare – acesta trebuia să fie balsamul vieții omenesti și a devenit blestemul care a prăbusit-o în neant. Astfel ajunse era „civilizației” capitaliste un lanț de erori fără număr, de zbucium și nevroză, de amărăciuni și dezgust de viață. Și ce altă atitudine decât aceea a unui infinit dezgust putea să ia omul față de o existență în care el alerga mereu după bunuri pozitive și se alegea în schimb cu o serie de frământări pe care le curmau numai lespezile mormântului.

Dar de acum, în viitorul îndepărtat se arată sfârșitul. Capitalismul se organizează – se limitează – și silește astfel acumularea să redevină ceea ce trebuia să fie de la obârșie: un mijloc de a trăi zile mai fericite. Și așa viața de vesnică goană după un țel ireal face loc unei vieți „în sine împăcate” ce știe ce vrea și unde trebuie să poposească. O nouă viață, cu o nouă mentalitate și o nouă civilizație, totul în același spirit împăcat în sine, care domnea înaintea erei capitaliste; acest ideal socialist, prunc al sufletului martirizat de civilizația capitalistă, este în realitate termenul din urmă al neoliberalismului. Pe cât se poate judeca după dezvoltarea actuală a societăților, acest sfârșit e tot atât de sigur, pe cât e de sigur că după răsăritul soarelui va urma apusul. Că procesul evoluției neoliberale ce duce aici va dura un deceniu sau două, un veac sau mai multe, ce înseamnă aceasta față de viața întreagă a societății umane?

Dar se pare că spre acest sfârșit nu mergem chiar atât de încet pe cât am înclina să credem. De pe acum arena vieții naționale a devenit prea strâmtă pentru uriasa forță de organizare a capitalismului, în ultima și cea mai înaltă a ei formă: trusturile. Activitatea acestor giganti ai economiei vremii se întinde acum de la organizarea pieței naționale la organizarea relațiilor internaționale, atât pe terenul industriei, cât și al finanței. Când toate regiunile din a căror exploatare poate ieși un profit vor fi cuprinse de miraculoasa lor putere de expansiune și organizare – și la acest termen vom ajunge odată în mod fatal –, atunci pământul întreg se va trezi împărțit în „sfere de interese”: fiecare gigant va avea să se îngrijească de nevoile regiunilor ce cad în lotul său. Aceasta nu e altceva decât societatea visată de Marx: aceea în care nu se mai produce pentru capitalizare infinită, ci pentru satisfacerea nevoilor. Și când te gândești ce dramă, cu catastrofe și forțe revoluționare a trebuit să născocoască genialul cugetător spre a ajunge la același sfârșit la care duce odiosul capitalism, el singur!

Străbătând cu ochii minții întreaga dramă a dezvoltării omenirii, pare că viața normală și naturală e aceea care a fost înainte și care va urma după era capitalistă; viața împăcată, în care toți oamenii se pot folosi în aceeași măsură de bunurile naturii, spre

a-si satisface trebuințele. În această dramă milenară, era capitalistă se prezintă ca o scurtă intrerupere, o perioadă de anarhie și în calvar pe care omenirea trebuia să-l ridice spre a-si potența în proporții fantastice puterile de producție. Apoi, cu aceste puteri înmăite, ea se întoarce la aceeași viață tărășugă pe care o ducea mai înainte.

NEOLIBERALISMUL ROMÂN: LIBERALISMI ȘI LIBERALI

De la război încoace se vorbește neconștient și la noi despre „*criza partidului național liberal*”. Atingând această chestiune, noi vom face de la început o hotărâtă deosebire între *liberalismul român* și *partidul liberal român*. Știm cât este de înrădăcinată azi eroarea de a identifica unul cu altul acești doi factori de evoluție. Ne vom feri însă de a cădea victimă unei asemenea înșelăciuni. În adevăr, liberalismul este procesul de evoluție economico-socială din care s-a plămădit România modernă; liberalii sunt oameni care s-au pus de la început în slujba acestui proces; ei l-au reprezentat de-a lungul vremurilor cu mai multă sau mai puțină pricepere, după toanele cu care zămislește mama natură generațiile omenesti. Faceți ipoteza că în timpul de față un cataclism ar șterge pe toți liberalii din cartea vieții – câți nu tresar de plăcere la acest gând? – și totuși prin aceasta liberalismul român n-ar suferi nici o stăvire. Căci el e un curent concret de evoluție statornică; dacă i-ar dispărea ca prin minune oamenii de azi, ar produce numaidecât o nouă pleiadă de reprezentanți. Și să nu-si închipuie nimeni ori să nu aibă nimeni naivitatea de a-si închipui că liberalii ce ar veni după aceasta ar fi altfel decât acei pe care-i avem astăzi. Căci nevoile sociale își modelează totdeauna oamenii după chipul și asemănarea lor.

Astfel, liberalismul român trebuie privit ca un curent obiectiv, cristalizat în însăși structura noastră socială. Acest curent, care alcătuiește măduva societății noastre actuale, este mult mai larg decât gruparea politică liberală. Cineva poate fi luptător credincios al liberalismului, totuși stând departe de partidul liberal; în acest caz, el împartășește ideea liberală, dar nu aprobă felul cum înțelege s-o reprezinte partidul cu acest nume. Mai mult încă: pot să existe și alte grupări politice liberale alături de partidul național liberal. Astfel, partidul național ardelen este – sau era – o grupare regională de interese burghezo-liberale. Partidul poporului s-a dovedit iarăși, în timpul guvernării sale, un hotărât reprezentant al ideii liberale.

Asemenea situație, departe de a fi o anomalie, este foarte firească. După cum aceeași idee socialistă este reprezentată de mai multe partide socialiste, tot astfel aceeași idee liberală poate fi apărută de mai multe partide liberale. Ceea ce apropie atunci aceste partide este identitatea de principii; ceea ce le desparte este deosebirea în modul cum fiecare înțelege să lupte pentru aceste principii. Cu alte cuvinte, lupta între

asemenea partide nu se mai dă pe chestiunea de principii, ci numai pe chestiuni de tactică politică. De aceea și înțelegerea între ele este mai lesnicioasă.

În ceea ce privește țara noastră, partidul clasic al liberalismului este și rămâne actualul partid național liberal. Căci acesta are în fața istoriei meritul de a fi înțeles de la început interesele liberalismului și a se fi pus cu vigoare în slujba lor. Viața acestui partid se confundă cu însuși procesul de naștere a statului român modern; o glorioasă tradiție îi stă la spate, ceea ce lămurește tăria sa de azi, pe care toți sunt siliți să i-o recunoască. Alături de partidul liberal, grupările liberale mai târziu venite sunt osândite a rămâne într-o stare de subrezime, căci un pedestal capitalist de aceeași însemnatate nu se poate improviza peste noapte; el e produsul lent al unei întregi evoluții istorice. Se înțelege însă că aceasta nu spune nimic în privința rodniciei pe care o poate avea activitatea unora sau altora din aceste partide. Căci, vedeți bine, este totdeauna o mică deosebire între aceste două lucruri: între forța pe care o ai și modul de întrebuințare a acestei forțe.

Reiese, din cele zise, că pe nedrept se vorbește azi de o „criză a partidului liberal”. Această criză merge ceva mai adânc: ea privește liberalismul însuși ca și în Apus. E adevărat că criza liberalismului român are și o nuanță specific românească, pe care tocmai vom desprinde-o mai jos; dar aceasta nu provine din scăderile mintale ale liberalilor de astăzi. Oricât de inferioară s-ar arăta actuala generație liberală în fața problemelor pe care le ridică acum liberalismul, totuși criza are alte rădăcini; ea s-ar fi produs chiar în cazul când liberalii români ar fi fost binecuvântați de natură cu altă pricepere decât aceea cu care ei fericesc astăzi sărmana noastră existență.

CRIZA GENERALĂ A LIBERALISMULUI ROMÂN

Liberalismul român se află în prezent în aceeași cotitură istorică care a pricinuit și criza liberalismului apusean. În adevăr, evoluția capitalismului nostru a intrat, de pe la 1903, pe aceeași cale a supremației financiare ca și în Apus; deosebirea este numai că la noi acest fenomen se pronunță înainte de deplina dezvoltare a industriei.

Din copilăria sa mercantilistă capitalismul nostru sare de-a dreptul la maturitatea financiară imperialistă, fără a mai trăi înălțătoarele zile ale tineretii liberaliste; e ceea ce s-a întâmplat și în alte țări. Se știe că astăzi două constelații bancare, în frunte cu Banca Românească și Banca Marmorosch Blank, tind să absoarbă întreaga noastră viață economică, dându-i un caracter limpede de tutelă financiară. E vădit că noua evoluție capitalistă trebuia să nască și la noi – și de fapt a născut – o tendință de organizare socială. De aici și-a luat ființă o nouă politică și o nouă ideologie; e tocmai politica și ideologia neoliberalismului

Documentul oficial de naștere a neoliberalismului românesc este Constituția votată în anul 1923. Pentru întâia oară acest act istoric pleacă de la o concepție de vedere, care alcătuiesc esența noului liberalism: a) intervenția de stat și b) funcțiile sociale – aceea a statului – decurge în mod firesc din noua tendință de organizare; cea din urmă – concepția neoliberală a libertăților individuale – vine să dea legitimitate și activității de stat. Căci o încălcare a statutului asupra activității individuale decurge în mod firesc din noua tendință de organizare; cea din urmă – concepția neoliberală a libertăților individuale – vine să dea legitimitate și activității de stat. Căci o încălcare a statutului asupra activității individuale decurge în mod firesc din noua tendință de organizare; cea din urmă – concepția neoliberală a libertăților individuale – vine să dea legitimitate și activității de stat. Căci o încălcare a statutului asupra activității individuale decurge în mod firesc din noua tendință de organizare; cea din urmă – concepția neoliberală a libertăților individuale – vine să dea legitimitate și activității de stat.

De la tratatul din Adrianopol și până astăzi, Constituția noastră din martie 1923 rămâne cel mai revoluționar act din istoria noastră politică; ea stă la hotarul a două lumi. Tratatul din 1829 inaugurează era nouă a liberalismului. Constituția plămădită în anul 1923 indică transformarea liberalismului în forma sa opusă: aceea a neoliberalismului. De acum politica noastră de stat intră cu deplină conștiință pe calea organizării sociale, așa cum impune noua structură financiară și capitalismul nostru. Dezvoltarea României se îndreaptă deci către imperialismul financiar, ca și statele înaintase, acolo unde orice deosebire principială între capitalism și socialism încețoșează. Rămâne de acum ca propaganda științifică să lumineze publicul român asupra adevărului, că noua politică română este răsunetul nevoilor noastre de fapt și că vechea concepție liberală a libertăților absolute este – în noile împrejurări sociale – un fapt reacționar, care tulbură mersul lucrurilor.

Asadar, liberalismul român a învins criza sa personală în mod fericit; el s-a trezit peste noapte în metamorfoza neoliberală. Acum îi trebuie puțin timp spre a-și da singur seama de ceea ce s-a petrecut cu dânsul și apoi puțin curaj și cinste intelectuală spre a recunoaște pe față ceea ce este. Dar liberalismul român suferă în timpul de față și o criză specifică, ce rezultă din condițiile noastre sociale proprii și aceasta este mult mai gravă decât cea dintâi.

CRIZA SPECIFICĂ A LIBERALISMULUI ROMÂN

De prin al șaptelea deceniu al veacului din urmă, de când liberalismul român a încetat de a mai fi un mănunchi de aspirații generoase, sociale și naționale, spre a începe să devină o realitate concretă, el poartă cu națiunea română un proces suflătesc a cărui sentință istoria nu a dat-o încă. O adevărată prăpastie s-a deschis între acești doi factori, pironind liberalismul la un extrem și sufletul național la altul. Rece, cu suverană nepăsare, liberalismul merge înainte cu pași viguroși, părănd a arunca sufletului națiunii această cinică sfidare: „dacă nu mă vrei, te vreau eu!” Cine oare are dreptul în acest gigantic proces, între o națiune și forma ei de evoluție: liberalismul, care se revarsă impetuos, fără scrupule, ca un val de forță, ori sufletul național român care se răzvrătește cu furia neputinței împotriva înnoirilor sociale ieșite din spiritul modern al liberalismului?

Să ne gândim bine: liberalismul este încă în România o forță revoluționară; el a smuls din rădăcini vechile asezăminte naționale în care sufletul român se simtea atât de bine și le-a înlocuit cu asezăminte moderne, la care românii de azi nu s-au putut adapta încă.

Sufletul român, prins în noile asezăminte, care-i înăbușă apucăturile sale agrare, haotice, contemplative, se simte cam tot atât de bine ca într-o cămasă de forță. De aici drama revoltei sufletești împotriva liberalismului pe care o desfășoară întreaga noastră evoluție socială din a doua jumătate a veacului din urmă până astăzi.

Se înțelege că această situație pune în suferință și pe reprezentanții odiosului curent: pe liberali. De fapt, soarta de acum a liberalilor români nu ar putea fi înțeleasă mai limpede decât asemănând-o cu aceea a evreilor de la începutul timpurilor moderne. Prin veacurile XIV-XVI, evreii erau singura forță care reprezenta spiritul modern capitalist; ei erau heraldii viitorului, pionierii noii ere de civilizație capitalistă; ei ruinau prin mânuirea capitalului asezămintele Europei agrare și pregăteau astfel timpurile ce vin. Și rezultatul? Ca un uragan imens s-a dezlănțuit împotriva lor furia populară în toate statele înaintate; din toate colțurile Europei civilizate de atunci, din Spania, Portugalia, Italia, Germania de sud, ei fură alungați în turme de sute de mii, lăsând în locul lor pustiul.

O soartă analogă au astăzi liberalii în România. Și ei sunt pionierii erei noi, heraldii spiritului modern capitalist, în mediul nostru arhaic agrar; și ei au desființat vechile noastre asezăminte băstinașe, plămădind pe cele moderne. Și rezultatul? E răzvrătirea sufletului național împotriva lor. Ca odinioară evreii, liberalii români sunt priviți drept venetici, fanarioti, străini sau înstrăinați de neam, incapabili de a-i pricepe geniul și de aceea pângăritori ai trecutului și datinelor strămoșesti. Dacă s-ar putea – oh, dacă s-ar putea! – cu ce delițiu ar fi scoși și liberalii cu bici de foc din templul

social al ămului nostru și ar fi mănăți peste hotare, chiar cu primejdia de a semăna în urm ă pustiu.

În a ă situație de încordare surdă se afla criza specifică a liberalismului român până la război. Era o criză firească pentru orice curent revoluționar care se află abia la începuturile sale. Dezastrele războiului veniră însă ca o formidabilă bombă, spre a provoca o imensă explozie a tuturor urilor înăbusite. Un moment se putea crede că liberalismul în România a fost inmormântat pentru totdeauna.

Si acum? Tot ceea ce e suflet sau produs sufletesc în România se află mobilizat împotriva liberalismului. Cultura noastră, în care ne adăpostim sufletul de peste o jumătate de veac, este o explozie de ură împotriva liberalismului; educația noastră oficială este o vastă mașină de făurit spirite ostile liberalismului; presa noastră – copil al culturii și școlii de azi – este o vesnică și neobosită campanie împotriva liberalismului; în fine, ca o încoronare firească a acestei situații, tot ceea ce e intelectual de seamă tinde a se grupa în lagăre ostile liberalismului. Pentru un intelectual român al vremii noastre nu e mijloc mai eficient de a-și discredita până în fața națiunii decât acela de a si-o pune în slujba cauzei liberale.

*
* *
*

Aceasta e situația, desigur nicidecum vrednică de invidie, a celui curent care ne-a hărăzit statul român de astăzi și clasa sa stăpânitoare: burghezia română națională. În asemenea grozavă criză, care este și care poate fi atitudinea grupărilor liberale, cu ce mijloace înțeleg ele să cârmuiască o națiune care le e din suflet ostilă?

Aici trecem de la *liberalism* la *liberali*: de la principii la oamenii care le reprezintă și mai ales la modul cum ei înțeleg să le reprezinte. În realitate nu sunt decât două mijloace de a trece peste această criză. Unul, și cel mai sumar, e următorul: să întâmpini cu sfidare valurile de ură ce se dezlănțuie din toate părțile și să le înăbushi cu forța brută. Atunci, se înțelege, nici un mijloc de violență nu pare vrednic de dispreț: arbitrarul, samavolnicia, brutalizarea – toate altoite pe un fond general de cinism – sunt și în politică la locul lor. Această spinoasă metodă de guvernare, grea de risc și de primejdii, a adoptat-o partidul național liberal după război.

Al doilea și cel mai cuminte mijloc este următorul: să se întreprindă o propagandă largă și inteligentă, spre a lumina poporul asupra rolului liberalismului și a stabili astfel o legătură sufletească între cârmuitorii și cârmuiți. Căci, desigur, nu pentru întâia oară un mănunchi de revoluționari proaspeți a avut o mare de suflete împotriva sa. Cam aceeași este la început soarta tuturor pionierilor capitalismului. Dar o largă mobilizare a forțelor intelectuale poate implini menirea de a plămădi un curent de idei prielnice noii cauze. E ceea ce a făcut burghezia europeană, cu un succes fără

seamăn, în veacul ei de glorie culturală, al XVIII-lea, și ceea ce ar trebui să se încerce și la noi.

De ce dar n-a apucat partidul nostru liberal această înțeleaptă cale? Fiindcă el poartă din naștere un viciu organic și acesta este: *lipsa de înțelegere pentru valorile sufletești în cârmuirea poporului*. Nu doar că liberalii ar sta mai jos pe scara dezvoltării mintale ca ceilalți muritori. Dar cariera lor istorică a fost de așa natură că nu le-a lăsat niciodată un îndelung răgaz contemplativ, sorgintea reală a oricărei culturi. În această privință ei sunt o nefericită victimă a împrejurărilor sociale. Să ne amintim că liberalii au fost aruncați aproape de la nașterea lor în vârtoarea luptei și de atunci sunt necurmat absorbiți în luptă; pentru teorie ei n-au avut timp și de aceea acum nu mai au nici înțelegere. A fost dat deci partidului național liberal să rămână acultural și acefal; mai curând un automat de muncă decât un organism gânditor.

Nedestoinic să întrebuițeze mijloacele convingerii, partidul liberal se vede nevoit să guverneze numai cu ajutorul forței. Dar asemenea metodă de guvernare în era votului obstesc devine cu atât mai greoaie cu cât se luminează masele poporului. Favoarea unui popor luminat devine și ea o forță care nu pare a se resemna să capituleze totdeauna înaintea forței financiare, deși aceasta rămâne pârgă reală a politicii. Anglia de după război ar avea ceva de spus în această privință. Iată de ce rămâne de trei ori nenorocit un partid politic a cărui tradiție stă în disprețul a tot ceea ce e suflet; iată de ce incapacitatea partidului liberal de a se intelectualiza este osândită să devină din ce în ce mai mult o incapacitate de a guverna.

Fără îndoială, criza liberalismului nostru se va încheia odată de la sine, cum am arătat deseori, prin adaptarea treptată a sufletului român la noile sale condiții de viață socială. Aici, ca în multe alte privințe, cel mai vajnic luptător pentru cauza liberală este timpul. Dar câte frământări primejdioase ar înlătura o muncă inteligentă, culturală și școlară, cât ar ușura și scurta ea calvarul acestei adaptări! Se va găsi oare la noi o grupare politică, care să înțeleagă nevoia acestei opere sufletești? Ori poate, spre nenorocirea noastră, criza se va încheia singură, treptat, anevoios, îndelung, numai prin mersul mecanic al societății noastre, fără nici o contribuție din partea spiritului român?

La asemenea întrebări nu poate răspunde decât viitorul².

Note

¹ În timpul din urmă „cruciada agrară” pare a da semne să reînvie. Pe la începutul acestui an 1926, ziarele vesteau că conferința asociațiilor liberale din Anglia a admis în unanimitate programul agrar al lui Lloyd George. Spre a înțelege acest mare eveniment politic trebuie să ne amintim că industria engleză suferă de la război încoace o criză grozavă, care aruncă în fiecare an pe stradă între un milion și un milion și jumătate de muncitori fără lucru. Întreținerea acestei armate de lucrători alcatuiește o povară zdrobitoare pentru bugetul țării. Fată de aceasta, Lloyd George cere să se expro-

prieze pământul lorzilor, atât cât nu-l lucreaza ei singuri si sa se împroprietareasca muncitorii fara lucru. Asadar, aceea problema pe care au rezolvat-o în timpul de fața toate statele europene, cele mari ca si cele mici - problema lichidarii proprietății feudale - abia acum se ridica în fața politicii engleze. Si ne-am obisnuit încă a crede că Anglia e cea mai înaintată dintre țările Europei!

² Stabilirea deosebirilor între partidul național liberal si partidul poporului, care este de asemenea un partid liberal, în sensul pe care-l are azi liberalismul, adică neoliberal, rămâne să facă obiectul unui studiu aparte.

[Stefan Zeletin, *Neoliberalismul. Studii asupra istoriei și politicii burgheziei române*, București, 1927, p. 71-100]

Virgil Madgearu (1887-1940)

Născut: La Galați, în anul 1887; mort în padurea Snagov, în anul 1940.

Studii: A urmat cursul primar și Liceul „Vasile Alecsandri” din Galați, pe care l-a absolvit în anul 1907. A continuat studiile în Germania la Universitatea din Leipzig, aprofundând științele economice, sub conducerea profesorului Karl Bücher. În anul 1911 a susținut examenul de doctorat cu tema: *Cu privire la dezvoltarea industrială a României*. Își completează pregătirea la Londra, unde efectuează și practică într-o bancă.

Activitate: După revenirea în țară, lucrează la Casa Centrală a meseriilor și asigurărilor muncitorești. Din anul 1916 devine profesor la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București. În anul 1916 se înscrie în Partidul Țărănesc, al cărui secretar general este ales, funcție pe care o păstrează și după înființarea Partidului Național (1926). Detine mai multe portofolii ministeriale în guvernarile P.N.T. din perioada 1928-1933.

Lucrări: *Țărănismul*, București, 1921; *Doctrina țărănistă*, în *Doctrinile partidelor politice*, București, 1923; *Guvernarea țării și bugetul*, București, 1925; *Politica noastră financiară în cursul depresiei economice*, București, 1933; *Drumul echilibrului financiar*, București, 1935; *Agrarianism, capitalism, imperialism*, București, 1936; *Evoluția economiei românești după Războiul Mondial*, București, 1940 și altele.

DOCTRINA ȚĂRĂNISTĂ

Să-mi îngăduiți mai întâi două precizări:

Scopul organizării ciclului de conferințe asupra doctrinelor politice, de către Institutul Social Român, n-a fost să se aducă în discuție publică ideile politice ale partidelor politice din România, ci să se ofere, într-un sistem, o serie de prelegeri teoretice privitoare la doctrinele politice.

A doua precizare privește obiectul acestei conferințe.

Fiind vorba de o doctrină nouă, este chiar contestată ca atare și formează baza ideologică a unui curent politic a cărui trăinicie este negată, este lesne de înțeles că este necesar să se dea o fundamentare mai largă decât s-ar cere unei prelegeri despre una din doctrinele consacrate: liberalism, conservatorism sau socialism.

1. DOCTRINE ȘI PARTIDE POLITICE

Ce este o doctrină politică?

Elementele constitutive ale unei doctrine politice sunt două: o concepție asupra situației sociale sau/si asupra evoluției sociale, și un ideal social.

Dar oare toate partidele politice trebuie să aibă o doctrină politică?

Am putea împărți partidele politice în:

1. Partide oportuniste, care sunt orientate exclusiv după putere, pentru conducătorii lor, și după avantajele puterii, pentru aderenți;
2. Partide programatice, care sunt călăuzite de anumite țeluri concrete în legătură cu situația socială dată;
3. Partide de idei generale, care sunt îndrumate de o concepție asupra lumii;
4. Partide de clasă, care își stabilesc directiva politică după interesele unei clase sociale și după rolul ei istoric în evoluția socială¹.

Observăm, mai întâi, că partidele programatice nu pot fi perfect separate de partidele de idei generale. Un partid de idei generale trebuie numaidecât să aibă un program, dar un partid de program nu e numaidecât necesar să posede idei generale asupra lumii sau o concepție asupra evoluției sociale. O deosebire precisă se poate descoperi, dacă se privesc partidele burgheze de o parte și partidele muncitorești de alta.

Între partidele burgheze: liberalismul, conservatorismul și democratismul burghez clasic au avut o ideologie, însă partidele liberale, conservatoare, democrate contemporane nu mai păstrează acea ideologie clasică și nu și-au putut crea alta nouă, devenind, cu vremea, partide programatice sau/si numai oportuniste. Partidele muncitorești însă au avut și au o ideologie proprie – o concepție asupra evoluției sociale și un ideal social.

Dar toate partidele: oportuniste, programatice sau doctrinare, au ca bază de existență o anumită structură socială, împărțirea societății în clase sociale. De aceea, pentru înțelegerea ființei lor este necesar să se precizeze care sunt raporturile între clasele sociale și partidele politice.

Clasele sociale și partidele politice au condiții de existență și de acțiune deosebite. Clasele sociale sunt un produs al evoluției economice; dezvoltarea lor are loc în sfera raporturilor economice, partidele politice își găsesc rostul lor în sfera raporturilor politice, a ordinii de stat. Fiecare clasă, ca să-și realizeze revendicările ei și să influențeze politiceste ordinea de stat, trebuie să-și creeze o organizație politică, un partid. Nici într-un caz însă partidul nu se va identifica cu clasa socială. Necesitatea de a se valorifica politiceste impune oricărui partid extinderea cadrelor sale, ca să-și asigure o reprezentare în toate organele statului. Partidul devine astfel o grupare de elemente eterogene din punct de vedere social, unite printr-o concepție comună despre stările sau/si despre evoluția societății și printr-un ideal social comun.

Un partid de clasă reprezintă interesele unei anume clase, dar nu numai interesele acelei clase și cu atât mai puțin este alcătuit, exclusiv, din elemente aparținând ace-

leasi clase, aderentii săi fiind partizanii unui program care nu contine niciodata numai revendicări economice, ci si anume concepii politice si filosofice si se reazimă pe un ideal social.

În acest inteles, partidele muncitoresti – socialiste sau țărănesti – sunt partide de clasă, ca si partidele liberale sau conservatoare, cu deosebire că cele dintâi reprezintă, în primul rând, interesele muncitorimii sau țărănimii, cele din urmă ale marilor si mijlociilor proprietari sau ale burgheziei.

Apoi, pe când partidele socialiste si țărănesti au un ideal social, urmăresc transformarea ordinii sociale, partidele liberale si conservatoare luptă pentru păstrarea ordinii existente.

Această deosebire principală înrăureste adânc doctrinele politice.

Am amintit că punctul de plecare al unei doctrine politice este o concepție asupra stărilor sociale sau/si asupra evoluției sociale. Astfel, liberalismul clasic socotea că din jocul liber al forțelor descătusate, prin prăbișirea feudalismului, se clădește societatea nouă si se realizează armonia socială cea mai desăvârșită. Conservatorismul avea ca idee fundamentală credința în existența unei ierarhii naturale si, întrucât forțele sociale veneau să strâmbe această ierarhie naturală, conservatorismul devenea sceptic asupra viitorului social, era pesimist, nega fără să afirme nimic.

2. LEGEA MARXISTĂ DE EVOLUȚIE SOCIALĂ. REVIZIONISMUL ȘI POPORANISMUL RUS

Socialismul în schimb privește realitatea socială, analizează originea si dezvoltarea sistemului capitalist, pe care este clădită societatea actuală, si încearcă să stabilească o lege de evoluție socială si o prognoză asupra viitorului social.

Această lege, pe care trebuie să o cercetăm pentru a vedea dacă este sau nu exactă si dacă putem să o asezăm la temelia doctrinei noastre, a fost dezvoltată în preambulul programului social-democrat de la Erfurt, din 1891.

În acest document se precizează care ar fi tendințele naturale de evoluție a societății.

Aceste tendințe sunt: în primul rând, decăderea fatală a exploatării mici, biruința tot așa de fatală a exploatării mari în toate domeniile, despărțirea muncitorului de mijlocul de producție, transformarea lui în proletar si concentrarea mijloacelor de producție în mâinile capitalistilor si marilor proprietari. Paralel cu această dezvoltare are loc o sporire extraordinară a producției prin dezvoltarea tehnicii, care atinge culmile cele mai înalte.

Rezultatul acestui proces de evoluție este că, de o parte, avem clasa capitalistilor, care acumulează averi din plusvaloarea creată de muncă, și, de altă parte, clasa proletariatului, născută din proletarizarea elementelor straturilor de mijloc și a țăranimii.

În această situație se accentuează lupta de clasă între cele două tabere, în care se desparte din ce în ce mai mult societatea: burghezia și proletariatul. Aceste împrejurări se agravează prin ivirea crizelor economice, care bântuie în mod periodic societatea și o prezintă în ochii tuturor, clădită pe temelii subrede, având un viciu organic în însăși constituția ei.

Sfârșitul acestei evoluții vine de la sine: concentrarea mare a averilor în mâinile capitalistilor înlesnește socializarea care face ca exploatarea mare să devină, dintr-un izvor de mizerie pentru clasele exploatate, un izvor de bunăstare maximă și desăvârșire generală.

A cui poate să fie – încheie preambulul social-democrat – această operă mare și aducătoare de fericire pentru societate? Numai acelei clase care nu este interesată de menținerea actualei ordini sociale, întemeiată pe proprietatea privată – a proletariatului, care are misiunea istorică să transforme societatea capitalistă în societate socialistă.

Se pune întrebarea: au verificat împrejurările istorice exactitatea acestei „legi” de evoluție socială, pentru ca să o putem decreta ca lege naturală, care cârmuiește destinele omenirii?

Chiar în rândurile socialiste, revizionismul s-a însărcinat să dovedească inexactitatea în atâtea și atâtea puncte a acestei „legi” de evoluție socială, iar programul social-democrat de la Görlitz, din 1921, în preambulul său, se mărginește să constate că există o tendință de concentrare capitalistă „a unei părți însemnate” din mijloacele de producție și că proletarizarea nu e un fenomen general, ci limitat asupra unei mase într-adevăr largi a populațiilor din statele industriale.

Deci, se neagă caracterul de lege generală a evoluției sociale, astfel cum era prezentat de teoria marxistă. De asemenea, se părăsește ideea misiunii istorice exclusive a proletariatului, de a transforma, el singur, ordinea socială de astăzi și se precizează că această misiune ar cădea în sarcina tuturor claselor muncitoare, a muncitorilor manuali ca și a muncitorilor intelectuali, a tuturor acelor care își reazimă existența lor pe un venit din muncă. Sociologul social-democrat H. Cunow, care a fost *spiritus rector* al acestei mișcări de revizuire a programului social-democrat, afirmă că „evoluția socială nu urmează un drum drept, într-o anumită direcție, ci urmează o linie în zig-zag și că diferitele perioade ale evoluției sociale nu sunt întotdeauna dominate de aceeași lege de mișcare și nici măcar nu sunt străbătute de aceeași tendință de dezvoltare”².

Dacă „legea” de evoluție marxistă n-a fost verificată de împrejurările istorice din statele capitaliste, poate să mai fie acceptată ca o prognoză sigură a dezvoltării sociale a celorlalte popoare înapoiate?

Împotriva acestei generalizări a legii marxiste de evoluție s-a ridicat, încă de la mijlocul veacului trecut, poporul rus¹. Poporanismul rus împărtășea idealul socialist, însă afirmă că Rusia își are destinele ei socialiste, deosebite de acelea ale Europei capitaliste, și anume se credea că Rusia va evolua spre socialism fără să mai treacă prin faza capitalistă. Poporanismul rus își întemeia această prognoză de evoluție socială pe următoarele considerații: mai întâi, în Rusia nu exista capitalism, nici o burghezie și nici un proletariat puternic. Teoreticienii poporanismului au încercat a dovedi că nici nu erau posibilități de dezvoltare a capitalismului în Rusia. Apoi o împrejurare specific rusă, psihologia semicomunistă a clasei țărănești ruse creată sub influența educatoare a mirului, a comunității agrare, îngăduia credința că țărănimea rusă era într-o situație prielnică asimilării idealului socialist, astfel încât, cu ajutorul operei de propagandă a intelectualilor socialiști, Rusia putea trece direct la socialism. În sfârșit, în al treilea rând, poporanistii se bazau pe ura adâncă ce există în țărănul rus atât împotriva administrației de stat, cât și împotriva proprietarilor mari, precum și pe convingerea răspândită în masele țărănești că pământul trebuie să aparțină aceluia care îl muncește. Ei așteptau, hotărât, ceasul când revoluția va sosi. Revoltele țărănești, care erau endemice, le dădeau credința că o revoluție socială se va produce și nu era decât o singură dificultate – care s-a arătat a fi așa de mare în timpul revoluției rusești! – să se asigure ca revoluția țărănească să devină o revoluție socialistă.

Deci, în esență, se prevedea trecerea sigură, de la starea existentă a Rusiei direct la socialismul integral, ocolindu-se faza capitalismului, căci se nega chiar posibilitatea transformării țărilor agrare înapoiate în țări industriale. Acest punct este cu deosebire însemnat.

Negația aceasta se clădea pe credința că nu se poate asigura o dezvoltare industrială fără debuseuri externe. Iar debuseurile externe, fiind ocupate de statele industriale capitaliste, ziceau poporanistii ruși, popoarele care au venit prea târziu la „banchetul lumii” nu mai pot să se împărtășească de bunătățile sale. Astfel, țările agricole sunt condamnate să-și aibe evoluția lor proprie fără să mai treacă prin faza industrialismului.

Împotriva acestei afirmații militează însă constatarea că industria capitalistă – fabrica, cartelul și trustul industrial – s-a dezvoltat în toate statele agrare. Mai mult încă, în statele agrare înapoiate s-a făcut un salt brusc, de la industria casnică la fabrică; s-a transplăntat cea mai desăvârșită formă de dezvoltare industrială și s-a înrădăcinat, în măsura în care a fost îngăduită de condițiile locale, pentru fiecare ramură industrială în parte. De bună seamă, posibilitatea dezvoltării industriilor capi-

taliste în țările agrare nu înseamnă dovedirea capacității lor de a se industrializa și, cu atât mai puțin, admiterea industrialismului ca o fază de evoluție prin care trebuie să treacă toate țările agrare înapoiate.

În sfârșit, pentru o justă apreciere a acelei teze – a negației capacității de industrializare a țărilor agrare –, menționăm că în teoria economică s-a produs și teza antiindustrialismului... statelor industriale. Această teză reprezentată în Germania de Adolf Wagner, Sering, Oldenberg; în Franța de Meline; în Anglia de Ashley, afirmă că țărilor agricole se vor industrializa și se întreabă ce vor deveni atunci statele industriale capitaliste; de unde își vor mai procura ele materiile prime când rezervele de materii prime vor hrăni industriei dezvoltate pe loc și, mai cu seamă, unde vor găsi debuseuri pentru fabricatele lor, dacă aceste fabricate vor fi opera industriei locale, a industriei naționale?⁴

3. CLASA ȚĂRĂNEASCĂ ȘI ORDINEA SOCIALĂ CAPITALISTĂ

Examinarea legii marxiste asupra evoluției sociale și a tezelor poporaniste îndreptățește credința că o doctrină politică nu se poate întemeia pe o prognoză asupra evoluției sociale.

În consecință, doctrina țărănistă nu poate afla alt punct de orientare decât o cunoaștere exactă a realităților sociale și a tendințelor de evoluție, care pot să fie întrevăzute de știința socială. Dar, înainte de toate, ca să dovedim dacă poate să existe o doctrină țărănistă, trebuie să ne întrebăm: este clasa țărănească în stare să influențeze politicește ordinea socială existentă într-un stat agrar, și în ce direcție? Pentru aceasta e nevoie să stabilim dacă există o clasă țărănească și să cercetăm care este situația ei în societatea actuală capitalistă.

În acest scop vom examina mai întâi care este influența capitalismului asupra dezvoltării agriculturii și, în special, asupra clasei țărănești.

Ceea ce se poate, astăzi, afirma științific este că evoluția în agricultură duce cu o forță elementară către biruința exploataării mici, ca formă superioară de producție agricolă, contrar, prin urmare, evoluției industriale și a celorlalte ramuri de activitate economică, din punctul de vedere al producției.

Influența capitalismului asupra agriculturii și clasei țărănești s-a manifestat în diferite feluri. Mai întâi, a dispărut, sub puternica concurență a fabricatelor, industria casnică și acest fapt a însemnat o sărăcire a țărănimii, atâta timp cât agricultura țărănească nu s-a intensificat, atâta timp cât țăranul, muncitor al ogorului său propriu, n-a fost împins de forțe externe să concentreze munca sa în gospodăria agricolă și să producă mai mult. Aceasta s-a întâmplat însă curând, prin faptul că dezvoltarea orășenească a creat o piață largă pentru produsele gospodărești, îmboldind la muncă

intensivă și despăgubind țăranimea de pierderea cauzată prin lipsa de lucru silită la care o condamnase industria capitalistă, prin distrugerea industriei casnice.

Astfel, părăsirea forțată a industriei casnice, care completa odinioară venitul gospodăriei agricole țăranesti, fiind compensată, țăranimea n-a căzut pradă mizeriei și nu s-a proletariat pe urma dezvoltării capitaliste.

S-a socotit apoi că proletarianizarea țăranimii este o urmare fatală a creșterii populației și a pulverizării pământurilor țăranesti, datorită succesiunii. Dar tot dezvoltarea economică a făcut să apară contra-tendințe, care dacă n-au produs dispariția, dar cel puțin micșorarea influenței nefaste a pulverizării loturilor țăranesti prin succesiune. Prin intensificarea muncii țăranesti mărimea lotului economic, care îngăduie exploatarea rațională, s-a coborât astfel încât nici parcelarea prin succesiune n-a dus la proletarianizare, decât numai în anumite regiuni muntoase și deluroase unde, data fiind înmulțirea pădurii țăranesti, imposibilitatea ca parcelarea să continue la infinit și intensificarea muncii având limitele sale, plusul de populație a fost absorbit treptat în alte ocupații, care au nevoie de brate.

După ce s-a constatat că nu există tendință de concentrare și de proletarianizare în agricultură, socialistii au început să cerceteze care este influența dezvoltării industriilor agricole asupra țăranimii și au întrevăzut – în special Kautsky – perspectiva transformării grosului exploatarei țăranesti în anexe ale capitalismului. Industriile agricole (industria zahărului, a berii, a spiritului etc.) ca să se poate dezvolta au avut nevoie de forma de exploatare mare. Kautsky a afirmat că aceste industrii agricole nu se pot dezvolta decât rezemate pe domenii agricole mari. Însă s-a dovedit că aceasta nu este exact, pentru că întreprinderile industriale agricole n-au nevoie decât de alimentarea regulată cu materiile prime, și dacă acestea se produc mai rațional în exploatarea mică, ele pot să aprovizioneze mai bine producția industrială.

Recunoscându-se, în sfârșit, că producția agricolă se poate desfășura în gospodăriile țăranesti în modul cel mai rațional și intensiv, se constată totuși că țăranul rămâne numai nominal independent, căci, în cele din urmă, ajunge fatal subjugat capitalului. S-a dovedit, însă, că și această aserțiune este exagerată, pentru că țăranul, prin însuși procedeul rotației, nu poate pune în fiecare an pe același loc aceeași sămânță, ci trebuie să alterneze, și așa fiind, chiar dacă țăranul este dependent pentru o cultură din rotația sa de o întreprindere industrială din vecinătate, pentru a-și putea desface producția, el este independent pentru restul culturilor pe care le poate folosi cum so-coate.

Este cel puțin exagerat a se vorbi de subjugarea fatală a țăranimii de către capitalismul industrial agricol și de pericolul transformării exploatarea țăranesti în anexe ale capitalismului.

Există, firește, posibilități de exploatare a clasei țăranesti de către capitaliști. Astfel, când se poate organiza un monopol al comerțului de cereale, când țăranul izolat

se găsește în fața unei organizații financiare care exercită monopolul comerțului de cereale, care are cheia fixării prețurilor în mână și poate izbuti a da țăranului pentru produsul său abia echivalentul salariului unui muncitor agricol, independența sa rămâne, în acest caz, într-adevăr, nominală.

O exploatare indirectă se poate îndeplini apoi de comercianții individuali față de țăranul consumator, dar aceasta nu subjugă pe individ, căci există atâtea mijloace între care cooperatia, care înlesnește țăranului să scape de dominația capitalistă. Mis-carea cooperativă dezvoltată din a doua jumătate a secolului trecut a izvorât tocmai din necesitatea de a scoate pe satean din izolarea și ignoranța lui comercială și a-i pune la îndemână un instrument pentru valorificarea cât mai deplină a muncii sale.

Este învedereat, deci, că dezvoltarea capitalismului nu stânjeneste existența și prosperitatea unei clase țărănești independente.

4. REGIMUL AGRAR DIN RĂSĂRITUL EUROPEI ȘI CLASA ȚĂRĂNEASCĂ

Zămislirea noului regim agrar din răsăritul Europei, după războiul mondial, s-a făcut însă sub o egidă revoluționară. Ea a produs – aceasta este astăzi fapt notoriu – „țăranizarea agriculturii”.

În Rusia, Iugoslavia, Cehoslovacia, Polonia, Lituania, Letonia, Estonia, România, în Ungaria chiar și în Austria s-a format sau este în proces de formare o nouă clasă țărănească independentă.

Dezvoltarea acestei clase țărănești, în răsăritul Europei, n-are loc exact în aceleași condiții în care s-a produs același proces acum 100 de ani în apusul Europei ca urmare a Marii Revoluții Franceze, pentru că principiul fundamental pe care-l introducea Marea Revoluție Franceză era dreptul de proprietate privată, sacră și inviolabilă, absolută și exclusivă. Acest principiu de drept, întrucât a descătușat forțele legate ale producției, a avut o influență binefăcătoare asupra omenirii și mai cu seamă oriunde și întrucât s-a manifestat ca un drept de folosință asupra muncii, încorporată în pământ, el a fost un element de progres. Dar exercitarea liberă a dreptului de proprietate asupra pământului „absolut și exclusiv”, a evidențiat, în cursul evoluției, urmări de natură contrare, izvorâte în special din împrejurarea că suprafața pământului e mărginită și, ca urmare, posesiunea lui poate lua un caracter de monopol și poate deveni un instrument de exploatare și dominație.

Revoluția agrară din răsăritul Europei se petrece concomitent cu o reformă integrală a dreptului de proprietate.

Dreptul de proprietate privată quiritară a apus și tinde să fie înlocuit cu un alt drept, care porcede de la noțiunea proprietății socotită ca o funcțiune socială, a proprietății care nu conferă numai drepturi individuale, dar și datorii sociale.

Această idee nouă străbate ca un fir roșu întreaga legislație agrară de după războiul mondial și este cauza unor transformări sociale adânci, care se manifestă în întreaga Europă și care vor avea să stabilească o nouă formă de echilibru social.

Aplicarea acestui noi drept de proprietate, în ce privește pământul, se vedește în tendința de înlocuire a proprietății de exploatare prin proprietatea țărănească de muncă, manifestată în telurile revoluției agrare, și se oglindește în toate măsurile legislative pentru conservarea noii structuri agrare întemeiate pe proprietatea de muncă. Ca să ne dăm seama despre aceasta, n-avem decât să citim noile legiuri agrare – afară de cea românească în care tendința de favorizare a reconstituirii unei proprietăți mijlocii a precumpănit tendința de precizare a noțiunii de proprietate de muncă.

Se găsească acolo o serie întreagă de dispoziții care consacră principiile conservării structurii agrare, bazate pe proprietatea de muncă, prin reglarea circulației pământului, prin limitarea dreptului de vânzare, ipotecare, succesiune și prin exploatarea obligatorie a lotului de către împroprietărit și organizarea exploatarei în mod intens și rațional.

Sub această egidă a dreptului de proprietate de muncă, în noul regim al agriculturii țărănești, în care există condiții subiective și obiective pentru sporirea capacității de producție prin raționalizarea și intensificarea gospodăririi pământului, se va întemeia o nouă și puternică clasă țărănească.

În întreaga regiune răsăriteană a Europei, revoluția agrară creează astfel o clasă țărănească cu un rol bine definit, în viața socială, ca un factor de progres⁵.

5. SOCIALISMUL, CLASA ȚĂRĂNEASCĂ ȘI CONȘTIINȚA DE CLASĂ

Nici în fața acestei realități, tăgăda socialismului, întemeiată pe doctrina veche a lui Marx, n-a dat încă înapoi. Teoria lui Marx asupra claselor sociale nu cunoaște decât următoarea trilogie: marii proprietari, capitalistii și salariații. Numai că de anevoie se mai pomeneste de „clase intermediare” și de „tranzitie”. Țărănimea este considerată ca o clasă de tranziție, pentru că este menită să se proletarizeze – după aceea concepție – sau o clasă intermediară, pentru că nu e nici proletară nici capitalistă, trăgându-și veniturile și din muncă și din capital. Însă produsul tras de țaran din cultivarea propriului său pământ, cu munca sa și a familiei sale, fiind un venit din muncă și nu un venit din exploatare, țărănimea nu poate fi privită ca o clasă intermediară,

decât într-un singur sens, anume că nici nu exploatează direct pe nimeni nici nu e exploatată direct.

Firește, în sânul populației țărănești există diferite categorii: țărani mari, care exploatează și munca altora, țărani independenți, care își muncesc lotul de pământ, țărani mici, care au pământ prea puțin și nu pot să-și plaseze complet munca pe proprietatea lor și, în sfârșit, proletariatul agricol. În fiecare țară, potrivit structurii ei agrare, fiecare categorie poate exista într-o proporție mai mare sau mai mică. Dar acestea sunt numai etape de tranziție și, treptat cu organizarea dreptului de proprietate de muncă, tipul dominant va fi țăranul independent, care își munceste el cu familia lotul propriu de pământ. Că vor mai rămâne prin jocul liber al necesităților economico-sociale țărani mari și mici, este cert, dar aceștia nu vor forma tipul reprezentativ care va da nota caracteristică a clasei țărănești.

Neputându-se închide ochii în fața realității țărănimii, obiectează că ar exista o lipsă de omogenitate înăuntrul ei. Să luăm ca termen de comparație proletariatul. Oare înăuntrul proletariatului nu sunt diviziuni de la muncitorul intelectual până la cel manual, de la inginer până la hamal, nu sunt atâtea și atâtea diferențe în clasa proletariatului? Totuși, nimeni nu neagă că proletariatul este omogen, căci există o trasătură de unire între toate elementele sale: este exploatarea comună a capitalului față de muncă. Tot asemenea există o trasătură de unire în sânul țărănimii: identitatea de interese izvorând din antagonismul comun întregii populații țărănești față de stăpânii mari de pământ și față de întregul regim de exploatare al societății capitaliste.

Dar, este evident, consolidarea unei clase sociale nu se face decât când ea a ajuns la maturitate, când are o conștiință de clasă și când are capacitatea să întreprindă o acțiune politică de sine stătătoare. Poate avea țărănimea o conștiință de clasă și capacitate de acțiune politică?

Dar ce este conștiința de clasă? Este cunoașterea intereselor proprii specifice unei clase și a antagonismului față de alte interese. Țărănimea n-are interese antagoniste față de celelalte clase sociale? Socialistii afirmă că țărănimea este unită cu clasa exploatatoare prin faptul că este interesată în proprietatea privată. Pământul țărănesc o dată recunoscut și organizat ca proprietate de muncă, lipsită de orice calificatie de instrument de exploatare, „tendința naturală” de unire a țărănimii cu clasele stăpânitoare rămâne fără nici un temelie în realitatea socială.

Dar clasa țărănească are o serie întreagă de interese contrarii celorlalte clase. Nu mai amintesc de antagonismul față de clasa marilor proprietari, ea are încă interese contrarii față de burghezia comercială, ca și față de cea industrială.

Burghezia comercială apare mai întâi în forma capitalului de camătă care exploatează țărănimea. Burghezia industrială interesată să se organizeze în carteluri, trusturi, monopoliuri, intră în conflict cu interesele țărănimii, în calitatea ei de consumatoare și producătoare. Un tarif vamal proteguitor pentru industrii, care nu se pot

dezvolta într-o țară și care face ca agricultorul să sufere de pe urma scumpetei uneltelor agricole, creează interese antagoniste de clasă. Burghezia, în funcție de clasă diriguitoare în stat, are în mână să cheie repartitiei impozitelor și organizarea întregului aparat de circulație, prin care urmărind asigurarea dominației și exploatarea țăranimii muncitoare, trezește fatal conflicte permanente.

În sfârșit, nu se poate trece cu vederea că transformările economice produse de război au creat antagonisme noi față de burghezie și au accentuat unele vechi. Nicio dată n-a existat un contrast atât de acut între interesul de valorificare maximă a producției țărănești și tendințele capitalului de acaparare și speculare, ca în această vreme de haos a preturilor agricole. Țărănimea a avut și are încă o conjunctură favorabilă, care i-a înlesnit și continuă a-i înlesni să realizeze preturi mari pentru produsele agricole. Deprecierea monedei i-a folosit la un moment dat să strângă bani, cu care a fost în stare să-și plătească dobânzile, scăpând de sarcini cu mare ușurință. Dar continuarea deprecierii banului i-a căsunat rău. La urcarea preturilor agricole, s-a răspuns cu o ridicare mai pronunțată a preturilor industriale, astfel că procurarea utilajului economic necesar noilor gospodării țărănești și a celor refăcute după război, precum și articolelor de întrebuințare și consum au micșorat produsul muncii gospodăriilor țărănești. Aceasta n-a fost însă de ajuns. În cele din urmă țărănimea se poate adapta fluctuațiilor valutei urcând în proporție preturile produselor ei. Burghezia are însă interesul ca valuta să se stabilizeze și să se urce repede. Aceasta nu-i cu putință dacă nu se realizează un echilibru bugetar. Atotputernică, burghezia poate concepe și aplica un sistem de stoarcere a muncii țărănești, prin taxe de export, preturi maxime și rechiziții a produselor agricole, punând astfel sarcini grele clasei țărănești, ca să plătească datoriile de război, care într-o vreme de sărăcie generală, au avut ca efect creșterea unei păături noi de îmbogățiți.

Antagonismele acestea, manifestate cu forță brutală a împrejurărilor de după război, au fost de natură să contribuie la formarea unei conștiințe de clasă a țărănimii. Nu afirmăm prin aceasta că țărănimea este înzestrată cu o conștiință de clasă desăvârșită. Știm că conștiința de clasă este la începutul ei ceva vag, instinctiv – este impresia opoziției de interese față de stăpânitori. Conștiința de clasă se întărește în vâlmășagul luptelor de clasă.

6. LUPTELE DE CLASĂ ȘI ȚĂRÂNIMEA

Dar ce sunt luptele de clasă? Pentru că mai sunt oameni de știință, ca și bărbați politici, care neagă luptele de clasă, nu cred că este de prisos să reamintesc de faimosul Guizot, ministrul lui Ludovic-Filip, care scria la 1825: „lupta de clasă nu e nici o ipoteză, nici o teorie, ci pur și simplu o realitate. De aceea nu mai e nici un merit a se

recunoaște lupta de clasă și e aproape ridicol a o nega". Nu e însă de mirare, dacă numeroșii discipoli ai lui Guizot au preferat să adopte perceptul: „Îmbogățiți-vă" și nu vor să accepte și acea constatare istorică.

Teoria luptei de clasă a fost dezvoltată în urmă de Marx și Engels. Concepția ei se întemeiază pe constatarea că, la un moment dat, în cursul evoluției omenirii, s-au născut clase sociale cu interese potrivnice, potrivit poziției lor în economia națională, și cu tendința să-și manifeste aceste interese în lupta politică.

Luptele de clasă s-au prefăcut, în cursul istoriei, potrivit rolului și poziției diferitelor clase în momente deosebite în viața economică, deci cu opoziția de interese a unei clase față de celelalte.

Să mai amintesc doar de *Manifestul Comunist* cu începutul celebru: „istoria societății de până acum este istoria luptelor de clasă" și cu descrierea diferitelor faze ale luptei de clase, și să pun imediat întrebarea: care este rolul luptei de clasă în transformarea socială?

Teoria marxistă precizează că lupta de clasă n-are rolul de *primum agens* al transformărilor sociale, ci că este numai forma istorică în care se exprimă schimbările materiale în raporturile dintre oameni. Dar transformarea bazei materiale a societății nu e produsul direct al luptei de clasă. Rezultatele luptei de clasă nu sunt urmări ale acțiunii conștiente ci ale raporturilor de producție date. Așa fiind, este indiferent dacă țelul mișcărilor țărănești revoluționare este numai o nouă repartitie a pământului, căci aceasta o dată realizată, va trebui să aibă ca efect o transformare a raporturilor de producție, deci a constituției economice a societății. Cu alte cuvinte, dacă este dovedit că prin transformarea marii proprietăți în proprietate de muncă se asigură o exploatare rațională a pământului și se creează o clasă de țărani independenți, cu interese specifice, este de la sine înțeles că această clasă va avea un rol determinant în luptele de clase.

Pentru că vorbește de luptele de clasă, este necesar să deschis o paranteză și se precizeze care pot fi formele ei.

De obicei, burghezia prezintă, totdeauna, lupta de clasă ca fiind identică cu actele de violență, cu rebeliunile, războaiele civile, cu revoluția socială! Nimic mai fals decât această concepție. Ea nu rezultă din doctrina lui Marx. Lupta de clasă se poate da în presă, în parlament, prin greve, lock-out-uri sau boicotare, după cum se poate petrece în stradă, sub formă de rebeliune, războaie civile sau revoluții sociale. Dacă se dă în parlament, în presă sau în stradă sau prin revolte, aceasta atârnă de condițiile economice și de condițiile politice ale unei societăți la un moment dat. Pentru că: ce este, în definitiv, lupta de clasă? Este valorificarea, pe cale politică, a unor interese de clasă, și când această valorificare este îngăduită pe calea parlamentară, pe calea deschisă de dreptul de asociație, întrunire și grevă într-un stat, este evident că actele de violență, luptele de stradă sau războiul civil nu se mai produc. Superioritatea par-

lamentarismului constituțional anglo-saxon constă mai ales în faptul acesta, a reușit să limiteze, înăuntrul sindicatelor și parlamentului, luptele de clasă.

Dar chiar dacă se recunoaște că țărănimea are un rol în luptele de clasă, totuși i se neagă complet capacitatea politică pe baza constatărilor istorice.

Ce a făcut țărănimea în timpul revoluției franceze? se întreabă Marx. Nimic în afară de rebeliuni distrugătoare. După ce feudalismul a fost sfărâmat prin lupta burgheziei, care a asistat țărănimea, aceasta nu s-a mai ocupat de politică.

Marx are o formulă lapidară, care este reprodusă de toți acei care combat țărănismul: „țărării sunt incapabili să-și valorifice interesele de clasă în numele lor propriu, fie într-un parlament, fie printr-un Convent. Ei nu se pot reprezenta, ci trebuie să fie reprezentați. Reprezentantul lor legal poate să apară în același timp ca stăpânul lor, ca o autoritate peste ei, ca o putere absolută care-i apără în fața altor clase și le trimite de sus ploaie și soare!!!...”⁶

Desigur că așa s-au petrecut lucrurile după revoluția franceză, dar care e cauza? Țărănimea de la sfârșitul veacului al XVIII-lea avea raporturi de piață? Această țărănime trăia în gospodăria ei casnică, nu era în raporturi frecvente cu piața, nu cunoscuse altă exploatare decât a stăpânului și a dărilor, astfel că singurul ei antagonism era împotriva regimului feudal. Când s-a dărâmat feudalismul este natural ca țărănimea să fi devenit politicește pasivă, deocamdată, până când contactul ei cu piața i-a creat noi interese potrivnice.

În acest răstimp, țărănimea nu putea să aibă nici un interes politic și a lăsat conducerea politică burgheziei în ascensiune, sub scutul liberalismului economic triumfător și al dreptului de proprietate absolută, sacră și inviolabilă.

Apar, însă, mai târziu, când țăranul intră în angrenajul economiei banului, noi forme de exploatare a țărănimii: cămăta și comerțul de cereale. Atunci, în a doua jumătate a veacului al XIX-lea, în Europa centrală și apuseană se creează antagonismul țăranului față de capitalul comercial, cămătar, ipotecar, și față de bursă, și țărării apar din nou în politică manifestând o tendință anticapitalistă.

Recunoscând acest fapt, socialistii constată însă că țărării se găsesc de astă dată în tovărășia clericalismului, feudalismului și antisemitismului. Din nou se neglijează a se cerceta cauza acestui fenomen. Concomitent cu exploatarea capitalistă a țărănimii în a doua jumătate a secolului trecut, prin dezvoltarea industrială a statelor din apusul și centrul Europei, se petrece un fenomen extrem de important: prin biruința exploatării mari în industrie, comerț și bancă, toată clasa mijlocie ajunge în suferință.

Țărănimea găsește în aceste condiții un aliat în clasa de mijloc, meșteșugarii și detaiștii de la orase, care sufereau din pricina aceleiași exploatare ca și țăranul. Apoi, dacă acea dispoziție anticapitalistă a țărănimii a fost exploatată ca instrument al clericalismului și feudalismului împotriva liberalismului burghez, și a hrănit mișcările

reacionare antisemite, aceasta se datorează dominației politice în acea vreme a stăpânilor feudali și regimului politic absolutist.

Zadarnic se încerca, deci, a prezenta țărănimea în politică ca o anexă firească a curentelor reacionare, deoarece nu e cu nimic dovedit, că dacă dispoziția anticapitalistă a țărănimii s-ar fi produs într-o epocă în care ar fi dominat un regim democratic și ar fi existat o mișcare muncitorească însemnată, țărănimea nu s-ar fi raliat politiceste cu muncitorimea oraselor.

În primul rând, să nu uităm faptele: când s-a introdus democrația politică în Europa? Ea nu datează decât cam de la 1867. La 1867 se face o reformă electorală în Anglia, care acordă dreptul de vot aristocrației muncitorești; în același an se creează Uniunea Nordică Germană, tot pe baza votului universal, se fac oarecari reforme politice, liberale în Austria și în Franța, Napoleon al III-lea inaugurează un curs mai liberal. Însuși Kautsky, în noua sa operă *Revoluția proletară și programul ei*⁷, afirmă că „abia după anii 1870 începe să se resimtă influența democrației asupra luptelor sociale și chiar atunci la început într-un mod puțin prodigios, date fiind numeroasele decăderi, anume reacțiunea în Franța după Comuna din Paris, care durează de la 1871 la 1874-1890”. Însă, câtă vreme rămășițele feudale și absolutiste nu dispăruseră și libertățile democratice nu erau asigurate, nici muncitorimea nu a fost în stare să joace un rol politic corespunzător situației ei sociale și economice.

Totusi, țărănimea a continuat să se manifeste politiceste înainte de războiul mondial.

Teoreticienii socialiști înregistrează chiar că țărănimea și-a schimbat atitudinea politică sub presiunea împrejurărilor economice.

Concurența americană a impus o intensificare a gospodăriilor agricole țărănești din centrul și apusul Europei. Urcarea în urmă a prețului cerealelor, fiind simultană cu sporirea randamentului, a făcut ca sarcinile ipotecare să fie mai puțin simțite. Propăsirea creditului cooperativ a gonit cămătarii din sate. Țărănimea s-a organizat în cooperative, a înlocuit comerțul de cereale și astfel s-au micșorat posibilitățile de exploatare a țărânului de capital.

Aceste împrejurări au îngăduit să se afirme că țărănimea a căpătat o dispoziție antiproletară și că țărănimea a mers mână în mână cu marea proprietate ba chiar cu marea industrie, ca să obțină protecția vamală. Țăranul ajunge astfel să privească în proletar pe dușmanul său!

Nu era însă greu de văzut că pentru a se ajunge la asemenea concluzii a fost nevoie a se reduce întreaga masă țărănească la „țărani mari”, care stăpânesc proprietăți mijlocii, cultivate cu ajutorul muncii salariate, care au aproape aceleași interese cu agricultorii mari. Dacă este incontestabil că oriunde partea cea mai însemnată a populației țărănești este alcătuită din astfel de „țărani mari”, antagonismul acestora față de proletariat poate influența atitudinea politică a întregii mase țărănești, desco-

perirea unei tendințe antiproletare în mijlocul întregii clase țărănești este o generalizare lipsită de temei.

7. ȚĂRĂNISMUL ÎN BAVARIA ȘI DANEMARCA

În Bavaria, de pildă, „țărării mari”, care aveau contingente de interese cu clasele exploatatoare, capitaliste, au făcut o politică antiproletară. Dar să vedem ce a putut să recolteze țărănimea din Bavaria în politica sa, bazându-se pe această concepție antiproletară, însușindu-și idealul micii burghezii?

Iată ce constată un scriitor bavarez, Wilhelm Mattes, într-un studiu sociologic asupra consiliilor țărănești din Bavaria, în timpul revoluției din Germania⁸. Mai întâi găsește că sunt țărării divizați în 3-4 partide burgheze și unii chiar în partidul socialist. Apoi descoperă cauzele slăbiciunii politice a acestei țărărimi, și anume: lipsa personalităților conducătoare a făcut ca toate încercările de a se urma o politică țărănească independentă să fie zadarnice. Lipsa calităților de conducător se datorează împrejurării că izbutesc totdeauna să fie desemnați la locurile prime oameni care sunt în măsură să aducă servicii în chestiuni profesionale, dar care nu sunt capabili în problemele politicii generale, neavând nici o pregătire să conducă destinele unui stat. Acesta este rezultatul întâietății date politicii intereselor materiale mărunte și locale, corespunzătoare idealului mic-burghez care însuflă întreaga mișcare a „țărărilor mari”. Firește, intelectualii din Bavaria nu se puteau încălzi de un asemenea ideal, cu un orizont atât de strâmt, și, dată fiind ambianța capitalistă industrială, este explicabil să-i aflăm înrolați în cadrele idealului socialist.

Dar înainte de război a mai existat o mișcare țărănească într-o altă țară, care s-a dezvoltat în altă direcție și care lasă să se întrevadă alte posibilități și tendințe pentru mișcarea țărănească apărută după război în răsăritul Europei.

Este acțiunea țărărimii din Danemarca⁹.

Ce observăm în această țară? Încă din 1849 se găsește un program al țărănistilor. Acest program, lansat de societatea prietenilor țărărimii, întemeiată la 1846, prevedea o cultură mai largă a poporului, libertăți profesionale și trecerea pământului, dat țărărilor în arendă, în proprietate definitivă. La 1849 se dă în Danemarca o constituție liberală, însă la 1864 – și faptele sunt extrem de interesante și caracteristice pentru vremea pe care o străbatem – se creează un Senat privilegiat, o cetăție a conservatorismului. Și, se petrece faptul acesta uimitor și interesant, că timp de o generație, țărănimea din Danemarca duce o luptă dârză prin toate mijloacele împotriva acestei încercări de sugrumare a libertăților cetățenești și pentru parlamentarism împotriva aceluși senat oligarhic, destinat să împiedice dezvoltarea forțelor libere ale poporului. Regele, ministerul și senatul conservator guvernau în mod absolut. La

1870, pentru întâia oară intelectualii atrași tocmai de acest ideal înalt, omenesc și social, au intrat în rândurile partidului țărănesc din Danemarca și, apropiați de țărănism, au lupta până când, în 1901, s-a dărâmat acea baricadă a reacțiunii și s-a întors democrația parlamentară în Danemarca.

Iată o altă înfățișare a țărănismului!

8. ȚĂRĂNISMUL DUPĂ RĂZBOIUL MONDIAL

Războiul mondial a avut o înrăurire mare și asupra țărânului nu numai prin faptul împroprietăririi, care l-a transformat în om liber. Războiul ca atare l-a scos pe țărân din propria sa viață cu orizontul mărginit al căsutei și satului, lărgindu-i enorm orizontul prin impresiile lăsate în mintea și sufletul lui de zguduirea mare a lumii. A străbătut țărănimea din toate părțile, lumea întreagă în lung și-n lat și a cules în toate părțile imagini noi care i-au deschis noi perspective. Dacă țărânul se simțea înainte vreme singur, adeseori izolat, chiar de consătenii lui, în urma războiului el a început să aibă o a percepție despre celelalte clase sociale și despre stat. Această transformare a sufletului țărănesc a făcut ca țărănimea să se găsească alături de toate elementele muncitoare, prin faptul că în timpul războiului a putut să constate același tratament vitreg al acestor două clase, muncitorimea și țărănimea.

Când, în această epocă de transformare socială, care a dus la emanciparea țărănimii în răsăritul european, se petrece și această prefacere psihologică a țărănimii și ridicarea conștiinței de clasă, datorită exagerării antagonismelor de interese, ca urmare a împrejurărilor de după război, constatarea de fapt a apariției în diferite state și a dezvoltării în altele a mișcării politice țărănești, are o valoare mare din punct de vedere social.

Observatorii străini, care și-au dezvoltat concepția lor politică și socială în medii cu totul deosebite de acelea ale statelor agrare, cum este de pildă un sociolog englez dr. L. Halden Guest, care a străbătut în 1921 toate țările nou formate și Rusia aduc în această privință următoarele constatări:

„În ținuturile rurale, democrația își găsește expresia în partidele țărănești, care deși în general sunt dispuse să aprobe socializarea sau municipalizarea în orase sau controlul social asupra industriei, de fapt, pretutindeni sunt partizanii proprietății țărănești a pământului și comerțului liber...”

„Dieta poloneză este un corp în care interesele țărănești sunt în majoritate efectivă, cu reprezentare socialistă imediat următoare”. „Premierul este (în martie 1921) un țărân veritabil” (p.110).

În Cehoslovacia „cele mai însemnat puteri sunt acelea ale muncitorilor industriali, uniți în diverse partide socialiste și acelea ale țăranilor uniți în diverse grupe țărănești predominante” (p.140). „În Bulgaria, este guvernul cel mai tipic țărănesc din Europa” (p.248). În Austria „reprezentarea este împărțită între social-democrați” (p.183). „Chiar în Parlamentul ungar, în 1921, din 208 membri, 96 aparțineau partidului țărănesc” (p.200)¹⁰.

Există, prin urmare, o mișcare politică țărănească în toate țările din răsăritul Europei, unde un regim politic întemeiat pe votul obștesc a îngăduit o manifestare politică a tendințelor acestei clase sociale în ascensiune economică. Dar chiar unde nu există libertăți democratice, ca în Rusia, influența hotărâtoare a țăranimii n-a lipsit a se manifesta puternic, impunând un reviriment în întreaga politică sovietică: recunoașterea proprietății țărănești în forma unei folosințe ereditare, libertatea comerțului produselor agricole, înlocuirea rechizițiilor printr-un impozit în natură etc.

Totți observatorii stărilor din Rusia sunt unanimi în a recunoaște că dacă s-ar realiza principiul egalității de reprezentare între țărani și lucrătorii de la orase „această reformă simplă ar transforma întregul regim bolșevic”¹¹.

Dacă nimeni nu mai poate contesta că mișcarea politică a țăranimii este un fenomen specific împrejurărilor sociale din răsăritul Europei, totuși ea continuă să fie considerată ca o manifestare efemeră, lipsită de o forță motrice proprie și de un îndreptar ideal. Incontestabil, însă, că o dată dovedită existența unei clase țărănești cu un rol definit și preponderent în societățile agrare, ca factor de transformare socială către progres, nu se mai poate nega capacitatea ei de acțiune politică de sine-stătătoare.

9. CARACTERUL ȘI TENDINȚELE POLITICII ȚĂRĂNEȘTI

a. Țărănismul și liberalismul

Care poate fi caracterul și tendințele politicii țărănești? Ipotetic, politica țărănească s-ar putea dezvolta în cadrul concepției liberal-capitaliste, a celei conservatoare sau a celei muncitorești.

Se poate dezvolta o politică țărănească liberal-capitalistă?

Mai întâi, vechiul liberalism a murit. Autonomia individului în viața economică, socială și de stat a fost înlocuită cu înglobarea individului în sistemul monopolurilor, care domină viața socială și de stat pretutindeni în faza actuală a capitalismului. Oligarhia financiară tronează asupra statului. Liberalismul politic era contra imixtiunii statului în viața socială. Statul era considerat ca organ politic al forței colective pentru apărarea ordinii de drept. Atât și nimic mai mult. Era „Statul gardian de noapte”. Astăzi, tendințele și interesele oligarhiei financiare, clădite pe trusturile financiare,

impun cu o putere elementară statul absolutist, despotic, militarist și polițist. Este un *nexus causal* între aceste două forte deosebite: între caracterul societății de astăzi, dominată de trusturile financiare, și caracterul statului de clasă de astăzi, care nu poate fi decât despotic, absolutist, militarist și polițist.

Apoi, se pot trece cu vederea antagonismele care există între țărănime și clasele exploatare: organizarea capitalist-monopolistă a comerțului de cereale față de tendințele cooperatiste ale țărănimii, trusturile industriale și țărănimea consumatoare, politica vamală protecționistă la adăpostul căreia se dezvoltă cartelurile și trusturile industriale. În sfârșit, oricine va cerceta oricât de sumar planurile pentru restabilirea financiară și valutară, care, mai toate, sunt bazate pe taxe de export asupra cerealelor, monopolurilor, prețuri maxime, rechiziții, impozite indirecte care cad mult mai mult asupra claselor țărănești și muncitoare, va constata antagonismele adânci care domină raporturile între țărănime și clasa capitalistă.

În aceste condiții, dacă caracterul politicii țărănești ar fi dat de ideologia liberală capitalistă, țărănimea ar subscrie subjugarea ei de către trusturile financiare, care ar obține astfel monopolul conducerii destinului țării.

b. Țărănismul și conservatorismul

Atunci, poate că miscarea politică a țărănimii își află locul în marginile concepției conservatoare? Niciodată n-a răsunit cu mai multă tărie glasuri pentru renașterea conservatorismului. Zadarnic se socotea că o dată ce au dispărut marii proprietari, clasa socială pe care se reazămă conservatorismul, doctrina ei a trecut în istorie, căci mai cu seamă în urma succesului electoral formal al conservatorismului din Anglia au apărut apostolii reconstituirii conservatorismului.

Reconstruirea conservatorismului se încearcă a se clădi pe o bază morală și pe una socială. Baza morală este credința că țărănimea a fost și este în esență conservatoare și tradiționalistă. Baza socială este: agrarianismul împotriva industrialismului.

Dar, înainte de toate, care sunt elementele fundamentale ale concepției conservatoare? Mai întâi, este ideea unei inegalități naturale a oamenilor și anume recunoașterea drepturilor câștigate pe baza acelei inegalități naturale a oamenilor (ierarhia!); în al doilea rând, este autoritarismul, și, în al treilea rând, tradiționalismul.

Statul este privit ca o comunitate economică, cu cele două misiuni mari: a înlesni educația forțelor naturale, dar și a conservat, în același timp, echilibrul economic al forțelor sociale. Când echilibrul social al forțelor este zdruncinat de prefaceri economice și sociale, atunci conservatorul devine romantic, face apologia trecutului, neagă prezentul și dezvoltarea către viitor și se leagă de elementele sociale care sunt gata să se scufunde. Astfel, conservatorismul are o predilecție pentru „clasa de mijloc”, pentru mica burghezie: meșteșugarii și micii negustori.

Si din ce elemente ar putea fi întocmită noua armată a conservatorismului? Evident, în prima linie, din marii proprietari care au rămas și vor mai rămâne după expropriere. Aceștia au primit o puternică infuziune de sânge burghez în timpul revoluției agrare – fenomen care s-a petrecut și în Europa și în Franța după revoluția de la 1789. Apoi, prin însuși faptul că au fost deposedați de pământ și au fost despăgubiți cu rentă, ei vor avea sau interese industriale sau interese financiare. În al doilea rând, ar intra în armata conservatoare elemente din clasa de mijloc: micii detailisti, care se găsesc într-o oarecare antagonism față de mișcarea cooperatistă țărănească și sunt subjugati de marele capital bancar, și mesetugarii meniti decăderii prin procesul evolutiei industriei mari, când condițiile economice le îngăduie să reziste, înglobati în sistemul industriei mari sau direct în sistemul financiar capitalist.

Aceștia ar fi aliații țărănimii!

Care e idealul lor? Au ei un ideal comun, pot elemente sociale atât de disparate să aibă un ideal comun? Desigur că nu. Politica micii burghezii împotriva proprietății de muncă, ca să se creeze o selecție *à rebours* în dezvoltarea agrară, adică împotriva progresului agricol, împotriva intereselor superioare ale societății identice cu interesul producției?

Nici o politică împotriva capitalismului n-ar fi de conceput, căci ar fi contrară intereselor industriale și financiare ale marilor proprietari. Atunci poate o politică anticapitalistă reactionară, pentru susținerea claselor de mijloc din industrie și comerț, care reprezintă din punctul de vedere al formelor de producție organisme interioare. Dependenta detailistilor și mesetugarilor de organizația capitalistă, ale cărei anexe sunt, nu îngăduie însă nici o asemenea orientare.

Este lesne de întrevăzut că în acest haos de tendințe, care se anihilează reciproc, nu este loc pentru manifestarea politică a clasei țărănești care are de îndeplinit un rol determinant în opera de transformare socială a țărilor din răsăritul Europei în epoca istorică deschisă de războiul mondial.

10. ȚĂRĂNISMUL ȘI DEMOCRAȚIA MUNCITOREASCĂ

a. Regim politic democratic

Acțiunea politică a țărănimii nu se poate mișca decât în cadrul concepției democratice muncitorești. Țărănimea nu-și poate îndeplini misiunea ei istorică fără să se asigure un regim politic democratic.

Statele apusene au izbutit să-și asigure mai de mult un regim politic democrat. Procesul burgheziei împotriva feudalismului agrar era determinat, în special, de faptul că acesta era deținătorul puterii politice și burghezia a reușit să dărâme feuda-

lismul, introducând regimul politic democrat. Alta este situația în statele agrare as-tăzi, după războiul mondial. Aici găsim votul universal, dar lipsesc garanțiile ele-mentare ale libertăților cetățenești și autonomia comunală și întreaga viață socială este dominată de plutocrația bancară și de speculație, întărită și sprijinită de absolu-tismul guvernamental, de birocratism și militarism.

Lupta împotriva absolutismului a fost dusă în Apus de clasa care avea interese să introducă democrația politică și care era atunci burghezia. Am arătat cum în țările agrare din răsăritul Europei condițiile de dezvoltare ale capitalismului confundă in-teresele plutocrației financiare cu forma de stat absolutist, împrejurare care dovedes-te că numai clasele muncitoare și țărănimea sunt menite să poarte stindardul demo-crației politice în aceste părți ale lumii. Exemplul Danemarcei este în această privin-ță edificator: țărănimea, întărită de intelectuali, și celelalte structuri oprimate este în stare să ducă lupta pentru democrația politică și să învingă.

b. Țărănimea, puterea politică și transformarea socială

O dată democrația politică întronată, țărănimea poate să cucerească puterea poli-tică. Întrebarea este dacă o poate păstra și în ce sens va utiliza țărănimea puterea poli-tică?

Conceptia materialistă afirmă că există o perfectă concordanță între puterea poli-tică și cea economică, deci o clasă socială nu poate să aibă un rol politic mai însemnat decât forțele sale economice. Dar chiar marxistii resping această interpretare meca-nică a materialismului și afirmă că puterea politică nu se confundă întotdeauna cu cea economică. Ceea ce este însemnat, este constatarea că puterea politică nu poate fi întrebuințată după bunul plac, ci numai ținând seama de condițiile economice. În cazul nostru, dacă puterea politică poate fi cucerită de țărănime, ea nu va fi menținută decât dacă și în măsura în care se va ține seama de condițiile economice.

Atunci se pune întrebarea următoare: reprezintă clasa țărănească un interes con-trar interesului societății, care nu este altul decât de a dezvolta forme de producție din ce în ce mai superioare?

Dacă condițiile de existență ale clasei țărănești ar fi în conflict cu necesitatea dez-voltării maxime a forțelor de producție ale societății, ea n-ar putea conserva puterea politică în mâinile ei, chiar dacă preponderența numerică i-ar acorda-o la un mo-ment dat.

În al doilea rând, este țărănimea un obstacol în calea transformărilor sociale?

Socialistii au răspuns totdeauna afirmativ. Postulatul principal al socialismului este societatea. Pentru ce cer socialistii socializarea mijloacelor de producție? Pentru două motive: pentru dreptatea socială și pentru asigurarea maximului de proprietate în societate. S-a dovedit, însă, că proprietatea de muncă corespunde în sfera agricul-

turii dreptății sociale și interesului productivității maxime. Deci, tărănismul nu este în dezacord cu idealul de progres al omenirii.

Dar nici socialistii nu cer socializarea imediată, după experiențele care s-au făcut de la război încoace. Iată ce spune Kautsky în această privință:

„Modul de producție capitalist s-a dezvoltat de la căderea feudalismului numai treptat și nu în același fel în toate domeniile vieții economice. Găsim domenii în care exploatarea privată s-a transformat în monopol și reclamă socializarea, și altele în care nu se poate imagina desființarea imediată a exploatarei private. În această privință toți socialistii, care s-au ocupat în anii din urmă cu problema socializării, sunt de acord că ea nu se poate face decât treptat, că încă decenii înainte o însemnată parte a producției va trebui să fie executată după sistemul capitalist”¹².

Atunci cum se împotrivesc tărănismul transformării sociale? Întrucât se opune tărănismul la socializare, mai mult decât chiar socialistii, și mai mult decât reclamă rațiunea de existență a societății omenesti, care este înainte de toate întemeiată pe producție și interesată de continuarea și prosperitatea acesteia?

c. Tărănism și industrialism

Dar s-ar putea obiecta că tărănismul ar fi ostil industriei. S-a arătat că nu există vreun dezacord între dezvoltarea unei clase de țărani de sine stătători și industria mare, ci, dimpotrivă, se descoperă o întregire reciprocă între dezvoltarea agriculturii țărănești și a întreprinderilor industriale mari.

Nici într-un caz nu se poate vorbi de agrarianism contra industrialism, în acest sens, de dezacord permanent și hotărât. Nici chiar doctrina poporanismului nu nega necesitatea industrializării, ci numai posibilitatea dezvoltării industriei capitaliste în mediile agrare înapoiate. Este probabil că procesul transformării, pe baza proprietății private și a concurenței libere, a statelor agrare din trecut în state industriale, nu se va repeta aidoma în statele agrare de astăzi. Chiar social-democratul Kautsky afirmă că în transformarea socială, nici nu se poate gândi ca o țară agricolă să străbată exact același drum în lungimea și direcția lui pe care l-au făcut țările industriale de azi.

„Dacă socialismul va birui în Apus, țările cu populație în majoritate agrară nu vor mai avea atunci să rățăcească întreg pustiul capitalist, ca statele conducătoare economice, ca să ajungă în țara făgăduită a socialismului. Ele își vor putea ajunge telul pe un drum foarte scurt”¹³.

Dacă nu este inerentă tărănismului o tendință împotriva dezvoltării industriei, în schimb el este împotriva protecționismului vamal, creator al industriilor de seră, al

trusturilor și cartelurilor. De asemenea, ori în ce loc se formează un monopol privat, țărănismul, reprezentând interesele majorității maselor producătoare și consumatoare, va prefera trecerea lui în mâinile colectivității în forma economică, potrivită intereselor producției.

d. Sate și orașe

Ca un corolar al antitezei agrarianism-industrialism, s-a descoperit un antagonism între sate și orașe. Anumite manifestări ar putea îndreptăți o asemenea constatare. Astfel, se relatează că, la Congresul de la Passau, în august 1920, al Internaționalei Verzi, ceea ce a atras și deșteptat mai mult interes a fost „ideea să se doboare odată pentru totdeauna ascendentul intereselor orășenesti asupra celor ale satelor”, iar în programul minimal al partidului țărănesc sârb se găsește un punct analog: „Toate privilegiile posedate de orașe asupra satelor trebuie să dispară”¹⁴.

Dar de ce natură sunt privilegiile posedate de orașe pe socoteala satelor? Sunt de ordin fiscal. Atunci se pune întrebarea: interesele civilizației reclamă ca banii adunați în sate să se cheltuiască într-o proporție mai mare pentru dezvoltarea orașelor și să se mențină prăpastia analfabetismului între sate și orașe?

Este oare astfel civilizația capitalistă amenințată de către țărănism? Dar, mai întâi, există o civilizație capitalistă, și unde se găsește ea? Civilizația capitalistă este concentrată în câteva state apusene: Anglia, Statele Unite, Franța, Germania, puțin în statele succesoare ale Austro-Ungariei și mai puțin în România și Rusia și în celelalte părți din sud-estul european.

Apoi, civilizația Europei nu este întemeiată în era capitalistă. Bazele civilizației sunt străvechi. Civilizația aceasta este răspândită în toate țările, orașele și satele. Ideile despre administrație și guvernare locală și centrală, ideile despre locul omului în natură, despre dominație asupra naturii și alte multe asemenea sunt patrimoniul general al umanității întregi, iar nu al civilizației capitaliste. Apoi, civilizația capitalistă, acolo unde s-a dezvoltat în statele industriale, nu se găsește astăzi la o mare răspântie, nu se pune tot mai acut spre rezolvare marea problemă: cum să se controleze izvoarele naturale și capitalul acumulat în interesul oamenilor, în loc să se îngăduie ca oamenii să fie exploatați în interesul unui sistem mecanic și în folosul unui pumn de privilegiați?

Zilele trecute s-a petrecut un eveniment pe care presa engleză îl numește epocal: Lordul Milner a deschis o campanie în ziarul „Observer” împotriva capitalismului nu după liniile socialiste, ci pe baza întrebării care este serviciul pe care capitalismul îl aduce astăzi comunității? Aceasta este întrebarea cardinală după care se poate judeca un sistem economic.

Dacă aceasta este situația în care se zbate însăși civilizația capitalistă, dacă toate străduințele geniului uman sunt îndreptate către libertatea forțelor omului, ca să-i deschidă calea către desăvârșirea personalității sale, ce acuzație se poate face țărănismului, că în tendința sa de dezrobire și ridicare a maselor muncitoare rurale, se împotrivesc privilegiilor orașelor, care au ca umare ținerea satelor în bezna nestiinței și mizeriei sufletești? Nu este însăși manifestarea acelei tendințe o străduință pentru așezarea temelii civilizației, în aceste colțuri ale lumii, care nu s-au bucurat decât într-o măsură restrânsă de binefacerile civilizației capitaliste?

e. Țărănimea și muncitorimea industrială

Cu toate că nici atitudinea țărănismului față de industrie și nici aceea față de socializare și, cu atât mai puțin, concepția generală politică nu-i îndreptătește, totuși socialistii au afirmat, până în timpul din urmă, că ar exista un antagonism ireconciliabil între țărănime și muncitorime. Dacă această constatare corespunde în parte realității sociale din statele din apusul și centrul Europei, chiar Kautsky recunoaște că „altminteri stau lucrurile în Rusia, în statele balcanice, în Caucaz... Acolo lucrătorii industriali și țărani sunt încă aproape”.

De altminteri, tendința de a prezenta țărănimea într-un antagonism oarecum natural față de proletariat, izvorăște din necesitatea de a nu tulbura armonia liniilor marxiste asupra evoluției sociale, reducerea luptelor de clasă la bunghezie și proletariat și de a declara proletariatul ca depozitarul unic al misiunii istorice de transformare a societății.

De fapt, nici în statele industriale antagonismul dintre țăranul producător și muncitorul consumator nu este atât în firea lucrurilor, întrucât prin mijlocul cooperăției se poate realiza o conciliere între interesele producătorilor și acelea ale consumatorilor, dacă se înlătură prejudecățile de o parte și de alta. Înainte de toate trebuie să se recunoască aceea ce accentuează social-democratul Ed. David:

„Agricultorul are un drept bun la preturi, care să-i răsplătească munca plină de osteneți și de griji, astfel încât să poată trăi și el ca un om civilizat. Muncitorimea industrială nu poate să refuze nimic țăranului din ceea ce cere însăși vânzarea forțelor sale de muncă”.

Asemenea recunoașteri reciproce pot conduce chiar în statele industriale la o colaborare între muncitorime și țărănime, iar în ce privește statele agrare, în care muncitorimea industrială este de origine recentă și este apropiată, prin interese și teluri comune, de țărănime, nimic nu poate zădărnici o cooperare politică între aceste două categorii sociale.

f. Țărănismul și intelectualii

Rolul intelectualilor se desprinde de la sine din elementele fundamentale ale țăranismului.

S-a ridicat din diferite părți acuzația că țăranismul ar fi antiintelectualist. Dar dacă țaranul nu apreciază îndeștul pe intelectuali poate că aceasta se datorează distanței sociale creată între țărani și fiii lor, care ridicați prin învățătură la situații înalte și intrați în angrenajul societății capitaliste și-au uitat îndatoririle față de căminul părinților și de consătenii de ieri; sau, mai poate fi vorba, de indiferența țăranimii față de intelectualismul superior, în înțelesul că, în vreme ce satele rămân fără școli, fără nici o posibilitate de lumină, se creează institute pentru cercetarea lucrurilor transcendente, cum ar fi de pildă teoria relativității a lui Einstein. Toate acestea pot fi realități, dar ele au contingente cu anumite situații sociale, vremelnice, astfel că nu se poate vorbi cu temei de o trăsătură antiintelectuală inerentă mișcării politice țăranesti.

Dimpotrivă, țăranimea, care are interes ca societatea să fie organizată în așa fel încât toate trebuințele să fie satisfăcute din plin, înțelege necesitatea tehnicienilor, care, mai ales în această epocă de reconstrucție a lumii, au rolul cel mare de a fi experții oamenilor politici în toate domeniile.

Țăranimea are toată dragostea față de cărturarii care se apropie cu sinceritate de masele populare. Să ne întrebăm însă mai bine dacă intelectualii și-au înțeles rolul lor față de societate? Există două categorii de intelectuali: adeptii fatalismului nedreptăților sociale, scepticii conservatorismului de ieri și adeptii dogmei optimiste a progresului, liberalii de ieri și de astăzi. Și unii și alții se cointeresează în organizațiile economice, care sunt împotriva intereselor poporului și se miră dacă întâlnesc apoi indiferență, dispreț sau și ură în straturile populare din care s-au ridicat și pe care le-au părăsit.

Rolul intelectualității, în momentele în care se găsește lumea, în această mare operă de reconstrucție, este rolul personalităților conștiente, al celor care, ridicați din popor, știu că au de plătit o poliță poporului pentru că instituțiile de cultură de la al căror izvoare s-au îndeștulat, au fost întreținute prin mijloacele stoarse din mizeria poporului muncitor.

g. Țărănime, Naționalism și Internaționalism

Și poziția țăranismului față de naționalism și internaționalism se definește lesne.

Țăranismul, ca mișcare politică a clasei țăranesti în lupta împotriva întregului sistem de exploatare și dominație economică și politică a societății capitaliste, nu poate să manifeste nici o tendință de opresiune față de minoritățile conlocuitoare.

Concepția politică a tărănismului, asigurând dezvoltarea maximă a forțelor de producție și desfășurarea deplină a bunei stări în masele muncitoare – singura cheazăie a progresului social – rivalitățile dinăuntru statului își micșorează însemnătatea și înlesnesc aflarea unei baze comune de conlucrare pașnică. Astfel, chiar dacă mișcarea politică țărănească dinăuntru aceluiași stat poate fi vremelnic împărțită pe naționalități, ideologia ei socială fiind aceeași, conlucrarea diferitelor fracțiuni țărănești etnice se impune de la sine și deschide perspective largi pentru cea mai fericită dezlegare a problemei minorităților.

Există astăzi mai multe „Internationale” în lume decât își poate închipui cineva. De bună seamă că cea mai puternică este aceea care n-are o ființă formală – Internaționala Marii Finanțe. Apoi vin internaționalele socialiste: Internaționala a doua, a doua și jumătate, a treia, Internaționalele sindicale de la Moscova și de la Amsterdam. Mai sunt: Internaționala Ministerelor de Externe, Internaționala Universităților, Internaționala Crucii Roșii, Societatea Națiunilor, Internaționala Verde și multe altele.

De bună seamă, nici una din aceste internaționale nu poate să suplinească rolul națiunii. Națiunea este un factor hotărâtor în determinarea progresului social, deci nici un partid nu poate să se creeze pe o bază internațională. Internaționalele pot fi anexe în dezvoltarea acțiunii politice; ele nu pot să devină supranaționale.

De aceea toate Internaționalele trăiesc atâta vreme cât servesc numai întregirea acțiunii politice a partidelor naționale.

Dacă Internaționala a treia, în afară de partea ei doctrinară, care n-a fost acceptată de toate partidele socialiste, n-a putut să prindă terenul așteptat de conducătorii ei, aceasta se datorează faptului că s-a manifestat de la început ca „supranațională”, ca o întantă care a voit să comande vietile națiunilor.

Internaționala Verde a tărănismului a fost întemeiată, în 1920, la Passau, din imboldul premierului bulgar Stamboliisky.

Stamboliisky a luat acea inițiativă în speranța – așa a declarat – că țărani din toate țările se vor uni, vor crea o mișcare universală a agrarianismului, care va pune capăt rivalităților economice între popoare, cărora li se datorează situația mondială critică actuală. Această Internațională Verde, care pentru unii apărea ca o contrapondere față de Internaționala Rosie de la Moscova, s-a manifestat de la început ca adeptă a ideii Societății Națiunilor.

Totusi, Internaționala Verde n-a luat încă până acum un colorit definit. Având și astăzi centru la Praga, ea apare pentru unii din intelectualii țărăniști din statele slave ca o mișcare de reînviere a panslavismului intelectual și democratic. Dat fiind caracterul ei vag și tendințele panslaviste, ea n-a putut să prezinte o bază de înțelegere între diferitele partide țărănești. O asemenea bază de înțelegere va exista numai atunci

ci când ideologia diferitelor partide țărănești va fi identică și când se vor putea așeza teluri precise pentru acțiunea Internaționalei Verzi.

Oricare ar fi însă soarta Internaționalei Verzi, acțiunea țăranismului nu poate urma decât în marginile intereselor fiecărei națiuni; iar mișcările internaționale, ori de ce natură, nu pot fi privite decât ca o completare a anumitor funcțiuni, care n-ar putea fi îndeplinite numai prin acțiunea națională izolată.

Note

¹ Astfel, Max Weber, în opera sa *Wirtschaft und Gesellschaft (Grundriss der Sozialökonomie)*, pp. 167, 639, 769, împarte partidele politice în: 1. Patronage-Partei (partide oportuniste); 2. Klassen-Partei (partide de clasă) și 3. Weltanschauungs-Partei (partide doctrinare), cuprinzând însă între acestea și partidele care tind la realizarea unor scopuri concrete, ceea ce este cu desăvârșire eronat.

Domnul D. Gusti în studiul sau *Partidul Politic* („Arhiva pentru Știința și Reforma Socială”, nr. 4/5) face deosebirea între partide principale (partide de program integral) și partide oportuniste (sau partide de pură acțiune imediată), p. 441.

² „Neue Zeit”, aug., 1921.

³ I. Delevsky, *Les idées des „Narodniki” russes*, în „Revue d'Economie Politique”, 35-e Année, nr. 4/1921.

⁴ Vezi articolul lui H. Dietzel, *Agrar und Industriestaat* (Handwörterbuch der Staatswissenschaften, 1909), p. 226 și urm.

⁵ Pentru amănunte, vezi studiul meu, *Revoluția agrară și evoluția clasei țărănești*, apărut în „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială”, an IV, nr. 2/1923.

⁶ Karl Marx, *Der 18-te Brumaire*, p. 102.

⁷ Karl Kautsky, *Die proletarische Revolution und ihr Programm*, Berlin, 1922, p. 75.

⁸ Wilhelm Mattes, *Die Bayerischen Bauernräthe*, Berlin, 1921.

⁹ Vezi St. Bezdechi, în „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială”, an IV, nr. 2/1922.

¹⁰ *The Struggle for Power in Europe, 1917-1921*, London, 1921.

¹¹ *Ibidem*, p. 103.

¹² Karl Kautsky, *op. cit.*, p. 182.

¹³ *Ibidem*, p. 305-306.

¹⁴ Vezi, *Literature of Agrarian Reconstruction*, by David Mitrany, în *Reconstruction in Europe*, 1923, Section XII, p. 762.

[În vol. *Doctrinile partidelor politice. 19 Prelegeri publice organizate de Institutul Social Român*, București, 1923, p. 65-87]

INTRODUCERE

Cercetarea evoluției economiei românești în răstimpul de la războiul mondial și până astăzi reactualizează problema capitalismului în țările din răsăritul și sud-estul Europei. Analiza științifică a faptelor ne arată că avem de-a face cu elemente specifice, care nu corespund schemei de evoluție „normală” a capitalismului.

Schema sombartiană se bazează, cum se știe, pe cercetarea istoriei economice a țărilor Europei apusene și centrale, fără a lua în seamă, decât în chip cu totul întâmplător, țările din răsăritul și sud-estul Europei. Din această cauză ea nu poate avea nici valabilitate generală, ci una limitată, nici aplicare universală, ci una specifică realităților la care se referă.

Rămâne deci vrednic de interes a ști în ce măsură se verifică sau se infirmă schema evoluției „normale” a capitalismului prin realitățile economice neluate în seamă la formularea ei și care sunt perspectivele ce se desprind din cercetarea acestor realități. Datele desprinse din evoluția economiei românești după războiul mondial ne oferă prilejul unei asemenea noi examinări.

Care este schema „normală” a dezvoltării capitalismului în diversele țări din apusul și centrul Europei? Una simplă: dezvoltarea capitalismului se realizează în trei etape. Întâi se naște capitalismul comercial; acesta se transformă în capitalism industrial și apoi în capitalism financiar. Motorul acestei evoluții este invazia capitalismului din țări mai înaintate. Capitalul, format în comerț, este împiedicat de regimul feudal și mai ales de existența breslelor, să se prefacă în capital industrial. Totuși, în tendința lui de a se fructifica în producția națională, acest capital reușește să ocolească și bariera feudală și breslele: comercializează industria casnică de la țară și meseriile din orașe și înființează, în afară de oraș, manufacturi. Organizarea producției își păstrează vechea tehnică, dar este aservită întreprinzătorului comercial și lucrează după comanda acestuia. Astfel se produce fenomenul extrem de important – preludiv al revoluției industriale și motorul principal al acesteia: capitalismul comercial pătrunde în domeniul producției industriale. Revoluția industrială, caracterizată prin întemeierea fabricilor, bazate pe masinism și producția în masă, desăvârșește acest proces.

Ce fapte au putut determina un asemenea curs?

W. Sombart a arătat că punctul de plecare al revoluției industriale din secolul al XVIII-lea a fost apariția țesăturilor imprimare, întemeiată pe o modă care a ținut timp de jumătate de secol. De la această industrie de finisaj cererea a trecut la țesături albe, îndeosebi la țesături de bumbac. Satisfacerea acestei cereri s-a putut face numai prin descoperirea mașinii de tors și a albitului artificial, înlesnită fiind de inventarea războiului mecanic.

Îmboldul pe care l-a dat industria textilă la rândul său, prin cererea sa de anumite produse se poate urmări în trei direcții; de la ea porneste: dezvoltarea industriei mecanice, a industriei chimice – ambele urmând calea aceleia a mineritului – și a agriculturii.

Se cereau, în primul rând, în cantități mari mașini: mașini unelte și motoare. Dezvoltarea industriei mașinilor a produs o cerere mare de fier, dând astfel impuls industriei siderurgice, care la rândul ei a determinat o sporire a cererii de cărbuni, minereu și piatră de var, având ca urmare o extindere a industriei miniere și prin aceasta o nouă cerere de mașini. Expansiunea industriei a necesitat apoi iluminatul artificial, care a fost creat prin descoperirea iluminatului cu gaz, provocând o nouă creștere a cererii de cărbuni, care a fost sporită în plus prin utilizarea unui deșeu de la fabricarea cocsului la fabricarea culorilor de anilină.

De la această invenție începe una din ramurile mari ale industriei chimice, care se bazează pe chimia organică. În același timp, procedeul nou de albire artificială a dat prilej a se dezvolta cealaltă ramură a acestei industrii, cea anorganică, care constituie premisa pentru dezvoltarea industriei culorilor.

Dintre industriile chimice, industria îngrășămintelor formează un inel din seria a treia a evoluției, care începe și se dezvoltă mai repede după revoluția industrială din câmpul industriei textile: extinderea și intensificarea agriculturii. Primul impuls pentru modernizarea agriculturii l-a dat încă din perioada capitalismului primitiv formarea de orașe mari, a căror dezvoltare începe însă abia la finele secolului al XVIII-lea, ca urmare a avântului industriei și consecinței lui: concentrarea populației în orașe și ținuturi industriale. În urma acestui fapt, cererea de produse agricole crește repede și prețurile tuturor produselor agricole se urcă, iar agricultura, cu tot importul crescând, trebuie să lucreze intens ca să acopere plusul de cerere urmare a ascensiunii rapide a populației industriale orașenești.

Pe lângă cererea de produse alimentare a populației industriale în creștere vertiginoasă, intervine cererea de materii prime industriale: fibre, piei și lemn, care dă impuls intensificării producției agricole.

Agricultura intensivă necesită unelte și mașini. Se naște astfel o ramură industrială complet nouă: industria mașinilor agricole. Agricultura intensivă mai are apoi nevoie de îngrășăminte artificiale, ceea ce duce la dezvoltarea unei ramuri importante a industriei miniere (potasiul) și a industriei chimice.

Pentru ca produsele agricole să poată fi duse la distanțe mari, a trebuit să se extindă posibilitățile de transport. De această nevoie se leagă marile invenții a vapoarelor și căilor ferate. De la noile mijloace de transport a pornit din nou un curent puternic de cerere: înapoi la agricultură, mai precis la industria forestieră (lemn pentru traverse etc.) și înainte la domeniul industriei (fier și oțel).

Un efect asemănător descoperirii mijloacelor de transport l-a exercitat *electrificarea* care, ca înzestrare cu curent slab, datează din prima jumătate a secolului al XIX-lea (telegrafie 1833) și ca eră a curentului puternic, abia din ultimul pătrar al secolului al XIX-lea, dând epocii dinaintea războiului mondial caracteristica tehnică: iluminatul electric, tramvaiele electrice și motoarele electrice care cuceresc repede teren, producând o cerere nouă de fier, cărbune și indeosebi cupru.

O ultimă ramură de producție care primește impuls de la toate celelalte și este încurajată de toate, este industria construcțiilor.

Pe lângă cererea continuu sporită de mijloace de producție, în cursul desăvârșirii procesului de evoluție a producției industriale capitaliste s-a dezvoltat progresiv o cerere de bunuri de consum pentru satisfacerea nevoilor celor două categorii sociale fundamentale ale societății capitaliste: întreprinzătorii și lucrătorii.

Faptul cel mai caracteristic, în această privință, este că în epoca apogeeului capitalismului, sau cel puțin de la începutul secolului al XIX-lea până la războiul mondial, salariul real s-a dublat. Deci puterea de cumpărare a clasei salariaților era în acel moment de două ori mai mare decât cu 100 ani în urmă.

Dacă economia capitalistă ar fi fost constrânsă să desfacă mărfurile sale numai la primitorii de plusvaloare și salarii, s-ar fi produs crize, deoarece adaptarea cererii la producția crescândă ar fi fost continuu întreruptă. De aceea, nefiind oportun să aștepte adaptarea cererii la producția în continuă creștere înăuntrul organizației sale proprii, capitalismul s-a străduit să-și extindă debuseul. Aceasta se putea face în două feluri, prin desfacerea de bunuri de consum la alte categorii de consumatori, în afară de lucrători și capitaliști, deci la țărani și mici burghezi în propria țară sau în țări străine; sau prin livrarea de mijloace de producție în țări străine.

Fără a intra în discuția controversei, dacă această tendință a economiei capitaliste de extindere a pieței rezultă din natura însăși a acumulării capitalului, realizarea plusvalorii cerând ca primă condiție un cerc de consumatori în afară de societatea capitalistă, întrucât plusvaloarea nu poate fi realizată nici prin lucrători nici prin capitaliști, ci numai prin straturi sociale, care se află în afară de sfera producției capitaliste, este un fapt general admis, că în epoca apogeeului a fost un interes viu al capitalismului să dezvolte ceea ce W. Sombart denumește „cererea exogenă”.

Chiar și în epoca primitivă a capitalismului, desfacerea mărfurilor produse în întreprinderi capitaliste s-a făcut, în principal, la consumatori necapitaliști. Aceasta a continuat și în epoca apogeeului capitalismului. Astăzi, aceiași consumatori sunt cei care formează cererea exogenă.

Sombart împarte aceste straturi de consumatori în două categorii: vechi și noi.

Între cei vechi se cuprind:

a) bogatii, ale căror averi provin din proprietatea funciară rurală sau urbană sau din agiofaje, speculații, traficuri etc.

b) corporațiile publice, a căror putere de cumpărare în continuă creștere în perioada capitalistă provine din impozite sau împrumuturi, iar cererea lor se concretizează în: cererea de bunuri de consum a funcționarilor publici, sau cerere de mijloace de producție (construcții de căi ferate, vapoare, materiale de război etc.).

c) popoarele extra-europene ale căror deubusee au fost căutate la începutul și în epoca apogeului capitalismului, când la desfacerea de bunuri de consum s-a adăugat livrarea de mijloace de producție.

Dovada importanței tendinței de extindere a desfacerii mărfurilor în țările străine înapoiate, este faptul notoriu că treptat, cu dezvoltarea tehnicii circulației creditului, statele capitaliste industriale au procedat la transmiterea de valori, în formă de plasamente de capitaluri sau împrumuturi în țările sărace în capitaluri, pentru a le îndemna, pe această cale, la sporirea importului de mărfuri din statul creditor. Volumul migrațiilor de capitaluri din epoca apogeului capitalismului oglindește perfect această situație.

În sfârșit, noile straturi de consumatori, atrași în cercul pieții în epoca apogeului capitalismului sunt: țăranii și meșesugarii, care mai înainte își acopereau nevoile prin producția muncii proprii sau prin produsele meseriilor.

Când aceste categorii sunt rupte din vechile legături ale economiei feudale, prin dezvoltarea acesteia, pe de o parte se eliberează forțe de muncă, iar pe de altă parte se sporește numărul consumatorilor care devin clienții pieții de mărfuri capitaliste. Acest proces de lichidare a vechilor așezări economice nu s-a limitat numai la țările de veche cultură capitalistă ci s-a extins și la țările înapoiate unde prin intrarea țăranimii în cercul economiei pieții, numărul consumatorilor de mărfuri a crescut. Acesta este efectul secret, indirect, invizibil, al împrumuturilor pe care le-au contractat acele state mai sărace la cele bogate. N-au acționat în sensul dizolvării așezărilor feudale numai căile ferate și instalațiile industriale construite cu ajutorul acelora, ci mai mult impozitele pe care trebuiau să le plătească țăranii pentru a se amortiza acele împrumuturi. Obligația de a plăti impozite înseamnă o constrângere la producție pentru piață. Ea are efectul unui explozibil pentru vechile comunități.

Dar, după cum brațele de muncă pentru nevoile capitalismului nu izvorăsc numai din surplusul de populație creat prin procesul de lichidare a feudalismului, ci și din excedentul natural al creșterii populației, tot astfel și noile straturi de consumatori nu provin numai din vechii consumatori ai economiei casnice și a meseriilor, ci se formează teritorii de desfacere mari și puternice, tocmai din excedentul de populație, care procură și lucrătorii, adică din suprapopularea satelor ieșite în cursul secolului al XIX-lea ca din pământ în teritoriile de colonizare.

* * *

Am expus în trăsături generale elementele esențiale ale procesului devenirii societății capitaliste, astfel cum se desprinde din evoluția economică a țărilor din apu-

sul și centrul Europei. Subliniem această limitare pentru a accentua că nimic nu îndreptățește a se admite o evoluție identică în țările din răsăritul Europei.

„Este potrivit a se releva aceasta – scriam aproape 15 ani în urmă – deoarece de o bucată de vreme la noi este monedă curentă a se transplanta teoriile asupra evoluției capitalismului din occident asupra răsăritului și sud-estului european fără nici o rezervă. Unii din sociologii noștri fac aceasta rezemându-se aproape numai pe teoria lui Werner Sombart asupra evoluției capitalismului occidental, iar alții, însusindu-și teoria evoluționismului marxist. Cu toții sunt de acord că nu-i nimic absolut original în evoluția social-economică a răsăritului, față de aceea a apusului european”.

Reamintim că problema a făcut obiectul unei controverse științifice în Rusia, încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Poporanistii ruși, ale căror idei au încolțit între anii 1850-1870, au negat că trecerea prin etapa capitalistă este legea fatală a tuturor țărilor. Unii, ca *Czerniewski*, demonstau chiar că faza capitalistă nu e nici măcar o fază trecătoare obligatorie care asigură producerea unui tip superior de structură economică. Argumentul fundamental al acestei teorii este următorul: capitalismul, pentru a se dezvolta, presupune existența unei pieți externe: coloniile fiind însă ocupate de țările din occidentul Europei, nu se poate presupune dobândirea unor debuseuri importante, fără de care este exclusă organizarea producției capitaliste. Drept urmare, orice încercare ar face o țară din răsăritul Europei de a organiza o industrie, prin orice mijloace și orice străduințe, întrucât ea este lipsită de debuseuri externe n-ar putea reuși din cauza concurenței țărilor avansate.

Împotriva acestei teze a poporanismului rus s-a ridicat între anii 1800-1900 reacțiunea social-democrației ruse, care însusindu-și principiile marxiste, neagă că Rusia n-ar trece în chip fatal prin faza capitalistă și că ar avea destinele sale proprii, afirmând că legea evoluției economice se aplică în chip fatal tuturor statelor rând pe rând.

Teoria poporanistilor ruși se întemeiază pe o premisă verificată de evoluția țărilor capitaliste. Am văzut că în țări cu o producție capitalistă dezvoltată, există întotdeauna un plus de producție, care nu poate găsi desfacere pe piața dinăuntru organizației capitaliste. Întrucât consumul lucrătorilor și capitalistilor nu poate elibera piața de acel excedent de mărfuri, pentru dezvoltarea mai departe a capitalismului este nevoie de o piață exogenă, formată din consumatori necapitaliști.

Nicolai-on (Danielson) exprimă plastic această constatare: „după cum produsul fiecărei fabrici întrece cu mult necesitățile tuturor salariaților ocupați în acea întreprindere, ca și acelea ale întreprinzătorului, produsul întregii societăți capitaliste ex-

cede necesitățile populației industriale ocupate într-ânsa. Deci, «capitalismul pur», pentru existența sa are nevoie absolută de «piete necapitaliste».

Încercând să concretizeze teoria în raport cu împrejurările economice rusești din acea vreme, Nicolai-on rezumă problema în următorii termeni:

În Rusia există o piață țărănească necapitalistă, însă ea regresează continuu, paralel cu pătrunderea capitalismului. Producția agricolă este legată de activitatea producției casnice, deoarece lucrările agricole se îndeplinesc într-un anumit timp, în dependență de condițiile climatei. Odată cu avansarea capitalismului, ramurile de industrie casnică, expuse concurenței mărfurilor produse de fabrici, se distrug și prin aceasta timpul de iarnă al țăranilor se eliberează. Cu cât se petrece mai repede transformarea capitalistă a industriilor cu care se ocupă țăranii în restul anului, cu atât ei dispun de mai mult timp liber și cu atât sărăcesc mai mult.

Chiar printr-o urcare a productivității muncii agricole nu s-ar putea rezolva problema, deoarece prin aceasta s-ar plăti țăranilor numai pentru durata de timp în care au lucrat și întrucât durata muncii anuale pentru ei se scurtează treptat cu evoluția capitalistă a industriei, populația sătească ar primi salariul numai pentru jumătate de an.

Țărănimia necapitalistă dinăuntrul unei țări capitaliste nu poate constitui *à la longue* o piață de desfacere a plus-produsului. Această piață evoluează regresiv, paralel cu pătrunderea capitalismului. În plus, mișcarea regresivă are un curs oscilant, deoarece puterea de cumpărare a țăranilor variază, depinzând de succesiunea recoltelor. (Recolta este factorul principal care dă tonul în întreaga viață economică națională). Deci evoluția industriei e dependentă de oscilațiile producției agricole.

Pentru a ieși din acest impas, un stat capitalist este constrâns să-și extindă piața peste hotare. Și cum toate națiunile capitaliste se află în aceeași situație, se ajunge la o luptă de concurență aprigă între ele pentru pietele externe, în care singura armă este prețul cel mai redus. Cum numai țările cele mai avansate sunt în stare să producă cu preț de cost mai ieftin, numai acestea vor stăpâni pietele externe.

Rusia fiind exclusă de la pietele externe, iar piața internă țărănească reducându-se continuu, teza lui Nicolai-on despre lipsa posibilității de existență a capitalismului în Rusia în condițiile date este îndeajuns dovedită.

Teoria poporanistilor ruși conține un sămbure de adevăr: *sublinierea importanței pietii în dezvoltarea capitalismului*. Eroarea principală este însă: a) negarea posibilității formării unei piețe interne necapitaliste; b) rolul exclusiv al pieții externe.

Este însă explicabil că „narodnicii” ruși, care au scris în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, într-o perioadă când agricultura rusească era dominată de raporturi semi-feudale să fi constatat sărăcirea țăranimii prin dispariția industriei casnice. Pentru țăranul neiobag, încadrat într-un sistem de producție cerealist extensiv, supus la un regim de exploatare prin învoielile agricole din ce în ce mai grele, care condamnă

agricultura la o producție extensivă, dispariția industriei casnice trebuia să însemne o sărăcire datorită sporirii necesității de a cumpăra pe piață – în afara de instrumente de muncă – și obiecte de întrebuințare și consum, simultan cu diminuarea venitului muncii sale.

Tendința regresivă a pieții țărănești – constatată de Nicolai-on – corespundea unor asemenea împrejurări. Dar această constatare nu poate fi generalizată. Separatia deplină a producției agricole propriu-zise, din exploatarea mixtă, agricolă – industrială – caracteristică pentru faza feudală – apare ca o tendință fundamentală a evoluției agriculturii.

Acest proces s-a săvârșit cu o rapiditate deosebită în diferite țări ale Europei de apus și mijloc, *chiar înainte de ivirea industriei capitaliste.*

Ed. David spunea:

„Procesul de separație era atât de avansat – înainte de apariția producției capitaliste, deci în prima treime a secolului al XIX-lea – încât țăranul lăsa în genere meseriașilor specialiști de la sate și orașe fabricarea încălțămintei sale de piele, a hainelor de sărbătoare, lăzilor, meselor, dulapurilor și paturilor, ustensilelor de gospodărie, topoarelor, ciocanelor, cuțitelor, căruțelor, plugurilor, grapelor, lopeților, uneltelor de seceriș, precum și construcția și înzestrarea construcțiilor noi”.

Apoi este știut că evoluția industriei capitaliste a creat piețe orășenești pentru desfacerea produselor agricole. Atunci țăranul a început să îngrase și să lucreze mai bine pământul, să mărginească pârloaga, să cultive plante furajere mai multe și mai bune și să-și mărească numărul vitelor. Aceasta-l făcu să se dedea mai cu precădere agriculturii decât înainte.

Prin urmare, în împrejurări în care predomină proprietatea țărănească și raporturi de muncă libere, procesul de dizolvare al industriei casnice nu produce o sărăcire a gospodăriei țărănești. Aceasta își compensează pierderea producției industriale prin sporul de venit, datorit muncii agricole intensive, cu atât mai mult cu cât sătenii nu renunță la o muncă industrială anexă, în măsura și atât timp cât o socot de folos și se ocupă și de alta nouă, dacă le pare utilă. Părăsind unele activități industriale care nu mai sunt integrate cu munca agricolă, ei adoptă anumite industrializări agricole, care sunt legate în mod organic de procesul de muncă agricolă.

Este exact că datorită diviziunii proprietății pământului prin succesiune, în anume împrejurări social-economice, țăranii nu mai stăpânesc decât parcele mici care sunt neîndestulătoare ca să asigure familiei țărănești o ocupație completă a muncii sale și deci o întreținere normală din produsul exploatarei agricole. Dar și în această privință trebuie să se țină seama că procesul de intensificare a agriculturii a făcut cu puțință ca

limita inferioară a mărimii lotului corespunzător unei exploatari mici economice să se coboare mereu în decursul timpului. Un fapt sigur însă este că în ținuturile de la munte, unde pământul e sărac și puțin, sporul normal de populație nu poate găsi mijloace de trai prin urcarea intensității muncii agricole și este silit să-și caute alte ocupații anexe, sau să îngroase rândurile proletariatului industrial.

Din aceste considerații rezultă clar că „tendința regresivă” a pieții țărănești pentru mărfurile industriei capitaliste nu poate să fie acceptată ca o „lege naturală” – cum era considerată de „narodnicii” ruși – dimpotrivă, în linia evoluției normale a agriculturii țărănești se poate prevedea o *tendință progresivă a pieții țărănești*.

Pentru caracterizarea ei completă trebuie să se sublinieze caracterul său oscilant în funcție de variația recoltelor. În această privință este de semnalat că chiar un neo-marxist ca *Tugan Baranowski* recunoaște că „în țări ca Rusia, în care economia naturală este încă păstrată și modul de producție capitalist a cuprins abia minoritatea populației, măsura desfacerii producției industriale capitaliste atârână foarte mult de bunăstarea acelor mase de populație care se află în afara producției capitaliste; o recoltă bună mărește capacitatea de cumpărare a țărănimii...”.

În afară de eroarea de a fi considerat ca o „lege” fatală tendința regresivă a pieții țărănești, poporanistii ruși au neglijat complet celelalte categorii de cerere exogenă care, tocmai în statele agrare în dezvoltare, prezintă o deosebită importanță. În primul rând, deși ca număr restrânsi, dar însemnați ca putere de cumpărare, vin primitorii de rente rurale sau urbane, care în faza de modernizare a economiei statelor agrare reprezintă o categorie însemnată de venituri. La acestea sunt a se adăuga agitații, speculanții și traficanții, care prosperă în ambianța social-politică din țările aflate în faza precapitalistă.

În sfârșit, în perioada de „modernizare” a statelor înapoiate din răsăritul și sud-estul Europei, cererea statului și a celorlalte corporații de drept public se află în mers ascendent, constituind o *piată în creștere*. Ea este concretizată pe de o parte, în cererea de bunuri de consum din ce în ce mai puternică din partea funcționarilor civili și militari, ai căror număr sporește continuu, iar pe de altă parte, în cererea continuu mărită de mijloace de producție pentru construcții de căi ferate, drumuri, poduri, docuri, vapoare, telefon, telegraf, armament, muniții și echipament militar etc., la care se adaugă și cererea de bunuri de consum a colectivităților sociale – instituții de asigurări sociale, ocrotire și asistență socială etc.

A doua eroare a teoriei poporaniste e de a fi nesocotit, după cum observă și *Lenin*, că *economia capitalistă își crează ea însăși o piață de desfacere*, chiar în faza de tranziție de la economia simplă de mărfuri la cea capitalistă, prin apariția salariaților și capitalistilor. Această piață constă din: a) mijloacele de producție, de care sunt eliberați producătorii mici și independenți care devin capital în mâinile noilor proprie-

tari și servesc la producerea de mărfuri; b) mijloacele de existență ale expropiatilor se transformă de asemenea în marfă.

În această lumină, concluzia la care au ajuns „narodnicii” ruși despre o lipsă de posibilități în dezvoltarea capitalismului în țările înapoiate este zdruncinată.

Ceea ce rămâne verificat de experiența istorică este însă *dependența dezvoltării capitalismului de piața exogenă*. Aceasta determină în ultimă analiză și posibilitățile și extinderea producției capitaliste pretutindeni, iar pentru țările înapoiate – din cauza întârzierii începerii și desăvârșirii procesului de lichidare a regimului feudal agrar – piața exogenă nu poate fi, cu rare excepții, decât internă.

Cercetarea evoluției economice în țările din răsăritul Europei întărește această concluzie și dacă nu confirmă teza imposibilității formării economiei capitaliste, dezvaluie anumite caractere specifice și anumite limitări.

*
* *

Istoria economică a Rusiei prezintă ca un element caracteristic mercantilismul monopolist, aplicat până la ultimele sale consecințe de către Petru cel Mare. Acesta a urmărit să așeze bazele unui stat național, independent economic, întrebuintând aproape toate mijloacele mercantilismului din apus și altele noi, prin puterea de stat, extinsă până la limita extremă. Nu s-a crutat nimic pentru a se aduce mestesugari străini ca să învețe pe nativi. S-au creat industrii noi, ca acelea ale mătăsii și lânii și pentru a se intensifica producția acestor industrii, li s-a acordat prohibiri de import, scutiri de dări, subsidii și privilegii monopoliste.

Manufacturile erau creații ale statului sau ale particularilor, subvenționate și susținute prin toate mijloacele politicii de stat. Deoarece nu exista în societatea rusă o clasă de oameni liberi din care să se recruteze muncitori salariați, aceste manufacturi întrebuintau servi, fie din cei aserviți statului, „țărani țarului”, fie din cei aserviți domeniilor boieresti sau mănăstirești. Prin urmare, toate manufacturile întemeiate aveau aceleași baze ca și cultivarea solului: *servajul*.

Consecința firească a acestui sistem de organizare a muncii era *inferioritatea și scumpirea producției*, ceea ce făcea ca toate acele manufacturi să nu poată trăi decât atât timp cât se bucurau de subsidii, scutiri de impozite și privilegii monopoliste. Iar întreprinzătorii nu căutau profitul printr-o administrare economică a industriei lor, ci în *subsidii și privilegii de tot felul*.

Existența acestor manufacturi nu schimba de altminteri, întru nimic structura economică a societății. Satele, populate de țărani servi, trăiau aproape exclusiv din munca gospodăriei lor, închise în afară. Manufacturile produceau mai ales pentru clasa boierească și foarte puțin pentru țărănime. Sistemul servajului oprea în loc orice dezvoltare a orașelor și făcea cu neputință o dezvoltare industrială însemnată. Singura

excepție o făcea industria extractivă, în special a fierului, dezvoltată de către întreprinzătorii străini, care întrebuințau însă tot servi ca lucrători; apoi manufactura îmbrăcămintei, sub imboldul necesităților armatei.

Toate aceste creații ale politicii lui Petru cel Mare au fost efemere. Ecaterina a II-a a putut să constate rezultatele triste ale acestor întreprinderi artificiale, care se prăbuseau rând pe rând („fabricanții erau numai nominal fabricanți”) și s-a hotărât să înlăture sistemul monopolurilor personale și să introducă libera concurență.

Efectul sigur al politicii mercantiliste a lui Petru cel Mare a fost descreșterea populației. Ea s-a produs ca o mișcare firească a regimului de aservire a țăranimii. În largă perioadă care ține de la Petru cel Mare până la Generalul Kisseleff, condiția țăranului rus s-a apropiat din ce în ce mai mult de clasa servilor din despotiile orientale. Munca impusă țăranilor în folosul stăpânilor sau a statului, devenea din ce în ce mai teribilă.

Pe când în Apus mercantilismul coincide cu începutul eliberării țăranimii din regimul servajului, în Rusia reformele mercantiliste ale lui Petru cel Mare se introduc paralel cu apogeul aservirii maselor țărănești.

În asemenea împrejurări este explicabil că în realitate, până la emanciparea țăranilor, toate manufacturile din Rusia au vegetat, în primul rând pentru că n-au avut o piață internă de desfăcere – țăranul rus iobag nu cumpăra nimic, el trăia mai departe în „economia naturală”, cu nevoi foarte puține și cu mijloace și mai puține, stors de stăpânul feudal și de fise – și în al doilea rând pentru că înainte de emancipare nu exista o clasă de lucrători salariați liberi.

Numai când, după emanciparea de la 1861, începe să se formeze o piață internă, în măsura ridicării economice a țăranimii, se dezvoltă anumite industrii.

Emanciparea de la 1861 a avut însă o pecete asiatică. Țăranul emancipat a rămas fără nici un drept față de stat, care se străduia să mențină vechea formă de proprietate țărănească cu redistribuirile periodice ale câmpurilor în comunele rurale (mirul). Astfel, țăranul „emancipat” a sărăcit și sărăcirea sa a împiedicat creșterea pieții interne pentru produsele industriale și ca urmare dezvoltarea industrială.

Cu toate acestea, după emanciparea de la 1861, se observă un oarecare avânt industrial sub imboldul protecției vamale, dar în anumite ramuri chiar și independent de acesta. Exemplul îl prezintă dezvoltarea industriei textile, care s-a făcut fără orice alt ajutor din partea statului, pentru că a găsit în masele largi ale țăranilor eliberați un debuseu, pe câtă vreme industria fierului, fără subvenții și comenzi de la stat, n-a putut înainta, pentru că țăranii erau prea săraci ca să poată cumpăra mașini și unelte agricole și alte articole de fier.

În loc să se înțeleagă că numai prin extinderea pieții interne și crearea unei clase de muncitori industriali, ca urmare a unei opere desăvârșite de emancipare a clasei țărănești, se pot pune temeliile pentru o industrie națională rusă, s-a încercat a se da

îmbold unui industrialism forțat printr-un protecționism dus până la limitele prohibiției importului. Urcările continue ale tarifului vamal, făcute sub presiunea industriilor – în special ale cercurilor moscovite, a industriilor metalurgice din Urali, care lucrau în mod primitiv, întrebuințând brate de muncă superflue și lucrând cu lemne în loc de cărbune și produceau scump – a avut urmări dezastruoase pentru întreaga dezvoltare economică și socială a Rusiei. Astfel, sub regimul taxelor vamale, prin care se ocrotea industria extractivă a fierului, se împiedica dezvoltarea industriei mașinilor agricole și deci raționalizarea agriculturii. Dar pe această cale s-a mers și mai departe. În 1891 s-au pus taxe vamale mari pe mașinile agricole și pe îngrășămintele artificiale, adică pe ceea ce era necesar pentru a se dezvolta adevărata producție națională: agricultura rusă. Țăranii lucrau cu pluguri de lemn pentru că pe de o parte barierele vamale opreau introducerea mașinilor agricole iar pe de altă parte din cauza sărăciei gospodăriile țărănești nu și le puteau procura.

O consecință a acestui sistem de protecție exagerat a fost aflulul extraordinar de capital străin spre Rusia. Pretul fierului era așa de mare încât beneficiile ce se puteau aștepta din industria metalurgică erau extrem de importante. Aceste beneficii atingeau 40%. Și cine plătea aceste beneficii extraordinare care se scurgeau în afară de granițele Rusiei prin dividende și cupoane? *Statul*, cel mai mare consumator de fier, pentru că el avea monopolul căilor ferate și *gospodăriile țărănești*, care lucrau fără plug de fier.

Efectul acestor însemnate plasamente de capitaluri străine a fost o deviere a dezvoltării economice a țării. Exportul forțat artificial, favorizat de tarife reduse pe căi ferate, subvenționarea industriilor pe socoteala agriculturii a dus la mizerie și nemulțumirea maselor țărănești suprataxate și fără aceasta.

Cu toată această politică de protecționism exagerat, capitalismul industrial rusesc își încheia bilanțul său înainte de războiul mondial cu cifre foarte modeste în ceea ce privește dezvoltarea producției industriale.

Este adevărat că industria textilă, a zahărului, industria metalurgică, luaseră proporții destul de însemnate. Cota parte a producției industriale era însă, față de producția agricolă și extractivă, extrem de redusă. Industria metalurgică s-a putut ridica pentru că avea drept client statul, dar și ea, și mai ales industria textilă, a trecut din criză în criză, ca urmare a recoltelor proaste și a foametelor periodice.

Dacă privim acum transformarea în organizarea vieții sociale, pe care ar fi trebuit s-o producă capitalismul în Rusia – dezvoltarea orașelor – observăm în primul rând că *nu exista o cultură orășenească rusească* și puțină care s-a dezvoltat a fost *un produs recent al capitalismului de import*, căruia îi lipsește tradiția seculară. Rusia a avut orașe bogate și republici orășenești puternice în evul mediu ca Novgorod și Pskov, care erau de origine străină și aveau administrație autonomă. Principii moscoviti au zădărnicit dezvoltarea unor asemenea centre urbane libere, căci spiritul libertății

orășenesti era în contradicție cu principiul servajului. În consecință, toate celelalte orase rusești erau centre administrative și militare fără nici un drept de viață proprie, fără nimic din apanajul pe care l-a avut orasul apusean, creație a evului mediu, fără nimic din ceea ce el a creat și lăsat moștenire culturală pentru generația actuală.

A lipsit însă și necesitatea de a se întemeia orase mari, pentru că în Rusia nu existau condițiile pentru nașterea unei vieți burgheze. Economia naturală a durat până la emanciparea țăranilor; industria casnică era prototipul organizației economice; meșteșugarii erau rari, cei care fuseseră aduși din străinătate erau puțini și au rămas străini. De aceea s-au format în Rusia așezări orășenesti, cu străzi largi, cu case joase de lemn și curți mari, dar a lipsit orașelor caracterul orășenesc.

Transformarea de după emanciparea țăranilor, când s-a introdus la baza economiei rusești economia bănească și s-a dezvoltat industria, ca urmare a aflului de capital străin, n-a putut să aibă influență mai adâncă pentru că s-a întemeiat pe un regim feudal. (De aceea la 1910 numai 13,7% din populație locuia la orase și restul de 86,3% la țară. În toată Rusia erau 678 orase și 491.840 sate).

Desigur însă, că lipsa aceasta de orase, ca centre economice, în Rusia ca și aiurea, în răsăritul și sud-estul Europei, n-a putut să nu aibă urmări sociale.

Nu se afirmă prin aceasta că n-au existat categorii sociale burgheze cu interese capitaliste. Straturile superioare ale acestora se asemănau chiar cu cele ale burgheziei occidentale. Dar creșterea acestei „burghezii” s-a făcut într-o atmosferă de protecționism, subvenții, prime și monopoli, astfel încât ea n-a putut să dezvolte și să manifeste un spirit de independență. Însuși Plehanov, marxistul prin excelență, recunoaște caracterul acesta original al burgheziei ruse.

Totodată, în Rusia, nici după „emancipare” nu s-a dezvoltat o clasă țărănească independentă, ci s-a întronat un nou feudalism care, sub influența industrialismului forțat, produs al politicii de stat mercantiliste, a dus la regimul foametei cronice, care formează trăsătura fundamentală a structurii sociale a Rusiei dinainte de războiul mondial.

Revoluția rusă a curmat firul acestei evoluții speciale cu caracteristicile ei deosebite de acelea ale lumii occidentale.

*
* *
*

În schimb, în România, care are o evoluție în multe privințe asemănătoare, putem urmări cursul împrejurărilor economice și după războiul mondial.

În raport cu schema evoluției capitalismului occidental descoperim și în România trăsături fundamentale deosebite.

În momentul în care Anglia, care trecuse prin revoluția industrială, invadează cu fabricatele ei Principatele române, efectul este pustiirea industriei casnice și decăde-

rea meseriilor, înainte chiar să fi existat un capital comercial românesc capabil de a juca rolul de agent de transformare capitalistă a industriei casnice și a meseriilor.

Breslele – formațiuni târzii și cu un rol slab – apun încă de pe la 1830, sub presiunea concurenței fabricatelor care se importă, desi abia la 1873 se semnează actul lor de deces.

Capitalismul comercial care se formează în România este creatia anexă a capitalismului extern invadant, funcția lui fiind redusă numai la comert și cămătă, iar rolul sau limitat numai la promovarea și dezvoltarea instituțiilor și instrumentelor necesare la promovarea și dezvoltarea instituțiilor și instrumentelor necesare expansiunii capitalismului: consolidarea proprietății private, dezvoltarea aparatului de circulare și instituțiilor de drept modern. Capitalul comercial intern nu poate exercita mult timp nici o influență asupra producției naționale. Acesta se formează extrem de lent, ca urmare a dăinuirii până la începutul secolului al XX-lea a regimului agrar neoiobag care condamnă la regres tehnica agricultura și în consecință la un randament scăzut din care rezultă o limitare a economiilor care pot fi transformate în fiecare an în capital comercial.

Deci, n-a existat la noi un *capitalism comercial românesc* capabil a se transforma în capitalism industrial, în faza întâi prin reorganizarea pe baze capitaliste a industriei casnice și a meseriilor și în faza următoare prin înființarea de fabrici. Din această cauză, *România a trecut direct la industria de fabrică*, tot cu ajutorul capitalismului străin, în urma introducerii unui regim vamal protectionist și a unui sistem de încurajare a industriei naționale (1886).

Imboldul adoptării unei politici neomercantiliste n-a fost dat nici de presiunea demografică, nici de interesele de plasament ale capitalismului comercial, ci de *situația precară a balanței de plăți* deficitară aproape în mod constant.

Erau două căi de urmat pentru îndreptarea balanței de plăți: a) lichidarea ultimelor resturi de feudalism agrar pentru dezlănțuirea forțelor de producție agricolă, prin sfărâmarea cercului vicios care determină regresul tehnic al agriculturii, în vederea ridicării randamentului agricol și a capacității de export; b) menținerea regimului agrar neofeodal și încurajarea prin mijloace de stat a creării unei noi ramuri de producție națională: industria, pentru a se diminua importul de produse fabricate.

S-a ales aceasta din urmă.

Protectionismul vamal stimulează pretutindeni, chiar înăuntrul țărilor celor mai înapoiate, formarea unei industrii naționale. În era economiei mondiale, caracterizată printr-un etalon monetar internațional și o rețea de mijloace de circulație interstatală, o țară capitalistă poate să exporte fabricate pentru consum sau capitaluri, mijloace de producție și tehnicieni. Când exportul de mijloace de producție și fabricate pentru consum este împiedicat prin bariere vamale, capitalistul străin își stramută instalațiile de fabrici și trimite tehnicieni care să le conducă. Pătrunzând astfel în țările

înapoiate, aparate de bariere vamale, dezvoltă acolo industrii și realizează profituri excepțional de mari. Întocmai așa s-a întâmplat și la noi: din ultimele două decenii ale secolului trecut, capitalismul străin a început să exporte capitaluri și tehnicieni în loc de fabricate pentru consum.

Industrializarea Vechiului Regat este deci *opera capitalismului de export*, atras de politica noastră neomercantilistă. Este caracteristic de semnalat că în 1915, din capitalul total investit în industrie, în sumă de 636 milioane lei aur, 514 milioane lei aur era străin și abia 122 milioane lei românesc. Deci, de la 1886 până la 1915, în timp de aproape trei decenii, din capitalul românesc din comerț și cămătă s-au plasat în industria națională abia 122 milioane lei, mai puțin decât o sesime din totalitatea investițiilor industriale.

Industria națională românească a avut până la războiul mondial o dezvoltare anemică. Dovadă: ea n-a schimbat structura comerțului nostru extern. Este drept, România veche nu posedă condițiile naturale și sociale care favorizează dezvoltarea industrialismului: n-avea cărbuni și minereuri, nu dispunea de tehnicieni și lucrători specializați recrutați din alte țări, parte din meseriile anterioare care la noi au avut o dezvoltare redusă și nici nu exista un proletariat industrial, care nu se putuse forma deoarece regimul agrar neoiobag reținea toate forțele de muncă legate de pământ. În sfârșit, lipsea o piață de desfacere internă suficientă, în bună parte datorită tot regimului agrar neoiobag, care este regimul mizeriei rurale. Țăranul neoiobag își împarte produsele muncii sale cu proprietarul (arendă, dijmă și clacă) și cu statul (dări), iar din puținul ce-i mai rămâne trebuie să se aprovizioneze și cu articolele de consum și cu uneltele de producție. Consumul țărănesc de fabricate al României vechi era astfel redus.

În aceste condiții, este explicabil că industria națională dezvoltată în Vechiul Regat înainte de război, a fost în cea mai mare măsură un produs al capitalismului de export și a avut în bună parte caracterul de industrie de seră, rezemată mai mult pe consumul de stat decât pe consumul particular. De asemenea, este explicabil că în Vechiul Regat n-am avut decât orase, centre administrative sau comerciale. În afara de porturi, orașele interioare aveau, în principal, o activitate comercială.

După cum în trecutul nostru n-am avut orase de mestesugari, nu existau în preajma războiului mondial orase-centre industriale. Cele mai importante ramuri de industrie erau industria petroliferă și industria lemnului. Ambele se aseză relativ departe de oras și nu pot determina, cel puțin în prima fază, o concentrare orășenească. În sfârșit, alte fabrici s-au asezat în apropierea cursurilor de apă, care ofereau forță motrică. Afară de Câmpina, formată dintr-un simplu târg în urma exploatarei petrolului și de Ploiești, dezvoltat drept consecință a aceleiași industrializări, majoritatea celorlalte centre orășenești, așa-zisele „comune urbane” păstrau încă un caracter rural, o parte din populația mărginașă indeletnicindu-se cu agricultura.

Industrializarea n-a dus deci la o concentrare a populației în orase și n-a izbutit a-și crea un cerc însemnat de consumatori.

În contrast cu insuficiența pietii interne apare, în organizarea industriei naționale, tendința monopolistă.

Cum capitalismul internațional dispunea în Vechiul Regat de anume institute de credit afiliate, pătrunderea sa în unele ramuri de industrie se face prin sistemul cunoscut al participării acestor bănci la înființarea sau dezvoltarea unor fabrici. Marile bănci românești întemeiate prin concentrarea băncilor provinciale sub auspiciile Băncii Naționale urmează aceeași cale și fac în preajma războiului mondial oarecare încercări în același sens.

Constatăm astfel, în jurul anului 1914, existența, în germene, a unui *capitalism financiar*. Se știe că, pretutindeni, capitalismul financiar s-a născut din înființarea băncilor cu industria și urmărește tendința de monopolizare a vieții economice. Dezvoltându-se la adăpostul barierelor vamale, înainte de a intra în sfera capitalismului financiar, industriile își manifestă tendința de monopol prin întemeierea trusturilor și cartelurilor. Aceasta facilitează realizarea tendinței monopoliste a capitalismului financiar.

Descoperirea, în stadiul începător al industrializării Vechiului Regat, a tendinței monopoliste este o consecință firească a condițiilor defavorabile în care s-a început procesul formării industriei naționale și îndeosebi a necesității de a compensa insuficiența consumului intern – unic izvor al pietii – prin exploatarea consumatorilor, menținând prețurile la un nivel ridicat.

Prin această politică de prețuri a cartelurilor industriale dezvoltarea industriei era împinsă într-un cerc vicios. Consumul intern redus îndemna la sporirea prețurilor pentru a se asigura întreprinderilor cartelate un profit optim, iar nivelul creat de prețuri împiedica extinderea consumului – condiție esențială pentru existența și dezvoltarea întreprinderilor industriale capitaliste în condiții optime de producție.

Evoluția economiei românești în primele două decenii (1919-1938) de la întregirea țării în hotarele sale etnice naturale a avut loc în împrejurări schimbate înăuntrul țării, cât și în afară. Înăuntru, condițiile naturale, presiunea demografică, structura economiei agrare, precum și extinderea pietii interne au format un cadru nou.

Firește, resursele naturale mai variate și mai bogate crează un substrat favorabil procesului de industrializare. Dar principala forță dinamică a industrializării este de astă dată suprapopularea agricolă, care lasă anual un excedent de populație și, dată fiind fărâmitarea progresivă a proprietății țărănești prin succesiune, determină formarea unui proletariat agricol.

Lichidarea completă a feudalismului agrar este o condiție favorabilă pentru dezvoltarea unei piețe țărănești, dacă nu intervin factori care să micsoreze capacitatea de cumpărare a țărănimii. Extinderea teritorială și gradul mai ridicat de urbanizare din

unele provincii istorice, precum și necesitățile politice din era de reconstrucție, completarea utilajului economic al statului și dezvoltarea socială și culturală implică condiții favorabile pentru formarea cererii exogene, indispensabile progresului industrializării.

Totodată, relațiile economice internaționale s-au desfășurat în condiții profund diferite față de cele anterioare războiului mondial.

În prima fază de la încetarea războiului mondial și până la desăvârșirea stabilizărilor monetare, lipsa de stabilitate și securitate monetară, echivalentă cu dispariția etalonului de aur ca instrument internațional de regulare a schimburilor, a provocat o micșorare a volumului migrațiilor internaționale de capitaluri. *Capitalismul de export și-a pierdut astfel importanța ca factor de industrializare a țărilor înapoiate*, fapt care se observă și în România. În faza următoare, de la criza economică mondială din 1929 și îndeosebi după suspendarea etalonului aur în Marea Britanie în 1931, urmată de un număr covârșitor de state, perioada economică mondială a făcut loc *fazei naționalismului economic*, caracterizată prin biruința tendințelor autarhice.

Criza economică mondială a avut aspectul unei crize de structură. Tendințele de autarhizare s-au concentrat îndeosebi în opoziția dintre două curenți: industrializarea țărilor agrare și reagrarizarea țărilor industriale.

Nu este locul de a se analiza acest proces care este expresia unor schimbări profunde în diviziunea internațională a muncii. Subliniem însă că industrializarea țărilor agrare nu mai apare ca o metodă de extindere internațională, ci ca o *expresie a naționalismului economic*, trezit la viață nouă de consecințele crizei mondiale.

Criza agricolă mondială, provocată de supraproducția agricolă, a avut drept urmare deschiderea foarfecelui prețurilor agricole și industriale în favoarea acestora din urmă. Faptul acesta era favorabil înființărilor de industrii în țările agricole, prin perspectiva remuneratorie deschisă. Și cum perspectivele plasării excedentelor de produse agricole, față de tendințele tot mai accentuate ale protectionismului agricol în marile state industriale importatoare, erau din ce în ce mai defavorabile, tendințele de industrializare s-au accentuat. Ele au luat amploare treptat și progresiv cu desăvârșirea sistemului protectionist contemporan, care este numai în parte rodul unei acțiuni constiente, în cea mai largă măsură fiind o *consecință a regimului controlului schimburilor economice*, introdus din motive monetare.

Pe de altă parte, deranjarea mecanismului internațional a frânat dezvoltarea industrială prin oprirea mișcării capitalurilor internaționale. România n-a mai putut găsi capitaluri străine pentru crearea de industrii, îndeosebi din cauza controlului devalizelor, limitându-se la unele capitaluri străine înghețate.

Cercetarea, în capitolele următoare, a forțelor dinamice care au determinat schimbările structurale ale economiei românești în ultimele două decenii, este chemată să

lamurească aspectele principale ale evoluției economice a României și să înlesnească desemnarea perspectivelor de dezvoltare.

[Virgil N. Madgearu. *Evoluția economiei românești după războiul mondial*. București. 1940. p. 3-24]

PERSPECTIVELE ECONOMIEI ROMÂNEȘTI

Cercetarea în capitolele precedente a forțelor și formelor de evoluție ale economiei românești în perioada de după războiul mondial înlesnește caracterizarea structurii ei generale.

Efortul de industrializare, început mai bine de jumătate de secol înainte, cu toată amploarea luată în ultimul deceniu n-a produs o schimbare fundamentală în structura economiei românești.

Întreprinderea economică – forma tipică de organizare în ordinea economică capitalistă – care, îndată după intrarea României în orbita capitalismului internațional și-a găsit aplicarea în comerț, bănci, transporturi și asigurări, nu și-a deschis drumul în domeniul producției naționale decât în industrie, pe când în agricultură forma tipică de organizare – îndeosebi după expropriere și improprietărire – este economia țărănească familială sau semifamilială, care nu folosește salariați decât ocazional.

Întregul sector agricol în care exploatările mari – asimilabile categoriei economice a întreprinderii – nu reprezintă decât o septime din suprafața arabilă a țării, este dominat de prezența unui număr de câteva milioane de economii familiale țărănești, care formează o țesătură economică specifică, caracterizată prin alt sistem de valori economice decât categoriile proprii economiei capitaliste: salariu, profit și rentă.

Firește, prin aceasta nu trebuie să se sokoată că în sectorul agricol ar lipsi cu desăvârșire salariatul. Față de numărul de zile necesare în cursul unei campanii anuale pentru muncile agricole și îngrijirea animalelor, dacă agricultorii mici (până la 5 ha) dispun chiar de un excedent de muncă, cei mijlocii și mari (peste 5 ha) au nevoie de brate de muncă, evaluate la 190 milioane zile. Dar aceste munci sunt săvârșite numai în parte (40%) de lucrători agricoli propriu-zisi (circa 371.300) restul (60%) fiind executate de membrii familiilor micilor agricultori.

Salariatul – ca profesiune separată – joacă, prin urmare, un rol secundar în organizarea producției agricole, care sub influența pătrunderii capitalismului n-a suferit nici o transformare. Se confirmă astfel ceea ce am constatat mai de mult.

Capitalismul, ca sistem economic mondial nu pătrunde în masa largă a economiilor țărănești prin transformarea modului lor de producție pe baze capitaliste, ci numai prin aparatul comercial supunând întreaga ființă a economiilor țărănești porun-cilor pieții capitaliste și luând din munca țărănească „plusvaloarea” în forma câștigului comercial.

Este exact că prin comerț s-a făcut legătura dintre economiile țărănești, sectorul capitalist al industriei și piață, supunându-le influenței sale prin stăpânirea căilor și mijloacelor prin care se stabilește contactul cu piața. Această situație nu este însă firească. Structurii necapitaliste a economiei familiale țărănești îi corespunde coope-rația. În toate țările unde condițiile sociale și politice n-au fost potrivnice, cooperația a fost mijlocul prin care toate căile și mijloacele care duc la piața de mărfuri și capi-taluri, au fost aduse sub controlul economiilor țărănești; astfel, prin sistemul coope-rației acestea au izbutit să ia în posesiune întregul aparat de comerț și credit, care des-servește interesele lor economice. În chipul acesta, ceea ce în România a continuat să fie un instrument de exploatare capitalistă, în alte țări (Danemarca, Bulgaria etc.) a devenit un simplu instrument tehnic prin care economia familială țărănească și-a întărit existența.

Sectorul agriculturii țărănești, chiar și în faza actuală, în care se află sub controlul capitalului comercial și financiar întrucât modul de producție rămâne prin aceasta neatins, are o structură necapitalistă.

Dar nici prezența în sectoarele industriei, băncilor, transporturilor și asigurărilor din economia românească, a unui număr însemnat de întreprinderi capitaliste, pre-cum și manifestarea tendinței de concentrare și formare de monopoluri și quasi-mo-nopoluri nu este de natură a îndreptăți calificarea ordinii economice românești drept capitalistă, deoarece extinderea sectorului capitalist privat este redusă în raport cu cea a sectorului necapitalist și a capitalismului de stat.

Valoarea capitalului investit în agricultura țării în anul 1936 era de 317,4 miliarde lei¹.

Este aproape imposibil de precizat valoarea capitalului investit în sectorul indus-trial și comercial întrucât capitalurile din întreprinderile individuale sau alte forme de asociații decât cele anonime nu pot fi estimate.

Valoarea capitalului investit în societățile anonime s-a cifrat în 1937 la 85,6 mili-arde lei.

Capitalul investit în întreprinderile individuale sau alte forme de asociație decât societatea anonimă s-ar putea evalua numai pe baza datelor fiscale și prin com-parație cu veniturile întreprinderilor ce funcționează sub forma de societăți anonime. O asemenea estimare n-ar putea avea însă decât o valoare indicativă. Deși ordinea de mărime a erorii poate fi însemnată, se poate admite pe baza datelor fiscale din 1929

cifra de 50,5 miliarde lei ca reprezentând capitalul investit în categoria de întreprinderi altele decât societăți anonime.

Firește, pentru aprecierea extinderii sectorului capitalist privat, cifra capitalului investit în societățile anonime este de o deosebită importanță deoarece societatea anonimă este forma de organizare cea mai calificată în sistemul economic capitalist. De asemenea, cum activitatea industrială este partea cea mai însemnată în sectorul capitalist, cifra capitalului investit în întreprinderile industriale în 1936 – același an ca și pentru sectorul agricol – de 42,5 miliarde lei constituie o indicație prețioasă cu privire la amploarea sectorului capitalist.

Dacă s-ar putea compara capitalul investit în meserii – forma necapitalistă de producție industrială – cu cel din fabrici imaginea s-ar completa.

Importanța meseriilor (ateliere cu 1-20 lucrători) în economia românească reiese și din numărul mare al personalului utilizat, care în 1930 se ridică la 56,8% din totalul personalului angajat în industrie. Dar locul ocupat de meserii e mai bine precizat, dacă se relevă că pe baza unor studii (încă neterminate) întreprinse de Direcția dezvoltării producției industriale din Ministerul Economiei Naționale, se socotește că valoarea producției meseriilor nu este departe de valoarea producției industriei mari adică 70 miliarde lei.

Fată de valoarea capitalului investit în agricultură – sectorul economic necapitalist – valorile care indică amploarea sectorului capitalist în industrie sunt mult inferioare.

Comparația cu sectorul capitalismului de stat duce la o constatare similară. Pentru același an 1936, capitalul investit în întreprinderile economice ale statului se ridică la 130,7 miliarde lei. Dacă însumăm, pentru anul 1939 capitalurile investite în întreprinderi publice economice, în instituții cu caracter divers și în instituții cu caracter social, obținem cifra de 154,8 miliarde lei.

Suma aceasta care depășește capitalul din întreg sectorul capitalist privat comercial și industrial este impresionantă.

Menționăm că numai capitalul Regiei Autonome C.F.R. întrece mărimea capitalului investit în întreaga industrie transformatoare: față de 55,3 miliarde lei capitalul Regiei C.F.R. în 1937, capitalul investit în întreaga industrie transformatoare se ridică în același an la 46,3 miliarde lei.

Data fiind extinderea atât de redusă a sectorului capitalist privat în raport cu sectorul economiei necapitaliste, ordinea economică românească nu poate fi încadrată în sistemul capitalist.

O altă indicație cu privire la structura economiei românești este dată de gradul de utilare cu capital care se poate determina prin comparația importului de mașini, lungimii căilor ferate și numărul de automobile din diferite țări.

Media pe anii 1933/37 a importului de mașini pe cap de locuitori a fost:

Bulgaria	106 lei
Iugoslavia	48 lei
Turcia	50 lei
România	71 lei

Consumul de masini este în țările din Europa centrală și apuseană cel puțin de zece ori mai mare.

Lungimea liniilor de căi ferate la 100 km² era în anul 1936 următoarea:

Bulgaria	3,2 km
Iugoslavia	3,8 km
România	3,8 km

În Europa apuseană și centrală este mai mare de 3-4 ori.

În sfârșit, numărul automobilelor la 100 km în anul 1937 era:

Bulgaria	4
Iugoslavia	6
România	8,5

pe când în țările din centrul și apusul Europei este chiar de 10-20 ori mai mare.

Această comparație caracterizează nivelul inferior al intensității economiei românești, care este, ca și în celelalte state din sud-estul Europei, suprapopulată și subcapitalizată – după expresia profesorului Ernst Wagemann – astfel încât se poate conchide că, cu toată acțiunea de industrializare intensă din ultimii ani, *România a rămas un stat semi-capitalist, cu o ordine economică social-agrară-tărănească.*

Se știe că atunci când industrialismul ajunge într-o țară, în faza revoluției industriale el schimbă profund structura profesională a populației.

Un economist german, Otto Schlier, a întocmit un tablou al țărilor europene, grupate după structura lor agrară sau industrială, stabilită în raport cu proporția populației active în industrie și agricultură.

În acest tablou, România e clasată în cea din urmă grupă, a 7-a, împreună cu Islanda, Statul liber al Irlandei, Lituania, Iugoslavia, Bulgaria, Albania și Grecia, *caracterizate prin faptul că populația lor agricolă este mai mult de 10 ori mai mare decât populația industrială.*

Schlier cuprinde numai statele din primele două grupe, în care populația industrială este între 2½ – 4 ori mai mare decât populația agricolă (Marea Britanie și Irlanda de Nord, Germania, Olanda, Belgia, Luxemburg și Elveția) între *statele predominant industriale*, pe când statele din celelalte cinci grupe, în care populația agricolă e mai mare, între jumătate și peste zece ori decât populația industrială (Franța, Austria, Cehoslovacia, Suedia, Norvegia, Danemarca, Ungaria, Italia, Spania, Portugalia, Polonia, Letonia, Estonia, Finlanda și cele citate mai sus din ultima grupă) între *statele predominant agrare.*

Mai just ni se pare a considera grupa a treia de țări (Franța, Austria și Cehoslovacia) în care populația agricolă întrece cu circa jumătate populația industrială, ca *state mixte agrare industriale*.

Chiar dacă în ce privește România considerăm cifra de 1.043 mii (corectată de noi) drept populație activă în industrie care reprezintă 10,2% din totalul populației active recensate în 1939 și admitem prin absurd sporirea acestei cifre în deceniul care a urmat, la dublu – ceea ce e departe de a corespunde realității – economia românească de astăzi nu și-a schimbat fundamental structura de stat semi-capitalist, cu ordine economică social agrară țărănească.

Data fiind structura și forțele sale dinamice precum și ambianța economică internațională care sunt perspectivele de evoluție ce se deschid economiei românești?

Forța dinamică primordială care determină procesul de transformare al economiei românești este presiunea demografică rurală.

În România – de altminteri ca și în toate celelalte țări din sud-estul Europei – pământul e unicul capital al țăranului, cu excepția inventarului viu și a unui inventar mort rudimentar.

Pământul țărănesc trebuie să hrănească pe aceeași suprafață și cu o înzestrare de capital mai redusă, de 2-3 ori atâtea suflete ca în țările din Europa apuseană. Drept urmare, producția pe cap de locuitor agricol e mai redusă decât apare din comparația randamentului la hectar, în timp ce populația agricolă continuă să sporească repede și trebuie să fie întreținută la țară. Și cum productivitatea marginală a muncii agricole are tendința să scadă, în aceeași proporție se reduce și venitul pe cap și drept consecință și salariile agricole. Iar ritmul industrializării nu poate fi accelerat prin nivelul scăzut al salariilor, cum s-ar putea bănuși, astfel încât să absoarbă surplusul de brațe de la țară.

Cercetările din capitolele ce preced privind suprapopulația agricolă, economia agricolă și industria românească au dus la rezultate concludente în această direcție.

Ca să constatăm în ce sens va acționa suprapopulația agricolă românească în viitorul apropiat, trebuie să ne dăm seama că acest fenomen este specific regiunii Europei răsăritene din care face parte integrantă și țara noastră. În Europa apuseană evoluția a mers în sens invers. Împrejurările în care a avut loc industrializarea în această parte a lumii au favorizat o acumulare masivă de capitaluri. Posibilitatea extinderii comerțului cu restul lumii a favorizat dezvoltarea rapidă a producției industriale, în statele apusene, ceea ce a avut drept urmare o creștere a salariilor în industrie și o scădere a veniturilor în agricultură, determinând exodul populației rurale spre ora-se. Acestei împrejurări i se datorează densitatea redusă a populației rurale în această parte a Europei, în contrast cu cea din Europa răsăriteană.

Cauza principală a contrastului dintre densitatea rurală a celor două Europe a fost industrializarea rapidă a Apusului în cursul secolului al XIX-lea în care timp Europa

răsăriteană nici nu lichidase încă complet feudalismul agrar. „În istoria economică a secolului al XIX-lea, Europa răsăriteană nu valora mai mult decât o notă în josul paginii.”²

Către finele secolului trecut mai intervine o altă cauză: coeficientul creșterii populației în Europa apuseană se micșorează simultan cu expansiunea industrială, determinând declinul sau creșterea lentă a populației rurale; pe când în Europa răsăriteană mișcarea populației se face în sens invers și față de ritmul lent al industrializării numai emigrarea mai ușurează presiunea demografică.

În lumina aceasta, apare clar că soluția problemei suprapopulării agricole în țări ca România este a se căuta în prima linie în transformarea structurală a agriculturii însăși.

În condițiile actuale ale agriculturii românești, suprapopulația se manifestă în sensul că o parte din oferta de muncă țărănească este supranumerară în raport cu sistemul extensiv de exploatare a solului – țărâtimea n-are prilej să utilizeze întreaga capacitate de muncă, în exploatarea agricolă rămânând nefolosită, în fiecare an, circa 45%.

Ar fi normal să ne așteptăm ca presiunea demografică rurală să determine o intensificare a agriculturii pentru ca să se țină mai multe brațe de lucru active și prin sporirea productivității să se ridice standardul de viață al populației rurale.

S-au expus în capitolele anterioare împrejurările care au pus obstacole acestei evoluții normale.

Prin comparația randamentelor de producție a diferitelor cereale românești cu cele obținute în țările agricole vecine, cu structură economică similară, s-a evidențiat inferioritatea lor. Această situație implică însă posibilități de intensificare prin părăsirea metodelor de cultură primitivă și extensive și adoptarea unor metode de cultură mai bună care deschid perspectiva unui spor de circa 50% a randamentului la hectar a producției de grâu și porumb.

Pentru atingerea unor asemenea rezultate este nevoie de a se trece la exploatarea mare, eventual la colectivizarea agriculturii?

Avantajul unei asemenea soluții ar fi că ar permite o aplicare mai devreme a rezultatelor cercetărilor științifice pe suprafețe întinse, îndeosebi în regiunile secetoase unde e indicată folosirea metodei de dry-farming. În afară de aceasta, prin acest sistem s-ar înlesni investițiile cerute de lucrări de ameliorare de amploare mare (irigații etc.).

Într-un asemenea sistem dificultatea tehnică este însă a se concilia necesitatea dirijării și controlului lucrărilor agricole pe întinderi mari cu menținerea sentimentului de responsabilitate a muncitorilor de pământ față de lucrarea la care cooperează, fără de care randamentul muncii este amenințat să scadă. Rezultatele experienței colectivizării în Rusia sovietică nu sunt încă deplin concludente, pentru a se putea afirma

cu certitudine că s-a găsit până acum calea pentru a se învinge această dificultate. În primii cinci ani colectivizarea s-a soldat cu distrugerea jumătății septelului și declinul producției, care numai în cursul aplicării celui de al doilea plan de cinci ani s-a redresat.

Exemplul Bulgariei, care prin conservarea sistemului agriculturii țărănești a asigurat stimulentele pe care-l dă producătorului independent interesul său propriu, a reușit totuși să impună și să realizeze standarde de producție ridicată, stimulând chiar și însemnate investiții colective pe baza cooperatiei, indică direcția pentru agricultura țărănească românească, inclusiv și în producția cerealelor.

Dacă s-ar îndepărta obstacolele, care au condamnat agricultura țărănească în țara românească la regres, presiunea populației ar acționa automat în sensul intensificării producției. Necesitatea de a se grăbi acest proces impune însă o acțiune conștientă de stat. În agricultură nici colectivismul, nici individualismul complet nu e ducător la scop. În situația actuală a agriculturii țărănești, perfecționarea tehnicii agricole nu se poate aștepta fără o acțiune de stat, absolut necesară pentru a se uniformiza tehnica de lucru indicată și a se generaliza aplicarea cunoștințelor științifice dobândite de instituturile de cercetări agronomice și stațiunile de încercare și selecționare a semintelor.

Numai dacă s-ar împlini aceste condiții se va compensa în parte inferioritatea în care se află exploatarea țărănească familială, care nu-și poate utiliza complet în exploatarea agricolă forțele de muncă și nici numărul de vite și are standard de viață redus, din cauza randamentului inferior al producției.

De asemenea, concursul statului este absolut indispensabil pentru organizarea unor lucrări de irigație cu procurare de forță electrică sau pentru înființarea de stațiuni de mașini agricole care implică investiții importante.

Până acum, fondurile limitate de care a putut dispune statul au fost folosite pentru a se susține prețul grâului în loc să se acționeze ca să se schimbe metodele și condițiile tehnice de producție. Dacă această soluție de timp de criză s-ar înlocui prin utilizarea fondurilor pentru investiții productive, s-ar asigura în scurt timp o sporire a producției, care ar ameliora standardul de viață al satelor.

Admitând că statul și-ar îndrepta efortul în această direcție, condițiile pieței externe vor facilita în viitorul apropiat o asemenea evoluție în producția cerealelor?

Se știe că după criza din 1929, statele industriale din Europa apuseană și centrală au trecut la un sistem de supraprotecționism agricol, asigurând agricultorilor un monopol pe piața internă. Prin această politică în aceste state, prețurile agricole s-au dublat față de cele de pe piața mondială. În schimb, pentru România ca și pentru toate celelalte state agricole din sud-estul Europei, această politică s-a tradus printr-o scădere a venitului național și ținerea în loc a procesului de formare a capitalului, iar agricultura țărănească a fost condamnată la extensivizare.

Este de prevăzut că schimbările adânci intervenite în agricultura mondială de la 1929 și până în prezent vor face, puțin timp de la încheierea păcii și după restabilirea condițiilor de producție, ca pretul grâului să revină la situația anterioară conjuncturii războiului și să se mențină aproape constant la un nivel coborât, determinând o rentabilitate redusă a producției grâului în țările exportatoare din Europa răsăriteană, care nu vor fi protejate prin măsuri protecționiste, ca aceea din Europa apuseană și nici prin susținerea artificială a pretului pe socoteala bugetului public, care n-ar putea fi continuată fără a îndepărta începutul unei acțiuni de stat închinată intensificării agriculturii țărănești.

Totodată, este probabil că pietele de pe continentul european nu vor fi accesibile exportului surplusului de grâu românesc, dacă fiecare în parte va continua să tindă spre satisfacerea nevoilor prin producția proprie. În acest caz, îndeosebi în Germania și Italia, în afară de anii cu recolte deficitare, pietele vor fi închise pentru grâu din afară. Grâul românesc având să lupte pe piața internațională cu grâul transoceanic și probabil rusesc, numai dacă printr-o strictă raționalizare a producției se va reuși, în timp util, a se ameliora calitatea și spori cantitatea, reducându-se costul de producție, își va putea menține poziția.

Numai dacă Germania și Italia, prin noua ordine europeană proiectată, urmărind a stabili o nouă diviziune a muncii între statele de pe continent vor renunța la politica autarhiei alimentare și vor tinde la unificarea nivelului preturilor agricole și îndeosebi a pretului grâului pe piața europeană, perspectivele ar deveni favorabile.

Chiar în această ipoteză optimistă, dacă intensificarea agriculturii s-ar rezuma numai la sporirea randamentului cantitativ și calitativ al producției cerealelor și îndeosebi a grâului, venitul național nu s-ar mări indusulător, iar standardul de viață al agricultorilor și îndeosebi al țăranimii n-ar putea fi ridicat în mod sensibil.

De altminteri, păstrarea structurii agriculturii țărănești nici n-ar fi compatibilă cu continuarea caracterului cerealist, întrucât în această direcție exploatarea mare mecanizată prezintă avantaje necontestate față de cea mică. Dacă este firesc a se prevedea menținerea, în viitorul apropiat, a structurii actuale și a repartiției proprietății solului, cu predominarea proprietății țărănești, sporirea randamentului producției agricole nu se poate aștepta decât de la trecerea agriculturii românești la pluricultură, care asigură un randament mare pe hectar printr-o varietate de produse diferite.

În regiunea situată la sud de linia viilor, unde pământul e de calitate bună și clima proprie pentru oproducția vegetală, trecerea la pluricultură este normal să se facă prin părăsirea asolamentului condamnat grâu-porumb și extinderea culturii plantelor leguminoase, a plantelor oleaginoase și industriale, care cer mai multă muncă.

Dacă este firesc să ne așteptăm la o evoluție în acest sens, nu e îngădui a nu se preciza limitele posibilităților pe acest drum. Experiența arată că numai acele țări

care au acces la piețele industriale sau sunt ocrotite de un sistem protecționist, creșd agriculturii lor o poziție de monopol pe piața internă, sunt în stare să obțină randamentele cele mai ridicate. Astfel, cea mai dezvoltată agricultură animală prevalează pretutindeni în zona industrializată din Europa apuseană și anume pentru că în afara de capacitatea mare de absorbție a piețelor ocrotite de concurența străină, aceste regiuni au o climă favorabilă creșterii vitelor.

România nu îndeplinește în prezent aceste condițiuni: ea nu dispune de piețe interne suficiente, și nici de piețe externe favorabile desfacerii produselor animale și numai în unele regiuni, clima este prielnică creșterii vitelor.

Aceasta este cauza principală pentru ce până acum, în exploatarea agricolă țărănească, predomină vitele de muncă folosite pentru lucrarea pământului, care abia își câștigă întreținerea lor.

Tipul economiei de creștere a vitelor în legătură cu exploatarea agricolă presupune: condiții favorabile de piață pentru carne, lapte, unt, brânzeturi etc. și condiții de climă umedă, favorizând creșterea furajelor.

Nu numai în Transilvania condițiile de climă sunt împlinite. În celelalte regiuni, unde umiditatea e mai scăzută, creșterea intensivă de vite (îngrăsarea de vite pentru măcelărie) nu-i posibilă și exploatarile țărănești pot ține un număr redus de vite.

În schimb, este de prevăzut că, în regiunile de ses, producția de carne să sporească prin extinderea creșterii porcilor și păsărilor îngrășate cu porumb, îndată ce randamentul producției de porumb va crește.

După cum am constatat în expunerea cu privire la condițiile de dezvoltare a economiei agricole țărănești, ritmul desfășurării acestui proces de evoluție normal, în raport cu structura țărănească a agriculturii românești atârna de împrejurări care sunt în afara de sfera de inițiativă individuală a economiei țărănești. Asigurarea hrănirii îndestulătoare a vitelor este în funcție de orientarea și organizarea izlazurilor și producția furajelor artificiale și naturale care intră în atribuțiile conducerii centrale a agriculturii. De asemenea, răspândirea raselor superioare de animale de care atârna calitatea atât a produselor brute cât și a celor derivate (ouă, unt, brânzeturi, suncă, bacon etc.) precum și posibilitățile de desfacere a excedentelor producției condiționate de adaptarea produselor la cerințele piețelor străine și de dispoziția acestora, sunt realizabile numai printr-o acțiune de stat.

Intensificarea în viitorul apropiat a agriculturii țărănești – deși ținută în anumite limite de condițiile naturale și de piață – este probabilă și posibilă.

Chiar și până la înlăturarea condițiilor defavorabile ale agriculturii țărănești parcellare (prin comasare, oprirea fărâmițării prin succesiune etc.) cu ajutorul unor stațiuni de tractoare și mașini agricole, asigurându-se punctualitatea și uniformitatea lucrării pământului, prin generalizarea semintelor selecționate și a metodelor de lucru adecvate, se poate prevedea o trecere a randamentului producției cerealelor, chiar în re-

giunile secetoase. Iar intensificarea agriculturii țărănești în regiunile de ses se poate asigura prin pluricultură, dând precădere culturilor alimentare, oleaginoase și industriale, precum și creșterii porcilor și păsărilor.

În sfârșit, în regiunile unde clima prezintă o umiditate suficientă, este de prevăzut o intensificare în sensul sporirii creșterii animalelor și a industrializării animale, în măsura în care se vor lărgi debuseele, fie prin industrializare și orășenizare, fie prin asigurarea debuseelor externe.

Industrializarea produselor animale depinde însă de existența unui minim de utilaj tehnic (târguri de vite, abatoare sistematice, antrepozite frigorifice, vagoane frigorifice și vapoare cu instalații frigorifice) pe care nu-l poate crea decât statul în asociere cu cooperatia.

S-a arătat la locul potrivit că tendința naturală spre intensificarea agriculturii țărănești a fost ținută în loc de anumiți factori (condițiile de preturi, dobândă și impozite) care au micșorat posibilitatea economisirii și deci a investiției de capital. Este normal ca proprietatea țărănească asupra pământului să promoveze investirea economiilor din venitul exploatareilor agricole în vite, unelte, acareturi, pământ etc. și astfel să contribuie an de an la sporirea economiilor rezultate din creșterea venitului producției agricole. Este cert că totalul economiilor dintr-o economie națională cu o structură țărănească să fie mai mare decât acolo unde ar predomina proprietatea mare, țărăni, chiar când venitul agricol e mic, tinzând a economisi o mare parte.

Dacă însă, prin decalajul dintre preturile agricole și industriale, dobânzi mari și un sistem de impozite pe consum și circulație, venitul agricol este redus peste măsură – astfel cum s-a întâmplat în România deosebi în ultima decadă – posibilitățile de investire indispensabile pentru intensificarea producției agricole se reduc peste orice măsură, prin transferarea forțată de la sectorul agricol la sectorul industrial. Condiții de credit defavorabile – ca acelea care au prevalat în aceeași perioadă – frânează complet eforturile spre intensificarea agriculturii.

Fără a se schimba radical aceste condiții, tendințele firești și posibilitățile practice ale intensificării agriculturii țărănești vor fi ținute mai departe pe loc.

În afară de aceste împrejurări de ordin social, dispersarea proprietății țărănești implică o defectuozitate în raport cu investițiile productive.

Existența unui număr mare de exploatare mici mână economiile în multe canale și în consecință nu există rezerve disponibile pentru investiții de capital constructiv pe scară întinsă, care ar determina o creștere a productivității. Același volum de economii, dacă ar fi mobilizat în irigații sau furnizare de electricitate, ar permite o creștere a productivității agricole; dar nu poate fi mobilizat. În condițiile date, investiții mici, ici și colo, nu vor conduce la un spor de productivitate a muncii: pentru o mărire a productivității de oarecare amploare este necesar a se organiza întregul sistem și să controleze suprafețele mai mari de pământ decât e posibil în actualul sistem.³

Acest defect inerent dispersiunii exploatařilor țărănești se poate înlătura numai prin intervenția statului și prin cooperatie. Odată ce este dovedit că prin investiții în irigații și electrificări, mașini agricole etc., productivitatea muncii agricole sporește și corelativ și venitul național, asemenea investiții productive nu e îngăduit să fie întârziate prin sindicalizarea obligatorie a plugurilor, prin cooperatie și cu concursul financiar al statului.

Îndeosebi, crearea unor condiții favorabile pentru dezvoltarea cooperatiei, cu ajutorul căreia se mărește potențialul economiilor familiale țărănești izolate și se corectează tendința spre investiții țărănești individuale neproductive, este o condiție sine qua non pentru a se deschide calea intensificării agriculturii țărănești.

Un expert danez⁴ chemat de guvernul român în 1939 să examineze organizația cooperatiei, a constatat că: Cooperatia română este un eșec și concepția cooperativă este complet degenerată. Cauzele principale constau în condițiile structurale economice-sociale defavorabile, denaturarea principiilor cooperatiste, lipsa de însușiri sufletești proprii și unui mediu social impropriu.

În ceea ce privește condițiile structurale, acestea se referă la defectele fundamentale ale organizării social-agrar românești: suprapopulare, fărâmițarea și împrăștierea loturilor, tehnică rudimentară agricolă, lipsa cadastrului și drumurilor locale, analfabetismul etc.

Fără a contesta că aceste împrejurări formează substratul defavorabil dezvoltării unei cooperatii viguroase, unele dintre ele nici n-ar putea fi înlăturate fără concursul cooperatiei. Pe de altă parte, există straturi de țărani cu o agricultură mai ridicată, dintre care se pot recruta cooperatori, dacă există o îndrumare pe liniile și în spiritul adevăratei cooperatii. Este însă cert că fără reclădirea cooperatiei din temelie nu-i de întrevăzut o intensificare a producției agricole.

Credit cooperativ adecvat structurii economiei țărănești, în care să se încadreze desfășurarea în comun a produselor pentru a face din warrant un instrument de mobilizare a produselor agricole.

Magazia și depozitul de vândut în comun marfă țărănească locală.

Magazia de cereale evoluând spre siloz local și regional la câmp.

Pivnița cooperativă de podgorii.

Distileria cooperativă și industrializarea fructelor.

Depozit de lemn în pădure etc.

Pe această cale a cooperatiei țărănești se trece de la depozitarea mărfii la standardizare, care favorizează perfecționarea producției agricole.

Este de prevăzut că în așteptarea condițiilor agricole favorabile, pentru a se trece la cooperatia de producție în domeniul industrializării produselor animale nevoia de a se mări productivitatea muncii țărănești va determina urgent o acțiune cooperativă pe aceste linii.

S-a subliniat mai sus rolul extinderii pieții externe în dezvoltarea agriculturii românești în perioada de după războiul mondial. Nu e nici o îndoială că restrângerea comerțului internațional de produse agricole a fost una din principalele cauze ale întârzierii procesului de intensificare a agriculturii țărănești.

Redeschiderea pietelor apare în această lumină ca o condiție sine qua non pentru redresarea și întărirea agriculturii românești.

Dacă asupra acestei chestiuni nu se poate lucra în genere decât cu ipoteze, după cum s-a menționat mai sus, într-o direcție, aceea a raporturilor economice din viitorul apropiat cu Germania, posedăm de pe acum date certe.

Este în afară de orice discuție că pentru România piața germană formată din cei 80 de milioane locuitori, prezintă o însemnătate deosebită. După încetarea stărilor și condițiilor economice impuse de economia de război, este de presupus că standardul de viață al populației muncitoare germane se va ridica și paralel vor spori și nevoile de import de produse agricole, vegetale, fructe, carne, unt, ouă etc.

Cadrul în care se vor dezvolta relațiile noastre economice cu Germania este fixat în tratatul asupra promovării raporturilor economice dintre Regatul României și Reich-ul German din 23 martie 1939, pentru o perioadă de 5 ani.⁵

În acest tratat, în vederea organizării unei colaborări strânse dintre cele două țări se prevede *întocmirea unui plan economic pe mai mulți ani* urmărind scopul și având ca principiu de bază echilibrarea schimburilor economice reciproce. Acest plan economic urmează a ține seama de cerințele de import german; de posibilitățile de dezvoltare ale producției române; de nevoile interne române și de nevoile schimbului economic al României cu alte țări.

El se va extinde îndeosebi asupra dezvoltării și orientării producției agricole românești, procedându-se și la culturi de noi produse agricole, la intensificarea celor de pe acum cultivate, precum și la dezvoltarea industriilor agricole și la instalațiile de prelucrare.

În acest cadru, posibilitățile dezvoltării agriculturii românești în raport cu nevoile germane stabilite pe o durată mai lungă, se extind la următoarele culturi: plante oleaginoase (soia, semințe de in, rapiță, floarea soarelui, ricin), plante textile (in, cânepă, bumbac), plante medicinale, plante furajere (trifoi și lucernă), furaje conținând proteină (fână de lucernă, orz furajer); intensificarea creșterii oilor și producției lânii.

În scopul intensificării agriculturii se prevede întrebuințarea tehnicii moderne, a mașinilor agricole și – acolo unde este indicat – a îngrășămintelor. De asemenea, în anumite cazuri, prin societăți mixte româno-germane se asigură concursul tehnic și organizatoric, precum și schimbul de experiențe a cultivatorilor de semințe și a institutelor agronomice.

Se prevede de asemenea posibilitatea încheierii unor contracte de culturi cu garanția de preturi minimale.

În sfârșit, în direcția industrializării agricole se proiectează întemeierea de instalații de sortare și uscare pentru fructe, instalații mari de lăptării, instalații pentru curățatul cerealelor, frigorifice, topitorii de în etc.

Din aceste date reiese clar că nevoile de import agricol ale Germaniei concordă într-o largă măsură cu interesul intensificării agriculturii românești.

Dintre toate produsele agricole românești, Germania are interes mic numai pentru grâu. Dacă din punctul de vedere al intensificării agriculturii, acest fapt nu e relevant pentru contribuția exportului de produse agricole la volumul schimburilor economice cu Germania, această perspectivă, cel puțin pentru perioada de adaptare a agriculturii românești, este defavorabilă. Într-adevăr, după cum s-a arătat în altă parte, valoarea maximă a exportului de seminte oleaginoase nu s-a ridicat nici la o sesime din valoarea maximă a exportului de grâu în Germania. Depinde deci de extensiunea exportului de produse agricole superioare, dacă în relațiile comerciale cu Germania se va compensa deficitul prin diminuarea exportului de grâu.

Această eventualitate este de o însemnătate covârșitoare pentru economia românească. Căci după cum s-a dovedit, prin expunerea evoluției comerțului nostru exterior, sensul general al exportului este dat de expansiunea exportului de produse petrolifere, pe când oscilațiile de la an la an sunt imprimate de recoltele de cereale și nu pot fi compensate de exportul de produse animale și lemn, care e supus unor variațiuni ciclice importante mai pronunțate. Cât privește lemnul, aflându-se într-o criză de structură, efectul compensator în export va întârzia.

Soarta balanței comerciale e deci legată de condițiile exportului agricol.

De aceea, sau Germania deschide barierele pentru cerealele românești, sau încurajează importul pe scară mare de produse agricole superioare.

Dacă este firesc să se aștepte de la strângerea relațiilor economice cu Germania perspective favorabile intensificării agriculturii românești, măsura avantajului rezultat pentru economia românească va depinde de capacitatea noastră de organizare economică pentru a folosi complet posibilitățile pieții germane. În acest sens, dacă concursul tehnic al specialiștilor germani, schimbul experienței între cultivatorii de seminte și institutele de cercetări agronomice nu pot fi decât profitabile pentru îndrumarea tehnică a procesului de intensificare a agriculturii românești, unele dintre celelalte metode de colaborare ar putea da prin aplicarea lor rezultate dezavantajoase.

Firește, sistemul contractării la unele culturi prin care se asigură prealabil debutul pentru un timp mai îndelungat și se garantează un pret minimal este favorabil pentru promovarea unor culturi speciale (soia, în, rapită etc.); prin aceasta, cultivatorii acestor plante sunt la adăpost de fluctuațiile conjuncturii și-si pot aranja cul-

turile în siguranță. Dacă cultivatorii țărani nu vor fi însă organizați în cooperative și dacă tratarea pretului nu se va reglementa, desi va provoca imediat un spor de venituri cultivatorilor, poate lesne degenera și societatea cumpărătoare, având o poziție de monopol, poate dicta preturile reducându-le până la limita unei rentabilități minime.

De asemenea, dacă s-ar favoriza crearea unor societăți mixte româno-germane cu misiunea de a organiza culturile speciale, pe lângă dificultatea de a controla preturile produselor ce se vor exporta și de a preveni reducerea lor aproape de limita actuală scăzută, a rentabilității agriculturii țărănești, aceste societăți mixte ar greva asupra balanței schimburilor prin transferul beneficiilor și altor venituri ale specialiștilor străini.

În afară de aceasta, nu trebuie să se uite că procesul modificării structurii producției agricole, în raport cu condițiile pieții este greu de realizat și schimbarea culturilor din cauza unor modificări bruste a condițiilor de piață nu se poate face de pe o zi pe alta. De aceea, pentru ca Germania, folosind aceste împrejurări să nu obțină, în calitatea ei de cumpărătoare de produse agricole românești specializate, o poziție de monopol, este necesar ca sistemul comerțului internațional să fie astfel întocmit, încât să faciliteze scurgerea excedentelor producției agricole și în alte țări.

Principial, tratatul economic încheiat cu Germania la 23 martie 1939 ține seama de nevoile de export ale României pe alte piețe. Nu se poate însă prevedea care va fi organizarea viitoare a schimburilor economice. În momentul de față, două concepții se confruntă: cea germană de o parte și cea anglo-americană de cealaltă parte. Cea dintâi exclude revenirea la jocul liber al forțelor economice și urmărește crearea unui spațiu economic european.

În ultima formulare datorată Ministrului Reich-ului, dr. Funk, nu există intenția de a face din Germania Mare și Europa o autarhie absolută, dar se va ține ca toate produsele să existe în cantități suficiente, în spațiul economic dominat de Germania pentru ca acest spațiu economic să fie independent de celelalte. Libertatea economică a acestui spațiu trebuie deci garantată. Aceasta nu este o autarhie în înțelesul unei auto-satisfaceri, ci o doctrină economică, politică și vitală, care lasă un mare câmp de acțiune pentru export. Îndeosebi se prevede o sporire a potențialului de export al Germaniei după război.

Locul autarhiilor naționale din preajma actualului război a diferitelor state europene va fi luat de o autarhie europeană, a cărei structură și organizare se va întemeia după concepția Ministrului Economiei Reich-ului pe următoarele principii:

Prin încheierea de tratate economice pe termene lungi cu statele europene se va urmări adaptarea economiilor naționale europene la piața germană, prin planuri de producție pe termene lungi, adică adaptarea la o desfășurare sigură pentru ani de zile. Astfel se va putea ajunge la o sporire a producției europene și la producții noi. Pe de

altă parte, vor exista pentru mărfurile germane posibilități mai favorabile de desfacere pe piețele europene. Prin crearea de raporturi stabile între cursuri, se va asigura un sistem de plată, care va funcționa fără fricțiuni pentru dezvoltarea raporturilor de schimb dintre diferitele state.

Trebuie să se determine o întărire a sentimentului colectiv economic între popoarele europene, printr-o cooperare în toate domeniile politicii economice. Solidaritatea economică dintre statele europene trebuie să dea posibilitate unei mai bune reprezentări a intereselor economice europene față de alte grupuri economice din economia mondială. Această Europă unită nu va îngădui ca formațiuni extraeuropene să-i prescrie condiții de natură politică sau economică. Ea va face negoț cu alții pe bază de egală îndreptățire putând arunca în cumpănă întreaga greutate economică a continentului.

Dacă în această concepție se admite necesitatea comerțului dintre țările din spațiul european și țările din alte spații economice, se subliniază că ele vor face negoț cu alții pe bază de egală îndreptățire, precizându-se de pildă că măsura în care Germania va face comerț cu Statele Unite depinde de renunțarea acestora la metoda greșită de a voi să fie în același timp cea mai mare țară creditoare și cea mai mare țară exportatoare din lume și de la ideea că vor putea impune Germaniei sau Europei condițiile lor economice.

Concepția anglo-americană este opusă celei germane fundamentale, prin convingerea că creșterea volumului schimburilor economice internaționale presupune restabilirea libertății relative a comerțului, organizată printr-un sistem de convenții bazate pe principiul reciprocității și eliminarea tuturor tendințelor autarhice și a metodelor ce le-au promovat (contingente, prohibiții, monopoluri de import, clearingi etc.).

În momentul de față, desi nu se poate prevedea cu certitudine care va fi ordinea economică viitoare a lumii, una dintre alternative pare exclusă: reîntoarcerea la metodele libertății schimburilor internaționale dinainte de 1914. Pe de altă parte, menținerea celor două sisteme economice antagoniste: german și anglo-american, între care nu s-a putut găsi, în ultimii cinci ani care au precedat actualul război, metode de colaborare temeinice și durabile, ar echivala cu un război economic între continentul european și spațiul economic anglo-american.

Dintr-un asemenea impas, nu vedem altă ieșire decât adoptarea soluției regionalismului economic. Această alternativă a fost concepută de mai mulți gânditori germani și pare a fi câștigat teren și în lumea anglo-americană în timpul din urmă.

Este probabil ca omenirea să treacă la o formulă de regionalism economic. În acest caz, dacă continentul european va forma o regiune economică înăuntrul căreia comerțul se va face într-un cadru de libertate relativă, îngăduind un grad de diviziune a muncii între țările europene, ocrotite de concurența țărilor transoceanice

printr-un regim vamal preferențial european, pentru agricultura românească, se vor crea condiții favorabile unei intensificări. În această ipoteză, piața europeană va forma un debuseu capabil să absoarbă excedentele, nu numai ale agriculturii din România, ci din toate țările agricole din sud-estul Europei.

Cum intensificarea agriculturii românești este împinsă de presiunea demografică rurală și e în concordanță cu structura social agrară actuală – predominarea exploatareilor țărănești familiale, ceea ce satisface și idealurile de viață ale țărănimii – în ipoteza extensiunii pieții la întregul continent european, perspectivele lichidării în proporții însemnate a suprapopulării ar fi favorabile.

Este necesar a se sublinia însă că prefacerile structurale în agricultură urmează un ritm lent, din cauza rolului preponderent al condițiilor naturale, cât și a tradiționalismului și rezistenței țăranului față de procedee noi de muncă, precum și a condițiilor pieții.

Chiar dacă am admite ipotetic posibilitatea absorbirii întregului surplus de muncă țărănească neconsumată astăzi în agricultură, prin intensificarea acesteia, între ritmul formării excedentului anual de brațe țărănești și ritmul intensității economiei țărănești va rămâne un decalaj de timp, astfel încât satele vor avea un surplus de brațe, care trebuie plasat în afară de agricultură.

Este deci firesc să se socotească că presiunea demografică va acționa în sensul accelerării procesului de industrializare.

S-a arătat însă în altă parte că în deceniul 1928-1938, în care ritmul industrializării românești a fost accentuat, industria n-a absorbit decât a douăzecea parte din surplusul anual de brațe țărănești.

Faptul acesta nu este surprinzător. După unii economiști, mizeria rurală este unul dintre factorii importanți în formarea industriei capitaliste. Ei se întemeiază pe coincidența dintre începuturile industrialismului și mizeria rurală din Anglia, în secolul al XVIII-lea. Dar în alte țări, ca în Germania centrală, Boemia și Elveția, industrialismul s-a dezvoltat cu toate că a existat o țărănime liberă și prosperă.

Exact este că mizeria rurală forțează populația de la sate să-și caute alte ocupații, dar prin ea însăși nu poate determina decât creșterea industriei necapitaliste (meserii sau industria casnică).

Evoluția economică a popoarelor arată că factorii determinanți ai procesului de industrializare sunt: acumularea de capital și condițiile de piață.

S-a constatat că România posedă disponibilități reduse de capitaluri. Nivelul urcat al dobânzilor, în întreaga perioadă de două decenii cercetată, este o confirmare.

Dacă procesul de formare a capitalurilor este în general mai lent în țările cu structură agrară, în țara noastră, datorită nivelului scăzut al productivității agricole, posibilitățile de economisire în cel mai însemnat sector de producție fiind reduse, rata

acumulării capitalului este mai scăzută, comparativ cu alte țări agricole cu o productivitate mai ureată.

În afară de acest substrat general, procesul de formare al capitalurilor românești, în primii zece ani (1919-1928), a fost frânat prin regimul taxelor de export și prin politica monetară și de credit: în urmă, după stabilizare, prin scăderea venitului național, consecință a crizei mondiale (1929-1933), iar în ultimii cinci ani (1934-1939) prin politica fiscală, care a drenat o parte însemnată a economiilor spre industria armamentului și a munițiilor.

În raportul dintre cele două sectoare de producție națională, mai este de semnalat că prin decalajul între prețurile agricole și industriale, în ultimii zece ani, constant în favoarea acestora din urmă – datorită poziției de quasi-monopol a industriei create prin regimul protectionist și prin politica de credit – industria a fost în măsură să-și apropie o parte din venitul agricultorilor, cu care și-a mărit posibilitățile normale de acumulare de capital. Drept urmare, în evoluția din ultimul deceniu a industriei românești, se poate constata că autofinantarea a jucat un rol foarte însemnat. Deși nu este posibil a se estima exact amplasarea finanțării cu mijloace proprii, ca sursă de formare a capitalului, totuși există unele criterii care indică, dacă nu ordinea de mărime, sensul mișcării.

Dar penuria de capitaluri disponibile se oglindește în importanța covârșitoare a capitalurilor internaționale în formarea industriei românești. Sunt ramuri, între care pe planul întâi stă industria petrolului și a lemnului, care-și datoresc existența importului de capitaluri și în care până astăzi locul capitalului românesc este redus.

Cum în viitorul apropiat pe de o parte perspectivele importului de capital sunt incerte și aportul lor este legat de serioase inconveniente economice (presiunea asupra balanței plăților) și naționale, iar pe de altă parte nu este socotit în condițiile date dezirabil, decât numai acolo unde inițiativa românească lipsește, este de presupus că progresele industrializării vor fi în funcție de ritmul formării capitalului românesc.

Rata anuală a acumulării de capital românesc depinde în primul rând de mărimea venitului național. Vor exista oare după restabilirea păcii condiții favorabile pentru dezvoltarea activității economice naționale românești?

În momentul de față o previziune bazată pe elemente certe este imposibilă.

Deși, după cum s-a văzut mai sus, există temeiuri care lasă să se întrevadă perspective favorabile pentru creșterea productivității agriculturii românești, ritmul acestui proces este în funcție de unele elemente expuse fluctuațiilor și nu poate fi determinat complet de voința colectivității românești.

Un singur factor este cert: sarcinile financiare impuse de necesitățile organizării apărării naționale din timpul anilor din preajma actualului război și cheltuielile extraordinare pentru paza fruntariilor în timpul duratei sale, vor apăsa asupra economiei românești ani de-a rândul. Această presiune va fi cu atât mai greu de suportat,

cu cât se va raporta asupra unui venit național micșorat, în urma pierderii unei însemnate părți din teritoriul național.

Pentru a concretiza amploarea micșorării venitului național în urma acestui eveniment nenorocit, dam câteva date:

Prin pierderea Basarabiei și a Bucovinei de Nord, România a pierdut 50.135 km² sau 16,99% din teritoriul național și 3.748.063 locuitori sau 18,62% din populația sa (la 28 iunie 1940), din care 13,34 % populație etnic românească.

Pierderile economice sunt ilustrate prin următoarele date esențiale:

Din suprafața terenurilor arabile, s-a pierdut 24% sau pe categorii de culturi: 24,5% cereale, 24% plante alimentare, 50,1% plante industriale, 12% fânate cultivate, 15% pășuni, 12,5% livezi, 30% vii și 6% păduri.

Din culturile de plante industriale subliniem că se pierd 80,7% soia, 62,9% floarea soarelui, 29,5% sfeclă, 92,5% anason și 98,1% ricin. Prin urmare partea covârșitoare a zonei agricole intensificate prin cultura plantelor industriale dispare.

Chiar și în sectorul industrial pierderea este simțitoare, industria dezlipită de teritoriul românesc reprezentând un capital investit de 2,5 miliarde și o producție anuală de 4,1 miliarde lei.

În lumina acestor date se va recunoaște că partea dislocată din venitul național românesc va fi greu resimțită în viitorul apropiat, îndeosebi în raport cu sarcinile financiare ce vor avea să fie suportate de o populație și un teritoriu economic îngustat.

Ar trebui să presupunem condiții extrem de favorabile și un efort economic supraomnesc ca să scontăm o creștere excepțională a venitului național, în măsură să asigure acoperirea anuității sarcinilor financiare excepționale și să mai lase disponibilități de capitaluri pentru investiții productive.

Condițiile defavorabile create economiei românești prin mutilarea teritoriului național implică îndeplinirea cât mai degrabă a schimbărilor fundamentale în orientarea producției și organizarea pieții interne de mărfuri, credit și capitaluri, ca să se favorizeze formarea de capitaluri românești.

Din expunerile ce preced, reiese că în direcția producției, dezvoltarea unor perspective prielnice sporirii ratei de acumulare a capitalului depinde în prima linie de ritmul și succesul procesului de intensificare a producției agricole. La rândul său, aceasta este în funcție de piața externă, dar și de piața internă. S-au examinat mai sus perspectivele pieții externe. Chiar în ipoteza că acestea vor fi favorabile, fără a se întregi cu condiții avantajoase pe piața internă, nu se poate aștepta o creștere suficientă a venitului agricultorilor corespunzătoare nevoii de mărire corelativă a ratei de acumulare a capitalului românesc.

Aceasta presupune două condiții: punerea agricultorilor în poziția de a realiza prețul întreg, prin excluderea intermediarilor, trecând asupra producătorilor agricoli organizați funcțiile acestora și echilibrarea preturilor agricole cu cele industriale.

Asigurarea pretului întreg producătorilor agricoli, implică crearea unei rețele complete de cooperative de valorificare a produselor agricole și stăpânirea de către acestea în asociație cu statul și comunele (în forma regiei mixte cooperative) a întregului utilaj tehnic necesar pentru conservarea și conditionarea produselor agricole (silozuri, frigorifere, târguri de vite, abatoare, lăptării comunale etc.).

Aceasta presupune o organizare a pieții capitalurilor, care să dea precădere în viitorul apropiat investițiilor în sectorul agricol, deci în locul libertății, dirijarea investițiilor.

În trecut, canalizarea capitalurilor disponibile s-a făcut numai în aparență liber, deoarece rata profitului din sectorul industrial a fost sporită, ca urmare a politicii neomercantiliste care a creat industriei o poziție de monopol. Interesul accentuării ritmului formării capitalurilor românești pentru alimentarea industrializării impune o politică de dirijare a investițiilor spre sectorul agricol.

Dar unde se vor găsi fondurile pentru primele investiții agricole inexorabile?

În parte se vor putea procura prin colectarea economiilor țărănești în institutii de credit cooperative, dacă li se va da organizarea adecvată, potrivit principiilor și spiritului cooperatist. De asemenea, dezvoltarea sistematică a sistemului casei generale de economii și cecuri postale, într-un mediu de securitate politică externă și internă va deschide posibilități pentru asemenea investiții productive.

În sfârșit, mai intră în considerație utilizarea metodelor de creare de credit în înțelesul restrâns al expresiei, cu scopul de a pune temeliile unei acțiuni de ridicare a productivității muncii agricole și a măririi venitului național. O asemenea politică de credit, pentru a se evita consecințele unei inflații, pe lângă dirijarea investițiilor reclamă și o politică de prețuri și salarii.

Examinarea perspectivelor formării de capital românească – primul factor determinant al procesului de industrializare – duce la încheierea că pentru o perioadă imediată orice optimism este deplasat.

Abia după ce, și dacă, se va determina o creștere a productivității și rentabilității în agricultură, se vor forma resurse de capital, ce vor putea fi îndrumate spre noi industrii.

Până atunci, industrializarea va rămâne în funcție de posibilitățile de autofinanțare și de importuri de capital, în măsura în care vor fi înlesnite de conjunctura internațională și vor fi admise de stat.

Al doilea factor determinant al ritmului industrializării este extinderea pieții interne.

Cercetarea evoluției raporturilor dintre industria românească și piața internă în perioada de după războiul mondial, a învederat o sporire a desfacerii unui număr restrâns de articole de consum față de scăderea pronunțată a consumului celor mai importante bunuri de consum, oglindind puterea de cumpărare redusă a maselor con-

sumatoare. În schimb, variația în sens invers a consumului de bunuri de producție a scos la iveală o criză de creștere a industriei românești, a cărei existență se întemeiază mai mult pe consumul statului și în parte pe export (industria petrolului și lemnului).

Una dintre cauzele fundamentale ale acestei dezvoltări este structura noastră social-agrară, formată din economii țărănești, cu caracter de unități economice autonome, quasi-autarhice, având un contact restrâns și ocazional cu piața. Drept urmare, cât timp capacitatea de absorbire de fabricate a pieții rurale este redusă, iar expansiunea ei se face lent și urmează un curs accidental, în funcție de conjunctura agricolă și alte împrejurări, influențând asupra puterii de cumpărare a țărănimii (presiunea fiscală, gradul de îndatorare etc.) posibilitățile de industrializare vor rămâne limitate.

În condițiile date, gospodăria publică a reprezentat o piață mai însemnată pentru industria națională, care în perioada cercetată a depins într-un grad mai mare de fișe, adică de veniturile funcționarilor publici și de bugetul de materiale al instituțiilor publice și de comenzile statului și regiilor publice, decât de puterea de cumpărare a țărănimii. Iar unele ramuri (petrolul și lemnul) au fost în funcție mai mult de piața externă.

Aceste împrejurări lămuresc constatarea făcută în altă parte că, cu toată accelerarea procesului de industrializare din perioada din urmă (1933-1938) sub imboldul unui regim protectionist exagerat, industrializării nu i-a corespuns creșterea consumului intern, ci diminuarea corespunzătoare a importului – deși sporirea populației a fost un factor permanent de mărire a nevoilor.

În afară de cauzalitatea inerentă structurii agricole, care determină o participare neînsemnată a lumii rurale la consumul de produse industriale, cartelarea industriei românești în toate formele și îndeosebi prin oficiile de vânzare, bucurându-se de o poziție de monopol, a contribuit la comprimarea consumului de fabricate industriale prin menținerea unui nivel de preturi disproporționate, față de puterea de cumpărare a maselor de consumatori. Cartelarea industriei apare astfel ca un factor important al fenomenului foarfecelui preturilor agricole și industriale.

Iar dezvoltarea consumului de produse industriale a fost ținută în loc – cel puțin de la 1935 până acum – de fiscalitatea indirectă care a crescut progresiv cu mărirea sarcinilor excepționale impuse de înarmarea țării.

Este în afară de orice îndoială că perspectivele de dezvoltare a pieții interne de produse industriale sunt conditionate, în primul rând, de ritmul intensificării agriculturii, de la care se așteaptă o ridicare a capacității de cumpărare a țărănimii, a cărei urmare firească va fi o sporire a schimburilor dintre sat și oras.

Până în prezent nici industria n-a găsit o piață largă în lumea satelor, dar nici agricultura n-a primit prin industrializare impulsul să se intensifice.

Cu tot ritmul accelerat al procesului de industrializare, cultura solului și creșterea vitelor n-au capătat un imbold sensibil spre industrializare; evoluția sepielului mereu în scădere arată că agricultura n-a găsit nici pe piața internă condiții prielnice ca să dezvolte creșterea animalelor; îndeosebi din cauza lipsei de rentabilitate, bovinele crescute pentru îngrășare reprezintă abia 3,7% din efectiv; industriile alimentare bazate pe aceste produse nu sunt de ajuns de dezvoltate; industria textilă desi e avansată, a neglijat plantele textile autohtone – cânepa și inul – abia în anii din urmă a stimulat cultura bumbacului și n-a dat nici un imbold perfecționării calității lânii; industria uleiurilor vegetale n-a fost în măsură să determine o creștere a producției plantelor oleaginoase, iar introducerea în ultimii ani a soiei, se datorește influenței relațiilor comerciale externe.

În sfârșit, înzestrarea tehnică rudimentară și insuficiența a agriculturii și rolul minimal al îngrășămintelor chimice ilustrează absența oricărei înrăuriri pozitive a industriei metalurgice și chimice în această direcție.

Extinderea redusă a pieții interne pentru produse agricole superioare se vedește în micimea centrelor urbane, în caracterul rural al unei însemnate părți a populației urbane și în împrejurarea că numai circa o treime din populația orășenească se află în orase cu peste 100 mii locuitori și care nu mai au caracter agricol.

O asemenea structură a populației orășenești nu poate reprezenta un consum însemnat de produse agricole superioare.

Dar structura specifică a distribuției populației în orase este în mare parte un reflex al direcției industrializării, caracterizată prin aglomerarea industriilor în marile orase; iar în regiunile industriale dezvoltate în legătură cu exploatarea miniere, formațiunile orășenești n-au luat proporții deosebite.

Acest gen de industrializare nu putea duce decât la limitarea creșterii consumului de produse agricole superioare, la un număr redus de centre de populație și chiar în-lăuntrul acestora nivelul consumului nu se putea ridica din cauza limitelor înguste ale industrializării datorită puterii reduse de cumpărare a maselor rurale.

Pe drumul urmat până acum, posibilitățile de extindere a pieții interne de fabricate sunt reduse.

Liniile de mișcare ale industrializării viitoare sunt dictate de necesitatea intensificării agriculturii: așezarea de industrii în mijlocul satelor în apropierea locului de producție a materiei prime. În acest sens, este indicată orice acțiune prin care se apropie locul de producție de locul de desfacere (motorizarea transportului pe sosele) și favorizează așezarea industriilor în mediu rural (electrificare, avantaje speciale, îndrumare tehnică, înlesnirea înzestrării cu utilajul tehnic etc.).

În această direcție, rezervele bogate de energie și materii prime deschid perspective largi: industrializarea cânepii și inului cu precădere față de aceea a bumbacului prin înființarea de topitorii mici de in și cânepă; industrializarea leguminoaselor

(prin fabricare, conservare, uscare etc.); industrializarea fructelor (fabrici de marmeladă, uscătorii de fructe etc.); industrializarea semintelor oleaginoase; industrializarea produselor animale (fabricare de mezeluri, unt, brânzeturi etc.); industrializarea pestelui etc.

Asemenea industrializări mai sunt cerute îndeosebi pentru că duc la mărirea cereșii de brate locale și nu sporesc numai cantitatea și perfecționează calitatea produselor agricole, deoarece pe măsură ce se industrializează produsele, exigentele relativ la calitatea materiilor brute cresc și agricultura este forțată să se intensifice.

A doua serie de posibilități de industrializare rezidă în prelucrarea lemnului chiar în regiunile silvice. În această direcție, printr-o exploatare mai intensivă a pădurilor, posibilitatea de producție anuală se poate mări, iar prin raționalizarea utilizării optime a fiecărei specii și transformarea ei industrială se poate obține o valorificare sporită a lemnului. În afară de aceasta, există o gamă întreagă de posibilități de industrializare a lemnului care ar prileji noi inițiative.

A treia serie cuprinde intensificarea industrializării petrolului, prin sporirea capacității de crackaj, exploatarea gazelor de sonde și valorificarea hidrocarburilor și industrializarile chimice a gazului metan pe baza negrului de fum.

În sfârșit, ultima serie de industrializări este în legătură cu rezervele de materii prime anorganice. În această privință este a se ține seamă de faptul că dispunem de un potențial siderurgic limitat, dar în domeniul industrializării minereurilor există încă posibilități, atât prin noi explorări, cât și printr-o valorificare mai completă a minereului exploatat, atât în direcția metalurgică, cât și chimică.

Acestea sunt însă numai indicații de posibilități tehnice de industrializare. Posibilitățile economice depind de cadrul social și economic.

Pentru a se lămuri în ce măsură și în ce direcție se vor deschide posibilități economice de industrializare în viitorul apropiat, trebuie să subliniem că dezvoltarea industrială n-are loc în România într-un regim de libertate, ci într-un regim de protecție. Prin gradarea variată a protecției, care mai variază și în raport cu nivelul preturilor unui produs sau altul și cu celelalte condiții de protecție (abundența și calitatea materiei prime și a mâinii de lucru, costul capitalului etc.) se determină o îngrădire a liberei alegeri a ramurii de producție în care urmează a se realiza inițiativa unui întreprinzător.

Într-o asemenea ambianță, nivelul preturilor și rata profiturilor nu poate fi un indicator care să arate întreprinzătorilor exact situația pieții produsului urmând să facă obiectul industrializării, dovadă extinderea erorilor de investiții industriale. Într-un regim de protecție acordată de stat industriei, asemenea erori de investiție care înseamnă risipă de capital și o grevare continuă asupra consumului țării nu sunt admisibile.

Telul firesc al unei industrializări este sporirea puterii de cumpărare a poporului prin stimularea întregii activități productive și comerciale a națiunii, creșterea consumului intern de materii prime și de produse finite, diminuarea importului unor fabricate străine; printr-o asemenea industrializare nu numai că nu se reduce, dar se mărește volumul schimburilor externe, deci și a importului.

Pentru ca să se realizeze în viitor ceea ce nu s-a izbutit prin industrializarea de până acum, este de presupus că statul va fixa cadrul și limitele dezvoltării industriale, iar prin sistemul de încurajare va căuta să influențeze ierarhizarea inițiativelor industriale.

Pentru a se fixa cadrul procesului de industrializare, prima întrebare ce se cere a fi lămurită este *telul ei*.

Industrializarea românească nu poate avea un caracter integral urmărind realizarea autarhiei industriale, ca o contrapondere față de autarhia agricolă a statelor industriale, întrucât avem motive să socotim că aceste tendințe au atins limitele extreme și vor fi răsturnate. Din manifestările oficiale ale inițiatorilor politicii de autarhie rezultă limpede tendința de a se limita sensul ei, prin recunoașterea necesității comerțului exterior. O nouă formă de economie mondială, care să restabilească pe baze și cu metode noi schimburile internaționale este prevăzută în mod general.

Drept urmare, telul industrializării pentru un stat cu structură social-agrară, ca România, nu poate fi decât extinderea activității economice și augmentarea productivității muncii naționale în vechile ramuri de producție.

Tărmurită astfel, problema care primează este selectarea ramurilor de producție, după criteriul sporirii capacității de cumpărare a maselor, deci extinderea pieții și ierarhizarea industrializării după criteriul maximului de productivitate.

Pe această cale se asigură, pe de o parte, *lărgirea bazei interne*, condiție sine qua non – a dezvoltării și, pe de altă parte, se ridică nivelul calitativ al unor anume produse și se facilitează producția unor produse de calitate, cu desfacere ușoară pe piețele externe.

De bună seamă, în cadrul fiecărei branșe va fi nevoie a se preciza în fiecare caz dimensiunea optimă a întreprinderii, care înlesnește o ocupație integrală a utilajului tehnic și minimum de cost de producție. Sub acest unghi de vedere, este infinit probabil că dintre numeroasele creații industriale din perioada 1932-1938, caracterizată prin poziția de quasi-monopol a industriei pe piața internă, unele se vor dovedi neviabile.

Doi factori vor trebui să fie luați în considerație: penuria de capital și de muncă calificată pe de o parte și pletora de brațe de muncă necalificată ieftină.

Prin formarea tehnică a muncii calificate, printr-un învățământ tehnic adecvat și un sistem de ucenicie, completat de un învățământ complementar profesional, este de prevăzut o creștere progresivă a numărului de lucrători calificați autohtoni. Cât

timp va subzista însă penuria, abundența mării de lucru ieftine și capitalul și telnicitatea scumpă vor impune un grad moderat de mecanizare a producției.

Este probabil că formarea capitalului național industrial să urmeze un ritm mai lent decât excedentul anual de brate de muncă. Dacă în sectorul agricol – unde rentabilitatea este mai mică – nu intervine o asistență de credit ieftin pe termen lung și mijlociu, industrializările prin autofinanțare vor avea un mers greoi. În sectorul industrial în schimb, cât timp se va mentine rentabilitatea mai ridicată – care își află expresia în bilanțurile anuale nu numai în beneficiile importante ci și în cotele de amortizare însemnate – va avea loc un proces de formare de capital nou, augmentat de capitalul acumulat în mediile de populație dependente de industrie. Autofinanțarea este, în această ramură, mai promițătoare.

În schimb, după cum s-a precizat mai sus, necesitatea asigurării investițiilor agricole și a investițiilor de stat, impune a nu mai lăsa la jocul liber al forțelor – denaturat prin poziția de quasi monopol a industriei – formarea de capitaluri industriale prin emisiuni de acțiuni și obligațiuni industriale sau prin finanțări în formă de credite pe termene lungi și mijlocii.

În sfârșit, aportul de capital străin, atât de însemnat în prima fază a formării sistemului industrial, diminuat în faza următoare, în împrejurările economice internaționale în devenire rămâne sub un semn de întrebare. De altminteri, fără a deprecia importanța capitalurilor străine în acțiunea de industrializare, este a se sublinia că beneficiile capitalului străin plasat, în mare parte nu servesc la crearea de putere de cumpărare pe piața națională și nu contribuie la sporirea ofertei de capital căci sunt exportate.

Structura specifică a pieții muncii și capitalului, în economia românească, așază pe primul plan chestiunea debuseului ca factor hotărâtor în dirijarea procesului de industrializare. Hotărârea cu privire la orice inițiativă industrială este a se lega de examinarea chestiunii debuseului.

Constatarea că întreprinderi industriale românești, create pentru satisfacerea unor nevoi simple cu caracter universal, rigid mai mult sau mai puțin, independent de variațiile conjuncturii, n-au izbutit să-și dea mărimea optimă și continuă a lucra cu un preț de cost încărcat de sarcini moarte, este o vie ilustrare a caracterului primordial al debuseului și în același timp indică una din limitele relative ale industrializării.

Ori de câte ori pentru un produs de bușeu este mai specializat și mai fluctuant, cu cât produsul respectiv este mai specific și deci cererea mai puțin universală, cu atât pentru a se putea întemeia o întreprindere de dimensiune optimă viabilă, se cere o piață mai întinsă.

Vom exemplifica cu cazul industriei siderurgice și metalurgice românești.

Dacă industria fontei și a oțelului – atât timp cât vom dispune de condițiile favorabile actuale: rezervele de materii prime (asocierea cărbunelui cu minereul) – se

poate dezvolta întrucât există un debutsu însemnat pentru forță, oțel și produse laminăte, construcții metalurgice, care-i permite să lucreze cu un cost mai puțin ridicat, îngustimea pietii de desfacere devine un obstacol în calea existenței unei industrii de mașini și aparate, unelte și scule. În schimb, industria metalurgică poate avea un debuseu important în fabricația de mașini și unelte agricole, care în cadrul unei politici de industrializare normală, cuprinzând și agricultura, este susceptibil de a fi sporit.

Dar pentru îndrumarea procesului de industrializare n-are importanță numai piața internă, ci și piața externă. *Werner Sombart*, cercetând fenomenul industrializării țărilor agricole, generalizând, a conchis „pe aceeași bază agrară nu se pot clădi două sisteme industriale, anume cel propriu și cel european, potrivit legii raportului proportional între baza agrară și industrială”.

După cum releva în mod just *Andreas Predöhl*, în joc sunt complexe de fapte, în aparență simple, dar care în realitate acoperă o serie de probleme complicate.

În fapt, industrializarea țărilor agrare exercită o influență defavorabilă asupra acestor ramuri de producție din țările vechi industriale care jucau un rol însemnat în importul mărfurilor respective în țările agrare. Astfel se constată un regres al exportului de fabricate simple, care satisfăceau nevoile de articole de primă necesitate și care se fabrica în fiecare țară agricolă. În acest sector de industrii se poate considera că diviziunea internațională a muncii a încetat. Autarhia industrială limitată la aceste ramuri de producție industrială apare ca un fenomen normal.

Această evoluție industrială nu poate rămâne fără urmări asupra schimburilor economice între țări. S-a arătat la locul indicat cum s-a deplasat geografic și s-a transformat structural comerțul exterior al României, sub impulsul industrializării. Dificultăți mari au apărut în calea relațiilor comerciale cu acele state, care în afară de anume fabricate (ex. fire și țesături) pe care le exportau în trecut și pe care România fabricându-le astăzi nu le mai importă, nu mai dispun de alte articole interesând piața românească. Cu alte cuvinte, raporturile de complementaritate între România și celelalte țări s-au schimbat, impunând procese complexe de adaptări, atât în economia internă, cât și în relațiile comerciale externe. În această privință este de prevăzut că în viitorul apropiat posibilitățile de export se vor limita numai la acele feluri de produse ale căror condiții de producție implică existența unei piețe vaste, sau la produse de calitate.

Incontestabil aceste complicații de ordin economic s-ar putea transforma în obstacole în calea continuării procesului de industrializare a României.

În același sens, industrializarea mai departe se va putea izbi de dificultatea asigurării plății în străinătate a costului materiilor prime și utilajul tehnic de care nu se poate lipsi.

Întră, în primul rând, în această categorie, industriile care aprovizionează piața internă prelucrând materii prime străine. În jos este îndeosebi industria textilă. Firește,

importul de materii prime textile este susceptibil de a fi redus (prin cultura și utilizarea inului și cânepii și chiar a bumbacului) și prin aceasta se poate diminua dificultatea transferului. Nu trebuie a se scăpa însă din vedere că industria textilă produce articole care corespund unor nevoi simple, universale, cu cererea puțin elastică și cu un debuseu suficient și care întreprindează un însemnat număr de brate de lucru. Nu poate fi deci în discuție a se renunța la ea. Dar, pe lângă industria textilă, mai sunt dependente de importul de materii prime și alte ramuri: electrotehnica, ceramica, metalurgia și chiar industria materialelor de construcții. Dintre acestea, numai acelea care fabrică instrumente de lucru, îndeosebi specializate, folosind în proporții mari materii prime străine și care n-au izbutit a crea întreprinderi de dimensiuni optime, nu vor putea învinge dificultățile.

În orice caz, chiar dacă s-ar reduce volumul de materii prime cumpărate din străinătate, importul va spori fie prin fabricatele ce nu s-ar produce în țară, fie prin creșterea nevoilor de utilaj tehnic.

Aceasta va impune a se crea ramuri noi de producție de articole de export și a se dezvolta cele existente. Posibilități există. Dintre ramurile vechi (în afară de cereale): petrolul și lemnul, care oferă posibilități, îndeosebi prin intensificarea producției și oferirea pe piețele străine a unor produse de calitate.

Dintre ramurile noi, prelucrarea materiilor agricole, îndeosebi cele specifice care nu se găsesc în cantități și de calitate egale în majoritatea țărilor: industrializarea plantelor oleaginoase și textile și industrializarea produselor animale în condiții de calitate corespunzătoare cerințelor piețelor externe vor fi împinse pe planul întâi, îndeosebi de necesitatea inexorabilă de a compensa în timp util diminuarea valorii exportului rezultată din micșorarea excedentelor exportabile de produse petroliifere și material lemnos.

În sfârșit, direcția procesului de industrializare va fi indicată și de nevoia de a deschide noi prilejuri de muncă surplusului de brate rurale. S-a arătat că pe linia pe care industria românească s-a dezvoltat până acum, nu se poate aștepta de la crearea de ramuri noi de industrie sau de întreprinderi industriale capitaliste o influență însemnată asupra pieții muncii rurale.

Chiar dacă se face abstracție de micșorarea numărului de lucrători industriali, ca urmare a accentuării tendinței de rationalizare, numărul de brate ce-si pot găsi plasament în industrie anual, este relativ limitat. Firește, dezvoltarea industrială determină un spor de activitate economică generală care deschide noi prilejuri de lucru și creează profesii noi. Dar aceste ocupații sunt numai în parte deschise elementelor rurale fără pregătire specială.

Nevoia de a plasa excedentul de brate rurale va fi mai ușor satisfăcută de industriile agricole și forestiere, așezate în mijlocul satelor, care deschid prilejuri potrivite de lucru chiar în mediul rural.

De asemenea, meseriile care numărau încă acum 10 ani circa un sfert de milion de ateliere, chiar dacă admitem față de tendința de concentrare constatată în deceniile precedente, că în ultimul deceniu o parte au putut fi înglobați în fabrici, față de sporirea lentă a numărului salariaților în fabrici și de creșterea constantă a populației, este înfinit probabil că numărul lor n-a diminuat, ci a sporit. Cu atât mai probabilă apare această tendință, cu cât se știe că meseriile sunt capabile de rezistență, acolo unde raporturile de piață au un caracter local. Drept urmare, în satele noastre din nevoia întreținerii și reparării inventarului țărănesc, precum și din prilejul prelucrării pe loc a unor produse adaptate cerințelor individuale este normal să subziste și să se înmulțească o categorie tot mai însemnată de meserii sătești.

Locul actual al meseriilor în economia românească e mai însemnat decât se socotește.

S-a amintit mai sus că valoarea producției meseriilor nu este departe de valoarea producției industriei mari de fabrică. Pentru ca evaluarea aceasta să fie apreciată just, se amintește că valoarea unei producții este în funcție de coeficientul ei de industrializare, care în meserii se ridică în 1939 la aproximativ 90% față de fabrici, unde este aproximativ 10%.

Superioritatea coeficientului de industrializare a meseriilor față de cel al fabricilor nu se datorește numai gradului de utilizare a muncii manuale, și a abilității meseriașilor, ci și raționalizării procesului de muncă prin înzestrarea principiilor moderne de evitare a risipei de muncă și materiale.

Se vedește astfel că încurajarea tendinței de modernizare a meseriilor (prin învățământ profesional, organizarea adecvată a uceniciei, înlesniri de credite de investiție și exploatare, încurajarea asociațiilor și cooperatiei de credit, aprovizionare și desfăcere în comun etc.) se află pe linia progresului economic și corespunde celor mai stricte criterii de apreciere și selecționare a industrializării, potrivit principiului valorii muncii create.

Dacă evoluția industrializării va merge pe această cale normală nu se poate ivi acum nici un conflict de interese între economia românească și economiile naționale din marile state industrializate. Dintre acestea, pentru economia românească locul prim îl deține Germania Mare.

Este deci firesc a se cerceta perspectivele industrializării României în raport cu relațiile economice româno-germane.

În tratatul din 23 martie 1939, cu privire la industrializarea României se prevede:

1. Dezvoltarea industriilor agricole existente și înființarea de noi industrii agricole și de instalații de prelucrare.
2. Dezvoltarea economiei românești silvice și a lemnului, crearea de exploatare și industrii forestiere, întrucât vor apărea necesare.
3. Livrări de mașini și de instalații pentru exploatarea miniere.

4. Înființări de societăți mixte româno-germane pentru deschiderea și valorificarea calcopiritei din Dobrogea, minereurilor de crom din Banat, minereurilor de mangan din regiunea Vatra Dornei-Brăstoeni. Eventual crearea unei industrii de aluminiu.

5. Întemeierea unor societăți mixte româno-germane pentru exploatarea petrolului și executarea unui program de foraj și prelucrare a titeiului.

6. Colaborări pe teren industrial.

Primul punct se încadrează complet în linia de mișcare a evoluției normale a economiei românești.

Dezvoltarea pe o scară mare a industrializărilor agricole va trebui să aibă întâietate în preocupările, inițiativa și acțiunea economică românească, cel puțin timp de o generație. Orice colaborare compatibilă cu interesele economiei românești de sporire a productivității și remunerării muncii agricole românești este bine venită.

De asemenea și punctul al doilea: intensificarea și raționalizarea exploatarei silvice, punerea în valoare a regiunilor silvice, împădurirea și valorificarea optimă a lemnului în conformitate cu utilizările normale ale fiecărei specii și nevoile consumului intern și cu disponibilitățile exportabile se încadrează în programul românesc.

Livrări de mașini și crearea de societăți mixte româno-germane pentru valorificarea unor bogății miniere neexploatate (punctul 3 și) nu pot fi decât în avantajul economiei românești.

În sfârșit, dacă proiectata societate petroliferă româno-germană (punctul 5) și-ar fixa ca țel, pe lângă executarea unui program de foraj și intensificarea prelucrării titeiului printr-un utilaj tehnice corespunzător, ar răspunde unei necesități urgente ale acestei ramuri de producție națională.

Singurul punct care nu e ușor de deslusit este ultimul, care menționează vag o colaborare pe teren industrial.

Într-o broșură apărută după încheierea tratatului economice româno-german, dl. Dr. Ernst Wagemann, profesor la Universitatea din Berlin și Președintele Institutului pentru cercetări conjuncturale, precizează punctul de vedere german față de problema industrializării:

„În ce privește problema industrializării în țările balcanice, s-a exprimat adesea temerea că Germania s-ar putea opune unei asemenea evoluții în interesul exportului său industrial. Germania știe însă prea bine că sud-estul ca să ușureze presiunea suprapopulației, trebuie să-și dezvolte economia industrială și că e numai vorba, dacă aceasta trebuie să se întâmple cu sau fără Germania. Germania poate însă colabora la aceasta, cu atât mai mult cu cât industrializarea corespunde cu desăvârșire intereselor sale. Aceasta este evident pentru minerit, pentru ale cărei produse la noi există o necesitate nelimitată. Chiar și prima prelucrare a minereurilor, poate fără ca aceasta să fie în dezavantajul nostru să aibă loc în țara proprie, deoarece Europa sud-estică, potrivit unei expresii cunoscute este bogată

în minereuri sărace. Transportul lor ar fi deci mai nerentabil ca exploatarea lor pe loc.

Dar chiar și dezvoltarea industriei transformatoare nu primejduiește numai decât interesele Germaniei. În contrast cu Marea Britanie, în exportul german în locul mărfurilor simple de consum domină bunuri de producție și bunuri de întreținere de valoare mare. Sud-estul va limita după toate probabilitățile importul de bunuri de consum, care se fabrică ușor, dar pentru dezvoltarea industriei sale va trebui să-și procure bunuri de producție din străinătate."

Teza aceasta este perfect confirmată de evoluția raporturilor comerciale româno-germane. Cititorul își amintește că cercetarea schimbărilor structurale ale comerțului exterior românesc au scos în relief că, pe când Marea Britanie și Italia au fost dezavantajate, Germania a fost avantajată în urma industrializării României.

Este indeobște recunoscut că industrializarea României este impusă de necesitatea plasării excedentului populației și creșterii standardului de viață. Dacă acest proces economic va urma pe liniile trasate de condițiile firești ale economiei românești, este de prevăzut că va continua și va atinge telul.

Cum în structura economiei românești, economia exterioară are o însemnatate covârșitoare față de economia interioară, dezvoltarea mai departe a industrializării pe drumul urmat până acum era sortită să ducă la un grav impas economic. În loc să extindă capacitatea de absorbire a pieții interne, provocând o sporire generală a activității economice și ridicând standardul de viață, industrializarea românească, la adăpostul supra-protectionismului s-a limitat a exploata poziția ei de monopol pe piața internă, înlocuind cantitățile de mărfuri importate mai înainte.

Rezultatul nu putea fi decât diminuarea progresivă a complementarității dintre economia românească și economiile naționale cele mai importante ca piețe de produse românești și aglomerarea de obstacole insurmontabile în calea exportului românesc.

Această situație avea să se agraveze prin reducerea disponibilităților de produse petrolifere și material lemnos exportabile, care nu pot fi înlocuite decât prin produse provenite din industrializări agricole.

Schimbarea de orientare a industrializării în sensul precizat și prin care se va provoca o extindere a pieții, este menită să prevină economia românească de a ajunge în acest impas.

Firește, dificultăți de tranziție se vor ivi. Un proces de adaptare a unora dintre industriile existente se va arăta necesar, chiar și în afară de orice legătură cu așezarea raporturilor generale româno-germane, pe baza planului economic prevăzut în tratatul din 23 martie 1939.

Astfel de pilda unele întreprinderi industriale, care din cauza îngustimii consumului lucrează cu un pret de cost prea ridicat, nu-și asigură rentabilitatea decât grație

poziției de monopol pe piața internă, se vor dovedi neviabile, iar altele vor renunța la producția unor articole pentru care nu există posibilități de desfășurare suficiente, ca să se înlesnească fabricația în condiții optime.

Amploarea acestor dificultăți de tranziție și în genere rezultatele acțiunii de îndrumare a evoluției economiei românești pe căile indicate de presiunea demografică, rurală și condițiile naturale, va depinde într-o largă măsură de metoda schimburilor economice externe ce se va stabili după pace.

Regimul schimburilor economice externe din anii după criza mondială a scos economia românească de pe liniile de evoluție firească.

Prin tariful vamal din 1929 s-a urmărit să se înlesnească o dezvoltare armonică a economiei românești, stimulând industrializarea printr-o protecție rațională și încurajând intensificarea agricolă, prin protecția îndeosebi a creșterii animalelor, plantelor industriale și fructelor.

Sistemul restricțiilor comerciale și valutare, dezvoltat în urma crizei mondiale și îndeosebi dămuirea celor două categorii de monede: libere și controlate, a anihilat toate efectele așteptate de la această politică comercială.

S-a arătat în altă parte cum prin suprataxarea importului, introdusă din necesități fiscale, provocate de dificultăți valutare (taxa de 12% ad-valorem asupra întregului import), sau dificultăți de export (taxa asupra autorizațiilor de import pentru crearea fondului primelor de export), gradul de protecție vamală s-a ridicat în 1938 de peste 8 ori față de 1929.

Firește acest supra-protectionism a forțat în ultimii ani ritmul industrializării, dar taxarea excesivă a materiilor prime (de 22,70 ori mai mult decât în 1929) și a semi-fabricatelor și masinilor (cu coeficienți mai moderate 2,96 respectiv 3,61, dar importante în import cu valoarea mult mai urcată a acestor produse) n-a putut avea alt efect decât urcarea costului de producție a industriei românești.

Iar sporirea, în același timp, cu un coeficient de 2,66 a gradului de taxare a fabricatelor, a determinat poziția de quasi-monopol a industriei naționale, completată prin regimul contingentării importului.

Deși poziția quasi-monopol a dat industriei românești putința să cucerească piața internă, faptul că în 1938 consumul intern de produse industriale nu se ridicase la nivelul celui din 1927, evidentiază că industrializarea, în loc să ridice capacitatea de cumpărare a populației, a scăzut-o. Din cauza prețului de cost urcat, datorat în mare parte taxării excesive a materiilor prime, semi-fabricatelor și masinilor, precum și a supra-capitalizării relative din unele industrii de bunuri de consum care grevează prețul de cost, industria românească a dat pe piață articole de primă necesitate cu prețuri excesive, în raport cu puterea de cumpărare a maselor consumatoare.

Înzestrarea agriculturii cu unelte și mașini agricole, paralizată în perioada 1929-1934 de consecințele crizei agricole, a fost ținută în loc în perioada următoare de la 1935-1938 de taxarea excesivă a mașinilor.

Avantajele firești ce au decurs pentru agricultura românească din măsurile de politică comercială și monetară (exporturile în compensație, primele valutare și economice și regimul negociabilității parțiale a devizelor rezultate din exportul grâului) au fost anihilate într-o largă măsură, prin faptul că ele, ducând la deprecieri succesiv necontrolate a monedei naționale, oglindite în urcarea nivelului prețurilor interne, au slăbit puterea de cumpărare a agricultorilor.

Nu este deci surprinzător dacă, cu toate mijloacele de protecționism agricol și indirect, rentabilitatea agriculturii în această perioadă a fost mult inferioară celei a industriei. Îndeosebi rentabilitatea agriculturii țărănești a fost atât de scăzută, încât a condamnat populația rurală la un standard de viață coborât.

Este limpede că dacă schimbările economice vor continua după pace în același cadru monetar și comercial, așezarea economiei românești pe liniile ei normale de mîscare va fi împiedicată.

Care sunt în această direcție perspectivele?

În declarațiile suscitade ale Ministrului Economiei Reich-ului, aflăm unele precizări despre concepția germană.

Valuta este totdeauna secundară, conducerea economică este primară. Dacă economia nu-i sănătoasă, nu poate exista nici o monedă sănătoasă. În cadrul unei economii europene sănătoase și a unei diviziuni raționale a muncii între economiile naționale, problema valutară se va soluționa de la sine deoarece nu va mai fi atunci decât o problemă de bună tehnică monetară. Este de la sine înțeles că *marca* va avea o poziție dominantă în Europa.

Problemele valutare vor fi rezolvate pe baza soldului balanțelor de plăți.

Sistemul de decontare de până acum – clearingul – constituie temelia pentru o eventuală îmbunătățire a raporturilor valutare. Se va ajunge pe baza metodelor de până acum ale raporturilor economice bilaterale și ale convențiilor de plăți la o nouă dezvoltare în direcția raporturilor economice multilaterale și la o achitare a soldurilor de plată ale fiecărei țări, astfel încât diferitele țări să poată participa la un clearing, care să ducă la raporturi economice regulate.

După cum se vede, nu se proiectează nici reintroducerea circulației absolut libere a devizelor, nici o uniune monetară în toată Europa, care ar avea drept condiție prealabilă o uniune vamală, ci dezvoltarea mai departe a tehnicii clearingului.

Prin urmare, în intenția Germaniei, în viitoarea ordine economică, metodele de până acum: clearingul, convențiile comerciale și de plăți bilaterale, urmează a forma temelia pentru o nouă dezvoltare în direcția raporturilor economice multilaterale,

care să înlesnească lichidarea soldurilor de plată ale fiecărei țări care participă la clearing și să normalizeze astfel raporturile economice dintre toate țările.

Pentru dezvoltarea economiei românești, este de un deosebit interes dacă după restabilirea păcii acest sistem va fi târnut în frontierele Europei și va concura cu sistemul etalonului aur restaurat în lumea anglo-saxonă sau dacă se va generaliza în lumea întreagă. Prima ipoteză e mai probabilă. Chiar d. Funk prevede eventualitatea utilizării aurului pentru compensarea soldurilor în afara de sistemul clearingului, deci pentru relațiile comerciale și de plăți libere.

În prima ipoteză, economia românească va avea să rezolve o problema complicată, provocată de dănuirea antinomiei dintre interesul economic și cel financiar, rezultat din poziția României, ca țară exportatoare și debitoare. Pentru a nu se izbi din nou de obstacolele pentru învingerea cărora în ultima perioadă dinaintea actualului război s-a depreciat moneda și s-a ajuns la un adevărat haos monetar, și cu toate eforturile nu s-a realizat echilibrul statornic al balanței plăților, iar economia națională a fost împinsă spre o dezvoltare nesănătoasă, va fi nevoie de a se adopta metode de lichidare a obligatiunilor financiare, care să pună în acord interesul economic și interesul financiar în raporturile economice cu străinătatea.

România va fi silită să se încadreze în sistemul monetar a clearingului, care se află de altminteri la baza executării tratatului economic cu Germania.

După cum constată și Dr. Ernst Wagemann: prin aplicarea de la 1933 a sistemului clearingului și bilateralismului, s-a stabilit o comunitate de interese între țările din Europa sud-estică și Germania, care îndreptățește a se vorbi de formarea unui nou spațiu mare economic, al cărui punct central e Germania și în care cel mai important instrument este sistemul clearingului. Aplicarea tratatului economic din 23 martie 1939 este menită să dezvolte comunitatea de interese dintre România și Germania. Raporturile comerciale bilaterale dintre România și Germania urmând a fi planificate, asigurarea lichidării reciproce a plăților va constitui o preocupare constantă.

Într-adevăr, în sistemul clearingului, schimburile comerciale dintre două țări sunt în funcție de posibilitățile de completare ale economiilor naționale respective, deoarece importul se plătește prin export. Urmează deci că, pentru ca o țară industrială să fie în stare să lichideze importul de materii prime și produse alimentare dintr-o țară agricolă, industrializarea acesteia trebuie să fie îngăduită în anumite limite.

Este normal să se prevadă că Germania va tinde la mărirea gradului de complementaritate a economiei românești față de economia ei națională, ceea ce va implica unele devieri și limitări ale procesului de industrializare, care după cum s-a desprins din expunerile ce preced, dacă nu vor fi deformate de tendințe politice, sunt în acord cu interesele vitale ale unei normale dezvoltări a economiei românești.

Simultan, nevoia asigurării lichidării plăților în clearing va duce, cel puțin în faza prima până când sistemul clearingului va ajunge să lichideze raporturile economice

multilaterale -- la constatarea necesității limitării participanților de capital german în societăți mixte româno-germane, proiectate în tratatul economic din 23 martie 1939, pentru a se preîntâmpina înghețarea soldurilor și a nu greva balanța plăților.

În ipoteza puțin probabilă a generalizării clearingului ca instrument de plăți internaționale, deși tehnica raporturilor noastre comerciale cu străinătatea ar fi complicată, poziția economiei românești ar fi mai favorabilă decât în perioada 1931-1940, în care persistența mai multor sisteme monetare, îndeosebi a monedelor libere și controlate și a unor niveluri de sreturi variate ne-a cauzat pierderi însemnate de substanță națională.

Condiția sine qua non ca economia românească să prospere în cadrul unei asemenea ordine economice, este să adopte cu toate consecințele forma unei economii organizate controlată de stat.

Numai printr-o asemenea organizare se va înlătura antinomia dintre sectorul agricol individualist și liberal și sectorul industrial sindicalist și monopolist, precum și dintre comerțul românesc individualist și anarhic și comerțul colectivizat și disciplinat al celor mai de seamă țări. Economia organizată controlată de stat va fi o cheazăsie pentru sporirea ratei acumulării de capital.

În economia românească libertatea formală a procesului de formare a capitalurilor s-a soldat printr-o constantă penurie de capital. Cât timp a durat libertatea relativă a schimburilor economice dintre popoare, economia românească, ca și a celorlalte popoare înapoiate pe scara civilizației individualiste, și-a completat nevoia de capital prin import, fie în forma împrumuturilor de stat sau private, fie în forma facilitării plasamentelor de capitaluri străine. Îndată ce perioada de libertate a schimburilor economice a făcut loc perioadei restricțiilor, perspectivele aportului de capital străin s-au îndepărtat și în schimb au ieșit la iveală toate neajunsurile acestei metode de formare a capitalului, constând în dificultățile de transfer, instabilitatea fondurilor străine și consecințele dezastruoase ale retragerii lor în momente de criză economică, micșorarea ritmului acumulării de capital, datorită exportului continuu a dividendelor, salariilor etc., cuvenite capitalului străin plasat, primejdia subordonării politicii economice naționale influenței externe etc.

Metoda liberală a acumulării de capital s-a mai tradus printr-o distribuție a disponibilităților de capital între cele două sectoare de producție, agricol și industrial, dăunătoare progresului economiei românești. Rezultatul a fost un ritm lent al procesului de acumulare de capital individual.

În sfârșit, prin același mecanism participarea la venitul național a elementului alo-gen, covârșitor în sectorul monopolist (industrie și bănci) și în comerț, s-a dezvoltat în dauna elementului românesc autohton predominant în sectorul liber individualist (agricultura).

Fără a-și asigura o creștere continuă a acumulărilor de capital, economia națională a unui popor nu poate reprezenta o temelie sigură pentru clădirea unui stat național.

Odată ce este stabilit că pe drumul economiei capitaliste liberale, deformată printr-un intervenționism de stat haotic, spasmodic și expus tuturor influențelor, economia românească n-a izbutit să acumuleze capitaluri productive românești, nu rămân deschise decât două drumuri: drumul economiei capitaliste liberale pure sau economia organizată controlată de stat. Cel dintâi – în lumina experienței lumii întregi – apare utopic; cel de al doilea, care se desprinde din condițiile de viață ale țării și din necesitatea de a construi fundamente puternice clădirii statului național-românesc, departe de a fi privit ca un pământ al fângăduinței, apare ca un imperativ național.

Note

¹ Ministerul Agriculturii și Domeniilor, *L'Agriculture en Roumanie*, Atlas statistique, București, 1938. Valoarea bunurilor agricole și forestiere se descompune astfel:

Valoarea terenurilor agricole	246,75 miliarde lei
Valoarea construcțiilor	25,00 miliarde lei
Valoarea septelului	30,12 miliarde lei
Mășini și instrumente agricole	15,53 miliarde lei

² Doreen Warriner, *Economics of peasant farming*, Oxford University Press, p. 75.

³ Warriner, *op.cit.*, p. 164-165.

⁴ *Studiu critic asupra cooperatiei românești* de N. Gorinsen, publicat cu introducere de I. Mihailescu (Problema cooperatiei române) în „Independența Economică”, anul XXIII, nr. 3-4, 1940. Notăm că defectele fundamentale ale cooperatiei românești au fost cunoscute de autorul acestor rânduri de multă vreme.

⁵ Tratatul e valabil până la 23 martie 1944. Dacă nu se denunță se prelungește fără termen. Poate fi denunțat cu un preaviz de 1 an.

[Virgil N. Madgearu, *Evoluția economiei românești după războiul mondial*, București, 1940, p. 357-400]

Mihail Manoilescu (1891-1950)

Născut: La Tecuci, în anul 1891; mort la Sighet, în anul 1950.

Studii: A absolvit Liceul Național din Iași. Urmează apoi Școala Națională de poduri și șosele din București, obținând diploma de inginer în anul 1915, ca șef de promoție.

Activitate: Între anii 1919-1940 a îndeplinit numeroase funcții (demnități), economice și politice: subdirector și apoi director al Refacerii Industriale în cadrul Ministerului Industriei și Comerțului; subsecretar la Ministerul Finanțelor; ministrul Lucrărilor publice și comunicațiilor; ministrul Industriei și Comerțului; guvernator al Băncii Naționale; ministrul Afacerilor

straine (iulie-septembrie 1940) și altele. A fost membru în Partidul Poporului și Partidul Național-Tăranesc. În noiembrie 1933 înființează Liga Națională Corporatistă. Din anul 1931 ocupă Catedra de Economie politică, organizare și raționalizare la Școala Politehnică din București. A desfășurat o bogată activitate științifică și publicistică, în țară și străinătate.

Lucrări: *Neoliberalismul*, București, 1923; *La théorie du protectionnisme et de l'échange international*, Paris, 1929; *Încercări în filosofia științelor economice*, București, 1938; *Curs de economie politică și raționalizare*, București, 1940; vezi și: *Forțele productive și comerțul exterior. Teoria protectionismului și a schimbului internațional*, București, 1986.

NEOLIBERALISMUL

Cuvântul neoliberalism este desigur enigmatic; el constituie, în același timp, o evidentă anticipare.

Într-adevăr, adăugarea la numele unei doctrine de mult cunoscute a patriculei: nou, nu se poate face în oricare fază a evoluției sale.

De această particulă se leagă ideea renașterii unei doctrine după o anumită discontinuitate, după atingerea unui apogeu urmat de o criză sau de o relativă epuizare.

De aceea neoliberalismul pare că se anunță ca o formă regenerantă a liberalismului, care condiționează însăși viabilitatea sa în viitor, ca o nouă adaptare, fără de care n-ar putea să urmeze decât dispariția acestui sistem politic și a doctrinei care îl reprezintă.

Aceste perspective ridică atunci întrebări firești:

Pluteste oare astăzi asupra liberalismului vâlul de melancolie – nelipsit de altfel de un farmec poetic – al unui crepuscul?

A fost oare liberalismul un fenomen local, particular Europei vestice și un fenomen temporar particular secolului al XIX-lea, și este el oare menit ca, în mersul omenirii spre mai bine, să treacă tortă unui alt principiu mai fecund?

Sau dimpotrivă, liberalismul are o semnificație generală și permanentă pentru viața omenirii?

Răspunsul va fi întreaga dezvoltare a comunicării noastre.

I. LIBERALISMUL ȘI EVOLUȚIA SA

Vom examina în linii cu totul generale, nu atât bazele liberalismului clasic cât mai ales factorii determinanți a evoluției sale, vom revizui în mod analitic câteva din marile principii ale liberalismului și, la lumina noilor forme sociale neprevăzute de liberalismul clasic – dar desigur nici contrazise de această doctrină – vom căuta să selecționăm ceea ce este accidental, trecător și astăzi perimat în principiile liberalismului, de ceea ce este permanent și în legătură cu condițiile esențiale de viață ale societăților omenesti. Din această discernare dintre trecător și permanent și din considerarea condițiilor politico-sociale ale vremii noastre, ne va apare înfățișarea nouă a liberalismului.

Această nouă concepție o vom pune apoi în cadrul social românesc și în raport cu idealul generației noastre.

Pentru ceea ce privește bazele liberalismului clasic, substratul său economic și social, geneza sa și principiile sale, ar trebui să ne raportăm la cunoștințele cititorului și bineînțeles nu la cunoștințele vulgare, empirice și – mai ales – nu la cele locale, ci la cunoștințele științifice și generale.

Totusi, din nefericire, în țara noastră este necesară o reamintire, asupra esenței însăși ideii liberale, întrucât în acest domeniu se fac grave confuzii chiar de către reprezentanții oficiali ai liberalismului.

Care este esența ideii liberale?

Este un postulat filosofic, un punct de sprijin arhimedian: orice ființă umană este un scop în ea însăși, omul e măsuru tuturor lucrurilor, atât a celor mărunte cât și a celor pe care închipuirea sa le numește mari.

Omul nu trebuie să ajungă un mijloc în serviciul nici unei cauze; nici a cauzelor divine căroră vrea să-l supună catolicismul, nici a colectivității sub forma statului, care după filosofia hegeliană reprezintă chintesenta a tot ce e mai bun și mai nobil în fiecare dintre oameni, nici, în sfârșit, a cauzei echității sociale pusă în primul plan de doctrina socialistă.

În această pretuire a individului, în acest cult al personalității umane stă trăsătura esențială a caracteristicii liberalismului.

De aceea, dacă am spune: „liberalismul este democrația”, n-am caracteriza liberalismul, întrucât, cum vom vedea, democrația este în funcție de liberalism și chiar

intr-o usoară antiteză cu ideea liberală; tot așa dacă am afirma: „liberalismul este ideea națională”, ne-am depărta de chintesența ideii liberale, întrucât naționalitatea este pentru individ tocmai o finalitate superioară, deasupra lui însuși.

Cu atât mai puțin „armonia socială”, sau „ordinea în stat” nu sunt trăsături care pot să pună în relief ideea liberalismului.

Caracteristica sa originală este și rămâne cultul individualității.

Ca prim aspect al acestei concepții, centrul străduintelor umane urmează să fie libertatea oamenilor și nu – ca să încredințăm un cuvânt cam învechit – „fericirea” lor.

În adevăr, fericirea celor mulți, pe care filosofia benthamistă o înfățișează ca scop al vieții sociale, face din libertate un mijloc în serviciul său.

Liberalismul vede nu în fericire, ci în libertate idealul străduintelor omenești, fiindcă – cum s-a spus – „libertatea poate duce la fericire, ea poate duce la prosperitate, dar e bună... și când nu duce la nici unul din aceste teluri”.

Un al doilea aspect al liberalismului, tot atât de important este ideea că spiritul uman trăiește numai în oamenii vii, nu în entități supra omenești și că progresul instituțiilor sociale și politice atârână de progresul indivizilor și de perfecționarea ființei umane.

Este oare această idee centrală, a personalității umane și a libertății, îndeajuns ca orientare în complexul problemelor sociale și politice ale vieții moderne?

Adevărul e că ideea dă numai un criteriu fix și dictează o atitudine sufletească constantă. Doctrina ia corp asupra realităților vieții sociale și politice. Aceasta constituie de altfel marea superioritate a liberalismului.

Liberalismul nu se bazează ca marxismul pe o anumită interpretare a evoluției istorice, și nici, tot ca aceasta, pe un anumit sistem de prevederi asupra dezvoltării viitoare a societății.

Or, interpretarea trecutului ca și prognoza asupra viitorului sunt opere ale inteligenței, tot atât de criticabile ca toate creațiile exclusiv intelectuale în teoria socială.

Înainte de a trece la considerarea factorilor care au influențat evoluția ideii liberale, este locul să facem o observație.

Dacă ideea esențială a liberalismului a ajuns să piardă din claritate în mințile contemporanilor, este datorită faptului că liberalismul, ca fenomen, a apărut în forma unei critici și a unei reacții contra vechilor instituții, pe care le-a găsit influențate la începutul secolului al XIX-lea.

Astfel, acțiunea sa a fost germenul constant de transformare a unei societăți vechi, clădită pe alte principii și, ca urmare, tot ceea ce s-a putut observa în dezvoltarea Eu-

ropei contemporane a fost o rezultantă, o diagonală între instituțiile autoritare, resturi ale medievalismului și ideea forțată a liberalismului, având ca substrat dezvoltarea capitalismului modern.

De aceea, nu suntem îndreptățiți să atribuim liberalismului, ca teorie socială, particularități străine de esența sa, particularități care se datoresc exclusiv fazei social-economice pe care o reprezintă în istoria omenirii secolul al XIX-lea.

Dar liberalismul a avut de luptat nu numai cu forțele trecutului ci și cu forțele născute în cursul secolului al XIX-lea care aveau tendința să-l influențeze.

Explozia liberalismului – nu apariția sa – o putem localiza în anul simbolic 1789 o dată cu revoluția cea mare, astfel că putem considera acest an ca reprezentând, pentru Europa continentală, polul politic liberal.

Chiar de la începuturile liberalismului însă s-a vădit o anupită antiteză conținută în principiile înseși ale revoluției liberale și anume: antiteza între libertate și egalitate.

Libertatea de mișcare a oamenilor a adus între dânsii concurența extremă, a lăsat să se accentueze inegalitățile sociale și, ca o consecință, a ridicat pretutindeni anumite clase minoritare la stăpânirea statului politic. Inegalitățile sociale, de origine economică, au dus la o desăvârșită aservire a indivizilor slabi.

Această aservire fatală a constituit cea mai gravă atingere ideii libertății: realizarea idealului liberal a apărut imposibil fără o relativă egalitate economică între indivizi.

Ca expresie a acestei antiteze între libertate și egalitate o idee s-a impus, la mijlocul secolului al XIX-lea, atenției omenirii. Această idee, care a avut o imensă influență înainte de a se traduce în fapt și care – s-ar putea zice – își pierde puterea, tocmai atunci când începe să fie aplicată realităților, este ideea socialistă.

Socialismul pretinde să realizeze prin egalitatea economică, egalitatea politică și libertatea reală. Influența sa a fost atât de mare, încât desigur liberalismul modern nu se poate înțelege fără paralelismul său cu ideea socialistă.

În fața formidabilului curent al acestuia, liberalismul clasic a abdicat oare?

Nu, dar părăsind pe ferocele „laissez faire” economic și social, s-a adaptat atât de mult, încât astăzi de multe ori e locul să ne întrebăm, ce mai rămâne din liberalismul clasic și unde trebuie să se oprească cedările sale?

Iată ceea ce vom căuta să pătrundem în cursul acestei comunicări.

O altă subminare a ideii liberale, mai puțin gravă totuși ca cea dintâi, este recrudescența extraordinară a imperialismului naționalist.

Este drept că ideea națională a apărut sub o formă nouă și mai ales sub forma egalității între națiuni o dată cu liberalismul însăși, dar această idee, din împrejurări istorice și geografice cunoscute, a degenerat în Europa și a dus la exagerările imperialismului din cursul veacului al XIX-lea și al XX-lea.

Imperialismul înseamnă însă statul moloh dominant, strivitor al individului, statul centralist, autoritar, care pune înaintea omului un singur ideal: cel al datoriei (Pflichtidealismus) și care vrea să facă din individ un simplu instrument în serviciul scopurilor sale.

Apogeul imperialismului european îl putem considera ca localizat în spațiu în Germania, iar în timp în anul 1914. De aceea, un cugetător german, Plenge, a putut să formuleze această cuprinzătoare antiteză între 1789 și 1914: „anul 1789 reprezintă individualismul, liberalismul, expansiunea omului; anul 1914 – colectivismul, organizarea socială, supunerea omului”.

Această antiteză este exactă numai dintr-un punct de vedere unilateral, într-atât cât privește evoluția socială numai prin prisma imperialismului nu și prin aceea a socialismului. E probabil ca punctul culminant al doctrinei colectiviste ar trebui văzut înspre viitor, mai târziu de 1914; oricum ar fi, putem spune – nu fără riscul fatal al oricărei afirmări prea largi și prea generale – că lumea se mișcă între două mari poluri: polul concepției individualiste și cel al concepției colectivisto-socialiste, cel dintâi având ca expresie doctrinară liberalismul, care ia ca unitate de măsură omul, cel de al doilea, socialismul, care ia ca unitate de măsură societatea.

O a treia influență, aceasta mai mică, care a jucat însă un rol în evoluția liberalismului, a fost, desigur, critica, care s-a formulat de către însași cugetătorii burghezi contra rezultatelor la care a ajuns liberalismul.

Nu înțelegem prin această critica prea cunoscută, referitoare mai mult la imperfecțiunea mecanismului vieții publice în statele liberale cum e critica parlamentarismului, ci critica de fond a rezultatelor liberalismului, cu evidențierea aspectului lor meschin, în raport cu nevoile mai înalte ale sufletului omenesc.

Cel mai reprezentativ și cel mai nou din acești critici este desigur Walther Rathenau. După el liberalismul, prin substratul său economic, capitalismul, devine din mijloc pentru ridicarea individului un scop în sine, care ajunge să servească ființa omenească și să mecanizeze întreaga viață socială, urmând un proces invers decât cel urmat de natură, care duce totdeauna în evoluția sa de la forme anorganice către forme organice. Recunoscând doar că liberalismul mișcă destul de satisfăcător forțele interioare din sufletele oamenilor, el îi neagă însă orice rezultat mai înalt. Gratie liberalismului economic, „lumea sustrasă de la orice preocupări superioare și devenită o imensă casă de comerț se înăbuse și moare în uriasa închisoare materială, pe care singură și-a făurit-o”.

Ce se evidențiază din această prea sumară introducere?

Liberalismul a suferit încercări teribile, care îi dictează astăzi imperios înnoirea și regenerarea.

Forma sa regenerată va fi neoliberalismul. Ca să conturăm ideea noului liberalism nu vom proceda prin sentințe apriorice, ci vom analiza prin prisma ideilor liberale și într-un mod cât mai sumar, câteva din problemele capitale ale vieții sociale; aceste probleme ne vor ajuta să discernem între factori trecători și cei permanenți ai ideii liberale și să reliefăm ideea neoliberală prin raport cu aceea a liberalismului clasic.

Vom vorbi întâi despre: baza politică a statului și raporturile sale cu individul (cu o privire asupra politicii sociale); în al doilea rând, despre: libertatea economică și proprietatea și în sfârșit, în al treilea rând, despre: ideea națională și raporturile dintre națiuni.

Răspunsurile la aceste trei probleme sunt suficiente ca să ne fixeze – ca prin raport cu trei puncte de reper – locul neoliberalismului între celelalte doctrine politice.

II. BAZA POLITICĂ A STATULUI. RAPORTURILE ÎNTRE STAT ȘI INDIVID

Cum pune teoretic problema statului, liberalismul clasic?

Individul predă drepturile sale naturale – prin esența lor nelimitată – statului și le primește îndărăt sub o formă restrânsă, dar mai efectivă prin aceea că e garantată de organizația socială. Cu diferența din libertatea sa, pe care individul o sacrifică, se construiește statul.

De unde vine autoritatea statului?

Din puterea unui suveran? Din tradiție? Desigur că nu.

Singurul răspuns logic și consecvent cu ideea liberală, este că autoritatea statului nu poate veni decât din consimțământul indivizilor, care sunt singura realitate primitivă, iar forma consimțământului este expresia lor majoritară prin vot.

Or, ideea majoritară este ideea democratică. Democrația apare astfel numai ca un mijloc, ca un mijloc de asigurare a libertății individului; ea e bună numai atâta timp cât reprezintă forma de viață colectivă în care se garantează maximum de libertate posibilă pentru individ. Din altfel, și din punct de vedere practic, desigur că din toate formele de constituire și de sprijin a autorității statului, cea mai puțin periculoasă pentru libertatea individului este democrația.

Și totuși există o ușoară antiteză între democrație și liberalism, antiteză care se putea întrezări de la începutul liberalismului.

Astfel, articolul 2 al Declarației drepturilor omului – articol de inspirație americană și, deci, englezească – proclamă: „Scopul oricărei asociații politice este conservarea drepturilor naturale și imprescriptibile ale omului; aceste drepturi sunt libertatea, proprietatea, siguranța și rezistența față de opresiune”

Articolul 3 însă, de inspirație pur franceză, în primul rând, concepției Rousseau, formulează principiul: „Nici un scop constituit nu-si poate trage autoritatea decât de la națiune”.

De aici atotputernicia națiunii, de aici pericolul tiranizării minorității de către majoritate, care singură are dreptul să reprezinte în orice formă a vieții colective, națiunea.

Iată de ce, chiar în democrațiile cele mai sincere, există o ușoară antiteză între libertatea individului și democrație. Această antiteză s-a accentuat din cauza condițiilor istorice și a luptelor grele pentru existență, pe care au trebuit să le ducă statele de pe continentul Europei.

Astfel, fiindcă statul a avut nevoie de autoritate, a cerut din ce în ce mai multă soliditate și disciplină de la indivizi în numele voinței majorității și astfel democrația a împietat din ce în ce mai mult asupra liberalismului.

În realitate însă, forma cea mai frecventă a atingerii libertății individului, este una și mai gravă: este democrația deviată.

Într-adevăr, pentru ca democrația să aibă un sens, ea presupune o egalitate relativă a drepturilor de decizie a indivizilor; or, evoluția socială a pronunțat diferențierea claselor și a stabilit raporturi de dependență între clase și între indivizi, care au provocat sau au consfințit o inegalitate gravă a puterii reale a indivizilor.

Astfel, democrația sinceră a apărut de multe ori imposibilă iar statul, necesarmente centralist și puternic, așa cum îl cereau condițiile grele ale vieții moderne, a ajuns confiscat de anumite clase minoritare și a pierdut astfel autoritatea morală, pe care i-o presupunea teoria liberalo-democratică.

Principiul democratic deviat a dus la o relativă tiranie și democrația, care trebuia să fie un mijloc al liberalismului, nu a mai îndeplinit această funcție a sa.

Aci stă marea criză a liberalismului: pe de o parte, în covârșitoarea influență pe care a ajuns să o câștige statul, pe de altă parte, în înecăritatea bazei politice a statului care a devenit, prizonierul unei anumite clase.

De aceea, se poate spune, cum se exprimă von Wiesse, că „liberalismul vechi s-a sfârșit în fața problemei puterii, el n-a putut pune într-un raport just idealul său cu nevoia de autoritate”.

Iată de ce pentru doctrina liberală găsirea unei noi baze morale în constituirea puterii statului rămâne o chestiune de existență și iată de ce, înainte de toate, în acest punct se simte nevoia revizuirii și renasterii liberalismului.

Din această mare criză în ce își poate cauta salvarea ideea liberală?

În soluțiile socialiste? Acestea preconizează doar înlocuirea, la stăpânirea exclusivă a puterii politice, a unei clase, cu alta.

Salvarea poate veni numai dintr-o singură parte: din revizuirea doctrinei liberale însăși: din neoliberalism. Neoliberalismul caută să păstreze din vechiul liberalism numai ceea ce este esențial și etern viabil și să înlăture ceea ce e trecător și circumstanțial. Din vechiul liberalism el păstrează ideea că sfera publică trebuie să fie cât mai elastică, pentru ca omul să nu ajungă niciodată în funcție exclusivă a statului și credința că forma optimă de guvernământ este consimțământul majoritar: democrația.

Dar – și aici este un mare dar – dacă neoliberalismul păstrează esența liberalismului, și se degajează de ceea ce este accidental și de ceea ce chiar falsifică principiile originare ale liberalismului.

Într-adevăr, vechiul liberalism aplică principiile sale societății, așa cum era, cu inegalitățile și absurditățile ei. Un asemenea regim, pe de o parte, nu făcea decât să accentueze imperfecțiunile sociale și să mărească prăpastia între cei puternici și cei slabi, după cuvântul Evangheliei: celui ce are i se va mai da, iar, pe de altă parte falsifică caracterul democratic al statului.

Neoliberalismul ia numai spiritul doctrinei liberale; el caută ca din beneficiile libertății să se împartăsească cât mai mulți, iar nu numai o minoritate de clasă. De aceea nu se opune tendințelor de realizare a condițiilor obiective, care fac posibilă sinceritatea liberalismului și, deci, clădirea statului pe o bază real democratică.

Care sunt aceste condiții? Sunt numai condițiile economice, singurele care fac posibile progresele reale politice.

De aceea neoliberalismul nu susține raporturile existente ale claselor sociale.

În concepția neoliberală statul trebuie apărat de acapărare, ori de unde ar veni, de sus sau de jos; stăpânirea statului nu poate să ajungă rezultatul unei lupte în care învinge clasa cea mai puternică, ci trebuie să fie rezultanta unui echilibru între forțele sociale și între clasele sociale.

Concepția neoliberală nu e atomistă până la absurd, ca liberalismul clasic care consideră numai individul ca unitate socială; ea recunoaște realitatea claselor sociale și consideră chiar că reprezentarea exactă a claselor sociale în alcătuirea puterii publice este necesară pentru a ajunge la formula unui echilibru social, sincer și sănătos.

Neoliberalismul nu vine să vorbească de acea „armonie socială”, care este mai mult un deziderat nepolitic decât o idee politică, ci de echilibru social, care se poate stabili prin reprezentarea sinceră a realităților sociale.

Partidele politice, chiar de clasă, apar în această concepție ca legitime, atâta vreme cât reprezintă în mod onest și sincer un interes real al unei categorii de cetățeni și cât timp rămân în rolul lor exact de „partide cu interese limitate”. Neoliberalismul combate însă hotărât lupta de clasă, care tinde la dominația de către o singură clasă a statului, care aparține tuturor.

În rezumat, pe când liberalismul vechi păstra în principiu o neutralitate între indivizi, pe care cu un termen cam aspru am putea-o numi ipocrită, tocmai pentru că favoriza dominația de clasă și pe când îngăduia ca statul să fie obiect de lupte și de cucerire din partea unor anumite clase, neoliberalismul tinde să constituie puterile politice pe consintământul cetățenesc în adevăr liber și pe echilibrul de interese între diferitele clase din corpul social. El înțelege astfel să servească mai bine principiile originare ale liberalismului, păstrând din ele adevăratul lor spirit și dându-le înțelesul lor adânc și permanent.

În ceea ce privește politica socială, deși aceasta constituie o chestiune importantă, o tratăm sumar, pentru că este relativ cunoscută iar drepturile la intervenție în chestiile sociale sunt consacrate de mult.

Nimeni nu mai crede azi, cum credea liberalismul clasic, că în materie socială statul trebuie numai să „țină ringul”, adică să păzească arena în care luptătorii boxează între dânsii.

Prima spărtură în această concepție a făcut-o protecția copiilor, căci primele măsuri de politică socială au fost luate în favoarea copiilor și femeilor. De altfel, pe calea intervențiilor de stat s-a urmărit totdeauna restabilirea echilibrului social și asigurarea unui corectiv în excesele luptei dintre cei slabi și cei tari. Astăzi chestia intervenției statului în materie socială nu mai este pentru nimeni o chestiune de principiu, ci una de aplicatie și de oportunitate și aceasta e atât de adevărat încât au fost cazuri, în Anglia, când lucrătorii au refuzat intervenția statului în favoarea lor, deoarece era atât de neîndemânatică încât mai mult îi deservea decât le servea cauza și au preferat să se înțeleagă pe calea bunului-simț direct cu patronii lor.

Neoliberalismul – ca și vechiul liberalism în această privință – menține părerea că intervenția statului în mecanismul producției este totdeauna delicată și că trebuie făcută „nu cu o mână de om de stat, ci cu o mână de artist, capabil să simtă și să înțeleagă nuanțele”.

Dar neoliberalismul, spre deosebire de vechiul liberalism, nu înțelege intervenția statului numai ca un corectiv al exagerărilor inechităților sociale, ci ca o luptă sistematică cu scopul de a face viața omenească suportabilă pentru cei mulți.

După expresia foarte obisnuită în Anglia, neoliberalismul vrea să creeze „o platformă” socială, astfel încât nici o ființă omenească să nu poată cădea vreodată dedesubtul ei, dar oricine să se poată ridica, prin muncă și merit, oricât de sus.

Iată de ce se poate vedea acest fapt foarte încurajator, că între programul partidului liberal din Anglia și partidul muncii, între care lupta se dă pe principii, nu există în fapt nici o deosebire sau aproape nici o deosebire în ce privește revendicările practice. O dată mai mult se vedește vechiul adevăr că ideile abstracte sunt cele care disipă, pe când realitățile concrete îi unesc.

III. LIBERTATEA ECONOMICĂ ȘI PROPRIETATEA

Să considerăm acum libertatea economică; ea constituie un aspect central al ideii liberale.

Libertatea economică a făcut doar și gloria și decăderea liberalismului, iar fără liberalism economic n-am putea înțelege liberalismul politic.

E adevărat că libertății economice i se datorează civilizația Europei Apusene; ei i se datorează cea mai formidabilă acumulare, nu numai de bogății, ci, mai ales, de instrumente de producție pe care a realizat-o vreodată civilizația; în sfârșit, ea a realizat în întreaga omenire o potențializare maximă a energiilor individuale. Și totuși această libertate economică a dus la aservirea individului și la coborârea lui la rolul de instrument.

Cum putem caracteriza schematic rezultatele liberalismului economic?

Putem spune că libertatea s-a realizat pe pământ, dar nu pentru om, ci numai pentru unitatea de producție.

Unitatea de producție putea să deslășoare forțele sale într-un joc liber, aproape de anarhie. Omul, dacă era dirigiuitorul unității de producție, păstra această libertate neîngrădită de mișcare, iar dacă era în interiorul unității de producție nu însemna niciodată mai mult decât un instrument, un sclav.

Astfel, liberalismul și-a realizat idealul său, dar nu pentru oamenii vii, ci pentru aceste entități economice moarte, care sunt unitățile de producție.

Ca reacție contra sistemului economic al liberalismului s-au produs două serii de fenomene: asociațiile economice și evoluția formelor de proprietate.

Vechiul liberalism n-a înțeles asociațiile și s-a opus tendințelor lor. Aceasta a fost o atitudine trecătoare, dar destul de gravă. În adevăr, debutul liberalismului economic a fost distrugerea formelor sociale organice pe care le lăsase istoria: corporațiile (desființate la 1791 în Franța și la 1811 în Prusia), pornind de la ideea abstractă că „în societate nu există decât, sau interese generale, sau individuale; interesele comune ale membrilor unei corporații nu există”.

Totuși, caracterul organic al societății a triumfat și asociațiile profesionale s-au refăcut sub alte forme. Timpul a dovedit că asociațiile sunt admirabile „mașini de ajustare” ale libertății individuale pe care o mărește pe de o parte, dar pe de alta o micșorează garantând-o și că, în sistemul capitalist, sunt singurele instrumente care permit rezistența celor slabi în fața celor tari.

Neoliberalismul recunoscându-le acest caracter sustine asociațiile muncitorești, fiindcă lucrează în sensurile sale, favorizând independența reală a unui număr cât mai mare de cetățeni și mărinind astfel câmpul de aplicație al principiilor liberale.

Mai mult decât atât, neoliberalismul înțelege să se ocupe chiar de apărarea libertății individuale în cadrul asociațiilor înseși, pentru ca ele să nu degenereze în tiranie

cum s-a întâmplat în Franța înainte de război și să ajungă – ca Cronos care și-a devorat proprii săi copii – să zdrobească pe individul pe care voiesc să-l apere.

Tot așa, în același proces de diferențiere a intereselor sociale și de integrare a lor în formațiuni omogene, s-a produs și fenomenul bine cunoscut al marilor asociații și sindicate de producători. Aceste sindicate corectează imperfecțiunile tehnice ale sistemului capitalist, cum este exagerarea diversității produselor în anumite industrii sau perfecțiunea comerțului de detaliu; ele constituie mijloace de coordonare și simplificare a organizației economice. În fapt, s-ar putea zice că punctul culminant pe care l-au atins până astăzi a fost în organizarea pe care Walther Rathenau a dat-o economiei germane în timpul războiului.

Neoliberalismul nu este, în principiu, contra acestor formațiuni, dar le pune o condiție esențială: aceea ca fiecare din ele să apară ca un proces natural și ca rezultat al consimțământului liber între oameni, să nu devină monopolul tiranic al câtorva și să se opună astfel tocmai principiului cel mai scump al liberalismului economic, concurența.

Vechiul liberalism a păcătuit de altfel prea des la acest capitol: respectând multe situații câștigate, a tolerat de atâtea ori monopoluri în numele tocmai a libertății economice.

În rezumat, neoliberalismul vede în asociații forme libere de acordare între libertatea individului și interesul social și, depărtându-se de concepția atomistă a vechiului liberalism, recunoaște asociațiilor caracterul lor de formații sociale organice. O dată mai mult, neoliberalismul, prin opoziție cu vechiul liberalism, care se influența de factori trecători, se leagă de aspectele permanente ale vieții sociale.

Tot atât de importantă ca libertatea economică este problema proprietății.

În mentalitatea comună, liberalismul se identifică cu proprietatea individuală; mai mult chiar, într-o expunere doctrinară recentă s-a putut defini liberalismul ca o funcție politică a proprietății individuale.

Este, deci, locul să ne întrebăm:

Oare forma actuală a proprietății individuale este indisolubilă și eternă?

Si legătura, care ni se pare azi permanentă între proprietate și liberalism, nu este oare un aspect mai mult al confuziei între ideea liberalismului și epoca în care ea a apărut?

În adevăr, pentru teoreticienii liberalismului, proprietatea individuală este mijlocul cel dintâi al manifestării puterilor individului, este – dacă se poate spune astfel – un conflict cu care se multiplică orice forță individuală.

În practică însă, s-a dovedit că proprietatea-capital duce la o aservire și la o depreciere a ființei omenesti, iar vechiul liberalism, apărător al proprietății, a apărut o dată

mai mult ca o tendință de realizare a liberalismului partial, în opoziție cu idealul liberalismului generalizat la toți membrii comunității sociale.

Vechiul liberalism a fost prea rigid legat de proprietate: de aceea se găsește acum într-o atât de gravă criză. Astăzi nu-i rămâne să aleagă decât două căi: sau să rămână atașat de formele actuale ale proprietății individuale și atunci să-și fixeze singur de pe acum termenul dispariției sale, sau să se expună continuu la grave consecvențe, proclamând, pe de o parte, inviolabilitatea proprietății, iar, pe de altă parte, admitând exproprierea, rechizitionarea, nationalizarea și toate celelalte atacuri categorice contra vechii concepții a proprietății.

Oamenii politici mediocri preferă de obicei calea a doua. Această inconsecvență rapeste însă liberalismului de astăzi orice autoritate morală; iar în practică face ca liberalismul să nu mai aibă încrederea nimănui: nici a apărătorilor și nici a adversarilor proprietății individuale.

Mai este însă o cale și pe aceea o alege neoliberalismul.

În orice criză mare – după cuvântul lui Jaurès – o doctrină, ca și un partid sau o țară, trebuie să-și caute salvarea în sinceritate.

Salvarea liberalismului este recunoașterea imposibilității de a ține legată ideea liberală de forma actuală a proprietății individuale, și în reîntoarcerea la principiiile originare ale propriei sale doctrine.

În adevăr, ce este în concepția inițială a liberalismului libertatea? Este un mijloc al libertății omenești și al potențializării maxime a energiilor individuale; este forma optimă, și anume – forma optimă cunoscută până astăzi – care permite stimularea interesului individual.

Forma însă e trecătoare și secundară; ceea ce interesează este menținerea interesului individual ca factor permanent în dezvoltarea forțelor omenești.

Prin urmare, și proprietatea individuală și capitalul sunt bune atâta timp cât constituie cel mai bun mijloc de încurajare a producției. Proprietatea individuală trebuie dar concepută – numai ca o funcțiune de dezvoltare și de încordare a puterilor omenești.

Dacă, prin urmare, facem din actuala formă a proprietății o condiție sine qua non a liberalismului, înseamnă să închidem liberalismului toate căile viitorului.

De aceea, neoliberalismul recunoaște caracterul evolutiv al proprietății și, mai ales, al proprietății individuale a capitalului. El nu se pune în funcție de o anumită formă a proprietății și acceptă orice forme noi ale acesteia, dar, cu trei condiții: întâi ca fiecare formă nouă să apară prin dispariția naturală a formei vechi și prin pregătirea tuturor elementelor obiective necesare s-o înlocuiască; al doilea, ca această formă să nu omorâre interesul personal care este cheia dinamismului economic și social, ci să schimbe cel mult punctul de aplicare al acestuia și, în sfârșit, ca nici o transformare în conceptul și starea proprietății să nu fie impusă pe cale politică, gratie domi-

nației exclusive a unei anumite clase, care se găsește întâmplător la cârma statului, ci să fie rezultată din dezvoltarea naturală a factorilor sociali interni, care condiționează evoluția.

Ca să luminăm aceste considerații prea teoretice, să ne oprim la două exemple.

Primul, este plusvaloarea terenurilor urbane.

De câte ori un oraș e în plină prosperitate, în jurul acestui oraș terenurile necladite își sporesc din ce în ce valoarea lor. Căruia fapt îi este datorată această sporire? Ea este datorată numai muncii comune a tuturor locuitorilor orașului, care intensifică viața și ridică din ce în ce economicște cetatea lor.

Dar care este atunci dreptul proprietarilor de terenuri să perceapă „un impozit mai mare decât toate celelalte” asupra acestei energii de muncă datorată exclusiv corpului social?

Desigur, ca nu există nici o justificare morală pentru un asemenea drept. Mai mult decât atât, această stăpânire a terenurilor are un caracter de monopol, întrucât terenurile al căror pret se urcă, sunt în cantități limitate și sunt acaparate într-un număr restrâns de mâini.

Aici este cazul ca neoliberalismul să-și afirme concepția sa separând în creația valorilor și a proprietății ceea ce este social de ceea ce este individual. Și atunci, neoliberalismul nu admite legitimitatea câștigurilor din plusvalută.

Iată de ce partidul liberal englez a dus o luptă imensă pe această chestiune. În trei rânduri alegerile dinainte de război au avut ca platformă taxarea până la confiscare a plus valorii terenurilor urbane. Este adevărat că astăzi liberalismul nou este înfrânt pe această chestiune, dar lupta se va relua cu siguranță, cu un succes definitiv.

Al doilea exemplu este tendința de depersonalizare a proprietății.

În adevăr, există parecă în omenire o tendință generală spre depersonalizarea tuturor realităților ca și entităților pe care le creează mintea omenească. Omul a făcut primii pași ai progresului într-o depersonalizare a divinității, înălțând-o de la caracterul antropomorfic la caracterul abstract și general al creștinismului.

Mai târziu s-a produs depersonalizarea autorității statului, omul dezlipind suveranitatea de imaginea împăraților pentru a o trece asupra organizației anonime a republicii.

În sfârșit, astăzi se pare că suntem în cursul unui alt proces de depersonalizare: acela al proprietății. Cea dintâi formă de depersonalizare a proprietății este societatea anonimă; aceasta explică de altfel furia cu care aceste societăți au fost atacate la începutul lor de către vechiul liberalism.

Într-adevăr societatea anonimă are proprietari absenți, care detin doar dreptul la anume venituri; alții girează interesele proprietarilor și totuși aceste societăți merg atât de bine încât lor li se datorează în bună parte marele progres al capitalismului modern. Ele demonstrează că dinamismul în materie economică, nu are calitatea ex-

clusivă a proprietății personale, individuale. Cine girează societatea? Administrații și funcționarii. Ei sunt interesați sau în mod direct material, sau sunt legați de instituție prin ceea ce numeste Walther Rathenau, idealismul modern, care face pe oameni să se devoteze pentru anumite instituții mai mult decât pentru interesele lor personale cele mai scumpe.

Să facem atunci – o dată cu Walther Rathenau – o ipoteză. Să ne închipuim că, contrar prevederilor codurilor de comerț din toate țările, o societate anonimă și-ar răscumpăra propriul său capital. Ce s-ar întâmpla atunci? Societatea ar rămâne evident „proprietatea nimănui”? Ce scop ar mai urmări atunci societatea? Desigur, n-ar mai urmări dividende pentru niste acționari inexistenți, ci ar căuta să realizeze succese economice obiective, investiții noi, în fabrici și în mijloacele de producție și prin îmbunătățiri sociale.

Ar fi destul să se mențină cointeresarea materială a conducătorilor societății la rezultatele sale, pentru ca nervul activității productive să nu piară și pentru ca să rămână astfel în ființă toți factorii care condiționează progresul societății.

Desigur, este ceva paradoxal în acest exemplu, căruia i se pot aduce multe obiecții.

Totusi, el ne arată o dată mai mult un lucru; că nu putem pretinde ca liberalismul vechi, că proprietatea individuală este singura cheie a interesului personal și în progresul economic.

Tot atât de adevărat este însă că nu putem să anticipăm, ca socialismul, asupra viitoarelor forme ale proprietății.

Si o atitudine și cealaltă ar fi simplistă și nestiințifică.

Tot ceea ce am spus ne arată că a lega doctrina liberală de forma trecătoare a proprietății individuale ar fi cel puțin o imprudență. Cum am văzut, neoliberalismul a înțeles acest lucru.

Ca orientare practică, neoliberalismul recomandă în toate acțiunile de guvern menajarea interesului personal și stimularea energiilor creatoare. Astfel, în politica fiscală preconizată tendința – dacă nu nivelatoare, cel puțin compensatoare – care reduce, pe de o parte, beneficiile exagerate ale unora și descătusează, pe de altă parte, energiile înălnțuite ale altora.

Neoliberalismul – și aceasta constituie un element caracteristic în politica sa practică – nu vine să atace prin măsuri de stat condițiile producției, ci numai taxează rezultatele certe, adică beneficiile pe care le-au dat întreprinderile de producție; printr-o fiscalitate inteligentă el aduce un corectiv exagerărilor la care dă naștere jocul liber al capitalismului, dar, în același timp, menajează interesul personal de câte ori acesta constituie un factor de progres.

De aceea, neoliberalismul preconizează impozitul progresiv pe venit, preconizează accentuarea impozitelor pe venituri lenese și, mai mult decât atât, admite impozitul pe capital.

Și, într-adevăr, cine oare a afirmat „că nici un principiu al liberalismului nu contrazice impozitul pe capital?” Este d-l Asquit.

Și cine a spus: „nu vom taxa industria, nu vom taxa întreprinderile și comerțul, dar vom taxa pe omul care detine un lucru pe care nu l-a produs și pe care nici o lege din lume nu-l îndrituiește să-l pastreze”? A spus-o, nu un bolșevic, ci d-l Lloyd George.

O asemenea politică reprezintă spiritul exact al neoliberalismului.

IV. PROBLEMA NAȚIUNILOR

Rămâne să examinăm, în sfârșit, prin prisma liberalismului, problema națiunilor.

Liberalismul, cum am văzut, pune înaintea oricăror alte preocupări, ființa umană, individul izolat. El nu recunoaște supunerea individului la nici una din entitățile superioare pe care le creează mintea omenească și nu înțelege să-l sacrifice nici unei abstracțiuni.

În fapt, această concepție atomistă și aproape anarhică ignoră anumiți factori naturali fundamentali ai ființei omului. Există, în adevăr, o unitate supraomenească, dar o unitate organică elementară, căreia omul nu i se poate sustrage: e națiunea.

Cultul națiunii nu apare ca străin de individ, ci ca manifestarea unui sentiment care face parte integrantă din ființa omenească: or, această manifestare neputând avea prin ea însăși decât un caracter colectiv, sentimentul individual este, în același timp, un sentiment colectiv.

Iată de ce nu poate fi contrazicere între liberalism și naționalitate. De altfel, în actele sale de devotament către ideea de patrie, omul rămâne liber tocmai fiindcă nu ascultă de factori externi, ci numai de indemnul intern și adânc al firii sale.

Astfel liberalismul modern, neoliberalismul, care nu e o teorie rigidă egoistă și lipsită de suflet ci o doctrină larg omenească, îngăduie ridicarea omului pe culmile idealurilor sale firești, a idealurilor naționale.

Cum pune, însă, neoliberalismul într-un raport just idealurile deosebite ale deosebitelor națiuni?

Aici este desigur punctul în care liberalismul a dat naștere la cele mai multe înconsecvențe. Într-adevăr, este totdeauna o nepotrivire între drepturile pe care fiecare partid liberal din fiecare țară le acordă propriei sale patrii, în raport cu drepturile pe care le înțelege să le recunoască celorlalte țări și națiuni; de aici slăbirea de autoritate a doctrinei liberale, care încetează astfel de a mai reprezenta o unitate și un sistem logic.

Liberalismul, în adevăr, consecvent cu el însuși nu poate decât să pună pe picior de egalitate națiunile mari și mici și să legitimeze egal dreptul lor la existență; în conflictele externe el trebuie să rămână deasupra vederilor naționale unilaterale și să fie contra oricăror combinații trecătoare de echilibru inspirate de faimosul *Machtprinzip*.

Spiritul imperialist atât de consecvent de-a lungul timpului, este același spirit care, la 1878, făcea pe Bismarck să spună lui Disraeli, premierul Angliei: „dacă n-ai fi anexat insula Cipru, as fi considerat aceasta ca cel dintâi semn al decadentei dumneavoastră”, același spirit pe care îl putem regăsi în zilele noastre, când, ca răspuns la propunerile lui Wilson, un jurnal ca „*Tageszeitung*” putea să scrie: „Viitorul Germaniei este mai important decât acela al întregului neam omenesc”. Acest spirit nu este și nu poate fi compatibil cu adevăratele principii liberale.

Și, totuși, în problema raporturilor dintre națiuni, la partidele liberale din toate țările au fost totdeauna mari contradicții între doctrină și realitate. De multe ori chiar vechiul liberalism a simțit nevoia sinceră să facă eforturi de a reintra în el însuși.

Aceste eforturi nu le-au făcut numai teoreticienii sau vizionarii, ci chiar adevărații bărbați de stat. Cine nu-și aminteste, de exemplu, în Orient de numele lui Gladstone atât de popular mai ales în Bulgaria, Serbia și Grecia? El pusese la un moment dat tot aparatul formidabil al puterii englezești în serviciul cauzei independenței naționale a popoarelor mici din Orient și – ceea ce e mai important și înseamnă desigur culmea consecvenței pentru un bărbat de stat englez – este că același Gladstone a aplicat principiile sale chiar în Anglia, în politica sa față de irlandezi. E adevărat că epocii sale i-a urmat o pagină neagră: războiul contra burilor. Din fericire pentru prestigiul liberalismului, această pagină atât de tristă a fost stearsă de politica de conciliație prea bine cunoscută, care a făcut în urmă din Africa de Sud una din cele mai fidele țări ale imperiului englez.

Astăzi? Avem Liga Națiunilor, acest prim așezământ internațional de drept, de la care putem aștepta mai mult decât de la internaționalele de fapt dinainte de război: Internaționala intereselor financiare, Internaționala catolicismului sau Internaționala roșie, care s-au dovedit deopotrivă de ineficace în a pune stavilă tendințelor războinice.

Dar, pe de altă parte, cu cât sunt mai întărite decât înainte de război sentimentele sovine și tendințele imperialiste! Cu cât este mai întetită lupta aprigă între diferitele națiuni!

Cine a avut oare naivitatea de visător să creadă că, după cum în războiul de 30 de ani s-a sfârșit ideea religioasă, tot așa din războiul actual va ieși sfârșită ideea națională?

Ce este neoliberalismul?

El nu-si pune un tel nou, ci se găsește în fața idealului neîmplinit al vechiului liberalism: libertatea tuturor națiunilor și egala îndreptățire a națiunilor mari sau mici.

De aceea în toate țările neoliberalismul este înainte de orice conciliant și larg față de minorități. După lord Acton „cel mai bun semn după care se judecă întrucât o țară este în adevăr liberă, este după câtă siguranță au în ea minoritățile”.

În afară, neoliberalismul este esențialmente pasnic. De altfel de câte ori un partid liberal vădește intenții de cucerire -- în afară doar de tendința firească de independență și integrare națională -- trebuie suspectat: el este atunci, sau prizonierul unor interese de clasă sau al unor interese meschine de coterii.

Neoliberalismul nu aduce dar în politica națională o idee nouă față cu doctrina liberală; el este numai o tendință de reintrare în sinceritate și în adevăr; el vrea să însemne mai mult curaj în a servi vechile principii ale liberalismului, care au rămas adesea numai deziderate. El vrea să ferească națiunile de aventuri și să le păstreze forțele pentru opere de construcție socială sau, cum se spunea în Anglia în timpul campaniei bolseviste, „adevăratul liberalism preferă să facă case în Anglia decât morminte în Rusia”.

V. LIBERALISM ȘI NEOLIBERALISM

N-am dat, în scurta expunere de până aici, un rezumat al ideilor neoliberale, n-am schițat nici un program, care de altfel n-ar putea fi decât în funcție de fiecare țară; am dat abia o expresie a tendințelor și caracterului general și o indicație asupra spiritului în care înțelege să-si formeze doctrina sa neoliberalismul.

Din cele ce am spus rezultă, totuși, câteva precizii pe care e necesar să le recapitulăm.

Liberalismul este o concepție generală asupra lumii: o concepție a vieții omenesti, înțeleasă în funcție și prin prisma libertății.

El este doctrina încrederii în personalitatea omului și în perfectibilitatea lui.

Din această înfățișare largă a liberalismului reiese facultatea sa de a renaste, de a se renega și de a primi aplicații noi după formele societății în evoluție.

Liberalismul are un caracter general și permanent. El nu este fenomen local sau, cum spun regalistii francezi, „o boală englezească care totuși n-a doborât pe pacient, grație constitutiei robuste pe care i-a dat-o tradiția sa istorică”. El nu este nici un fenomen temporar caracteristic unei epoci, căci nu se întemeiază ca socialismul pe anumiți factori sociali și pe anumite transformări ale lor.

Liberalismul nu este nici un sistem de avantaje concrete și de îmbunătățiri materiale, sistem care va pieri odată cu realizarea acestora sau poate o dată cu demonstrarea imposibilității realizării lor.

Neoliberalismul este liberalismul regenerat al vremii noastre; el își datorează ființa tocmai minunatului dar al ideii liberale de a înmuguri în fiecare primăvară socială. Neoliberalismul nu înseamnă recunoașterea indiferenței și lasă a stărilor sociale existente, și nu se mulțumește să consacre realizarea beneficiilor liberalismului numai pentru cei puțini; el este o acțiune pentru libertatea tuturor, urmărește, după expresia englezească, „egalitatea de oportunitate”, sau, cu un echivalent românesc cam neprecis și uzat, „dreptatea socială”.

Ca un principiu, neoliberalismul este contra oricăror opresiuni a individului și a claselor, ori de unde ar veni, fie din partea capitalismului, fie din partea altor puteri cu aceleași tendințe ca și capitalismul.

El apără, în cadrul realităților sociale schimbătoare, ideea liberală, care constă în a dezvolta viața socială pe baza libertății individului și a interesului personal.

Neoliberalismul acceptă orice formă de socialism economic, dacă nu duce la mai multă constrângere a individului, dacă în practică păstrează viu nervul activității omenesti, care este interesul personal și, în sfârșit, dacă această formă nu e impusă de un aparat politic, ci e născută firesc din dezvoltarea forțelor sociale și economice.

Si astfel, pe când vechiul liberalism era prea raționalist, rigid, nepăsător la punctul de vedere social și cu adevărat „un anarhism care se oprește la jumătatea drumului”, neoliberalismul este larg, comprehensiv și – am îndrăzni să spunem dacă acest cuvânt n-ar fi atât de compromis în România – generos.

Neoliberalismul nu este un compromis hibrid între vechiul liberalism și tendințele sociale sau, cum s-a spus, „un liberalism mai sentimental asociat cu un socialism mai timid”.

Nu un compromis, fiindcă rămâne la bunele vechi principii ale liberalismului; el duce numai la lărgirea interpretării acestor principii, lărgire care le întărește și le dă un suflu de viață.

În practică, liberalismul nu urmărește întoarcerea trecutului, ci calea deschisă dar nestrăbătută încă a viitorului.

Din trecut ia experiența și adâncește ideea sa de origine printr-un efort de sinceritate.

Subminat de ideea justiției, neoliberalismul uneste această idee cu respectul individualității umane într-o sinteză supremă, care este pentru omenire idealul cel mai vrednic de urmărit.

VI. NEOLIBERALISMUL ÎN ROMÂNIA

Trecând la țara noastră și urmărind ideea neoliberalismului în cadrul nostru social și național, o observație prealabilă se impune.

Neoliberalismul se înfățișează ca expresie firească a unei lungi evoluții istorice și ca o doctrină în perfectă concordanță cu caracterul nostru național.

Într-adevăr, dezvoltarea noastră istorică cu numeroasele revoluții făcute dincolo și dincoace de munti pentru ideea libertății, arată persistența românilor de a pune libertatea deasupra celorlalte bunuri pământești.

De altfel, așa cum am arătat și mai înainte, libertatea individuală e atât de legată de libertatea națională, încât am putea să spunem că de-abia după integrarea noastră națională, liberalismul a căpătat pentru națiunea românească, înțelesul său adevărat și deplin.

Dar nu numai sub prisma istorică, dar chiar și sub aspectul actual, viața noastră economică și socială ne arată că suntem individualiști, incapabili de disciplină, fără spor la muncă comună și în toate fără spirit de organizare.

Sistemele centralizatoare și tendințele de organizare născute dintr-un spirit socialist și colectivist au la noi totdeauna o slabă eficacitate.

La noi în țară un om este, în general, superior unei asociații, un soldat e superior unei companii, o companie e superioară unui regiment și fiecare din aceste unități e superioară unității supreme, care este statul.

Asadar, din punct de vedere strict pragmatic, formula neoliberală, care rămâne pe cât e cu putință astăzi în tranșea individualistă, este pentru noi formula prin excelență națională.

Problemă practică a neoliberalismului la noi trezeste însă două întrebări:

Care sunt puterile sociale și politice pe care se poate sprijini ideea neoliberală?

Care este partidul care poate să o reprezinte astăzi și ce putem aștepta de la neoliberalism în raport cu nevoile fundamentale ale vieții noastre publice și cu idealul care trebuie să însufletească generația noastră?

Desigur că amândouă aceste întrebări sunt îndreptățite.

Căci, în adevăr, ni se poate spune: vechiul liberalism se sprijină pe marea burghezie, conservatorismul pe rămășițele medievalismului agrarian, socialismul pe proletariat; care este însă baza neoliberalismului?

Credincios genezei sale ideologice și rămânând în acord cu propria doctrină, neoliberalismul nu poate da decât un singur răspuns: el nu se sprijină pe o singură clasă socială, ci pe toate.

Să dezvoltăm acest lucru pentru țara noastră, în concret, cu afirmații controlabile.

Faptul social dominant al vremii noastre – egal sub raportul social cu ceea ce este unirea sub raportul național – este improprietărea țăranilor.

Improprietărea țărănească ne face să intrăm într-o nouă fază, în care democrația nu va mai fi un cuvânt și în care neîncrederea noastră în rezultatele instituțiilor democratice pe care le-am moștenit din trecut va avea pentru ce să dispară.

Faptul capital este că țăranimea e astăzi la ultimul termen al evoluției sale: proprietate de muncă.

Ea apare astfel sub un aspect nou: țăranul de astăzi cumpără (unelte) și vinde (produse).

Țăranul de ieri, neoiobag, consuma în parte producția sa, iar partea disponibilă o valorifica prin boieri.

Astăzi țăranul vinde surplusul producției și numai prin faptul că vinde, el devine o unitate economică și este îndemnat să dorească paradisul unității economice, care este liberalismul.

Pentru prima dată dar țăranul apare ca factor economic independent și – cum foarte bine susține doctrina țăranistă – în același timp, printr-un raport de consecință, ca factor politic.

Care este atunci interesul central al țăranului?

Este interesul oricărui producător și negustor, adică concurența liberă, căci, după cum s-a spus, „în concurența liberă a muncii economice, țăranul izbuteste să răzbească pretutindeni”.

Iată de ce acel partid, care va prezenta în mod cât mai inteligent și cât mai afectiv – numindu-se oricum s-ar numi: partid liberal, al poporului sau țăranist – aceste interese de producător și de negustor ale țăranului, va fi și adevăratul reprezentant al ideologiei sale.

Acesta este aspectul permanent al situației țăranimii; acest aspect arată că țăranul nu poate fi în viitor decât alături de ideologia sincer liberală și nu – cum s-a spus – alături de aceea a proletariatului.

Este adevărat că țăranul stăpânind o proprietate de muncă, are comun cu proletarul baza morală a existenței sale care este tot munca; dar ceea ce unește sau diferențiază pe oameni în viața socială nu este baza morală a existenței lor, ci comunicarea sau diversitatea intereselor și revendicărilor de viitor.

Iată atâtea motive pentru care putem considera țăranimea ca cel mai puternic sprijin al liberalismului vremii noastre: al neoliberalismului.

Neoliberalismul e singur în stare să dea organizația comerțului liber, fără rechiziții, fără contingentări și fără celelalte greutăți puse în calea producției și circulației.

Neoliberalismul nu urmărește și nu poate urmări fără a se îndepărta de însași principiile sale, acapararea și monopolul produselor țăranesti către care se îndreaptă partidele din serviciile burgheziei. El nu amenință țăranimea nici cu un protecționism

sm industrial exagerat, care ar trece dincolo de limitele naturale până la care țara întreagă e datoră să se sacrifice pentru a da naștere unui aparat național de producție industrială; el nu admite nici o depreciere și comprimare a pretului produselor țării, nesti pentru hrănirea ieftină a orașelor, politică pe care ar fi îndemnat să o facă ori-când un partid de clasă al proletarilor.

După țărănime, dintr-o identitate de situație, proprietatea mijlocie căreia îi rezervă și trebuie să-i rezerve o mare înflorire, tocmai pentru că este singura formă de exploatare capabilă să constituie centrele de difuziune ale culturii tehnico-agricole și ale organizației comerciale a agriculturii, nu va putea să nu urmărească – decât cu mai multă conștiință încă – același ideal al noului liberalism.

Burghezia, care-si vede salvarea în cedări inteligente făcute la timp pentru păstrarea libertății sale de mișcare, nu va putea decât să susțină neoliberalismul, afară numai dacă o parte prea intransigentă a ei n-ar evolua spre partidul conservator.

De altfel, dacă o asemenea evoluție s-ar produce, ar fi poate cu atât mai bine, pentru că aceasta ar fi expresia deplasării noului liberalism spre centrul de greutate al forțelor sociale și semnul obiectivității neoliberalismului în lupta socială.

În ce privește proletarii industriali desigur că ei nu merg totuși alături de socialism numai pentru doctrina în sine, ci mai mult pentru că socialismul reprezintă astăzi singura reacțiune sinceră contra abuzurilor sistemului nostru economic și politic. Măine când sinceritatea s-ar putea vedea și „de cealaltă parte a baricadei” și când, de exemplu, printr-o politică financiară în spirit social, la ale cărei începuturi pare că asistăm, sau printr-o legislație socială serioasă și constantă s-ar ajunge la îmbunătățiri reale pentru proletariat, atunci poate că faptele împlinite ar cuceri mai mult decât vorbele.

În sfârșit, pentru intelectuali ce este mai firesc decât să se adune în ultima cetățuie a individualismului, în cel din urmă templu închinat libertății și personalității umane?

Concluzia noastră? Nu este categorică și simplistă ca a unui discurs la mesaj care sfârșeste totdeauna prin a demonstra că toate clasele și toate interesele sociale trebuie să-si găsească expresia unică într-un anumit partid politic.

Noi ne mărginim să afirmăm credința că ideile neoliberale pot fi susținute de fracțiuni importante din toate clasele sociale și că pot servi de bază unui mare partid politic în România.

Ce formațiuni politice existente pot reprezenta astăzi în România ideea neoliberală?

Chestiunea este, în adevăr, delicată, mai ales când o formulăm în cadrul Institutului nostru, care trebuie să stea deasupra oricărei contingente de partid.

În alte țări o asemenea chestiune nici nu s-ar pune: un autor englez, de exemplu, se exprimă cu mult entuziasm că „nu se poate găsi o înfrumusețare mai exactă a ideilor neolibérale decât în partidul liberal englez”.

La noi, însă, nu este cazul de a face afirmații pripite sprijinite pe corelații pur nominale, ci e necesar să fim mai circumspecți în stabilirea caracterelor reale ale diferitelor partide politice.

Înainte de orice, un partid neoliberal nu poate fi prizonierul unei clase, oricare ar fi ea.

Numai păstrând o strictă independență, un partid are o autoritate morală deasupra claselor, numai așa se ridică la suprema înălțime de partid reprezentativ al țării și al echilibrului politic între forțele sociale.

Acest echilibru trebuie înțeles, cum am mai arătat, nu prin consacarea stărilor de fapt, ci prin rectificarea acestor stări, el înseamnă un echilibru evolutiv care permite dezvoltarea tuturor forțelor reale ale tuturor claselor sociale.

Dar dacă un partid neoliberal nu poate fi prizonierul unei clase cu atât mai puțin poate fi expresia unei fracțiuni dintr-o clasă – de exemplu, din marea industrie sau din marea finanță – fracțiune care să-l aservească și să-i dicteze o politică contrară intereselor generale.

Aceasta ar fi într-adevăr cea mai mare erezie și cea mai mare îndepărtare de la principiile neoliberalismului.

De aceea, cu cât un partid politic este mai puțin grefat pe anumite interese materiale, chiar cu riscul de a fi prin aceasta mai puțin inițiat, mai novice, și mai „incompetent” în anumite chestiuni speciale, cu atât este mai indicat să reprezinte doctrina neoliberală.

Iată de ce credem că între partidele susceptibile de a reprezenta la noi spiritul neoliberal putem socoti numai: Partidul Poporului, Partidul Național și Partidul Național-Democrat.

Pentru că aceste două din urmă n-au guvernat încă, voi aminti câteva elemente numai din activitatea celui dintâi.

Împroprietărirea, opera parlamentului din 1921, a fost pornită de Partidul Liberal și realizată efectiv de Partidul Poporului.

Dar împroprietărirea este o operă prin excelență neoliberală. Ea constituie, în adevăr, prin precedentul grav pe care-l instituie, o lovitură care se dă principiului rigid al proprietății, așa cum era conceput de vechiul liberalism.

Împroprietărea rămâne însă neoliberală, atât fiindcă nu schimbă însăși structura și mecanismul producției și nu modifică bazele sociale ale proprietății, cât și pentru că, concedând asupra conceptului rigid al proprietății, realizează în fapt mai multă libertate reală pentru cât mai mulți.

Tot astfel regimul fiscal este piatra de încercare a spiritului care anima un partid politic.

Oi, reforma fiscală pe care a votat-o Partidul Poporului și care în liniile sale mari a adoptat-o Partidul Liberal este caracterizată prin impozite directe, deci, democratice, prin impozitul progresiv pe venit și prin impozitul pe capital cu un pronunțat caracter de corectiv social.

În ansamblu ei această reformă reprezintă, desigur, prima legislație fiscală în spirit social care se face în România și constituie o a doua piatră de bază a neoliberalismului român.

În același sens amintim, pentru că nu e nevoie să insistăm, cunoscuta legislație a muncii – opera aceleiași parlament.

Este adevărat că în ce privește politica economică s-a vădit, mai mult decât oriunde în guvernarea Partidului Poporului, oscilații între liberalismul clasic și un intervenționism nu prea fericit inspirat.

Totusi, actualul program economic cu totul remarcabil al Partidului Poporului ajunge pe urma acestor experimente la ideea dominantă a încurajării energiilor și inițiativelor de producție prin maximum de libertate.

Acest program reprezintă astfel o reîntoarcere la unele tradiții – și normal în unele tradiții – ale liberalismului.

VII. CHEMAREA VIITORULUI

E rândul să ne întrebăm acum, ce putem aștepta de la ideile neoliberale în raport cu nevoile țării și cu idealurile generației noastre?

Deși n-am voie să străbat în aceste rânduri ecoul dureros al actualității, totusi nu ne putem reține de a releva câteva adevăruri capitale.

Suntem un stat tânăr și – pentru bune motive – dusmănit de cei mai mulți dintre vecinii noștri.

Statul și poporul nostru nu pot trăi în forma politică pe care și-au dat-o decât ridicându-se la un mare prestigiu: prestigiu al puterii și prestigiu al culturii.

Prestigiul pentru un stat nu există însă fără bază materială; iar noi, în ceea ce privește baza materială, ne găsim în fața unei situații extrem de îngrijorătoare.

În adevăr, România veche, pornind de la începutul vieții sale independente fără datorii și într-o epocă în care un splendid avânt capitalist usura soarta tuturor statelor

sosite mai târziu la banchetul lumii, a isprăvit totuși cu un bilant de datorii de aproape două milioane de lei în aur și a epuizat o mare parte din bogățiile naționale.

România veche, cum arată Gherea, producea abia 50 de bani pe zi de fiecare locuitor și chiar dacă – după cum am demonstrat noi – industria producea de 21 de ori mai intens decât agricultura, totuși producția redusă era caracteristica cea mai esențială a economiei naționale românești.

România nouă nu este, împotriva aparențelor, mai bogată decât cea veche.

Și totuși, astăzi avem atâtea nevoi. Pe de o parte, ne găsim în faza acumulării utilității naționale fără de care nu putem clădi bazele civilizației noastre materiale; pe de altă parte, începem noua noastră viață grevați de o imensă datorie internă și externă.

Concluzia nu este decât una singură: ni se cere o valorificare maximă a bogățiilor noastre, o încordare și o intensificare maximă a puterilor noastre.

Această potențialitate maximă a energiilor nu este una din multiplele probleme ale viitorului; ea este problema viitorului nostru.

Iată de ce putem spune: pentru ca să trăiască ca stat civilizat, România are nevoie de acea formă politică și socială care potențializează la maximum energiile sale.

Dacă englezii, la începutul secolului al XIX-lea, s-au aruncat atât de mult în direcția liberalismului clasic, n-au făcut-o ca o preferință pur intelectuală pentru această doctrină, ci pentru că micile insule britanice nu erau în stare să se hrănească singure și, deci, nu puteau găsi scăparea lor decât în comerț și industrie.

Or, comerțul și industria nu pot avea un alt substrat politic decât liberalismul.

Nici noi n-avem mai multe căi: suntem în faza reconstrucției naționale, al cărei succes conditionează însăși existența noastră ca stat și ca popor.

Iată de ce, n-avem de ales dintre doctrinele politice și sociale: cu voie sau fără voie trebuie să creăm acea organizare politică ce potențializează la maximum puterile individuale și energia întregului nostru popor.

Idealul nostru național de ieri a fost unul singur, simplu și clar: a fost un ideal de întregire.

Dar noi n-am voit ca România întreagă de astăzi nici ca o ambiție, nici ca o răzbunare: am voit-o ca un mijloc de manifestare deplină a geniului nostru național, ca un mijloc de creare a unor valori culturale universale; am voit-o ca „o unealtă a Domnului”.

Am ajuns la ea și astăzi suntem în faza pozitivă de contribuție la patrimoniul general omenesc, contribuție a cărei formă concretă este cultura națională.

În afirmarea deplină a acestei culturi stă idealul cel nou, idealul generației noastre.

Dar cultura însăși grefează pe ridicarea personalității, pe libertate și pe bunăstare; și găsește astfel forma sa optimă de dezvoltare în cadrul principiilor neoliberalismului.

Avem înaintea noastră o operă uriasă de împlinit: opera economică și opera culturală, pe care am putea cu drept să le considerăm ca aspecte ale aceluiași tendințe superioare ale sufletului omenesc.

Iată de ce lozinka zilei trebuie să fie: nici o excludere a energiilor, nici o risipire a lor, nici o umbrire a valorilor reale.

Nici o excludere prin politica de partid sau de clasă, nici o excludere prin regionalism, nici prin antiregionalism, care ca înălțime de idei, ca orizont și ca viabilitate nu poate însemna mai mult decât regionalismul însuși.

Pe când România în forma sa de astăzi, era un ideal abia întrevăzut, pe când făurirea ei părea o țesătură de posibilități care se excludeau, am crezut într-un ideal integral.

Și l-am văzut cu ochii.

De aceea, credem în întregirea noastră morală, cea mai frumoasă din toate.

Numai în numele acestui ideal, vom putea chema la muncă toate energiile țării „într-o revărsare nemărginită ca viața omenească și adâncă precum nevoile omenești”.

[In vol. *Doctrinile partidelor politice. 19 Prelegeri publice organizate de Institutul Social Român, București, 1923, p. 141-161*]

TEORIA PROTECȚIONISMULUI ȘI A SCHIMBULUI INTERNAȚIONAL

Prefață la ediția germană

Dacă însemnătatea unei cărți ar trebui să fie apreciată după numărul criticilor la care a dat naștere, și după inversunarea lor, am putea să socotim că această lucrare a noastră prezintă oarecare importanță.

Într-adevăr, de la 1929, de când volumul nostru *La théorie du protectionnisme et de l'échange international* a apărut în ediția sa originală franceză¹, a făcut obiectul a foarte numeroase critici, în toate țările lumii^{2,3}.

Ideile noastre au fost combătute cu o vechementă pe care nu o poate explica numai pasiunea pentru adevăr. Motive mai adânci, care derivă mai curând din instinctul popoarelor industriale în fața unei amenințări venite din Orientul agricol, au stat – conștient sau inconștient – îndărătul acestor atacuri împotriva unei simple teorii economice.

Criza mondială venită după apariția volumului nostru n-a făcut decât să confirme și să accentueze concluziile acestuia.

Pe de o parte, protectionismul a cucerit – după cum prevăzusem – toate țările lumii și chiar Anglia⁴, fie sub forma clasică a taxelor de import, fie sub forme noi și mai draconice, cum sunt contingentele de import, prohibițiile și controlul de izelor. Piața mondială liberă a încetat astfel, de fapt, să mai existe.

De altă parte, deprecierea preturilor agricole mai accentuată decât aceea a preturilor industriale și apariția „foarfecelor” n-a făcut decât să dea și mai mult relief constatărilor noastre asupra disparității între productivitatea agricolă și cea industrială și asupra dezavantajării țărilor agricole în schimbul internațional. În felul acesta, năzuința spre industrializare a țărilor agricole, a cărei legitimitate este în raport direct cu superioritatea industriei asupra agriculturii din punct de vedere al productivității, a sporit, iar protectionismul, care este destinat să facă posibilă această industrializare, a devenit cu atât mai imperios. Astfel, izbucnirea și evoluția însăși a crizei mondiale a făcut ca lucrarea noastră să-și păstreze actualitatea și poziția ei centrală în mijlocul problemelor economice ale timpului nostru.

Dacă pentru a da o nouă ediție sporită mult și transformată radical, am preferat de data aceasta limba germană este pentru că atenția acordată lucrării noastre în Germania a fost până acum mai mică decât în alte părți.

Într-adevăr, în afară de revista „Weltwirtschaftliches Archiv” din Kiel, unde volumul nostru a făcut obiectul unei atenții particulare din partea profesorului austriac Gruntzel și a profesorului suedez Ohlin, celelalte publicații germane n-au menționat decât rareori lucrarea noastră⁵.

Și totuși, ideile noastre au trezit un interes deosebit, deși puțin tardiv, cu ocazia unei conferințe pe care am făcut-o la „Institut für Weltwirtschaft” la Kiel, în ianuarie 1935 și a articolelor ce au urmat⁶.

Or, înlăturând orice intenție de măgulire care nu-și poate găsi locul în raporturile dintre oamenii de știință, Germania este mai ales țara în care speculațiile teoretice sunt urmărite cu cea mai mare atenție și cea mai mare pasiune pentru abstract, care singure fac să înainteze știința pură.

Pe de altă parte, Germania a cultivat întotdeauna ideea antiliberală și interesul național care trebuie urmărit cu orice pret și care nu este identic cu interesul individual.

Frederic List a fost singurul mare adversar pe care l-a cunoscut liberalismul economic în veacul al XIX-lea. Motivațiile sale, noi personal nu le acceptăm, căci nu recunoaștem că o industrie protejată impune colectivității un sacrificiu economic, care nu poate fi compensat, decât mai târziu. Noi credem, dimpotrivă, chiar că și o industrie protejată, sporește considerabil din prima zi a existenței sale, venitul național.

Făcând abstracție totuși de această argumentare discutabilă a lui List, trebuie să recunoaștem în el pe omul care a făcut prima mare spărtură în puternicul sistem al țarilor liberale. În acest sens, List este pentru noi, cei din Europa Orientală, pionierul spiritual al apărării noastre economice împotriva Europei de Vest; el constituie ca atare, simbolul propriei noastre independente economice, la începuturile sale.

Această tradiție a interesului național deosebit și chiar opus interesului individual, re trăiește astăzi în doctrina de stat: „Gemeinnutz geht vor Eigennutz” (Folosul național trece înaintea folosului individual).

Importanța pe care o prezintă lucrarea noastră derivă din faptul că ea oferă o definiție precisă – capabilă chiar să îmbrace forme matematice – a ceea ce este interesul național și ceea ce este interesul individual în viața economică a unui popor.

Anticipând asupra concepției care domină astăzi spiritul public în Germania, noi am identificat, chiar în prima noastră ediție din 1929, interesul național în noțiunea de productivitate a muncii, în timp ce interesul individual l-am identificat în noțiunea de beneficiu personal al întreprinzătorului (Rentabilitate).

Întreaga noastră lucrare este pătrunsă de această lipsă de corespondență și de multe ori de această antiteză – între beneficiul național și beneficiul individual. În fiecare din paginile noastre, această necorespondență apare din ce în ce mai lămurit și aduce cu ea consecințe importante.

O nouă concepție asupra economiei politice s-a născut din această antiteză, iar influența ei asupra structurii economiei naționale ca și asupra schimbului internațional este direct revoluționară.

Pentru a aprecia contrastul între beneficiul național și beneficiul individual noi am stabilit criterii științifice stabile și nediscutabile. Aceasta este ceea ce așază lucrarea noastră în centrul preocupărilor economice ale Germaniei contemporane, dacă nu chiar a preocupărilor economice ale epocii noastre.

Note

¹ Ediția franceză, singura originală, a apărut în *Bibliothèque internationale d'économie politique*, Giard, Paris, 1929. Ea a fost urmată în 1931 de traducerea engleză, King & Son London, de traducerea portugheză, São Paulo de Brasil, și de traducerea italiană, Fratelli Traves, Milano. Edițiile engleză și italiană contin, în afara de prefețele respective, modificări minime prin raport cu ediția franceză.

În cursul acestui volum de câte ori ne referim la vreo ediție anterioară, este vorba, în afara de vreo mențiune specială, de originalul francez.

Cităm numai criticile cele mai importante iar nu simplele recenzii sau dari de seamă:

În Germania și Austria:

„Wertwirtschaftliches Archiv”, Jena, Band XXXIII, 1929, prof. Josef Gruntzel.

„Wiener Allgemeine Zeitung”, 1930, dr. Alexander Katona.

„Wertwirtschaftliches Archiv”, Jena, Band XXXIII, 1931, prof. Bertil Ohlin.

„Theorie des Aussehndels”, Fischer, Jena, 1935, Otto von Mehling.

În Anglia și America:

„The Aberdeen Press and Journal”, 31 aug. 1931.

„The Financial News”, London, 11 sept. 1931.

„Journal of politic economies U.S.A.”, feb. 1932, Jacob Viner from the University of Chicago.

„The Times”, Literary Supplement, London, 11 feb. 1932.

„Manchester Guardian Commercial”, 13 feb. 1932.

„The Times”, London, 16 feb. 1932.

„The American economic review U.S.A.”, sept. 1932, Leo Paswolsky.

În Franța și Belgia:

„L'économie internationale”, Paris, 1929, René Milienne.

„Revue d'économie politique”, 1929, prof. William Qualid.

„Revue économique internationale”, Bruxelles, Hennebicq, 1930.

„Le Flambeau”, Bruxelles, aug. 1931.

„Echo de la Bourse”, Bruxelles, 9 dec. 1930.

„Revue internationale de sociologie”, Paris, 1931, L. Derobet.

FIRMIN OULÉS „L e problème du commerce internationale”, Paris, Sirey, 1934. (2-eme partie „L a théorie de l'échange internationale”). Aceasta lucrare se ocupa în mai mult de două sute de pagini de lucrarea noastră.

În Ungaria:

„Pester Lloyd”, Budapesta, ian. 1930, dr. Flemer Hantos.

„Kazgazdasagi szemle”, Budapesta, feb. 1930, Varga Istvan.

„Honi Ipar”, Budapesta, 1 mart. 1930, Gyomrei Sandor.

„Szazalunk”, Budapesta, sept. 1930, Katona Sandor.

În Italia:

„L'Italie”, Roma, 18 nov. 1931.

„Giornale degli Economisti”, Milano, ian. 1930, Epicarmo Carrino.

„Rivista Bancaria”, Milano, 15 aug. 1930.

„Economia”, Roma, dec. 1931, Ernesto Cianci.

„Gerarchia”, Milano, dec. 1931, Gino Arias.

„Il Piccolo della sera”, Trieste, 27 ian. 1932.

„Leonardo”, Milano, mart. 1932, Ugo Spirito.

„Giornale degli economisti”, Roma și Milano, iunie 1932.

„Rivista di politica economica”, Roma, 1932, Luigi Bottini.

Profesor Felice Vinci: „Gli scambi internazionali e le teorie del Manoilescu”, în „Rivista Italiana di Statistica Economia e Finanza”, Roma, dec. 1932.

„Industria Lombarda”, Milano, nr. 24, 11 iulie 1932, prof. Giovanni Carano-Donvito; nr. 36, 3 sept. 1932, anonim; nr. 37, 10 sept. 1932, prof. Giovanni Carano-Donvito; nr. 38, 17 sept. 1932, M. Signorelli; nr. 39, 24 sept. 1932, prof. D'Albergo; nr. 40, 1 oct. 1932, prof. Loria et Porri; nr. 41, 8

oct. 1932, anonim; nr. 42, 15 oct. 1932, prof. A. Fossati; nr. 49, 3 dec. 1932, prof. Chessa. Replicile mele la aceste diverse critici se găsesc în „Industria Lombarda”, din: 27 aug. 1932, 7 ian. 1933, 27 ian. 1933, 11 feb. 1933, 18 feb. 1933 și 11 mart. 1933.

„Rassegna Bibliografica della scienze giuridiche sociali et politiche”, Neapole, iul. 1933, Adolfo Pannone.

Diverse:

„The servant of India”, 10 mart. 1932, D.G. Karve.

„New India”, 1932.

„Standard”, Brisbane, Australia, 30 apr. 1932.

„La Bulgarie”, Sofia, 13 nov. 1929.

„L'Information D'Orient”, Istanbul, 10 ian. 1930.

„Economologos Athinon”, Athena (Dare de seama de M. Al. Matza cu o prefata de prof. Andreades. „Giordina”, Sofia. „La théorie du protectionisme du professeur Manoilescu”).

³ În „Revue économique internationale” din noiembrie 1936, s-a lansat o ancheta internațională asupra acestui volum ale cărei rezultate s-au publicat.

Din studiile mai amănunțite asupra teoriilor din acest volum, publicate după apariția editiei germane, menționăm numai următoarele:

Walter Grävell, *Der Zwang zur Industrialisierung*, în „Braune Wirtschaftspost” din 2 apr. 1938.

Walter Grävell, *Gehindener Aussenhandel*, în „Braune Wirtschaftspost” din 15 oct. 1938.

Richard Herzog, *Das Problem einer Theorie des Protektionismus zu Manoilescos Buch über der Aussenhandel*, în „Finanz Archiv”, Band 6, Heft 3, 1938.

Carl Frinkmann, *Mihail Manoilescu und die klassische Aussenhandels theorie*, în „Weltwirtschaftliches Archiv”, sept. 1938.

Ottfried Fröhlich, *Wirtschaftliche Rechtfertigung des Schutzzolles zu Manoilescos Zolltheorie*, „Weltwirtschaftliches Archiv”, sept. 1938.

Von der Ropp, *Die Produktivität der Arbeit in Agrarländern*, Internationale Agrar Rundschau, nr. 10-11, 1938.

Charles Harisson, *Autarcie, Economie complexe, Politique commerciale rationnelle*, Paris, 1937 (conține un capitol despre teoriile lui Manoilescu etc.).

Dalman, *La théorie du commerce international*, Paris, 1939 (conține un capitol intitulat *La théorie protectioniste de M. Manoilescu*).

Pupo Nogueira, *Em torno da tarifa aduaneira*, São Paulo do Brasil.

⁴ Vezi p.319 a editiei franceze.

⁵ Recenzia profesorului Gruntzel a aparut în „Weltwirtschaftliches Archiv”, vol. 32, II, 1930, p.73; iar studiul prof. Ohlin, *Protection and Noncompeting groups*, în aceeași revistă, vol. 33, I, 1931, p. 30 și urm.

⁶ Vezi articolele noastre: *Zusammenarbeit zwischen Ost- und Westeuropa auf neuer Grundlage*, în „Weltwirtschaftliches Archiv”, mart. 1935; *Arbeitsproduktivität und Aussenhandel*, în „Weltwirtschaftliches Archiv”, iul. 1935.

[Mihail Manoilescu, *Teoria protectionismului și a schimbului internațional*, București, 1944, manuscris al traducerii realizate de autor în vederea unei ediții în limba română, p.1-7; mulțumim prof. Vasile Nechita, care ne-a pus la dispoziție, cu deosebită amabilitate, fotocopia textului]

TEORIA ȘI PRACTICA PROTECȚIONISMULUI

Am făcut, în mod foarte hotărât, afirmația că teoriile protecționiste sunt absolut insuficiente. În această părere a noastră putem să ne sprijinim pe opinia aproape unanimă, a teoreticienilor calificați. În acest scop, înainte de a intra în examinarea foarte categoric exprimatelor concepții din literatura economică trebuie să acceptăm că în punctul central al interesului nostru stă existența și inexistența unei teorii generale a protecționismului. Căci fenomenul protecționist prezintă în el însuși un caracter net de generalitate.

În ciuda diferentelor de climat și a condițiilor naturale, în ciuda diversității bunurilor și, mai ales, în ciuda diferentelor în gradul evoluției industriale, protecționismul predomină în toate statele. Acesta este un fenomen general, a cărui vitalitate este condiționată de cauze generale, independente de spațiu și timp. (Nu trăiesc oare diferitele state, din punctul de vedere al stadiului de dezvoltare al economiei lor în epoci diferite?)

De aceea, pentru ca o teorie să poată fi capabilă să cuprindă exhaustiv și să explice fenomenul protecționist în totalitatea sa, ea trebuie să fie, în primul rând, o teorie cu un caracter general.

Să începem cu opinia cea mai clară și mai categorică, aceea exprimată de Gide și Rist¹ care vorbind despre Friedrich List, se întreabă dacă protecționistii moderni pot să invoce pe List în sprijinul sistemului lor. Răspunsul la această întrebare le cade totuși greu, „căci lipsește o lucrare sistematică fundamentată pe ideile lor”.

Acestă mărturisire impresionează convingător. Căci acesta este tristul adevăr: Fenomenul economic cel mai important, a cărui dirijare conștientă a fost încredințată oamenilor – în forma intervenției statului – nu și-a găsit încă o justificare logică, generală, teoretică.

Știința economică nu a descoperit încă interpretarea exactă a realității protecționiste. Ea nu a pătruns încă în interiorul adânc al logicii ei. Ea nu a fost capabilă să stabilească un sistem de norme corespunzător necesității practice a aplicării măsurilor protecționiste, bazat pe criterii durabile și obiective.

De altfel constatarea lui Gide și Rist nu este nouă, căci deja în anul 1886 savantul american Sumner² scria: „Referitor la aceste chestiuni (ale protecționismului vamal), teoreticianul economist nu poate să ajungă la nici o claritate. El nu poate folosi nici o metodă specifică pentru studiul acestei probleme”. „El nu poate să deducă nici un principiu și nici să stabilească vreo lege”.

În aceeași epocă profesorul englez Bastable³ remarcă că „a te pronunța pentru liberul schimb absolut este o greșală care se dovedește periculoasă, deoarece el deschide ușa și poarta unui protectionism lipsit de orice idee conducătoare”.

Iată până la ce punct protectionismul apare lipsit de orice bază teoretică! Și toate aceste opinii au fost exprimate posterior apariției operelor lui List și Carey⁴.

Este, atunci, foarte explicabil de ce savanții moderni sunt de obicei sceptici și evită să se pronunțe pentru liberul schimb sau pentru protectionism, ca principii generale. Nemiîntâlnind aici, niciodată, o adevărată demonstrație teoretică, esti inclinat să crezi că, referitor la protectionism și la liberul schimb, problemele generale și teoretice sunt în general, nerezolvabile.

Astfel, Conrad scrie⁵:

„Nici revendicarea protecției muncii naționale nici aceea a diviziunii muncii nu pot să pretindă pentru ele exclusivitatea: nici una și nici cealaltă concepție nu poate fi pusă ca principiu general și decisiv”.

Mai târziu el lămurește și mai clar ideea sa:

„Problema protecției vamale sau liber schimb nu este o problemă de principii ci o problemă de practică”.

În același fel ca și Conrad se exprimă și Schmoller în conferința „Asociației pentru politica socială” din 1879⁶:

„Protectionismul și liberul schimb nu sunt pentru mine nicidecum chestiuni principiale, ci mijloace subordonate terapiei sau dieteticii statului sau economiei naționale”.

Aici domnește, după o vorbă a lui Bickel: „principiul lipsei de principiu” (*op. cit.*, p. 166).

Reazemul tezei protectioniste este atât de slab și prestigiul teoriei liber-schimbiste atât de mare, încât s-a putut ajunge la concluzia⁷ că, dacă se actualizează argumentele liber-schimbiste, „de la a căror forță de convigere chiar spiritele cele mai eminente dintre economiști rar au putut să se sustragă, atunci vitalitatea, pe care protectionismul și-a menținut-o până în ziua de astăzi, în aproape toate statele lumii, apare poate ca una dintre cele mai mari curiozități ale vieții comunității omenesti”.

Ideea fundamentală, care ne-a determinat să alcătuim lucrarea de față își găsește în formularea de mai sus expresia menită. În adevăr, ni s-a părut întotdeauna că este cel mai mare paradox al științei și al vieții sociale că un fenomen, atât de vital cum este protecționismul, a putut a se dezvolta fără încuviințare și control din partea științei – ba s-ar putea chiar spune: în ciuda și împotriva științei. Și pare curios că tocmai acest paradox persistă într-un moment al istoriei, în care, cele mai neînsemnate fapte sociale sunt studiate cu cea mai mare grijă și exactitate, chiar dacă – în contrast cu fenomenul protecționist – nici un scop practic nu se leagă de ele și chiar atunci când voința omenească nu posedă în nici un chip puterea de a le influența evoluția într-o direcție sau în alta.

În același timp, o realitate a cărei existență și dirijare depinde numai de voința omului, se sustrage aproape complet influenței și controlului lumii învățaților, care nu este capabilă, cu mijloacele teoriei pure, să explice și să promoveze înțelegerea și aplicarea rațională a protecționismului.

Dacă cineva dorește să se ocupe astăzi de protecționism și liberul schimb, îi trebuie curajul de a face ceva nemodern, căci toate aceste controverse privitoare la liber schimb și la protecționism sunt învechite („vieux jeu”). Nimeni nu mai vorbește astăzi despre ele. Dar faptul că aceste discuții sunt privite ca rezolvate dovedește că s-ar fi ajuns în această problemă la rezultate cunoscute științifice. Dimpotrivă, practica protecționismului există, însă nu este în continuare demonstrată. Mai mult, demonstrat este contrariul. La Geneva și în alte părți va fi combătut protecționismul, pe care în realitate îl practică toate statele.

Iată o inconsecvență generală, răspândită pretutindeni.

Inexistența unei teorii generale a protecționismului nu constituie numai un „mal philosophique” resimțit de anumite spirite prea subtile și nelinistite. Ea reprezintă o lacună de o mare importanță practică.

În absența unei teorii a protecționismului, a unei logici protecționiste, alcătuirea tarifelor vamale și distribuirea subvențiilor și a altor avantaje protecționiste se face într-un mod complet arbitrar.

1. Nimeni nu știe, mai întâi, când trebuie să înceapă și când trebuie să înceteze protecția. După doctrina lui List, ea trebuie să înceteze de îndată ce o industrie a ieșit din stadiul „tinereții” ei. Însă toți teoreticienii sunt de acord că industriile nu recunosc niciodată că au ieșit din stadiul tinereții. Industriile sunt ca femeile: ele vor să rămână totdeauna tinere!

Și, într-adevăr, protecționismul nu este abrogat și industriile nu se consideră niciodată suficient de mature pentru „a sta pe propriile lor picioare”. „Nu cunosc nici un

singur caz, – scria Sumner în 1886 – unde această speranță să se fi realizat, desi noi urmărim această politică de aproape un secol”.

2. Nici durata protecției ce trebuie acordată, si nici nivelul taxei vamale nu sunt determinate de teoriile actuale. Un cuvânt care revine foarte des în argumentarea partizanilor liberului schimb este calificativul „disproporție” sau „exagerat”, prin care sunt caracterizate anumite taxe vamale.

Liga Națiunilor si-a făcut o specialitate din a combate taxele vamale „exagerate”. Dar când oare o taxă încetează să fie „rațională” si începe a fi „exagerată”? Iată la ce argumentarea protecționistă modernă nu este capabilă să răspundă din lipsa unei teorii științifice a protecționismului.

3. În sfârșit, datele științei moderne nu ne dau nici măcar mijlocul să aflăm căror ramuri de producție trebuie să li se acorde o protecție si care ramuri economice trebuie lăsate să se lupte deschis împotriva concurenței mondiale. Acesta este punctul cel mai dificil al problemei în practică.

În lipsa oricărui criteriu obiectiv, hotărârea asupra soartei diferitelor ramuri de producție va fi lăsată pe seama luptei îndârjite a persoanelor particulare interesate. Exemplul cel mai concludent ni-l dau aici Statele Unite ale Americii, o țară protecționistă „par excellence”. Referitor la aceasta Sumner spune:

„Congresul, în legislația lui vamală, a procedat în permanentă fără metodă si țel”.

Si mai departe:

„Istoria legislației vamale a Statelor Unite prezintă o imagine pe cât de groasă pe atât de revoltătoare a doctrinei protecționiste”.

O sentință aspră care va fi dată în același fel si în alte state.

Cităm aici din Dechesne⁸, care invocă la rândul lui pe Gide pentru Franța si pe Helfferich pentru Germania:

„Nici un guvern, oricât de mult ar ține la binele obșteșc sau la propriul său prestigiu politic, nu poate să se sustragă presiunii intereselor particulare, care despart populația în tabere separate. Linia de conducere, care va fi respectată în politica vamală, este rezultatul acestor felurite componente. Iată un motiv mai mult pentru care știința economică, așa cum a fost înțeleasă până astăzi, are numai o slabă participare la orientarea politicii comerciale. Economistii imparțiali trebuie, desigur, să o recunoască”.

„Tarifele vamale – este de părere Gide – nu sunt niciodată aplicarea unei teorii economice. Ele sunt rezultatul unui compromis între interesele interne, care

adesea nu au nimic a face cu interesul general, iar pe de altă parte intervin aici considerații politice și financiare, ca și luarea în considerare a intereselor alegătorilor cu un rol uneori precumpănitor⁹.

În Germania, K. Helfferich, ajunge la același rezultat:

„În practica politicii comerciale interesele particulare au jucat întotdeauna rolul cel mai important. Și adeseori, conducătorii s-au sprijinit pe argumentele, ancorate de către învățați și teoreticieni în interesul general, numai cu scopul de a masca motivele adevărate”.

„Aceasta este o dovadă” – după opinia învățatului american Griffin – „pentru foarte importantul adevăr că motivele care conduc acțiunile oamenilor se deosebesc esențial de considerațiile prin care ei le justifică”.

Și Dechesne citează mai departe o maximă a lui Meredith:

„Tarifele vamale sunt rezultatul intereselor rivale, ele nu sunt stabilite de protecționistii științifici”¹⁰.

Elaborarea unui tarif ar trebui să se bazeze pe cerințele unei teorii a protecționismului, pe un studiu exact al statului și al necesităților fiecărei industrii în parte. În realitate însă acesta nu este nimic altceva decât un asalt, o expediție de jaf, unde fiecare tinde să înhațe cât mai mult posibil¹¹.

Este inutil să mai continuăm acest șir de sentințe. Aceleași insuficiențe pot fi constatate și în alte țări. Cu cât moralitatea generală a unei țări este pe o treaptă mai joasă, cu atât pericolul partinității și corupției amenință alcătuirea tarifelor vamale.

Dar greșeala provine nu numai din nivelul moral al statului. Vina o poartă aici știința economică, căreia nu i-a reușit să dea problemelor tarifului un caracter de norme, alcătuite pe criterii economice exacte și măsurabile, situate în afara aprecierii subiective a oamenilor.

Dacă, o dată se va ști exact ce avantaj economic rezultă pentru întreaga țară dintr-o măsură protecționistă care a fost luată în favoarea unui fel de producție, atunci vom putea fi în situația de a măsura acest avantaj și de a aprecia, în contrast cu acesta, dezavantajul care rezultă din renunțarea la această ramură de producție, care fără protecție nu ar putea să existe. Abia atunci vom fi în stare să determinăm: 1. care ramuri de producție trebuie protejate?; 2. cât de mare trebuie să fie această protecție?; 3. cât timp trebuie să dureze?

Abia atunci tarifele vamale vor înceta să fie rezultatul unui joc de influențe capitaliste și politice. Din acest moment vom deveni conștienți de consecvențele, de insuficiențele și de realele exagerări pe care le aduc cu ele tarifele vamale actuale. Atunci întregul sistem vamal va trebui să fie supus unei revizuirii și corecturi. Și, fiindcă tot ceea ce derivă dintr-un principiu comun satisface într-un anumit fel și o cerință estetică, tot așa și în acest sistem tarifar, într-un sens intelectual estetic, va face obiectul unei îmbunătățiri.

Tariful vamal va fi rezultatul unei adaptări la un cadru precis. El va proveni dintr-un principiu și dintr-un ansamblu de norme stabilite o dată pentru totdeauna pentru știința economică. Empirismul, va fi înlocuit cu știința, iar haosul intereselor particulare cu ordinea interesului general conceput și definit cu claritate.

Addenda¹²

După lectura acestei introduceri cititorul ar putea să se întrebe dacă noi vom să dăm în această carte o explicație a fenomenului protectionist, așa cum se prezintă el în realitate, sau intenționăm cumva o apărare a unui sistem protectionist care este descoperirea noastră și până acum nu a fost niciodată aplicat. Căci, dacă sistemul nostru ar fi absolut deosebit de protectionismul practicat realmente până acum, atunci nu s-ar putea, în același timp, justifica primul și demonstra ultimul.

La această întrebare, absolut justificată, care de altfel ne-a fost pusă (a se vedea articolul semnat L.S. în „Industria Lombarda”, nr. 36 din 3 septembrie 1932) putem să răspundem numai anticipând asupra concluziilor.

Pe baza studiului structurii economice a diferitelor state și a condițiilor comerțului internațional putem trage concluzia că protectionismul unei țări devine un avantaj atunci când el favorizează formarea unei industrii, a cărei productivitate depășește productivitatea medie a țării și – aceasta în opoziție cu ideile lui List – dacă, în consecință, acest avantaj economic palpabil se realizează din prima zi a funcționării acestei industrii. Acest avantaj este cu atât mai mare cu cât productivitatea industriei este mai mare.

Sistemul nostru constă, prin urmare, în încurajarea industriilor în ordinea succesiunii productivității lor, care, în același timp, concordă și cu ordinea de succesiune a clasificării lor după proporția valorii lor naționale.

După acest sistem ar fi îndreptățite să primească încurajare, în general, numai industriile manufacturiere, căci numai rar se va întâmpla ca o anumită ramură a agriculturii să aibă un grad de productivitate care să poată fi comparat cu cel al industriei, așa că această ramură își va justifica o protecție vamală.

Dacă comparăm acum sistemul nostru cu protectionismul realmente existent, putem constata că, în cele mai multe cazuri, și în special în țările agrare, pro-

tectionismul timpului nostru constă în protejarea industriei. În general, sistemul nostru și protectionismul ce se practică coincid aproximativ. Dar, protectionismul nostru științific este un sistem constient, logic și mult mai adecvat în detaliile sale decât protectionismul real; el condamnă și respinge anumite forme ale protectionismului real... Însă acel protectionism, care neintenționat stimulează nașterea și supraviețuirea industriilor de mare productivitate, este justificat tocmai datorită creșterii bogăției și promovării bunăstării, pe care el le aduce popoarelor.

Involuntar și în contrast cu învățămintele științei clasice, oamenii de stat care practică protectionismul asigură țării lor progresul economic; ei se lasă conduși de rezultatele acestuia și aceste rezultate corespund principiului formulat de noi, după care toate industriile de înaltă productivitate sporesc bogăția națională, chiar atunci când au nevoie de protecție.

În același mod, în lucrarea noastră, reușim să explicăm, în același timp, persistența fenomenului protectionist – care de obicei aduce cu sine o creștere a venitului național și a bogăției – și să expunem un sistem protectionist nou, care este capabil să dirijeze și să perfecționeze protectionismul clasic.

Note

¹ Charles Gide și Charles Rist, *Histoire des doctrines économiques*, Sirey, Paris, 1920.

² William Sumner, *op.cit.*, p.29.

³ C. Bastable, *La théorie du commerce international*, Giard, Paris, 1900, p.22.

⁴ Dintre autorii contemporani cităm îndeosebi pe:

M. Patten, *Les fondements économiques de la protection*, Giard, Paris, 1899, p.2: „Toate aceste argumente au avut fără îndoială o mare putere de convingere în anumite epoci din dezvoltarea popoarelor, dar nu sunt suficiente prin ele însele pentru a servi drept fundament unei teorii economice”.

Josep Gruntzel, *Zur Theorie des Schutzzolles*, Weltwirtschaftliches Archiv, 15 aug. 1918: „Protectionismul a eucerit aproape complet practica: însă în teorie a rămas un copil vitreg”.

F. Taussig, *Principles of Economics*, New York, Macmillan, 1925: „Cu toată literatura vastă asupra liberului schimb și a protectionismului, nu există totuși nici o singură operă, care să prezinte în mod satisfăcător această divergență de opinii”.

Francis Francis, *The Free Trade Fall*, London, Murray, 1926, p.68: „Dacă am fi fost capabili să aducem sistemul protectionist pe o bază științifică, am fi putut să menținem poziția noastră proeminentă în lume”.

Wilhelm Bickel, *Die ökonomische Begründung der Freihandelspolitik*, Zürich-Girsberger, 1926, concluzii, p.196: „Încercările pentru fundamentarea politicii protectioniste stau, în parte, la un nivel regretabil de scăzut”.

În fine, încă o indicație asupra deosebit de remarcabilei observații a lui Fabian von Koch, *On the Theories of Free Trade and Protection*, London, 1922, p.3: „În realitate nu există astăzi nici o teorie adevărată a protectionismului, care să corespundă teoriei comerțului exterior în forma ei dezvoltată de către liber-schimbisti”.

În contrast cu aceste păreri, asupra rarității contribuțiilor aduse unei teorii a sistemului pro-

tectionist, de către teoria economică modernă, se cuvine relevat elogiul pe care mulți autori îl atribuie mercantilistilor. De pilda, Laurent Dechesne, *Economie mondiale et protectionisme*, Lüttich, 1927: „În realitate mercantilismul apare ca o doctrină care a știut să se adapteze excepțional de bine necesităților epocii și trebuie recunoscut ca ea, de cele mai multe ori, a fost aplicată cu mare succes, după cum a recunoscut însuși Smith referitor la actele de navigație ale lui Cromwell.

Acest succes și această tinută spirituală se găsesc într-o stranie contradicție cu dificultățile, cu care neo-mercantilismul modern are de luptat în societățile statelor noastre democratice – o minge a intereselor speciale ale maselor de alegători – de cele mai multe ori nimic altceva decât o politică de expediente momentane, care nu lasă nici un spațiu intereselor generale și durabile”. Iar concluzia (p.72): „Prin obiectivele sale, prin mijloacele și teoriile către îi stau la baza (acest sistem) este poate cel mai științific dintre toate sistemele protectioniste”.

I. Robertson, *The Political Economy of Free Trade*, London, King, 1928, p.43: „Spus de-a dreptul, protectionismul a fost o practică, înainte de a se afirma ca o teorie; liberul schimb, în sensul de import liber, dimpotriva a fost o teorie înainte ca să devină o practică”.

⁵ *Grundriss der politischen Oekonomie*, Jena, Fischer, 1923, vol. II, p.347.

⁶ *Verhandlungen der 6-ten Generalversammlung des Vereins für Sozialpolitik*, Leipzig, 1879, p.19.

⁷ W. Röpke, *Schutzsystem*, in *Handwörterbuch der Staatwissenschaften*, Bd. VII, p.196.

⁸ *Op.cit.*, p.98.

⁹ A se vedea în același timp și: Yves Guyot, *La comédie protectioniste*, Paris, 1903, p.426: „O industrie este protejată nu după importanța ei, ci după influența patronilor ei”.

¹⁰ John Hobson, *International Trade*, London, Methuen, 1904, p.162: „În Germania «științifică» și în Franța «teoretică» la stabilirea tarifelor vamale intra în joc atât de puțin considerațiile principale ca și în Statele Unite”.

¹¹ Henry George, *Protection ou libre-échange*, Paris, Guillaumin, 1888, cap. VIII, p.121.

¹² M. Manoilescu, *An einen unbekannten Leser*, ms., 1936.

[Mihail Manoilescu, *Forțele naționale productive și comerțul exterior. Teoria protectionismului și a schimbului internațional*, București, 1986, p.55-64. Mulțumim prof. univ. dr. Mihai Teodosia pentru sugestiile privind alegerea textelor din această lucrare.]

ANTAGONISMUL INTERESELOR ȘI COLABORAREA INTERNAȚIONALĂ

Partizanii liberului schimb, recomandând specializarea fiecărei țări în acele mărfuri care reprezintă pentru ea cea mai mare superioritate față de străinătate, deci în mărfurile a căror producție este favorizată de natură, au putut să creadă într-o armonie naturală a intereselor tuturor țărilor.

Această armonie naturală le apărea simplă și autonomă. Ea se realiza de la sine, fără nici o intervenție constientă a oamenilor și a politicii statelor.

Este mult de spus – și s-a spus destul – asupra imposibilității reale și teoretice a acestui sistem care să funcționeze automat. Din patrea noastră nu avem nevoie să revenim asupra acestei teze, pentru simplul motiv că nu admitem premisele ei.

Am demonstrat că scopul fiecărui popor nu constă în a se dedica acelor feluri de activități în care are o mare superioritate față de străinătate (superioritatea absolută sau comparativă externă) ei, dimpotrivă, să se concentreze asupra acelor activități care prezintă un maximum de productivitate absolută a muncii (superioritatea intrinsecă internă)¹.

Însă, pe când ramurile de producție care prezintă în fiecare țară cel mai mare avantaj natural sunt diferite de la țară la alta, ramurile de producție care reprezintă o înaltă productivitate absolută a muncii sunt aceleași aproape în toate țările. Iată marea diferență între concluziile vechii teorii a comerțului internațional și concluziile teoriei noastre.

După concepția clasică, legea mondială era armonia naturală; după concepția noastră, destinul economiei este să creeze un antagonism între anumite domenii privilegiate ale producției.

Armonia economică mondială nu mai este acel rezultat sigur care rezultă de la sine, fără contribuția oamenilor. Acest echilibru trebuie realizat „artificial” și principiul solidarității internaționale trebuie să fie asezat pe baze noi.

Drumul care duce la colaborarea economică mondială este lung și anevoios. Dar, dacă am fi siguri că ne duce la acest tel, ar merita totdeauna osteneala să-l parcurgem.

Într-adevăr celălalt drum, realizarea automată a armoniei nu ne-a dus niciodată la tel. A trebuit să se recunoască fondul ei utopic, căci însăși teoria, pe care această idee se baza, era falsă. Am arătat greselile în construcția ei logică; le vom regăsi și în consecințele ei.

De altfel, dacă prin diviziunea internațională a muncii între popoare – așa cum ea era prevăzută potrivit teoriei clasice – fiecare țară și-ar fi găsit într-adevăr satisfacerea optimă a propriilor sale interese, de ce nu vedem toate țările adaptându-se acestei legi și urmărind scopul de a organiza producția anumitor mărfuri privilegiate?

Dacă teoria clasică a diviziunii internaționale a muncii ar fi exactă, nu ar mai exista o problemă a colaborării internaționale. După părerea noastră, o asemenea problemă există și este foarte gravă, dar nicidecum insolubilă.

Noi nu suntem deci pesimisti, ci optimiști; dar optimismul nostru este de perspectivă îndepărtată. Colaborarea și realizarea unei înțelegeri armonioase nu se află în

afara limitelor posibilului, dar nu sunt accesibile fără eforturi. Înainte de toate este necesar să nu se accepte fără proteste nedreptățile existente în lume, ci să se ia poziție critică împotriva lor.

Liga Națiunilor, care a încercat să realizeze această colaborare și acestă armonizare, pare să nu posede în suficientă măsură ceea ce am putea numi simțul evoluției. Întreaga sa concepție este statică; echilibrul politic și economic pe care îl imaginează este totdeauna statu-quo.

Liga Națiunilor ignoră, în domeniul economic de pildă, problema instinctului expansionist al popoarelor prolifece, adică a emigrării și soluțiile politice care trebuie să i se dea.

Tot astfel, în domeniul pur politic, Liga Națiunilor n-a putut să dea un răspuns următoarei probleme capitale: dacă actualul raport de forțe între state se va schimba, ca urmare a fluctuației numărului populației, cum va putea oare Liga Națiunilor să realizeze prin mijloace pasnice noul, inevitabilul echilibru? (Cazul Italiei și Germaniei).

Nu trebuie să se uite niciodată că persistența ideii războiului este datorată în mare parte faptului că războiul este încă singurul „instrument juridic” care permite adaptări la situațiile noi create de evoluția popoarelor. Ideea de război se confundă, din nenorocire, cu ideea de evoluție. După o evoluție mai lungă, după ce toate țările din lume vor fi făcut progrese mai mari pe calea industrializării și după ce se va fi realizat în lume o nivelare relativă între productivitatea muncii industriale și aceea a materiilor prime, atunci se va crea un echilibru mai bun între consumul de forțe și câștigul oamenilor. Numai atunci colaborarea economică a lumii nu va mai fi o vorbă goală, menită să acopere exploatarea unora de către alții², ci o realitate, în care fiecare își va găsi o satisfacție.

Însă, înainte de a merge atât de departe, ar trebui să ne întrebăm: trebuie oare considerată descentralizarea industriei și progresul industrial al țărilor noi ca un fenomen regretabil, destinat să tulbure echilibrul optim pentru umanitate? Oare soarta țărilor vechi industriale este amenințată prin acest fenomen?

La conferința economică mondială de la Geneva (înainte de criza mondială), Cassel a susținut teza că critica economiei mondiale își are originea principală în aceea că produsele industriale au devenit prea scumpe, iar țările agricole nu sunt în stare să se plătească.

Pe de altă parte, țările agricole nu pot să se dezvolte, fiindcă nu sunt în stare să-și ridice producția lor atâta vreme cât nu pot importa mașini agricole, îngrășăminte etc. Constatarea este în general exactă, însă concluzia nu poate fi aceea a lui Cassel și anume actuala stare de lucruri. Cu acest regim, țările agrare rămân în continuare pur

agricole și vor avea întotdeauna o putere foarte mică de cumpărare. Numai industrializarea poate să ridice capacitatea de cumpărare a acestor țări și să creeze un debuseu pentru produsele fabricate ale vechilor țări industriale³.

De ce, spre exemplu, industria engleză suferă și astăzi de un somaj cronic? Oare, pentru că țările agricole ale lumii au început să producă mai multe articole industriale decât până acum? Nu! Ci numai fiindcă aceste țări au fost sărăcite brusc de război și de criza agricolă mondială, iar puterea lor de cumpărare a scăzut considerabil.

Este o constatare banală că una din cauzele principale ale crizei mondiale a fost prăbușirea prețurilor produselor agricole și ale materiilor prime, ca urmare a sporirii rapide a producției lor.

În considerarea acestui fenomen s-a neglijat totuși puțin aspectul cantitativ și nu s-au făcut încercări sistematice pentru a stabili raportul exact între creșterea producției și scăderea prețurilor.

Această analiză cantitativă ar fi fost cu atât mai interesantă cu cât ar fi putut da indicații utile privitoare la fenomenul invers, pe care sperăm să-l vedem producându-se într-o zi anume: creșterea prețurilor agricole și al materiilor prime.

Ca urmare ne propunem să ne îndreptăm atenția asupra acestui aspect cantitativ și aceasta pe baza unei legi economice cam uitată și insuficient studiată în toate consecințele ei: legea formării prețului produselor agricole, formulată de Gregory King.

Cu toată importanța pe care a prezentat-o totdeauna și pe care o prezintă mai ales acum, această lege nu s-a bucurat de o atenție prea mare din partea economiștilor. King a stabilit raportul următor între scăderea recoltei și creșterea prețului:

Scăderea recoltei	Creșterea peste prețul normal
1/10	0,3
2/10	0,8
3/10	1,6
4/10	2,8
5/10	4,5

Legea este continuată întreagă în acest tabel.

Noi ne propunem, mai întâi, să scoatem din această lege toate concluziile care pot fi trase numai pe cale matematică, deoarece socotim că ele sunt extrem de interesante.

În tabela ce urmează înscrinem întâi deficitul de cereale, exprimat în procente din cantitatea inițială. După aceea exprimăm creșterea de prețuri în procente din prețul inițial ca atare exprimat în raport cu prețul inițial.

În final, înmulțim cantitatea de cereale cu prețurile respective și obținem în felul acesta valoarea cantităților totale de cereale, exprimată tot în funcție de valoarea cantității inițiale.

Constituim în acest mod tabelul următor:

	Stadiul inițial	Stadiile succesive					Stadiul final
a) Deficitul de recoltă, exprimat în procente din cantitatea inițială	0%	-10%	-20%	-30%	-40%	-50%	
b) Cantitatea de cereale exprimată în funcție de cantitatea inițială	1,00	0,90	0,80	0,70	0,60	0,50	
c) Creșterea pretului expri- mată în procente din pretul inițial	0%	30%	80%	160%	280%	450%	
d) Pretul cerealelor expri- mat în funcție de pretul inițial	1,00	1,30	1,80	2,60	3,80	5,50	
e) Valoarea cantității de ce- reale în raport cu valoarea cantității inițiale ($b \times d$)	1,00	1,17	1,44	1,82	2,26	2,75	

Concluzia legii lui King, astfel cum rezultă din ultima linie a acestui tabel, este extrem de instructivă. Dacă deficitul sporește, atunci valoarea totală a cantității sporește foarte repede.

Dacă deficitul este de 30% valoarea recoltei este de 1,82, adică aproape dublă față de valoarea inițială; dacă deficitul este de 50%, valoarea recoltei este de 2,75%, adică aproape triplă față de valoarea inițială.

Astfel, valoarea totală a unei cantități micșorate de cereale este mult mai mare decât valoarea normală a cantității inițiale de cereale.

Ce se petrece însă dacă după un deficit care a făcut să evolueze prețurile și valoarea cantităților totale în sensul arătat mai sus, se produce la un moment dat o mișcare inversă?

Cantitățile sporind în sens invers oare prețurile vor evolua și ele în sens invers și anume în aceleași raporturi matematice?

Este în afară de orice îndoială că, la egalitate de condiții, în cazul unei evoluții inverse a cantităților, adică în cazul unei creșteri continue a acestora, se va produce o evoluție inversă a prețurilor, adică o scădere continuă a prețurilor.

În aspectul său pur calitativ care indică numai sensul evoluției prețurilor, atunci când cantitățile sporesc, legea lui King este cu siguranță reversibilă. Dar este ea oare

reversibilă și cantitativ, adică atunci când cantitatea de cereale urmează evoluția inversă față de cea din primul tabel, parcurgând invers cifrele succesive ale acestui tabel? Oare pretul cerealelor va urma o cale exact inversă trecând prin cifrele corespunzătoare ale acestuia?

Iată ceea ce n-am putut afirma cu certitudine.

Să presupunem totuși că legea lui King ar fi strict reversibilă și din punct de vedere cantitativ. În acest caz, luând situația finală a primului tabel drept situație inițială și situația inițială drept situație finală, ajungem să formăm un al doilea tabel care ne dă imaginea completă a ceea ce se petrece când avem excedente.

	Stadiul inițial	Stadiile succesive					Stadiul final
a) Excedentul de cereale exprimat în procente din cantitatea inițială	0%	+20%	+40%	+60%	+80%	+100%	
b) Cantitatea de cereale exprimată în raport cu cantitatea inițială	1,00	1,20	1,40	1,60	1,80	2,00	
c) Scaderea pretului exprimată în procente ale pretului inițial	0%	-32%	-53%	-67%	-76%	-82%	
d) Pretul cerealelor exprimat în raport cu pretul inițial	1,00	0,68	0,47	0,33	0,24	0,18	
e) Valoarea cantității de cereale în raport cu valoarea cantității inițiale (b × d)	1,00	0,82	0,66	0,53	0,43	0,36	

Concluzia legii lui King inversată este tot atât de instructivă ca și concluzia legii directe.

Ea arată că dacă excedentul de recoltă sporește, valoarea totală a cantității scade foarte repede. Dacă excedentul este de 100%, valoarea recoltei este de 0,36, adică a treia parte din valoarea ei inițială. Astfel, valoarea totală a cantității sporite este mult mai mică decât valoarea cantităților inițiale.

Noi nu putem pretinde nici că legea lui King este perfect exactă nici că ea este reversibilă, dar în sensul calitativ ea este verificată de experiență și în forma ei directă și în cea inversată.

Or, în sens calitativ, legea lui King inversată și generalizată pentru toate materiile prime reprezintă o explicație extrem de interesantă a dezechilibrului economic care a produs criza mondială.

Într-adevăr, la un moment dat o creștere extraordinară s-a manifestat în producția cerealelor (grâu, porumb, orez) și în producția materiilor prime (cauciuc, bumbac,

lână, aramă etc.). Producția excedentară a provocat o cădere a preturilor și această cădere a fost, prin efectul unor legi analoge aceleia a lui King, proportional mai mare decât sporul producției, astfel că valoarea producției sporite a ajuns să fie mai mică decât valoarea producției inițiale.

Căderea valorii totale a recoltelor și producției anuale a altor roade ale câmpului precum și a materiilor prime, a redus în consecință capacitatea de cumpărare a tuturor țărilor care furnizează cereale și produse primare.

Desigur, constatarea unei scăderi a preturilor și consecința acesteia, diminuarea puterii de cumpărare a țărilor producătoare, a fost făcută deja de sute de ori.

Dar ceea ce nu s-a făcut a fost analiza cantitativă a sensului fenomenului; iar obiectul acestei mențiuni este numai să stimuleze atenția asupra interesului pe care l-ar prezenta un studiu cantitativ al deprecierei valorii globale a producției anuale a articolelor primare, inspirat de exemplul furnizat de legea lui King inversată.

Dacă țările agricole ar fi progresat normal, într-o perioadă de pace neîntreruptă, ele ar fi putut să-și creeze treptat o industrie proprie, sporindu-și în aceeași măsură puterea lor de cumpărare și devenind cumpărători din ce în ce mai buni ai mărfurilor industriale ale marilor popoare. Echilibrul n-ar fi fost atunci niciodată tulburat, iar marile țări industriale n-ar fi cunoscut niciodată criza actuală.

Procesul perfect normal al industrializării țărilor înapoiate nu ar fi fost deci capabil să producă crize în marile țări industriale. Numai sărăcirea bruscă a putut să provoace o criză a debuseelor⁴.

Iată de ce remediul radical, pentru eliminarea calamităților crizei economice de care suferă omenirea, trebuie căutat în direcția ridicării puterii de cumpărare a țărilor agricole.

Soluția propusă de noi este o vindecare radicală a unei suferințe permanente, căci slaba putere de cumpărare a țărilor agricole este un fenomen permanent.

Opinia oficială la Geneva diferă de aceasta, bineînțeles, considerabil. Dacă agricultura vinde ieftin, și, deci, nu poate cumpăra produsele devenite mai scumpe ale industriei, aceasta se datorește faptului că puterea de cumpărare a păturilor industriale a scăzut ca urmare a somajului etc. Prin urmare, cauza inițială ar fi de căutat în criza de consum a claselor industriale iar nu în aceea a păturilor agricole. Dar aceasta înseamnă a inversa problema!

Într-adevăr dacă, drept urmare a somajului, a rezultat o scădere reală a puterii de cumpărare a țărilor industriale și a păturilor industriale, totuși nivelul consumului lor este în general cu mult mai ridicat în raport cu cel al țărilor agricole.

Aici este vorba de un dezechilibru permanent și în această direcție trebuie căutată soluția radicală și definitivă. Dacă ne oprim numai la faptele trecătoare și la explica-

rea somajului industrial prin diminuarea consumului în țările industriale... ca urma-rea a somajului, nu vom merge mai departe.

Nimeni nu va voi să conteste existența solidarității tuturor țărilor lumii. Dar soli-daritatea nu este un lucru simplu. Mecanismul solidarității internaționale este foarte complicat și acela care l-a înțeles greșit poate să provoace mai multă confuzie, decât să aducă foloase.

Conceptia Genevei a fost constant dominată de ideea că liberul schimb aduce pacea⁵.

Nimic nu justifică această idee, nici logica, nici istoria. Până acum nimeni nu a dovedit în mod concludent că protecționismul este asociat unor atitudini politic-agresive.

Protecționismul nu se ridică împotriva principiului solidarității generale. El se ridică cel mult împotriva celui al exploatării și al monopoliurilor.

Protecționismul pe care îl avem în vedere și pe care îl justificăm în condiții bine determinate, nu permite niciodată să se împiedice prin taxe vamale de export liberul schimb al materiilor prime; el năzuiește pur și simplu să asigure piața internă pentru anumite produse fabricate⁶. El favorizează deci prelucrarea imediată a materiilor prime și ușurează, prin aceasta, descentralizarea geografică a industriilor superioare.

Din această descentralizare rezultă un sens nou al solidarității internaționale și anume nu mai este vorba ca națiunile înapoiate și sărace să renunțe la avantajele concrete, certe și imediate pe care le aduce industrializarea, pentru a oferi mai departe marilor țări industriale meschinul avantaj de a le inunda continuu piața cu produsele lor industriale. Dimpotrivă, industrializarea este pentru aceste țări sărace singurul mijloc al evoluției lor, ea este însă și singura bază rezistentă pentru prosperitatea marilor țări industriale.

Adevărata solidaritate nu constă în a lăsa să trăiască țările bogate din sărăcia lu-milor sărace, ci în a îmbogăți aceste țări sărace și o dată cu ele – cu atât mai mult – pe cele bogate.

Note

¹ Patten, *op.cit.*, cap. IX, p.126: „Toate celelalte state datorează avântul lor economic împre-jurarii că au fîns, înainte de toate, să realizeze un profit absolut. Anglia însăși nu face excepție de la această regulă. Anglia găsește un avantaj relativ în exploatarea zăcămintelor sale de huila: Spania și Suedia în aceea a zăcămintelor lor de fier”.

„Dar, oare Anglia a susținut vreodată că trebuia să-și închida minele de fier pentru ca să realizeze întregul avantaj relativ pe care l-ar putea obține schimbând carbunele ei cu minereul de fier al celor-lalte națiuni?”

² J. Hecht, *op. cit.*, p.292: „Iaca este incorectă interdicerea muncii sub un anumit salariu, pentru ca muncitorul este amenințat de mizerie și asuprire, este nedrept să nesocotim asemenea condiții atunci când este vorba de cumpararea produselor acestei munci, adică a marfurilor”.

³ J. Hobson, *op. cit.*, p.174: „Orice creștere în puterea productivă a Germaniei și a Statelor Unite este un izvor de noi bogății pentru Marea Britanie, exact în proporția în care volumul crescând al comerțului nostru cu aceste țări le obliga să ne ofere, prin procesul obișnuit al schimbului, o cantitate din ce în ce mai mare din avuția lor națională” (hand over to us).

⁴ De altfel, H.Ch. Carey, vol. I, p.XX, scrie: „O agricultura bine dezvoltată urmează totdeauna formării unei industrii specializate, ea nu-i precede și de aceea protecția vamală este o problemă agrară și nu industrială”.

⁵ Acest sistem nu aduce nici măcar pacea interioară. Să ascultăm ce spune Karl Marx: „Sistemul liberului schimb lucrează în sens distructiv. El împinge antagonismul dintre proletariat și burghezie până la punctul culminant. Numai în sensul revoluției sunt pentru liberul schimb”.

⁶ „Căci nu vom putea repeta niciodată îndeajuns: noi nu aprobăm orice fel de sistem protecționist și nici orice aplicare a acestuia.

[Mihai Manoilescu, *Forțele naționale productive și comerțul exterior...*, p.367-376]

TEORIA DIVIZIUNII INTERNAȚIONALE A MUNCII ȘI PREJUDECĂȚILE EI

Marele principiu al liberului schimb este diviziunea internațională a muncii. Potrivit acestui principiu, libertatea completă a schimbului duce totdeauna la două consecințe:

- a) producția totală a lumii crește;
- b) producția fiecărei țări crește.

Cea de-a doua propoziție este mult mai îndrăzneată decât prima. Trebuie să mărturisim însă că noi nu am găsit nici o singură dovadă pentru această a doua afirmație. Dacă ea ar putea fi dovedită atunci nu ar mai exista nici o dispută între liberul schimb și protecționism; procesul ar fi câștigat fără multă vorbă de către liberul schimb.

Liberul schimb trebuie deci să caute a dovedi cel puțin prima afirmație; anume că libertatea schimbului aduce cu sine o producție maximă pentru întreaga omenire¹.

Să presupunem că acest lucru ar fi adevărat; ne-am găsi atunci în fața unui adevăr cu consecințe imense, căci ar fi greu pentru fiecare popor să urmărească interesul său egoist, când acesta ar fi îndreptat direct împotriva interesului general al omenirii.

Să presupunem deci ca doctrina liberului schimb ar avea dreptate în primul caz și că n-ar avea dreptate în cel de al doilea, așa încât dominația liberului schimb ar fi o soluție optimă pentru întreaga omenire, nu însă și cea mai bună soluție pentru fiecare țară în parte. Această presupunere este de altfel de natură pur teoretică, deoarece noi am demonstrat că sistemul contrar liberului schimb, protecționismul, este sistemul care conduce țările înapoate la deplasarea pozitivă a activităților productive, care se materializează printr-o ridicare a producției lor. Dimpotrivă, în marile state industriale, protecționismul nu conduce în mod obligatoriu la deplasări negative, care să le depășească pe cele dintâi. Asadar, pentru omenire ca totalitate, rezultatul protecționismului nu este o pierdere, ci dimpotrivă. Rezultă de aici că soluția contrară protecționismului, liberul schimb, este departe de a reprezenta o soluție optimă pentru întreaga omenire, cu foarte mult mai îndepărtată decât cea protecționistă. În cazul acesta media producției pe cap de locuitor ar fi cea mai mare posibilă pentru întreaga omenire: dar ar exista țări în care această medie a producției ar putea fi mai mare cu ajutorul protecționismului decât cu ajutorul liberului schimb.

Rezultă de aici că pentru aceste țări renunțarea la sistemul protecționist ar însemna o renunțare în folosul și prosperitatea umanității, adică un sacrificiu național direct și concret. Deci, în acest caz, țelurile naționale nu coincid – cel puțin pentru unele popoare – cu acelea ale omenirii în general.

Dar, atunci se pune întrebarea: se poate oare cere, în mod normal, unui popor să renunțe la propriile lui scopuri, spre a trudi pentru cele ale umanității?

Oare principiul economiei forțelor omenirii poate sta deasupra principiului libertății popoarelor?

Problema iese din sfera economiei și ia un caracter filosofic.

Pentru a-i găsi un răspuns să examinăm – cu titlu de comparație – ce rezultă pentru cetățenii uneia și aceleiași țări. Este sigur că distribuția forțelor individuale nu se realizează în mod optim într-un regim de libertate relativă a indivizilor, căci oamenii sunt diferit dotați pentru sarcinile sociale care le-au fost încredințate.

Se poate, dar, afirma că dacă distribuția rolurilor economice, politice și sociale ale oamenilor s-ar face în cadrul unui popor după un plan de ansamblu conceput de un tiran, s-ar ajunge cu siguranță la întrebuintarea cea mai rațională a forțelor și aptitudinilor intelectuale ale supușilor acestui stat.

Dar cu ce pret!

Fiecare om și-ar pierde libertatea de a-și alege singur profesiunea; el ar pierde orice libertate de a decide asupra soartei sale. Rolul său ar fi hotărât de către o forță exterioară. Limitele în care ar avea dreptul să se instruiască și să se pregătească pentru cariera sa i-ar fi fixate dinainte. Fiecăruia i s-ar spune până unde poate merge cu

învăţătura, pentru că din punctul de vedere al randamentului maxim al colectivităţii naţionale ar fi păgubitor dacă un individ ar depăşi graniţele sale.

Ei bine, s-ar putea oare ca în numele celei mai bune diviziuni a muncii să se impună unui om cu forţa o muncă pe care el o consideră inferioară, sau pe care nu vrea să o execute? În numele cărui principiu economic şi chiar etic s-ar putea împiedica un om să-şi dezvolte forţele pe care le are sau pe care crede că le are?²

Cu ce drept se poate interzice unui popor (căci prin liberul schimb se interzice) să atingă pentru el însuşi prosperitatea dincolo de graniţele trasate, chiar dacă această prosperitate ar îndepărta omenirea în ansamblu de la treapta celei mai înalt posibile productii?

Filosofia individualistă revendică respectul faţă de individ în urmărirea propriilor sale ţeluri; s-ar putea oare interzice popoarelor urmărirea ţelurilor lor, dacă pentru o parte dintre ele ar fi posibil să ajungă la un nivel mai înalt de prosperitate, fie şi prin înlăturarea prosperităţii generale?

În momentul când liberul schimb nu poate să garanteze tuturor popoarelor o prosperitate mai mare decât aceea pe care le-o oferă protecţionismul, în momentul când există popoare care prin liberul schimb pierd şi prin protecţionism câştigă, liberul schimb nu mai poate fi pentru aceste popoare decât numai o tiranie nefirească, – de ce să nu îndrăznim cuvântul – o înrobire.

Aici apare clar imensa contradicţie în care se încurcă Liga Naţiunilor.

Liga Naţiunilor reprezintă – cum s-a spus în repetate rânduri – ideea democraţiei extinse la state. Însă, după ceea ce am arătat, protecţionismul sau, mai bine zis, dreptul de a se pronunţa pentru protecţionism, este unul din drepturile elementare ale unui popor.

Când exercitarea acestui drept asigură unei naţiuni prosperitatea, chiar cu riscul de a împiedica soluţia optimă pentru omenirea întreagă, el este legitim şi raţional în acelaşi timp. El este chiar un drept străvechi.

Însă, când Liga Naţiunilor pune înaintea omenirii alături de idealul păcii şi idealul liberului schimb universal, ea vrea astfel să impună un sistem care, cel puţin pentru o anumită serie de state ale lumii, constituie un regim de discriminare dezavantajoasă. Aceasta constituie antiteza cea mai ascuţită la „democraţia popoarelor”.

Există un caz, unul singur, în care sistemul liberului schimb absolut şi universal ar fi justificat (bineînţeles cu condiţia ca el să fie o soluţie optimă pentru întreaga omenire) – acesta este cazul în care s-ar putea corecta, prin măsuri conştiente de repartitie internaţională, dezavantajele suferite de anumite popoare ca urmare a liberului schimb.

În interiorul aceluiași stat, redistribuirea beneficiilor între diferite ramuri de producție și între diferite clase sociale este principial posibilă, chiar dacă nu întotdeauna pot corecta erorile și nedreptățile individuale și sociale care ar fi produse de soluția optimă.

Într-adevăr, pentru un stat, problema organizării sale economice se scindează schematic în două propoziții:

a. În primul rând a realiza forma cea mai bună, care asigură întregului popor maximum de producție, fără să ia în considerație problemele de echitate și justiție internă.

b. În al doilea rând, a compensa, prin măsuri de redistribuție în interiorul țării, influențele injuste ale acestei organizări optime a producției.

Posibilitatea de a ordona după aceea distribuția veniturilor permite să se aleagă, fără considerații de echitate și de echilibru social, soluția care reprezintă organizarea națională optimă a producției.

Dar acest procedeu nu mai este aplicabil în cazul soluției presupusă optimă a liberului schimb universal. Posibilitatea de a nivela distribuția veniturilor între diferite popoare lipsește cu totul. Nu se poate juca – de altfel și acesta în mod cu totul ipotetic – decât cel dintâi act: acela al realizării unei forme economice optime pentru omenire în întregul ei; dar actul al doilea, distribuția cât mai echitabilă în favoarea fiecărei națiuni nu se poate juca niciodată.

Iată ceea ce ar trebui să înțeleagă toți partizanii liberului schimb.

Pentru a realiza un liber schimb echitabil, fără învingători și fără învinși, ar trebui împlinită condiția indispensabilă a unei organizări politice internaționale.

Fie că este vorba de liberul schimb extins în lumea întreagă, fie că este vorba de o uniune vamală continentală sau regională, este necesar ca teritoriul unei asemenea unități economice să aparțină aceleiași entități politice. Numai entitatea politică garantează o distribuție și o redistribuție echitabilă.

Fără unitate politică, într-o unitate economică mare sau mică formată din mai multe popoare moderne, vor exista întotdeauna profitori și exploatați. Deviza unei asemenea uniuni ar fi: „renunță tu, ca să mă îmbogățesc eu”.

Există o formă optimă absolută care face abstracție completă de circumstanțele istorice³.

Este aceea pe care lumea ar trebui să o adopte, dacă o inteligență supraterestră ar face „tabula rasa” cu realitățile de astăzi și ar organiza „ab ovo” repartitia producției bunurilor de tot felul pe pământ, în așa fel încât producția optimă pentru omenire ar fi asigurată. Numai această formă de repartitie ar constitui un optimum absolut; numai ea ar fi într-adevăr un optimum optimorum

Dar forma ideală spre care omenirea ar fi îndreptătită să se străduiască astăzi, ar fi o alta, cu totul diferită de aceea a unui optimum optimorum. Aceasta ar fi forma ideală care ar rezulta din combinarea idealului absolut cu repartitia forțelor de producție, așa cum acestea există în realitate astăzi.

Realitățile istorice care se imprimă în structura economică a lumii de astăzi nu pot să fie sterse și nici măcar sensibil modificate, fără ca prin aceasta consumul negativ de forțe pentru o asemenea transformare să nu ajungă mai mare decât avantajul pozitiv dintr-o nouă distribuție a forțelor productive. Sunt cazuri în care nu este avantajos să reconstruiești și să transformi prea radical edificiul, chiar dacă el se dovedește incomod și necorespunzător.

Ceea ce se poate realiza se limitează deci la modificări neînsemnate care n-ar putea să se situeze decât departe de imaginea ideală absolută.

Idealul absolut, dacă ar exista unul, ar putea să fie atins numai atunci când n-ar exista nici un edificiu pe terenul pe care voim să construim. Rezultă de aici că liberul schimb nu ar putea atinge, nici chiar în visurile lui cele mai îndrăznețe, idealul teoretic absolut: soluția „optimum optimorum”.

Toate concluziile doctrinei liberului schimb sunt însă bazate pe ipoteza acestei distribuții teoretice – ideale a forțelor productive pe lume. Rezultă din aceasta că liberul schimb nu ne poate duce la soluția teoretică cea mai bună, ci numai la o soluție care ține seama de rezultatele istorice⁴, deci nu dă adevărata soluție optimă.

De aici rezultă că binefacerile făgăduite de către liberul schimb, care depind de realizarea unei soluții optime absolute, nu pot și nu vor putea niciodată să se realizeze, deoarece însăși această soluție optimă, dacă ar exista, nu poate să se realizeze niciodată.

Toate rezultatele optimiste ale liberului schimb au deci nevoie să fie confirmate de realitate.

Pentru a rezolva problemele actuale ale economiei, este necesară o forță de concepție puțin comună și o lipsă absolută de prejudecată.

Pentru a concepe reînnoirea necesară a economiei mondiale trebuie să deziădăcinezi din mintea oamenilor prea multe idei care le sunt scumpe și prea multe lucruri comune larg răspândite. Înainte de orice, trebuie să-i dezveți de ceea ce ei cred că este interesul lor. Mai ales națiunile mari industriale trebuie să-și dea seama că ele nu-și pot clădi la infinit poziția lor mondială pe o situație de monopol. Monopolul nu este niciodată durabil și, de altfel, a pierde puterea exclusivă nu înseamnă întotdeauna a pierde ceva pretios și efectiv.

Istoria ne învătă că marile țări industriale ale Occidentului european și-au pierdut cu timpul, unul după altul, monopolurile și că prin aceasta soarta lor nu s-a înrăutățit, ci dimpotrivă. Anglia profită mai mult din dezvoltarea industrială a Statelor Unite

decât ar fi folosit dacă aceasta ar fi rămas pentru totdeauna o colonie de plantatori. Lumea nu trebuie să fie dominată de năzuința spre exclusivitate, iar vechile popoare nu pot să terorizeze la nesfârșit pe cele tinere.

Este însă adevărat că printre statele tinere sunt unele care prin avântul lor amenință și terorizează la rândul lor alte state⁶.

Din fericire, evoluția lumii duce totuși către o anumită linistire pe care noi am subliniat-o și mai înainte cu un oarecare optimism.

Am arătat, de pildă, că o tendință generală împinge articolele industriale către prețuri tot mai joase în raport cu cele agricole și că productivitatea muncii agricole tinde să se apropie încet de nivelul productivității industriale. Protecționismul, favorizând procesul de descentralizare industrială, împinge la industrializarea progresivă a lumii, iar această industrializare progresivă accelerează tendința spre nivelarea productivității muncii.

Marele merit al sistemului protecționist este deci această dublă operă a nivelării în lume.

Pe de o parte, el răspândește binefacerile dezvoltării industriale asupra tuturor țărilor lumii; pe de altă parte, el ajută să se umple prăpastia care există încă între productivitatea muncii industriale și cea agricolă.

Această ultimă nivelare înseamnă în același timp „nivelarea standardului de viață” și „nivelarea necesităților” pentru diferite popoare.

Dimpotrivă, liberul schimb întârzie acest proces și ascute astfel diferențele în nivelul de trai al diferitelor țări. Iată de ce protecționismul apare, într-un anume sens, ca socialismul popoarelor.

După tot ceea ce am arătat, protecționismul nu este numai sistemul care face servicii bune acelor țări a căror industrie se află în ascensiune. El poate fi potrivit de asemenea – în condițiile și în limitele teoriei noastre – și pentru marile țări industriale. E destul să se producă un regres într-o importantă ramură de producție industrială de mare productivitate a muncii, pentru ca să apară, ca un postulat urgent al interesului statal, sprijinirea acestei industrii printr-o protecție vamală.

Invers nu s-ar produce nici o pagubă dacă ramura industrială care a slăbit ar prezenta o mică productivitate a muncii, prin raport cu productivitatea medie a țării.

Iată de ce, chiar pentru o țară ca Anglia, protecționismul poate să aibă un sens foarte real ca mijloc de ridicare a bunăstării sau, după caz, ca mijloc de a evita sărăcia țării.

Anglia a putut să suporte odinioară liberul schimb fiindcă era destul de puternică pentru aceasta. Cu timpul și în zilele noastre, ea nu mai poate să-l suporte și va trebui

să recurgă la măsurile legale de protecție vamală^{7,8}, în loc de îndemnurile care sunt adresate astăzi poporului englez: „Buy english goods”⁹.

Deci, pentru țările înapoiate din punct de vedere industrial, pe de o parte, ca și pentru vechile țări industriale, pe de altă parte, protectionismul, dacă este conceput rational, poate să aibă o mare importanță. El se adaptează la toate nevoile, la toate structurile economice și la toate stadiile din evoluția unei țări. El poate ajuta un popor în orice situație, independent de loc și timp.

În sfârșit, el imprimă în evoluția mondială o tendință către scopurile cele mai legitime pe care omenirea poate să le urmărească: repartitia dreaptă a posibilităților de câștig și de satisfacție, armonizarea efortului omenesc cu rezultatele lui, cu un cuvânt, dreptatea¹⁰.

S-a pretins că această concluzie ar fi nestiințifică, deoarece ar formula un principiu etic, într-un domeniu în care ar trebui să domine numai economicul. Noi știm foarte bine că știința nu se lasă conciliată în nici un mod cu o finalitate etică sau filosofică și din acest motiv am evitat în expunerile noastre să pornim de la un punct de vedere care se abate de la acela al teoriei economice pure. Că, totuși protectionismul conduce la realizarea dreptății ne-a devenit clar abia la încheierea cercetății noastre, nu însă la începutul ei.

Această realizare nu trebuie înțeleasă ca o condiție, ci ca un rezultat.

Este aici, prin urmare, o coincidență în faptul că protectionismul, pe care l-am studiat fără părtinire numai în lumina criteriilor economice, s-a dovedit, în efectele lui asupra vieții popoarelor un purtător al dreptății.

Suntem la capătul străduințelor noastre.

Am făcut tot ce ne-a stat în putință pentru a cunoaște adevărul și nimic altceva; ne-am ferit cu grijă de orice deducție sentimentală, așa cum fac partizanii liberului schimb. Căci doctrina liberului schimb nu este nimic altceva decât rezultatul unei simbioze superficiale și sentimentale a libertății economice cu libertatea pur și simplă¹¹.

Liberul schimb nu înseamnă pentru o țară posibilitatea de a-și organiza producția după interesele ei, ci dimpotrivă. Această libertate și această independență o oferă numai protectionismul.

Adevărata independență a unui popor, nu se câștigă decât numai prin creșterea mijloacelor industriale, care asigură apărarea națională și bunăstarea națională. Căci, pentru un popor modern, nu există nici o independență fără bogăție.

Aceste mijloace și această bogăție le promovează protectionismul. O țară poate să se ruineze prin inactivitate. Dar nu s-a văzut niciodată în istorie ca un popor să se fi ruinat prin muncă și prin producție.

O doctrină a liberului schimb care n-ar fi bazată pe situația actuală a lumii nu mai este o teorie științifică; ea nu mai este o doctrină¹². Ea este o prejudecată.

Ideea libertății nu are nimic de-a face cu liberul schimb. El nu înseamnă niciodată libertatea industriilor și nici a producției¹³.

El nu înseamnă niciodată libertatea popoarelor și cu atât mai puțin aceea a popoarelor slabe. Căci, după cuvintele lui Thiers, care pot să servească drept concluzie cărții noastre:

„Dacă libertatea politică înseamnă protecție pentru cei slabi, atunci libertatea economică înseamnă victoria celui mai tare”.

Note

¹ Nu trebuie să uităm ca eventuala formă optimă nu poate fi realizată decât cu ajutorul transporturilor și deci nu trebuie să neglijăm niciodată în această comparație imensele cheltuieli de energie și de muncă omenească pe care le reprezintă transporturile internaționale. Ideologia liberului schimb împinge omenirea către un paroxism al transporturilor; dimpotrivă, ideologia protecționista ar putea provoca paroxismul producției.

² Stuart Mill, *op.cit.*, cap. XVII, p.392, pune această chestiune într-un mod izbitor, pe calea unui exemplu:

„Munca și capitalul care au fost înghițite pentru ca Olanda să devină o țară locuibilă ar fi produs valori mult mai mari dacă ar fi fost transferate în America sau în Irlanda. Dar cine ar fi îndrăznit să recomande olandezilor să nu se îngrijească mai întâi de țara lor?”

³ Wl. Woytinski, *op.cit.*, cap. IV, p.18: „Condițiile naturale nu hotărâse nicidecum dinainte dacă într-o anumită țară trebuie să domine creșterea vitelor, agricultura sau anumite ramuri de industrie. Aceasta este mai mult o chestiune de evoluție istorică”.

⁴ John Stuart Mill: „Superioritatea unei țări asupra alteia într-o ramură de producție deriva numai din faptul că această țară a început mai devreme”.

⁵ Lévy, *op.cit.*, p.106: „Este foarte greu pentru oamenii ca și pentru țări să înțeleagă că scăderea puterii lor exclusive nu înseamnă în același timp și o scădere efectivă a puterii”.

⁶ S-ar putea spune că în industrie, vechile popoare vor să distrugă pe cele noi, pe când în agricultură, dimpotrivă, popoarele noi (ca Argentina și Brazilia) pare că tind să distrugă pe cele vechi.

⁷ Fr. Francis, *op.cit.*, p.40: „Este cert că liberul schimb nu ne-a făcut rau la începuturile sale. Eram prea tari pentru aceasta”.

⁸ Fr. Francis, *op.cit.*, p.80: „Oare există ceva mai lamentabil decât să auzi pe legislatorii Angliei implorând poporul să cumpere în mod voluntar mărfurile naționale, pe când guvernul ar trebui să-l oblige să le cumpere?”

⁹ Am lăsat acest pasaj neschimbat, întocmai cum se află redactat în textul celei dintâi ediții apărute în martie 1929, pentru a arata ca noi am prevăzut înainte de criza mondială, și înainte de marile schimbări care s-au produs în politica comercială a Angliei, că aceasta mare țară a liberului schimb trebuie să ajungă în curând protecționistă.

Căci, la urma urmei, nici nu e greu să prevezi exact atunci când pui la baza prevederilor tale realitățile bine interpretate ale lumii și teoriilor corespunzătoare acestor realități.

¹⁰ Revista „Industria Lombarda”, nr. 36 din 3 septembrie 1932.

¹¹ Cauwès, *op.cit.*, p.696: „Ideile care apar sub mantia libertatii sunt totdeauna foarte schimbatoare”.

¹² Fr. Francis, *op.cit.*, p.36: „Ce este liberul schimb? El este o religie profitabila”.

¹³ Fr. Francis, *op.cit.*, p.97: „A existat o forma a schimbului liber (a comerțului liber = free trade); dar ea nu înseamna „industrie libera””.

[Mihail Manoilescu, *Forțele naționale productive și comerțul exterior...*, p.376-386]

PRODUCTIVITATEA ȘI RENTABILITATEA

Nimic nu este mai expresiv pentru caracterul economic al unei țări și pentru dinamismul diferitelor sale ramuri de producție, decât examinarea productivității și rentabilității fiecăreia dintre aceste ramuri.

Productivitatea și rentabilitatea sunt de fapt două note caracteristice și două condiții esențiale ale oricărei întreprinderi de producție.

Ele estimează rezultatul întreprinderilor și ale ramurilor de producție sub două unghiuri cu totul deosebite. Una din notiuni, productivitatea, exprimă randamentul național al producției; cealaltă, rentabilitatea, exprimă randamentul privat al acesteia.

Rentabilitatea este un criteriu individualist care măsoară forța de atracție pe care diferitele ramuri de producție o exercită pentru întreprinzătorul capitalist. Într-un regim de proprietate privată ea reprezintă factorul motor al producției, fiindcă, de câte ori o ramură de producție oferă o rentabilitate mai mare, de atâtea ori se produce un aflus de capital spre acea ramură, până când acest aflus însuși duce la restabilirea echilibrului între profiturile diferitelor ramuri. Acest joc permanent al rentabilității și această alternanță repetată de dezechilibru și echilibru determină repartitia capitalurilor între diferitele ramuri de producție și cu aceasta însăși structura economică a unei țări. Căci structura economică este caracterizată întâi prin proporția între capitalurile investite în sectorul agricol și în cel industrial și apoi prin distribuția capitalurilor între diferitele ramuri ale acestor două sectoare.

Într-o economie liberală – sau chiar într-o economie controlată, dar bazată pe proprietatea individuală – mobilitatea capitalurilor și mobilitatea indivizilor întreprinzători reprezintă un factor determinant al fizionomiei economice a unei țări. Prin

contrast cu rentabilitatea, productivitatea este un criteriu național, după care se judecă din punct de vedere al unei țări în întregul ei, rezultatele pe care le atinge o întreprindere sau o ramură de producție. Ea măsoară pentru acestea intensitatea producției, buna folosire a factorilor de producție sau serviciul social-economic pe care ele îl prestează.

Idealul economic, într-un regim de proprietate privată, este ca o țară să ajungă la rezultate optime din punct de vedere național (rezultate caracterizate prin maximum de productivitate), prin stimularea interesului individual al întreprinzătorului (care își găsește satisfacția atunci când acesta obține maximum de rentabilitate).

Cercetarea productivității în România ne va duce și în situația de a răspunde unei întrebări pe care și-o pune în mod constant economia teoretică, și anume aceea dacă există vreo coincidență și vreun paralelism, între productivitate și rentabilitate, adică dacă acolo unde rentabilitatea este mare, corespunde și o productivitate mare, astfel că satisfacerea deplină a interesului individual al producătorului să însemne totdeauna și satisfacerea deplină a interesului colectiv al națiunii.

La aceste întrebări școala clasică liberală răspunde afirmând că există o coincidență și un paralelism perfect între rentabilitate și productivitate, adică între interesul privat și interesul național.

Această ipoteză a economiei liberale este însă simplistă, arbitrară și falsă, căci după cum vom vedea de-a lungul acestui studiu, există întreprinderi cu productivitate mică și cu salarii de mizerie, cum sunt întreprinderile agricole, care pot oferi câteodată o mare rentabilitate întreprinzătorilor; și există întreprinderi cu productivitate ridicată și cu salarii mari, cum sunt întreprinderile industriale; care, dacă ar fi lăsate la concurența liberă fără nici un fel de protecție, nu ar oferi decât o rentabilitate minimală pentru întreprinzător, și deci nici nu ar putea lua naștere.

Astfel, între productivitate și rentabilitate nu există nici un fel de coincidență și nici un fel de paralelism.

De aceea, în cursul acestui studiu, vom urmări separat care este productivitatea în diferite sectoare de producție: industrială, minieră, agricolă, care este corelația (sau lipsa de corelație) între cele două rezultate economice și care este – în special pentru agricultură – variația productivității și rentabilității între diferitele ramuri de producție, diferitele regiuni și diferitele categorii de mărime ale exploatațiilor.

PRODUCTIVITATEA AGRICULTURII ȘI A INDUSTRIEI

Productivitatea industriei este în general mult superioară productivității agricole. Acesta este un fenomen aproape universal pe care noi l-am pus în evidență în lucrările noastre și asupra căruia nu vom mai reveni aici.

Cu excepția agriculturii foarte extensive și mecanizate din Canada, Statele Unite și Argentina, în toată lumea agricultura arată o productivitate a muncii mult mai mică decât aceea a industriei, iar țările agricole ca România arată o productivitate națională medie extrem de joasă.

Ne putem aștepta ca productivitatea medie în România să fie foarte mică fiindcă venitul pe cap de locuitor – venit care reprezintă un rezultat corelativ direct al productivității – este foarte slab.

Astfel, economistii străini, calculând venitul național al diferitelor țări europene, au stabilit că venitul mediu pe cap de locuitor în anii 1925-1934 – exprimat în dolari de o putere de cumpărare unificată – este maximum pentru Anglia (cu 1069 dolari) și minimum pentru România și Letonia (cu respectiv 243 și 207 dolari). România este astfel depășită în nivelul venitului chiar și de țări sărace ca Bulgaria, Estonia, Polonia sau Grecia.

Inferioritatea agriculturii își are originea în nivelul scăzut al salariilor și al rentabilității, precum și în inferioritatea capitalului specific din agricultură.

Care sunt pentru România datele generale ale productivității industriei și agriculturii?

Am calculat că productivitatea medie anuală în industria de transformare este de 82.778 lei, din care salariul mediu reprezintă 27.484 lei, iar plusvaluta 55.294 lei, aceasta din urmă provenind din capitalul specific de 328.000 lei, înmulțit cu o rentabilitate globală de 16,8%. Astfel formula: $p = s + q$, se scrie pentru industria de transformare: $82.778 = 27.484 + 328.000 \times 16,8\%$.

Pentru agricultură, în cursul aceluiași an, productivitatea muncii poate fi evaluată – pe baze statistice coroborate cu rezultate monografice – la 9.000 lei, dacă neglijăm munca femeilor și copiilor, și la 3.000 lei, dacă ținem seamă de ea. Salariul mediu este în al doilea caz de 3.000 lei anual, iar plusvaluta de 6.000 lei, rezultând dintr-un capital specific de 40.000 lei, cu o rentabilitate medie de 15%, astfel că formula generală a producției în agricultură se poate scrie în cifre medii rotunde: $9.000 = 3.000 + 40.000 \times 15\%$.

Asupra acestor două formule care sintetizează procesul de producție al industriei și al agriculturii se pot face următoarele observații:

- salariul mediu în industrie este de nouă ori mai mare decât salariul mediu în agricultură;
- rentabilitate globală în industrie în medie mai mare decât aceea a agriculturii;
- capitalul specific mediu este în industrie de opt ori mai mare decât în agricultură. Nu este de mirare dacă productivitatea muncii este în industrie de nouă ori mai mare decât în agricultură.

Marea superioritate a industriei stă în faptul că ea acumulează un complex vast de instrumente de producție care ajută pe fiecare muncitor întrebuințat, pe când agricul-

tura nu-i poate oferi muncitorului decât un număr minim de hectare, cu acareturi în general sarace și cu un utilaj foarte restrâns. În același timp, salariul muncitorului industrial, a cărui pricepere, pregătire și încordare este mult mai mare decât a lucrătorului agricol, contribuie și el la această superioritate a industriei.

În sfârșit, rentabilitatea este mai mare în industrie decât în agricultură, pentru că investirea capitalurilor în industrie este, în general, legată de un risc și de o competență în conducerea instalațiilor industriale, care se cer compensate printr-o rentabilitate superioară celeia oferite de cursul tradițional și liniștit al agriculturii.

Astfel, pentru anul 1937 – ca și pentru toți ceilalți ani de care am putea să ne ocupăm – se constată în privința productivității o mare disparitate între industrie și agricultură.

Această disparitate nu ar putea să se atenueze decât prin tehnicizarea agriculturii, care ar mări capitalul specific pe cap de muncitor și – în mod corelativ – ar spori și cantitatea produselor obținute pe unitatea de suprafață. În treacăt relevăm că atâta vreme cât inferioritatea agriculturii noastre va rămâne atât de mare, comparația între productivitatea agriculturii și cea a industriei străine va continua să ne fie defavorabilă.

După calculul nostru – și după formula binecunoscută dată de noi – în schimbul internațional, România vinde produsul muncii a zece muncitori agricoli contra produsului muncii unui singur lucrător industrial din occident.

PRODUCTIVITATEA ȘI RENTABILITATEA INDUSTRIILOR

Credincioși metodei noastre, care constă în a prezenta, în locul unei dezvoltări pur verbale și abstracte, date inedite și expresive asupra realității, înfățișăm rezultatele statisticilor oficiale ale Ministerului Economiei naționale, prelucrate de noi în scopul de a pune în evidență productivitatea și rentabilitatea diferitelor grupe ale industriilor de transformare în anul 1937.

Legătura între productivitatea muncii p și rentabilitatea generală i se face tot prin ajutorul formulei noastre sintetice $p = s + qi$.

Regretăm că nu avem loc aici pentru tablourile corespunzătoare anilor anteriori lui 1937, spre a dovedi cât de constantă este ierarhia dintre diferitele grupe de industrii. De la un an la altul, clasificarea acestor grupe din punct de vedere al productivității rămâne aceeași, și tot aceeași rămâne și clasificarea lor din punct de vedere al salariilor sau al capitalurilor specifice.

Care sunt concluziile pe care să le desprindem din examinarea acestor date?

a) O strânsă corelație apare între mecanizarea grupelor de industrii și productivitatea lor, mecanizarea fiind reprezentată prin capitalul specific al fiecărui grup. Astfel, dacă considerăm primele patru grupuri: industria chimică, alimentară, de hârtie

si metalurgică, constatăm că acestea ocupă primele locuri si în ceea ce priveste importanta capitalurilor specifice si în ceea ce priveste mărimea productivității, ceea ce dovedeste că factorul cel mai important al productivității îl constituie capitalul specific, adică industriile intens mecanizate sunt si cele mai productive.

b) Tot astfel este firesc ca aceleasi industrii să prezinte si maximum de plusvalută, fiindcă plusvaluta nu este decât rezultatul înmulțirii capitalului specific cu rentabilitatea globală, amândouă deosebit de mari.

c) Salariile apar ca fiind aproape fără influență asupra productivității, care este determinată aproape exclusiv de gradul de mecanizare.

d) Nu este o coincidență si o corelație între rentabilitatea globală (care, după cum am văzut, este un indice mai bun pentru a evidenția rentabilitatea întreprinzătorului, decât însuși bilanțul pe care acesta îl publică) si productivitate.

De pildă, industria chimică si cea metalurgică prezintă aceeași rentabilitate, dar – după cum se vede din tablou – productivitatea celei dintâi este dublă față de a celei de a doua.

Cui i se datorește acest fapt? Exclusiv capitalului specific, care este în cea dintâi mai mult decât dublu.

Desigur, dacă în loc de a prezenta statistica pe grupe de industrii, am prezenta-o pe ramuri mai diferențiate de industrii – așa cum am făcut-o în anumite studii speciale – atunci am ajunge la contraste si mai mari în productivitatea unor industrii, care din punct de vedere al rentabilității sunt la același nivel.

Tot astfel, dacă pe de altă parte, privim la industriile cele mai inferioare din tabloul nostru, constatăm că industria ceramică, care este cea dintâi pe scara rentabilității, este penultima pe scara productivității, prezentând în același timp si salariile medii cele mai slabe.

Iată deci, că între rentabilitate si productivitate nu întâlnim nici un fel de coincidență, existând industrii foarte rentabile, dar de o productivitate extrem de slabă si invers.

Aceste rezultate prezintă o importanță teoretică din cele mai mari. Ele arată lipsa de paralelism între interesul privat reprezentat prin rentabilitate si interesul național, reprezentat prin productivitate.

Ele pun si mai bine în lumină necesitatea ca studiile economice să fie îndreptate pe făgașul ideii de productivitate, căci numai această noțiune poate da o idee despre valoarea națională a unei ramuri de producție.

e) O corelație importantă se constată între capitalul specific si salarii. Astfel, industria chimică, industria hârtiei si cea metalurgică stau în fruntea tuturor industriilor din punct de vedere al capitalului specific si, în același timp, prezintă salarii medii din cele mai mari. Tot astfel, cele din urmă industrii după capitalul lor specific sunt industria ceramică si aceea a lemnului, care stau în cea mai mare inferioritate si sub raportul salariului mediu.

Această observație ar putea fi mai bine ilustrată dacă, în loc să considerăm grupe mari de industrii, am considera ramuri diferențiate din acestea. Corelația este dintre cele mai concludente sub raportul general teoretic fiindcă arată că, *cu cât o industrie este mai mecanizată, cu atât își plătește mai bine lucrătorii săi.*

De altfel este și firesc, că industriile mecanizate care sunt prin excelență industrii complexe și dificile să remunereze deosebit pe lucrătorii lor, potrivit competenței și responsabilității deosebite ale acestora.

f) Legând aceste observații de cea făcută asupra capitalului specific, școatem o concluzie plină de învățăminte pentru orientarea politicii noastre economice, și anume că *mecanizarea duce în același timp și la înălțarea muncitorului și la aceea a patronului pe scară industrială, supunându-i și pe unul și pe celălalt la încercarea tuturor puterilor lor intelectuale și silindu-i să desfășoare o activitate de calitate necunoscută în industriile rudimentare și puțin mecanizate.*

g) Este interesant de considerat cum variază rentabilitatea în diferite grupuri de industrii după mărimea întreprinderilor, urmărind datele furnizate la pag. 66-69 din vol. XX al Societăților anonime.

Este de observat, întâi, că pentru toate industriile, rentabilitatea brută din anul curent 1937 a fost negativă la societățile cu capital mai mic de 10 milioane lei și anume *deficitul a fost cu atât mai grav, cu cât întreprinderea a fost mai mică*, societățile anonime sub 1 milion capital dând o pierdere de aproape 40%. Dimpotrivă, societățile cu capital mai mare de 10 milioane marchează o creștere progresivă a beneficiului care ajunge la 25% pentru societățile cu un capital peste 1 miliard.

Aceasta înseamnă că *eficiența concentrării întreprinderilor industriale – despre care s-a scris o întreagă literatură – rămâne și astăzi necontestabilă.*

Toate grupele de industrie confirmă același fenomen. Industria lemnului ajunge la rentabilitatea de 14,5% numai pentru societățile cu peste 100 milioane capital; industria materialelor de construcție trece de rentabilitatea de 15,9% numai pentru societățile cu peste 100 milioane capital; industria pielăriei ajunge la 14,4% pentru societățile cu peste 50 milioane.

Industria hârtiei, care realizează recordul rentabilității, cu o medie de 15,%, ajunge la o rentabilitate mărturisită de 18,6% pentru societățile cu peste 100 milioane capital.

Un alt semn al beneficiilor progresive pe care le produc întreprinderile mari îl constituie proporția fondurilor de amortizare, arătate în pagina 71 din același volum statistic. Fondul pentru amortizarea instalațiilor și mașinilor atinge 21% din valoarea acestor instalații pentru întreprinderile mici, și ajunge la 78,5% pentru întreprinderile cu peste un miliard capital, ceea ce înseamnă pur și simplu că *aceste întreprinderi au beneficii enorme pe care nu le pot masca decât creând fonduri uriase de amortizare.* În ceea ce privește rentabilitatea băncilor, societăților comerciale și so-

cietaților de asigurare, vom observa întâi că rentabilitatea băncilor apare în general mai mică decât aceea a industriilor cu o medie de abia 3,23% în anul 1937.

Toate băncile cu un capital sub 10 milioane sunt în pierdere, și numai cu băncile mai mari de această limită încep beneficiile, care culminează la 14,15% pentru cele cu un capital între 200-300 milioane.

Rentabilitatea superioară a întreprinderilor mari se verifică și la societățile comerciale, unde – față de o rentabilitate medie de 3,7% – întreprinderile sub 5 milioane capital au pierderi sau beneficii de maxim 3%, pe când cele mai mari de 5 milioane arată beneficii progresive, care culminează – cu 12,5% – pentru întreprinderile cu un capital între 50 și 75 milioane.

În fine, societățile de asigurare a căror beneficii sunt în general mari, situându-se în medie la 7,4%, marchează și ele o tendință progresivă, pe măsura creșterii capitalului.

PRODUCTIVITATEA ȘI RENTABILITATEA MINELOR

În ceea ce privește productivitatea minelor ne vom opri numai la cele două ramuri de mare importanță națională: cărbunele și petrolul.

Valoarea producției brute de cărbune în 1937 a fost de 1.400 milioane lei. Cum în această industrie producția netă reprezintă circa 80% din cea brută, ea se ridică la 1.120 milioane lei, ceea ce față de cei 17.668 lucrători înseamnă o productivitate a muncii de 63.400 lei pe an, adică *mai puțin decât productivitatea medie a industriei de transformare* care este de 82.778.

Pentru petrol, rezultatele cercetării productivității sunt însă senzaționale. În 1937 valoarea producției brute de petrol a fost de 8.087 milioane lei, ceea ce implică o producție netă de 75%, adică de circa 6.000 milioane lei. Or, această producție netă fiind realizată abia de un număr de 18.430 lucrători, evidențiază o productivitate de 325.000 lei pe an, adică *o productivitate dublă față de cea mai fericită industrie de transformare, care este industria chimică*.

În ceea ce privește rentabilitatea industriei extractive (petrol, cărbuni etc.), ea este (după statistica Societăților anonime, vol XX) dintre cele mai mari, cu o medie de 14% și cu un maximum de 23,1% pentru întreprinderile al căror capital întrece 1 miliard.

PRODUCTIVITATEA ȘI RENTABILITATEA MESERIILOR

Ar fi imposibil să stabilim această rentabilitate pe cale directă, deoarece meseriile constituie domeniul cel mai ignorat de statistică. Putem însă face câteva aprecieri cu caracter de certitudine, bazându-ne exclusiv pe comparații și deducții.

Într-adevăr, după ce am stabilit că productivitatea este suma salariului mediu și a plusvalutei pe cap de lucrător, suntem îndreptățiți să afirmăm că în ceea ce privește salariul mediu, acesta este în meserii mult superior celui din agricultură și foarte apropiat de cel din industrie, după cum însăși ocupația meseriașilor este apropiată prin natura ei de ocupațiile industriale.

În ceea ce privește plusvaluta, ea fiind determinată în primul rând de capitalul specific, este natural să fie mult inferioară celei din industrie, deoarece capitalul specific este reprezentat în meserii printr-un utilaj foarte redus în comparație cu utilajul industriilor mari. Acest capital specific poate să fie chiar în multe cazuri mult inferior celui din agricultură, întrucât, dacă în agricultură revine pe cap de muncitor în orice caz o anumită suprafață de teren, fie ea cât de mică, în meserii, utilajul pe cap de meserias constă abia din câteva unelte foarte simple.

Astfel se poate conchide că *meseriile se ridică aproape de industrie din punct de vedere al salariilor, dar coboară și sub nivelul agriculturii din punct de vedere al plusvalutei*, așa încât productivitatea lor trebuie socotită ca fiind între productivitatea agriculturii și cea a industriei.

PRODUCTIVITATEA ȘI RENTABILITATEA AGRICULTURII

Cercetarea productivității și rentabilității prezintă în agricultură aspecte cu totul noi, atât din cauza caracterului special al agriculturii, cât și din cauza dificultăților tehnice întâmpinate la identificarea acestor două rezultate ale producției:

1. Cel dintâi lucru pe care trebuie să-l observăm este că – spre deosebire de industrie – în agricultură este mult mai greu să găsim cazuri de întreprinderi consacrate unui singur fel de producție, adică unei singure culturi, astfel că productivitatea și rentabilitatea nu pot fi deosebite clar pentru fiecare fel de cultură.

În întreprinderile agricole sunt foarte rare cazurile de *monocultură*. Și tot așa de rare sunt cazurile de *monocultivatori*, adică de muncitori care să-și consacre toată munca lor în cursul unui an pentru cultura unei singure plante. Pe de altă parte, stabilirea productivității și a rentabilității diferitelor culturi într-o întreprindere cu policultură este excesiv de grea și presupune complicate metode contabile și administrative.

De altfel, problema prețului de cost și a elementelor componente ale acestuia este, chiar și într-o întreprindere industrială cu producție variată, o problemă nerezolvată încă complet, nici de tehnica contabilă cea mai înaltă.

2. În agricultură interesează clasificarea după rentabilitate și productivitate a diferitelor *regiuni* și a diferitelor *mărimi de proprietate*.

Astfel, un studiu complet al rentabilității și productivității trebuie să urmărească variația acestor două rezultate de la o regiune la alta a țării și – în cadrul aceleiași

regiuni – de la proprietatea cea mai mică la cea mai mare. Fără acest studiu, înfățișarea productivității bazată pe medii generale este de puțin interes.

3. La calculul productivității muncii în agricultură, spre deosebire de industrie, trebuie să socotim negresit munca femeilor și chiar a copiilor.

În industrie lucrează de obicei numai bărbații, pe când femeile se ocupa de gospodăria familială, iar atunci când sunt și ele lucrătoare sunt înregistrate direct ca atare în statistici.

În agricultură trebuie să socotim întotdeauna munca femeilor (ca și munca copiilor) fiindcă este cunoscut cât de mult lucrează femeile atât în agricultura propriuzisă, cât și în realizarea veniturilor accesorii ale gospodăriei.

4. În întreprinderea agricolă – și în special în cea țărănească – proprietarul și familia sa muncesc alături de salariați (argati), așa încât în venitul net, ca și în venitul național economic se distinge foarte greu partea datorată muncii de cea datorată capitalului, întrucât proprietarul este în același timp și muncitor și „capitalist”.

Această dificultate a făcut ca Institutul de la Roma să considere pe proprietar și pe membrii familiei sale drept *muncitori pe propria lor proprietate* și să socotească în contabilitate pentru acestia, *salarii virtuale*, egale cu cele plătite pentru argati.

În acest mod se separă din rezultatul întreprinderii partea datorată *muncii familiei proprietarului*, rămânând ca numai excedentul să fie socotit ca un *venit al capitalului*, așa cum se vede limpede și pe schema dată de noi.

5. O altă deosebire între industrie și agricultură apare în modul în care exprimăm productivitatea întreprinderilor în raport cu mijloacele de producție și în special cu capitalul întrebuințat.

Într-adevăr, instrumentele de producție industrială sunt *extensibile la infinit*, întrucât omul poate crea continuu noi mașini, și supune noi puteri naturale în serviciul producției industriale.

Capitalul în industrie este o creație a omului – bazată, desigur, pe anumite produse naturale, cum sunt: fierul, cărbunele și alte materii prime – dar din cauza abundenței acestor elemente de bază, el poate fi înmulțit cu ușurință. De aceea capitalul specific, care are un rol atât de mare în determinarea productivității muncii, poate crește oricât de mult, *ca o creație a omului însuși*. Mărind capitalul specific, adică gradul de mecanizare a industriei, se mărește productivitatea muncii omenesti, *și cu aceasta sporește nelimitat însăși bunăstarea colectivității naționale*.

Dimpotrivă, agricultura produce bazată mai întâi pe un capital *absolut limitat*, care este pământul, și în al doilea rând pe un capital *relativ limitat*, care este utilajul sau inventarul viu, capitaluri care nu pot crește decât într-o anumită proporție cu suprafața de pământ disponibilă.

Capitalul specific pe lucrător poate fi sporit întâi până la o anumită limită prin utilizarea și inventarul care îmbogățește fiecare hectar de pământ. Acest spor *prin tehnicitate* este singurul care prezintă *un adevărat interes național*.

Statistica ne indică însă și un alt spor al capitalului specific – sporul *prin extensie* – care înseamnă acumularea a cât mai multor hectare de pământ pe cap de muncitor (nu de proprietar!).

Sporirea capitalului specific prin acumulare nu prezintă însă decât *un interes limitat*, fiindcă mărește numai bunăstarea participanților într-o anumită întreprindere sau într-o anumită regiune. Ea nu poate fi considerată ca un beneficiu național, câtă vreme sporul de capital specific ca și sporul corespunzător de productivitate sunt datorate *rărității populației* într-o anumită regiune, grație căreia sporește numărul de hectare pe cap de muncitor.

Într-adevăr, un capital specific mare (datorat numai faptului că populația agricolă este rară într-o regiune) atrage după sine existența unui capital specific mic în altă regiune (în care populația agricolă ajunge, în mod necesar, densă).

Astfel, productivitatea muncii în agricultură are și două explicații deosebite. *Productivitatea prin cultură extensivă* nu este un simptom fericit pentru economia națională în întregul ei. Ea caracterizează numai o anumită regiune privilegiată care absoarbe populație puțină în raport cu suprafața ei. Celelalte regiuni ale țării cu o populație densă sunt aici, în mod necesar, regiuni defavorizate.

Iată de ce, într-o concepție totalitară a economiei naționale trebuie făcută o distincție:

1. Regiunile de cultură extensivă merită trecute, din punct de vedere demografic, la *pasivul* națiunii, fiindcă „consumă” pământ mult pentru populație puțină, beneficiind astfel de un privilegiu pe socoteala întregii țări agricole.

2. Dimpotrivă, *regiunile de cultură intensivă* și de populație densă merită socotite din punct de vedere demografic la *activul* națiunii, fiindcă economisesc pământul țării și îl utilizează pentru a susține un maximum de populație.

Rezultă că dacă vrem să considerăm problema agrară în toate aspectele ei, trebuie să aplicăm două criterii de apreciere și de clasificare a diferitelor forme de întreprinderi și tipuri de cultură.

Primul criteriu privește *interesul limitat al categoriei agricole, adică bunăstarea locală*. Acest criteriu nu poate fi altul decât maximum de producție realizată pe cap de muncitor, adică *maximum de productivitate* a muncii, așa cum am definit această noțiune pentru industrie.

Al doilea criteriu privește *meritul național* și clarifică întreprinderile după *maximum de venit național economic pe hectar* și după *maximum de densitate a populației* pe care ele o permit.

Pentru a judeca diferitele regiuni agricole ale țării, diferitele ramuri de cultură și diferitele categorii de proprietăți trebuie să le trecem prin filtrul acestor două criterii.

Pentru a aplica criteriul de interes limitat al grupului agricol vom distinge regiunile și întreprinderile agricole a căror productivitate a muncii este *superioară* productivității medii a țării de regiunile și întreprinderile a căror productivitate este *inferioară* acesteia.

În ceea ce privește criteriul de merit național vom proceda la fel, deosebind ramurile și întreprinderile cu un venit național economic la hectar *deasupra* mediei țării de regiunile și întreprinderile *sub* media țării. Tot astfel, în ceea ce privește densitatea populației, vom distinge între densitățile *superioare* și cele *inferioare*, aceste două categorii fiind separate prin densitatea medie a țării.

Ultimele două criterii care caracterizează meritul național nu sunt însă de o importanță egală. A realiza un maximum de venit național economic la hectar este un merit care trece înaintea celui de a permite maximum de densitate a populației.

Combinând aceste două criterii putem face următoarea clasificare, pe care o vom aplica după aceea:

1. Regiuni sau întreprinderi *de foarte mare merit național*, cu un venit național economic superior și cu densitate superioară.

2. Regiuni *de mare merit național* cu venit național economic superior, dar cu densitate inferioară.

3. Regiuni *de mic merit național* cu venit național economic inferior, dar cu densitate superioară.

4. Regiuni *de foarte mic merit național* cu venit național economic inferior și cu densitate inferioară.

În ceea ce privește rentabilitatea, este de observat că, spre deosebire de industrie, această noțiune dă naștere în agricultură la unele complicații.

Institutul de la Roma întrebuințează două noțiuni deosebite pentru rentabilitate, și anume *renta averii nete* și *venitul net*:

a) Renta averii nete este raportul procentual dintre venitul capitalistului rămas exclusiv în mâinile proprietarului întreprinderii (venit constituit din dobânzile virtuale ale activului și din beneficiul antreprenorului) și averea *netă* a întreprinzătorului (rămasă după scăderea datoriilor care o grevează).

b) Venitul net este compus din venitul proprietarului întreprinderii, plus dobânzile și arenzile efectiv plătite, totul raportat procentual la ansamblul capitalurilor angajate în întreprindere (adică la averea netă plus datoriile efective).

c) Pe lângă aceste două noțiuni, noi am introdus o a treia noțiune de rentabilitate, pe care o numim *rentabilitatea globală* a capitalurilor. Ea se obține raportând procentual venitul net plus impozitele, adică *întreaga plusvalută*, la *ansamblul capitalu-*

rilor angajate în întreprindere. Rentabilitatea națională este foarte apropiată de venitul net, întrucât diferența dintre ele nu constă decât din impozite.

SINTEZĂ

1. Între industria și agricultura românească există o prăpastie. *Productivitatea industriei este în medie de nouă ori mai mare decât cea a agriculturii* (dacă ținem seama în agricultură și de munca femeilor și a copiilor).

Această diferență de productivitate este datorată salariilor care sunt în industrie de nouă ori mai mari decât în agricultură și capitalului specific care este în industrie de opt ori mai mare decât în agricultură.

2. În sectorul industrial, întreprinderile cele mai productive sunt acelea care au capitalul specific cel mai mare, adică cele care prezintă un grad superior de mecanizare. Recordul productivității îl reprezintă industria extractivă a petrolului.

3. Nu există nici o corelație între rentabilitatea privată și productivitate, astfel că *realizarea interesului optim pentru capitalist nu coincide și cu interesul optim național*.

4. Rentabilitatea în industrie crește cu mărimea întreprinderilor, unitățile mici fiind în general deficitare.

5. România, care este printre statele europene cu populația cea mai rară, prezintă totuși o densitate de locuitori agricoli pe suprafață *cultivată* dintre cele mai mari.

Chiar și în interiorul țării, acolo unde densitatea generală este mai slabă, densitatea agricolă pe suprafața cultivată este mai mare.

6. În agricultură nu se face nici un fel de nivelare între rentabilitatea exploatărilor din diferitele provincii. În general rentabilitatea este mai mică în provinciile cu densitate agricolă mare.

7. Rentabilitatea în agricultură apare în general destul de mare, fiindcă capitalul specific este foarte mic, adică inventarul pe hectar și pe cap de muncitor este sărac și primitiv. Valoarea pământului și a utilajului la hectar scade când trecem de la vest la est, adică de la condițiile Europei centrale către condițiile Europei asiatice.

8. Avantajul țăranului proprietar de pământ față de țăranul proletar este enorm, anul de muncă soldându-se pentru cel dintâi – grație unei plusvalute considerabile – cu un beneficiu mediu de trei-patru ori mai mare decât pentru cel de-al doilea. Aceasta explică „foamea de pământ” a țăranului.

9. Din punct de vedere al meritului național Moldova și Muntenia subcarpatică trec în fruntea tuturor provinciilor țării, fiindcă realizează un venit național economic important la hectar și o mare densitate agricolă. *În general, vechiul regat trece sub același raport înaintea provinciilor noi.*

10. Culturile speciale, ca viticultura, pomicultura etc., întrec cu mult în rentabilitate și productivitate cultura cerealelor.

11. Proprietatea între 10-20 ha apare ca reprezentând în toate provinciile studiate un optimum sub raportul rentabilității private.

12. Salariile în agricultură trădează o viață mai mult decât mizera. Starea țăranilor argați este însă cu atât mai bună cu cât este vorba de o proprietate mai întinsă.

13. Bunăstarea locală, reprezentată prin productivitatea muncii, sporește la proprietatea mare. Această formă de proprietate nu reprezintă însă și un mare merit național. Dimpotrivă, proprietățile foarte mici, nu numai că dau, în general, un venit național economic la hectar comparabil cu al proprietății mari, dar realizează totdeauna o mare densitate agricolă.

[Mihail Manoilescu, *Productivitatea și rentabilitatea*, în *Enciclopedia Românilor*, III, București, 1943, p.876-890]

Mitiță Constantinescu (1890-1946)*

Născut: La București, în anul 1890; mort la București, în anul 1946.

Studii: „Școala Normală pentru învățatura poporului român”; Liceul „Gh. Lazăr” din București; Facultatea de drept din București. Se înscrie la doctorat la Paris, unde obține, după încheierea primului război mondial, titlul de dr. în științe juridice.

Activitate: A îndeplinit numeroase demnități, între care: șef de cabinet la Ministerul Industriei și Comerțului; secretar general al Ministerului Agriculturii; deputat de Hunedoara din partea P.N.L.; subsecretar de stat la Ministerul de Finanțe; Guvernator al Băncii Naționale (sept. 1935 – sept. 1940); din 30 martie 1938, devine și ministru al Industriei și Comerțului (transformat în Ministerul Economiei Naționale); „S-a făcut prin aceasta – nota câțiva ani mai târziu – un început de realizare a comandamentului unic pe sectorul economic.”; ministru de finanțe (februarie 1939 – 3 iulie 1940).

Lucrări: *L'évolution de la propriété rurale et la réforme agraire en Roumanie*, București, 1925; *Les dérogations à la transmission du droit de propriété selon les lois agraires roumaines*, Paris, 1928; *Politica economică aplicată*, I-III, București, 1943.

SINTEZA REALITĂȚILOR IMPORTULUI

În paginile precedente, s-a făcut o succintă exprimare a realităților, privitoare la importurile țării noastre, precum și o rezumativă caracterizare a lor, pe liniile cele mai reliefate, esențiale și concludente.

1) Din aceste realități și din caracteristicile lor rezultă că, structura importului nostru învedera, trăda deficiențele de structură însăși ale economiei noastre naționale. În adevăr, compunerea covârșitoare a importurilor noastre în produse fabricate, sublinia viciul de alcătuire al economiei naționale românești, evidenția dezechilibrul din cuprinsul acestui organism, anume: participarea și proporția factorului de producție industrial, cu totul inferior, față de factorul de producție agricol.

Aceste efecte grăiau în chip dureros starea de neorganizare, lipsa de armonie și proporții în structura vieții noastre economice.

[...]

Ruperea aceasta de echilibru, în structura însăși a economiei noastre naționale, producea fenomenele și funcțiunile anormale pe care le înregistrau statisticile și pe care le resimțea masa colectivă a națiunii.

2) Ceea ce trebuia să mai facă, însă, obiectul preocupărilor serioase, era și faptul că ruperea de echilibru mai sus menționată, în structura importurilor noastre – ca o consecință a dezechilibrului organic din însăși economiă națională –, avea tendința

de a se accentua, așa precum ne învederau cifrele mai sus arătate, pentru anii 1935-1937.

3) Acest fenomen se complica și cu un altul, tot atât de însemnat, pe care îl relevau realitățile importurilor noastre, anume: tendința de creștere a importurilor, în anul 1937 din zona țărilor cu devize forte și libere sau forte și parțial blocate – și de scădere, în loc a se dezvolta, din zona țărilor cu devize în clearing, unde aveam mai multe disponibilități.

În fața acestei tendințe, care necesita instrumente de transfer, forte și libere – exportul, ca singur izvor de alimentare, se găsea într-o situație destul de anevoioasă.

Asadar, această tendință a importurilor noastre, acest fenomen comercial, care se transpunea și se proiecta, cu urmări directe în domeniul monetar, era cu totul îngrijorător, și el trăda un alt viciu al economiei noastre naționale, o altă rupere de echilibru, înăuntrul acestei economii: lipsa de sincronizare între import și export, între necesitatea de piață externă a țării și procurarea mijloacelor necesare acestor plăți.

4) În același timp, realitățile importului nostru și caracteristicile lui, subliniau, cât de redusă era partea de valoare, a materiilor prime, din totalul importurilor noastre.

Satisfăcându-se necesitatea economiei naționale prin importul de produse fabricate, în covârșitoare majoritate, această practică nu simțea în vremuri normale, convulsii lipsei materiilor prime.

De îndată însă ce economia națională n-ar mai fi fost în măsură, din variate motive, să-și procure mărfurile gata fabricate, de care avea nevoie, iar industrializarea țării fiind mult întârziată și redusă, organismul național încerca, prin crize economice interne, consecințele acestei situații anormale.

5) Realitățile și caracterizările importurilor noastre, relevau astfel și subliniau – în afară de ruperile de echilibru interne mai sus expuse, de care suferea structura și funcțiile economiei noastre naționale, în ce adâncă măsură eram tributari celorlalte economii, de peste hotare.

Aceste realități și caracterizări, constituiau adevărata proporție a dependenței noastre, de celelalte țări.

6) În fața acestor îngrijorătoare situații și incontestabile realități, întreprinzând – prin comisiile pentru materiile prime, create la Banca Națională – studiarea, pozitivă și temeinică, a posibilităților de corectare și de înlăturare a viciilor și deformațiilor structurale sau funcționale, mai sus menționate –, am ajuns la concluziile, rezumativ schitate, în paginile precedente – prin care se enunțau însemnatele posibilități pe care le posedă țara.

În adevăr, din cele mai însemnate posturi ale importului nostru, marea lor majoritate, se puteau realiza și de economia noastră națională.

Textilele diverse și produsele lor, în cea mai mare parte; fierul, otelul și diversele subproduse și lucrări ale lor, într-o însemnată proporție; cea mai mare parte din metalele neferoase și din metaloidele mai sus menționate; coloranții, masele plastice,

rășinele naturale și produsele chimice; cauciucul cu gama complexă a derivatelor și produselor lui – toate aceste mari și hotărâtoare componente ale importurilor noastre –, se puteau realiza, la noi în țară, unde se găsea materia primă, energia și mâna de lucru, adică cea mai mare parte a condițiilor obiective, pentru crearea lor de către economia națională.

Astfel, se putea descărca balanța noastră de plăți, de mare majoritate a necesităților de plată, de circa 50-75% din importurile noastre, restabilindu-se echilibrul între factorii: import și export, adică între obligațiile externe de plată și posibilitățile naționale de plată.

Se putea, astfel, înlătura dezechilibrul pe care îl înregistra sârmana noastră monedă națională, prin răsturnările ce suferea, într-o țară bogată, dar lipsită de armonia structurală și de normalul funcțional, în organismul economic.

În același timp, se putea restabili astfel echilibrul structural, dintre factorii – industrie și agricultură, înăuntrul, economiei naționale, evitându-se convulsiile de care se resimea organismul țării.

Această restabilire de echilibru, prin dezvoltarea industriei naționale, pe secțiunile necesităților reale și primordiale, mai avea încă și următoarele consecințe foarte importante:

- a) absorbirea presiunii demografice îngrijorătoare, din mediul rural;
- b) sporirea bogăției și venitului național;
- c) sporirea potențialului industrial, necesar împrejurărilor de război;
- d) dezvoltarea și consolidarea independenței economice a țării, atât în vremuri de pace, cât și pentru timpurile de război.

Acestea erau importante concluzii și învățăminte, adevărate orientări și raționale îndreptare de acțiune, pe care ni le relevau și le impuneau realitățile importului nostru.

[Mitita Constantinescu, *Politica economică aplicată*, vol. I. București, 1943, p. 29-32]

CARACTERISTICILE ȘI SINTEZA REALITĂȚILOR EXPORTULUI

În paginile precedente, din acest capitol, s-a putut constata, din cifre, care erau realitățile cu privire la exportul nostru, în perioada 1928-1938, precum și în aceea de la 1939 și anii următori.

Aceste realități au fost expuse din punct de vedere al aspectului lor general, din punct de vedere al naturii bunurilor exportate, al debuseelor către care se îndreptau mărfurile, al contravalorii monetare ce primeam în schimb, precum și din punct de vedere al exporturilor specifice numite „compensatii”.

La fiecare grup din realitățile menționate, am văzut care erau liniile esențiale și consecințele ce se desprindeau pentru economia națională.

O recapitulare, o sinteză a lor, este necesară, pentru a se înregistra caracterizarea completă, generală și finală a ziselor realități.

1. Ca aspect general, asupra perioadelor de timp mai sus menționate, se constată că economia noastră națională, s-a vădat, prin export, între anii 1928-1927, de considerabile cantități de bunuri, în mare parte materii prime sau simplu transformate, pentru care n-a obținut decât o contravaloare extrem de scăzută.

În perioada următoare, de la 1939 și anii următori, deși preturile externe au fost, cu rare excepții, aproape în continuă creștere, din cauza însă a deprecierii, din ce în ce mai adânci, a monedei noastre, economia națională n-a primit, în schimb, decât o contravaloare necorespunzătoare celei ce exporta.

Exportam asadar, ieftin, și importam scump.

Acest dezechilibru în echivalența valorilor ce exportam și primeam în schimb, a produs însemnate consecințe, îngreunând opera de redresare, de reorganizare și de înzestrare a țării.

2. Mare parte din bunurile exportate de noi erau materii prime sau redus transformate, mult mai sensibile, la scăderea preturilor mondiale, decât produsele fabricate.

3. Cea mai importantă cota din exporturile noastre, o constituiau produsele petrolifere, care descreșteau în cantitate, și nu mențineau nivelul exportului nostru crescut, decât prin valoare, datorită conjuncturii temporare a preturilor mondiale ridicate.

O structură, deci, anormală și primejdioasă, sprijinită, în mare parte, pe un singur produs care amenința să prăbusească balanța noastră comercială și de plăți, la cea dintâi scădere a preturilor mondiale;

4. În aceste condiții, atât de riscante pentru economia noastră națională, produsele petrolifere se îndreptau, în majoritatea lor, spre devize clearing și scădeau din zona de vizelor libere.

Asadar, riscurile acestei primejdioase structuri, nu erau nici măcar compensate printr-o justă și deplină contravaloare, eficiență și echivalență, pe care economia națională să o fi primit în schimb, pe această perioadă de favorabilă conjunctură a preturilor mondiale;

5. În structura exporturilor noastre, importanta componentă, cerealele, fusese de-tonată și cu mult depășită de petrol, iar pentru exportul cerealelor, al lemnului și derivatelor, precum și a celorlalte mărfuri, economia națională trebuie să practice, un

adevărat „dumping”, spre a le putea scoate la export, din cauza slabei calități și a prețurilor interne, superioare celor mondiale.

Raportul anormal dintre produsele petrolifere, de o parte și celelalte mărfuri: cereale, lemn, animale și produse animale etc., pe de altă parte, în compunerea exporturilor noastre se ilustrează și prin graficul nr. 8 de la Anexele acestui volum.

6. Aveam în țară, în alcătuirea economiei noastre naționale, elementele necesare cu care să putem alimenta exporturile noastre, căci țara era în mod natural, variată și bogat înzestrată; aceste bunuri însă (cereale, lemn, vite etc.) nu mai corespundeau cerințelor, evolute și rafinate, ale debuseurilor consumatoare occidentale, astfel că, economia națională risca să se înăbuse în abundența unor atari bunuri, greu de valorificat peste hotare, iar balanța noastră comercială risca să se sprijine și mai adânc pe o singură constantă: produsele petrolifere, care erau în progresivă scădere a producției și exportului cantitativ;

7. Tendința de evoluție a exporturilor noastre generale, era îndreptată spre țările care ne plăteau cu devalize în clearing, scăzând din țările de la care obțineam devalize forte și libere.

Această tendință a exporturilor noastre era foarte îngrijorătoare, deoarece România mai avea și alte multe necesități de acoperit, decât cele pe care le putea satisface cu importurile și plățile devalizelor blocate în clearing-uri. Aceste necesități erau: plata de materii prime, plata datoriei publice, unele arierate comerciale și financiare private, comenzile pentru înzestrarea armatei, ce deveneau din ce în ce mai importante și mai urgente, etc.

Toate aceste necesități ce nu se puteau satisface, în marea lor majoritate, decât din alte țări, nu din cele cu care aveam acorduri de clearing – reclamau deci și alte instrumente de transfer decât cele ce obțineam în conturile de clearing.

Dar, pe măsură ce aceste necesități primordiale de plată, în devalize libere, creșteau – intrările, din exporturi, de atari devalize – scădeau.

În schimb, se aglomerau imobilizări în conturile de clearing, de importante valori, ce rămăneau neutilizate, înghetate – constituind astfel tot atâtea credite, fără dobândă, pe care economia noastră națională, le acorda unor țări mult mai puternice decât noi.

8. La aceste condiții defavorabile, ale exporturilor noastre, se mai adăugau și consecințele sistemului „compensițiilor”, care concureau și deprimeau exporturile normale; iroseau importante cantități de devalize libere; scumpeau prețurile interne și contribuiau la deprecierea monedei noastre, fără a izbuti să realizeze avantajele, pentru economia națională, prezumate de acel sistem de politică a exporturilor, uneori optimistă și bine intenționată.

9. Aproape totalitatea exporturilor noastre, fusese lasată, până în ultimii ani, într-un regim de liberă compunere și dirijare, potrivit intereselor comerțului privat, nu și potrivit intereselor superioare ale economiei naționale.

Din cauza acestor imobilizări, din cauza acestei defectuoase repartii a exporturilor noastre, economia națională nu și putuse achita, la timp, scadențele datoriei publice, fiind silită a cere creditorilor străini, reducerea ei, în câteva rânduri.

De asemenea, din aceeași cauză, s-au constituit pe unele piete cu devize libere, datorii comerciale și financiare, private, neplătite de câțiva ani – cunoscutele „arierate” – care, împreună cu obligațiunile datoriei publice externe, neachitate la timp, au contribuit la discreditul nostru atât de adânc, în străinătate, precum și la deprecierea monedei noastre naționale, în acea epocă.

În același timp, datorită aceleiași defectuoase repartii a exporturilor noastre și a importanțelor solduri creditoare ce aveam imobilizate în conturile de clearing, economia națională resimea serioase dificultăți pentru satisfacerea necesităților sale de materii prime, importuri indispensabile și comenzi pentru înzestrarea armatei.

Sectorul export al acestei balanțe, cu tabloul îngrijorător al realităților lui anormale, mai sus menționate, constituia una din principalele zone ale adâncului dezechilibru, mai sus sintetizat, în clatinările și convulsiile cărui se zbătea economia noastră națională.

Bogățiile naturale cu care Providența ne înzestrase țara și destoinicia născută a poporului nostru, nu puteau să țină stavilă și să neutralizeze nenumăratele și adâncile dificultăți, în care se zbătea economia națională, datorită lipsei unei politici raționale de export.

Creditul nostru era zdruncinat, peste hotare, ca urmare a carentei plăților, desi eram țara celui mai bun grâu natural înainte de 1916. Moneda noastră era depreciată, desi suntem singura țară, din întreaga Europă occidentală și centrală, până la hotarele Rusiei, care posedăm unicele și bogatele zăcămintele de petrol și cele mai însemnate zăcămintele de aur, din aceeași parte a continentului nostru. Economia națională era lipsită de înzestrările necesare și de materii prime, desi plaiurile și muntii noștri erau împodobiți cu mândre și vaste păduri. Costul vieții interne era la noi mai ridicat, ca în alte țări, desi cirezile noastre de vite, îmbelsugarea pământului și hâmicia plugarului nostru, erau îndeobște recunoscute.

Lipsa unei raționale organizări a valorificării considerabilelor forte și bogății naturale ce posedam, părea să fie mai puternică decât însăși aceste forte și bogății, care se îroseau, mergeau spre stingere, fără înlocuire, an de an.

Stavila și mântuirea nu puteau veni, deci, decât printr-o hotărâtă și rațională organizare și politică a exportului nostru, care să curme toate gravele convulsii în care se zbătea bogata noastră economie națională.

BALANȚA SCHIMBURILOR ȘI A PLĂȚILOR

În paginile precedente, au fost expuse și analizate cele două componente ale schimburilor noastre cu străinătatea: importul și exportul, relevându-se caracteristicile dominante ale realităților economice sub care ele au evoluat, în perioada următoare anului 1928, ultim an normal al epocii dinaintea marii crize economice mondiale.

La fiecare din aceste componente mai sus menționate, în mod deosebit, am alcătuit sinteza realităților și consecințelor lor, în raport cu economia noastră națională, adică am subliniat felul cum fiecare din ele, separat, a acționat asupra ansamblului nostru economic.

Deoarece însă, în viața practică, ele funcționau paralel și concomitent, ca două curente continui și de sens contrar: importul, revărsând asupra țării, masa produselor sale, dar reclamând în schimb plata lor peste hotare – iar exportul, drenând, spre pietele mondiale, produsele noastre, procurându-ne în schimb instrumentele de plată internaționale – cum aceasta este realitatea practică –, se impune să examinăm care este și rezultatul întrunit al acestei concomitențe de acțiune economică, al acestui paralelism de sens contrar, la care este supusă economia noastră națională, în raporturile ei cu celelalte țări.

Acest rezultat se traduce prin soldurile balanței comerciale.

Astfel, socotim necesar a examina problema schimburilor noastre și prin analiza acestor solduri.

Cum însă, exporturile noastre au constituit și alcătuiesc și azi, singurul nostru mijloc prin care se obțin mijloacele de plată externă, pentru toate necesitățile de peste hotare, ale țării noastre, de balanța comercială este deci legată posibilitatea de echilibrare a balanței noastre de plăți.

În adevăr, România, în afară de exporturi, nu mai avea – și nu are nici azi – plasamente de capitaluri, în străinătate, care să-i aducă, din țările respective, veniturile acestor capitaluri, în diverse valute, astfel cum își alimentează, alte țări, balanța lor de plăți.

Dimpotrivă, țara noastră, departe de a fi creditoare, era și este debitoare, pe o scară întinsă, mai ales către țări, ale căror monede, în marea lor majoritate, erau și sunt clasificate printre devizele forte.

De asemenea, România, deși țară cu un însemnat litoral maritim, deși avea și are un mare volum de exporturi proprii, totuși nu posedă și nu posedă nici azi, o flotă comercială proprie dezvoltată, care să-i procure – ca în alte țări – valoarea navlurilor, în devize forte.

În același timp, țara noastră nu avea nici o masă importantă de emigranți, în țări străine, care să constituie – ca la alte popoare – un izvor însemnat și aproape constant de venituri naționale anuale, în devize străine.

Astfel fiind, România, nu avea nici un alt izvor de alimentare cu devize străine decât, în mod exclusiv exportul.

Din această cauză, balanța noastră de plăți era direct și integral, determinată de rezultatele balanței comerciale; cea dintâi era reflectarea și consecința imediată a celei de a doua.

Dacă, astfel, România nu avea exporturi suficiente în devizele respective necesare, nu în orice devize – plățile în străinătate, pentru importuri, datorie publică, creanțe private, alte necesități de stat, particulari, etc., erau dezechilibrate, cu grele consecințe interne și externe, pentru economia noastră națională. Datorită acestei interdependențe integrale, ce exista, în țara noastră, între balanța plăților și cea comercială, le vom studia împreună, în acest capitol, începând cu cea de a doua, ca fiind elementul cauzal.

REALITĂȚILE BALANȚEI COMERCIALE

Evoluție și solduri

În perioada 1928-1937, după doi ani excedentari: 1926 și 1927, balanța comercială a României, devine din nou deficitară în 1928, cu 4.611 mil. lei, iar în 1929 cu 968 mil. lei, pentru a trece la un sold activ de 5.478 mil. lei, în 1930.

După acest din urmă an, soldurile balanței noastre comerciale sunt constant active, excedentare, cu tendința de scădere, în anii 1932, 1933 și 1934, când se reflectează și asupra exporturilor noastre, prăbușirea preturilor mondiale și efectele crize economice internaționale.

Cel mai redus sold activ al balanței noastre de comerț s-a înregistrat în anul 1934, cu valoarea de 447 mil. lei.

De la acest punct de maximă adâncime și scădere, graficul evoluției reprezintă o linie constant ascendentă, până în anul 1937, când se înregistrează cel mai mare excedent al balanței noastre comerciale, în valoare de 11.238 mil. lei.

Anul 1938, după ce în primul său semestru a fost deficitar, cu 428 mil. lei, se redresează în semestrul al II-lea, ajungând la un sold excedentar de 2.764 mil. lei; soldul trece apoi, în 1939, la 3.918 mil. lei, iar în 1940, la 9.372 mil. lei.

Dezvoltările progresive ale soldului balanței noastre comerciale, de la 1934 la 1937, sunt consecința urcării preturilor mondiale, astfel cum am arătat și la capitolul precedent al exporturilor.

De asemenea, scăderea acestui sold, în 1938, și redresarea lui, în 1939-1940, sunt consecința, în linie generală, a evoluției pe care au desfășurat-o prețurile mondiale, scăzând în 1938 și ridicându-se apoi, din al doilea semestru al acestui an, în mod continuu și într-o rapidă progreseune, în 1939, 1940 și anii următori.

Graficul nr. 11 de la Anexele acestui volum exprimă, evoluția soldurilor balanței noastre comerciale, cu caracterizările mai sus relevate.

Asa fiind, punctul maxim de urcare, al curbei soldurilor balanței comerciale, în această perioadă, de la 1929 la 1940, îl înregistrează anul 1937.

SINTEZĂ ȘI CONCLUZII

Sinteză

Recapitulând notele specifice, mai de seamă, ce caracterizau realitățile balanței noastre comerciale, se reconstituia următorul tabloul clinic:

1. Precum s-a constatat prin cifrele capitolelor precedente, structura importului nostru era constituită din produse fabricate pentru 80,74%, din valoarea medie totală a lui.

Structura exportului era constituită, pentru mai mult de 80% din valoarea medie totală a lui, din materii prime sau simplu transformate.

Asadar, importam articole fabricate și exportam, în mare majoritate, materii prime sau simplu transformate.

Cu alte cuvinte, importam produse scumpe și exportam produse ieftine.

Pentru acoperirea pretului unei tone de import, trebuia deci să facem o sforțare de export mult mai mare, pretul pe tonă al mărfurilor exportate fiind cu mult inferior celor importante.

În felul acesta, economia noastră națională se epuiza, în mod continuu și lent, în fiecare an, prin sacrificiile de bogăție și valori ce exporta, pentru echilibrarea importurilor.

De asemenea, trebuie subliniat și faptul că materiile prime sau simple transformate ce exportam erau cele mai sensibile la fluctuațiile prețurilor mondiale, spre deosebire de produsele fabricate.

2. Economia schimburilor noastre cu străinătatea era neomogenă, neorganic alcătuită, deci cu o redusă eficiență.

Anume: până în 1938, exporturile – singurul izvor de alimentare al balanței de plăți – era necontrolat, nedirijat; era un sector de economie liberală. Am arătat în paginile precedente ce a reprezentat, în realitate, reglementarea lui de la 17 septem-

brie 1939, iar în capitolul respectiv, ulterior, din acest volum, se analizează programul de organizare, control și dirijare a exporturilor, din 1938.

Pe de altă parte, importul era încadrat – desi cu multe lacune și sinepe, precum am văzut – într-un regim de economie dirijată.

Astfel, un factor al balanțelor de comerț și plăți, făcea parte din sistemul economiei libere, iar celălalt din sistemul economiei dirijate.

Evident că urmările acestei inconsecvente de concepție, ale acestei lipse de unitate în politica schimburilor noastre cu străinătatea, nu puteau întârzia să nu se producă în toate sectoarele vieții economice.

3. Balanța noastră comercială lipsită astfel, de unitatea de concepție și politică, învedera, cum era și firesc, lacunele unei lipse de cărmuire a ei, atât în ceea ce privea structura factorilor ei componente, a importului și exportului, cât și în ceea ce privea dirijarea și repartizarea lor pe diverse țări.

a) Din punct de vedere al structurii interne, în afară de viciul fundamental mai sus menționat al procentului covârșitor de produse fabricate – controlul însuși al importului nostru – mai suferea de o serie, complexă și importantă, de vicii și formalități administrative, în felul cum se practica acel control prin organul „Contingentarii”.

Acest organ elibera autorizațiile de import, adică el făcea repartitia importului nostru de mărfuri, pe țări și pe negustori interni; el aplica politica balanței noastre comerciale pe acest sector important al schimburilor noastre cu străinătatea.

În acest sector se constatau, de asemenea, o serie de vicii administrative, care creau realitățile specificate în capitolul precedent despre „Import”, din acest volum.

În ce privea structura exportului, acesta fiind un compartiment lăsat în cadrul economiei libere, ea se alcătuiă potrivit intereselor negustorilor exportatori și conjuncturii pietelor internaționale, în afară de orice îndrumare sau orientare rațională și organizată a statului, conformă cu postulatele esențiale și determinante ale economiei naționale.

Datorită acestei libere practici a exportului nostru, s-a ajuns la realitatea mai sus arătată, anume: constanța ce domina structura exportului era petrolul, care absorbea marea majoritate a volumului și valorii acestuia.

Produsele petrolifere au detronat cerealele din conținutul exporturilor noastre, iar produsele petrolifere, la rândul lor se învedera că erau în continuă descreștere ca volum, neîntreținând figura excedentară a balanței noastre comerciale decât prin norocul conjuncturii favorabile a preturilor mondiale.

La cea dintâi rasturare a preturilor, balanța noastră comercială s-a prăbușit, de la excedent la deficit, de pe o lună pe alta.

Aceasta era îngrijorătorea realitate ce se ascundea sub aparentele cele mai favorabile și incurajatoare.

În ceea ce privea exportul cerealelor, al lemnului și produselor lui derivate, al animalelor vii și subproduselor acestora – realitățile ne arătau cum ele nu se puteau duce peste hotare, decât cu forcepsul, printr-un „dumping” voit și anevoios, din cauza inferiorității lor calitative și a preturilor lor interne ridicate față de concurența altor state.

Astfel, se constata, în structura exporturilor noastre, că agricultura, cu toate ramurile ei de producție, vegetală și animală, era un factor încercat de multe puncte inferioare, declasat față de concurența străină, deși eram o țară „eminamente” agricolă, iar produsele industriale ce exportam, erau de simplă transformare, exprimând, într-o redusă măsură, prin produsele petrolifere, potențialul și capacitatea noastră industrială, incipientă și oarecum unilaterală.

b) În schimb însă – astfel cum am arătat în capitolele precedente – prin rezumarea documentelor studii ce am organizat a se face – se constata că economia noastră poseda, în majoritatea ei, elementele necesare pentru a degaja, a usura, prin producție proprie, 50-75% din totalul produselor ce importam, iar pentru export, aveam tot ce ne trebuia pentru a crea un produs de export, superior calitativ cu care să putem lupta față de concurența străină, pe piete mondiale consumatoare, ajunse la un rafinament evoluat și civilizat.

c) Privitor la dirijarea balanței noastre comerciale, în raport cu țările de unde importam sau în care exportam – adică la instrumentele externe de transfer ce puteam obține din exporturi, față de cele ce ne trebuiau pentru piața importurilor și a întregului pasiv al balanței de plată – din acest punct de vedere se constata, în primul rând, o nefavorabilă orientare, atât a importurilor, care sporeau progresiv din țări fără restricții valutare, scăzând din țările cu clearing cât și a exporturilor, care se dirijau, din ce în ce mai îngrijorător, spre țările cu restricții valutare, devinând, scăzând din țările cu devalute libere.

În al doilea rând, în afara de orientarea mai sus menționată, dăunătoare necesităților țării, se constata că pasivul balanței de plăți sporea, în fiecare luna aproape, cu sume importante pentru necesitățile primordiale și hotărâtoare ale țării: pentru înzestrarea armatei, comenzi de stat, importuri de materii prime, importuri necesare economiei naționale etc.

Astfel, necesitățile de primă urgență și precădere ale țării, reclamau un volum în continuă creștere de valute libere, iar balanța comercială, printr-o lipsă de dirijare a exporturilor, producea cantități din ce în ce mai reduse de atari valute.

Tendința spre dezechilibru și deficit a balanței de plăți, era în plină evoluție, chiar în conjunctura extrem de favorabilă a creșterii preturilor mondiale din anii de după 1939.

Firește, ca o scădere mai sensibilă a menționatelor preturi era de natură să rastoarne, cele două balanțe ale țării, de la un moment la altul, cum s-a întâmplat la finele anului 1937 și la începutul anului 1938.

4. Se învedera astfel că, economia și apărarea noastră națională, erau într-o completă și primejdioasă dependență de străinătate și de hazardul conjuncturii mondiale.

Tributari la import, pentru 80% cu produse fabricate, orice dificultăți de alimentare prin import, ce ar fi survenit, din orice cauze, puteau provoca crize de consum, crize de urcare a preturilor interne, scăderea puterii de cumpărare internă a monedei noastre, cu repercusiuni grave și peste hotare, urcarea costului vieții etc., cu întreg cortegiul lor de grave tulburări.

În atari împrejurări, economia noastră națională nu putea suplea, nu putea să-și vină în ajutor, cu propria ei producție nefiind pregătită în acest scop.

În schimb însă, deși aveam posibilități interne, pentru a ne degreva de atari dependente, pentru 50-75% din totalul importului, prin producția națională – continuam totuși a epuiza economia noastră în fiecare an, platind cu sume foarte ridicate, tone de fabricate ce importam, produse de multe ori, cu materia primă exportată de noi.

Dar, situație și mai gravă, mai eram dependenți și de hazard, de conjunctura preturilor mondiale.

Evident, orice economie, a oricărei țări, este influențată de fluctuațiile fenomenelor economice internaționale, în special de variațiile preturilor.

Țările însă, cu o solidă și rațională organizare economică, au repartizat acest risc, pe diverse sectoare, unele mai sensibile, altele mai puțin sensibile, față de puterile variatii externe, micșorând astfel presiunea fenomenelor economice internaționale și oferind deci un coeficient mai redus de dependență față de conjunctura externă, și unul mai mare, de stabilitate și proprie securitate economică.

Popoarele mai mici însă, cu o economie națională mai întârziată, mai rudimentară, nu au organizarea riscurilor mai sus menționate și primesc, în plin, presiunea, „choc-ul” fenomenelor externe.

Aceasta era și situația țării noastre care exporta, în mare majoritate, în totalitate aproape, materii prime și redus transformate, super-sensibile la orice fluctuații ale preturilor mondiale.

Aceste fluctuații, în consecință, ne puteau da balanțe comerciale excedentare, pentru ca apoi, la cea dintâi schimbare a tendinței, să ne prăbusească în adânci deficițe.

Exporturile noastre nu erau compuse din mărfuri și bunuri cu mai mare rezistență la variațiile preturilor, cum erau cele fabricate, care ne-ar fi putut apăra, astfel, într-o bună măsură, de influența conjuncturală mai sus arată.

Economia noastră, siguranța și apărarea noastră națională, depindeau astfel, într-o măsură primejdioasă, de străinătate și de hazardul conjuncturilor.

5. În fața acestor realități, care impuneau o chibzuită și hotărâtă politică a schimbărilor, unitară și ca concepție și ca execuție – economia noastră națională întâlnea o disjunctie destul de vizibilă între organele chemate a colabora.

Astfel, am arătat în paginile precedente, deseale întâmpinări, corespondente, memorii, ce am adresat, prin Banca Națională, în ultimii ani, organelor de stat competente, atrăgând atenția asupra realităților, asupra evoluției lor dăunătoare, făcând propuneri de prevenire sau îndreptare.

Spre marele meu regret, de cele mai multe ori, obiectiva experiență și cunoaștere a realităților, nu era luată în considerare, interpretându-se uneori intervențiile noastre, ca o atitudine adversă, de opoziție, de rezistență, sau creatoare de dificultăți.

Astfel, acest important sector economic, în loc să fie prezidat de politica unitară și eficientă, reflecta în afară, divergențele de concepții, de doctrine sau de metode economice și de guvernământ.

6. Datorită realităților constatate în capitolele precedente și mai sus sintetizate, structura organică a economiei naționale, prezenta o disimetrie, o rupere de proporții, între componentele sale interne, cu totul anormală și cu consecințe primejdioase.

Această patologică rupere de proporții consta în faptul că economia noastră națională avea un caracter specific, un factor, o componentă dominantă: agricultura. Față de această dominantă structurală și în raport cu ea, factorul industrie era disproporționat de redus și neorganic înghebat.

Înăuntrul acestei dăunătoare asimetrie, care dezechilibra economia națională, se mai constata o a doua carență a ei: dominantă producției agricole era cu mult inferioară față de cerințele luptei cu concurența străină. Aveam o producție agricolă inferioară calitativ și mai scumpă ca pret decât multipla și puternica noastră concurență internațională.

Această defectuoasă structură, această rupere de proporții, de echilibru și bonitate, înăuntrul organismului nostru economic creau deseale crize, spasme și convulsii interne, prin care trecea economia noastră națională, iar sincopel pe care aceste-le înregistra, mai ales în perioada de după războiul din 1916-1918, nu erau decât unele din efectele viciului de structură mai sus arătată.

Eram o țară „eminamente” agricolă, dar aveam o producție agricolă inferioară, ca bonitate comercială față de concurența străină; eram țară „eminamente” agricolă, dar produsele agriculturii, erau detronate și declassate, în balanța noastră comercială, de produsele petrolifere, deși totuși nu aveam o industrie națională decât într-o proporție redusă, față de posibilitățile și necesitățile țării.

Eram deci țară „eminamente” agricolă, care își sprijinea respirația externă, balanța de plăți, aproape pe un singur produs, iar acela era industrial, fără însă ca țara să

alba factorul industrial în proporția cuvenită și dezvoltarea variată, organică și corepunzătoare posibilităților și nevoilor ei.

Acest paradox al economiei noastre naționale – îndeajuns de primejdios și care denota descusută și nesincronică noastră organizare economică – trebuia să înceteze.

Cu el încetam de a mai fi țară „eminamente” agricolă, trebuind a începe să devenim și o țară de complex industrial, într-o măsură mai mare și în juste proporții, atât față de agricultură, cât și față de capacitatea și necesitățile țării.

Mai aveam o populație care sporea cu un procent de circa 30% în cuprinsul unei generații, sau cel mult al unei jumătăți de veac.

Starea pulverizată a proprietății rurale, precum și capacitatea de producție, pe unitatea de pământ cultivabil, reclamau și sporirea acestei producții și o dezvoltată industrializare a țării, pentru a se descongesciona zona rurală, de hipertensiunea demografică, mai sus menționată.

Aveam și aveam deci, cele mai multe și din condițiile și din necesitățile înfăptuirii unui vast, organic și eficient plan de producție și industrializare națională.

Țara avea, în bună majoritate, ce-i trebuia pentru a-și reface structura și echilibrul economic mai sus arătat, devenind astfel o entitate și industrială și agricolă, în același timp, așa cum cereau potențialul de apărare națională, ce trebuia să realizăm, precum și convulsiile, spasmele economice în care trăiam, și pe care trebuia să le înlăturăm. Aceasta era sinteza, tabloul clinic pe care îl relevau realitățile balanțelor noastre, comerciale și de plăți.

Imperative

Din caracterizările de mai sus, în care se sintetizau realitățile balanțelor noastre menționate – decurgea, ca o consecință directă și imediată, seria imperativelor dominante ale economiei noastre naționale.

Aceste imperative erau următoarele:

I. Necesitatea unei duble industrializări a țării noastre și anume:

a) Industrializare pentru a se produce mare parte din bunurile ce importam; pentru a se satisface astfel, într-o bună măsură, necesitățile interne de materii prime, semifabricate și produse manufacturate ce ne veneau din alte țări;

b) Industrializare pentru a se crea produsul de exportat, cu care să înlocuim, în mod progresiv, materiile prime sau simplu transformate ce trimiteam peste hotare, pentru aproape totalitatea valorii exportului nostru.

Prin înfăptuirea acestei duble industrializări, spoream în primul rând potențialul de război al țării noastre.

În al doilea rând, descăream importul de un însemnat volum de valori; usuram balanța de plăți; asiguram într-o măsură mai mare această balanță contra riscurilor

hazardului conjunctural, de pe pietele mondiale; construim o structură mai rațională exportului nostru și puneam în valoare o însemnată serie de posibilități naționale, creind noi bogății și noi venituri economiei țării. Și trebuie să subliniez că acestea erau numai câteva din consecințele, importante și mântuitoare, ale dublei industrializări mai sus menționate.

2. Al doilea imperativ al economiei noastre naționale era necesitatea îmbunătățirii producției noastre agricole, de origine vegetală sau animală, pentru ca ea să devină, din punct de vedere al calității și preturilor, în măsură să lupte cu concurența străină.

În felul acesta se ridicau produsele agricole, în compunerea și structura exporturilor noastre, unde fuseseră declassate de produsele petrolifere.

În același timp, sporea venitul și rentabilitatea plugăriei noastre.

Agricultura, reclama însă, în afară de îmbunătățirea producției, și organizarea tehnică a valorificării acesteia, în condițiile științifice ale comerțului modern și internațional de cereale: silozori, warantare etc.

3. Al treilea imperativ: necesitatea controlului importului.

Până la realizarea industrializării economiei naționale în vederea producției materiilor prime și bunurilor fabricate pe care le importam, era necesară diriguirea și instaurarea unui control al importului, mai rațional, mai eficient și mai corespunzător necesităților economiei noastre.

Această economie, urma să renunțe, într-o măsură cât mai mare și progresivă, deci nu bruscă, la importurile dispensabile și de lux, accentuând și intensificând aducerea de materii prime, semifabricate și a mărfurilor de principală necesitate militară și apoi civilă.

În același timp, dirijarea importului trebuia să aibă în vedere îndrumarea lui spre țările cu valute ieftine și disponibile, schimbând tendința ce se constata, arătată în paginile precedente.

De asemenea, controlul importului trebuia să aibă ca scop, o mai echitabilă repartitie internă, a cotelor de import, între negustori, și înlăturarea, pe cât cu putință, a speculei ce se făcea cu autorizațiile de import.

4. Al patrulea imperativ: necesitatea sporirii importurilor de materii prime, semifabricate, a celor necesare apărării naționale, statului și apoi a celor trebuitoare producției naționale civile, pentru a se îndestula nevoile țării cu atari mărfuri de hotărâtoare importanță, până ce procesul de industrializare și producție internă, ne-ar fi îngăduit și reducerea acestor posturi din importurile noastre.

5. Al cincilea imperativ: necesitatea organizării și dirijării exportului.

Acest imperativ cuprindea mai multe aspecte, mai multe zone de acțiune.

În primul rând, era necesitatea organizării interne a factorilor contributivi ai exportului, în unități și pe ramuri de activitate comercială, pentru a se putea realiza cele

donă mari cerințe naționale: creerea industriei produsului de export și apoi dirijarea exportului spre țările care ne acordau contravaloarea necesară economiei naționale.

Am constatat, în capitolele precedente, care era structura exporturilor noastre: mare parte materii prime sau simplu transformate, foarte sensibile la fluctuațiile prețurilor mondiale, iar unele din ele inferior calitativ, dar mai scumpe ca prețuri interne – condiții ce le făceau greu exportabile. Componenta aceasta trebuie schimbată, prin produse fabricate, nobile, de mare valoare, de superioară calitate și conform cerințelor pietelor mondiale.

Această adâncă transformare a producției noastre, nu se putea realiza însă cu exportatori individuali, ci cu forțele întrunite ale tuturor, sprijinite de ajutorul material și de îndrumarea statului.

Fără această organizare internă a exportatorilor, o rațională și eficientă refacere și îndrumare a exportului nostru, nu se putea înfăptui.

În același timp, în afară de această necesitate ce trebuia satisfăcută, era și aceea, pe zona exterioară a exportului: de a valorifica la maximum cu puțință materiile prime și simplu transformate ce exportam.

Cum, în special, exportul nostru se sprijinea pe o singură constantă: produsele petrolifere, iar acestea aveau o valoare aur, și cum acestea cuprindeau marea majoritate a conținutului exporturilor noastre, fiind astfel importantă noastră monedă de plăți externe – era de absolută necesitate, această maximală și optimă valorificare a numitelor produse.

Produsele petrolifere constituiau astfel, singurul izvor masiv de alimentare a balanței noastre de plăți, cu deșizele libere; ele erau astfel singura noastră monedă forte, cu care ne puteam cumpăra, din străinătate, armament, materii prime etc.

Se impunea deci să nu folosim această unică monedă externă ce aveam, cu putere de cumpărare universală și care amenința cu scăderea producției, chiar cu secătuirea ei.

Această monedă forte și liberă, această monedă-aur a noastră, trebuia deci schimbată, la maximum cu puțință, contra altor monede forte și libere, contra altor monede-aur, nu pentru a le steriliza în tezaurile Institutului de emisiune, ci pentru alimentarea balanței de plăți, pentru acoperirea necesităților, de import și de transfer, ale țării.

Petrolul era singura noastră monedă-aur, constantă, din balanța de plăți, cu care ne puteam asigura apărarea națională și înzestrarea economiei interne.

6. Al șasea imperativ: necesitatea realizării unui regim unitar de politică economică, pentru toate sectoarele interdependente ale economiei naționale, ce se influențau între ele.

Imperativele mai sus mentionate, ale țării, nu puteau fi lăsate, spre a fi realizate, la libera inițiativă particulară, a celor interesați; producători, exportatori, importatori, negustori cu amănuntul, etc.

Acele imperative reclamau o politică unitară de stat, aplicată progresiv și rațional, dar cu hotărâre și perseverență.

Unitatea de concepție, unitatea de organizare pentru toate sectoarele interdependente ale economiei naționale, unitate de execuție și control – aceasta era din unul principalele imperative, prin care se putea tămădui situația hibridă în care se găsea economia națională, cu unele sectoare în regim de economie liberă, iar cu altele în regim de economie dirijată, toate însă strâns legate între ele, unele influențând pe celelalte, unele paralizând ceea ce clădea în altele.

De asemenea, această unitate de concepție, de organizare și de comandament economic, evita situația dăunătoare a divergențelor de convingeri, de politică sau de sisteme economice etc., ce existau între instituții importante, între care, departe de a fi o armonioasă colaborare, erau deosebiri foarte pronunțate.

Numai în chipul acesta, acțiunea de reorganizare putea fi trainică și eficientă; numai astfel putea să aibă spor și bune rezultate.

[Mița Constantinescu, *op.cit.*, vol. I, p. 70-72; 101-111]

REORGANIZAREA ȘI DIRIGUIREA EXPORTULUI

CARACTERIZĂRI FINALE

În chipul acesta se întregea, înlăptuirea planului de refacere a structurii sectorului exporturilor, întrunit ca un tot, ca un ansamblu organic și unitar, din componentele lui principale și anume:

a) Organizarea exportatorilor și producției noi pentru export, prin asociațiile respective;

b) Construirea organelor interne de stat, menite să sprijine, să dezvolte și să diriguie acțiunea practică a inițiativei private organizate, prin:

- Direcția Acordurilor cu străinătatea;
- Serviciul informațiilor, conjuncturii și documentării;
- Serviciul transporturilor pe uscat, apă și aer;

- Serviciul tarifelor vamale.
- c) Crearea condițiilor necesare bunei dezvoltări a exporturilor, pe plan extern, prin:
 - Serviciul organizării debuseelor în străinătate;
 - Serviciul propagandei peste hotare, pentru mărfurile noastre;
 - Târgul internațional permanent de mostre din București;
 - d) Formarea de specialiști și tehnicieni, pentru aceste activități;
 - e) Finantarea tuturor acestor activități de producție și export, prin instituții de credit specializat.

Planul de refacere și diriguire a sectorului exportului, constituia, astfel, o unitate rațională, alcătuită din toate elementele importante, menite să asigure întreaga eficiență necesară, politicii comerciale externe ce elaborasem și pusesem în aplicare.

Această politică reclama, evident, o perseverență și însufletită acțiune de organizare, de stimulare a producției, de coordonare, și diriguire, dar rezultatele ei nu puteau să nu se releveze, să nu se afirme.

Această politică a exportului, era calea unică, pozitivă și eficientă, care ne putea asigura:

- a) refacerea compunerii și structurii exportului nostru, înlocuind materiile prime sau simplu transformate, cu produse industrializate, conform cerințelor pietelor consumatoare;
- b) tot această politică ne putea asigura un mai stabil echilibru al balanței noastre comerciale, micșorând impresionabilitatea ei la fluctuațiile preturilor mondiale;
- c) aceeași politică ne asigura, pentru nevoile crescânde ale balanței de plăți, devize eficiente și necesare cu care să putem face față imperativelor apărării și economiei naționale;
- d) această politică determina crearea de noi bunuri și valori economice, pentru export, la care se incorporau sume mai însemnate de muncă națională, creîndu-se astfel țării noi valorificări și venituri sporite;

e) această politică de export contribuia la dezvoltarea potențialului industrial și de alimentare a țării, pentru vremuri de război.

Din cele expuse în acest capitol și în cele precedente, mai rezulta încă o caracteristică a politicii comerciale externe, ce am conceput și pus în aplicare, anume: această politică era rezultanta realităților, a necesităților, a imperativelor specifice ale țării noastre. Ea era expresia, categorică și poruncitoare, a primordialelor nevoi de grăbnică apărare și sănătoasă economie națională, iar nu o înjghebare ad-hoc, fără temeiuri de studii și documentări, fără învățămintele experienței, fără simțul dozării și serierei imperativelor noastre, sau ridicată numai pe resortul, subiectiv, al simpatilor sau antipatiilor, pentru unii sau alții dintre factorii producători, pentru unele sau alte produse, pentru unele sau alte țări.

La elaborarea unei atari politici, nu au putut să-și găsească loc, asemenea preocupări sau calcule subiective și nerationale – ei, la temeliiile ei, în structura ei întreagă, în planul ei de aplicare și în desfășurarea evoluției sale, nu au existat și nu au hotărât, decât necesitățile obiective ale țării, imperativele și realitățile specifice ale economiei naționale, așa cum au fost analizate și expuse în capitolele precedente.

Aceste realități specifice, aceste necesități, aceste imperative hotărâtoare ale țării noastre, reclamau o nouă compunere, o refacere a structurii exporturilor noastre, o consolidare a balanței noastre comerciale, în scopul de a se înlocui materiile prime sau simplu fabricate, de valoare redusă și super sensibilitate la fluctuația mondială a prețurilor – cu produse industrializate, pe care țara noastră le putea crea, în condiții foarte avantajoase.

De asemenea aceleași realități, aceleași nevoi, aceleași imperative ale țării, reclamau, pentru alimentarea și consolidarea balanței noastre de plăți, orientarea și dirijarea exporturilor noastre, conformă cu acele necesități.

Ele reclamau să exportăm, produse cât mai industrializate, adică mai scumpe, în țările unde aveam de plătit datorii publice sau private; în țările unde aveam armament comandat sau de comandat; în țările de unde făceam comenzi de stat; în țările de unde importam materii prime; în țările de unde cumpăram mașini etc., pentru investițiile de industrializare sau producție agricolă modernizată etc.

Pe aceste realități, pe aceste nevoi, pe aceste imperative ale economiei naționale, mi-am clădit politica comercială, externă și internă.

De aceea, această politică a putut apărea, pentru interesele contrarii ale vreunor factori economici, interni sau ale altor țări, ca dură, uneori lipsită de mlădiere, de adaptare sau de bunăvoință; se poate ca, foarte des, politica mea să fi găsit, înăuntrul țării sau în afară, o atare tălmăcire și prezentare.

Realitatea însă era că, la temelia acelei politici, în sufletul însăși al ei, în cuvântul ei, nu glăsuiau și nu vibrau, decât nevoile și imperativele hotărâtoare ale economiei naționale, atât de stringente, de adânci și de neclintite, fie prin cerința lor superioară și stăruitoare, fie prin gravitatea consecințelor lor.

Acele realități specifice ale economiei naționale, nevoile și imperativele ei obiective și primordiale, au călăuzit concepția și acțiunea mea de politică economică, iar nu crâmpce de idei, imitații de sisteme străine, teorii economice inadaptabile sau efluxii schimbătoare, ori înclinări de sentiment, oscilări de basculă filo-subiective, variabile și inconstante, pentru unii sau alți factori economici interni sau externi, pentru unele sau alte țări.

Linia și acțiunea politicii mele economice, a putut fi uneori neclintită, cu aparente chiar de duritate sau intransigență, căci așa reclamau în acele cazuri necesitățile și imperativele țării, precum de asemenea, acolo unde aceste necesități și interese o

îngăduiau, o cereau, găseam linia și formula de armonizare cu nevoile și interesele celorlalte țări, în concertul mondial economic în care coexistam.

Dar, odată găsită și stabilită această linie de armonizare a intereselor țării noastre, cu cele ale altor țări – ea rămânea respectată și cu punctualitate aplicată. Așa cerea onoarea semnăturilor și a țării.

Acestea erau conținutul, obiectivele și caracteristicile politicii mele de reorganizare și diriguire a exporturilor, politică pusă în aplicare, la Ministerul Economiei Naționale, în anul 1938.

[Mița Constantinescu, *op. cit.*, vol. I, p. 255-258]

COMPLEXUL INDUSTRIAL

SINTEZĂ ȘI REZUMAT

Din cele expuse în capitolele precedente, consacrate creării complexului industrial, în țara noastră, rezultă conturul general și cuprinsul politicii ce preconizăm a se desăvârși pe acest principal tărâm al economiei naționale.

Tabloul clinic al realităților importului nostru, impunea crearea complexului industrial, necesar reducerii multora din mărfurile ce cumpăram peste hotare, prin fabricarea lor în țară. Structura importurilor noastre putea evolua, în acest fel, spre o alcătuire mai conformă cu necesitățile economiei și apărării naționale.

Potrivit acestui plan de industrializare, multe miliarde de lei, plătite pentru importuri de textile, aveau să fie economisite prin producția internă o mare parte din ele, fie sub formă naturală, fie sub formă de succedanee.

Multe miliarde de lei plătite pentru importuri de metale feroase (fier, fontă, oteluri, diverse articole, mașini, motoare etc., fabricate de acestea etc.) aveau să fie economisite prin producția internă.

Multe sute de milioane de lei, plătite pentru diverse importuri de metale neferoase (cupru, aluminiu, zinc, plumb), și pentru diversele lor fabricate – urmau să fie economisite prin producția națională.

Multe sute de milioane de lei, cu timpul chiar miliarde, plătite peste hotare, pentru importuri de produse chimice, coloranți, produse de mase plastice, rășini etc. – aveau să fie economisite prin fabricarea lor în țară.

Pentru toate aceste multe și grele miliarde, economia națională, sau se dispensa de a mai plăti importuri sau înlocuia, în măsură din ce în ce mai mare, importurile de atari produse, 80% din ele fabricate, prin altele mai potrivite cu cerințele evoluale ale țării și cu imperativele primordiale de apărare națională.

În același timp, crearea complexului industrial pentru producerea bunului de export, urma să modifice tabloul clinic al exporturilor noastre, care aveau 80% din componența lor, constituită din materii prime sau simplu transformate, de tonaj mare și preturi mai reduse, hipersensibile la fluctuațiunile conjuncturii mondiale.

În mod treptat, această componență avea să fie înlocuită, prin produse fabricate, de mai adâncă transformare, mai valoroase pe unitatea de măsură și mai puțin sensibile la variațiile preturilor externe.

Dominanța îngrijorătoare a petrolului, în scădere de producție, urma să fie modificată în mod evolutiv, ca și exportul de materie primă: lemn, animale vii etc.

Structura exporturilor noastre, avea deci să fie modificată și îndrumată spre un echilibru normal, atât în ceea ce privea raportul dintre materii prime și produse fabricate, cât și cu privire la raportul între diferite categorii de mărfuri: produse petrolifere, produse derivate din lemn, cereale, produse fabricate alimentare, vegetale sau animale etc.

Astfel, exporturile noastre ieșeau din dezechilibrul, anormal și primejdios, în care se aflau, tinzând spre o alcătuire mai organică, rațională și mai conformă cu interesele economiei naționale.

În afară de această terapeutică și însănătoșire a balanței noastre comerciale, prin planul de creare al complexului industrial analizat în paginile precedente, economia națională avea, de asemenea, să se înzestreze, în mod mai eficient, mai complet și organic, cu următoarele ramuri de producție:

1. O importantă și sincronizată industrie extractivă și siderurgică;
2. O importantă industrie pentru producția națională a materiilor prime;
3. O importantă industrie mare metalurgică;
4. O dezvoltată industrie a metalelor neferoase;
5. O mai completă și însemnată industrie chimică cu ramurile ei principale: a) industria coloranților; b) industria produselor farmaceutice; c) industria maselor plastice;
6. O dezvoltată industrie a fibrelor textile sintetice;
7. O industrie puternică a benzinei și uleiurilor sintetice;
8. O industrie eficientă a cauciucului sintetic;
9. O industrie de completă transformare a produselor petrolifere;
10. O industrie, mai eficientă și mai rodnică, de producție a metalelor prețioase.

Mentionez astfel, numai pe cele mai importante expresii tehnice, din complexul industrial, ce urmau să fie desăvârșite, cu activitatea productivă a cărora se înzestra economia națională.

Din aceste realizări, se învedeau următoarele avantaje și rezultate pentru țară:

- a) producția unor importante și valoroase categorii de materii prime;
- b) producția unor variate și însemnate produse fabricate, pe care le importam;
- c) câștigarea unei apreciable independente economice;
- d) asigurarea unui considerabil potențial de apărare națională, pentru vremuri de război;
- e) crearea de noi bogății și venituri naționale;
- f) utilizarea materiilor prime și a muncii naționale, pe o scară mult mai rațională și mai intensivă;
- g) decongestionarea presiunii demografice, a sporului de populație;
- h) ridicarea standardului de viață în marea masă agricolă a țării;
- i) restabilirea unui raport normal, între forțele agricole și cele industriale interne.

Semnalez numai aceste rezultate binefăcătoare, mai importante, evidente de la prima vedere, ce se puteau obține prin aplicarea rațională și de continuitate, a programului pentru crearea complexului industrial, necesar economiei și apărării naționale.

Acel program, acel plan, acea politică de reorganizare a producției naționale, nu puteau duce la alte rezultate decât cele mai sus menționate, deoarece ele erau izvorâte, inspirate și dictate de realitățile, de necesitățile, de însăși imperativele primordiale și hotărâtoare ale țării.

Pentru acest sfârșit, le mai trebuia însă îndeplinirea unei condiții, menționată într-unul din capitolele precedente, anume: perseverența și continuitatea, în raționala și metodică lor aplicare.

Și adăugăm, în acel capitol: această condiție nu mai depindea de voința mea.

În adevăr, pe ziua de 1 februarie 1939, a trebuit să trec de la Ministerul Economiei Naționale, la acela al Finanțelor, unde departamentul rămăsese vacant, prin retragerea d-lui Mircea Cancicov, pentru legitime și serioase motive de sănătate.

Înzestrarea armatei punea urgente și importante probleme, care reclamau grabnice soluții financiare.

Astfel, precum am subliniat și în volumul întâi, cu cea mai adâncă mâhnire, a trebuit să mă despart de un program de creație și de reorganizare a economiei naționale, de care mă legau paternități atât de contopite sufleteste cu mine, precum și realizări atât de însemnate.

Imperativul gravelor probleme însă, pe care îl impuneau ceasurile de atunci, la Ministerul Finanțelor, era mai precumpănitor, în balanța intereselor generale ale țării.

Însa, după câteva luni numai, de la plecarea mea din Ministerul Economiei Naționale, constatând îngrijorătoarea evoluție și tendință a balanțelor noastre comerciale și de plăți, precum și evoluția dăunătoare a politicii economice, am socotit necesar a atrage luarea aminte a guvernului, asupra consecințelor dăunătoare ce întrevădem, aducând la cunoștința Președintelui Consiliului din acea epocă, întreaga situație, cu toate urmările ei posibile, prin Memoriul confidențial din 31 iulie 1939, la care m-am referit și în volumul întâi.

În acest Memoriu confidențial, dezvoltat și documentat, după ce arătam care era situația până la finele lunii iulie 1939, precizând consecințele foarte îngrijorătoare ce se prevedeau, preconizam și măsurile de redresare ce se puteau lua. Cu acest prilej, menționam, din nou, principiul fundamental din politica și planul de reorganizare a producției naționale, în cuvintele următoare:

„În același timp, trebuie să desăvârșim politica producției bunului de export, și în alte zone decât cele actuale. De la exportul de materie primă, trebuie să trecem la exportul de bun transformat, industrializat, derivat din materia primă ce avem.

De asemenea, din materia primă ce avem, trebuie să trecem la producția bunurilor cu care să înlocuim unele din materiile prime, semifabricate, sau fabricate, ce importam astăzi.”

În cadrul acestui program de reorganizare a producției naționale, adăugam apoi, în menționatul Memoriu confidențial:

„Prin legea pentru organizarea asociațiilor de exportatori și producători pentru export, publicată în Monitorul Oficial nr. 7 din 9 ianuarie 1939, am căutat a se satisface marele imperativ al politicii noastre de export, anume: inventarierea tuturor exportatorilor din țară, pe diverse ramuri de export; constituirea lor în asociații, pe ramuri de export, pentru a se organiza, astfel, fiecare ramură de export, având cu cine sta de vorba și lucra, avându-i pe toți pentru a se controla reciproc; a se sancționa în caz de carentă la livrări sau îndepliniri de obligații; pentru a se utiliza mai cu folos mijloacele de credit, în scopul stimulării ramurii de export respective, pentru a se digija exportul respectiv în diverse țări prin asociație, și pentru a se proceda la îmbunătățirea produsului de export standardizat, potrivit cerințelor piețelor mondiale de desfăcere.

Organizarea exportatorilor și exportului, inaugurată de această lege, rezultată din experiența necesităților țării noastre, pe care le resimțim și azi – trebuie neapărat adusă în mod real, la îndeplinire în toate dispozițiile ei, căci fără aceste organizații, exportul nostru este disparat, fragmentat, neunitar și nedirijat, iar fără

„această organizare nu se poate produce, în masă, marfa standardizată necesară în mari cantități, pentru Occident”.

După aceasta, învederam organizarea reprezentanțelor comerciale ale statului, în străinătate, pentru ca ele să devină adevărate agenții de plasare a produselor țării noastre, peste hotare și subliniam necesitatea înființării Banii de Export-Import, cu avantajele ce reprezenta această instituție, expuse în volumul întâi.

Recapitulând astfel sectoarele mai importante din programul de reorganizare a politicii noastre comerciale externe – expus în volumul mai sus menționat – subliniam, în citatul Memoriu confidential:

„Sistemul nostru economic pentru organizarea, încurajarea și dirijarea exportului este deci integral, anume: asociații de exportatori în țară; agenții de plasare în străinătate; banca pentru finanțare în sprijinul lor. Cu aceste trei puternice manivele de comandă în mână, politica de stat a dezvoltării și dirijării exportului nostru, care le va calauzi activitatea, poate îndreptăți nădejdi temeinice de schimbare a situației și a tendințelor îngrijorătoare ale exportului nostru, expuse în capitolele precedente ale acestui Memoriu”.

Și apoi continuam, în domeniul reorganizării valorificării producției, accentuând asupra importantului sector al petrolului, în felul următor:

„Pentru remedierea carentă noastră în acest domeniu foarte important, am organizat Administrația comercială a prospecțiunilor și explorărilor «A, C, E, X» pe lângă Ministerul Economiei Naționale, care să înceapă o campanie de prospecțiuni și explorări, atât în domeniul petrolifer, cât și în acela al metalelor de care avem atâta lipsă.

Am întocmit chiar și un program de activitate pentru trei ani, în vederea atingerii scopurilor de mai sus.

Nici o urmă nu s-a mai dat acestui plan menit să salveze situația foarte grea a producției petrolifere și să ridice la adevărata lor valoare domeniile petrolifere ale statului.

Abandonul acestei opere are consecințe foarte grave; de aceea socotesc că ea trebuie reluată fără întârziere și dusă mai departe, cu conștiința de a da rezultate, iar nu cu pasivitatea birocratică ce preferă să lăncezească (*quieta non movere*), decât să facă eforturi de noi inițiative salvatoare.”

Și apoi continuam, referitor la Oficiul pentru valorificarea produselor petrolifere:

„Nu exista țară în lume din cele importatoare, necum cele producătoare de petrol care să nu aibă un Oficiu al petrolului, care să se ocupe, nu atât de partea tehnica a producției, de politica producției, ci, în special, de politica comercializării acestor produse. Noi însă, țara cu mare producție de petrol și cu balanța de plăți determinată de exportul petrolului – nu avem acest organ de stat, care să coordoneze și să privegheze asupra datelor problemei și asupra politicii comercializării petrolului (preturi, contingente de export etc.). Mai mult încă, statul român are un mare domeniu petrolifer și este, în același timp, un mare vânzător de produse petrolifere, prin redevențele sale.

Este, deci, absolut necesară înființarea acestui Oficiu de stat al petrolului.

Acest Oficiu de stat va lua în mână problema formării preturilor interne și F.O.B. Constanta, pentru a se vedea posibilitățile de nivelare cu F.O.B. Golt; problema executării contingentelor de export și a dirijării exportului de petrol în diverse țări, precum și problema supra-pretului plătit de unele țări, care poate fi adunat, de acest oficiu, și distribuit apoi, sub formă de prime, la export, în țările cu care avem diferențe de pret în minus.”

După ce subliniam astfel, punctele mai importante ale politicii ce puseseam în aplicare, la Ministerul Economiei Naționale – politică, în planul de executare al căreia se începuseră importante realizări și cu bune rezultate, astfel cum au învederat datele și faptele expuse, atât în acest volum, cât și în cel privitor la schimburi, monedă și preturi – încheiam acel Memoriu confidențial, cu următoarele precizări:

„În mod sumar și rapid am schitat liniile generale ale situației balanței noastre comerciale și a balanței de plăți, precum și modalitățile ce credem că pot contribui la redresarea situației, ce se desenează cu destule îngrijorări pentru viitor.

Politica preconizată mai sus, mai mult încă, această politică începută cu mult entuziasm și pusă pe santier încă de la 1 aprilie 1938, la Ministerul Economiei Naționale, dar abandonată de la 1 februarie 1939 – trebuie reluată de acel Minister, în colaborare cu acel al Agriculturii și Domeniilor, și dusă mai departe; măsurile sugerate mai sus, credem că trebuie puse în aplicare de Ministerul Economiei Naționale, fără întârziere, deoarece, numai grație lor, vom putea obține redresarea necesară de care avem nevoie.

Fără această acțiune a Ministerului Economiei Naționale și fără aceste rezultate, situația intră, împotriva dorinței și voinței noastre, în gravele îngrijorări, subliniate în acest Memoriu, generatoare de importante dificultăți politice și economice, pentru interesele cele mai de seamă ale țării.”

Acesta s-a dus la îndeplinire alături de programul de reorganizare a producției țării și de crearea a complexului industrial național, ce elaborasem și începusem a pune în executare de la 1 aprilie 1938.

Acest program, aceste începuturi de realizări în executarea lui, aveau, astfel, aceeași soartă ca și programul de reorganizare a politicii noastre comerciale externe, expusă în volumul întâi; aveau aceeași soartă, ca și programul de reorganizare a cooperatiei, de redresare a producției plugărești și a economiei rurale, analizat în volumul al doilea.

Din cele 10 luni cât am avut calitate, ca Ministru al Economiei Naționale, pentru a începe o hotărâtă, activă, paralelă și sineronică aducere la îndeplinire, a programului general de politică economică ce elaborasem, în sectoarele: importului, exportului, cooperatiei, reorganizării producției industriale a comerțului, a creditului etc.; din străduințele, eficiente și însușite, ale acestor 10 luni de conducere a departamentului Economiei Naționale – din care aproape trei am fost și Ministru al Finanțelor ad-interim – din toate aceste străduințe, cu rezultate verificate de cifre obiective și oficiale, noile experiențe de politică economică, inaugurate, după plecarea mea de la Ministerul Economiei Naționale, nu au mai reținut decât foarte puține, abandonând marea și însemnata lor majoritate. Consecințele acestui abandon, s-au văzut și se văd și azi.

Un sentiment de expunere obiectivă, a unui important capitol și deceniu de politică economică aplicată, mă reține de a face orice alte calificări, precum și orice alt comentariu.

[Mitita Constantinescu, *op. cit.*, vol. III, 1943, p. 136-144]

ORGANUL CENTRAL DE DIRIGUIRE ȘI COORDONARE

CONSIDERAȚII GENERALE

În volumele I și II din acest ciclu de Politică economică aplicată, precum și în aceasta, am analizat multiplele planuri de acțiune și programe de reorganizare, ce priveau numeroasele și diversele sectoare ale economiei naționale.

Acele programe, acele planuri de reconstrucție și creație, – consacrate comerțului nostru exterior: importului și exportului; protecției monedei naționale; dirijării și

controlului preturilor; reorganizării cooperatiei, în vederea redresării și îmbunătățirii producției agricole sătești și valorificării acesteia; realizării complexului industrial, în scopul producției materiilor prime, a bunurilor de import, și a bunurilor exportabile; refacerii structurii și funcțiilor comerțului intern; redresării creditului și consacrarea mijloacelor lui pentru realizarea programelor mai sus menționate, precum și pentru dezvoltarea activităților necesare economiei și a apărării naționale – toate aceste programe și planuri, de reorganizare și creație, multiple și variate, pe diverse sectoare, erau încadrate în prevederile de ansamblu, ale politicii de reorganizare generală economică.

Astfel, ele alcătuiau o unitate rațională, o entitate omogenă de politică economică. Ca atare, ele reclamau o legătură sincronică între ele, pentru ca astfel, acest tot organic al politicii generale de refacere economică, să nu fie clătinat sau stîrbit.

Fără această integrare, a fiecărui plan și program parțial, în ansamblul și interdependentă firească din care făcea parte – nu se puteau obține realizări prompte și eficiente.

În același timp, în afara de încadrarea părților componente programatice, în structura generală a politicii integrale și dominante din care făcea parte – mai era nevoie ca, însăși această politică generală, acest ansamblu programatic, de refacere și redresare a economiei naționale, să aibă un organ central și unic, care să constituie și să realizeze:

1. Unitatea de concepție a politicii, a planului general de reorganizare a economiei naționale;
2. Unitatea de stimulare a punerii în aplicare și creație, pe toate sectoarele;
3. Unitatea de diriguire și comandament a tuturor acțiunilor, necesare executării politicii și planului general mai sus numit, pe toate sectoarele de aplicare practică;
4. Unitatea de coordonare a tuturor activităților, încadrate sau înrudite cu planul general menționat, ori de câte ori aceste activități, puteau contribui la buna lui aplicare sau l-ar fi putut influența;
5. Unitatea de control pentru executarea integrală a politicii și planului general amintit.

Acest organ, unic și central, de sincronizare, coordonare, stimulare, diriguire, comandament și control, era indispensabil punerii în aplicare a politicii, complexe și generale, de reorganizare, mai sus amintită.

În același timp, acest organ, unic și central, trebuia să fie adaptat, să corespundă integral și perfect, atât concepției ce prezida politica economică amintită, cât și executării practice a ei. Cu alte cuvinte, acel organ trebuia alcătuit, pe măsura și în funcție desăvârșită de acea politică.

Acesta a fost Ministerul Economiei Naționale pe care l-am creat și schițat la 8 aprilie 1938, și apoi l-am desăvârșit, în prima lui structură și funcțiune, la 9 ianuarie 1939.

MINISTERUL ECONOMIEI NAȚIONALE

La 1 aprilie 1938, încredințându-mi-se și conducerea Ministerului de Industrie și Comerț, pe lângă aceea de Guvernator al Băncii Naționale, s-a făcut prin această un început de realizare a comandamentului unic, pe sectorul economic.

Întrunindu-se, în aceeași persoană, atribuțiile inițiativelor în politica economică, concentrate în Ministerul Industriei și Comerțului, cu atribuțiile de execuție în multe și importante sectoare economice, exercitate de Banca Națională, se tindea astfel, la atingerea următoarelor rezultate:

1. Înlăturarea divergențelor de concepție și metodă, între cele două instituții mai sus amintite, ce trebuiau să colaboreze în mod armonic;
2. Înfăptuirea unității de concepție și comandament, pe sectorul important al economiei, cu excepția agriculturii, muncii și transporturilor.

Aceste rezultate, ce se așteptau de la întrunirea atribuțiilor mai sus menționate, în una și aceeași persoană, erau necesare și pentru o eficiență aplicare a politicii generale de reorganizare a economiei naționale, cu multiplele și variatele ei planuri și programe, de executat, pe fiecare din sectoarele mai sus amintite.

Fără o atare sincronizare, printr-un comandament unic, central și efectiv, în principalele domenii economice, aducerea la îndeplinire a unei politici generale, atât de complexe și anevoioase nu era cu putință.

În vederea dar, a realizării obiectivelor mai sus amintite și a punerii în execuție a politicii de reorganizare economică ce elaborasem, la 1 aprilie 1938 s-a îndeplinit concentrarea de atribuții mai sus arătată, iar la 8 aprilie 1938 am efectuat prima fază din crearea Ministerului Economiei Naționale.

Această primă fază consta în definirea generală a obiectivelor ce avea de atins noul departament, precum și a funcțiilor mai importante cu care era investit. În același timp, se efectua o primă concentrare de atribuții, menite să conducă la desăvârșirea comandamentului unic necesar sectorului economic, printre care cele mai de seamă erau trecerea cooperatiei și a institutului central de statistică, la acel departament.

Astfel, în luna aprilie 1938, am creat, în prima fază de organizare a Ministerului Economiei Naționale, numai cadrul general necesar primelor reforme ce trebuiau îndeplinite, în executarea planului de reorganizare a economiei naționale.

Lăsam astfel, ca timpul și experiența să indice, în raport cu situațiile reale, și cu necesitățile numitului plan de reorganizare, care erau măsurile și soluțiile, cele mai practice și mai eficiente, pentru completarea fazei a doua din organizarea zisului Minister.

Cu acest euget, după aproape un an de studii comparative, experiențe și observații, ținând seama de învățămintele din alte țări, precum și de specificul realităților noastre, am trecut, în luna ianuarie, 1939, la executarea celei de a doua faze din organizarea Ministerului Economiei Naționale, care însă nu avea să fie cea din urmă.

În această nouă fază, numitul Minister era conceput ca un organ de inițiativă și acțiune, iar nu ca un simplu oficiu de pasivă înregistrare a mărunțisurilor economice – și aceea incompletă sau eronată deseori – sau de sterilă aplicare a legilor.

Acest Minister urmând să devină organul central și unic de stimulare, diriguire și coordonare a tuturor activităților economice, precum și de executare a planului, complex și variat, de reorganizare a economiei naționale – trebuia să iasă din apatia negativă a birocratismului de altă dată, și să treacă la ceea ce reclama cu adevărat, o economie dirijată și eficientă, anume la inițiativă, stimulare, acțiune, creație, coordonare și control.

În acest spirit, defineam, în expunerea de motive a legii de organizare, noua concepție, noua dinamică a departamentului ce creasem, în termenii următori:

„În adevăr, spre deosebire de ceea ce s-a înțeles până acum, a fi Ministerul de Industrie și Comerț, noul departament al Economiei Naționale trebuia să fie, nu o formațiune simplamente administrativă de înregistrare a cererilor și de obisnuită și pasivă aplicare a unor legi de specialitate, ci, în primul rând, un centru activ, din care să iradieze o dinamică de vie propulsie, stimulare și îndrumare a vieții noastre economice. Pe cât vom putea să facem să dispară, din acest departament, mentalitatea administrativă și caracteristica birocratiei, înlocuindu-le cu un spirit nou de inițiativă, de creație, de activitate și producție, în toate ramurile economice – pe atât vom fi apropiat mai mult, acest departament de superioara lui misiune și vom fi adus țării cel mai mare folos.”

Astfel fiind, Ministerul Economiei Naționale, spre deosebire de Ministerul Industriei și Comerțului, trebuie să fie un generator de activitate economică, un organizator al acestor activități productive, un permanent stimul al lor, în neîntrepută legătură cu viața practică, cu viața de toată ziua a acestor activități, pentru a le putea calauzi și sprijini, în opera lor vie de creație și propăsire.

Dar nu numai printr-o organizare a atribuțiilor lui, ci și prin mentalitatea slujitorilor lui, Ministerul Economiei Naționale trebuie să se îndepărteze de lăncezeala apatică, a unei anumite rutine birocratice, opacă și pasivă, și să îmbrățișeze spiritul vremurilor noi, de înțelegere a tuturor eforturilor, necazurilor și greutăților, cu

care luptă factorii de producție, în activitatea practică a lor și pășind fără sovăire sau întârziere, printr-o colaborare solidară și armonioasă, cu acești factori, la înlăturarea greutăților și piedicilor, acei slujitori să treacă apoi, cu având și încredere, la opera comună de redresare și dezvoltare intensivă a forțelor de creație națională.

Iată deci ce trebuie să fie, după concepția noastră, Ministerul Economiei Naționale, anume: viață reală economică, inițiativă și activitate în stimularea factorilor de producție; cadentă vie în trezirea și dezvoltarea puterilor creatoare ale economiei naționale – iar nu birouri indifferente, care să nu înțeleagă ritmul vieții economice ce se frământă și zvâcneste să creeze, dincolo de marginea unor petiții cuibărite prin sertare.

Această mentalitate, vie și activă, trebuie să prezideze organizarea și ritmul de străduințe, în Ministerul Economiei Naționale“

Cu această nouă spiritualitate, ce trebuia să însufletească activitatea noului departament, am căutat ca structura lui să corespundă, cât mai adecvat, obiectivelor ce trebuiau atinse, prin politica de reorganizare economică ce elaborasem și care urma să fie, astfel, pusă în aplicare.

În acest scop, pentru aplicarea planului de reorganizare în sectorul comerțului exterior, am desființat Institutul național de export, direcție anchilozată într-un birocratism steril și fără orizont, creând Direcția organizării și încurajării exportului, cu structura de inițiativă creatoare, și cu obiectivele coordonatoare, pe larg analizate în volumul întâi.

Inițiativa creatoare și acțiunea de coordonare a numitei direcții, erau foarte necesare noii politici a exportului și planului de reorganizare a sectorului acestuia, ce trebuiau puse în aplicare.

În acest scop, Direcția organizării și încurajării exportului avea atribuții și servicii special create pentru:

a) înființarea asociațiilor de exportatori și producători ai bunurilor exportabile, în vederea coordonării eforturilor de export și a fabricării produselor pentru export, în conformitate cu prevederile programului special din acest sector.

b) prin această direcție urma să se facă controlul calității mărfurilor exportate și a livrării lor în străinătate;

c) această direcție priveghea și la organizarea condițiilor necesare de transport (pe cale ferată, apă, navigație, aeriană etc.) pentru o mai eficientă executare, în timp util, a exporturilor;

d) în atribuțiile ei se integrau și cunoașterea și cercetarea problemelor vamale în raport cu exportul, precum și

e) organizarea și dezvoltarea debuseelor, în străinătate, pentru mărfurile românești, în care scop se refaceau atribuțiile și cadrele reprezentanților noștri comerciali peste hotare;

f) această direcție mai era prevăzută și cu un serviciu special de informații, conjunctură și documentare, în vederea furnizării datelor necesare exportatorilor români, atât în legătură cu piața noastră, cât și cu piețele străine, în vederea ușurării și dezvoltării exportului;

g) un serviciu special de propagandă era prevăzut la această direcție, pentru necesitățile exporturilor noastre.

Am schițat rapid, numai liniamentele importante, din relieful și activitatea acestei direcții, cu atribuțiile însemnate atât de inițiativă și creație, cât și de diriguire și control.

De asemenea, astfel cum am analizat pe larg, în volumul întâi, am refăcut organizarea, ca funcții și structură internă, a Direcției reglementării importului (Contingentarea), restabilind, la conducerea lucrărilor acestei direcții, un organism care să reprezinte și să aplice politica de interes general a statului, definită în volumul mai sus menționat și pentru sectorul importului, iar nu preocupările și predominarea intereselor particulare, ale diverselor categorii de importatori.

Interesele acestor categorii, aveau să fie aparate și satisfăcute, cu mai multă obiectivitate, în armonizarea lor cu cele generale dominante, însă nu trebuia ca ele să pre-cumpănească – dând naștere la favoritisme, și, în cel mai ușor caz, la neorânduiești.

Am creat, în același timp, pentru prima oară, la Ministerul politicii comerciale a țării, Direcția acordurilor și convențiilor comerciale, care lipsea, concentrând și coordonând, astfel, într-o singură alcătuire și concepție, importanta funcție a întocmirii politicii noastre comerciale externe și a legăturilor noastre economice cu străinătatea.

În felul acesta, noua politică de reorganizare și dezvoltare a schimburilor cu celelalte țări, expusă pe larg în volumul mai sus menționat, politică ce urma să fie pusă în aplicare – își găsea în acest mod, organele necesare și adecvate, indispensabile unei bune și eficiente executări.

Pentru aplicarea planului special și foarte complex, al reorganizării și îmbunătățirii producției sătești, a eficienței ei valorificări și pentru aprovizionarea satelor cu cele necesare consumului și planului de producție, în executarea planului general de reorganizare a producției naționale, atât pentru consumul intern, cât și pentru export, astfel cum a fost expus, pe larg, în volumul al doilea – am adus cooperatistă în cadrul Ministerului Economiei Naționale și, prin legea de organizare a zisului minister am stabilit legătura structurală, între politica generală economică, între comandamentul unic din acel departament și programul sectorului special de politică cooperatistă.

Pentru aplicarea planului de reorganizare a producției industriale, de creare a complexului industrial, analizat mai pe larg, în acest volum, în ceea ce privea procesul propriu-zis al producției, am refăcut unele direcții din fostul Minister al Industriei și Comerțului, și am creat altele noi.

Astfel, au rezultat: Direcția încurajării producției industriale, Direcția petrolului și a celorlalte produse miniere, Administrația comercială pentru prospecțiuni și explorări miniere și Direcția materiilor prime.

În legătură cu acest grup de organe, menit să îndrumeze și să coordoneze, acțiunea planului de reorganizare a producției industriale și de creare a complexului și potențialului industrial dezvoltat – am înființat Direcția Creditului, cu atribuții privitoare numai la reglementarea și supravegherea problemei creditului pe piața internă – mijloacele de finanțare și credit însă, necesare sus menționatului plan, rămânând mai departe a fi procurate, fie de piața capitalurilor, fie, în principal, cu sprijinul Băncii Naționale, cum era și firesc.

Pentru procesul economic de circulație internă a bunurilor, a corespuns Direcția organizării profesionale a comerțului, industriei și mesetșugurilor.

Mentionez că Direcția încurajării producției industriale, departe de a se mărgini la atribuțiile pasive, de statistică incompletă și de supraveghere în aplicarea legilor industriale – trebuia să devină organul de inițiativă creatoare, de alcătuire practică și de sprijinire efectivă, a creării și dezvoltării complexului și potențialului industrial, atât de necesar țării.

Administrația comercială a prospecțiunilor și explorărilor miniere (ACEX), instituție nou creată, ale carei meniri, funcții și obiective au fost dezvoltate în capitoul respectiv din acest volum, avea să-și desăvârșească inițiativele și acțiunea multiplă, indispensabilă dezvoltării și completării producției miniere naționale, potrivit variatelor și importantelor posibilități ale țării.

Cu privire la Direcția materiilor prime, crearea ei, pentru prima oară în țara noastră, răspundea importanței deosebite, ce atribuiau problemei procurării acestor primordiale și hotărâtoare bunuri, pentru economia și apărarea noastră națională.

Astfel, cum am arătat pe larg în volumul întâi, Direcția materiilor prime, avea să administreze această problemă, atât din punct de vedere al procurării acelor bunuri, pe cale de import, în legătură cu Direcția reglementării importului, cât și din punct de vedere al producerii lor, la noi în țară, în legătură cu celelalte direcții din ministere. De asemenea, acea direcție avea să inițieze producția succedaneelor, pentru materiile prime ce nu s-ar fi putut crea în țară, și să vegheze la buna repartitie și utilizare a ziselor materii, precum și la economisirea lor, prin recuperarea deșeurilor etc.

În ce privește Direcția organizării profesionale a comerțului, industriei și mesetșugurilor, spuneam, în expunerea de motive a legii de organizare a Ministerului Economiei Naționale

„Principiul care a călăuzit alegerea acestei direcții a fost acela de a îndruma diferitele ramuri de comerț, industrie și meșteșuguri spre o organizare profesională, atât în vederea dezvoltării întreprinderilor lor speciale, cât și în acela al unei bune orânduirii a activității lor, pentru a îndeplini necesitățile economiei naționale.”

Apoi, în continuare:

„În același timp, această direcție va avea, printre atribuțiile sale, și pe aceea de a ține legătura și exercita prerogativele legale ale statului, în conexiune cu Camerele de Comerț și de Industrie și cu Uniunea lor, precum și de a proceda la organizarea și controlul Burselor de Mărfuri, Târguri, Oboare și Abatoare.

Tot această direcție, care va avea un contact atât de strâns, cu întreaga viață profesională a comerțului, industriei și meșteșugurilor, va fi însărcinată cu problema formării prețurilor de en-gros și detaliu, cu aceea a tarifelor vamale și de transport, precum și cu studierea și evidența tuturor sarcinilor ce grevează activitatea susmenționatei ramuri de activitate economică, (impozite, taxe, timbre etc.), pentru a se putea stabili un just echilibru între volumul acestor sarcini și putința de dezvoltare nestânjenită a ziselor ramuri.

De asemenea, în cadrul general al organizațiilor profesionale, această direcție va avea de soluționat și dezvoltat marea și importanta problemă a formării tinerețului românesc, pentru a deveni negustorul, industrișul și meșteșugarul de mâine, precum și aceea de a supraveghea respectarea dispozițiilor legale cu privire la întrebuințarea muncii românești în întreprinderi.

Acestor probleme de structură națională, cu o importanță hotărâtoare, Ministerul Economiei Naționale va trebui să le acorde o preocupare deosebită, pentru a se integra astfel, națiunea în drepturile ei legitime și a se realiza o politică de necesară prevedere, pentru consolidarea viitorului economiei noastre naționale.”

Cu această menire și cu atare atribuții, Direcția organizării profesionale a comerțului, industriei și meșteșugurilor, se învedera ca un regulator al activităților economice interne, ca un laborator de pregătire al forțelor economice naționale, și ca un coordonator al raporturilor dintre diverși factori de producție națională.

Pentru punerea în aplicare a planului general de reorganizare a economiei noastre, am inițiat concentrarea, la Ministerul Economiei Naționale, a instituțiilor de cercetări economice, încadrând în acel departament Institutul central de statistică și preconizând prin acea lege, înființarea Institutului de cercetări al economiei naționale.

Pentru a sublinia importanța acestor instituții de cercetare științifică și practică, a problemelor economiei naționale, în ansamblul lor, spuneam, în expunerea de motive a legii pentru reorganizarea Ministerului Economiei Naționale:

„În cadrul Ministerului Economiei Naționale se află și Institutul central de statistică, a cărui principală preocupare a fost recensământul populației și statistica demografică.

Credem că este indispensabil ca acest institut, de o deosebită importanță, să se integrească în activitatea sa, și cu statut economică în toate ramurile ei. Rezolvarea problemelor economice și în domeniul statistic, nu se poate face fără o completă și pozitivă cunoaștere a realităților. Către statistice sunt astăzi ajutoarele cele mai de seamă ale economistilor. O reformă a Institutului central de statistică, în sensul acesta, este necesară și ea va fi pe locul unei reglementări speciale.

Proiectul mai prevede posibilitatea înființării unui Institut de cercetări al economiei naționale, a afilierei sau susținerii de către Ministerul Economiei Naționale a unui atare institut. Necesitatea înființării sau sprijinirii unor atare instituții este de mult simțită, iar azi ea este mai accentuată ca oricând.

În țară s-au creat mai multe instituturi de asemenea natură, în diverse ramuri de activitate, de pildă: Institutul zootehnic, Institutul de cercetări agronomice și altele. Pentru cercetarea împrejurărilor, condițiilor și realităților generale economice, precum și pentru cercetările tehnice indispensabile necesităților economiei naționale, nu există o instituție, completă și exclusivă, care să facă o adâncire a problemelor, în spațiul economic și tehnic, în scopul de a face suma tuturor posibilităților de valorificare a potențialului nostru economic, prin mijloacele tehnice de astăzi.

Pentru a se umple această lacună, ca în alte țări, încă de multă vreme s-au creat atare instituții, care au constituit un mare punct de plecare și de sprijin în progresul realizat de economia acelor națiuni.

La noi, această lacună există încă, de aceea credem necesar, în fața cerințelor crescânde, sau să se înființeze această instituție ce va fi de netăgăduit folos, sau să se afilieze ori sprijini o instituție similară și apropiată ca activitate, ce s-ar modifica ori adapta, în scopul de a corespunde necesităților și scopurilor mai sus arătate.”

Astfel, se completa cadrul organelor necesare, pe care trebuia să le cuprindă Ministerul Economiei Naționale, pentru ca el să fie prevăzut cu toate mijloacele trebuitoare comandamentului unic economic, în scopul executării politicii generale și planului de reorganizare a economiei naționale, cu metodă și eficiență.

Dar, prin crearea sau refacerea organelor componente, mai sus menționate: direcții și instituții anexe, fiecare în vederea aplicării programului special de reorganizare, din sectorul respectiv, precum și prin încadrarea lor într-un singur departament, acela al Economiei Naționale – cu o atare linie de compunere corespunzătoare, cu o spiritualitate nouă de acțiune, diriguire, inițiativă și coordonare – proble-

ma nu era soluționată integral. Mai rămânea o importantă structurare de efectuat, aceea a legăturii de acțiune, a coordonării și sincronizării de mișcare, între organele componente mai sus menționate, între diverse direcții și instituții, complexe și variate, ce alcătuiau noua compunere a Ministerului Economiei Naționale.

Această coordonare și sincronizare, de concepție, inițiative și acțiune, între diversele organe, menite să conlucreze la realizarea, armonică, a politicii și planului total de restructurare a economiei naționale, era absolut necesară, indispensabilă chiar.

Fără această coordonare și sincronizare internă, a tuturor activităților organului de comandament unic, spre obiectivele planului general mai sus menționat, întreaga operă era amenințată să se fărâmițeze, în mișcări dispartate, fără conexiune, izolate și chiar opuse între ele; reducând randamentul lor și chiar primejduind eficiența practică a întregii organizări.

Pentru a evita asemenea eventualități dăunătoare și pentru a completa structura noului departament, am întrunit și coordonat direcțiile și instituțiile cu obiective și atribuții concentrice. Fiecare din aceste grupe economice aveau în fruntea lor câte un comitet de coordonare, compus din conducătorii direcțiilor sau institutelor respective, prezidate de secretarul general sau subsecretarul de stat desemnat pentru grupa respectivă.

La rândul lor, toate aceste grupe, prin comitetele lor de coordonare, erau întrunite într-un Comitet general de centralizare și coordonare, prezidat de ministru, în sânul căruia se elabora sincronizarea și armonizarea acțiunii de diriguire, inițiativă și control, a tuturor grupelor, deci a tuturor direcțiilor și instituțiilor din minister.

În acest fel, se realiza legătura, strânsă și organică, între direcțiile și instituțiile aceluiasi program special de reorganizare, adică ale aceleiasi grupe; se stabilea legătura și coordonarea de acțiune între diversele grupe, adică între diversele programe speciale de sectoare, totalizându-se într-o sincronizată și coordonată mișcare de comandament central și unic. În consecință, legătura fie pe linie verticală, între organele în subordine și ministru, fie pe linie orizontală, între diversele organe subalterne cu același obiectiv, era integral realizată.

În aplicarea acestei metode practice de coordonare, făceam următoarele sublinieri, în expunerea de motive mai sus citată:

„Prin reorganizarea diverselor direcții și instituții din Ministerul Economiei Naționale, după concepția, structura și dinamica nouă mai sus arătată, nu am socotit opera încheiată sau suficientă.

Din experiența de conducere de până acum, am putut constata că, oricât de integral ar fi randamentul de acțiune al unor unități cu obiectiv comun, dacă nu există o legătură, o funcție de coordonare între ele, munca lor este uneori paralelă,

fără să se poată întâlni în punctul comun, de multe ori disparată și rare ori convergentă spre obiectivul comun.

Pentru a înlătura acest mare neajuns, ce se reliefează cu atât mai mult, cu cât unitățile de acțiune sunt mai numeroase, am socotit indispensabil a adopta o nouă metodă de lucru, în funcționarea internă a direcțiilor și instituțiilor din Ministerul Economiei Naționale.

Aceste direcții și instituții se apropie între ele, după gradul de înrudire al operațiunilor lor, pentru a forma patru mai grupe de acțiune și anume:

I) Grupa organizării interne a economiei naționale, cuprinzând următoarele unități de acțiune:

1. Direcția organizării profesionale a comerțului, industriei și meserieșilor,
2. Direcția materiilor prime,
3. Direcția creditului,
4. Direcția încurajării producției industriale, și
5. Direcția energiei și organizării economice pentru apărarea teritoriului.

II) Grupa producției miniere și a combustibilului, cuprinzând următoarele unități de acțiune:

1. Direcția petrolului și a celorlalte produse miniere,
2. Institutul geologic al României,
3. Administrația comercială pentru prospecțiuni și explorări miniere,
4. Direcția redevențelor și impozitelor miniere,
5. Direcția materiilor prime, și
6. Direcția energiei și organizării economice pentru apărarea teritoriului.

III) Grupa comerțului exterior, cuprinzând următoarele unități de acțiune:

1. Direcția reglementării importului,
2. Direcția organizării și încurajării exportului, și
3. Direcția acordurilor de plăți și convențiilor comerciale.

IV) Grupa instituțiilor de cercetări economice, cuprinzând următoarele unități de acțiune:

1. Institutul geologic al României,
2. Institutul central Statistic, și
3. Institutul de cercetări al economiei naționale.

Pentru a asigura unitatea de concepție și de acțiune, între direcțiile și instituțiile fiecărei grupe, am constituit, în fruntea lor, câte un comitet de coordonare, compus din conducătorii unităților respective și secretarii generali, care se vor întruni, cel puțin odată pe săptămână, spre a examina problemele comune de îndrumare și acțiune, ce cad în atribuțiunile direcțiilor și instituțiilor respective, luându-se măsurile necesare, în acest scop, sau supunându-se ministerului, propunerile de coordonare necesare.

Astfel, vor funcționa în Ministerul Economiei Naționale următoarele patru Comitete de coordonare:

- I. Comitetul de coordonare pentru organizarea internă a economiei naționale;
- II. Comitetul de coordonare al minelor și combustibilului;
- III. Comitetul de coordonare al comerțului exterior;
- IV. Comitetul de coordonare al instituțiilor de cercetări economice și telnice.

Iar pentru a se asigura unitatea de concepție și de acțiune, între toate grupele mai sus menționate, s-a instituit un Comitet de centralizare și coordonare generală, pe întreg Ministerul Economiei Naționale, compus din conducătorii direcțiilor și instituțiilor pendinte de minister și din secretarii generali, sub președinția ministrului. Acest Comitet de centralizare și coordonare generală, se va întruni, cel puțin odată pe lună, și va examina toate măsurile și propunerile practice, pentru legătura, rațională și nestânjenită, dintre toate unitățile de acțiune ale Ministerului Economiei Naționale. El va mai examina modalitățile de înlăturare a piedicilor, care îngreuiază funcționarea diverselor servicii; măsurile de luat pentru satisfacerea mai grabnică a necesităților cetățenilor, în legătură cu atribuțiile acestui Minister; măsurile de luat pentru o cât mai neîntârziată atingere a obiectivelor de înființare ale direcțiilor și instituțiilor pendinte de minister, precum și orice alte măsuri și propuneri, în legătură cu activitatea Ministerului Economiei Naționale, menită să înlesnească încurajarea, dezvoltarea și propășirea factorilor de producție și de circulație, prevăzuți în art. 2 din proiect.

Tot la Ministerul Economiei Naționale se păstrează în proiect, conform dispozițiilor actualmente în vigoare, și funcționarea Delegației Economice a Guvernului, organ superior de coordonare a măsurilor economice, privind diversele departamente, pentru a se putea stabili, astfel, o unitate de acțiune interministerială, în toate ramurile de activitate economică."

În adevăr, pentru ca acțiunea de punere în aplicare a politicii economice generale, a Ministerului Economiei Naționale – să fie sincronizată și coordonată, la rândul ei, cu mișcarea și activitatea celorlalte departamente ce convergeau pe sectorul economic – am considerat Delegațiunea Economică a Guvernului ca organ necesar și foarte util.

În această fază evolutivă de funcționare a Ministerului Economiei Naționale, ca organ al comandamentului central și unic, în domeniul economic, însă numai cu competența limitată la zone care avea în afara ei, producțiunea agricolă, munca și transporturile – o politică de reorganizare a economiei naționale, în ansamblul ei, nu se putea face fără colaborarea armonioasă și a departamentelor respective: Agricultură, Muncă, Lucrările Publice și Comunicațiile.

Asadar, pentru ca această colaborare să poată fi realizată, în scopul mai sus arătat, precum și pentru orice acțiune economică, de caracter general – era necesară existența unui organ centralizator și coordonator, realizat atunci în Delegația Economică a Guvernului.

Astfel, în împrejurările politice și economice de la acea dată, organizarea departamentului Economiei Naționale, desăvârșea o a doua fază a evoluției sale, în funcție de obiectivele, de preocupările politicii și planului general pentru refacerea economică.

În acest stadiu de organizare, pe care izbutisem să-l înfăptuiesc, conchideam, în aceeași expunere de motive mai sus menționată:

„În felul acesta, Ministerul Economiei Naționale va constitui un organism unitar, cu o structură internă, cât se poate de rațională și cu o relație funcțională de coordonare și sincronizare, între diversele sale unități de acțiune, îndrumate spre obiectivele comune, cât mai metodică și eficientă cu putință.

Astfel, Ministerul Economiei Naționale se adaptează și corespunde cerințelor economice ale țării mult evoluată în ultimul deceniu, nemaifiind ca un anacronism greoi al altor timpuri, în mijlocul unor vremuri atât de mult preschimbate.

În concepția noastră credem că l-am sincronizat cu noile cerințe, creîndu-i noi organe pentru noile funcțiuni economice, adaptând pe cele vechi la glasul necesităților de azi și însuflând asupra acestei noi structuri, avântul unei concepțiuni realiste, practice și comerciale.

În acest cadru de acțiune, și de muncă nouă, luminat de concepția timpurilor și a necesităților ce trăim, ne străduim să pulseze o inimă nouă, o cadență nouă de realizare, un suflu de dinamică vie, plin de inițiativă și avid de înfăptuire.

Așa fiind, acestui nou organism de muncă, avânt și creațiune, ce și-a potrivit liniile și luminile cu cerințele timpurilor, îi trebuie o mentalitate nouă, pentru ca să-și dea toată roada.

În acest scop facem un mare, adânc și călduros apel, în primul rând, la toți colaboratorii noștri din Ministerul Economiei Naționale, apoi factorilor economici din țară.

Facem un mare, adânc și călduros apel la toți colaboratorii noștri din Ministerul Economiei Naționale, ca ei să înțeleagă, în primul rând, în slova și linia noii organizări a instituției lor, lumina concepției celei noi.

În lumina acestei concepții, fiecare dintre ei, de la cel mai mic până la cel mai mare, de la impiegat până la director, fiecare este un apostol și un creator, fiecare are putința zilnică a desăvârșirii unui mare bine, a unui sprijin pentru țara lui, pentru economia națională.

Înțelegând fiecare, marea și frumoasa misiune a slujbei lor, integrată în intere-

sele generale, vor putea găsi în sufețele lor toată râvnă, tot avântul, toată inițiativa, pe care Ministerul Economiei Naționale le reclamă azi, de la toți slujitorii lui, de la ministru până la impegat, pentru a se transfigura astfel mecanismul departamentului, dintr-un popas administrativ al necesităților economiei, într-o uzină de creație a inițiativei, indemnului, producției și dinamicii naționale.

Iată apelul, adânc și calduros, de înțelegere ce adresăm tuturor colaboratorilor noștri, pentru ca, cu pâlparea nestinsă a râvnei și a avântului lor, Ministerul Economiei Naționale, în noua lui structură, să-și poată înlăptui obiectivul suprem: propășirea grabnică a economiei naționale.

Fac de asemenea, un adânc și calduros apel, către toți factorii economici ce vin în legătură cu Ministerul Economiei Naționale, pentru a da întreg concursul lor inimos, noii organizări a acestui departament, în primul rând, printr-o respectare luminată și spontan consimțită, a tuturor normelor legale, căci numai cu această înțelegere, superioară și patriotică, a respectului legilor, se va putea desăvârși ordinea legală, atât de necesară oricărei activități și, în special, activităților economice.

În al doilea rând, înțelegând că Ministerul Economiei Naționale, să țină contact permanent cu toți factorii economici, spre a cunoaște realitățile, greutatea, necesitățile sau dorințele lor, îi rugăm a ne da întreaga lor colaborare, pentru ca astfel, din legătura strânsă a intereselor profesionale, cu cele generale ale economiei naționale, să rezulte armonia de activitate, singura care aduce propășirea.

Acest cuget nou, această metodă nouă și acest avânt în suflet, le zidesc la temelii Ministerului Economiei Naționale.

Flacăra lor nestinsă ne va călăuzi, fără odihnă, pe drumul nou al înlăptuirilor și al mândriei naționale.

Acestea le înlăptuim și le spuneam, în ziua de 9 ianuarie 1939, la deschiderea noului și vastului santier, ce organizasem, în cuprinsul Ministerului Economiei Naționale.

Iar după trei săptămâni, la 1 februarie 1939, a trebuit să-l parăsesc, trecând la Ministerul Finanțelor, chemat de preocupări, de necesități primordiale și precumpănitoare: cerințele armatei și cele ale apărării naționale.

Ziua aceea de 1 februarie 1939, a fost pentru mine una din cele mai dureroase, căci trebuia să mă despart de o mare și scumpă creație: de politica și planul de reorganizare economică, la care consacrasem ani de studiu, de cercetări, de experiențe și de zbucium, adică tot atâtea paternități, de care eram legat sufleteste, ca de un copil scump, crescut cu trudă, cu grija și cu multe nopți nedormite, de care n-as fi voit să mă despart – și pe care nu-l puteam lua cu mine.

[Mitita Constantinescu, *op.cit.*, vol. III, p. 331-348]

ÎNCHIEIERE

Din cuprinsul acestor trei volume, care constituie ciclul de Politică economică aplicată – toate alcătuind o unitate de analiză și expunere a numitului ciclu – s-au putut învedera următoarele aspecte ale evoluției economiei noastre naționale, în decursul deceniului încheiat cu anul 1940, anume:

a) s-a putut învedera imaginea realităților noastre economice, din principalele sectoare: import, export, balanță de plăți, producție agricolă și industrială, moneda, preturi, muncă, comerț și credit;

b) s-a putut desprinde specificul românesc al acestor realități, precum și poziția, anormală și îngrijorătoare, în care se afla economia noastră națională, din pricina multiplelor și gravelor ruperi de echilibru ce se constatau, pe diferite sectoare și între diverse grupe de forțe economice;

c) s-a putut constata, ca rezultantă a celor menționate la punctul precedent, puterile și dificultăți și convulsii launtrice în care se zbatea masa noastră economică, desi nu un atare tablou clinic, îngrijorător, trebuia să fie expresia și imaginea unei țări atât de bogată ca a noastră;

d) s-a analizat ce anume fenomene economice externe, ori ce concepții, doctrine sau metode și practici economice interne de guvernare au putut fi cauza stărilor daunătoare în care evolua economia noastră națională;

e) s-a stabilit astfel, la capătul acestei economii în suferință, potrivit tabloului clinic pe care îl avea, care erau măsurile importante și necesare ce trebuiau luate, pentru a se remedia situația îngrijorătoare; care erau imperativele ce se cereau a fi satisfăcute pentru a se înlătura poziția subnormală a economiei noastre naționale; care trebuia să fie politica economică menită să redreseze și să-i deschidă calea unei evoluții sănatoase, eficiente și prospere;

f) s-a învederat apoi, pe ce baze pozitive, științifice și obiective a fost concepută și elădită politica economică, planul de reorganizare a economiei naționale, reclamate de necesitățile specificului nostru, anormal și daunător, de imperativele realităților noastre economice;

g) s-au analizat modalitățile și împrejurările în care a fost aplicat planul acelei politici economice și felul cum a fost organizată unitatea de comandament, în concepție și executivă, pentru o eficientă punere în aplicare;

h) s-au expus, în cifre și date pozitive și incontestabile, începuturile de realizări și bunele rezultate ale politicii și planului de reorganizare economică mai sus menționate;

i) s-a arătat apoi cum politica de reorganizare economică pusă în aplicare în anul 1938 și în luna ianuarie 1939, cu bune și satisfăcătoare rezultate – nu a mai fost con-

tinuată, în marea ei majoritate, după această din urmă dată, ci a fost înlocuită cu alte concepții și experiențe economice;

j) s-au analizat și rezultatele dăunătoare, pe diversele sectoare, ale acestor noi experiențe economice, precum și consecințele lor mai importante;

k) în felul acesta, s-a parcurs ciclul integral al fenomenelor mai importante din evoluția noastră economică, în sectoarele mai de seamă ale acesteia, precum și al experiențelor de politică economică, desfășurate în cuprinsul deceniului ce se încheia în anul izbucnirii efective a războiului.

S-a perindat, astfel, în ciclul anterior acestor trei volume de Politică economică aplicată, imaginea obiectivă, linia de orizont integrală, și s-a reliefat topografia fidelă a economiei noastre naționale, cu ridicările și prăbusirile ei, cu toate accidentele de teren și de evoluție.

Mai bine zis, s-a identificat un mare organism economic, care avea tot ceea ce îi trebuia ca să fie sănătos, puternic, activ, creator și bogat. În schimb însă și în ciuda tuturor darurilor cu care fusese înzestrat de Providență, acest organism se găsea într-o gravă și îngrijorătoare stare anormală și de suferință.

Supus unui tratament rațional de politică economică – elaborat, conceput după amănunțite și devotate studii, analize, observații și experiențe asupra bolnavului – organismul economic al țării noastre a reactionat foarte îmbucurător, dând rezultate multumitoare, de însănătoșire și redresare.

Din păcate însă, nici nu ajunsese în convalescență, și acest mare suferind a fost scos, prin împrejurări nedorite, de sub regimul și tratamentul de până atunci și trecut sub un alt regim economic, supus altor experiențe, ca un cobai nevinovat.

Rezultatele și consecințele au fost nefericite, iar în această stare de nou zdruncin, organismul nostru economic a fost găsit de viitorul vremurilor de război.

S-a desfășurat astfel, în ciclul acestor trei volume de Politică economică aplicată, evoluția patologiei noastre economice, cu experiențele ei de guvernare, cu încercările ei de terapeutică, din ultimul deceniu al conjuncturii economice, aproape normală, precedentă războiului.

Iar în „Cuvântul” de introducere cu care înfățișez acest triptic, spuneam:

„Astfel, în această sumară retrospectivă de politică economică a ultimului deceniu, se vor desprinde realități și adevăruri, care au fost consemnate numai *ad usum historiae*, numai pentru respectul de adevăr și exactitate, iar nu pentru a descărca sau încărca cu răspundere, nici pentru a elogia sau învinui – ci pentru dreptele și pilduitoarele învățăminte ce se pot deduce din ele.

Aceasta este însăși menirea lucrărilor de Politică economică, anume: ca experiența unora să poată folosi și altora.”

Am astfel conștiința împăcată și liniștită că, ceea ce împrejurările, oamenii și vremurile nu au lăsat putința a se înlăptui, din totalitatea și ansamblul politicii mele economice, concepută și pusă în aplicare pentru folosul țării – să poată fi dat posibilităților de eventuale utilizări, sub această trunchiată și imperfectă formă.

Fie deci ca experiențele analizate în ciclul acestor volume de Politică economică aplicată să mai poată folosi, cândva, și altora, pentru vremurile care vor urma actualului război.

Cu acest unic cuget am scris și închei aceste pagini.

[Mitita Constantinescu, *op.cit.*, vol. III, p. 351-354]

* Aducem, și pe aceasta cale, cele mai alese mulțumiri D-rei Asistent univ. drd. Gabriela Rodea, de la Universitatea din Cluj-Napoca, pentru informațiile oferite cu o rară amabilitate.

LIBERTATE ECONOMICĂ ȘI INTERVENȚIONISM DE STAT

INTRODUCERE¹

Primul capitol al „Orientărilor generale pentru alcătuirea unui plan economic pe un termen mai lung” este consacrat „Libertății economice și valutare” și se ia ca postulat pentru revenirea la normalitate, reîntronizarea libertății economice. Aceasta, bineînțeles, pentru un viitor mai îndepărtat, întrucât, arată tot „Orientările”, în actuala conjunctură economică internațională „România n-ar putea realiza o reformă de unul singur”, ea fiind obligată să adopte o politică de economie dirijată.

Problema libertății economice, prin opoziție cu cea a intervenției statului în economia particulară, se situează pe primul plan al preocupării conducătorilor de state și ea ocupă, în sectorul economic, același rol pe care, în sectorul politic, îl ocupă problema statelor totalitare sau aceea a statelor democratice.

Vom încerca, în rândurile ce urmează, să creionăm, mai întâi, câteva din argumentele de principiu ale economistilor ortodocși ca și ale economistilor intervenționisti, în legătura cu forma economică a statului modern, înfățișând, apoi, un succint studiu asupra formării, evoluției precum și a cauzelor care au dus la declinul liberalismului economic. Iar pentru a termina, vom face un examen sumar al regimului economic din principalele state, încheind, e de la sine înțeles, cu chipul cum se pune problema pentru România.

În introducerea „Orientărilor generale”, se preconizează că, desi Consiliul Economic a fost *unanim* în dorința de a se putea reveni cât mai repede la un regim de libertate economică, totuși în conjunctura economică internațională de astăzi o asemenea schimbare nu poate fi realizată.

Formula, subliniată și în introducerea la „Orientările generale”, *statul trebuie să îndrumeze, dar nu să se substituie inițiativei particulare și să intre în amănunte cât mai puțin posibil*, este scumpă oamenilor politici din toate statele burgheze și dacă ea nu este întotdeauna respectată, aceasta se datorește *politicului*, care de cele mai multe ori depășește *economicul*.

În momentul când se pune pentru România problema unui plan economic, formula *statul trebuie să îndrumeze*, se conturează din ce în ce mai distinct.

Gradul de îndrumare și de intervenție al statelor în economia particulară este determinat de o serie de cauze, toate în legătură cu specificul economiilor respective și cu conjunctura politică.

Polemica dintre liberaliști și intervenționiști

Forma economică pe care urmează să o ia statele framântă, deopotrivă, astăzi, atât mintile cele mai ascuțite ca și pe cele mai obtuze. Este temerar a se pretinde că vreuna din formele de stat existente corespunde într-adevăr cerințelor unui stat modern.

Adevăratul stat modern, sustine Georges Mer, în lucrarea sa *Reforma Statului în Actiune*, rămâne încă de imaginat și de creat. Noi ne vom ocupa de aspectul economic al chestiunii și ne propunem, în rândurile ce urmează, să prezentăm un studiu de sinteză asupra concepției economice despre stat, spre a putea degaja astăzi, când se pune problema unui plan economic pentru România, calea către care urmează să ne orientăm.

După cum în domeniul politic se conturează tot mai accentuat două mari curente, care formează în același timp și două concepții politice opuse – este vorba de concepția statelor totalitare și de formula statelor democratice – tot astfel și în domeniul economic se desprind două teze contrarii, privitor la forma economică de stat: stat liberal și stat intervenționist.

Dacă, pe tărâmul politic, lupta se dă și se întretine adesea prin violență, în schimb, în domeniul economic, această luptă se duce prin polemici, care uneori sunt interesante și chiar instructive. Polemica economică este dusă între economiștii liberali și economiștii partizani ai intervenționismului de stat în economia privată.

Economiștii ortodocși sunt prea adesea înclinați să respingă *de plano* orice formulă ar veni din partea intervenționiștilor, mai ales când sistemele acestora, puse în aplicare, nu dau din capul locului rezultatele scontate. Economiștii intervenționiști blamează, la rândul lor, pe economiștii ce se mențin pe linia clasică a concepțiilor economice, susținând că liberalismul economic, cu formula „inițiativa particulară miscată de interesul personal ar fi principiul ordinii economice”, este de mult perimat.

Ceva mai mult: intervenționiștii pretind că ultimele vestigii ale liberalismului economic sunt adevărata cauză a marasmului economic care secătuieste economia popoarelor, de două decenii. Dar nici liberaliștii nu se dau ușor batuți: ei atribuie intervențiilor, din ce în ce mai numeroase, în economia particulară, cauza permanentizării crizei economice și recomandă îndepărtarea tuturor intervențiilor în economia privată, pentru a se reveni la principiile sănătoase ale libertății economice.

Intervenționiștii contestă inițiativă individuală virtutea de a crea ordinea și o fac să depindă de o organizație care ar fi întemeiată pe colaborarea concretă.

Deși argumentele sunt seducătoare de ambele părți, trebuie să subliniem că economistii liberali au făcut o serie de concesii care, altădată, se înglobau în principiile ce formau pivotul doctrinei liberalismului economic. Ca o justificare la renunțările făcute, acești economisti și-au intitulat noua doctrină „Neoliberalism”.

Fapt este că economistii formați la școala liberă, ori de câte ori sunt chemați să contribuie cu luminile lor la opera de guvernământ, se văd nevoiți ca în fiecare zi să lase la intrarea în departamentul ce conduc, câte unul din principiile pe care mai înainte – de la catedră îndeosebi – le apărau cu toată puterea convingerii, și să ducă o politică adecvată conjuncturii economice. Această politică nu este decât o permanentă imixtiune a statului în economia particulară, dar ea este dusă cu sovăire și lipsă mai cu seamă de curaj ca și de o vedere de ansamblu.

De aceea se pune pretutindeni, astăzi, problema planurilor economice sau aceea a coordonării legislației și măsurilor economice spre a se cruța, pentru viitor cel puțin, economiile naționale de haosul pe care îl provoacă adesea antinomia legislativă.

Cum s-a născut statul liberal?

După enunțarea polemicii de mai sus, vom încerca să arătăm cum s-a născut ideea de stat liberal – ca o reacțiune împotriva abuzurilor administrației vechiului regim – și cum s-a născut apoi statul intervenționist, ca un corectiv al imperfecțiunii statului liberal.

Nu sunt prea îndepărtate timpurile când suveranii, întruchipând națiunile, continuau nu de a se identifica cu ele, dar de a le confunda cu ei înșiși; ei reglementau și îndrumau economiile naționale după propriile lor nevoi și ale politicii duse de ei. Această situație a durat până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, când se produce „revoluția industrială” care își propune să realizeze, în țările în care ea se manifestă, tipul modern al națiunii industriale și mare producătoare.

Paul Mantoux, în lucrarea *Revoluția industrială în secolul al XVIII-lea* arată pe larg cum s-a desfășurat această revoluție, insistând mai ales asupra revoluției industriale din Anglia. Din cele petrecute în acest timp, un lucru se desprinde; aceia care au făcut revoluția și care au tras primele avantaje, materiale și morale, s-au lovit nu numai de reglementările vieții economice, ci s-au lovit și de o anumită stare de spirit, de tradiții, de o veche structură a societății, care le opunea o serie de piedici. De aceea, în momentul când au avut destule mijloace și când izbânda revoluției le-a dat în același timp puterea materială și creditul politic, oamenii revoluției au avut prima grijă de a abolii aceste reglementări, de a modifica structura și tradițiile în tot ceea ce putea să le împiedice efortul sau să le stânjenească avântul.

Și astfel s-a născut statul liberal.

Iar în ce privește principiile calauzitoare, care au putut influența asupra concepției liberale de stat, trebuie reținute următoarele idei-directoare:

- a) individualismul filosofic și politic din secolul al XVIII-lea;
- b) Revoluția franceză, care considera ca unul din telurile sale, referitoare la regimul de stat, apărarea unei serii de drepturi individuale împotriva abuzului autorității;
- c) liberalismul economic al fiziocraților și a lui Adam Smith.

Pentru acesta din urmă, nici o intervenție a colectivității nu trebuie să stânjenească jocul legilor economice binefăcătoare prin ele însele, deoarece colectivitatea este improprie prin natura sa, să îndeplinească funcții de ordin economic.

Ne gândim să facem aici analiza liberalismului economic, dar menționăm că Adam Smith, remarcabil om politic și ministru al țării sale, și-a conceput sistemul economic în lucrarea devenită catehismul economiei politice „Cercetări asupra naturii și cauzele bogăției națiunilor”, apărută în anul 1776, ținând seamă mai ales de interesul Angliei de atunci.

El nu a propovăduit niciodată pentru Anglia, libertatea economică a comerțului, atunci când aceasta ar fi fost dăunătoare economiei engleze. Dimpotrivă, el a adus numeroase derogări sistemului său, făcând o serie de recomandări ca: înăsprirea taxelor vamale împotriva concurenței din afară; supunerea la anumite dări a produselor străine ce invadeau piața engleză și care s-ar fi putut vinde mai ieftin decât fabricatele similare indigene; apărarea produselor indigene, impunând mărfurilor străine, intrate în Anglia, să poarte un semn distinctiv. Adam Smith mergea chiar până la admiterea de represalii vamale, atunci când era vorba de protejarea comerțului și industriei britanice față de unele măsuri de apărare luate de o altă putere.

Liberalismul economic era, însă, sistemul care convenea cel mai bine economiei engleze și s-a dovedit că el a prins ușor rădăcini adânci, iar Anglia a câștigat.

Anglia a fost bine caracterizată când s-a spus că misionarii pe care i-a trimis pentru cucerirea omenirii, purtau într-o mână Biblia, iar în cealaltă catehismul liberalismului economic al lui Adam Smith.

Franta este, însă, țara care, chiar de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, a dat exemplul cel mai net de concepție liberală, al rolului statului, în materie economică.

Principiile economice adoptate atunci și-au păstrat până astăzi toată valoarea lor juridică. Aceste principii sunt:

- a) libertatea comerțului și industriei – care nu poate fi supusă restricțiilor decât în virtutea legii – este protejată de ansamblul garanțiilor juridice care acoperă drepturile individuale;
- b) principiul libertății comerțului și industriei interzice statului și organelor sale descentralizate să intervină, cu anumite excepții, când e vorba de interese colective, în concurența industrială sau comercială;

c) raporturile economice, care conduc mărfurile de la producător la consumator, sunt concepute pe un plan exclusiv privat, și într-un asemenea mod, încât ele scapă oricărui control și oricărei imixțiuni a autorității publice, înafară, bineînțeles, de cazurile când o lege specială intervine.

Pentru a ilustra cât de departe mergeau oamenii revoluției franceze cu noțiunea de individualism economic, e suficient să amintim de legea Chapelier din 1791, prin care se interzicea orice asociație între oameni de aceeași profesiune sau același fel de industrie, fie că era vorba de lucrători sau de patroni.

„Aceste legături și aceste asociații – prevedea legea Chapelier, având ca scop apărarea «intereselor comune» – nu sunt numai zadarnice, pentru că nu există asemenea interese, și periculoase, pentru că sunt în stare să amenințe ordinea publică, dar ele sunt chiar indezirabile, în măsura în care ar putea stânjeni convențiile libere, de la individ la individ”.

Iar raportul care preceda legea Chapelier cuprindea, între altele, următoarea formulă lapidară:

„Entre l'Etat et l'individu, il n'y a rien”.

Cauze care au determinat declinul liberului schimb

Starea de lucruri înfățișată a durat până la jumătatea secolului al XIX-lea; în acest răstimp, legislația n-a derogat concepției liberale despre stat.

Dar rolul economic al statului, începând cu cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, s-a stins din ce în ce mai mult, sub acțiunea influențelor diverse.

Cea mai de seamă influență este critica doctrinară adusă liberalismului economic de noile școli economice, pe prima linie figurând doctrina lui Frederic List, care în lucrarea *Sistem național de economie politică*, apărută în 1841, combate puternic pe Adam Smith și pe al său liberalism economic. List se pronunță categoric pentru protecționism și cere intervenția statului în vederea apărării economiei naționale.

Pe de altă parte, purtătorii ideilor socialiste – Karl Marx strălucește ca un astru în acest timp și domină toată gândirea economică din jumătatea secolului al XIX-lea, cu lucrarea sa monumentală *Capitalul* – opun concepției de stat liberal o nouă concepție de stat, însărcinat să stabilească ordinea și justiția, organizând și îndrumând producția și schimbul de bunuri economice.

Ca influente de ordin politic care au atenuat forța liberalismului economic, nu trebuie nesocotit faptul că, regimurile democratice extinzându-se, au favorizat influența

claselor sociale mai slabe, în lupta economică; acestea căutau, în același timp, să se bucure cât mai mult de protecția statului.

Dar ceea ce a influențat și mai mult asupra declinului liberalismului economic a fost însăși evoluția condițiilor vieții economice.

Enumerăm câteva:

Concentrarea tot mai accentuată a producției, într-un număr restrâns de mari întreprinderi, cu tendința de monopol. În setea lor de câștig, aceste întreprinderi, prin cartelurile și trusturile încheiate, ucideau concurența, așa cum fusese concepută la finele secolului al XVIII-lea, ceea ce ducea la spolierea consumatorului. Prin dezvoltarea masinismului apare o clasă tot mai numeroasă de lucrători, care efectuează un lucru greu și duc o viață mizeră; aceștia se arată tot mai nemulțumiți de sistemul economic și, timid la început, violent mai târziu, protestează.

Conflictele sociale nu întârzie nici ele să devină extrem de violente, iar statul caută să prevină, intervenind în economia privată. În acest timp, mișcarea sindicalistă începe să fie și ea recunoscută de stat.

Statul intervine

Intervenția statului se dezvoltă încetul cu încetul, astfel încât, la începutul secolului al XIX-lea se formează o concepție de stat care păstrează din concepția liberală numai unele principii juridice generale, și mai ales pe acela că libertatea este dreptul comun.

Dar se temperează și acest principiu prin reglementarea raporturilor particulare, pentru a repara nedreptățile rezultate din inegalitățile de fapt cele mai grave.

Raporturile economice private rămân libere, dar numai în cadrul unei legislații tinzând tot mai mult să determine dispariția abuzurilor sau nedreptăților unui regim de prea mare libertate.

Mai toate țările legiferează pe la începutul secolului nostru o serie de condiții de muncă: limita duratei lucrului, repausul duminical, limita vârstei pentru întrebuințarea femeilor și copiilor în uzine, crearea a diferite instituții de prevedere, și multe altele.

Statul intervine tot mai mult în economia privată, și cum sub regimul liberei concurențe anumite nevoi colective nu pot fi satisfăcute, la adăpostul unor circumstanțe juridice speciale, el creează o serie de servicii publice care se întind la toate marile întreprinderi de interes colectiv (căi ferate, distribuiri de apă, gaz, electricitate etc.).

La acestea se mai adaugă diferite monopoluri de stat, adevărate uzine industriale uriașe, care, în afară de veniturile aduse tezaurului, constituie un stăvilor împotriva speculei prea mari pe care ar fi putut-o face unii întreprinzători particulari, cu anu-

mite produse socotite de primă necesitate și al căror debuseu le era pe deplin asigurat.

Aceasta era concepția economică de stat în pragul izbucnirii marelui război. După cum observăm, această concepție este departe de ceea ce s-a înțeles inițial prin stat liberal. Totuși, aceasta este forma de stat la care cer economistii liberali să se revină.

Forme de intervenție în epoca de după război

După războiul mondial, care a dus la ruperea echilibrului de forțe economice (raportul între producție, repartitie, circulație și consum de bunuri), intervenționismul de stat în economia privată a luat forme mult mai accentuate.

S-ar putea spune că este vorba de o nouă concepție despre rolul economic al statului. Dar de data aceasta nu se mai poate vorbi de o imixtiune parțială a statului într-un domeniu care, în principal, rămâne acela al economiei liberale, dar de o concepție împotriva acestei economii, iar în cel mai bun caz, de o acțiune generală cu tendința de a organiza, controla și îndruma raporturile economice.

Această intervenție a statului care a luat denumiri diferite, dominând termenul de economie dirijată, s-a manifestat deosebit în statele lumii, în funcție de regimurile politice respective.

Pe primul plan al intervenționismului se situează Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice, unde noțiunile de libertate individuală sau de liberalism economic nu mai păstrează nici o urmă.

În republica sovietică, după cum se știe, întreaga economie este organizată și condusă de stat, fie direct, fie prin organisme colective care-i sunt subordonate, și care primesc ordinele de la centru.

În țările cu regim de dictatură politică – Italia și Germania – ideea de intervenționism este extinsă la întreaga economie a țării. Economia nu este nici socialistă, nici etatistă, dar primește o îndrumare din partea statului, care poate să urmărească dezvoltarea sa și să directiveze pe care le consideră necesare.

Chiar și Anglia, țară democratică, și unde mai mult decât în altă țară, economia națională este fondată pe ideea de libertate economică, intervenția statului, mai cu seamă după izbucnirea crizei din 1929, a luat forme foarte pronunțate, culminând cu politica de deflație monetară (septembrie 1931), măsură care a permis înviorarea industriei engleze, gătuită de concurența țărilor industriale de pe continent.

În Franța, tot democratică, după venirea partidului socialist la conducerea statului, intervenționismul în economia privată a luat tot mai mult aspectul unui socialism de stat. Guvernul actual, cu un caracter pronunțat naționalist, reluând firul vechii politici a Franței, controlează și îndrumă întreaga economie a țării.

Toate statele lumii au intervenit sub diferite forme în economia particulară, unele urmărind scăderea preturilor (cazul Italiei), altele creșterea puterii de cumpărare a consumatorilor (cazul Statelor Unite ale Americii).

Este foarte instructiv cazul S.U.A., unde președintele Roosevelt se ridică împotriva abuzurilor provocate de regimul economiei libere și trece la o serie de măsuri economice, cu caracter social, care lovesc direct în *regii* economiei americane, ca și în toți beneficiarii muncii colective.

Deja marele pacifist, președintele Wilson, în cartea sa *Noua libertate*, constată că democrația americană este amenințată de un nou sclavaj, prin oligarhia regilor carbunelui, fierului, otelului, grâului, petrolului, finanței și creditului și prin coaliția acestor magnati cu agenții electorali. Aceștia, spune Wilson, au subalternizat congresul, care la rândul său, a subalternizat executivul, și iată adevărații stăpâni.

Aceste cuvinte ale lui Wilson arată o mentalitate nouă, creată în marea republică de peste ocean, mentalitate care, la președintele Roosevelt, a luat forma unui umanitarism impresionant.

Discursul inaugural rostit de Franklin Roosevelt când a intrat în Casa Albă constituie dovada, nu numai a noii mentalități pe care și-a propus s-o imprime poporului său, dar chiar un imperativ al vremii, pe care marii oameni de stat l-au sesizat.

Două pasaje din acel discurs ne vor edifica pe deplin:

„Practicile negustorilor de bani fără scrupule au fost biciuite de opinia publică, repudiate de oamenii de inimă și de simț. La drept vorbind, acești negustori de bani au încercat ceva, dar forțele lor relevă o tradiție deja terminată.

După căderea creditului, aceștia au propus ca remediu de a imprumuta tot mai mulți bani ca în trecut. Spulberându-se posibilitatea de câștig, prin care tineau națiunea sub jugul lor mincinos, ei au recurs la tot felul de rugăminti, suplinind cu lacrimile în ochi să li se redea încrederea. Ei nu cunosc decât legea unei generații egoiste. Ei nu au un ideal; în lipsă de ideal, poporul piere.”

„Fericirea nu rezidă numai în posesia de aur, ci în sentimentul împlinirii unei opere, în zbuciumul elanului creator. Bucuria pe care ne-o dă munca trebuie să ne întoarcă din calea de a căuta fericirea în urmărirea nebunească de bunuri care se risipesc.”

De acest fel de sentiment a fost animat președintele Roosevelt când a venit în fruntea statului său și așa se explică succesul pe care l-a avut la cea de a doua alegere ca președinte și se nădăjduiește că, împotriva tradiției, va fi reales pentru cea de a treia oară.

Interventionismul său economic pentru a repune pe alte baze economia americană în prosperitate, după zguduirea produsă de crahul bursier din 1929, a constat, în

linii largi, în devalorizarea dolarului, reforma agrară și reforma industrială. Ne-am ocupat și noi altădată pe larg, în lucrarea *Sistemul economic Roosevelt*, de revoluția economică americană, și nu vom mai intra aici în detalii. Menționăm numai că toate legile de intervenționism ale președintelui Roosevelt au avut o largă bază socială, trecând adesea peste textul constitutiei, ceea ce a făcut Curtea Supremă, cea mai înaltă instanță a magistraturii, să declare anticonstituționale mai multe măsuri, printre care și principala reformă a guvernului, legea care cuprindea și codurile industriale, numită prescurtat N.R.A. (National Recovery Act).

Deși această lege aducea o serie de clauze favorabile clasei muncitoare, prevăzându-se chiar și un minimum de salariu, și deși venea în avantajul patronilor, deoarece se urmărea transformarea unei concurențe distructive într-o concurență constructivă, ea a fost mult boicotată de bancherii și marii industriști americani.

Când Curtea Supremă a găsit legea anticonstituțională, partizanii concepției economiei liberale au respirat ușurați. Ei fuseseră nespuse de contrariați că tocmai Statele Unite ale Americii, țara tradițiilor și libertăților economice, unde dezvoltarea capitalismului atinsese culmi nebanuite cu câteva decenii în urmă, era de data aceasta câmpul celor mai radicale măsuri de intervenție experimentate vreodată într-un stat burghez.

Din cele arătate desprindem ideea că toate statele intervin astăzi, sub diferite forme, în economia particulară și că reîntronizarea libertății economice nu rămâne decât un deziderat formulat la conferințele internaționale sau consemnat în mapele convențiilor comerciale.

Strigătele tot mai alarmante ale factorilor producători și, îndeosebi ale comercianților de a se reveni la principiile libertății economice rămân zadarnice, deși ele sunt destul de bine auzite de cei cărora le sunt adresate.

Răspunsul dat este stereotip: aceștia nu reprezintă decât interesele unei singure clase sociale, pe când guvernele trebuie să satisfacă interesele tuturor claselor, „deci interesele colective”.

Planificarea economiilor

Prin planificarea economiilor, intervenționismul de stat ia forme tot mai accentuate de imixtiune în economia privată, tocmai cu scopul de a răspunde acestui deziderat al vremii: socialul. Acest intervenționism în direcții plurilaterale îndispune, pe drept cuvânt, economistii liberali, care nu admit depășirea unor anumite limite de dirijare a economiilor.

Pentru aceștia, limitele economiei dirijate, în cadrul economiei capitaliste, trebuie să coincidă cu limitele dintre sectorul politic și sectorul privat al economiei.

Procesul de discriminare între aceste două sectoare nu este greu de făcut. Activitatea economică susceptibilă de a afecta interesul public, ca și aceea cu caracter monopolist, trebuie să treacă sub influența și controlul direct al statului.

Cele mai fericite exemple de dezvoltare a sectorului socializat în cadrul economiei capitaliste sunt oferite – pentru economistii liberali – de Anglia și Statele Unite. Dar noi am arătat că în Statele Unite, marile reforme propuse de președintele Roosevelt, la începutul președinției sale, erau destul de radicale, și că economistii liberali au triumfat, atunci când Curtea Superioară le-a respins.

Pentru economistii liberali, dirijarea în sensul de mai sus nu se confundă cu intervenționismul de stat, care înseamnă mai mult o politică economică generală sau măsuri cu caracter temporar.

Se pare, însă, că aceste formule sunt cu totul insuficiente față de timpurile actuale. Ideea planificării economice prinde teren, iar statele se grăbesc să găsească formula cea mai adecvată pentru a corespunde nevoilor reale ale economiei respective.

Ideea planificării vine să răstoarne radical vechile concepții de politică economică. Lewis Lorwin scrie în această privință:

„Planificarea este o nouă metodă de procedură economică, care se impune din ce în ce mai mult.

Ea cuprinde principii care oferă noi soluții problemelor economice actuale. În ciuda dificultăților economice și politice, această formă de economie dirijată se impune peste tot.

Deoarece planificarea are o bază științifică, se poate spune că va da rezultate satisfăcătoare.

Planificarea este o sinteză a dinamismului și dorinței de ordine de astăzi. Este o fază a unui fel de a vedea viața cu totul nou. Principiul «laissez faire» al secolului al XIX-lea se sprijinea pe o orientare cu totul metafizică și providențială.

Principiile planificării din secolul al XX-lea se sprijină pe credința în puterea omului de a promova viața economică prin știință și imagine constructivă.”

Dar planificarea economică nu este numai o formulă „la modă”, după cum se pronunță cu scepticism atâtia economiști liberali. Ea vine să corecteze imperfecțiunile echilului sistem economic, întrucât, după cum arată și d-l Obolensky-Ossinski, principalele cauze care au dus la cea mai catastrofală depresiune economică au fost:

a) lipsa de coordonare – anarhie – în procesul economic, ca un corolar al formulei „laissez faire” care stă la baza sistemului individual capitalist;

b) divergența adâncă între activitatea de producție și puterea de consum, ca urmare a credinței în reglarea automată a pieței prin intervenția mecanică a preturilor.

Și Mario Rousten – om politic și distins ziarist francez – în articolul „*Economiile dirijate*” se ridică împotriva jocului liber al forțelor economice. El scrie în această privință:

„Vechea credință în ajustarea automată a economiei naționale și internaționale s-a prăbușit. Nu se poate afirma că, pe planul național și internațional, e un sacri-legiu stânjenirea acțiunii libere a principiilor de reglare a cererii și a ofertei și a concurenței. În această luptă înversunată, unde zdrobirea celui slab de către cel puternic era considerată ca unul din aspectele justiției universale, omul vede un război groaznic și aspiră la armonia intereselor solidare. Legea concurenței fără limită este legea junglei. Individualismul neînfrânat este o lege a barbariei.

John Stuart Mill a spus cândva că, concurența ar putea să nu fie stimulentele cel mai cinstite, dar că era, cel puțin în epoca sa, un stimulent indispensabil. Cine ar îndrăzni să prevadă – se întreba el – vremea când acest stimulent nu ar mai fi necesar progresului?

Astăzi nu mai avem aceleași idei, nici aceleași sentimente privind cuvântul «progres». Vremea ce nu se îndrăznea a fi prevăzută în anul 1848 a sosit.

Louis Blanc a denunțat nenorocirile acumulate de asprul antagonism al intereselor individuale. Suprimarea concurenței este azi o utopie, limitarea concurenței este o necesitate”.

Hotărât! Stilul domnului Rousten este tare. Domnia sa, fiind ziarist, a urmărit probabil și anumite efecte de stil cu care să-și impresioneze cititorii. Din rândurile sale se degajă, însă, o teză care este aceea a timpului prezent.

Dar mulți dintre economistii de marcă ai vremii se declară pertizani ai planificării economiilor și combat sistemul economic liberal, pe care nu-l mai socot capabil să determine restabilirea echilibrului de forțe economice.

Astfel, J.M. Keynes³ susține că în sistemul liberal-capitalist nu există posibilitatea pentru stat de a atenua crizele economice prin măsuri interne. Criza din 1932, susține profesorul englez, a determinat o puternică reacție în favoarea intervenției statului; astfel, economia dirijată, planificată etc. capătă azi o amploare deosebită.

Iar profesorul T.E. Gregory⁴ opinează că a planifica înseamnă a armoniza posibilitățile unei economii naționale unor scopuri bine determinate.

„Planificare și acțiune rațională sunt sinonime. Tendințele actuale sunt de a crede că drumul la bunăstarea economică trece prin autarhie.

Generația de azi nu mai crede în libera concurență. Idolul ei este astăzi *organizația voluntară*”.

Vorbind despre autarhie, emeritul publicist arată că aceasta atrage după sine și ideea de planificare, iar numeroasele state în Europa tind către autarhie. Profesorul Gregory își exprimă convingerea că numărul acestora a crescut odată cu crearea noilor state naționale, în urma păcii de la Versailles.

Economistii germani Wagemann⁵ și Sombart⁶ precizează locul pe care-l ocupă ideea planificării în noua orientare a Reich-ului.

Noi înțelegem prin economie planificată – spune profesorul Wagemann – nu îndepărtarea economiei private, pe care, dimpotrivă, dorim s-o restabilim în drepturile sale, sub o formă sănătoasă. Economia planificată este pentru noi crearea formelor rezonabile de viață economică, adică stabilirea directivelor pentru însănătoșirea existenței economice a națiunii.

„În locul celor două puteri care au stăpânit viața noastră economică până aici – hazardul și dorința de dominare și câștig a unei minorități – voința poporului încarnată în stat este aceea care trebuie să devină putere conducătoare”.

Aceeași teză o împărtășește și profesorul W. Sombart, care scrie la pagina 301 și următoarele, din lucrarea amintită:

Astăzi nu mai există decât două posibilități de organizare economică viitoare:

- a) economia dependentă, fără plan;
- b) economia planificată.

Economia planificată nu se opune în mod necesar economiei private, dar ea se opune unei economii haotice, dezordonate, fără plan și fără inteligență.

„Nu poate fi vorba, aici, de nimicirea economiei private libere, ci de înlăturarea haosului și organizarea economiei generale, până acum lipsită de orice plan.

O economie națională trebuie să fie planificată, pentru că altfel nu poate exista. Economia națională își va alege formula de dirijare economică potrivită structurii sale”.

În ceea ce privește economistii români, sunt numeroși partizanii intervenționismului de stat în economia particulară. Sunt binecunoscute teoriile profesorului M. Manoilescu⁷ în această privință spre a mai insista. Iar discuțiile provocate de profesorul Gh. Tască, în jurul ideilor exprimate de dl. Manoilescu în lucrările sale, au dus la o foarte interesantă polemică asupra problemei „Industrializare și agrarizare”, cu care prilej, o serie de economiști și-au spus cuvântul⁸ asupra mult controversatei chestiuni a libertății economice.

Profesorul Virgil Madgearu, ale cărui opinii privitor la intervenționism, sunt îndejuns de bine conturate, într-un studiu *Industrializare și reagrarizare*⁹, scrie:

„Reagrarizarea statelor industriale este sfârșitul economiei mondiale, bazată pe schimbul complementar și înlocuirea ei prin blocuri autarhice.

Nici un stat nu se poate feri de autarhie, care îi este impusă de restul lumii.

O reîntoarcere la sistemul pieței mondiale, a schimburilor între economiile naționale este în afara de orice posibilitate”.

Am aratat suficient, credem, într-o lucrare în care ne-am propus să trasăm numai punctele cruciale ale unei mari probleme – aceea a libertății economice și a intervenționismului de stat – ca liberalismul economic, după ce a contribuit într-o largă măsură la progresul civilizației timp de un secol și jumătate, și-a spus ultimul cuvânt, și că noua orientare economică se bazează, nu numai pe un alt sistem, dar, ceva mai mult, ea corespunde crezului unei generații ce se ridică și care vrea să fie mai dreaptă decât premergătorii ei.

Dar mai există o ultimă rezistență: acesta nu promeste însă de la economistii liberali, care – în fața zbuciumului popoarelor de a-și făuri o viață mai bună – renunță, încetul cu încetul, la ideologia lor și încep să recunoască că noua orientare economică este în același timp un imperativ al vremii și care corespunde mai bine factorului social.

Rezistența se întâlnește însă la oamenii de afaceri, la comercianți și industriasi uneori, care pot mai bine prospera sub regimul libertății economice. Aceștia, deși văd clar cum stau lucrurile, din cauza mentalității, lor, nu sunt dispuși să facă concesii, și, ori de câte ori au prilejul, se luptă să determine guvernele de a reveni la formula *laissez faire*. Ei nu se pot obișnui cu ideea ca *formula rentabilității* să cedeze principiului *utilitarist*.

Numeroasele conferințe internaționale, cu caracter economic și monetar, dovedesc eforturile făcute de a se reveni la un regim de mai multă libertate. Parcă în ciuda acestor fortări, țările și-au închis și mai mult barierele, căutând să-și dezvolte la maximum economiile naționale.

Mai sunt însă atâția care-și manifestă convingerea că se va reveni, și curând încă, la sistemul liberului schimb.

În ce ne privește, nu împărtășim această opinie, și deși noi știm că istoria se repetă, mai știm însă că ea se repetă sub alte forme, sub forme noi.

II. POLITICA ECONOMICĂ A ROMÂNIEI

După acest sumar examen al concepției economice despre stat și după privirea aruncată asupra sistemelor economice din principalele state, ne vom opri pentru a face o succintă examinare a situației de la noi.

În România, lăsând la o parte legile de protecție industrială dinainte de 1914, intervenționismul de stat s-a manifestat destul de pronunțat imediat după război, începând cu exproprierea rurală, operație impusă de împrejurări prea cunoscute spre a mai insista, și cu conversiunea datoriilor agricole, operație deopotrivă de mare ca și prima, și pentru a cărei reușită a trebuit să se ducă o luptă dărnă împotriva formalismului juridic.

Până în pragul războiului mondial, formula care stătea la baza încheierii acordurilor și convențiilor comerciale dintre România și alte state era aceea a clauzei națiunii celei mai favorizate.

După cum era și firesc, războiul a curmat brusc orice libertate, dar restricțiile, în România, au început să se aplice chiar în epoca neutralității (1914-1916).

Astfel, în cei doi ani premergători intrării României în acțiune, s-a înființat comisia centrală pentru exportul cerealelor și derivatelor, comisia pentru exportul vinului, precum și comisia centrală de import.

Oprirea exportului de aur și suspendarea convertibilității monedei au fost, de asemenea, două măsuri restrictive, ale caror reflexe se vad și astăzi.

În timpul aprovizionărilor generale de după război, exportul nu se putea efectua decât pe baza unor permise speciale și cu plata taxelor de export, uneori foarte ridicate.

Statul, în vederea importului – care se acorda pe baza unor permise de import – era obligat să pună restricții la export și să rezerve anumite marfuri pentru compensații.

În anul 1919, s-a înființat serviciul de control al valutei și de plăți externe, aceasta pentru susținerea cursului monedei naționale, iar în 1923, guvernul a creat oficiul central de control al devizelor. Amintim că taxele vamale – atât pentru import, cât și pentru export – au fost generalizate și se plăteau în aur.

După cum se vede din cele relatate de noi atât de sumar aici, imixtiunea statului în economia privată s-a făcut tot mai simțită în România, în epoca de după război.

Protestele comercianților împotriva acestei politici de intervenție și cererea permanentă de a se reveni la libertatea comerțului au rămas literă moartă.

Guvernele vremii primeau memorii din partea organizațiilor profesionale, ascultau doleanțele comercianților, făceau promisiuni categorice că starea de lucruri se va schimba imediat, dar conjunctura economică internațională nu le îngăduia să-și țină angajamentele luate. Economia națională trebuia apărută cu orice sacrificiu.

Cangrena săpăta în corpul economiei naționale, în urma ruperii raportului de forțe economice provocată de război trebuia operată, iar statul s-a simțit obligat să încerce orice terapie economică spre a determina înviorarea acestei economii. A fi lasat, în acele momente libertatea schimbului, ar fi echivalat cu slăbirea totală a economiei naționale.

Că s-au comis erori în politica economică dusă în acel timp, aceasta este o altă latură a problemei, de care ne vom ocupa aici, într-un studiu de generalități. Ceea ce urmărim, este să demonstrăm că intervenționismul în economia privată a luat forme tot mai accentuate în România, imediat după război.

Dar guvernele românești, în ultimii ani îndeosebi, au intervenit tot mai mult în viața economică, instaurând controlul devalizelor în mai 1932 și culminând cu politica contingentării importului, introdusă în noiembrie 1932.

Deși ministrul industriei și comerțului de atunci a declarat că este vorba de o măsură temporară a reglementării importului și care nu este decât un instrument de coordonare între politica de import și regimul plăților în străinătate al acestui import, adevărul este că noua politică a fost impusă de conjunctura economică internațională și că, departe de a fi fost temporară, ea s-a extins curând, la reglementarea întregului nostru comerț exterior.

Într-adevăr, măsura luată de guvernul din noiembrie 1932 a fost impusă de conjunctura economică internațională, întrucât statele, în căutarea formulelor mai potrivite care să corespundă politicii lor autarhice, au pus stăvilă importului mărfurilor, continuând însă să ducă o politică de expansiune a exportului produselor indigene.

Toate aceste state au căutat să justifice noua politică economică prin necesitatea de a obține permanent cantitatea devalizelor necesare acoperirii și menținerii stabilității legale a monedelor naționale. Aceasta constituia numai o justificare.

Realitatea era însă altă: odată cu ruperea echilibrului de forțe economice, conducătorii statelor au început să nu mai creadă în revenirea echilibrului pe baza vechii formule de cooperare internațională, și atunci au trecut, fără a mărturisi, la o politică de economie închisă, fiecare stat căutând să-și satisfacă nevoile prin mijloace proprii.

Profesorul C. Leon, fostul subsecretar de stat al industriei și comerțului, precizează foarte bine această idee, în studiul său *Statul național și politica economică*.

„Așa-zisele autarhii nu s-au constituit numai din nevoia apărării valutei naționale, sau din trebuința creării unei balanțe comerciale active; ele au luat naștere, îndeosebi din necesitatea politică de a crea o unitate economică cât mai completă”.

Împotriva acestei politici s-a ridicat mai ales clasa negustorească; ea își pusese mari speranțe în venirea la guvern a partidului liberal, pentru renunțarea la controlul comerțului exterior de către stat. Dacă nici guvernul liberal – a cărui doctrină economică era aceea a individualismului economic – n-a putut renunța la politica contingentării, de bună seamă că un tel mult mai înalt decât programul unui partid politic fusese cauza atitudinii luate. Acest tel nu putea fi altul decât utilizarea cât mai com-

pletă a economiei naționale, pentru a se putea lupta cu măsurile de apărare luate de toate celelalte țări.

Statul român, schimbându-și fundamental structura în urma adoptării Constituției din februarie 1938, care pune la baza organizării sale principii cu totul noi, înlocuind statul individualist de ieri cu un stat de interes general, dominat de concepții solidariste, problema imixtiunii în economia particulară se pune cu mai multă asiduitate ca oricând.

Dar această nouă reorientare politică a fost încununată și de pronunțarea caracterului național al statului român. Ori, un stat național nu se poate concepe fără o puternică armatură economică.

Iar statul național trebuie construit ținându-se seama, în cât mai largă măsură, de revendicările sociale ale vremii. Politica economică, care nu este decât un aspect al politicii generale, trebuie dusă cu multă chibzuință și rezemată pe o mai largă bază socială, spre a putea fi eficace.

O politică economică națională, pentru a fi posibilă la noi, are nevoie de o serie de condiții. Guvernele sunt datorate să caute asigura o mai bună stare economică popoului român și îndeosebi țăranului, a cărui putere de cumpărare este astăzi redusă la minimum.

În statul național, guvernul trebuie să mărească ca elementul autohton să domine viața economică.

Noul stat solidarist trebuie să se ocupe îndeaproape de armonizarea intereselor diferitelor categorii sociale, fără a îngadui dezvoltarea unei categorii în dauna celorlalte. Politica unei repartitii mai echitabile a venitului național trebuie să figureze pe primul plan. În Franța, de pildă, s-a fixat o limită superioară a beneficiilor rezultate din industria de război.

Dar pentru realizarea acestor postulate, pe plan economic este nevoie de un organ care să asigure o continuitate și o unitate în politica noastră economică.

Un astfel de organ a fost creat și în România prin înființarea Consiliului Superior Economic¹¹.

Principalul atribut al Consiliului Superior Economic, conform prevederilor art. 2 punctul a) din lege, este de a întocmi și adapta, în conformitate cu conjunctura economică, planurile și programele de rationalizare și de valorificare a producției, precum și de a face propuneri de coordonare a liniilor generale în politica schimburilor, tarifelor și contribuțiilor fiscale.

Deci, întocmirea planurilor economice a fost principalul mobil al creării acestei instituții.

Spre a corespunde rostului pentru care a fost creat, Consiliul Superior Economic a întocmit, în vara anului 1938 *Orientările generale pentru alcătuirea unui plan eco-*

nomie pe un termen mai lung, a căror economie am înfățișat-o în introducerea volumului *Aspecte ale economiei românești*.

Dar Consiliul superior economic nu s-a oprit numai la aceste „Orientări”; la cererea guvernului, el a alcătuit un cadru de plan economic, care sintetizează întreaga politică economică pe care urmează să o îmbrățișeze România pentru o primă perioadă de cinci ani.

Acest anteproiect de plan economic, care se sprijină pe ideile emise în *Orientările generale*, este menit să aducă coordonarea legilor noastre economice și să dea vieții economice impulsul, cerut de conjunctura economică internațională.

Cuvântul introductiv al cadrului de plan economic, cuvânt pe care-l reproducem în rândurile ce urmează, ne arată spiritul în care a fost concepută lucrarea.

„S-ar parea normal ca un plan de acțiune economică să înceapă prin propunerea măsurilor rationale și directe, menite să ridice cantitativ și calitativ producția țării. Înseriind *Căile de Comunicatie, Utilajul General și Inventarul bogățiilor Țării și al avutului Statului* în fruntea măsurilor pe care le propunem, Consiliul Superior Economic nu se îndepărtează decât în aparență de raționalizarea producției, căci organizarea căilor de producție și a utilajului general constituie condiții prealabile, dar esențiale pentru dezvoltarea și valorificarea producției, iar inventarul bogățiilor naționale este indispensabil pentru alcătuirea unui plan de normalizare economică.

Oricare ar fi, într-adevăr, măsurile directe ce s-ar lua, fără înlesnirea și ieftinirea transporturilor; fără așezarea eforturilor individuale sau colective în cadrul cel mai prielnic valorificării lor; fără o suficientă cunoaștere a rezervelor aparente și ascunse ale țării – nu s-ar putea realiza progrese simțitoare nici în agricultură, nici în industrie, nici în exploatarea zăcămintelor miniere, în a pădurilor, în a pescăriilor – ca să enumerăm numai principalele ramuri ale industriei noastre economice.

Se poate afirma, fără înconjur, că dezechilibrul nostru economic este în mare parte – în cea mai mare parte – datorat greutăților de transport, adică lipsei de drumuri, lipsei de material rulant suficient și lipsei de organizare în funcționarea celui pe care-l posedăm.

Dat fiind că dezvoltarea căilor de comunicație și organizarea mijloacelor de transport mai sunt imperios cerute și de necesitățile apărării naționale, mari eforturi și sacrificii se impun pentru rezolvarea acestor probleme înainte oricărui altor.”

Dar partea cea mai dificilă acum nu mai este întocmirea definitivă a planului, din moment ce principiile enunțate în anteproiectul de plan economic au adevărul guvernului.

Succesul sau insuccesul va depinde de modul în care se va pune în aplicare planul și cum se va urmări realizarea lucrărilor prevăzute în acest plan.

Dacă, în trecut, Germania lui Bismark și mai apoi Germania lui Wilhelm al II-lea au putut cunoaște o mare prosperitate pe toate planurile, începând de la cel militar, trecând prin cel politic și terminând cu cel economic, aceasta s-a datorat planurilor minucioase întocmite și mai ales minucioasă urmărite, spre a fi duse la bun sfârșit.

În ce privește prezentul, eforturile atâtor state, în frunte cu Germania, Italia și U.R.S.S. de a-și mari potențialul economiilor respective prin planuri economice sunt pilduitoare. Istoria va avea de înregistrat fapte, cu adevărat deosebite, pentru epoca în care trăim.

Astăzi, când poporul român se atăla la o răspântie a existenței sale, când un nou suflu învâluie conștiința sa și când dorința de afirmare în concertul celorlalte state crește într-un ritm neobișnuit, realizarea unui plan economic — în scopul stimulării și raționalizării economiei naționale pentru a asigura elementelor active din această țară o viață mai bună — se impune cu toată vigoarea de care statul român a dat dovadă în momentele hotărâtoare ale istoriei sale.

Note

* Directorul Oficiului de studii din Consiliul Superior Economic.

¹ Acest studiu a fost întocmit pentru documentarea Consiliului Superior Economic, în cadrul lucrărilor pregătitoare pentru alcătuirea planului economic românesc. El este extras din volumul *Aspecte ale economiei românești*, în a cărui introducere am prezentat ideile directoare ale *Orientărilor generale pentru alcătuirea unui plan economic*, întocmite de Consiliul Superior Economic în vara anului 1938. Lucrarea *Aspecte ale economiei românești* este rodul muncii referenților oficiului de studii din Consiliul Superior Economic și ea cuprinde examinarea amănunțită a principalelor probleme care fac obiectul *Orientărilor*.

² Pentru acest capitol, a se vedea și volumul X din *Enciclopedia Franceză*, consacrat „Statului Modern” din care ne-am inspirat și noi, în parte, pentru examinarea problemei.

³ *The general Theory of Employment*, London, 1935.

⁴ *Gold, Unemployment and Capitalism*, London, 1932.

⁵ *La stratégie économique* - Payot, 1938.

⁶ *Le socialisme allemand* - Payot, 1938.

⁷ *La théorie du protectionisme et de l'échange international*, Giard, 1928 - *Le siècle du corporatisme*, Giard, 1936.

⁸ A se vedea colecția hebdomadarului economic „Excelsior”, anii 1938-1939 și revista „Analele economice și statistice”, 1938.

⁹ „Arhiva pentru știința și reforma socială”, 1936, vol. II.

¹⁰ Ideea consiliilor economice nu este nouă. În mai toate statele Europei funcționează asemenea instituții, uneori ele aparând ca organe consultative pentru politica economică a guvernelor, alteori dând directivele acestei politici.

În România s-au votat în trecut mai multe legi pentru înființarea de Consilii economice, prima lege datând din anul 1907, când s-a creat „Consiliul Superior al Comerțului”. Ultimul Consiliu al Economiei Naționale a fost înființat sub guvernul domnului profesor Nicolae Iorga, prin legea din aprilie 1932, având ca principala atribuție să studieze și să propună guvernelor liniile generale ale politicii economice a statului.

¹¹ Consiliul Superior Economic al României funcționează azi pe baza legii din aprilie 1936, cu modificările aduse în iulie 1938.

[Victor Scarlatescu, *Libertate economică și intervenționism de stat*, extras din lucrarea *Aspecte ale economiei românești*, publicată de Consiliul Superior Economic, București, 1939]

ședinții Consiliului de Miniștri

(1862-1940)

- 1862 ian. 22 febr. 3 – iun. 8/20, Barbu Catargiu
- 1862 iun. 8/20 – iun. 24/iul. 6, Apostol Arsache
- 1862 iun. 24/iul. 6 – 1863 oct. 11/23, Nicolae Kretzulescu
- 1863 oct. 11/23 – 1865 ian. 26 febr. 7, Mihail Kogălniceanu
- 1865 ian. 26 febr. 7 – iun. 14/26, Constantin Bosianu
- 1865 iun. 14/26 – 1866 febr. 11/23, Nicolae Kretzulescu
- 1866 febr. 11/23 – mai 11/23, Ion Ghica
- 1866 mai 11/23 – iul. 15/27, Lascăr Catargiu
- 1866 iul. 15/27 – 1867 mart. 1/13, Ion Ghica
- 1867 mart. 1/13 – aug. 5/17, Constantin A. Kretzulescu
- 1867 aug. 5/17 – 1868 mai 1/13, Ștefan Golescu
- 1868 mai 1/13 – nov. 16/28, general Nicolae Golescu
- 1868 nov. 16/28 – 1870 febr. 2/14, Dimitrie Ghica¹
- 1870 febr. 2/14 – apr. 20/mai 2, Alexandru G. Golescu²
- 1870 apr. 20/mai 2 – dec. 18/30, Emanoil (Manolache) Costache Epu-reanu
- 1870 dec. 18/30 – 1871 mart. 11/23, Ion Ghica
- 1871 mart. 11/23 – 1876 apr. 4/16, Lascăr Catargiu
- 1876 apr. 4/16 – apr. 27/mai 9, general Ion Emanuel Florescu
- 1876 apr. 27/mai 9 – iul. 24/avg. 5, Emanoil (Manolache) Costache E-pureanu
- 1876 iul. 24/avg. 5 – 1881 apr. 10/22, Ion C. Brătianu
- 1881 apr. 10/22 – iun. 9/21, Dumitru C. Brătianu
- 1881 iun. 9/21 – 1888 mart. 23/apr. 4, Ion C. Brătianu
- 1888 mart. 23/apr. 4 – 1889 mart. 29/apr. 10, Theodor Rosetti³
- 1889 mart. 29/apr. 10 – nov. 5/17, Lascăr Catargiu
- 1889 nov. 5/17 – 1891 febr. 21/mart. 5, general George Manu
- 1891 febr. 21/mart. 5 – nov. 27/dec. 9, general Ion Emanuel Florescu
- 1891 nov. 27/dec. 9 – 1895 oct. 4/16, Lascăr Catargiu
- 1895 oct. 4/16 – 1896 nov. 21/dec. 3, Dimitrie A. Sturdza
- 1896 nov. 21/dec. 3 – 1897 mart. 31/apr. 12, Petre S. Aurelian
- 1897 mart. 31/apr. 12 – 1899 apr. 11/23, Dimitrie A. Sturdza
- 1899 apr. 11/23 – 1900 iul. 7/19, Gheor-ghe Grigore Cantacuzino

¹ Demisia lui Dimitrie Ghica este primită la 27 ian. 1870, dar i se cere să gireze până la for-marea noului guvern.

² Suveranul declară Adunările Legiuitoare că a primit demisia lui Alexandru C. Golescu la 30 mart. 11 apr. 1870.

³ Între 12/24 nov. 1888 și 29 mart./10 apr. 1889, Theodor Rosetti este Președinte al Consiliu-lui de Miniștri fără portofoliu.

- 1900 iul. 7/19 – 1901 febr. 14/27, Petre P. Carp
- 1901 febr. 14/27 – 1904 dec. 22/1905 ian. 4, Dimitrie A. Sturdza
- 1904 dec. 22/1905 ian. 4 – 1907 mart. 12/25, Gheorghe Grigore Cantacuzino
- 1907 mart. 12/25 – 1908 dec. 27/1909 ian. 9, Dimitrie A. Sturdza
- 1908 dec. 27/1909 ian. 9 – 1910 dec. 29/1911 ian. 11, *Ion I.C. Brătianu*
- 1910 dec. 29/1911 ian. 11 – 1912 mart. 28/apr. 10, Petre P. Carp
- 1912 mart. 28/apr. 10 – 1914 ian. 4/17, *Titu Maiorescu*
- 1914 ian. 4/17 – 1918 ian. 29/febr. 11, *Ion I.C. Brătianu*
- 1918 ian. 29/febr. 11 – mart. 5/18, general Alexandru Averescu¹
- 1918 mart. 5/18 – oct. 24/nov. 6, Alexandru Marghiloman
- 1918 oct. 24/nov. 6 – nov. 29/dec. 12, general Constantin Coandă
- 1918 nov. 29/dec. 12 – 1919 sept. 27, *Ion I.C. Brătianu*
- 1919 sept. 27 – dec. 1, Arthur Văitoianu
- 1919 dec. 1 – 1920 mart. 13, Alexandru Valda-Voevod²
- 1920 mart. 13 – 1921 dec. 17, general Alexandru Averescu
- 1921 dec. 17 – 1922 ian. 19, Take Ionescu
- 1922 ian. 19 – 1926 mart. 30, *Ion I.C. Brătianu*
- 1926 mart. 30 – 1927 iun. 4, Alexandru Averescu
- 1927 iun. 4 – iun. 21, Barbu Știrbei
- 1927 iun. 21 – nov. 24, Ion I.C. Brătianu
- 1927 nov. 24 – 1928 nov. 10, Vintilă I.C. Brătianu
- 1928 nov. 10 – 1930 iun. 7, Iuliu Maniu
- 1930 iun. 7 – iun. 13, George G. Mironescu
- 1930 iun. 13 – oct. 10, Iuliu Maniu
- 1930 oct. 10 – 1931 apr. 18, George G. Mironescu
- 1931 apr. 18 – 1932 iun. 6, Nicolae Iorga
- 1932 iun. 6 – oct. 20, *Alexandru Vaida-Voevod*
- 1932 oct. 20 – 1933 ian. 14, Iuliu Maniu
- 1933 ian. 14 – nov. 14, Alexandru Vaida-Voevod
- 1933 nov. 14 – dec. 29, I.G. Duca
- 1933 dec. 30 – 1934 ian. 3, Constantin Angelescu
- 1934 ian. 3 – 1937 dec. 28, *Gheorghe Tătărăscu*
- 1937 dec. 28 – 1938 febr. 10, Octavian Goga
- 1938 febr. 10 – 1939 mart. 6, Patriarhul *Miron Cristea*
- 1939 mart. 7 – sept. 21, Armand Călinescu
- 1939 sept. 21-28, general Gheorghe Argeșanu
- 1939 sept. 28 – nov. 24, Constantin Argetoianu
- 1939 nov. 24 – 1940 iul. 4, Gheorghe Tătărăscu

¹ Presedinte al Consiliului de Miniștri fără portofoliu.

² Prin Decretul din 10 ian. 1920, ca urmare a plecării în străinătate a Presedintelui Consiliului de Miniștri Al. Vaida-Voevod, Ștefan C. Pop a luat interimatul Presedintiei, pe care l-a păstrat până la demisia guvernului.

Cei menționați cu litere cursive au condus două sau mai multe cabinete succesiv.

Indice de nume

A

Acton, lord 487
 Agârbiceanu, I. 143
 Agrigoroaiei, I. IV. 13, 22, 27, 36, 39, 114, 116, 136, 144, 149
 Albu, C. 142
 Alcazu, colonel 301, 302
 Alecsandri, V. 283
 Alexandru cel Bun 4, 6
 Alexandru cel Mare 291
 Andreades 499
 Angelescu, I.N. 137
 Ardeleanu, I. 48, 49, 75, 92, 102, 106, 107, 110, 130
 Arias, Gino 498
 Arion, C.C. 22, 27
 Arion, S. 21
 Arion, V. 27
 Armengaud, A. 120
 Arntz, E.R.N. 148
 Aristofan 275
 Ashley 400
 Asquin 485
 Aurelian, P.S. 14, 293
 Axenciuc, V. 11, 42, 43, 44, 45, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 63, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 78, 79, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 91, 99, 121, 124, 129, 147

B

Bacalbasa, C. 11, 37
 Baranowski, T. 428

Basarab I 6
 Bastable, C. 501, 506
 Bastiat 378
 Băleanu, N. 301
 Bengier, G. 90, 99
 Berindei, Dan 89, 98
 Bezdechi, St. 420
 Bickel, W. 501, 506
 Bismarck, Otto von 486, 595
 Bărsescu, I. 147
 Blanc, Louis 588
 Blaramberg, N. 39
 Bodea, Cornelia 10
 Bogdan I 6
 Bogdan, Constanta 73, 76, 108
 Botoran, C. 152
 Bottini, Luigi 498
 Brătescu-Voinesti, I.A.I. 88
 Brătianu, I.C. 139, 140, 145, 149, 150
 Brătianu, I.I.C. 17, 18, 19, 29, 30, 141, 142, 145, 150, 152
 Brătianu, V.I.C. 14, 18, 26, 29, 31, 145, 150, 151, 152, 315, 338, 351
 Bulei, I. 17, 18, 21, 25, 39, 151
 Bücher, Karl 395
 Bülow, Hans von 150
 Buzatu, Gh. 153

C

Calafeteanu, I. 152
 Callimachi, Scarlat 9

Camoëns 305
 Campus, E. 152
 Cancicov, M. 557
 Cantacuzino, Gh.Gr. 21, 22, 33
 Cantacuzino, M.Gr. 22
 Caprosu, I. 3, 5
 Caragea, I. 9
 Carano-Donvito, Giovanni 498
 Carey, H.Ch. 501, 515
 Carol I 41, 149
 Carol II 152, 339
 Carp, P.P. 19, 22, 28, 32, 33, 34, 35, 39,
 137, 141, 147, 151, 374
 Catargiu, L. 38
 Cauwès 523
 Căpreanu, I. 43, 122
 Chessa 499
 Chevalier 289, 290, 291
 Cianci, Ernesto 498
 Clemenceau, G. 150
 Cliveti, Gh. 148
 Cobden 299
 Cojocariu, M. 139
 Colbert 299, 303
 Colescu, L. 41, 44, 47, 62, 67, 77, 80,
 89, 91, 98, 99, 100, 108, 116, 117,
 118, 119, 120, 147
 Columb, Cristofor 278
 Conrad 501
 Constantinescu, Mitită 137, 536, 538,
 541, 552, 555, 561, 574, 577
 Cortéz, Hernando 278
 Costinescu, E. 16
 Cozadini, Emil 38
 Creangă, G.D. 24, 43, 120
 Cristian, V. 13, 22, 36, 39, 114, 116,
 136, 138, 144, 149
 Cromwell 507
 Cuénim, V. 283

Cunow, H. 398
 Cuza, Al.I. 9, 76, 139, 142, 273, 283
 Czernicewski 425

D

D'Acquino, Toma 383
 D'Albergo 498
 Dalamas 499
 David, Ed. 417, 427
 Dechesne, L. 503, 504, 507
 Delevsky, I. 420
 Delimarcu, Al. 38
 Dietzel, H. 420
 Disraeli 486
 Djavara, Al. 38
 Dobre, Gh. 47, 49, 50, 51, 92, 93, 94
 95, 96, 97, 101, 108, 109, 113, 134
 148
 Dobrinescu, V.Fl. 152
 Dobrogeanu-Gherea, C. 374, 494
 Drăghicescu, D. 382
 Duca, I.G. 25, 352

E

Edip 290
 Edward III Plantagenet 360
 Einstein, Albert 418
 Enăşescu, N. 23
 Enciu, Gh. 76, 84, 86, 87, 88
 Engels, Fr. 406
 Epicarno, Carrino 498
 Erinkmann, Carl 499
 Eschil 280

F

Filip II 278

Filipescu, N.C. 21, 23, 33, 39, 99, 122,
146

Fossati, A. 499

Fotino, G. 141

Francis, Fr. 506, 522, 523

Frölich, Otfried 499

Funk, dr. 450, 468

G

Gane, C. 28, 33, 34, 141, 151

Garoflid, C. 28

George, H. 507

Georgescu, D.C. 61, 62, 125, 126, 127

Georgescu, Titu 151, 153

Georgescu, V. 9

Gide, Ch. 500, 503, 506

Giurescu, C.C. 115, 116

Gladstone 486

Golescu, N. 149

Gorgos, P. 38

Gormsen, N. 470

Grădistanu, I.C. 140, 150

Grävell, W. 499

Grecescu, C. 150

Gregory, T.E. 588, 589

Griffin 504

Gruntzel, J. 496, 498, 499, 506

Guizot 405, 406

Gusti, D. 420

Guyot, Y. 507

Gyomrei, S. 498

H

Halden Guest, L. 410

Hamangiu, C. 164, 166, 170, 184, 192,
197, 214, 222, 226, 234, 236, 238,
241, 243, 244, 246, 248, 252, 253,

254, 255, 256, 261, 262, 263, 264,
265, 266, 267, 270

Hantos, E. 498

Harisson, Ch. 499

Hasdeu, B.P. 289

Halaceanu, C. 14, 145, 338

Hecht, J. 515

Helfferich, K. 503, 504

Herzog, R. 499

Hobhouse 378

Hobson, J. 381, 382, 507, 515

Home 280

Hoyos 149

Humboldt, Alexander von 283

Hurezeanu, D. 25, 42

Hurmuzescu, D. 88

I

Iacob, Gh. 13, 22, 27, 28, 30, 32, 36, 39,
114, 116, 136, 144, 146, 149

Iancu de Hunedoara 6

Ionescu, Take 22

Iordache, A. 140, 151

Iorga, N. 3, 373, 596, 142, 149, 150

Iosa, M. 15, 24, 25, 27, 33, 36

Ipsilanti, Al. 9

J

Jaurès 482

K

Karve, D.G. 499

Katona, S. 498

Kautsky, K. 401, 408, 415, 417, 420

Keynes, J.M. 588

Kinderleh-Wachter 151

King, G. 510, 511, 512, 513
 Kisseleff, general 430
 Koch, Fabian von 506
 Kogălniceanu, M. 138, 139, 283, 301, 373
 Krüger 340

L

Lahovary, Al. 27
 Lahovary, Em.N. 27, 39
 Lahovary, I.N. 21, 28, 146
 Lascăr, V. 14, 38, 140
 Lazăr, Gh. 279
 Lecca, J. 38
 Lemny, St. 142
 Lemontey 290
 Lenin, V.I. 428
 Leon, C. 592
 Lévy 522
 List, Fr. 296, 298, 497, 500, 501, 502, 582
 Lloyd, George 150, 381, 393, 485
 Locke, J. 378
 Loria 498
 Lovinescu, E. 147
 Lorwin, Lewis 587
 Ludovic-Filip 405
 Lungu, Tr. 15, 27, 33, 34
 Lupas, I. 143
 Lupu, Dionisie 279
 Luzzotti, Luigi 150

M

Madgearu, V. 137, 395, 437, 470, 589
 Maiorescu, T. 39, 147, 374
 Maniu, I. 340
 Manoilescu, M. 137, 138, 382, 471, 499, 507, 515, 523, 535, 589

Manolescu, Radu 3
 Mantoux, Paul 580
 Manuilă, Dr.S. 61, 62, 125, 126, 127
 Marcu, N. 48, 148
 Marghiloman, Al. 31, 150
 Marinescu, G. 150
 Marțian, D.P. 273
 Marx, K. 373, 381, 383, 384, 385, 387, 403, 406, 407, 420, 515, 582
 Mattes, W. 409, 420
 Matza, Al. 499
 Mavrocordat, C. 9
 Maxim, M. 6, 7
 Mărgineanu, N. 138
 Mehring, Otto von 498
 Meline 400
 Mer, G. 579
 Meredith 504
 Mihai Viteazul 6
 Mihalache, I. 470
 Milienné, René 498
 Mill, J.S. 522, 588
 Mille, C. 38
 Milner, lord 416
 Mircea cel Bătrân 3, 6
 Mitrany, D. 420
 Mocanu, C. 207
 Moisuc, V. 152
 Montezuma 278
 Mrazec, L. 315
 Murgescu, C. 14
 Musat, M. 48, 49, 75, 92, 102, 106, 107, 110, 130

N

Napoleon III 408
 Nechita, V. IV, 138, 499
 Negril, I. 143

Negruzzi, Ecaterina 31

Negulescu, P. 382

Nicolai-on (Danielson) 425, 426, 427

Nogueira, Pupo 499

O

Obolensky-Ossinski 587

Ohlin 496, 498, 499

Oldenberg 400

Orleanu, M.G. 26

Osman effendi 278

P

Pallade, G.D. 17, 38, 89

Pannone, A. 499

Papiu Ilarian, Al. 142

Paswolsky, Leo 498

Patten, M. 506, 514

Pavel, T. 149

Petru cel Mare 299, 429, 430

Platon, A. 71, 73, 76, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 148

Platon, Gh. 10, 13, 22, 114, 116, 136, 144, 147, 149

Plehanov 432

Plenge 475

Popa-Veres, M. 51

Porri 498

Porumbaru, E. 38

Predöhl, A. 461

Puia, I. 11, 62, 124, 130

Pungă, Gh. 8

Puscas, V. 51

Q

Qualid, W. 498

Quesnay 298

R

Rathenau, W. 382, 475, 481, 484

Reinhard, M.R. 120

Rist, Ch. 500, 506

Robertson, I. 507

Robu, I. 31

Rockefeller 17

Roosevelt, F.D. 585, 586, 587

Roosevelt, Th. 150

Rosetti, Radu 24

Rotaru, Rodica 142

Rousseau, J.-J. 290, 378

Rousten, Mario 588

Röpke, W. 507

Russu, V. 13, 22, 114, 116, 136, 142, 143, 144, 149

S

Sadoveanu, M. 87

Saint-Simon 291

Saizu, I. 137, 147

Salic 278

Saligny, Anghel 80

Scărlătescu, V. 578, 596

Schlier, O. 440

Schmoller 501

Scortescu, G.A. 38

Scurtu, I. 124, 144, 207

Sering 400

Signoreli, M. 498

Simionescu, I. 42, 76, 87, 89, 115

Simu, D. 301

Slăvescu, V. 137

Smârcea, Doina 207

Smith, Adam 298, 507, 581, 582

Sombart, W. 421, 423, 425, 461, 589

Spirito, Ugo 493

Stamboliski 419

Stead, A. 148

Stere, C. 25

Stoicescu, N. 3, 4

Stolojan, A. 38

Stoide, C. 3, 5

Sturdza, D.A. 17, 30, 38, 91, 139

Sturdza, Gr.M. 146, 283

Sută-Selejan, Sultana 137, 146

Sutu, N. 286

Sumner, W. 500, 503, 506

S

Sandru, D. 126

Stefan cel Mare 4, 6

T

Tambozi, J. 62, 124, 144

Tasca, Gh. 22, 137

Tatos, I. 113

Taussig, F. 506

Theodorian-Carada, M. 140

Thiers 284, 522

Tiberian, I. 11, 42, 44, 91, 99

Tiriboi, I. 92, 93, 94, 95, 96, 97, 148

Toderascu, I. 3, 4, 5, 136

U

Ungureanu, I. 147

V

Varga, Istvan 498

Vasiliu, I.C. 45, 46

Vefic 278

Vesa, V. 51

Vespucci 278

Vida, G. 283

Vinci, Felice 498

Virgiliu 275

Vladislav, I 3

Vlasiu, Marina 143

Von der Ropp 499

W

Wagemann, E. 440, 464, 468, 589

Wagner, A. 400

Warriner, Doreen 470

Weber, Max 420

Wiese, von 477

Wilhelm II 595

Wilson 486, 585

Woytinski, Wl. 522

X

Xenopol, A.D. 304, 314, 374

Z

Zeletin, St. 137, 147, 361, 377, 394

ISBN 973-96653-2-8

UNIVERSITARIA 4

Lucrarea se adresează studenților de la facultățile de științe economice, istorie, filosofie, drept, dar și tuturor celor interesați de studierea economiei și gândirii economice românești.

De altfel, prin maniera în care este concepută, cartea are caracter de noutate, încercând să răspundă la necesitatea interdisciplinarității dintre istorie și științele economice.

Se dorește o viziune globală asupra procesului istoric, acordând o egală atenție faptelor, legislației și ideilor economice, în încercarea de a facilita înțelegerea coordonatelor istoriei naționale în epoca modernă, a locului și rolului națiunii române în istoria Europei și a lumii.